

สำนักหอสมุด

โครงการวิจัย “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง (An Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best - practice community radio)”

หัวหน้าโครงการวิจัย

พินิตตา สุขโกศล (Mrs. Pinitta Sukkosol, M.A.)

ที่ปรึกษาโครงการวิจัย

1. ศาสตราจารย์ ดร. ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์	ที่ปรึกษาด้านระเบียบวิธีวิจัยในชุมชน
Prof.Dr. Direk Patthamasiriwat	Local research methodology Advisor
2. ผู้ช่วยศาสตราจารย์พูนสุข ภระมรทัต	ที่ปรึกษาด้านการบริหารสถานีวิทยุท้องถิ่น
Asst. Prof. Poonsuk Paramonthat	Local Radio Station Administration Advisor
3. นายเทพชัย หย่อง	ที่ปรึกษาโครงการด้านการปฏิรูปสื่อสารมวลชน
Mr. Thepchai Yong	Communication Reform Advisor

ผู้ร่วมงานวิจัย

1. อาจารย์พินิตตา สุขโกศล	นักวิจัย
MA. Pinitta Sukkosol	Researcher
2. ดร. ณัฐเชษฐ ฟูลเจริญ	ผู้ช่วยนักวิจัย
Dr. Nattachet Pooncharoen	Assistant Researcher
3. อาจารย์อติศ ปทุมวรรณ	ผู้ช่วยนักวิจัย
MA. Athit Patumwan	Assistant Researcher
4. นายกองทัพ มีศิริ	ผู้ช่วยนักวิจัย ดูแลด้านงบประมาณโครงการ
Mr. Khinglub Meesiri	Assistant Researcher handing with budget control

สำนักหอสมุด มหาวิทยาลัยราชภัฏนครราชสีมา
รับลงทะเบียน..... 8 JUL 2011
เลขทะเบียน..... 15669709
เลขเรียกหนังสือ..... จ HE

8697
.95
.75
พ66ด
2551

คำนำ

รายงานวิจัยฉบับนี้ดำเนินการแล้วเสร็จในวันที่ 26 กุมภาพันธ์ พ.ศ. 2551 ตรงกับวันที่พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เล่มที่ 125 ตอนที่ 42 ก ประกาศในราชกิจจานุเบกษา ซึ่งเป็นพระราชบัญญัติฯ ที่เกิดจากการร่างโดยตัวแทนหลายฝ่ายในวงการสื่อสารมวลชน และเป็นวิธีการร่างข้อความโดยเกิดจากเวทีระดมความคิดเห็น ผ่านการทำงานของคนะรัฐบาลหลายชุด แม้ไม่มีข้อสรุปที่แน่นอนในเรื่องของคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม หรือ กสทช. ก่อนสิ้นสุดงานวิจัยฉบับนี้ แต่ผู้วิจัยยอมรับว่า สื่อมวลชนในประเทศไทย ได้ทำหน้าที่เป็นฝ่ายตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลภายใต้สภาวะการณ์ทางอำนาจที่ไม่อาจต่อรองได้ดีขึ้นกว่าเดิมที่ผ่านมา หากกฎหมายเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีส่วนร่วมในการเป็นเจ้าของสื่อ การสื่อสารภาคประชาสังคมย่อมจะเกิดผลตอบรับในทางที่ดี ในขณะที่เดียวกัน การขับเคลื่อนสังคมฐานความรู้ (Knowledge based - society) จำเป็นอย่างยิ่งที่จะต้องอาศัยการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management: KM) เป็นกลยุทธ์ในการขับเคลื่อนผ่านสื่อชุมชน ทั้งนี้ วิทยุกระจายเสียง (Radio broadcasting) เป็นสื่อประเภทหนึ่งที่ประชาชนเรียนรู้ร่วมกันว่าไม่ใช่เรื่องง่ายที่จะบริหารจัดการสื่อได้อย่างมีคุณภาพ หากขาดความพร้อมในเรื่องของคน

ตลอดระยะเวลาที่ได้รับทุนวิจัย จากคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร สิ่งที่ได้รับได้มากกว่างบประมาณ คือ ประสบการณ์ทำงานเชิงลึกกับชุมชน ซึ่งนำเสนอทั้งในรูปแบบรายงานวิจัย ภาพประกอบ และซีดีวีดีทัศน์ที่แบ่งออกเป็นตอนๆ ตามสถานที่เก็บข้อมูล อันเป็นจุดเริ่มต้นของการบริหารจัดการความรู้สื่อชุมชน ที่ไม่ใช่เพียงการปฏิบัติโครงการการจัดการความรู้กับชุมชนในพื้นที่เท่านั้น แต่เป็นบันทึกตำนานการต่อสู้ของวิทยุชุมชน ที่ไม่มีคำนี้ปรากฏอยู่ในข้อบังคับทางกฎหมายของสังคมไทยอีกต่อไป

ฉันทนา สุโกศล
พินิตตา สุโกศล

๒๖ กุมภาพันธ์ ๒๕๕๑

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 1	
การสื่อสารภาคประชาชน จุดเริ่มต้นของพลังชุมชนผ่าน	
ผ่านสื่อกระจายเสียง	1
- วิวัฒนาการและอิทธิพลของการสื่อสาร	1
- วิวัฒนาการของวิทยุชุมชนในประเทศไทย	9
- กฎหมายที่มีผลต่อการดำเนินงานวิทยุชุมชน	26
- ปัญหาและแนวทางในการส่งเสริมสื่อภาคประชาชน	39
- ความรู้ คือ พานะของสารที่สร้างสรรค์วิทยุเพื่อชุมชน	41
- วัตถุประสงค์ของงานวิจัย	44
- ปัญหานำวิจัย	45
- ระยะเวลาในการศึกษา	46
- ขอบเขตของโครงการวิจัย	46
- คำนิยามศัพท์ที่สำคัญ	50
- ขั้นตอนและวิธีดำเนินการวิจัย	52
- ผลสำเร็จของงานวิจัยที่คาดว่าจะได้รับ	54
- ระยะเวลาในการทำวิจัย	55
บทที่ 2	
แนวคิด ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	56
- แนวคิดเรื่องชุมชน (Community)	64
- จากแนวคิดสื่อชุมชนเป็นวิทยุชุมชนสู่โลกของการกระจายเสียงฯ	77
- ความหมาย หลักการ "วิทยุชุมชน"	92
- แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน	112
- แนวคิดเรื่องผลกระทบทางด้านการสื่อสารเพื่อชุมชน	121
- ทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย	126
- แนวคิดการจัดการความรู้ในชุมชน	132
- การเรียนรู้กับประชาสังคม	140
- การบริหารจัดการความรู้ คือ อะไร?	140
- งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	143

สารบัญ

	หน้า
บทที่ 3	
ระเบียบวิธีวิจัยและการทบทวนกระบวนการค้น	
การจัดการความรู้	159
- ปัญหาในงานวิจัย	161
- ข้อตกลงเบื้องต้น	162
- การจัดการความรู้ กลวิธีการสร้างสื่อคุณภาพเพื่อชุมชน	165
- ความหมายของความรู้ในงานวิทยุชุมชน	176
บทที่ 4	
สิ่งที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูล	218
- ความหมายของคำว่า วิทยุชุมชน	229
- ประมวลผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในชุมชน	244
- ภาคเหนือ: วิทยุชุมชนคนเมืองปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน	244
- ภาคเหนือ: วิทยุชุมชนคนขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน	246
- ภาคเหนือ: วิทยุชุมชนเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่ฯ	248
- ภาคเหนือ: วิทยุชุมชนคนเมืองลี จังหวัดลำพูน	252
- ภาคเหนือ: วิทยุชุมชนคนดอยหลังก้า จังหวัดลำพูน	253
- ภาคกลาง: วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จังหวัดสิงห์บุรี	255
- ภาคกลาง: วิทยุชุมชนคนเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง	258
- ภาคกลาง: วิทยุชุมชนคนบ้านนา จังหวัดนครนายก	260
- ภาคตะวันออก: วิทยุชุมชนคนหนองรี จังหวัดชลบุรี	263
- ภาคตะวันออก: วิทยุชุมชนบ้านจำรุง จังหวัดระยอง	265
- ภาคตะวันออก: วิทยุชุมชนบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี	275
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิทยุชุมชนคนด่านซ้าย จังหวัดเลย	277
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิทยุชุมชนขอนแก่น 100 ฯ	279
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิทยุชุมชนคนไทโส้ จังหวัดสกลนคร	280
- ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ: วิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมายฯ	282
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	286

สารบัญ

	หน้า
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	286
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนคนรามัญ จังหวัดนครศรีธรรมราช	288
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนคนรักษ์ธรรม จังหวัดสงขลา	291
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนคลองประสงค์ จังหวัดกระบี่	293
- ภาคใต้: วิทยุชุมชนชมรมเครดิตยูเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานี	286
- คุณลักษณะของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องในงานวิทยุชุมชน	305
- ระดับขั้นของความรู้ในงานวิทยุชุมชน	314
- กระบวนการเรียนรู้และการสร้างอัตลักษณ์ในงานวิทยุชุมชน	315
บทที่ 5 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	347
- ลักษณะของวิทยุชุมชน	365
- ลักษณะของนักจัดรายการวิทยุ	368
- คุณลักษณะชุมชนทางวิทยุ	369
- ลักษณะของวิทยุชุมชนทางอากาศและทางเครือข่าย	371
- ข้อเสนอแนะ	374
ภาคผนวก	
- รายชื่อผู้ให้ข้อมูล	A – J
- พระราชบัญญัติกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์	พิเศษ
บรรณานุกรม	

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 1.1 แสดงการสื่อสารภาคประชาชนภายใต้ความเชื่อทางศาสนา	6
ภาพที่ 2.1 แสดงการอธิบายความเหลื่อมล้ำของระบบเศรษฐกิจและอำนาจ ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน	68
ภาพที่ 2.2 แสดงหน้าโฮมเพจสถานีวิทยุของมหาวิทยาลัยของรัฐ	71
ภาพที่ 2.3 แสดงหน้าโฮมเพจของชุมชนวิทยุภาคินิชย์	71
ภาพที่ 2.4 แสดงระดับการมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน	101
ภาพที่ 2.5 แสดงแบบจำลองกระบวนการสื่อสาร	120
ภาพที่ 2.6 แสดงแบบจำลองการไหลสองจังหวะ	125
ภาพที่ 2.7 แสดงแบบจำลองการสื่อสารหลายจังหวะ	125
ภาพที่ 2.8 แสดงการเน้นการสื่อสารแบบแนวนอน	126
ภาพที่ 2.9 แสดงการเน้นการสื่อสารแบบแนวตั้ง	126
ภาพที่ 2.10 แสดงแบบจำลองทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร	130
ภาพที่ 2.11 แสดงแบบจำลองทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร	131
ภาพที่ 2.12 แสดงองค์กรแห่งการเรียนรู้	138
ภาพที่ 2.13 แสดงทุนทางภูมิปัญญาก่อให้เกิดทุนทางสังคมฯ	141
ภาพที่ 2.14 แสดงทุนทางภูมิปัญญาเติบโตได้ด้วยการใช้ประโยชน์	141
ภาพที่ 3.1 แสดง A general model of communication	171
ภาพที่ 3.2 แสดงกระบวนการสื่อสารที่เกิดการรบกวนด้วยอุปสรรค	171
ภาพที่ 3.3 แสดงประเภทของความรู้	172
ภาพที่ 3.4 แสดง 4 ขั้นตอนของการส่งผ่านความรู้	173
ภาพที่ 3.5 แสดงวงเกลียวของความรู้	175
ภาพที่ 4.1 แสดงวิทยุชุมชนคนเมืองปายฯ	244
ภาพที่ 4.2 แสดงนักจัดรายการวิทยุชุมชนคนเมืองปายฯ	244
ภาพที่ 4.3 แสดงอาคารณั้ แสงโชติ	245
ภาพที่ 4.4 แสดงพงษ์ประพัฒน์ อินทา	245
ภาพที่ 4.5 แสดงวิทยุชุมชนคนขุนยวมฯ	246
ภาพที่ 4.6 แสดงสังเวียน ดวงสุภา	247

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.7 แสดงวิทยุชุมชนเสริมสร้างพลังคนพิการ จังหวัดเชียงใหม่	248
ภาพที่ 4.8 แสดงอุ๊ต เขียวทอง	248
ภาพที่ 4.9 – 4.10 แสดงวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน จังหวัดเชียงใหม่	250
ภาพที่ 4.11 แสดงหนาน แก้วมี	251
ภาพที่ 4.12 แสดงวิทยุชุมชนคนเมืองลี จังหวัดลำพูน	252
ภาพที่ 4.13 แสดงเสน่ห์ จินาจันทร์	252
ภาพที่ 4.14 แสดงวิทยุชุมชนคอยหลังถ้ำ จังหวัดลำพูน	253
ภาพที่ 4.15 แสดงธนา ยะโสภา	254
ภาพที่ 4.16 แสดงวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จังหวัดสิงห์บุรี	255
ภาพที่ 4.17 แสดงวันชัย ตระกูลเขียว	255
ภาพที่ 4.18 แสดงกุลพงษ์ ธรรมโชติ	256
ภาพที่ 4.19 แสดงสถานีวิทยุชุมชนเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง	258
ภาพที่ 4.20 แสดงการใช้สะดึงแทนแผ่นกรองเสียง	258
ภาพที่ 4.21 แสดงเต็กยอร์ จันทร์	258
ภาพที่ 4.22 แสดงวัลลภ มาลัยหอม	259
ภาพที่ 4.23 แสดงสุรีย์ ประเสริฐศรี	259
ภาพที่ 4.24 – 4.25 แสดงวิทยุชุมชนคนบ้านนา จังหวัดนครนายก	260
ภาพที่ 4.26 แสดงปฎิยุทธ์ ทรายทอง	261
ภาพที่ 4.27 แสดงคณิต เอกศิริ	261
ภาพที่ 4.28 – 4.29 แสดงบรรยากาศสัมภาษณ์ที่วิทยุชุมชนคนบ้านนาฯ	262
ภาพที่ 4.30 – 4.31 แสดงด้านหน้าอาคารวิทยุชุมชนคนหนองรี ชลบุรี	263
ภาพที่ 4.32 แสดงนักจัดรายการวิทยุชุมชนคนหนองรี ชลบุรี	263
ภาพที่ 4.33 – 4.35 แสดงด้านหน้าอาคารวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ระยอง	265
ภาพที่ 4.36 – 4.37 แสดงในสวนผลไม้ บ้านจำรุง ระยอง	273
ภาพที่ 4.38 แสดงเยือน ผลงาม	273
ภาพที่ 4.39 แสดงมานพ กว้างขวาง	273
ภาพที่ 4.40 แสดงกำพล มั่นหมาย	274

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.41 แสดงวิทยุชุมชนบางสระแก้ว จังหวัดจันทบุรี	275
ภาพที่ 4.42 แสดงปัญญาวัฒน์ กระทุ่มเขต	276
ภาพที่ 4.43 แสดงวิทยุชุมชนคนด่านซ้าย จังหวัดเลย	277
ภาพที่ 4.44 แสดงสำเนียง นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนด่านซ้าย	278
ภาพที่ 4.45 แสดงเดชา สายบุญตั้ง	278
ภาพที่ 4.46 แสดงวิทยุชุมชนคนไทใต้ จังหวัดสกลนคร	280
ภาพที่ 4.47 แสดงแก้ว นักจัดรายการวิทยุคนไทใต้	274
ภาพที่ 4.48 แสดงสุวะคนธ์ พลอาสา	281
ภาพที่ 4.49 แสดงศรีสุดา และสุทธิพงษ์	281
ภาพที่ 4.50 แสดงวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย จังหวัดนครราชสีมา	282
ภาพที่ 4.51 แสดงสันทนา ธรรมสโรจน์	283
ภาพที่ 4.52 แสดงพระนักจัดรายการในวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมายฯ	284
ภาพที่ 4.53 แสดงนักจัดรายการในวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมายฯ	284
ภาพที่ 4.54 แสดงวิทยุชุมชนเครดิตยูเนียน จังหวัดสุราษฎร์ธานีฯ	286
ภาพที่ 4.55 แสดงวัฒน์ นมะ	286
ภาพที่ 4.56 แสดงวิทยุชุมชนคนรามย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช	288
ภาพที่ 4.57 แสดงขณะกำลังสัมภาษณ์วิทยุชุมชนคนรามย์ฯ	288
ภาพที่ 4.58 แสดงอนันท์ แก้วรักษ์	289
ภาพที่ 4.59 แสดงโกศล พิทักษ์	289
ภาพที่ 4.60 แสดงจดหมายจากสำนักพระราชวัง	290
ภาพที่ 4.61 แสดงวิทยุชุมชนคนรักษ์ธรรม จังหวัดสงขลา	291
ภาพที่ 4.62 แสดงปาฏิหารย์ บุญรัตน์	292
ภาพที่ 4.63 แสดงเฟื่อง สมศรี	292
ภาพที่ 4.64 แสดงสุพรรณิ บุตรหง่า	294
ภาพที่ 4.65 แสดงนักจัดรายการวิทยุคลองประสงค์ จังหวัดกระบี่	295
ภาพที่ 4.66 – 4.68 แสดงสายพินและสังเวียนฯ	296

สารบัญภาพ

	หน้า
ภาพที่ 4.69 แสดงมานพ เดิมบางเบิด	299
ภาพที่ 4.70 แสดงรังไข่ดูดซับเสียง	299
ภาพที่ 4.71 แสดงตำรงค์ สุริยะรังสีฯ	300
ภาพที่ 4.72 แสดงปฎิยุทธ ทรายทอง	300
ภาพที่ 4.73 – 4.75 แสดงวิทยุชุมชนคนไทใส่ แก้ว และวิไล	301
ภาพที่ 5.1 แสดงหน้าเว็บเพจของวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์	356
ภาพที่ 5.2 แสดงหน้าเว็บเพจของ WORT Radio	356
ภาพที่ 5.3 แสดงแบบจำลองการได้มาของกองทุนพัฒนาสื่อกระจายเสียงฯ	359
ภาพที่ 5.4 แสดงเว็บเพจ National Federation Community Broadcasters	360
ภาพที่ 5.5 แสดงเว็บเพจของวิทยุชุมชนคนล้านนาและวิทยุชุมชนคนเมืองลี่	372
ภาพที่ 5.6 แสดงเว็บเพจ www.vlradio.com	373

ชื่องานวิจัย

แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่าย

ภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง

An approach to empower community radio in the Northern of Thailand

ชื่อผู้เขียน

พินิตตา สุขโกศล

Pinitta Sukkosol

ทุนสนับสนุนการวิจัย

สถาบันบริหารการวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยนเรศวร พิษณุโลก

บทคัดย่อ

การศึกษากำหนดการจัดการความรู้ทางด้านสื่อวิทยุชุมชน มีวัตถุประสงค์ เพื่อค้นหาวิทยุชุมชนต้นแบบ ด้านการเรียนรู้ และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งผ่านกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน พร้อมการแสวงหาแนวทางการบริหารงานวิทยุชุมชนอย่างยั่งยืน โดยมีกระบวนการในการรวบรวมข้อมูลผ่านการจดบันทึก ถ่ายทำวิดีโอ และถอดคำสัมภาษณ์ จากพื้นที่ 18 แห่ง ครอบคลุมทั่วประเทศที่มาจากคำแนะนำของนักวิชาการและผู้ประสานงานในท้องถิ่นนั้นๆ ผลการวิจัยในครั้งนี้ได้ตัวอย่างของวิทยุที่สามารถนำไปเป็นบทเรียนให้กับการเริ่มต้นใหม่ในการดำเนินวิทยุภาคบริการสาธารณะและวิทยุภาคบริการประชาชน คือ วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จ. สิงห์บุรี วิทยุชุมชนเกษไชโย จ. อ่างทอง วิทยุชุมชนคนรามย์ จ. นครศรีธรรมราช วิทยุชุมชนคนเมืองลี จ. ลำพูน วิทยุฯ ทั้ง 4 แห่งมีแนวโน้มที่สามารถอยู่ได้ด้วยตนเองอย่างยั่งยืน เนื่องจากมีองค์ประกอบสำคัญ คือ บุคลากรที่มีความรู้ทางด้านวิทยุกระจายเสียง และชุมชน ซึ่งได้เข้าใจและตระหนักถึงบทบาทของวิทยุในการขับเคลื่อนการเคลื่อนไหวภาคประชาสังคม ทั้งนี้ ผู้วิจัยได้จำแนกประเภทของวิทยุชุมชนออกเป็น 7 ประเภท คือ ประเภทที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง, ประเภทผู้รับใช้ เพื่อรักษาความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว, ประเภทชวาณผ่าซาก, ประเภทประนีประนอม, ประเภทอุดมการณ์, ประเภทนักล่าโครงการและประเภทพาณิชย์รายเล็กขนานแท้ รวมทั้งคุณลักษณะที่สำคัญของชุมชนทางวิทยุ คือ มีอุดมการณ์เป้าหมายเดียวกัน มีภูมิหลังคล้ายคลึงกัน มีความตั้งใจอันดีในการพัฒนาชุมชนของตน และสนใจในเนื้อหาที่ถูกนำเสนอ ข้อเสนอแนะในงานวิจัยครั้งนี้ คือ ควรมีกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจระหว่างกันในรูปแบบการสนทนา ทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสารและช่างเทคนิค รวมไปถึงการส่งเสริมชุมชนที่มีความพร้อมและความตั้งใจในการเรียนรู้ ได้พัฒนาตนเองในระหว่างการสนทนาแลกเปลี่ยน

คำสำคัญ: วิทยุ วิทยุชุมชน การบริหารจัดการความรู้ การสื่อสารภาคประชาชน สิทธิการมนุษยชน

ABSTRACT

This study on knowledge management of community radio broadcasting was aimed to search for good prototype of community radio on learning and approach to empower community radio through community's learning processes. Having processes on data collecting by taking notes, videotape recording, discourse analysis from 18 locations covering all over the Kingdom derived from suggestions of local experts or academics and project collaborators.

The results revealed some prototype community radios that could become lesson-learned for implementation of public radio broadcasting. They were KonMuangSingh Community Radio of Singhaburi province, Kethchaiyo Community Radio of Ang-thong province, KonRamai Community Radio of Nakhon Si Thammarat province and KonMuangLii Community Radio of Lamphoon province. These 4 community radios also showed their potential on sustainability with their key factors of human personnel with knowledge and skills on broadcasting and communities that understood and realized on the important role of community radio on civic society movement. Meanwhile, the researcher could categorize community radios into 7 types as they were opportunity seeker, pleasing for survival, outspoken, compromising, idealism, project hunter and radio SMEs. Furthermore, the key characteristics of community radio should be having same ideal and goal as well as similar background, also good willingness on community development and interested on contents.

Recommendation of this study was having a process on knowledge transfer in pattern of conversation among sender, receiver and technician. This was also included a promoting for communities with readiness and willingness on self-learning and developing during those conversations.

Keywords: Radio, Community radio, Knowledge management, Public communication, Human rights

บทที่ 1

การสื่อสารภาคประชาชน จุดเริ่มต้นของพลังชุมชนผ่านสื่อกระจายเสียง

การสื่อสารภาคประชาชนนับเป็นจุดเริ่มต้นในการสร้างพลังชุมชนที่สำคัญ เนื่องจาก การสื่อสารนั้นเกี่ยวข้องกับทั้งในระดับบุคคล ระดับชุมชน และระดับประเทศชาติ หากทำการศึกษา ความเป็นมาของการเรียกร้องสิทธิและเสรีภาพในระดับบุคคล เราจะพบว่า การสื่อสารในระดับ ชุมชนโดยส่วนใหญ่จะเริ่มจากคนในพื้นที่เล็กๆ ของชุมชน ที่ดำเนินกิจกรรมใดกิจกรรมหนึ่ง จนกระทั่งมีผลต่อประชากรทั้งโลก แต่ถ้าไม่มีการสื่อสารระหว่างกัน เหตุการณ์เล็กๆ จะกลับ กลายเป็นเรื่องใหญ่ เช่นเดียวกับที่ภาพยนตร์หลายเรื่องพยายามนำเสนอประเด็นความสำคัญ ของการสื่อสารที่ส่งผลต่อการช่วยเหลือชีวิตของผู้คนกลุ่มเล็ก หรือแค่กลุ่มคนไม่กี่คน แต่บางที การช่วยเหลือดังกล่าวกลับได้รับการมองข้ามจากนักปกครอง เพราะเห็นว่าเป็นการช่วยเหลือที่ ทั้งเสียเวลาและเสียกำลังคน จนกระทั่งเมื่อมีการสร้างเทคโนโลยีเพื่อมารองรับพื้นที่ในการส่ง สารที่กว้างขึ้น ทำให้นักปกครองหลายคนต้องตัดสินใจที่จะช่วยเหลือกลุ่มคนกลุ่มเล็กๆ เพื่อ ไม่ให้สื่อมาจัดการตีแผ่ความจริงออกสู่สาธารณชน

ทั้งนี้ในทุกๆ สถานการณ์จะมีผลกระทบเกิดขึ้นสองด้านเสมอทั้งในด้านประโยชน์ และโทษ เพราะการสื่อสารนั้นเกิดจากการรองรับของกลุ่มทุน ผลลัพธ์ที่เรียกว่าสื่อที่ไม่มี ตัวตน จับต้องไม่ได้ ไม่มีวันหมดอายุ และไม่มีวันเสื่อมสลายแบบทรัพยากรธรรมชาติอื่น อย่างไร ก็ดี สื่อไม่ได้เกิดขึ้นเพื่อรองรับความร่ำรวยของกลุ่มทุน หากอยู่ที่ว่าเราสามารถทำความเข้าใจ ธรรมชาติของสื่อ และสารได้อย่างชัดเจนหรือไม่ หากเราเข้าใจเหตุการณ์ความขัดแย้งจะลดลง โดยเฉพาะวาทกรรมเชิงอำนาจ และผลประโยชน์ของสื่อที่กำลังร่างเป็นกฎหมายรองรับในขณะที่ กำลังดำเนินงานวิจัย

วิวัฒนาการและอิทธิพลของการสื่อสาร

การสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของการอยู่ร่วมกันของมนุษยชาติ และการสื่อสารนั้น ส่งผลต่อสุขภาพทางจิตใจและร่างกายของผู้คน งานวิจัยของ คลาวลี่ (Crowly, 1995) "Dialing the stress - meter down" พบว่าการสื่อสารช่วยลดความเครียด โรคภัยไข้เจ็บ และทำให้มีอายุสูงขึ้น ในขณะที่ โฮจาด (Hojat, 1982) "Loneliness as a function of selected personality variables" โจนและมัวร์ (Jones, W.H., & Moor, T.L. (1989)

"Loneliness and social support") แสดงให้เห็นว่า คนที่ไม่ค่อยมีเพื่อนจะมีโอกาสที่จะเป็นโรควิตกกังวล และหดหู่มากกว่าคนที่มีโอกาสออกไปพบปะสังสรรค์กับคนอื่น ๆ ในขณะที่ ออร์นิช (Ornish, 1998) จากบทความเรื่อง "Love and survival: the scientific basis for the healing power of intimacy." และรูเบิร์ตแมน (Rubertman, 1992) จากงานเขียนเรื่อง "Psychosocial influence on mortality of patients with coronary heart disease." อธิบายว่าโรคหัวใจมักจะปรากฏในกลุ่มผู้ป่วยที่มีการสื่อสารระหว่างบุคคลน้อยมาก นอกจากนี้ผลงานวิจัยของ แม็คคลิว (McClure, 1997) เรื่อง Mind/ Body Medicine: Evidence of efficiency: Health and Healing. พบว่าในกลุ่มผู้ป่วยมะเร็งเต้านมที่มีการสื่อสารกับผู้อื่นเป็นประจำทำให้ผู้ป่วยสามารถดำรงชีวิตอยู่ได้ยาวนานมากขึ้นสองเท่า หรือประมาณ 15 ปี¹

จากความสำคัญของการสื่อสารในระดับบุคคล ขยายออกสู่การสื่อสารระหว่างกลุ่มคน การสื่อสารเป็นทักษะที่สำคัญต่อสุขภาพของผู้คนในสังคม จากการสื่อสารผ่านภาพวาดสีดินแดงในถ้ำ เพื่อบอกเล่าเรื่องราวการต่อสู้ให้ได้มาซึ่งอาหารและการอยู่รอดของชนเผ่า สู่การสื่อสารอย่างมีปฏิสัมพันธ์กันทางอินเทอร์เน็ต ผู้คนเริ่มมีการสร้างวิธีการสื่อสารระหว่างกันในองค์กร และสร้างแนวทางการอยู่ร่วมกันในสังคมโลก สิ่ง que เห็นผลมากที่สุดจากการมีทักษะทางการสื่อสาร คือ การนำเสนอความคิดของตนเองในระบบประชาธิปไตย และคนเริ่มมีการประเมินจริยธรรม เหตุผล อย่างมีหลักการสู่สาธารณชนก่อนที่จะสื่อสารออกไป เพื่อที่จะให้การเลือกตั้งเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ คนฟังต้องประเมินเหตุและผลจากสิ่งที่ได้ยิน หรือจากการสงสัยและตั้งคำถาม ทักษะการสื่อสารนับเป็นสิ่งที่สำคัญต่อการมีปฏิสัมพันธ์ที่ดีระหว่างกันในแต่ละยุคสมัย เป็นบุคลิกลักษณะของสังคมที่มีความหลากหลาย (Social diversity) ท่ามกลางพหุลักษณะทางวัฒนธรรม (Pluralistic cultures) การทำความเข้าใจในการสื่อสารที่แตกต่างกันขึ้นอยู่กับทักษะการรับฟังแล้วคิดตามอย่างมีเหตุผลของคนเรา ส่งผลต่อการสร้างสังคมที่แข็งแรงทางสุขภาพ (Healthy social) และเกิดพันธสัญญาทางสังคม (Social engagement) ที่ดีร่วมกัน จอร์จ เฮอริเบิร์ต มีดส์ (Goerge Herbert Mead, 1934) กล่าวว่า

¹ Joseph R. Dominick. (1990). The Dynamics of Communication. New York: McGraw Hill Publishing. pp. 45 - 50

“มนุษย์พูดคุยกับกลุ่มมนุษยชาติด้วยกัน ซึ่งหมายถึงเรา
สร้างอัตลักษณ์ของตัวเองจากการได้พูดคุยกับผู้อื่น (Humans are talked
into humanity. He meant that we gain our personnel identities by
communicating with others.)”

หลายคนมักจะถูกระบุว่า เป็นคนเก่ง เป็นคนแข็งแรง เป็นคนตลก เพราะเรามักจะ
มองเห็นตัวเองจากสายตาของคนอื่น จากนั้นเราแทบจะแยกตัวเองออกจากคำนิยามของคนอื่นที่
มีต่อเราไม่ได้เลย โดยส่วนใหญ่เรามักจะมีพฤติกรรมแบบที่คนอื่นนิยามและรักษาคำนิยามนั้นไว้
เสมอเหมือนการรักษาสัญญาะหว่างกันในกลุ่มมนุษยชาติ ต่อมาเมื่อเรามีเทคโนโลยีการสื่อสาร
เราเริ่มที่จะมีการสำรวจตัวเองจากกลุ่มคนที่กว้างขึ้น เกิดการเชื่อมโยงระหว่างการสื่อสารและ
อัตลักษณ์ของเรา (แปลจาก Communication Mosaic, 2006) การดูเรื่องราวทางวิชาการ เป็นตัวอย่าง
ที่สะท้อนให้เห็นว่า เมื่อมนุษย์แรกเกิดถูกนำไปเลี้ยงดูโดยสิ่งมีชีวิตคนละประเภทกับมนุษย์ เด็ก
มนุษย์นั้นก็มีพฤติกรรมและการแสดงออก ทั้งการสื่อสารและการส่งสัญญาณแปลงเสียงเป็น
คำพูดอย่างที่ตนคุ้นเคย เราปฏิเสธไม่ได้ว่าการสื่อสารนั้นสำคัญอย่างยิ่งต่อการกำหนดชะตา
ชีวิตของผู้คน

การสื่อสารในยุคเริ่มแรก เน้นการสื่อสารเพื่อให้เกิดประสิทธิผลต่อคนฟัง และเกิด
พลังในการโน้มน้าวใจ ต้องการการอธิบายอันแสดงเหตุและผล เพื่อให้เกิดความคล้อยตามทาง
ความคิดเป็นสำคัญ การสื่อสารในยุคคลาสสิกนับได้ว่าเป็นรากฐานของการสื่อสารแบบ
ประชาธิปไตย นักปราชญ์ที่แสดงพลังของการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ และเป็นครูทางการ
สื่อสารมวลชนเริ่มแรก คือ อริสโตเติล ไอโซเครต และเพลโต (Aristotle, Isocretes and Plato) ถือเป็น
จุดเริ่มต้นของศิลปะทางการสื่อสารและเป็นการโต้แย้งกันบนสำนวนวาทาทั้งดงาม ไม่
แสดงออกทางพลังอำนาจ และเป็นการโน้มน้าวใจเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอันเป็นผลสืบเนื่อง
จากแนวทางการโน้มน้าวใจ 3 ประการ คือ การพิสูจน์ได้ (Proof) โดยขึ้นอยู่กับความน่าเชื่อถือ
ของผู้พูด ประกอบไปด้วย ความไว้วางใจ ความเชี่ยวชาญและมีความตั้งใจที่ดีต่อผู้คนที่ทั้งหมด
การพิสูจน์ได้อย่างโปร่งใสนี้จะทำให้เกิดความรู้สึกทางอารมณ์ของผู้ฟัง เรียกว่าเป็น พาโต
(Patho) และแนวทางที่สามคือ Logo ที่อยู่บนพื้นฐานของคำว่า ตรรกะและเหตุผล (Logic and
reasoning) ดังปรากฏในงานแปลเรื่อง เพลโต วันสุดท้ายของโสคราติส (กิ่งแก้ว อัฒภากร, 2550
น.23)

“ชาวเอเธนส์ชอบการโต้เถียงที่ทุกประเภทมันเป็นหนึ่งในบรรดา
 นันทนาการที่สำคัญที่สุดของเขา เขาชอบไปยังที่ประชุมสมัชชาและโรง
 ศาล - และเป็นนักวิพากษ์วิจารณ์ที่เฉียบคมในเรื่องวิธีการปฏิบัติต่างๆ
 เพลโตรู้เรื่องนี้ดี เขารู้ว่าระเบียบวิธีที่แตกต่างย่อมเป็นเสน่ห์ดึงดูดจิตใจที่
 แตกต่างและถึงแม้ว่าเขาตำหนิการใช้วาทศิลป์ไปในทางที่ไม่รับผิดชอบ
 เขาก็ใช้วิธีการดึงดูดและหนทางการใช้ภาษาทุกแบบที่ไม่รับผิดชอบ
 เพื่อให้บังเกิดผลที่เขาต้องการมิใช่ว่าการโต้สวนถกเถียงจะกระชับด้วย
 เหตุผลทุกเรื่องบางเรื่องเป็นเพียงพิธีการ บางเรื่องเป็นสามัญสำนึกบาง
 เรื่องมีอารมณ์ขัน คำสนทนาที่เป็นธรรมชาติเลื่อนไหลไปสู่คำถามตอบที่
 กระหึ่มกันเป็นห้วงๆ หรือมีเช่นนั้นก็มีการสรุปลงความเห็นยืดยาวติดต่อกัน
 ในตอนที่มีการพูดคนเดียวมีวาทกรรมและการกล่าวซ้ำกล่าวสรุป และการ
 แทรกความพรรณนาหรือเหตุการณ์สำคัญ ลีลาและการเลือกใช้คำนั้น
 ประเดี๋ยวก็ง่าย ประเดี๋ยวก็เป็นศัพท์เฉพาะวิชา ประเดี๋ยวก็แสดงความรู้สึก
 ได้จับใจ”

ยุคสมัยที่สองของการสื่อสาร คือ ยุคที่จอห์น ดิวอี้ (John Dewey) ได้นำเอา
 ศิลปวิทยาการของปราชญ์ในยุคแรกมาสอดแทรกในการเรียนการสอน ดิวอี้ เชื่อว่าการสื่อสารจะ
 ทรงพลังต้องอาศัยฐานคิดอันเกิดจากความรู้ คนที่ส่งผ่านความรู้ต้องมีความก้าวหน้าทาง
 ความคิดเพื่อให้เกิดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมที่ดีงาม อีกทั้งดิวอี้เชื่อมั่นอย่างยิ่งว่า การคิดอย่าง
 ก้าวหน้าย่อมต้องเกิดจากการแสดงออกทางเสียงของคน และการฟังอย่างมีระบบคิดที่ดี ไม่เพียง
 เท่านั้นต้องสามารถวิพากษ์วิจารณ์ความคิดของคนอื่นได้อย่างมีเหตุผลด้วย

บริบทของอำนาจทางการเมืองและความขัดแย้งระดับรัฐในประวัติศาสตร์ตะวันตกที่
 ชัดเจน นับตั้งแต่ยุคกลางเป็นต้นมา สิทธิได้รับการพัฒนามาเป็นพื้นฐานทางอุดมการณ์ทาง
 การเมืองให้กับการต่อรองของพระและขุนนางที่มีต่อกษัตริย์ เช่น ใน ค.ศ. 1215 ประเทศอังกฤษ
 มีการเรียกร็องแมคเนาคาร์ตาหรือกฎบัตรใหญ่ อันเป็นเสมือนการประกาศเอกราช หรือความเป็น
 อิสระของคนอังกฤษกลุ่มหนึ่งที่เป็นพ่อค้าและพระที่มีทรัพย์สินและฐานะระดับหนึ่ง ให้พ้นจาก
 อำนาจสมบูรณาญาสิทธิราชย์ของกษัตริย์

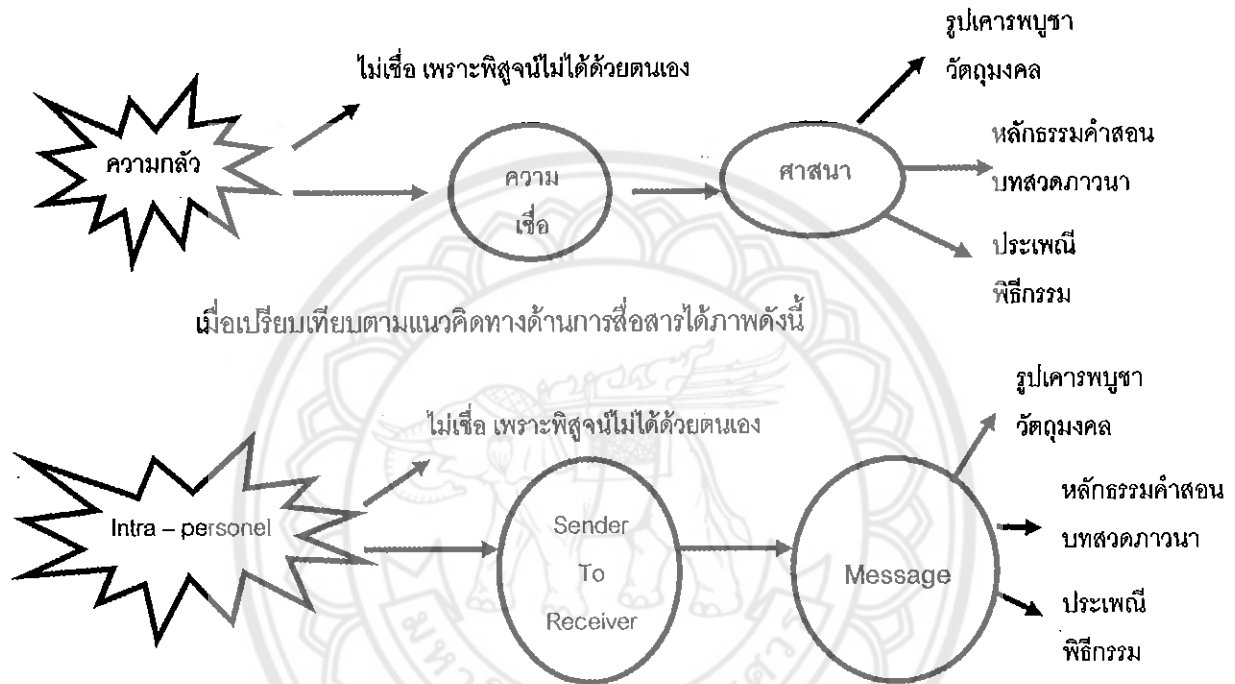
การปฏิวัติในประเทศฝรั่งเศสช่วง ค.ศ. 1789 สิทธิแห่งความเป็นมนุษย์ได้ถูกอ้างอิง ทำให้เป็นสิทธิทางการเมืองและกลายเป็นสิทธิตามธรรมชาติของมนุษย์โดยทั่วไป เป็นเสมือนสิ่งธรรมชาติ เช่น ป่าไม้ ลำน้ำและอื่นๆ ที่พลเมืองอาจอ้างความเป็นเจ้าของสิทธิ ซึ่งรวมถึงสิ่งมีชีวิต ทรัพย์สินและเสรีภาพได้ พัฒนาการครั้งสำคัญนี้ทำให้สังคมและผู้ถูกปกครองสามารถมีความชอบธรรมในการจำกัดอำนาจอันเด็ดขาดของกษัตริย์ลงได้และนำมาสู่การขยายและรับรองสิทธิต่างๆ ของพลเมืองได้ จนในที่สุดเกิดชนชั้นใหม่ทางเศรษฐกิจ คือ นายทุน ซึ่งจะเรียกร้องและนำเสนออุดมการณ์ของสังคมใหม่ที่วางอยู่บนสิทธิทางธรรมชาติของบุคคลอันไม่อาจละเมิดได้

ปรากฏการณ์สื่อสารครั้งสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างแนวความคิดเพื่อให้ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขและมีการแพร่กระจายความรู้ที่เหมาะสมกับประชากร คือ การเผยแพร่หลักธรรมคำสอนของศาสนาต่างๆ อาทิ ขงจื๊อ เช่น อิสลาม พราหมณ์ ฮินดู พุทธศาสนา คริสต์ศาสนา เป็นต้น แนวคิดในการเผยแผ่คำสอน นับได้ว่าเป็นการสื่อสารมวลชนในรุ่นบุกเบิก เนื้อหาข่าวสารยังคงเป็นการให้ ความรู้ บนความไม่รู้ ในหลักการทางธรรมชาติ และบนพื้นฐานความกลัวของผู้คนในยุคนั้น ผลสะท้อนที่ได้รับ คือ การสร้างความเชื่อถือ และยึดมั่นในการดำเนินชีวิตตามแบบอย่างของหลักคำสอนในศาสนาต่างๆ และปฏิบัติตามอย่างเคร่งครัด โดยกลไกของศาสนานั้นๆ

ประเทศไทยภายใต้การปกครองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ มีพระมหากษัตริย์เป็นใหญ่ และครอบครองความเป็นใหญ่ที่มีทั้งอำนาจการปกครอง อำนาจการเงิน และอำนาจในการจัดการทรัพยากรทางธรรมชาติ โดยประชาชนยอมรับและเห็นว่าเป็นสิ่งที่อยู่ในชีวิตประจำวันนั้น เป็นเรื่องที่ต้องเชื่อฟัง ไม่ขัดขืน ไม่เรียกร้อง หรือปฏิเสธ เป็นการยินยอมทั้งโดยพฤตินัยและนิตินัย การสื่อสารของประชาชนในเวลานั้นเป็นเพียงการสื่อสารในพื้นที่เล็กๆ เกี่ยวกับเรื่องในชีวิตประจำวัน โดยมีหลักคำสอนทางศาสนาที่เข้ามามีอิทธิพลในการก่อร่างทางความคิดความเชื่อ ความศรัทธา และแนวทางการปฏิบัติในวิถีชีวิตของผู้คน ไม่มีการตั้งคำถามหรือสงสัยในสถานการณ์ที่เกิดขึ้น และเป็นที่ยอมรับโดยทั่วกันว่า การสื่อสารเพื่อส่งผ่านความรู้ทางด้านศาสนานั้นก่อให้เกิดวัฒนธรรม ประเพณี พิธีกรรมต่างๆ ที่มนุษย์ต้องรักษาสืบเนื่องกันไป โดยที่ไม่อาจจะเปลี่ยนแปลง หรือไม่ยอมรับหลักวิธีปฏิบัตินั้นได้ คำกล่าวอ้างอันเกิดจากการยอมรับหลักการทางศาสนา คือ การผิดผี การถูกลงโทษโดยศาสดาทางศาสนา การรับกรรม ฯลฯ

การสร้างภาษาอันเป็นบริบทและตัวแทนทางหลักคิดต่างๆ นั้น เป็นการสร้างให้เกิดความเกรงกลัวต่อภัยธรรมชาติ และในท้ายที่สุด ความรู้ ความคิดเหล่านี้จะกลายเป็นความมั่งงาย ความเชื่อที่ไร้เหตุผล หรือบางครั้งต้องสร้างสัญลักษณ์ทดแทน เพื่อก่อร่างความคิดผ่านสารที่จะสนับสนุนให้หลักการทางความคิดนั้นมีความสมจริงมากขึ้น

วงจรของการสื่อสารระหว่างประชาชน ภายใต้ความเชื่อทางศาสนานั้น สามารถอธิบายเป็นแผนภาพได้ดังนี้

แผนภาพที่ 1.1 การสื่อสารภาคประชาชนภายใต้ความเชื่อทางศาสนา

ปรากฏการณ์ความเชื่อที่อธิบายได้และนับว่าเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารวงกว้าง หรือเรียกว่าเป็นการสื่อสารมวลชน เน้นการนำเสนอเรื่องราวไปยังคนกลุ่มกว้าง ไม่เฉพาะเจาะจง ทุกคนรับรู้เรื่องเดียวกัน ความหมายเดียวกัน มีผลต่อกระบวนการความเชื่อ ความคิด ด้วยเหตุที่มีการนำเสนอหลักการทางศาสนาเผยแพร่ การสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่นอกเหนือจากบุคคล หรือมุขปาฐะ จากการสื่อสารด้วยวาจา มาเป็นการสื่อสารผ่านช่องทางการสื่อสารที่เรียกว่า "สื่อ" เมื่อเริ่มมีการบันทึกเรื่องราวที่ต้องการนำเสนอในขณะเดียวกันก็หาทางนำเสนอเรื่องราวต่างๆ นั้น มาสร้างเป็นเส้นทางเชื่อมโยงพื้นที่ทางความคิดของกลุ่มคนที่อยู่อย่างกระจัดกระจาย ให้มีการบอกเล่าเรื่องราวของตัวเอง ของชุมชน ผ่านตัวสื่อ ในรูปแบบของการเขียน

ขณะที่เทคโนโลยี ยังเป็นข้อจำกัดของมนุษย์ในการบันทึกและส่งผ่านความรู้ คนจึงเป็นกลไกสำคัญที่จะสร้างการเชื่อมโยงระหว่างกลุ่มได้ จนกระทั่งมีวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี การพิมพ์ จากการศึกษาเชิงเอกสารพบว่า การสื่อสารผ่านตัวอักษรมีการประดิษฐ์คิดค้น น้ำหมึก กระดาษ และแท่นพิมพ์ เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกัน ทั้งนี้ถูกจำกัดอยู่ในกลุ่มคนไม่กี่กลุ่ม โดยส่วนใหญ่เป็นกลุ่มผู้ปกครองประเทศ หรือกลุ่มคนที่มีอำนาจและสถาปนาตนเองให้กลายเป็นสถาบันสูงสุด เรียกตนเองว่าเป็นผู้ปกครองประเทศ

การจดบันทึกเรื่องราวของกลุ่มคนกลุ่มนี้เป็นการจดบันทึกเรื่องราวของกลุ่มที่ปกป้องตนเองจากความกลัว ด้วยการทำให้ความรู้ของตนเองยิ่งใหญ่ ครอบครองดินแดน อาณาจักร ทรัพยากรทั้งหมด และลดทอนความกลัวด้วยการสรรเสริญคุณงามความดีของตนลงบนบันทึก เนื้อหาที่ถูกถ่ายทอดต่อมา จึงกลายเป็นเนื้อหาที่เน้นการสร้างวีรบุรุษ หรือการสร้างความสำเร็จของบุคคล ที่ต้องการให้กลายเป็นสัญลักษณ์ของความเก่ง ความดี และความกล้า

ภายหลังจากที่มีการพัฒนาเทคโนโลยีทางการพิมพ์ โดยเฉพาะการสร้างกระดาษที่มีน้ำหนักเบา สามารถเดินทางไปได้อย่างกว้างไกลและจัดเก็บในรูปแบบใดก็ได้ ออกมาเป็นนวัตกรรมทางการสื่อสารใหม่ ๆ แล้ว ผสมผสานกับการใช้เครื่องมือที่ทำให้เกิดการสำเนา หรือถ่ายซ้ำข้อความ (Duplicate) นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารเรื่องเดียวกันเนื้อหากับเหตุการณ์ครั้งสำคัญในหน้าประวัติศาสตร์ โดยมีโจอันเนส กูเตนเบอร์ก ชาวเยอรมัน บุคเบิกรวิวัฒนาการครั้งสำคัญในการสร้างสิ่งประดิษฐ์อันยิ่งใหญ่ จนทำให้การขยายความคิดจากยุโรปสู่ดินแดนต่างๆ เป็นไปได้ง่ายและรวดเร็วยิ่งขึ้น

สอดคล้องกับความคิดของ มิเชล ฟูโก (Micheal Foucalt, 1970 - 1978)² นักวิชาการชาวฝรั่งเศส ทางด้านสังคมวิทยาและมานุษยวิทยา กล่าวว่า การสื่อสารนั้นมีอิทธิพลและมีพลังต่อการเปลี่ยนแปลงความคิดความเชื่อของผู้คน โดยฟูโกมองความเกี่ยวพันกันอย่างลึกซึ้งสองประการสำคัญ คือ who is allow? และ Who is not allowed? ใครได้รับอนุญาตให้พูดกับใครไม่ได้รับอนุญาตให้พูดในสังคม ยิ่งไปกว่านี้ คือ การสื่อสารยังเป็นการสร้างคนพูด ส่งไปยังกลุ่มคนฟังและความคิดของพวกเขาจักจะได้รับการให้ความสำคัญเป็นประจำ

² Foucalt, Micheal, *The history of sexuality Vol.1*, trans. Trans R. Hurley (Harmondsworth: Pelican, 1981), pp.92 - 102.

การสื่อสารมวลชน ได้ฉายภาพของผู้รับสารที่รับรู้เรื่องเดียวกันมากมายแต่ไม่มีข้อความมากมายหรือมีความเป็นจริงทั้งหมดที่นำเสนอให้กับกลุ่มคนจำนวนนั้น ปรากฏการณ์เช่นนี้เองที่ทำให้สถานการณ์ของการสื่อสารที่ผ่านมาส่วนใหญ่จะเป็นผู้ร้ายมากกว่าพระเอก หรือกระทั่งการทำหน้าที่ในสังคมที่เปลี่ยนตัวเองจากการสื่อสาร มาเล่าข่าวและใส่ความรู้สึกส่วนตัวลงไปในเรื่อง ทำให้เนื้อหาปะปนความคิดเห็นส่วนตัว เสมือนเป็นการชี้นำความคิดของประชาชนที่เปิดรับสาร เหตุการณ์ที่สร้างวาระทางความคิดให้กับประชาชนมากที่สุด คือ 'การไฮปาร์ค' ย้ายพื้นที่สาธารณะมาไว้บนพื้นที่สื่อโทรทัศน์ สื่อวิทยุ และสื่ออินเทอร์เน็ต ปรากฏการณ์เป็นเจ้าของสื่อรายเดียว ส่งเนื้อหาสารไปยังหลากหลายสื่อ เป็นปรากฏการณ์ที่ทำให้เกิดการก่อฝูงชน (Mob) อันทรงอิทธิพลต่อการเปลี่ยนแปลงระบบการปกครองในประเทศไทย

สิ่งต่างๆ อันเป็นพลังอำนาจของสื่อที่ส่งผลต่อความคิดของคนทั้งหมดนั้น เป็นไปตามทฤษฎีในรุ่นบุกเบิก ที่ว่า Bullet Theory and Hypodemic Theory ทฤษฎีกระสุนปืน และทฤษฎีเข็มฉีดยา กับการศึกษาของนักวิชาการสื่อสารมวลชนในต่างประเทศ ภาพเหล่านี้ปรากฏมาเป็นเรื่องราวที่ควรจะนำมาเป็นบทเรียนในการพัฒนาเนื้อหาของสื่อสารในประเทศไทย เมื่อครั้งเปิดรับเอาวิทยุการมาจกตะวันตก การหลั่งไหลของเทคโนโลยีการสื่อสารมวลชน ที่ต้องอาศัยเงินเป็นปัจจัยสำคัญในการนำเข้าวิทยุการ ทำให้ "สื่อ" กระจุกตัวอยู่ในกลุ่มชนชั้นสูง เป็นของเล่นของชนชั้นสูง เป็นเครื่องมือในการสร้างภาพให้กับชนชั้นสูง และเป็นการดำรงอยู่ของชนชั้นสูง

ดังปรากฏในงานวิจัยของค็อกซ์ (Cox, 1989) เขาทำการศึกษาวาทะศิลป์ของมาร์ติน ลูเธอร์คิงส์ (Martin Luther King) ในปี 1963 ว่า "I have a dream ... ประโยคที่ต้องการสร้างให้เกิดพลังทางความคิด และการต่อสู้เรียกร้องให้เลิกการเหยียดผิว เป็นการพูดประโยคนี้ซ้ำๆ และตามด้วยความฝันที่อยากจะทำให้กับคนผิวดำเพื่อได้รับสิทธิที่เท่าเทียมกันกับคนผิวขาว "..... and the power of television programming to shape perceptions of social movements" แสดงให้เห็นว่า ผู้นำกลุ่มคนผิวดำเพื่อเรียกร้องเสรีภาพอย่างองหิงสาคนนี้เห็นพลังของโทรทัศน์ที่ทำหน้าที่ในการกำหนดกรอบการรับรู้และการเคลื่อนไหวของสังคมอเมริกันตามที่เขาฝันเอาไว้

นอกจากนี้ ยังปรากฏงานวิจัยทางด้านสื่อสารมวลชนอีกหลายฉบับที่อธิบายพฤติกรรมของสื่อโทรทัศน์ อันเป็นรูปแบบของการสื่อสารมวลชนที่สำคัญในสหรัฐอเมริกาว่า ทำให้เกิดการสร้างแม่แบบทางวัฒนธรรมการเหยียดผิวและชาติพันธุ์ เช่น การที่ละครและภาพยนตร์ให้คนแอฟริกันอเมริกันเป็นตัวสนับสนุนให้พระเอกหรือนางเอกที่เป็นอเมริกันโดดเด่นขึ้นมา

จะให้รับบทเป็นตัวเอก หรือการสร้างให้คนผิวดำรับบทเป็นคนซีเกียจ และมักจะทำตัวผิดกฎหมาย หรือไม่ก็ให้เป็นนักกีฬาหรือตัวตลกไปเลย และหลายครั้งที่จะมีฉากที่เกี่ยวกับการร่วมเพศ หรือการข่มขืนของคนผิวดำ นอกจากนี้ปัญหาการเหยียดผิว เหยียดชนชาติที่รุนแรงยังคงบอกเล่าผ่านเรื่องราวของคนอเมริกันที่มีรากมาจากละตินอเมริกา (Hispanic Americans) และคนอเมริกันที่อพยพมาจากเอเชีย (Asian Americans) ที่ปกติจะได้รับบทเป็นผู้ร้ายหรืออาชญากร

ปรากฏการณ์ดังกล่าว ไม่ใช่เพียงการแสดงออกในต่างประเทศเท่านั้นแต่เป็นเหตุการณ์อันส่งผลต่อกรวางแนวทางการสร้างเนื้อหาต่อจากการเปิดรับเทคโนโลยีของเครื่องมือสื่อสาร ด้วยการเลียนแบบการผลิตเนื้อหาสารตามอย่างอีกด้วย

ในเวลาบนเส้นขนานเดียวกัน ประชาชน หรือชนชั้นล่าง ที่ถูกเรียกแทนมาตลอด ไม่มีโอกาสในการจับต้องเครื่องมือวิทยุการเหล่านั้น มีโอกาสได้เพียงการเป็นผู้รับสารชั้นดีจากชนชั้นสูง ภาพลวงตา (Elusion) จึงกลายเป็นภาพที่ปรากฏอยู่ในกระบวนการคิดของประชาชน เมื่อมีการปรับระบบการปกครอง เปลี่ยนกลยุทธ์การต่อสู้ด้วยอาวุธมาเป็นการแลกเปลี่ยนด้วยเงินทางการค้า ทำให้ผู้คนหนีออกจากโลกแห่งความจริง และช่วงชิงที่จะเป็นผู้นำทางเศรษฐกิจ มุ่งเป้าที่จะค้นหาตัวเลขและแสวงหาอำนาจทางการเงินแทน โดยไม่ได้มองผลกระทบอันสืบเนื่องมาจากการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ และการทำลายจิตใจของมนุษย์ระหว่างกัน

ตลาดในทางเศรษฐกิจไม่ได้ตอบสนองความเป็นไปได้ของการสื่อสารที่สมบูรณ์แบบ S-M-C-R แต่ประชาชนเป็นเพียงผู้บริโภค หรือผู้รับสารที่ไม่มีสิทธิที่จะเลือกรับสารแบบที่ตนต้องการ ซึ่งถือว่าเป็นการจำกัดขอบเขตลักษณะทางกายภาพที่ไม่เพียงพอและไม่เหมาะสมกับสิทธิทางด้านการสื่อสาร และนอกจากนี้ยังถูกจำกัดในพื้นที่แคบเกินไป ไม่มีการเข้าถึงในระบะที่กว้างเพียงพอ เนื่องจากการเข้าถึงเทคโนโลยีและการมีระดับรายได้ที่เหมาะสมกับการเลือกสรรสื่อเข้ามาในชีวิตประจำวันอย่างเท่าเทียมกัน

วิวัฒนาการของวิทยุชุมชนในประเทศไทย

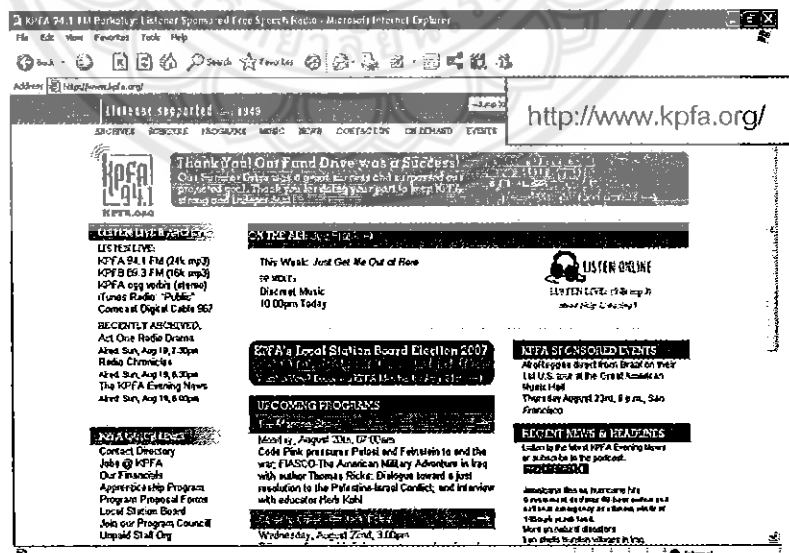
การสื่อสารภาคประชาชนจึงนับเป็นการสร้างพลังที่เข้มแข็งขึ้นกับชุมชน และเริ่มเปิดพื้นที่การแสดงความคิดเห็นจากที่ไม่เคยได้ส่งเสียงดังออกมา ดังนั้นพวกเขาจึงสามารถที่จะมีส่วนร่วมอย่างเต็มที่กับการพูดถึงเรื่องราวของตนเองอันเกิดจากการถูกเบียดบังจากการปกครอง

โดยชนชั้นสูง ทั้งในเรื่องอันเกี่ยวข้องกับสุขภาพและสิ่งแวดล้อมภายในชุมชน ด้วยข้ออ้างที่ส่วนใหญ่มักใช้กับคนกลุ่มนี้ คือ ประชาชนไม่ได้มีส่วนเกี่ยวข้องกับเรื่องการบริหารจัดการของรัฐ และการพูดของพวกเขา มักจะเป็นการพูดที่ไม่เหมาะสม ใช้ถ้อยคำภาษาที่ไม่สละสลวย

ในระดับสากล เอกสารรายงานโครงการวิจัยวิทยุชุมชน ข้อเสนอการพัฒนาและกติกากการออกใบอนุญาตวิทยุชุมชน (2549, น. 13) ได้กล่าวถึงสิทธิทางการสื่อสารอันเกิดจากข้อตกลงนานาประเทศด้านสิทธิมนุษยชนไว้ว่า "การวางกฎระเบียบสำหรับวิทยุชุมชน จากที่ประชุมมิลาน ประเทศอิตาลี เมื่อวันที่ 23 - 29 สิงหาคม 1998 สรุปได้ว่า สิทธิในการสื่อสารเป็นสิทธิมนุษยชนสากลที่รักษาและสนับสนุนสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ทั้งยังต้องรักษาและขยายไปในบริบทของการเปลี่ยนแปลงข้อมูลและเทคโนโลยีในการสื่อสารอย่างรวดเร็ว สมาชิกทุกคนของสังคมพลเมือง (Civil Society) ควรมีการเข้าถึงที่เหมาะสมและยุติธรรมในด้านสื่อและสิทธิเพื่อการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมสื่อชุมชนมีบทบาทสำคัญในการทำให้สิทธิทางวัฒนธรรมเข้มแข็ง โดยเฉพาะสิทธิของชนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรมและภาษา คนพื้นเมือง ผู้อพยพและผู้ลี้ภัย โดยการใช้การสื่อสารให้เข้าถึงได้มากขึ้น"

การเรียกร้องให้มีการสื่อสารภาคประชาชนเริ่มต้นระหว่างทศวรรษที่ 1960 ถึงกลาง 1970 การบริการการกระจายเสียงชุมชนได้บัญญัติไว้ใน มาตราที่ 15 ในพระราชบัญญัติการบริการการกระจายเสียง 1992 ว่าเป็นการกระจายเสียงที่จัดไว้ให้เพื่อวัตถุประสงค์ของชุมชนและไม่ได้จัดการเพื่อกำไร หรือเป็นส่วนหนึ่งของบริษัทที่ทำกำไรและนำเสนอรายการสามารถรับได้โดยเครื่องมืออุปกรณ์ที่หาได้ทั่วไปอย่างง่าย ๆ จัดทำแบบให้เปล่าสู่สาธารณะทั่วไป แนวโน้มในการสร้างสื่อ

ทางเลือกในชุมชน เน้นการมีส่วนร่วมทางการตัดสินใจของประชาชนในชุมชนเริ่มต้นในหลายที่ เช่น ในประเทศออสเตรเลีย มีสื่อทางเลือกที่เข้า

ใกล้ลักษณะวิทยุและโทรทัศน์ชุมชนอันสืบเนื่องมาจากกระแสการรณรงค์ต่อต้านสงครามเวียดนาม ที่เนื้อหาจะถูกปิดเบือนโดยรัฐบาลสหรัฐอเมริกา ขณะเดียวกันที่สหรัฐอเมริกา มีการก่อกำเนิดของสื่อเสียงอยู่ในกลุ่มของการศึกษาและวิทยุเพื่อการค้าจนกระทั่งแตกตัวออกมา มากกว่าสี่ร้อยสถานี ยังคงมีเพียงหนึ่งร้อยกว่าสถานีเท่านั้นที่เป็นสื่อทางเลือกของชุมชนอย่างแท้จริง

ในระยะหลังสงครามโลกครั้งที่สอง กลุ่มต่อต้านสงครามในสหรัฐอเมริกาซึ่งเชื่อในศักยภาพของการอยู่ร่วมกันอย่างสันติของชนชาติต่างๆ ในโลก ได้ก่อตั้งมูลนิธิ Pacifica และจัดตั้งสถานีวิทยุ KPFA ขึ้นในปี ค.ศ. 1948 เพื่อเสนอแนวทางการเชื่อในเรื่องของการอยู่กันอย่างสันติให้กับชุมชนในมลรัฐซานฟรานซิสโกและชุมชนในมหาวิทยาลัยแคลิฟอร์เนีย อันเป็นที่รวมของนักคิด นักการศาสนา ที่ด้านสงครามและคนรุ่นใหม่ในมหาวิทยาลัย มีการนำเสนอรายการด้านการศึกษา การวิพากษ์วิจารณ์การเมือง และการสร้างประชาสังคม ตลอดจนศิลปวัฒนธรรมที่แตกต่างหลากหลายจากที่มีอยู่ทั่วไป สถานีวิทยุ KPFA จึงกลายเป็นสถานีวิทยุที่เปิดให้มีการถกเถียงกันทางการเมือง วิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ทางสังคม มีการถ่ายทอดสดอภิปรายในมหาวิทยาลัย หรือจากที่ชุมนุมของนักศึกษาในช่วงสงครามเวียดนามและช่วงสงครามเย็นที่สืบเนื่องมาจากยุคสงครามเวียดนาม อย่างไรก็ตาม สื่อชุมชน หรือการกระจายเสียงวิทยุชุมชนสหรัฐฯ ก็ยังไม่มีระบบระเบียบที่ชัดเจน แม้จะมีการจัดกรอบโดยองค์การที่มีชื่อว่า Federal Communication Commission (FCC) หรือคณะกรรมการการสื่อสารกลาง โดยได้ให้กรอบกว้าง ๆ ของการปฏิบัติกับวิทยุชุมชน ได้ออกแถลงการณ์นโยบายรายการ (ปี ค.ศ. 1946) ในชื่อ The Blue Box รวมทั้งข้อเรียกร้องในการขอรายการ 4 อย่าง โดย 2 รายการทั้งหมดเป็นรายการสดในท้องถิ่น (Local Live Programs) และรายการที่เกี่ยวกับการถกประเด็นสาธารณะของท้องถิ่น ปี ค.ศ. 1960 แถลงการณ์เน้นย้ำเรื่องของโอกาสในการแสดงออกด้วยตนเองเกี่ยวกับท้องถิ่นและการพัฒนาและใช้ความสามารถพิเศษของท้องถิ่น แถลงการณ์ดังกล่าว มีเนื้อหาเกี่ยวกับพื้นฐานผลประโยชน์สาธารณะ อันประกอบไปด้วยความพยายามที่ต่อเนื่อง มีแนวทางที่ดี และความขยัน ผู้ได้รับใบอนุญาตจะค้นหาและเติมเต็มความต้องการ และความจำเป็นของพื้นที่บริการของเขา ถ้าเขาทำได้ก็จะได้รับใบอนุญาตซึ่งถือเป็นความรับผิดชอบต่อสาธารณะ การเคลื่อนไหวของวิทยุชุมชนสมัยใหม่ในประเทศสหรัฐอเมริกา เกิดแรงบันดาลใจจากการเคลื่อนไหวของกลุ่มวัฒนธรรมที่ต่างกัน ทำให้หลายสถานีเดินหน้าด้วยการจัดการของอาสาสมัครและเน้นมาที่ท้องถิ่นอย่างกับเป็นความเชื่อ

วิทยุชุมชนกลายเป็นตัวแทนรูปแบบที่ 3 ของการกระจายเสียง ต่างจากวิทยุของสถานีและวิทยุเชิงพาณิชย์ แม้จะซ้ำซ้อนเหลื่อมล้ำในบางแง่มุมกับ 2 แบบนั้น ในทางอุดมคติถือว่าเป็นการกระจายเสียงที่วางรากไปยังกลุ่มประชาสังคม

กลุ่มผู้กระจายเสียงสาธารณะ หรือ Corporation for Public Broadcasting (CPB) จัดตั้งขึ้นในปี 1967 เพื่อสนับสนุนสาธารณะ โดยไม่หวังผลทางการค้า เป็นความตั้งใจของกลุ่มท้องถิ่นเล็กๆ หลายกลุ่ม ในด้านการจัดการความอิสระ เป็นการปกครองตนเอง และระดมทุนภายในกลุ่มผู้กระจายเสียงสาธารณะหรือ CPB และยังมีการจัดการที่เป็นอิสระ โดยมักดำเนินการเป็นศูนย์วิทยุขนาดเล็กที่มีกำลังส่งวัตต์ต่ำ และผิดกฎหมาย หลายสถานีเป็นการรวมกลุ่มกันในระดับรากหญ้า

ประเทศแอฟริกาใต้ มีปัญหาเรื่องของการเหยียดผิวอย่างรุนแรงอันเนื่องมาจากการมีรัฐบาลเป็นคนผิวขาว รวมทั้งการแบ่งแยกสีผิวที่ฝังลึกมายาวนาน แม้จะเป็นวาระแห่งชาติ และเร่งออกกฎหมาย รวมถึงใช้คำว่า Independent กล่าวคือ นำตัวอย่างจากประเทศอังกฤษมาใช้เป็น Independent of classification โดยระบบเดิมไม่ได้เป็นอิสระ ประชาชนชาวแอฟริกาใต้ จึงอยากจะตั้งกฎเกณฑ์ขึ้นมาใหม่เพื่อให้มีความเป็นอิสระ ซึ่งเป็นการสร้างได้เพียงวาทกรรมการตั้งชื่อต้นแบบ และดูราวกับว่าจะมีกฎหมายที่ดูเหมือนว่าดี แต่ในความเป็นจริงทางปฏิบัติยังเจอปัญหา ประเทศแอฟริกาใต้ยังเป็นประเทศที่มีการพัฒนาไม่มากนัก สภาพการเมือง เศรษฐกิจ และสังคมคล้ายกับประเทศไทยมาก โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อพิจารณาเจาะลึกลงไปแล้ว สถานการณ์ด้านสิทธิเสรีภาพของสื่อยิ่งมีความคล้ายคลึงกับไทยมาก (โครงการวิจัยวิทยุชุมชนฯ, 2549 น. 28 - 29)

วิวัฒนาการวิทยุชุมชนในประเทศไทย

สถานการณ์ของการสื่อสารในประเทศไทยคล้ายกับของประเทศแอฟริกาใต้ มีกฎระเบียบและหลักการ แต่กฎหมายยังไม่ชัดเจน มีทั้งด้านดีและด้านลบ โดยความชัดเจนของนโยบายต้องอาศัยการตีความมาก หนังสือเรื่อง อีกหนึ่งเส้นทางแห่งฟางฝัน ที่เขียนโดย จิระนันท์ พิตรปรีชา ในสมัยที่เป็นนิสิต นักศึกษา ร่วมกับเสกสรรค์ ประเสริฐกุล เพื่อเรียกร้องประชาธิปไตย ได้นอกถึงวิธีการสร้างพลังมวลชน โดยอาศัยสื่อที่ไม่มีเสรีภาพเลย คือ การเขียนหนังสือลงในวารสารฉบับใต้ดิน และการอาศัยเครื่องขยายเสียงในมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ประกาศวงแหวน แต่การเพิ่มพลังเสียงนั้นอาศัยการสื่อสารรายบุคคลบอกต่อๆ กันไปจนเกิดเป็นพลังของมวลชน

การสื่อสารมวลชนช่วงก่อนเปลี่ยนแปลงการปกครอง พ.ศ.2475 ซึ่งเป็นช่วงเวลาของการปรับเปลี่ยนประเทศครั้งใหญ่ให้ทันสมัยเหมือนนานาอารยประเทศ การเปลี่ยนแปลงสำคัญอันได้แก่ การเลิกไพร่และทาส การเปลี่ยนระบบเศรษฐกิจแบบยังชีพเป็นแบบเงินตรา การสร้างระบบทหารประจำการและระบบราชการขนาดใหญ่ การสร้างโครงการพื้นฐานที่สำคัญทางเศรษฐกิจ โดยเฉพาะด้านการขนส่งและการสื่อสาร ทำให้การผลิตหนังสือพิมพ์ขยายตัวอย่างรวดเร็วจากในหมู่คณะมิชชันนารี ผู้วงเจ้านาย และชนชั้นกลาง ตามการขยายตัวของเศรษฐกิจ และระบบราชการ ในห้วงเวลานี้ยังได้เกิดสถานการณ์ทางเศรษฐกิจ - การเมืองที่นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงการปกครอง ได้แก่ การก่อกบฏจากมหาอำนาจตะวันตก การปฏิวัติก๊กเห็งในจีน กบฏ ร.ศ.130 กระแสประชาธิปไตยที่ขึ้นสูงในช่วงหลังสงครามโลกครั้งที่ 1 การขยายตัวของขบวนการคอมมิวนิสต์สากล การมีอำนาจเพิ่มขึ้นของญี่ปุ่น ภาวะหนี้สินของประเทศและผลกระทบจากปัญหาการเงินการคลัง ภาวะเศรษฐกิจตกต่ำของโลก

การสื่อสารมวลชนในช่วงนี้เห็นได้ว่า เริ่มจากการแผ่ลัทธิอาณานิคมตะวันตกเข้ามาในภูมิภาคนี้ รัฐบาลได้พยายามควบคุมดูแลตั้งแต่ยุคต้นๆ แต่กระแสประชาชาติประชาธิปไตยในประเทศอาณานิคมและในประเทศไทย ค่อนข้างสูงมาก รัฐบาลไทยสร้างหนังสือราชกิจจานุเบกษา ซึ่งเป็นสัญลักษณ์หนึ่งของอำนาจรัฐขึ้นมา หนังสือพิมพ์ที่ออกมาจำนวนมากในสมัยรัชกาลที่ 6 และ 7 นั้นส่วนใหญ่ออกๆ หยุดๆ แต่ก็มีหลายฉบับที่ยืนยงและมีอิทธิพลสูง รัฐบาลใช้วิธีสนับสนุนหนังสือพิมพ์เพื่อเป็นปากเสียงและสร้างความเชื่อมั่นแก่ชาวต่างประเทศ ซึ่งก็ได้กระทำต่อเนื่องกันมานาน

เมื่อประเทศไทยมีการปกครองประเทศแบบระบอบประชาธิปไตย หนังสือพิมพ์ที่เคยวิพากษ์วิจารณ์ถูกปิดตัวเพิ่มขึ้น ทั้งจากรัฐบาลอนุรักษนิยม และรัฐบาลของคณะราษฎรเอง การแย่งอำนาจระหว่างกลุ่มอำนาจเดิมกับคณะราษฎร และภายในคณะราษฎรเอง ตลอดจนการแย่งอำนาจในหมู่ประเทศมหาอำนาจ ได้แก่ ญี่ปุ่น ซึ่งพยายามเข้ามามีอำนาจแทนอังกฤษและฝรั่งเศสในภูมิภาคนี้ ทำให้สถานการณ์การเมืองไทยเต็มไปด้วยความไม่แน่นอน เสรีภาพของหนังสือพิมพ์บางช่วงมีลักษณะเปิด เช่น ระหว่างปี พ.ศ.2476 - 2481 และอีกช่วงหนึ่งมีลักษณะปิดตั้งแต่ พ.ศ.2481 - 2487 และมีช่วงเปิดสั้นๆ ในปี พ.ศ.2488 - 2491 ในช่วงนี้ได้เห็นการใช้สื่อมวลชน ทั้งสื่อกระจายเสียงและสื่อสิ่งพิมพ์ เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อ สร้างความชอบธรรมแก่รัฐบาล และปลุกใจประชาชนให้เกิดการรักชาติในขอบเขตที่

กว้างขวางอย่างไม่เคยปรากฏมาก่อน นอกจากนั้นการสื่อสารยังแพร่หลายตามการขยายตัวของการศึกษา

การสื่อสารสมัยสงครามเย็น พ.ศ. 2492 - 2523 กระแสการเรียกร้องเอกราชและกระแสสังคมนิยมได้แรงขึ้นในภูมิภาคนี้ โดยเฉพาะหลังจากจีนได้รับการปลดปล่อยในปี พ.ศ. 2492 ประเทศไทยเข้าร่วมกับสหรัฐในการต่อต้านคอมมิวนิสต์และปิดล้อมประเทศจีน และเข้าพัวพันในสงครามตั้งแต่สงครามเกาหลีจนถึงสงครามอินโดจีน ในช่วงเวลานี้การสื่อสารมวลชนของไทยก็มีลักษณะปิดๆ เปิดๆ อีกเช่นเดียวกัน การเปิดนั้นมักอยู่บริเวณช่วงรอยต่อ เช่น การเปิดในปี 2492 เกิดขึ้นก่อนการปิดเพื่อต่อต้านคอมมิวนิสต์อย่างเต็มที่ หลังการรัฐประหาร พ.ศ. 2494 การเปิดช่วง พ.ศ. 2498 - 2500 เกิดขึ้นก่อนเปลี่ยนจากยุคจอมพล ป. พิบูลสงคราม มาสู่ยุคสฤษดิ์-ถนอม-ประภาส ที่มีการปิดกันเป็นเวลานาน การเปิดระหว่าง พ.ศ. 2516 - 2519 เป็นช่วงต่อระหว่างกึ่งเปิดกึ่งปิดในสมัยประชาธิปไตยครึ่งใบ รัฐบาลพยายามจะทำให้สื่อมวลชนมีจำนวนหนังสือพิมพ์น้อยลง การผลิตหนังสือพิมพ์ได้เริ่มเป็นธุรกิจอย่างแท้จริง และเติบโตโดยลำดับ

เหตุการณ์ 14 ตุลาคม 2516 เป็นทั้งผลและเหตุกระตุ้นการเปลี่ยนภูมิทัศน์ทางเศรษฐกิจ-การเมืองอย่างใหญ่หลวง ฐานะของหนังสือพิมพ์และชนชั้นกลางในเมืองค่อนข้างตั้งมั่น การผูกขาดสื่อกระจายเสียงและการควบคุมสื่อสิ่งพิมพ์ของรัฐอ่อนตัวลง อย่างไรก็ตาม ในช่วงนี้ได้เห็นการใช้สื่อกระจายเสียงเพื่อปลุกระดมให้เกิดขบวนการนักศึกษา-ประชาชนจนกระทั่งเกิดเหตุการณ์นองเลือด 6 ตุลาคม 2519 โทรทัสน์ได้ก้าวขึ้นมาเป็นสื่อมวลชนใหม่ที่ได้รับการนิยมอย่างรวดเร็ว ดุดกสินวรรณกรรมอื่นให้กลายเป็นเพียงวรรณกรรมโทรทัสน์

ในช่วงเวลาราว 30 ปีมานี้ เกิดกลุ่มคนที่ทำหนังสือพิมพ์ที่เด่นหลายกลุ่ม อาทิ หนังสือพิมพ์พิมพ์ไทย หนังสือพิมพ์สยามรัฐ หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ หนังสือพิมพ์เดอะเนชั่น หนังสือพิมพ์ประชาชาติและหนังสือพิมพ์มติชน และหนังสือพิมพ์เดลินิวส์ สามชื่อแรกเป็นแหล่งผลิตนักเขียนและนักหนังสือที่มีชื่อเสียงจำนวนมาก บางคนได้กลายเป็นเจ้าของกิจการหนังสือพิมพ์ในเวลาต่อมา และได้เกิดวารสารสำหรับนักศึกษาปัญญาชน ได้แก่ สังคมศาสตร์ปริทัศน์ ชัยพฤกษ์ฉบับนักศึกษาประชาชน หนังสือและนิตยสารสำหรับเด็กได้แพร่หลาย รวมทั้งเรื่องอ่านสำหรับคนระดับล่าง นิตยสารสำหรับสตรีทันสมัย มีรูปแบบการพิมพ์สวยก็ได้เกิดขึ้น เป็นการขายผู้รับสารมากกว่าข่าวสาร

การสื่อสารยุคเสรีนิยมใหม่ (พ.ศ. 2523-2540) ในขณะนี้เห็นอิทธิพลที่ชัดเจนขึ้นของ วิชาการโลก และไอเอ็มเอฟในการกำหนดนโยบายทางเศรษฐกิจให้กลายเป็นแบบเสรีนิยม ใหม่ เปิดรับกระบวนการโลกาภิวัตน์ องค์กรธุรกิจเอกชนและนักธุรกิจ ได้มีบทบาทมากขึ้นใน การบริหารประเทศ และเข้าร่วมคณะรัฐมนตรีในสัดส่วนที่สูงขึ้น ขณะเดียวกัน องค์กรพัฒนา เอกชนซึ่งได้มีรากฐานจากทั้งการเคลื่อนไหวของกระบวนการนักศึกษา – ประชาชนเดิม ขบวนการสิทธิประชาธิปไตยของประชาชนและการเมืองภาคประชาชน การเคลื่อนไหว พัฒนาการชนบทและผู้ด้อยโอกาส เช่น ชาวไทยภูเขา คนจนในเมือง การเคลื่อนไหวทางด้าน สิ่งแวดล้อมและแพทย์ทางเลือก การเคลื่อนไหวเพื่อสิทธิสตรี ได้ก่อตัวเป็นขบวนการประชา สังคมที่ไม่อาจมองข้ามได้³

เช่นเดียวกับกับภายหลังการรัฐประหารในปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา ประชาชนเริ่มมี พลังที่จะเรียกร้องเสรีภาพและความเป็นธรรมในการแสดงความคิดเห็นผ่านทางสื่อ ในช่วงนั้นยัง อยู่ในยุคที่ประชาชนไม่มีสิทธิใช้สื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ ได้อย่างเสรี มีเพียงสื่อเดียวที่สามารถแจ้ง เหตุการณ์ที่เป็นจริงได้ คือ โทรศัพท์มือถือ การส่งข้อความผ่านโทรศัพท์มือถือ หรือเอสเอ็มเอส (sms) นับเป็นสื่อใหม่ (New media) ที่เรียกพลังมวลชน หลายคนนิยามพลังมวลชนในช่วงนี้ว่า พลังมือมือถือ อันเป็นปรากฏการณ์ในการเรียกร้อง เพื่อให้ได้เสรีภาพในการสื่อสารวงกว้าง เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงของการทำงานของรัฐบาลไม่ใช่เพียงการข้อความด้านเดียวจากรัฐบาล เช่นที่ผ่านๆ มา จากนั้นก็เริ่มทำให้ถูกต้องตามกฎหมายมากขึ้นและให้สื่อเป็นสาธารณะสมบัติ ของประชาชนตามระบบการปกครองแบบประชาธิปไตย อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, 2545 ได้ กล่าวถึงสิทธิเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็นไว้ว่า

ในอดีตที่ผ่านมา ประชาชนและสื่อมวลชนถูกลิดรอนสิทธิและ เสรีภาพในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการแสดงความคิดเห็น จาก บทบัญญัติทางกฎหมายวัฒนธรรม อำนาจนิยม และโครงสร้างของระบบ กรรมสิทธิ์ ในสื่อวิทยุและโทรทัศน์ ที่รัฐผูกขาดความเป็นเจ้าของแต่ผู้เดียว รัฐได้นำคลื่นวิทยุและโทรทัศน์อันถือว่าเป็นทรัพยากรสาธารณะตาม

³ อนุช อาภาภิรมย์, การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย: การ สื่อสาร: ความพยายามในการแสวงหาสื่อสาธารณะ, โครงการทิศทางการสื่อสารประเทศไทย, 2544 ทุน สนับสนุนโดย สกว.

แนวคิดในระบอบการปกครองแบบประชาธิปไตยไปจัดสรรในแบบอำนาจนิยมอุปถัมภ์และทุนนิยมอภิสิทธิ์ทำให้ส่วนราชการและธุรกิจเอกชนขนาดใหญ่บางกลุ่มสามารถร่วมกันผูกขาดกิจการวิทยุและโทรทัศน์ดังที่เป็นอยู่ในปัจจุบันระบบที่เป็นอยู่นี้ได้ถูกสร้างขึ้นมาจากเพื่อเอื้ออำนวยให้รัฐใช้สื่อวิทยุและโทรทัศน์ เพื่อประโยชน์ทางการเมืองและเศรษฐกิจด้วยตนเองด้วยเหตุนี้ รัฐจึงมีความเชื่อว่า สิทธิและเสรีภาพในการแสดงความคิดเห็น การรับรู้ข้อมูลข่าวสาร หรือการมีส่วนร่วมทางการเมืองเป็นสิทธิและเสรีภาพของรัฐมิใช่สิทธิและเสรีภาพของสื่อมวลชน (ในฐานะที่เป็นสื่อกลางที่ทำหน้าที่แทนประชาชน) และมีสิทธิและเสรีภาพของประชาชนแต่อย่างใด

ผลกระทบที่เกิดจากการปิดกั้นเสรีภาพดังกล่าว คือ ประชาชนไทย ไม่ได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารที่หลากหลาย ส่งผลกระทบต่อกระแสการเรียกร้องให้รัฐหยุดครอบงำสื่อโทรทัศน์และวิทยุ เพื่อการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมือง ในเวลาที่มีการพัฒนาการการต่อสู้เพื่อสิทธิเสรีภาพของประชาชนมาตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 และ 6 ตุลาคม 2519 จนถึงเหตุการณ์เดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 กลายเป็นจุดเปลี่ยนสำคัญที่ทำให้กระแสการปฏิรูปสื่อของรัฐเกิดขึ้นอย่างกว้างขวาง

สถานการณ์และแนวโน้มการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย (พ.ศ.2540 – 2544) อยู่ภายใต้ภาวะวิกฤติเศรษฐกิจใหญ่ของประเทศที่ลามไปยังประเทศกำลังพัฒนาอื่นทั่วโลก และสะท้อนถึงวิกฤติของระบบทุนนิยมทั้งระบบ อิทธิพลของสหรัฐอ่อนลง เกิดระบบโลกที่มีศูนย์อำนาจหลายขั้ว มีการควมรวมและซื้อกิจการทางธุรกิจโดยเฉพาะทางด้านการสื่อสารเหมือนไฟลามทุ่ง เกิดการผูกขาดด้านการสื่อสาร ตลาดวัฒนธรรมเติบโตอย่างรวดเร็ว มีการลงทุนสูงในการพัฒนาเทคโนโลยีข่าวสารและการสื่อสาร การสื่อสารผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ตขยายตัวอย่างรวดเร็ว และมีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ พ.ศ.2540 ซึ่งค้ำประกันสิทธิเสรีภาพของสื่อมวลชน และการให้นำคลื่นความถี่ซึ่งเป็นสมบัติสาธารณะมาใช้ประโยชน์เพื่อสาธารณะมากขึ้น

สุภิญญา กลางณรงค์⁴ (2548, น. 89) แสดงจุดยืนในทางสิทธิมนุษยชนด้านการสื่อสาร ก่อนหน้าที่จะอยู่ในกระบวนการต่อสู้กับความยุติธรรมจากชั้นศาลกับการต่อสู้กับกรณีชินคอร์ป ตลอด 3 ปี ได้เขียนเอาไว้ในหนังสือปิดหู ปิดตา ปิดปาก ไว้ว่า

"จากยุควิกฤติการเมืองเข้าสู่กระแสการเปิดเสรีสื่อ (2535 - 2540) เพราะผลพวงจากการต่อสู้เพื่อประชาธิปไตยในเดือนพฤษภาคม พ.ศ. 2535 สะท้อนให้เห็นถึงพลังทางการเมืองของชนชั้นกลางที่ใช้โอกาสนี้ในการแสดงออกอย่างชัดเจนว่า สิทธิเสรีภาพด้านข่าวสารเป็นพื้นฐานของการพัฒนาอำนาจทางเศรษฐกิจ การเมือง และสังคมของตน เพราะเชื่อว่าการเปิดเสรีสื่อจะเป็นรากฐานสำคัญอย่างยิ่งของการพัฒนาประชาธิปไตยและเป็นภัยโดยตรงต่ออำนาจเผด็จการ จากกระแสเรียกร้องดังกล่าว ส่งผลให้รัฐบาลนายอานันท์ ปันยารชุน แต่งตั้งคณะทำงานปรับปรุงสื่อของรัฐ โดยมีการจัดทำข้อเสนอเกี่ยวกับแนวทางในการปรับปรุงสื่อของรัฐบนหลักแห่งเสรีภาพและความเสมอภาคในเรื่องของการรับรู้ข้อมูลข่าวสารและการปฏิรูปคลื่นความถี่วิทยุและโทรทัศน์"

บุญส่ง จันทร์สองรัตน์ ประธานกลุ่มปฏิรูปสื่อภาคประชาชน จังหวัดกาญจนบุรี ได้เขียนบทความเรื่อง "รัฐปิดปากวิทยุชุมชน ฤาปิดกั้นการสื่อสารของประชาชน"⁵ เพื่อบอกเล่าความเป็นมาของสถานีวิทยุชุมชนแห่งแรกในประเทศไทยที่จังหวัดกาญจนบุรีว่า

กลุ่มปฏิรูปสื่อภาคประชาชนกาญจนบุรีเป็นผลพวงจากการถูกเอาเปรียบ จากภาครัฐ ในการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติที่เป็นคลื่นความถี่กลุ่มดังกล่าวจึงเป็นที่มาของการดูัดขับ ปราบกฏการณ์ร่วมกับเพื่อนพ้องในเส้นทางต่อสู้การเรียกร้องแสวงหาความเป็นธรรม ความถูกต้อง

⁴ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, ปิดหูปิดตาปิดปาก สิทธิเสรีภาพในธุรกิจการเมืองสื่อ, 2544 หน้า 45

⁵ ดูอ้างอิงที่ 4 หน้า 145 - 147

ให้กับท้องถิ่น ให้กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ตั้งแต่ป่าเขาลำเนาไพร ไปจนกระทั่ง ผึ้ง สัตว์ที่มีโอกาสจะปกป้องตนเองได้ ในรูปของขบวนการคัดค้านโครงการสร้างเขื่อนน้ำโจน ในช่วงระหว่างปี พ.ศ. 2524 - 2531 การเคลื่อนไหวอย่างหนักแน่น ช่วงนั้นส่งผลให้เกิดการปิดฉากโครงการลงในปี พ.ศ. 2531 สิ่งที่มาแทนที่หลังจากนั้น คือ การยอมรับขององค์กรรณานาชาติ (สหประชาชาติ) โดย การประกาศให้พื้นที่ดังกล่าวเป็น มรดกโลกทางธรรมชาติ สร้างความภาคภูมิใจให้กับคนไทยทั้งแผ่นดินมากระทั่ง ทุกวันนี้ที่เรามักอ้างเสมอว่า เรามีทรัพยากร อันหลากหลายอันอุดม ที่มีอยู่ในประเทศไทย ซึ่งมีจำนวนไม่กีประเทศ ในโลกที่มีความหลากหลายทางธรรมชาติ ทั้งพันธุกรรม พืช และสัตว์ที่อุดมสมบูรณ์

19 ธันวาคม พ.ศ. 2544 วิหุญเสียงชุมชนกาญจนบุรี กลายเป็นจุดเริ่มต้นของการสื่อสารบนพื้นที่ เล็กๆ ทางสังคม ที่ในระยะเริ่มต้นเองก็เผชิญหน้ากับคำถามเรตติ้งเป็นอย่างไรบ้าง? จะเอาทุนจากไหน? ในอนาคตสถานีจะอยู่ได้อย่างไร? วางกรอบการสื่อสาร เนื้อหา ผังรายการเป็นอย่างไรบ้าง? มีใครบ้างที่เข้ามาสื่อสาร? ผิดพลาดใครจะรับผิดชอบ? เสียหายใครจะดูแล? นับเป็นการท้าทายจิตวิญญาณเชิงอุดมการณ์ และการเดินออกจากคำถามเดิมๆ ความคิดเดิมๆ หันมาหาความหมายของวิหุญชุมชนแท้จริง แต่กลุ่มปฏิรูปสื่อดังกล่าว ตั้งคำตอบไว้ว่า "เพราะวิหุญชุมชนมิใช่สื่อเพื่ออาชีพ มิใช่สื่อเพื่อมูลค่า แต่เป็นเรื่องของคุณค่าเป็นสำคัญ เราคงพูดถึงเชิงปริมาณไม่ได้ เราต้องพูดถึงเรื่องเชิงคุณภาพ จิตสำนึก ไม่ใช่เรื่องของการสื่อสารเก่ง ไม่ใช่เรื่องที่เสกสรรภาพสวยงามให้หลง นั่นเป็นเรื่องของคนเก่งทั้งนั้น ยิ่งทำสื่อกระแสหลัก รับใช้นายทุน กลุ่มทุน รับใช้กลุ่มอำนาจ กลุ่มผลประโยชน์ ล้วนนำคนเก่งๆ มาร่วมขบวนทั้งนั้น สังคมไทยก้าวเข้าสู่สังคม ทุนนิยม วัตถุนิยม บริโภคนิยม นีมิโซหรือที่เราใช้คนเก่งทำสื่อ แต่ห่างจิตวิญญาณที่ตีไปเรื่อยๆ จนวันนี้เราห่างไกลความเป็นคนไปมากเรื่อยๆ" (ปิดหู ปิดตา ปิดปาก, 2545 น.145 - 147)

จากเครือข่ายองค์กรชุมชนที่มีกระบวนการในการเรียนรู้ เพื่อให้เกิดพลังทางด้านการมีส่วนร่วมกันในการดูแลชุมชนของตน แต่ละพื้นที่ในชุมชนมารวมตัวกันอีกครั้งในช่วงปลายปี พ.ศ. 2545 เพื่อต่อต้านการครอบงำทางสื่อของรัฐ จากการแลกเปลี่ยนเรียนรู้การอ้างสิทธิทางการสื่อสารกับนักวิชาการผ่านเวทีสัมมนาเพื่อสร้างความเข้าใจที่แท้จริงในสิทธิที่

ประชาชนพึงมีและพึงเป็นให้ประชาชนได้ทราบ ก่อให้เกิดการจัดตั้งกลุ่มการสื่อสารที่ประชาชนสามารถดำเนินการได้ คือ สื่อวิทยุกระจายเสียง ภายใต้ชื่อ สหพันธ์วิทยุชุมชน ยังผลต่อการพลิกโฉมหน้าทางประวัติศาสตร์ เพื่อต่อกรกับกรมประชาสัมพันธ์ เป็นกรมประชาสัมพันธ์ภาคประชาชน

10 ตุลาคม 2545 ที่ผ่านมา มีการประชุมเครือข่ายวิทยุชุมชน 10 อนุภูมิภาคทั่วประเทศ เป็นการรวมตัวกันของเครือข่ายองค์กรชุมชนที่เห็นความสำคัญของกระบวนการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมของภาคประชาชนในการเข้าถึง และเข้าไปใช้สื่อชุมชน เพื่อเสริมสร้างความเข้มแข็งของประชาชนตามเจตนารมณ์ของรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 จากกระบวนการเรียนรู้เพื่อเตรียมความพร้อมของภาคประชาชน ในช่วงเวลาที่ผ่านมา เครือข่ายวิทยุชุมชนทั่วประเทศจึงมีความเห็นร่วมกันว่าจะมีการสานต่อความร่วมมือในการทำงานของเครือข่ายในรูปของ "สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ" โดยมีเป้าหมายเพื่อการประสานการทำงานทั้งในระดับภูมิภาคและระดับชาติ ในรูปของเครือข่ายความรู้และประสบการณ์ในการดำเนินการของภาคประชาชน ต่อกระบวนการเรียนรู้เรื่องสื่อชุมชน โดยเฉพาะสื่อวิทยุชุมชนซึ่งเป็นเครื่องมือสำคัญที่เกิดขึ้นตามรัฐธรรมนูญ ที่จะช่วยหนุนเสริมให้เกิดความเข้มแข็งของภาคประชาชน "สหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ" ได้ประกาศเจตนารมณ์และบทบาทหน้าที่ 5 ประการคือ 1. กำหนดมาตรการจูงใจหรือสนับสนุนให้มีการเรียนรู้ก่อนจะมี กสช. 2. เพื่อผลักดัน พ.ร.บ.วิทยุกระจายเสียง และ พ.ร.บ.วิทยุโทรทัศน์ 3. เพื่อให้การคัดสรร กสช. เป็นไปอย่างบริสุทธิ์ ยุติธรรม 4. เตรียมความพร้อมของภาคประชาชน เสนอแผนแม่บทวิทยุชุมชนและตรวจสอบแผนแม่บทวิทยุโทรทัศน์ที่ กสช. จะเข้ามาทำประชาพิจารณ์ 5. สนับสนุนพื้นที่ปฏิบัติการจูงใจวิทยุชุมชนเชื่อมเครือข่ายทั้งระดับภาค ระดับ

จังหวัด โดยการทำงานของสหพันธ์ฯ ประกอบด้วยผู้ประสานงานภาค
14 คน⁶

จากผลที่เกิดขึ้นแสดงให้เห็นว่าประชาชนหลายจังหวัดในประเทศไทยเริ่มมีความ
เข้าใจร่วมกันว่า ทุกคนมีสิทธิในการสื่อสาร ตามหลักปฏิญญาสากลว่าด้วยสิทธิมนุษยชน
(บทที่ 19) ว่า "ทุกคนมีอิสรภาพแห่งความเห็นและการแสดงออก สิทธินี้รวมถึงอิสรภาพใน
การที่จะถือเอาความเห็นโดยปราศจากการสอดแทรก และที่จะแสวงหา รับและแจกจ่าย
ข่าวสาร และความคิดเห็นไม่ว่าโดยสื่อใดๆ และไม่คำนึงถึงเขตแดน" (The Universal
Declaration of Human Right, Article 19 อ้างถึงใน ภริตพร สุขโกศล, 2546 น. 10)

*"Everyone has the right to freedom of opinion and expression;
this right includes freedom to hold opinion without interference and to seek,
receive and impart information and ideas through any media and
regardless of frontiers."*

ไม่เพียงการเรียกร้องในระดับชุมชนเท่านั้น แต่สิทธิทางการสื่อสารยังคงเป็นระดับ
นานาชาติ โดยเฉพาะเรื่องของการจัดการกับปัญหาการคุ้มครองลิขสิทธิ์หรือสิทธิบัตรทาง
ปัญญาที่หลายประเทศในโลกจะต้องอยู่ภายใต้กรอบกติการะหว่างประเทศ โดยเฉพาะหน่วยงานที่
ประเทศในโลกที่สามแทบจะหาพื้นที่ยื่นบนสังคมไม่ได้เลย

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ เขียนถึง ระเบียบใหม่ด้านข่าวสารกับสิทธิในการสื่อสารของ
ประชาชน ในสื่อมวลชนในยุคปฏิรูป (2545, น. 20 - 22) ไว้ว่า "บทบาทของสหรัฐฯ ในเรื่องการ
สื่อสารในเวทีระหว่างประเทศ จึงเน้นไปในประเด็นทางเศรษฐกิจของการสื่อสารอย่างเด่นชัด
แทนที่จะเป็นด้านวัฒนธรรมและการเมือง การผลักดันให้เรื่องของการสื่อสารอย่างเด่นชัด
หนังสือและสิ่งพิมพ์ต่างๆ และโปรแกรมคอมพิวเตอร์ เป็นสินค้าวัฒนธรรมที่อยู่ในกลุ่มที่ได้รับ
การคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญา โดยเป็นกลุ่มสินค้าเป้าหมายสำคัญในการ

⁶ สหพันธ์วิทยุชุมชน: พลิกประวัติศาสตร์ตั้งกรมประชาสัมพันธ์ภาคประชาชน"

<http://www.thaicivicnet.com/radio.html>, 2545

เจรจาขององค์การการค้าโลก จะเห็นได้ว่าสินค้าในกลุ่มนี้ได้รับการคุ้มครองด้านลิขสิทธิ์และทรัพย์สินทางปัญญา การผลักดันให้เป็นวาระในการเจรจาของแกตต์ เพื่อต่อรองกับสินค้าเกษตร แต่ไม่ได้รับการยอมรับจากกลุ่มประเทศสหภาพยุโรป โดยเฉพาะในประเทศฝรั่งเศส... ดังนั้นรูปแบบเสรีนิยมทางเศรษฐกิจที่มีเป้าหมายจะบรรลุ "ตลาดเสรี" ด้วยกลไกเปิดเสรีอย่างไร ข้อจำกัดใดๆ ในเรื่องของกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินของปัจเจกบุคคล (Individual property right) จึงรวมไปถึงการตีความว่า ข้อมูลข่าวสารและวัฒนธรรมเป็นสินค้าซึ่งกรรมสิทธิ์ในทรัพย์สินเป็นของผู้ผลิตที่เป็นผู้สร้างสรรค์ ในลักษณะปัจเจกบุคคล นิติบุคคล หรือประกอบการทางธุรกิจ (Proprietary property right) และการสร้างระบบกฎหมายระหว่างประเทศเรื่องทรัพย์สินทางปัญญาได้เปิดโอกาสให้ความคิดเห็นและศิลปวัฒนธรรมเกือบเป็นประเภทสินค้าที่ตกเป็นกรรมสิทธิ์ของบริษัทข้ามชาติขนาดใหญ่"

เศรษฐศาสตร์กระแสหลัก (Mainstream) ในยุคสมัยของ Adam Smith เชื่อว่าการแบ่งทรัพยากรธรรมชาติอย่างเท่ากันนั้นต้องให้เป็นเรื่องของนักการเมือง ให้การเมืองหรือนักรัฐศาสตร์เป็นผู้หาทางออกของการแบ่งปันอย่างเสมอภาค และพยายามทำตัวเป็นนักวิทยาศาสตร์ แต่มิได้หมายความว่า ความเป็นธรรมไม่ควรมี แต่นักเศรษฐศาสตร์ไม่ได้มีบทบาทในการแบ่งทรัพยากรอย่างมีประสิทธิภาพเช่นเดียวกับที่ อนุช อภาภิรมย์ (โครงการข่าวสารทิศทางการศึกษาไทย, 2544) สรุปสถานการณ์และแนวโน้มสื่อในประเทศไทยไว้ว่า ประเทศไทยนั้นมีลักษณะของความไม่เท่าเทียมกันทางข่าวสาร โดยส่วนใหญ่แหล่งผลิตเนื้อหาข่าวสารจะอยู่ในเมืองใหญ่ เช่นเดียวกับระดับสากลที่จะอยู่ในประเทศที่ได้รับการพัฒนาแล้ว นับเป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดความไม่เท่าเทียมกันทางการสื่อสาร ทำให้ทิศทางการไหลของข่าวสารเป็นลักษณะการไหลจากบนลงล่าง หรือเป็นการไหลของศูนย์กลางเมืองไปยังชนบท หรือเมืองเล็กๆ ในระดับชุมชน

ความไม่เท่าเทียมกันทางข่าวสารนี้ได้ให้ความสำคัญแก่ช่องว่างทางดิจิทัล (Digital Gap) มากขึ้น เนื่องจากข่าวสารอยู่ในระบบดิจิทัลมากขึ้น โดยเฉพาะผ่านเครือข่ายอินเทอร์เน็ต การแก้ไขช่องว่างทางดิจิทัล เบื้องต้นต้องมีคู่มือโทรศัพท์ที่พอเพียง ต่อจากนั้นต้องสร้างแม่ข่ายอินเทอร์เน็ต พัฒนาเครื่องประกันความมั่นคง (Secure Server) และเว็บไซต์ ภาษาก็เป็นอุปสรรคอย่างหนึ่งสำหรับประเทศที่รู้ภาษาอังกฤษน้อย การแก้ไขช่องว่างทางข่าวสารสำหรับประเทศกำลัง

พัฒนา อาจไม่จำเป็นต้องวิ่งตามโดยการพัฒนาโครงสร้างพื้นฐานทาง
ข่าวสารและการสื่อสารให้เหมือนประเทศพัฒนาแล้ว หากอยู่ที่เข้าถึง
สาระของการสื่อสารอันได้แก่คุณภาพข่าวสารมากกว่าปริมาณ และ
ผลประโยชน์ต่อส่วนรวม ไม่ใช่กำไรของคนส่วนน้อย⁷

คลื่นความถี่ที่ตามธรรมชาตินับเป็นทรัพยากรที่ต้องอาศัยต้นทุนในการแปรรูปให้
กลายเป็นสารซึ่งมนุษย์สามารถบริโภคได้ตามปกติ รวมทั้งการถูกจำกัดขีดกันด้วยลักษณะ
การเดินทางของคลื่นเสียงยิ่งทำให้ทรัพยากรประเภทนี้ ไม่ต่างอะไรไปจากการครอบครองพื้น
แผ่นดินที่มีอยู่อย่างจำกัด กลุ่มคนที่เข้าครอบครองทรัพยากรนี้ จึงเป็นกลุ่มคนที่มีพลังทั้ง
ทางด้านอำนาจ เศรษฐกิจ ในลักษณะของรัฐชาติ อันได้แก่ ทหาร และนายทุนขนาดใหญ่

รัฐทั้งหลายในโลกนี้ไม่ว่าจะเป็นรัฐแบบเผด็จการ หรือที่เป็น
เสรีประชาธิปไตยก็ล้วนควบคุมแทรกแซงการสื่อสารในระดับใดระดับ
หนึ่งทั้งนั้น เพื่อความมั่นคงและผลประโยชน์ของชาติ ซึ่งกระทำได้ทั้งใน
รูปแบบการกีดกันและการใช้อำนาจความรุนแรง และการสร้างความ
ยินยอมโดยผ่านกลไก และสถาบันต่างๆ เช่น การโฆษณาชวนเชื่อและ
สถาบันด้านวัฒนธรรม รัฐในประเทศพัฒนาแล้ว มีแนวโน้มที่จะใช้วิธี
ควบคุมแทรกแซงโดยสร้างพันธมิตรรัฐบาล - บรรษัทข้ามชาติ ขณะที่
รัฐในประเทศกำลังพัฒนามีแนวโน้มที่จะใช้วิธีการกีดกันและใช้อำนาจ
โดยตรงซึ่งทั้งสองวิธีก็ให้ผลไม่ต่างกันนัก นั่นคือล้วนจำกัดสิทธิในการ
เผยแพร่และรับรู้ข่าวสารของสาธารณะชนในระดับที่แน่นอน ซึ่งทำให้
คำว่า "เสรีภาพของการสื่อสาร" ที่มักได้รับการยกย่องจากประเทศ
พัฒนาแล้ว มีความหมายพรั่มัว เพราะว่าเสรีภาพดังกล่าวเป็นเพียง
เสรีภาพในการประกอบธุรกิจการสื่อสาร หาใช่เสรีภาพของการสื่อสาร
ที่แท้จริงไม่⁸

⁷ อнуช อภาภิรมย์, "การสื่อสาร: ความพยายามแสวงหาสื่อสาธารณะ," (สำนักงาน
สนับสนุนงานวิจัยแห่งชาติ: 2544), (อัตสำเนา)

⁸ คู่อ้างอิงที่ 7, น.11.

เสรีภาพที่ควรให้กับประชาชนในการสื่อสารสิ่งที่คิดออกมาเป็นตัวอักษร คำพูด การแสดง ทำให้เกิดกระบวนการเคลื่อนไหวทางสังคม ในระหว่างปี พ.ศ. 2542 – 2544 โดยเป็นความพยายามจากองค์กรพัฒนาเอกชน ที่อาศัยทุนจากต่างประเทศ คือ สถาบันการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม จัดกระบวนการเรียนรู้ให้กับตัวแทนชุมชนอันมาจากฐานข้อมูลของ พอช. สถาบันพัฒนาองค์กรชุมชน ซึ่งในกระบวนการของการเข้าร่วมของภาคประชาชน ผู้วิจัยพบว่า ต้องมีการจ่ายค่าเดินทาง ค่าที่พัก ให้สำหรับผู้สนใจเข้าร่วมโครงการ โดยจำนวนที่เข้าร่วมในช่วงนั้นมีอยู่ประมาณ 200 กว่าแห่งทุกภูมิภาคของประเทศ

ปรากฏการณ์ในการสร้างความตระหนักให้กับประชาชนที่เข้าร่วมโครงการ เพื่อให้ทราบถึงสิทธิตามที่ระบุในมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 โดยอยู่บนพื้นฐานของการนำเสนอแนวคิด และกระบวนการดำเนินงานตามแบบวิถีชุมชนที่ระบุอยู่ในคู่มือวิถีชุมชนของยูเนสโก (UNESCO)

วิถีชุมชน เป็นสื่อที่ถูกเลือกขึ้นมาจากจุดเริ่มต้นของความตั้งใจที่ดีในการส่งผ่านจากคนกลุ่มหนึ่งไปยังคนอีกกลุ่มหนึ่ง รวมทั้งมีขั้นตอนและวิธีการเรียนรู้ที่เป็นไปอย่างช้าๆ แต่มีคุณภาพ เป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างคนนอกกับคนในชุมชน ผ่านอุปกรณ์ เครื่องมือ วิทยุกระจายเสียง มากกว่าเป็นกระบวนการเรียนรู้ที่ต้องการแสวงหาผลประโยชน์ ในเริ่มแรกประชาชนอาจจะยังไม่เห็นคุณค่าของสื่อวิทยุ จนกระทั่งประสบวิกฤติในชุมชน และวิทยุคือ คลื่นเดียวที่สามารถส่งผ่านเนื้อหาความเดือดร้อน และความช่วยเหลือ รวมทั้งการเป็นจุดรวมกันของคนๆ ที่คิดเหมือนกัน

เมื่อจุดเริ่มต้นของการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียงมีเป้าหมายดังกล่าวแล้ว ชุมชนสามารถรักษาระดับของเป้าหมายให้คงที่ได้ จะเป็นสัญญาณที่ดี คือ เพื่อให้เป็นสื่อที่ประชาชนร่วมกันเป็นเจ้าของ ร่วมใช้ ร่วมรับผิดชอบ เพื่อประโยชน์สาธารณะ เพื่อให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารของชุมชน โดยศักยภาพและความเป็นตัวตนของชุมชน ที่สำคัญเพื่อให้เป็นเครื่องมือการสื่อสารของชุมชน อย่างสร้างสมดุลแห่งอำนาจการสื่อสารผ่านคลื่น กับอีก 2 กลุ่มผู้ประกอบการ คือ ภาครัฐและภาคธุรกิจเอกชนในกระบวนการเรียนรู้ ได้มีการอธิบายแนวคิด หลักการวิทยุชุมชน การบริหารจัดการแบบมีส่วนร่วมด้วยฐานทุน คนและทรัพยากร

ของชุมชน และการฝึกปฏิบัติในการจัดและการผลิตรายการ โดยใช้เครื่องมือง่ายๆ เน้นการสร้างความเข้าใจในหลักการพูดทางวิทยุ และการพัฒนาทักษะในการนำเสนอรายการในลักษณะต่างๆ ด้วยเหตุที่การให้ความรู้ทางด้านการฝึกปฏิบัติการเรียนรู้ด้วยภายในห้องทดลองโดยอาศัยพื้นที่ในชุมชนเอง คนในชุมชนไม่ต้องเดินทางเข้าไปแสวงหาอุปกรณ์เครื่องมือในการสื่อสารในเมืองเช่นที่ผ่านมา ประกอบกับการได้มีโอกาสสัมผัสเห็นสิ่งที่เคยเป็นเหมือน สิ่งที่อยู่ห่างไกลมาอยู่ใกล้เพียงมือเอื้อมสัมผัส จึงนับเป็นห้องเรียนชุมชนที่สร้างรอยยิ้มกลับความประหม่าของคนในชุมชน

26 พฤษภาคม 2550 ทีมวิจัยได้สัมผัสความสนุกสนานได้ใจ ของหนุ่มสาวได้ประมาณสิบกว่าคน เพื่อเคลื่อนเสาสัญญาณวิทยุเพื่อจูนคลื่นให้ชัด หลังจากย้ายห้องออกอากาศจากด้านฝั่งตรงข้ามถนน หน้าบ้านผู้ใหญ่นาน มาอยู่ในพื้นที่ด้านหน้าเยื้องบ้านผู้ใหญ่นาน อันเป็นอาคารหลังใหม่ ที่ยังไม่ได้บุร้งไซ และไม่มีเครื่องปรับอากาศเพื่อรักษาอุปกรณ์เช่นเดียวกับสถานีวิทยุฯ ที่เคยพบ แต่ชาวบ้านพี่น้องชุมชนรามย์ ที่ร่วมกันก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ ตำบลวังอ่าง อำเภอรามย์ จังหวัดนครศรีธรรมราชก็ภาคภูมิใจอย่างมากต่อเครื่องมือสื่อสารที่ก่อให้เกิดการสร้างความสำเร็จในการปกป้องดินแดนของตนให้พ้นจากการสร้างเขื่อน⁹

การขยายตัวอย่างกว้างขวางของวิทยุชุมชนภายหลังจากที่มีการประกาศให้สถานีวิทยุชุมชนสามารถโฆษณาได้ไม่เกิน 6 นาที โดยปรากฏเป็นมติคณะรัฐมนตรีในสมัยที่มีนายกรัฐมนตรี คือ ทักษิณ ชินวัตร เมื่อวันที่ 24 มิถุนายน 2546 โดยมอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์ เข้ามาควบคุมดูแล อันเป็นการปะทะครั้งสำคัญของการเรียกร้องให้เกิดสิทธิทางการสื่อสารในตลอดระยะเวลา 2 ปีที่ผ่านมา

รัฐบาลไม่พยายามเอาคำตอบ หรือบทเรียนที่ได้จากการเรียกร้องของประชาชนที่พยายามรวมตัวกันก่อตั้งสมาพันธ์วิทยุชุมชน เพื่อพิจารณาว่าที่ผ่านมาั้นกรมประชาสัมพันธ์ได้แบ่งสรรสิทธิทางการสื่อสารไปยังประชาชนเพียงพอหรือไม่ หรือเป็นการสร้างกรอบความคิด ความรู้อันจะกำหนดรูปแบบวิถีคิด โดยถือหลัก หกโมงเช้า หกโมง

⁹ ลงพื้นที่วิทยุชุมชนคนรามย์ ตำบลวังอ่าง อำเภอรามย์ จังหวัดนครศรีธรรมราช วันที่ ๒๖ พฤษภาคม ๒๕๕๐

สํานักการเลือกตั้ง

- 8 JUL 2011

 ๖ HE
 ๕๖๑๗
 .๑๕
 .๖๕
 ๗๖๕๔๑
 ๒๕๕๑

เย็น แผลดโมงเช้า และแผลดโมงเย็น ชาวเที่ยง ให้กับประชาชนทั้งประเทศ วาระข่าวสารที่ประชาชนในแต่ละพื้นที่ควรจะเรียนรู้ด้วยกันกลับไม่ได้รับความสนใจ เพราะพื้นที่ทางอากาศได้มอบให้กับเนื้อหาสาระและเรื่องราวจากส่วนกลางไปทั้งหมด เรื่องที่เกิดในพื้นที่ด้วยกันกันไม่มีการถ่ายทอดหากัน

กระบวนการเรียกร้องเพื่อให้วิทยุเป็นสื่อภาคประชาชนสนับสนุนการสร้างสิทธิด้านสื่อสาร เริ่มเปลี่ยนแปลงและกลายพันธุ์ ก่อให้เกิดวาทกรรมครั้งยิ่งใหญ่ทำทลายอุดมการณ์การสื่อสารภาคประชาชน ด้วยการเปิดเสียงที่เคยเงียบ อันเนื่องมาจากความเกรงกลัวที่จะสูญเสียผลประโยชน์ในการสัมปทานเวลาจัดรายการผ่านคลื่นเสียงของกลุ่มธุรกิจขนาดเล็กในแต่ละจังหวัด ซึ่งกลุ่มวิทยุธุรกิจนี้ในทางสิทธิมนุษยชน นับว่าเป็นกลุ่มพลังประชาชนที่มีสิทธิในการเรียกร้องอ้างสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารด้วยเหมือนกัน ช่วงเวลานี้จึงเป็นโอกาสที่เปิดให้นักจัดรายการวิทยุ ซึ่งแทนตนเองว่า ดีใจ นั้นสามารถ จัดตั้งสถานีวิทยุขนาดเล็ก ลงทุนเปิดสถานีวิทยุเป็นของตัวเอง บางคนอาศัยชื่อเสียงและความสัมพันธ์อันดีในการติดต่อกับกลุ่มผู้ให้การสนับสนุน (Sponsors) มายาวนานด้วยการหันมาสนับสนุนรายการของสถานีวิทยุของตัวเอง เหล่าบรรดาดีเจจึงผันตัวเองจากนักธุรกิจขนาดเล็กที่ต้องคอยป้อนเงินสนับสนุนสถานีวิทยุของรัฐ กลายมาเป็นหัวหน้าสถานี ผู้อำนวยการสถานีวิทยุปรากฏการณ์ดาวกระจายจึงเกิดขึ้นในช่วงของสัญญาภาค ไม่มีทั้งพระราชบัญญัติ ๙ ความคุ้มครองและไม่มีคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการวิทยุโทรทัศน์ หรือ กสท. ในช่วงเวลาเพียงแค่ 2 ปีประเทศไทยมีสถานีวิทยุขนาดเล็กมากกว่า 4,000 แห่งเกิดทั่วไปโดยเฉพาะในเขตเมืองใหญ่ ที่มีระบบเศรษฐกิจ การค้า การขาย มีการประชาสัมพันธ์ร้านค้าขนาดเล็ก ร้านค้าชุมชนมากขึ้นตามเมืองในจังหวัดต่างๆ เช่น เมืองพิษณุโลก เมืองเชียงใหม่ เมืองสิงห์บุรี เมืองระยอง หรือแม้กระทั่งในกรุงเทพมหานคร คลื่นวิทยุธุรกิจ แตกตัวราวกับดอกเห็ด บางคลื่นซ้อนทับกัน ทำให้สัญญาณไม่ชัดเจน บางคลื่นห่างกันเพียง 0.005 ซึ่งทำให้สัญญาณเกิดการรบกวนกัน บางคลื่นสัญญาณเข้าไปซ้อนทับในเขตพื้นที่ของทหาร เขตราชการ ก็ถูกอ้างสิทธิการเป็นคลื่นของรัฐ เข้าแทรกแซงผ่านคำว่า คลื่นรบกวนวิทยุการบิน เป็นต้น

ปรากฏการณ์เหล่านี้ ล้วนเป็นที่มาของคำว่า วิทยุ โดยปราศจากการเข้าใจถึงหัวใจของการทำรายการวิทยุ และปราศจากความรู้ในเรื่องของวิทยุ ประชาชนส่วนใหญ่ ขาดความเข้าใจว่า วิทยุนั้นสำคัญอย่างไร และควรจะทำให้วิทยุนั้นอยู่อย่างไรให้ได้โดยคนใน

ชุมชน นอกจากนั้นยังอ้างสิทธิ (Right) ความชอบธรรมในการเป็นเจ้าของทรัพยากรการสื่อสาร วิทยุ จึงกลายเป็นเพียงเครื่องมือภายใต้หลักการของเศรษฐกิจและทุนนิยม

การครอบครองการสื่อสารของระดับนายทุนนั้น เป็นการครอบครองระบบวัฒนธรรมและการสร้างวิถีชีวิตแบบเดียวกันทั้งในระดับสากล และระดับประเทศ หากเราเข้าไปยังประเทศต่างๆ เราจะพบว่าลักษณะของการสื่อสารจะมีแบบแผนเหมือนกัน คล้ายกับการที่เราเข้าไปบริโภคสินค้าในห้างสรรพสินค้าขนาดใหญ่ และพบว่ามีสินค้า การบริการ การจัดพื้นที่เป็นมาตรฐานเดียวกันหมด แต่การสร้างพื้นที่สาธารณะของแต่ละชุมชน ให้มีลักษณะเช่นเดียวกันหมดนั้น กำลังลดทอนเสน่ห์ที่แตกต่างของชุมชนลง รวมทั้งการลดทอนความเป็นอัตลักษณ์ที่สำคัญของการสื่อสารในแต่ละพื้นที่ ไม่ต่างอะไรกับการถูกรื้อถอนดินแดนในสมัยก่อน หรือประเทศที่ตกอยู่ใต้การปกครองของประเทศมหาอำนาจและประชาชนที่อยู่ภายใต้การปกครองนั้น ต้องหาทางรอดด้วยการใช้ภาษาเดียวเพื่อการสื่อสารกับประเทศที่ปกครองตนเองอยู่ ความเสื่อมสลายของวัฒนธรรมขนาดเล็กจึงขยายตัวตามระยะเวลาการเข้าครอบครองอาณาบริเวณนั้นๆ

หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยนครสวรรค์ เอฟเอ็ม 107.25 Mhz.¹⁰ กล่าวกับผู้วิจัยว่า "เราคงปฏิเสธลักษณะของสังคมแบบพหุลักษณะ ที่มีความหลากหลายและการเข้ามาครอบครองพื้นที่ทางวัฒนธรรมตามกระแสโลกาภิวัตน์ไม่ได้ แต่ในขณะที่เดียวกันเราก็ไม่สามารถทอดทิ้งความเป็นอัตลักษณ์ของท้องถิ่นได้ การบริหารงานสถานีวิทยุของสถาบันการศึกษาจึงต้องแสดงบทบาทของสถานีวิทยุเพื่อการศึกษาในชุมชนที่ต้องปรับตัวเองกับความเปลี่ยนแปลง มองเห็นแนวทางในการทำงานอย่างไรให้เป็นที่สร้างความรู้ ขณะเดียวกันต้องดูแลตนเองให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน"

กฎหมายที่มีผลต่อกระบวนการดำเนินงานวิทยุชุมชน

ความท้าทายดังกล่าวปรากฏตัวอยู่ในร่างพระราชบัญญัติการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ พ.ศ. 2550 ภายหลังจากที่มีการลงประชามติรับ

¹⁰สัมภาษณ์ ผ.ศ. พูนสุข ภระมรทัต, หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยนครสวรรค์, 5 กันยายน 2550.

ร่างรัฐธรรมนูญ เนื้อหาที่กลุ่มนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน ที่สนใจเรื่องของการปฏิรูปสื่อ รวมทั้งมีส่วนร่วมในการผลักดันให้มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขเนื้อหาของร่างรัฐธรรมนูญ ให้สอดคล้องกับมาตราที่ 40 ตามรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 นั้น ก่อให้เกิดคำถาม และการเรียกร้องต่างๆ มากมาย ไม่เพียงเท่านั้น ยังสอดคล้องกับการที่จะมีการยุบรวม คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ เข้ากับคณะกรรมการกิจการ โทรคมนาคมแห่งชาติ หรือ กสทช. "อันประกอบไปด้วยกรรมการ 9 คน ที่จะมาจาก ผู้เชี่ยวชาญกิจการวิทยุและโทรทัศน์ 2 คน กิจการโทรคมนาคม 2 คน และผู้เชี่ยวชาญด้าน กฎหมาย เศรษฐศาสตร์ การศึกษา กิจกรรมท้องถิ่นวัฒนธรรม และด้านความมั่นคงอย่างละ 1 คน และมีหน่วยงานภายใต้การกำกับดูแล 8 หน่วยงานด้วยกัน คือ สำนักงานกำกับดูแล โครงสร้างพื้นฐาน และบริการโครงข่าย สำนักงานกฎหมาย สำนักงานกำกับดูแลงาน ประยุกต์ สำนักงานคุ้มครองผู้บริโภค สำนักงานกำกับดูแลเนื้อหา สำนักงานกิจการ ต่างประเทศ สำนักงานจัดสรรกำกับดูแลคลื่นความถี่ และสำนักงานวางแผน"¹¹ ปรากฏว่า เหตุการณ์ดังกล่าวได้ก่อให้เกิดสถานการณ์หลายด้าน หลายความคิด หลายฝ่าย ที่มองเห็น ได้อย่างชัดเจนว่า เกิดความไม่เป็นธรรมและไม่เข้าใจว่า คลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียงและ วิทยุโทรทัศน์นั้นมีลักษณะการบริหารจัดการ และการดูแลต่างจากโทรคมนาคม

ผู้วิจัยได้ติดตามสถานการณ์การร่างพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงและ วิทยุโทรทัศน์ มีโอกาสได้พูดคุยกับ อาจารย์อนุสรณ์ ศรีแก้ว คณบดีมหาวิทยาลัยรังสิต ทำให้ ได้รับทราบข้อความจากบทสรุปผู้บริหาร สำเนาถึง ผู้อำนวยการ อสมท คุณวสันต์ ภัยหลีกส์ ทำให้ทราบข้อเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติฯ ว่า

"ข้อเสนอที่ ๑. ควรให้มีการปรับปรุงกฎหมายองค์กรจัดสรร คลื่นความถี่ฯ โดยให้มีองค์กรกำกับด้านโทรคมนาคมและกิจการวิทยุ และโทรทัศน์เพียงองค์กรเดียว เนื่องจากภารกิจของ กสทช. และ กทช. มีความแตกต่างกันมาก ทั้งวัตถุประสงค์และความเชี่ยวชาญ จึงไม่ สามารถนำมาารวมกันได้ โดยเฉพาะอย่างยิ่งการกำกับดูแลกิจการวิทยุ และโทรทัศน์เกี่ยวข้องกับด้านเนื้อหา และมีมิติด้านสังคมและ

¹¹ ไม่ปรากฏผู้เขียน, จับตายุบรวม 'กทช - กสทช.' ตั้ง กสทช. เมื่อ 1 + 1 = 2, ประชาชาติ ธุรกิจ (29 พ.ค. ถึง 10 เม.ย. 2550): หน้า 36.

วัฒนธรรมมาก นอกจากนั้น การทำงานของ กทช. ชุดปัจจุบัน ยังเป็น ปัญหาและก่อให้เกิดข้อสงสัยมากมาย ทำให้เกิดความมั่นใจว่า หากมีการรวม กสท. และ กทช. เป็นองค์กรเดียวแล้วจะสร้างปัญหาเพิ่มขึ้น ตั้งแต่กระบวนการสรรหา ไปจนถึงการปฏิบัติงาน ควรมีคณะกรรมการกำกับดูแลเนื้อหา (Content Board) คล้ายกับ Content Board ของ Ofcom ซึ่งเป็นหน่วยงานกำกับดูแลสื่อวิทยุโทรทัศน์และโทรคมนาคมของสหราชอาณาจักร โดยอาจมีสมาชิกมากกว่า กสทช. เช่น ๑๑ คน

ข้อเสนอที่ ๒ ควรตัดการกำหนดนโยบายออกจากอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกำกับดูแล ของ กสทช. ในมาตรา ๒๓ (๑) และ กทช. มาตรา ๕๑ (๑) เป็น "กำหนดนโยบายในการกำกับกิจการกระจายเสียง กิจการโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมและจัดทำแผนความถี่วิทยุ แผนแม่บทการบริหารคลื่นความถี่และตารางกำหนดคลื่นความถี่แห่งชาติ แผนแม่บทกิจการโทรคมนาคมที่สอดคล้องกับบทบัญญัติของรัฐธรรมนูญ และนโยบายในระดับชาติของรัฐบาลที่ได้รับความเห็นชอบจากรัฐสภา"

ข้อเสนอที่ ๓ ควรมีการปรับปรุงกระบวนการได้มา การประเมินผลและกระบวนการถอดถอนคณะกรรมการของหน่วยงานกำกับดูแล ตลอดจนควรวางกลไกในการเปิดเผยข้อมูลในการดำเนินงานของหน่วยงานกำกับดูแล เพื่อสร้างความโปร่งใสและความพร้อมรับผิดต่อประชาชนให้มากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน ด้วยเหตุที่คณะกรรมการมีข้อสรุปว่า แนวทางที่หนึ่งที่จะทำให้เกิดกระบวนการสรรหาคณะกรรมการมีความกระชับ รวดเร็ว โปร่งใส และเกิดความพร้อมรับผิด (Accountability) ต่อประชาชน คือ การกำหนดให้รัฐบาลเป็นผู้เสนอรายชื่อคณะกรรมการให้วุฒิสภา หรือรัฐสภารับรอง โดยให้รัฐบาลขอความเห็นและคำปรึกษาจากภาคประชาชนผ่านทางสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งจะทำหน้าที่รวบรวมข้อมูลและความเห็นจากประชาชนต่อรายชื่อของคณะกรรมการที่รัฐบาลนำเสนอ ให้แก่รัฐบาล ตามรูปแบบนี้ กสทช.จะเป็นหน่วยงานอิสระ ที่มีที่มาจาก

รัฐบาล และรัฐสภาและมีความพร้อมรับผิดชอบต่อรัฐบาลและ
รัฐสภา”¹²

กลไกในการได้มาซึ่งคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และ
กิจการโทรคมนาคม ยังเป็นประเด็นที่ถกเถียงกันนับตั้งแต่มีการคัดเลือกตัวแทน 7 คนเข้าไป
ทำหน้าที่เป็น กสทช. ซึ่งพบว่าใน 5 คนมีคนที่มีผลประโยชน์ร่วมกับสื่อทุนขนาดใหญ่ รวมทั้งมี
บริษัททางด้านสื่อเป็นของตัวเอง หลายฝ่ายเกรงว่าจะเกิดการเอื้อประโยชน์ต่อกันหากยอม
ให้คนกลุ่มนี้ได้เข้ามากำกับดูแลคลื่นความถี่ทั้งหมด ในช่วงที่กำลังเปลี่ยนถ่ายรัฐธรรมนูญ มี
การจัดทำพระราชบัญญัติฯ และกำหนดที่มาของ กสทช. ใหม่ข้างต้นนั้น ยังคงเป็นที่ถกเถียง
กันในวงการนักปฏิรูปสื่อว่า ที่มาของการคัดเลือกจะยังคงไม่โปร่งใสต่อไปหรือไม่ หากให้
รัฐบาลและรัฐสภาเป็นผู้คัดเลือกเข้ามา

นอกจากนี้ระหว่างที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยได้รับหนังสือเชิญให้เข้าร่วมประชุมรับ
ฟังความคิดเห็นการจัดทำกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ
โทรทัศน์ ซึ่งจัดขึ้นโดยคณะกรรมการจัดทำกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการ
วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ร่วมกับสำนักวิจัยเอแบคโพลล์ มหาวิทยาลัยอัสสัมชัญ
โดยได้รับหนังสือเชิญเพื่อให้เข้าร่วมในเวทีสัญจร 4 ภาค และกรุงเทพฯ พบว่าหนังสือเชิญมี
ความล่าช้า ทำให้ผู้วิจัยไม่สามารถเตรียมตัวเข้าร่วมได้ทุกเวที และจากการสัมภาษณ์วิทยุ
ชุมชนในระดับชุมชนนั้นที่ไปเก็บข้อมูลนั้นกลับไม่ได้รับหนังสือเชิญ ผู้วิจัยจึงได้สอบถามไป
ยังคณะทำงานพบว่า การทำงานมีความล่าช้า เนื่องจากมีความไม่เข้าใจตรงกันในเรื่องของ
งบประมาณ นอกจากนี้ ผู้ที่ทำหน้าที่ในการประสานงานไม่มีฐานข้อมูลรายชื่อวิทยุชุมชนที่
เป็นวิทยุชุมชนขนานแท้ หรือเป็นวิทยุชุมชนที่เกิดจากพลังประชาชน การดำเนินการสำรวจ
โดยมีสำนักงานกฤษฎีกาเป็นหัวเรือ จึงดูไม่สมบูรณ์ และเป็นการรับฟังจากภาคประชาชน
จริงๆ

¹² ไม่ปรากฏ, “บทสรุปผู้บริหาร,” (ไม่ปรากฏสถานที่พิมพ์: เรียนคุณวสันต์ ภัยหลีก
ผู้อำนวยการ อสมท, ๒๕๕๐), (สำเนา)

31 กรกฎาคม 2550 เครือข่ายสื่อภาคประชาชนภาคเหนือ ร่วมกับมูลนิธิอาสาสมัคร และคณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ จัดเวทีเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์และขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปสื่อของภาคประชาชน

“รัฐบาลพยายามจะผลักดันกฎหมายด้านสื่อ ๗ ชุด ออกมา โดยไม่ผ่านสภานิติบัญญัติที่มาจาก การเลือกตั้ง แต่เป็นสภานิติบัญญัติที่มาจากการแต่งตั้งจากรัฐบาลสุรยุทธ์ จุลานนท์ ๑๑ เดือนที่ผ่านมา การเขียนกฎหมายนั้นจะส่งผลอย่างไรต่อท่านต่อไป โดยเฉพาะกฎหมายวิทยุชุมชน เป็นร่างที่จะก่อให้เกิดการอนุญาตให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางด้านการสื่อสารชุมชน ภายหลังจากที่กฎหมายออกมา วิทยุชุมชนจะต้องปิดทำการทันที หากไม่มีใบอนุญาต จะต้องปิดทันที การเตรียมการเพื่อขอใบอนุญาตนั้นต้องขึ้นอยู่กับองค์กรที่จะให้หรือไม่ให้ ใครที่เป็นสื่ออิสระ เราจะทำรายการในเชิงรายการเพลงหรือเปล่า แล้วเราในฐานะวิทยุชุมชน จะต้องเข้าไปแข่งกับวิทยุเอกชน วิทยุขององค์กรปกครองส่วนท้องถิ่นด้วย หากมีการรวมตัวกันแล้วเดินเข้าช่องทางนี้ เช่น บริษัทค่ายเทป ตั้งมูลนิธิขึ้นมาเพื่อขอคลื่นและไม่แสวงหาผลกำไร เราต้องพิจารณากันให้ดี แล้วเราจะทำอย่างไร เพื่อให้การเกิดสิทธิทางการสื่อสารนั้นเป็นไปอย่างเต็มที่ในภาคประชาชน เราจะทำอย่างไรให้สิทธิของเรามีจริงในภาคประชาชน เมื่อเราจะต้องเข้าไปแข่งขันกันในกฎหมายลูก เราจะต้องตามทันกันอย่างไร เมื่อต้องเข้าสู่การแข่งขัน ในเรื่องของ กสท โทรทัศน์ ไม่มี แต่มีการจะยุบองค์กร กสท รวมกับ กทช ซึ่งมีการอยู่ร่วมกัน ๗ คน เพราะเราจะต้องอยู่รวมกันกับเขา ลองนึกภาพดูว่าหากมียุบรวมแล้วเราจะทำอย่างไร เราจะต้องเข้าช่องเพื่อขอรายการ และการขอใบอนุญาตที่ดินในการขอคลื่นนั้น รัฐบาลฉลาดมากพอที่จะสร้างกลุ่ม กสท น้อย ที่จะทำหน้าที่ในการดูแล การจัดสรรคลื่นความถี่ ที่เป็นองค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น

หากเราขอใบอนุญาตไม่ผ่าน กลุ่มที่ได้ใบอนุญาตกับกลุ่มที่ไม่ได้ใบอนุญาต เราจะสามารถรวมกลุ่มกันเพื่อไปขอการแต่งตั้งได้นั้น เราจะไม่สามารถใช้สิทธิเสรีภาพได้เต็มร้อยเปอร์เซ็นต์ หากรายการใดที่ยุ้งให้เกิดการแตกแยก ฯลฯ ให้กรรมการกสท สามารถที่จะโดนปิดได้ กฎหมายที่ว่าด้วยการหมิ่นพระบรมเดชานุภาพ ฝ่ายที่ไม่ถูกกับเราก็อาจจะทำให้เรา

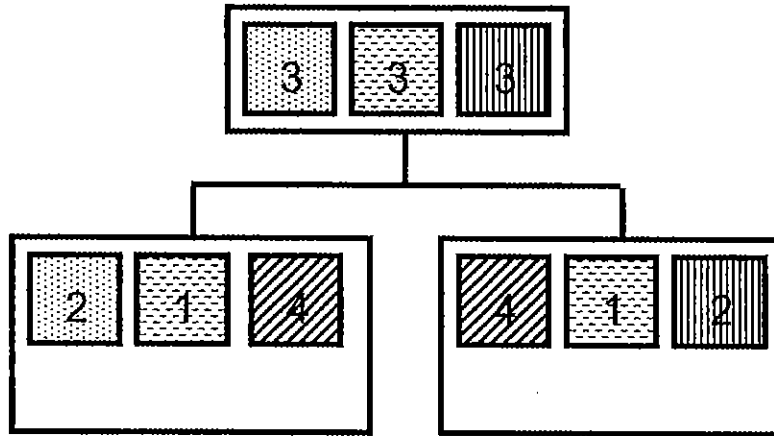
โดนสิ่งปิดได้เพราะไปหมิ่นพระบรมฯ ๑. วิทยุชุมชนจะต้องแข่งขันกับคนอื่นมากมาย ๒. ต้องอยู่ภายใต้ กสช. น้อย ๓. กฎหมายที่เราจะต้องอยู่ภายใต้ที่เราไม่สามารถทำอะไรได้เลย¹³

ไม่เพียงเท่านั้น วันที่ 3 สิงหาคม 2550 โรงแรมโลตัสปางสวนแก้ว จังหวัดเชียงใหม่ ได้มีการจัดสัมมนา "วิทยุชุมชนภาคเหนือเพื่อความมั่นคง 2550" มีตัวแทนวิทยุชุมชนจำนวน 300 คน จาก 17 จังหวัดภาคเหนือ เข้าร่วมรับนโยบายความมั่นคงของชาติ และรับทราบถึงภัยคุกคามรูปแบบใหม่ ตลอดจนการสร้างความรับผิดชอบต่อการนำเสนอผ่านสื่อวิทยุ โดยคำนึงถึงผลประโยชน์ต่อประเทศชาติและการมีส่วนร่วมให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน โดย พล.ท. จิรเดช คุรุรัตน์ แม่ทัพภาคที่ 3 ระบุว่า ขณะนี้ใกล้ถึงวันออกเสียงประชามติร่างรัฐธรรมนูญแล้ว จึงขอให้มีการรณรงค์ให้ประชาชนไปใช้สิทธิ์ให้มากๆ เพราะยังมีผู้ไม่เห็นด้วยและออกมาต่อต้าน ดังนั้นการออกเสียงประชามติจะนำไปสู่การเลือกตั้งและเป็นไปตามครรลองของประชาธิปไตยตามที่ประชาชนต้องการ¹⁴

อย่างไรก็ตามนักวิชาการและนักวิจัย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ คณะกรรมการในการพิจารณาร่างพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ แสดงความคิดเห็นว่า "การยุบรวมกันของ กทช. และ กสช. เป็นเพราะเทคโนโลยีของการสื่อสารที่เปลี่ยนแปลงไป ในอนาคตเทคโนโลยีการสื่อสารสมัยใหม่จะทำให้ คลื่นวิทยุและโทรทัศน์ อันเป็นคลื่นหรือทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด มีไม่จำกัดเมื่อกลายเป็นวิทยุและโทรทัศน์ทางอินเทอร์เน็ต แต่ทั้งนี้ต้องมีคณะกรรมการที่จะเข้ามากำกับดูแล และควบคุมเนื้อหา การยุบรวมคณะกรรมการทั้งสองฝ่ายให้เป็นชุดเดียวกัน" จากนั้นจะมีการแยกกลุ่มย่อยออกไปเพื่อให้เกิดการบริหารจัดการแยกออกเป็น 2 ส่วน ดังโครงสร้างข้างล่างนี้

¹³ สรุปจากเวทีวิเคราะห์สถานการณ์และขับเคลื่อนให้เกิดการปฏิรูปสื่อของภาคประชาชน โดย สุเทพ วิไลเลิศ, คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ, 31 กรกฎาคม 2550.

¹⁴ สำนักข่าวประชาธรรม, <www.newspnn.com>, "วชช.อุตรดิตถ์ถูกขวางออกอากาศ แจงข้อดี - เสียร่าง รธน.50."

ภาพที่ 1.2 โครงสร้าง กสทช และ กทช ที่ปรับตามรัฐธรรมนูญ¹⁵

ลักษณะของการโครงสร้างคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม มีผู้เชี่ยวชาญกิจการวิทยุและโทรทัศน์ 3 คน ผู้เชี่ยวชาญกิจการโทรคมนาคม 3 คน และผู้เชี่ยวชาญด้านกฎหมาย เศรษฐศาสตร์ การศึกษา และการคุ้มครองผู้บริโภค 3 คน รวมเป็น 9 คน จากนั้นจะมีการแยกออกเป็นคณะกรรมการอีกสองส่วนจะได้รับการคัดเลือกให้เข้ามาดำรงตำแหน่งแยกชุดกันออกไป โดยมาจากการกำหนดคุณสมบัติโดย กสทช. จากนั้นจะทำการคัดเลือกเพิ่มเติมเข้ามาตามคุณสมบัตินั้นไปในแต่ละชุดย่อยอีกชุดละ 4 คน

จากการศึกษาร่างพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ฯ ฉบับร่างฯ ที่ผ่านการพิจารณาของคณะกรรมการกฤษฎีกา คณะที่ ๒ วันศุกร์ที่ ๑๕ มิถุนายน ๒๕๕๐¹⁶ ในมาตรา ๙๐ เพื่อประโยชน์ในการกำกับดูแลการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงบริการชุมชนชั่วคราวในระหว่างเวลาที่ยังมิได้จัดตั้งคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติ ให้มีคณะกรรมการชั่วคราวกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชนและการประกอบกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ตามมาตรา ๘(๒) เรียก

¹⁵ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ เอกสารประกอบการบรรยาย เรื่อง ประชาชน สิทธิ เสรีภาพ และการครอบครองทรัพยากรสื่อฯ จัดโดย ภาควิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศ - ศาสตร์ วันที่ 17 กันยายน 2550

¹⁶ เรื่องเดียวกัน

โดยย่อว่า "คณะกรรมการ กวช." ประกอบด้วย (๑) ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรี เป็นประธาน กรรมการ (๒) อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์หรือผู้แทน ผู้บัญชาการสำนักงานตำรวจแห่งชาติ หรือผู้แทน และเลขาธิการคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติหรือผู้แทน เป็น กรรมการ (๓) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิ จำนวนไม่เกินห้าคน ซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มี ความรู้ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ทางด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์หรือ สื่อสารมวลชน กฎหมายมหาชน เทคโนโลยีการสื่อสาร หรือด้านอื่นที่เกี่ยวข้องและเป็น ประโยชน์ต่อการกำกับกิจการ เป็นกรรมการ กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิตาม (๓) ต้องไม่เป็น สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร สมาชิกวุฒิสภา ข้าราชการการเมือง สมาชิกสภาท้องถิ่นหรือ ผู้บริหารท้องถิ่น ผู้ดำรงตำแหน่งของพรรคการเมือง และต้องไม่มีส่วนได้เสียทั้งโดยตรง และโดยอ้อมหรือมีส่วนเกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์

คณะกรรมการชุดนี้ ยังคงเป็นคนที่มาจากรัฐ ไม่เพียงเท่านั้น ยังให้อธิบดีกรม ประชาสัมพันธ์แต่งตั้งข้าราชการกรมประชาสัมพันธ์คนหนึ่งเป็นเลขานุการคณะกรรมการ กวช. และแต่งตั้งผู้ช่วยเลขานุการตามความเหมาะสม รวมทั้งให้กรมประชาสัมพันธ์ทำหน้าที่ เป็นหน่วยงานธุรการในการดำเนินงานของคณะกรรมการ กวช. ซึ่งในมาตรา ๙๑ ให้ คณะกรรมการ กวช. มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้ (๑) ดำเนินการเพื่อให้ผู้ประกอบกิจการ วิทยุกระจายเสียงชุมชนและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการ บริการชุมชนและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่เป็นการชั่วคราวตามที่คณะกรรมการ กวช. กำหนด ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราวและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ตาม (๑) ให้มีอายุไม่เกินหนึ่งปี (๒) ประกาศกำหนดสัดส่วนรายการและให้ความเห็นชอบผัง รายการของผู้ได้รับใบอนุญาตตาม (๑) (๓) ควบคุมดูแลให้การส่งหรือการแพร่เสียงของผู้ ได้รับใบอนุญาตตาม (๑) เป็นไปตามขนาดกำลังส่งและครอบคลุมพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต ใน การปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการ กวช. ใช้อำนาจหน้าที่ที่ พระราชบัญญัตินี้กำหนดให้เป็นของคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ แห่งชาติ และให้นำบทบัญญัติในหมวด ๑ การอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและ กิจการโทรทัศน์ ยกเว้นบทบัญญัติมาตรา ๑๔ วรรคหนึ่ง บทบัญญัติในหมวด ๒ รายการของ กิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ หมวด ๖ การกำกับดูแล และหมวด ๗ บทกำหนด โทษ เฉพาะในส่วนที่เกี่ยวกับการประกอบกิจการบริการชุมชนและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

มาตรา ๙๒ เมื่อได้จัดตั้งคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติขึ้นแล้ว ให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการ กวช. สิ้นสุดลงนับตั้งแต่วันที่คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์แห่งชาติเข้ารับหน้าที่ แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนกิจการที่คณะกรรมการ กวช. ได้สั่งการ อนุญาต หรือดำเนินการไปในระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่ตามบทเฉพาะกาลนี้

นับตั้งแต่ในมาตราที่ 90 - 92 เป็นการพยายามที่จะยังคงเข้าควบคุมสื่อวิทยุกระจายเสียงของรัฐบาล การควบคุมสื่อมวลชนไม่สามารถทำได้โดยตรง แต่เป็นการพยายามครอบงำสื่อทางอ้อม เพื่อเสี่ยงกับบทบัญญัติที่ว่าไว้ในรัฐธรรมนูญ มาตราที่ 47 อย่างไรก็ตามรูปแบบของการครอบงำการสื่อสารในประเทศไทย ไม่เพียงเป็นการต่อสู้และเป็นความร่วมมือที่ตีระหว่างรัฐ และทุนขนาดใหญ่แล้ว เรายังต้องต่อสู้กับการถ่ายทอดเนื้อหาข่าวสารอันเป็นการแทรกซึมกระบวนการดำรงชีวิตอยู่ท่ามกลางสังคมที่ปราศจากการแสดงออกทางความคิด และความรู้อันจะนำไปสู่กระบวนการในการคิดเป็นของคนในประเทศ สื่อของชุมชน จึงเป็นวิธีการในการสร้างพื้นที่สาธารณะเพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชน ให้ชุมชนมีวิธีการสื่อสารที่สามารถพิจารณาเนื้อหา รับ หรือส่งผ่านความรู้ระหว่างกันได้บนพื้นฐานของความตระหนักร่วมกัน จนกระทั่งเกิดภูมิคุ้มกันที่ดีในการเปิดรับเนื้อหาผ่านสื่อมวลชนในทุกรูปแบบได้ (Media Literacy)

ในความพยายามทั้งหมดที่ต้องการให้วิทยุ เป็นสื่อชุมชนเพื่อสร้างสังคมความรู้ภายใต้ระบบโครงสร้างแบบประชาธิปไตยกลับเลือนหายไป เมื่อสื่อวิทยุชุมชนถูกแปรเปลี่ยนในระดับนโยบาย โครงสร้าง อันเกี่ยวเนื่องไปจนถึงการเมืองระดับประเทศ นักวิชาการที่ทำวิจัย และอยู่ในวงการสื่อสารเพื่อชุมชน ผศ. ดร. เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ กล่าวกับทีมวิจัยว่า "เริ่มเปื้อนกับสิ่งที่เรียกว่า วิทยุชุมชน เพราะมองเห็นการเอาผลประโยชน์ที่เลือกต่อกลุ่มคนไม่กี่กลุ่มและมองเห็นความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นเพียงเพราะความล้มเหลวในระบบโครงสร้าง"¹⁷ นอกจากนี้ได้เขียนบทความเรื่อง วิบากกรรมวิทยุชุมชนไว้เพื่อเป็นการบอกเล่าความเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นกับการบริหารจัดการการสื่อสาร และจนกระทั่ง สื่อวิทยุขนาดเล็ก ได้กลายเป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้กับกลุ่มคนไม่กี่กลุ่ม ย้ายผลประโยชน์จากกลุ่มคนขนาดใหญ่ไปหากกลุ่มคนขนาดเล็ก นิยามความหมายของวิทยุชุมชนในระยะแรก เปลี่ยนเป็น

¹⁷ สัมภาษณ์ ผศ. ดร. เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์, 2 ธันวาคม 2549.

การสื่อสารที่ตอบสนองต่อการสร้างรายได้ในภาคประชาชน มากกว่าการทำหน้าที่เป็นสื่อเพื่อชุมชน

“...สถาบันด้านการฝึกอบรม ของกรมนี้ ที่หารายได้เป็นกอบเป็นกำ จากความเชื่อที่เหนียวแน่นว่า ตนเป็นผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียว ในการออกเอกสารกระดาษ¹ แผ่นว่าลูกค้าที่เข้ารับการอบรมในราคาหลายพัน เป็นผู้ที่มีความถูกต้องตามกฎหมายในการพูดทางสื่อ และการจัดรายการ

นับเป็นการทำงานบนมาตรฐานที่ทับซ้อนกันอย่างยิ่ง กล่าวคือ “มือหนึ่งรับเงินจากการจัดอบรมด้วยเงื่อนไขเพื่อสร้างมาตรฐานทางวิชาชีพ วิทยุกระจายเสียง แต่อีกมือหนึ่งเปิดประตูให้ใครก็ได้มาทำวิทยุชุมชน” หรือที่จริง อาจเป็นมาตรฐานเดียวกัน คือ ใช้อำนาจสร้างโอกาส และ เงื่อนไขชวนคนให้มาทำวิทยุกระจายเสียง ขายเครื่องส่งและอุปกรณ์ได้ และยังได้ลูกค้ามาอบรมมากขึ้น อันเป็นความคิดที่ปราศจากคุณธรรมและความรับผิดชอบตามที่ควรจะมีในสถานะข้าราชการ แต่ด้วยทิวทัศน์คือถือดีของข้าราชการบางคน ที่ต้องการสกัดความเชื่อเรื่อง “วิทยุชุมชนคือกลุ่มคนอาสาสมัครทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ วิทยุชุมชนต้องไม่มีการโฆษณาเพื่อหารายได้อย่างธุรกิจ” อาจเพราะเหตุที่กฎหมายระบุว่า ภาครัฐต้องทำสื่อเพื่อบริการสาธารณะ และ วิทยุชุมชนก็เป็นสื่อเพื่อบริการสาธารณะ ถ้าวิทยุชุมชนยืนหยัดไม่หารายได้จากการโฆษณา หน่วยงานตนและภาครัฐอื่นซึ่งมีรายได้จากการโฆษณาก็จะถูกเปรียบเทียบ จึงใช้อำนาจทางราชการ “ควบคุมกฎ สร้างกติกา เพื่อให้มีอำนาจ และช่องทางหารายได้” แนวนโยบายเรื่องวิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ จึงเป็นการร่วมมือกันระหว่างนักการเมืองยุครัฐบาลทำลายประเทศด้วยการหารายได้ในทุกวิถี กับ ข้าราชการที่ต้องการทั้งอำนาจ และ รายได้ “ตามน้ำ” จนทำให้วิชาชีพวิทยุกระจายเสียง สื่อมวลชนประเภทหนึ่ง กลายเป็นเพียงช่องทางหารายได้ของผู้ที่ต้องการหาเลี้ยงชีพ ผู้เขียนเคยเป็นวิทยากรให้สมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ที่มุ่งมั่นจัดอบรมและแจกวุฒิบัตรอย่างดูเป็นงานหลักของสมาคมฯ โอกาสนั้นได้พบผู้ที่เรียกตนว่า เป็นผู้ประกอบการวิทยุชุมชน ซึ่งแสดงตนอย่างภาคภูมิใจว่า เดิมทำอาชีพเปิดท้ายขายของ ไม่รู้เรื่องการจัดและการผลิตรายการเลย แต่มีคนมาบอกให้รีบไปขึ้นทะเบียน แล้วติดต่อ

ทางหน่วยขึ้นทะเบียนนั้นแหละ ลงทุนแค่หลักแสน ก็ตั้งสถานีวิทย์ได้ ทุกวันนี้ ฝ่ายภรรยาทำหน้าที่พูดทางวิทย์ โดยอ่านหนังสือพิมพ์สลับเปิดเพลง ฝ่ายสามีเป็นฝ่ายหาโฆษณา ทำให้ไม่กี่เดือนก็คืนทุนแล้ว หาเงินได้ง่าย ๆ ไม่เหนื่อย แถมสนุก และได้ชื่อเสียงมากกว่าเปิดท้ายขายของ ที่มาอบรมกับสมาคมเพื่อจะได้วุฒิบัตรอีกใบหลังจากได้จากหน่วยงานที่เจ้าหน้าที่ขายเครื่อง เพื่อนำใบประกาศพวกนี้ ไปติดไว้ที่สถานี เมื่อเจ้าหน้าที่มาตรวจ ซึ่งก็ไม่น่ากลัวอะไร เพราะเขาไม่ให้พูดอะไร เราก็ทำตาม ขอเพียงได้ออกโฆษณาตามที่ไปวิ่งหามาได้ เท่านั้นก็สบายแล้ว

ในขณะที่การวางรากฐานทำลายคุณค่าวิทย์ชุมชน และการสร้างความสับสนของสิทธิการสื่อสาร ดำเนินการไปในรัฐบาลชุดที่แล้ว แต่กระบวนการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์กระอิสรระที่มีหน้าที่ในการกำกับดูแลกิจการวิทย์กระจายเสียงและโทรทัศน์ รวมทั้ง การประกาศใช้ พ.ร.บ.การประกอบกิจการวิทย์กระจายเสียงและวิทย์โทรทัศน์ ก็ดำเนินการไปอย่างขลุกขลักล่าช้า ด้วยเหตุประการสำคัญ คือ ความไม่จริงจังและจริงจังของหน่วยงานภาครัฐที่เกี่ยวข้องในการจัดกระทำให้องค์ประกอบสำคัญของการปฏิรูปสื่อวิทย์กระจายเสียง และ วิทย์โทรทัศน์ เกิดขึ้นอย่างเป็นไปตามเจตนารมณ์การปฏิรูปสื่อ และเหตุนั้นก็ล่าเลยมาจนถึงยุครัฐบาลที่ทหารจัดตั้งหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549 (เชื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์, วนากกรรมวิทย์ชุมชน สถาบันพัฒนาสื่อภาคประชาชน มูลนิธิการเรียนรู้และพัฒนาประชาสังคม)

จุดเริ่มต้นของคำว่า วิทย์ชุมชนในหลายแห่งนั้นไม่ได้เริ่มจากการที่ชุมชนต้องการสื่อเพื่อให้เป็นช่องทางในการสะท้อนปัญหา คนในชุมชน จึงพูดผ่านรายการวิทย์จากกรอบการฟังรายการวิทย์เหมือนที่เคยได้ยิน ไม่เพียงเท่านั้นการพยายามในการอบรมให้เกิดการบริหารจัดการสถานีวิทย์ตามระบบการบริหารจัดการเช่นที่ผ่านมาเป็นสิ่งที่ชาวบ้านในชุมชนถอดแบบเรียนตามครรลองของวิทย์ในระบบเดิม การเริ่มต้นเช่นนี้ เป็นอาการป่วยเริ่มต้นที่สร้างความเรื้อรังให้กับชุมชนในท้องที่ เพราะต้องมาระดมสมองเพื่อให้เห็นภาพแผนผังรายการ ออกอากาศตั้งแต่เช้า จนถึงค่ำ จัดสรรคณะกรรมการ จัดสรรพื้นที่ จัดสรรเงินทุน เท่านั้นไม่พอยังจัดรายการวิทย์ที่อาศัยเพลงเป็นปัจจัยหลักในรายการ ดังนั้น การจัดรายการลักษณะนี้จึงไม่สร้างความผูกพันให้กับผู้ที่เข้ามาร่วมในการดำเนินรายการ ไม่เพียงเท่านั้นยัง

ทำให้เกิดการหมั่นเวียนของผู้ดำเนินรายการ เพราะเนื่องจากผู้ดำเนินรายการไม่ได้รับค่าตอบแทน หากแต่ต้องยังดำเนินชีวิตอยู่ในท่ามกลางเศรษฐกิจที่ซบเซาด้วยตัวเลขระดับรายได้¹⁸ ผู้วิจัยจึงวิเคราะห์ว่า ปรัชญากรรมเช่นนี้ได้กลายเป็น อาการป่วยของวิทยุชุมชนที่ขยายวงกว้างมากขึ้น

ไม่เพียงเท่านั้น ปรัชญากรรมที่นักจัดรายการวิทยุ หรือที่เรียกกันว่า ดีเจ หรือ พีเจ (D.J or P.J บุคคลผู้ที่นิยมตัวเองว่า ใจรัก เสียงเพราะ ชอบฟังเพลง ตามแบบฉบับการออกตัวในรายการ) เมื่อได้รับความนิยมจากการเป็นผู้ดำเนินรายการ แต่ยังคงเสียค่าสัมปทานรายการวิทยุให้กับทางสถานีวิทยุของกรมประชาสัมพันธ์ องค์การสื่อสารมวลชน กรมตำรวจ และอื่นๆ จึงอาศัยช่องทาง คำว่า วิทยุชุมชน ชื่อเครื่องส่งสัญญาณ ต่อจากกรมประชาสัมพันธ์ หรือได้รับเงินสนับสนุนจากกิจการในท้องถิ่น หรือนำเงินส่วนตัวไปซื้อเครื่องส่งสัญญาณมาจากย่านคลองถม กรุงเทพฯ หรือบริษัทที่จัดจำหน่าย ในราคาที่สามารถจัดหาได้ มาทำการจัดตั้งสถานีวิทยุส่วนตัวขึ้น และอาศัยคำว่า วิทยุชุมชน หารายได้จากการผลิต และเปิดสปอต เปิดเพลงสนับสนุนค่ายเทป ซึ่งไม่ต่างอะไรจากการฟังรายการวิทยุเดิมที่ผ่านมา เพียงแค่เปลี่ยนตัวเลขคลื่นบนหน้าปัดเท่านั้น

ข้อมูลข้างต้นเป็นสิ่งที่ผู้วิจัยได้ทำการสำรวจ สอบถาม และรายงานเป็นสถานการณ์ของวิทยุชุมชน ที่พบว่ามีเปลี่ยนแปลงทั้งหลักการและอุดมการณ์ ตามสภาพการณ์ของเศรษฐกิจโลก วิทยุชุมชน จึงเกิดขึ้นท่ามกลางผลประโยชน์ และความต้องการที่จะหลุดพ้นจากกรอบวาทกรรมของกรมประชาสัมพันธ์ ชาติชาย เหลืองเจริญ วิทยุชุมชนบ้านจำรุง ตำบลแก้งค้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง ได้เขียนบทความลงในเว็บไซต์ของสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย(http://www.thaibja.org/radio_detail.asp) ว่า วิทยุชุมชนปัจจุบันสามารถ แบ่งออกเป็น 5 กลุ่ม คือ

*กลุ่มที่หนึ่ง วิทยุชุมชนแท้ ๆ ที่เกิดจากที่ได้รับการสนับสนุน
กระบวนการเรียนรู้และจัดทำจากกองทุนเพื่อสังคม และสถาบันพัฒนาองค์กร
ชุมชน และยังรักษาความเป็นวิทยุชุมชนอยู่ กลุ่มนี้รัฐ ไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวแล้ว*

¹⁸ ข้อมูลจากการเขียนปัญหาของจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัยวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน และวิทยุชุมชนคนหนองไผ่ วันที่ 25 -26 สิงหาคม 2549

เพราะกลุ่มนี้มองว่าวิทยุชุมชนเป็นแค่เครื่องมือในการเสริมสร้างให้ชุมชนมีความเข้มแข็ง และเป็นเพียงแค่จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน เพื่อรอให้ กสช. เกิดมาเท่านั้น ในกลุ่มนี้มีไม่มากนัก ประมาณ ร้อยกว่าแห่งเท่านั้น ถ้าลองตรวจสอบกับสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติก็คงทราบคำตอบ แต่ถ้ารัฐบาลจะขอข้อมูลทีละประชาสัมพันธ์จังหวัดคงไม่ทราบ เพราะกลุ่มนี้ไม่ได้ขึ้นทะเบียนกับประชาสัมพันธ์ กลุ่มที่สอง กลุ่มวิทยุชุมชนสายธรรมะ ยังไม่ต้องไปยุ่งเกี่ยวกับประชาสัมพันธ์ กลุ่มที่สาม กลุ่มผู้ประกอบการวิทยุรายย่อย ที่กรมประชาสัมพันธ์มีความเป็นห่วงเรื่องรายได้ของเขา ไปให้แนวทางเรื่องให้มีโฆษณาชั่วโมงละ 6 นาที กลุ่มนี้น่าจะมอบหมายให้กรมประชาสัมพันธ์รับไปดูแลเสียเลย เพราะถ้าดูจากที่ผ่านมา กรมอยากมีบิรวารมาก ๆ จะได้ค่าสมัคร ค่าประกัน มีเงินบริหารจัดการ และสนับสนุนให้มีกำลังส่งให้แรงเท่าที่กลุ่มต้องการ แต่ช่วยเปลี่ยนชื่อวิทยุชุมชนเป็นวิทยุเอกชนให้ชัดเจนไปเลย กลุ่มที่สี่ กลุ่มนักการเมือง กลุ่มนี้น่าเห็นใจมากควรจัดให้เป็นวิทยุแนวการเมืองไปเลยแต่ให้เปิดเผยต่อสาธารณะ รับรู้กันไปเลยว่าเป็นของนักการเมืองท่านใด ส.ส. คนไหน พรรคการเมืองใด และไม่ควรมาแอบใช้ชื่อวิทยุชุมชนเดี๋ยวท่านจะมัวหมอง ซึ่งขณะนี้ก็สับสนกันไปหมดแล้ว กลุ่มที่ห้า กลุ่มที่ยังไม่มีสังกัด ยังตัดสินใจไม่ได้ว่าจะเลือกอยู่กลุ่มไหนดี ขอแนะนำว่าให้ขึ้นต่อสำนักนายก มอบให้รัฐมนตรีเจ้ากระทรวงไปเลยจะได้หมดเรื่องหมดราวไป แต่ขอร้องว่าอย่าใช้ชื่อวิทยุชุมชนเลย ทุกวันนี้คำว่าวิทยุชุมชนก็เสียหายมากพอสมควรแล้ว

สภาพปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน กับความสับสน และคำถามที่ไม่มีคำตอบ เมื่อประเทศไทยเต็มไปด้วย สถานีวิทยุ และคลื่นวิทยุ ตัวเลขที่พบในปี พ.ศ. 2548 คือ 4,000 กว่าแห่งทั่วประเทศไทย สิ่งที่ทีมผู้วิจัยได้สำรวจสภาพปัญหาในเบื้องต้น ทั้งจากการค้นเอกสารสัมภาษณ์ และเข้าไปมีส่วนร่วมกับแกนนำชุมชนที่มีวิทยุชุมชน ทั้งภาคเหนือ ตะวันออกเฉียงเหนือ ตะวันออก และภาคใต้ ผู้วิจัยพบว่า ปัญหาที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ไม่ใช่เพียงแค่วาทกรรมวิทยุชุมชนเท่านั้น แต่ยังสลับซับซ้อนและเกี่ยวข้องกับฐานอำนาจทาง

การเมืองและทางธุรกิจ ผลจากความสลับซับซ้อนดังกล่าว ผู้วิจัยขอสรุปในเบื้องต้นเป็นประเด็นๆ ดังนี้

ปัญหาและแนวทางในการส่งเสริมสื่อภาคประชาชน

ประเด็นแรก คลื่นวิทยุชุมชน เกิดการทับซ้อนกับคลื่นวิทยุใหม่ๆ เพราะมีการส่งสัญญาณมาจากกรุงเทพแต่มาออกอากาศโดยใช้ชื่อว่า วิทยุชุมชน และมีสถานีทวนสัญญาณตามต่างจังหวัด เช่น ปัญหาการทับซ้อนคลื่นวิทยุชุมชนคนหนองกุลา ตำบลหนองกุลา อำเภอบางระกำ จังหวัดพิษณุโลก¹⁹ วิทยุชุมชนเพื่อชุมชนคนบ้านฮัก ตำบลหนองแย่ง อำเภอสนทราย จังหวัดเชียงใหม่ ประเด็นต่อมา คือ การขยายคลื่นสัญญาณเสียงเพื่อให้ออกอากาศได้ในระยะไกล จนกระทั่งเกิดการรบกวนกันเองของคลื่นวิทยุ ประเด็นที่สาม คือ การตกอยู่ภายใต้อิทธิพลอำนาจที่มองไม่เห็นตัวตน ทั้งทางการเมือง ธุรกิจ อันนำไปสู่ความเกรงกลัวในการที่จะนำเสนอเรื่องราว ข้อมูลเท็จจริง ประเด็นที่สี่ เกี่ยวเนื่องกับการที่ค่ายเพลงหรือบริษัทในกรุงเทพ มาเปิดสถานีวิทยุในต่างจังหวัด โดยยึดสโลแกนว่า พุดน้อยปลอ่ยเพลงทั้งวัน แต่ประเด็นสุดท้ายอันเป็นสิ่งสำคัญมากกว่านั้น คือ การที่วิทยุชุมชน หรือแกนนำของการจัดตั้งวิทยุชุมชนภาคเหนือ เริ่มเรียกร้องทางด้านค่าใช้จ่าย อันได้แก่ ค่าใช้จ่ายในการเดินทางไปจัดรายการ ค่าใช้จ่ายอันเกิดจากการหาเพลงมาเปิดในรายการ ค่าใช้จ่ายในการดำเนินการบริหารสถานี ทั้งการจ้างช่างควบคุม ไฟฟ้า น้ำ เป็นต้น (สรุปจากการพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ การรับฟังปัญหาของผู้วิจัยด้วยการเปิดกว้างทางความคิดและการเข้าถึงชาวบ้าน)

กรมประชาสัมพันธ์ได้เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดการกับปัญหาที่เกิดขึ้นมากมายของวิทยุชุมชน ด้วยการให้วิทยุชุมชน ที่ต้องการหารายได้จากกำไรโฆษณา 6 นาที มาขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ในท้องถิ่น และจ่ายเงินในการขึ้นทะเบียน ซึ่งใน 9 จังหวัดภาคเหนือตอนล่าง มีจำนวน 191 สถานีที่ได้ขึ้นทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์แล้ว (สรุปข้อมูลวันที่ 2 กุมภาพันธ์ 2549, http://region4.prd.go.th/radio_cable/index.html) รวมทั้งการได้รับข้อมูลจากการที่กรมประชาสัมพันธ์จะทำการจัดระเบียบวิทยุชุมชน โดยยึดจากกรอบของยูเนสโก ให้จำนวนวิทยุชุมชนทั้งประเทศเหลืออยู่เพียง 1,556 สถานี (รัฐ

¹⁹ ปัจจุบันย้ายคลื่นนี้เป็นอีกคลื่นหนึ่ง เพราะไม่สามารถหาต้นกำเนิดเสียงหรือบุคคลในการรับผิดชอบ รวมทั้งยังไม่มีหน่วยงานในการกำกับดูแลเรื่องนี้ชัดเจน

เดินหน้าจัดระเบียบวิทยุชุมชนรอบใหม่มุ่งควบคุมให้เหลือ 1,556 สถานีตามเป้า (www.thaibja.org 7 ส.ค. 49)

ปัจจุบันได้เริ่มมีการส่งกระจายเสียงโทรทัศน์และวิทยุในระบบดิจิทัล ซึ่งทำให้คลื่นความถี่ที่เป็นทรัพยากรที่มีอย่างจำกัด กลายเป็นทรัพยากรที่มีอย่างเหลือเฟือ ดังนั้น ข้ออ้างของรัฐในการเข้ามาควบคุมดูแลการจัดสรรคลื่นความถี่เพื่อสาธารณประโยชน์จึงลดน้อยลง แต่การกระจายเสียงแบบดิจิทัลนั้น ต้องใช้เงินลงทุนสูง ดังนั้นจึงเปิดโอกาสให้บริษัทขนาดใหญ่ครอบงำสื่อได้มากยิ่งขึ้น จะสามารถสนับสนุนเทคโนโลยีที่เหมาะสม เช่น เอฟเอ็ม กำลังส่งต่ำที่ชุมชนและบุคคลใช้ได้ง่ายขึ้นมาอย่างไร (อนุช อภาภิรมย์, 2544 น. 45)

นิธิ เตียวศรีวงศ์ ได้กล่าวไว้ในงานสัมมนา หัวข้อ "สื่อมวลชนกับการเมืองภาคประชาชน" โดยเสนอว่าควรจะมีปัจจัยสนับสนุน 5 ประการด้วยกัน ได้แก่ 1) ประชาชนที่มีองค์การจัดตั้งของตนมีเครือข่ายที่กว้างขวาง 2) การเข้าถึงข้อมูลความรู้ในประเด็นปัญหาต่างๆ 3) การมีฐานคิดของตนมากกว่าฐานคิดที่กำหนดโดยรัฐ เป็นต้น 4) การมีความสามารถในการเผยแพร่ข่าวสารข้อมูลได้เกือบเท่าเทียมกับองค์กรภาครัฐ และ 5) การเคลื่อนไหวทางการเมืองที่หลากหลาย ดังนั้นสื่อสาธารณะที่ดี สื่อชุมชน เช่นวิทยุชุมชนก็ดี หากปราศจากขบวนการประชาสังคมหรือการเมืองภาคประชาชนรองรับแล้วย่อมขาดสี่ส้น และเนื้อหาสำหรับทางออกที่เหมาะสมสำหรับประชาชน เช่นพบได้ทั่วไปว่าสื่อสาธารณะในประเทศพัฒนาแล้วมีรายการเด่น เช่น เพลงคลาสสิก การช่วยการเรียน การเตรียมสอบ การเตรียมสอบเข้ามหาวิทยาลัย ซึ่งดูจะสร้างความเข้มแข็งแก่ระบบพันธมิตรรัฐ - ธุรกิจเอกชนมากกว่า สื่อสาธารณะหรือสื่อทางเลือกควรจะสร้างพันธมิตรใหม่ได้แก่ รัฐ-ธุรกิจเอกชน-ขบวนการประชาสังคมขึ้น

อนุช อภาภิรมย์ และทีมงาน²⁰ ได้เสนอ "ให้มีการทำยุทธศาสตร์ความรู้ อาจช่วยส่งเสริมให้เจตนารมณ์ที่จะให้การใช้คลื่นความถี่เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนเป็นจริงได้มากขึ้น ทั้งนี้เพราะว่าการปฏิรูปโดยกฎหมายหรือจากข้างบนย่อมบังเกิดผลอย่างจำกัด ซึ่งได้ประจักษ์กันแล้วทั่วโลกรวมทั้งในประเทศไทย ดังจะเห็นได้ว่าการใช้คลื่นความถี่

²⁰ อนุช อภาภิรมย์, การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย: การสื่อสาร, ความพยายามในการแสวงหาสื่อสาธารณะ, โครงการศึกษาทางข่าวสารประเทศไทย, 2544 ทุนสนับสนุนโดย สกว.

นั้นมักเกี่ยวข้องกับเทคโนโลยีระดับสูง ความชำนาญด้านวิชาชีพ และการลงทุนในระดับที่แน่นอน เหล่านี้ย่อมเป็นการกีดกันภาคประชาชนออกไปในตัว และเปิดโอกาสให้ภาคอื่นอ้างการเป็นตัวแทนภาคประชาชน หนึ่ง แนวคิดการปฏิรูปสื่อกระจายเสียงยังอิงแอบกับความเชื่อเรื่องตลาดเสรีสูง ซึ่งต่อเนื่องจากที่กำหนดในรัฐธรรมนูญ โดยการใช้วลีสำคัญว่า “การแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม” แต่การแข่งขันโดยเสรีในระบบทุนนิยมนั้นนำไปสู่การผูกขาดไม่ใช่ความเป็นธรรม นี้เกิดขึ้นมานานนับร้อยปีแล้ว และยิ่งเป็นจริงมากขึ้นในยุคโลกาภิวัตน์ กิจกรรมด้านการสื่อสารและโทรคมนาคมเป็นตัวอย่งการผูกขาดที่เด่นชัดมาก ในสหรัฐเองก็มีคดีความทำนองนี้ยังคงรอการพิจารณาในชั้นศาลอยู่

เป้าหมายของการจัดทำยุทธศาสตร์ความรู้เน้นที่การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่ลดช่องว่าง และความไม่เสมอภาคในระบบข่าวสารความรู้ การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่สนับสนุนการสร้างสังคมชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองได้โดยพื้นฐาน หรืออยู่บนปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง การสร้างความรู้จำเป็นต้องมีการร่วมมือกันภายในชาติและภายในภูมิภาค โดยอาศัยการพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศอันจะทำให้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดได้รับการจัดสรรอย่างมีสัดส่วน รวมทั้งเป็นแนวทางในการสร้างสกุลนิยมใหม่ขึ้น ในรูปแบบของพันธมิตรใหม่ ทั้งรัฐ ธุรกิจ ภาคราชการ ชุมชน เพื่อให้บรรลุการสร้างประชาสังคมชุมชนเข้มแข็ง น่าจะถือเอาตำบลหรือหมู่บ้านเป็นเครือข่ายพื้นฐาน ไม่ใช่องค์กรรัฐหรือบริษัทขนาดใหญ่ ส่วนการดำเนินงานเบื้องต้น ควรผ่านการร่วมมือของหน่วยงานรัฐ เช่น ศูนย์เทคโนโลยีอิเล็กทรอนิกส์และคอมพิวเตอร์แห่งชาติ หรือ เนคเทค สำนักงานข่าวกรองแห่งชาติ สภาพัฒนาฯ สถาบันด้านงานวิจัย องค์กรอิสระ ได้แก่ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สมาคมองค์กรธุรกิจเอกชน และขบวนการประชาสังคมไทย การร่วมมือนี้อาจเริ่มต้นเป็นส่วนๆ เช่น ส่วนหน่วยงานรัฐ แล้วค่อยขยายวงให้เชื่อมกัน แต่รัฐบาลจำเป็นต้องเป็นแกนในการริเริ่ม ดำเนินการและให้ความสนับสนุน

ความรู้ คือ พานะของสารที่สร้างสรรค์วิทยุเพื่อชุมชน

การทำความเข้าใจวิวัฒนาการของการสื่อสาร ความเป็นมาของวิทยุชุมชน เป็นกระบวนการที่จะสร้างความเข้าใจว่า เหตุใดจึงเกิดโครงการวิจัยนี้ขึ้น นอกจากนี้ยังเป็นการสร้างการเชื่อมโยงที่สำคัญในการจัดเก็บข้อมูลวิทยุชุมชนในประเทศไทยอันเกิดจากการเข้าไปพูดคุยกับทุกภาคส่วนทั้งส่วนของประชาชน นักวิชาการ ผู้ที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปและร่างกฎหมาย อย่างไรก็ตามผู้วิจัยมีความเชื่อเป็นพื้นฐาน จากการเป็นนักจัดรายการวิทยุ และ

ผู้ฟังรายการวิทยุ นั่นคือ วิทยุ ควรจะมีความรู้ เป็นเครื่องมือนำทางสร้างพาหนะนำสารที่มีประโยชน์ออกสู่คนฟัง และเมื่อมีความรู้ที่ดี ตรงกับความต้องการของคนฟังแล้ว จะทำให้วิทยุเป็นสื่อที่มีความสำคัญ เป็นแหล่งรวมทุกอย่างในชุมชน เป็นห้องสมุดเสียง เป็นศูนย์กลางการเรียนรู้ เป็นมหาวิทยาลัยในชุมชนที่แม้แต่คนพิการทางสายตาก็สามารถรับรู้ได้

ความรู้ เป็นอำนาจทางความคิด เป็นพลังทางความสัมพันธ์ และเป็นทุกอย่างของการสร้างความเข้มแข็งในชุมชน หากสมาชิกในชุมชนไม่มีความรู้ ไม่เข้าใจ หรือรู้ในเรื่องที่ไม่ใช่เรื่องจริง คนในชุมชนจะยึดติดกับความมั่งงาย และสร้างวัฒนธรรมที่มั่งงาย ไร้หนทางที่สร้างสรรค์ ในท้ายที่สุด ชุมชนล้มเหลว เพราะเข่นฆ่ากัน ไม่เข้าใจกัน ไม่สื่อสารกัน ต่างคนต่างคิดบนพื้นฐานของความไม่รู้ ต่างคนต่างอาศัยความเข้าใจส่วนตัวอันเป็นจุดบอดของความคิด เพราะฉันคิดเช่นนั้น และมันต้องเป็นเช่นนี้ ทั้งที่ในความจริงอาจจะเป็นหรือไม่ เป็นไปตามความคิดของปัจเจกชนได้

ไม่เพียงแต่ต้องนำพาด้วยความรู้ หากแต่คนที่เข้ามามีส่วนในการทำงานวิทยุ ต้องเรียนรู้ระหว่างกัน มีการแลกเปลี่ยนทั้งในเรื่องของเทคโนโลยีการสื่อสาร หรือกระทั่งการแลกเปลี่ยนความรู้ของกันและกัน การเชื่อมโยงทางความรู้นั้น อาศัยวิทยุเป็นพาหนะในการนำพา และเป็นก้าวประสานความสัมพันธ์คนที่สนใจในสิ่งเดียวกันมาเจอกัน ลองผิดลองถูกด้วยกัน

หลายครั้งที่วิทยุทำหน้าที่ในการเป็นเพื่อน เป็นครอบครัว เป็นสื่อที่สร้างความเข้าใจในปัจเจกบุคคล ดังนั้นคนที่ทำหน้าที่ในการเป็นเพื่อนคุย เปิดเพลง หรือนำเอาเนื้อหาต่างๆ มานำเสนอ นั้นย่อมต้องเป็นผู้ที่มีความรู้ มากกว่า การเป็นคนที่ไม่รู้ หากนำเอาผู้ที่ไม่มีความรู้ มาพูดผ่านอากาศ วิทยุ ที่เป็นคลื่นในอากาศจะกลายเป็นเพียงสัญญาณเสียงรบกวน (Noise) และท้ายที่สุด ความขัดแย้งจากการครอบครองสื่อวิทยุเช่นนี้จะนำพาความเดือดร้อนสู่ชุมชน และประเทศชาติ

หากมีคำถาม ถามว่า แล้วคนที่ไม่รู้ทำวิทยุได้หรือไม่ งานวิจัยจะทำการพิสูจน์ว่า คนที่ไม่รู้จักวิทยุ ไม่เข้าใจธรรมชาติของวิทยุ หรือไม่สามารสื่อสารได้ จะสามารถอาศัยสิทธิทางการสื่อสารในวิทยุอันรับผิดชอบต่อสังคมรับรู้ของคนส่วนร่วมได้หรือไม่ การสร้างสิทธิทางการสื่อสาร หรือสิทธิส่วนบุคคล มีได้แต่ต้องไม่รบกวนสิทธิส่วนบุคคล หรือสิทธิทางการสื่อสารของผู้อื่นเช่นเดียวกัน

งานวิจัยเรื่อง แนวทางการสร้างความเข้มแข็งในงานวิทยุชุมชน ฯ จึงเป็นการเกิดขึ้นจากแนวคิดพื้นฐานของการปรับกระบวนการทัศน์ของคำว่า วิทยุ ให้ประชาชนได้เข้าใจบริบทของวิทยุ บนพื้นฐานของความรู้ โดยการเดินทางไปเรียนรู้วิธีการบริหารจัดการ การจัดรายการวิทยุ การกำหนดแผนผังรายการ และสังเกตพฤติกรรมกรรมการเรียนรู้ในงานวิทยุชุมชนของชาวบ้านในพื้นที่ที่น่าสนใจ โดยอาศัยคำแนะนำจากนักวิชาการ เจ้าหน้าที่องค์กรเอกชน หรือผู้ประสานงานระหว่างภาค เพื่อให้ทราบข้อมูลของสถานีวิทยุชุมชนที่น่าสนใจเข้าไปศึกษา ถ่ายทำวิดีโอ สังเกต และร่วมพูดคุยอย่างไม่เป็นทางการ

การวิจัยครั้งนั้นนอกจากจะได้ข้อมูลจากชุมชนแล้ว ผู้วิจัยและทีมวิจัย ยังจะได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือให้คำแนะนำบางอย่างกับชุมชน ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล รวมทั้งการนำเสนอแบบคิดหรือกระบวนการทัศน์ใหม่จากการเห็นว่าข่าวสารเป็นสินค้าและอำนาจมาเห็นข่าวสาร คือ ระบบชีวิตและเพื่อสังคม ซึ่งจะขยายมุมมองข่าวสารให้กว้างขึ้น และควรให้ความสำคัญกับจุดยืนของทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร

การได้เข้าไปสัมผัสและเข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนนั้น สิ่งที่ผู้วิจัยคาดหวังอยากทราบเป็นประเด็นสำคัญ คือ การเรียนรู้วิธีการคิดให้เท่าทันสื่อของชุมชน เพราะมีการตั้งคำถามกันมานานในวงการสื่อสารมวลชนว่า ประชาชนมีความรู้ความเท่าทันสื่อ หรือเลือกที่จะบริโภคสื่ออย่างไรที่ได้รับ หรืออยากจะได้รับสารอย่างไรที่อยากจะเป็นอย่างไร วิทยุชุมชน ได้มีส่วนในการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในชุมชน เป็นวิทยาลัยชุมชน เป็นห้องเรียนชุมชน เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน หรือมีการกำหนดวาระในการสร้างข่าวสารและความรู้ให้แก่คนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องอย่างไร?

ประเด็นต่อมาสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา คือ การพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชน และการหลอมรวมเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคแรกเข้ากับเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคใหม่ ประชาชนมีความตื่นตัว หรือมีวิธีการปรับตัวที่จะเรียนรู้อย่างไร มีการผสมผสานเทคโนโลยีอย่างไร รวมทั้งคนในชุมชนมีวิธีการรับมือกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างไรบ้าง ขณะเดียวกันภาครัฐ มีบทบาทอย่างไรในการสนับสนุนให้เกิดการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชน รวมทั้งชุมชนเองมีวิธีการอย่างไรให้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเท่าเทียมอารยะประเทศ หรือชุมชนมีวิธีการศึกษาที่จะพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ทางการสื่อสารให้เกิดการใช้งานในระดับพอเพียงภายในชุมชนได้อย่างไร

เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อในปัจจุบันที่เน้นเรื่องของอำนาจและความรุนแรง ความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิง และเนื้อหาที่เน้นการบริโภคหรือบริโภคนิยม ภายใต้ปรัชญาการแข่งขันและแสวงหากำไรสูงสุดตามหลักเศรษฐศาสตร์ หากชุมชนสามารถพัฒนาเนื้อหาของข่าวสารขึ้นมาเองได้ ชุมชนมีวิธีการจัดการเนื้อหาข่าวสารอย่างไรที่จะทำให้ข่าวสารอันเกิดจากชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพและลดปัญหาลัดช่องว่างทางข่าวสาร และเป็นข่าวสารที่ให้ข้อเท็จจริงที่มากพอเพียงสำหรับประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งมีโอกาสในการสร้างข่าวสารและความรู้ของตนขึ้นมาด้วย

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการหาแนวทางในการดำเนินงานวิทยุชุมชน ที่ยังคงเข้มแข็งและทำหน้าที่ในการเป็นสื่อ สำหรับคนในชุมชน จากนั้นจะทำการสร้างห้องทดลองกับจุดปฏิบัติการเรียนรู้ โดยเริ่มจากเครือข่ายวิทยุชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนที่กำลังจะเปลี่ยนแปลงให้สามารถอยู่ในบทบาทเดิม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างของนโยบายภาครัฐ หากแต่สามารถตอบสนองกับสภาพของชุมชน ให้ชุมชนอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง ผ่านการสื่อสารทางเสียง โดยเครื่องมือที่เรียกว่า วิทยุกระจายเสียง แต่เน้นการสร้างเนื้อหาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน มากกว่าการสร้างเนื้อหาจากกรอบความต้องการของผู้ผลิตรายการเพียงอย่างเดียว จากนั้นมีวิธีการนำเสนออย่างมืออาชีพ หรืออย่างน่าสนใจสามารถเรียกผู้รับสารให้อยากเปิดรับฟังมากขึ้น เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่ดีของสถานการณ์ของวิทยุชุมชนในปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อค้นหาวิทยุชุมชนต้นแบบ ด้านการเรียนรู้ และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเอง
2. เพื่อหากระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในการแสวงหาแนวทางการบริหารงานวิทยุชุมชนอย่างยั่งยืน

ปัญหานำวิจัย

1. วิทย์ คือ อะไร?
2. ชุมชน หมายถึงอะไร?
3. วิทย์ชุมชน หมายถึงอะไร?
4. จุดเริ่มต้นของวิทย์ชุมชน เริ่มต้นอย่างไร ?
5. ลักษณะของพื้นที่ในชุมชน เหมาะสมที่จะจัดตั้งสถานีวิทย์ตามสูตรสำเร็จ คือ เสาสูง 30 เมตร กำลังส่ง 30 วัตต์ ครอบคลุมรัศมีการกระจายเสียงในพื้นที่ไม่เกิน 15 กิโลเมตร หรือไม่อย่างไร และควรจะมีวิธีการอย่างไรกับการบริหารคลื่นความถี่ในแต่ละพื้นที่ที่เหมาะสมต่อไป?
6. เหตุการณ์ใดที่ทำให้วิทย์ชุมชนได้รับความสำคัญในการสร้างวาระข่าวสารของชุมชน?
7. มีวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านการฟัง การผลิตรายการ และการสนับสนุนรายการอย่างไร?
8. มีวิธีการบริหารจัดการสถานีวิทย์อย่างไร ?
9. ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้กระบวนการเกิดของวิทย์ชุมชนในประเทศไทยเป็นอย่างไร ?
10. เมื่อวิทย์ชุมชนเกิดขึ้นมาแล้ว เกิดกระบวนการต่อสู้ และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความอยู่รอดได้อย่างไร ?
11. พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่กิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. ๒๕๔๗ ตอบสนองต่อสิทธิทางการสื่อสารของวิทย์ชุมชนอย่างไร ?
12. โครงการนำร่องวิทย์ชุมชนตามหลักการแท้จริงมีความเป็นไปได้หรือไม่ ?
13. คนในชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดกลไกในการจัดการความรู้ และแสวงหาความร่วมมือกับรัฐ หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนได้เสียกับชุมชนในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
14. ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
15. แนวทางในการการบริหารงานวิทย์ชุมชนภายใต้การจัดการความรู้ที่ดีของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการสถานีวิทย์ชุมชนเพื่อชุมชน และโดยชุมชนอย่างไรบ้าง?
16. การแสวงหาโอกาสของชุมชนกับการเรียกร้องเพื่อให้ได้สิทธิทางการสื่อสารเริ่มต้น และมีทิศทางในการสิ้นสุดลงอย่างไร?

. ระยะเวลาในการศึกษา

ระยะเวลาในการเก็บรวบรวมข้อมูลและวิเคราะห์ข้อมูล เริ่มตั้งแต่เดือน
พฤศจิกายน 2549 – เดือนกุมภาพันธ์ 2551 รวมระยะเวลา 16 เดือน

ขอบเขตของโครงการวิจัย

โครงการวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง (An Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best – practice community radio)” เริ่มต้นจากคำถามของคนทำวิทยุชุมชนที่มาร่วมประชุมกันเพื่อหาทางออกสำหรับความอยู่รอดและความยั่งยืน โดยผู้วิจัยได้เข้าไปมีส่วนร่วมกับพี่น้องภาคประชาชนและเข้าร่วมประชุมสัมมนา สังเกตการณ์ในวงที่วิทยุชุมชนเท่าที่เวลาและโอกาสจะเอื้อจากการสอนหนังสือ ทำให้ทราบประเด็นปัญหาที่สำคัญและสนใจที่อยากจะศึกษาเพื่อหาทางจัดการกับสิ่งที่เกิดขึ้นภายใต้การเคลื่อนไหวด้วยฐานความรู้ด้านวิทยุ ของชุมชน เป็นสำคัญ

นอกจากนี้ยังต้องติดตามเรื่องราวของกฎหมาย พระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ตลอดเวลา เนื่องจาก วิทยุเพื่อชุมชน เกิดจากการได้รับอนุญาติในทางกฎหมายของประเทศที่ปกครองด้วยระบบประชาธิปไตยภายหลังจากที่มีการรัฐประหารปี พ.ศ. 2535 เป็นต้นมา สิทธิของชุมชนตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. 2543 เป็นเรื่องสิทธิของประชาชนที่คนไทยทุกคนสามารถจะสื่อสาร แสดงความคิดเห็นได้อย่างอิสระ โดยมีคนในชุมชนเป็นทั้งผู้ส่งสาร และผู้รับสาร ทั้งนี้หากมีการเปลี่ยนแปลงทางรัฐธรรมนูญ ควรจะมีการเชื่อมโยงไปถึงเรื่องของการปฏิรูปสื่อวิทยุ - โทรทัศน์เสียใหม่ โดยเฉพาะในเรื่องที่รัฐจะต้องถือว่าการใช้คลื่นสถานีวิทยุ-โทรทัศน์เป็นสมบัติของส่วนรวม มิใช่จะนำไปให้เอกชนเข้ามาหาผลประโยชน์จากการเช่าเวลาจากรัฐ โดยที่ผลประโยชน์และรายได้อาจจะเข้ากระเป๋าใครบ้างก็ไม่รู้ ดังนั้น การประกอบการด้านสื่อฯจะต้องมีความตรงไปตรงมา โดยแบ่งผู้ประกอบการด้านสื่อฯ เป็น 3 ฝ่ายคือ 1.กลุ่มภาครัฐ 2.กลุ่มภาคธุรกิจเอกชน 3.กลุ่มภาคประชาชน

ด้วยเหตุที่สถานการณ์ของวิทยุชุมชนในปัจจุบันมีความเปลี่ยนแปลง และมีความไม่แน่นอน อันเป็นผลสืบเนื่องเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม การเมือง และปัจจัยพลวัต

รอบด้าน การคัดเลือกกลุ่มตัวอย่าง คัดเลือกพื้นที่วิจัย อันจะเป็นการสร้างขอบเขตให้กับ ผู้วิจัยต้องอาศัยขั้นตอนการทำงาน 2 ระยะ ดังนี้ ระยะแรกสัมภาษณ์เชิงลึก และขอ คำแนะนำจากนักวิชาการที่เกี่ยวข้องกับการทำงานในชุมชน ด้านสื่อชุมชน และนักวิชาการ อีกระยะที่ทำงานภาคปฏิบัติด้านวิทยุชุมชนทั้ง 5 ภาคในประเทศไทย เพื่อให้ทราบข้อมูลสถานะ วิทยุชุมชนที่นำเข้าไปศึกษาและเก็บข้อมูล ได้แก่

ภาคเหนือ ได้แก่

1. ดร.จิราพร วิทยศักดิ์พันธ์ รองคณบดีฝ่ายวิชาการ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และกรรมการวิชาการวิสามัญในการแปรญัตติสัปดาห์คลื่น และรายการ
2. ท.พ. อุทัยวรรณ กาญจนกามล คณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
3. ผ.ศ. ลัดดาวรรณ อินทจักร คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่
4. อาจารย์ภัทรมัย อินทจักร คณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัด เชียงใหม่

ภาคกลาง ได้แก่

1. นายเทพชัย หย่อง นักสื่อสารมวลชน บริษัทเนชั่นมัลติมีเดียกรุ๊ป จำกัด มหาชน
2. รศ. ดร. เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ นักวิชาการอิสระ และนักวิชาการสื่อสารด้านการปฏิรูปสื่อ
3. นายชวรงค์ ลิมป์ปัทมาณี หัวหน้าศูนย์ข่าว หนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และ เลขาธิการสมาคมนักข่าวและนักหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้แก่ อาจารย์อังคณา พรหมรักษา ผู้ประสานงานสาขา การสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการสารสนเทศ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม อำเภอ เมือง จังหวัดมหาสารคาม

ภาคใต้ ได้แก่ อาจารย์ศิริพล สัจจาพันธ์ ผู้ประสานงานเครือข่ายวิทยุชุมชนภาคใต้

ภาคตะวันออก ได้แก่ นายวัลลภ พลเสน ผู้ประสานเครือข่ายวิทยุชุมชนภาค ตะวันออก

ระยะที่สอง ลงพื้นที่เก็บข้อมูล และสำรวจวิทยุชุมชนที่ได้รับคำแนะนำจาก นักวิชาการ และผู้ประสานงาน จำนวน 6 ครั้ง คือ ภาคเหนือ 2 ครั้ง ภาคตะวันออก 1 ครั้ง ภาคกลาง 1 ครั้ง ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ 1 ครั้ง และภาคใต้ 1 ครั้ง โดยกำหนดช่วง

ระยะเวลาในการเก็บข้อมูล 6 วันในแต่ละครั้ง ทั้งนี้ผู้วิจัยยึดเวลาว่างจากการสอนหนังสือ ซึ่งเป็นภารกิจสำคัญ และเวลาของการได้พูดคุยกับคนในพื้นที่เป็นสำคัญ

พื้นที่ในการเก็บข้อมูลวิจัย

ภาคเหนือ

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองปาย คลื่นเอฟเอ็ม 103.00 MHz อ. ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ผู้ประสานงานพื้นที่ นางอาภรณ์ แสงโชติ (ป่าแดง)
2. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนขุนยวม คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 MHz ต. ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน สถานที่ตั้งอยู่ในบ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.ขุนยวม อ. ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสังเวียน ดวงสุภา
3. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 101.25 MHz เลขที่ 9 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นายภูติ เขียวทอง
4. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน คลื่นเอฟเอ็ม 90.75 MHz ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ บ้านเลขที่ 16 ม.5 ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์บุญจันทร์ จันทร์หม้อ
5. วิทยุชุมชนคนเมืองลี้ คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz ต.ลี้ อ.ลี้ จ.ลำพูน ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์เสนห์ จินาจันทร์
6. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนดอยหลังดำ คลื่นเอฟเอ็ม 100.25 MHz ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน ผู้ให้ข้อมูล กำนันธนา ยะโสภา

ภาคกลาง

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ คลื่นเอฟเอ็ม 104.00 MHz อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ประสานงานพื้นที่และเก็บข้อมูลคนฟัง นายกุลพงษ์ ธรรมโชติ (พี่อ้อย) หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเกษไชโย คลื่นเอฟเอ็ม 92.25 MHz ต.เทวราช อ.ไชโย จ.อ่างทอง ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเสถียร จันทร์ หัวหน้าจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน
3. จุดปฏิบัติการวิทยุชุมชนบ้านนาเมืองใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 Mh.z. โครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML) ม.2 ต.ป่าชะ อ.บ้านนา จ.นครนายก ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้พันปฏิยุทธ ทรายทอง ประธานโครงการฯ

ภาคตะวันออก

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหนองรี คลื่นเอฟเอ็ม 101.75 MHz ตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสายบัว พลอยเกต
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz หมู่บ้านจ่ารุง อ.เกล่ง จ.ระยอง ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ
3. สถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้วิทยุชุมชนบางสระแก้ว คลื่นเอฟเอ็ม 102.25 MHz ต.บางสระแก้ว อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายมานพ เดิมบางปิด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนด่านซ้าย 463 หมู่ 3 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 MHz ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเดชา สายบุญตั้ง
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานี วรข.ชก.100 (FM.100) สถานีวิทยุ "เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิต และการสร้างสรรค์" รพ.เวชประสิทธิ์ ต.มะลิวัลย์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000 ผู้ประสานงานพื้นที่ อ.จรรยา บุนนาค
3. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนไทใต้ คลื่นเอฟเอ็ม 99.75 MHz. วัดเหนือชุมชน บ้านน้อยสันติ ม.6 ต.กุสุมาลย์ อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร 47210 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสุระคนธ์ พลอาสา
4. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 MHz. วัดเดิม ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา 30110 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสันทนา ธรรมสโรจน์

ภาคใต้

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ชมรมเครดิตยูเนียน คลื่นเอฟเอ็ม 105.75 MHz.ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายวัฒน์ นมะ
2. สถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ คลื่นเอฟเอ็ม 105.5 MHz ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่อัน แก้วรักษ์
3. สถานีวิทยุชุมชนคนรักษ์ธรรม คลื่นเอฟเอ็ม 101.00 MHz ต.ควนรู อ.รัตภูมิ จ.สงขลา ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์ปาฏิหารีย์ บุญรัตน์
4. สถานีวิทยุชุมชนคลองประสงค์ คลื่นเอฟเอ็ม 93.0 MHz ต.คลองประสงค์ อ.เมืองกระบี่ จ.กระบี่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นางสุพรรณิ บุตรหง่า หัวหน้าสถานีวิทยุ

คำนิยามศัพท์ที่สำคัญ

1. วิทยุชุมชน (Community Radio) หมายถึง จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน หรือ ศูนย์การเรียนรู้ที่จัดตั้งสถานีวิทยุกระจายเสียงชุมชน เสาอากาศสูง 20 เมตร กำลังส่ง 30 วัตต์ รัศมีกำลังส่งระยะทางประมาณ 15 กิโลเมตร
2. กระบวนการสื่อสาร หมายถึง การสื่อสารที่ครอบคลุมตั้งแต่ผู้ส่งสาร (Sender) ได้แก่ ผู้ผลิตรายการ สาร (Message) ได้แก่ เนื้อหาในรายการ ช่องทางการสื่อสาร (channel) ได้แก่ สถานีวิทยุชุมชน และผู้รับสาร (Receivers) ได้แก่ คนในชุมชนที่เปิดรับฟังรายการจากวิทยุชุมชนได้
3. การมีส่วนร่วมในวิทยุชุมชน ในการศึกษาครั้งนี้หมายถึง การมีส่วนร่วมของชาวบ้านในการดำเนินงานวิทยุชุมชนฯ โดยแบ่งระดับของการมีส่วนร่วมออกเป็น
  - การมีส่วนร่วมในฐานะผู้รับสาร (Audience) หมายถึง เป็นผู้รับฟังเพียงอย่างเดียว และบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณชนด้วยการโทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ หรือจัดกลุ่มพูดคุยกับอาสาสมัครนักจัดรายการ
  - การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร (Sender/Producer) หมายถึง ผู้ส่งสารซึ่งเป็นคนในชุมชนได้รับเชิญเข้ามาร่วมสนทนาในรายการ เป็นวิทยากรรับเชิญ เป็นผู้นำเสนอประเด็น เลือกประเด็น และเขียนบท เช่น อาสาสมัครนักจัดรายการ
  - การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Planner) หมายถึง ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและนโยบายในการดำเนินงาน ทั้งในระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ คณะดำเนินงาน และเป็นผู้รับผิดชอบร่วมกันในส่วนของ การ สรรหางบประมาณ การบริจาคอุปกรณ์ การกำหนดบุคลากร เป็นต้น
4. คณะกรรมการวิทยุชุมชนฯ หมายถึง บุคคลที่อาสาสมัครเข้ามาดำเนินการจัดรายการวางแผนผังรายการ นำเสนอเนื้อหารายการ ตรวจสอบผลสะท้อนกลับของรายการ และร่วมประชุมเพื่อหาแนวทางการแก้ไขปัญหา
5. ผังรายการวิทยุชุมชนฯ หมายถึง ชื่อรายการวิทยุ วัน-เวลาในการออกอากาศ ผู้จัดรายการ ช่างเทคนิคของวิทยุชุมชนแห่งนั้นๆ

6. การจัดการความรู้ชุมชน หมายถึง ชุมชนที่ศึกษาและเก็บข้อมูล มีกระบวนการเรียนรู้ เรื่องราวและความสำคัญ ที่มาของชุมชน นักปราชญ์ประจำชุมชน อัตลักษณ์ภายในชุมชน และคนในชุมชนสามารถเรียนรู้เรื่องราวเดียวกัน มีการจัดวางระบบการบริหารจัดการที่ดีภายในชุมชน โดยที่คนในชุมชน สามารถนำเอาเรื่องราวของตัวเองมานำเสนอได้อย่างมีประสิทธิภาพ
7. อัตลักษณ์ (Identity) หมายถึง ลักษณะเฉพาะของท้องถิ่น
8. อัตลักษณ์ชุมชน (Community Identity) หมายถึง การสร้างความโดดเด่นของชุมชน จากเรื่องราวบอกเล่าของคนที่เกี่ยวข้องในชุมชน มีความสัมพันธ์และความผูกพันรวมกับคนในชุมชนจนเป็นที่ยอมรับนับถือ
9. การผลิตซ้ำกระบวนการทางวัฒนธรรม (Cultural reproduction) หมายถึง การถ่ายทอดความรู้ ภูมิปัญญา จากคนรุ่นหนึ่งไปยังคนรุ่นหนึ่งอย่างต่อเนื่องเพื่อให้เกิดการดำรงอยู่ของมรดกทางปัญญา
10. การพัฒนาองค์ความรู้ในชุมชนอย่างยั่งยืน หมายถึง การแสดงออกทางด้านการจัดการความรู้ที่สามารถถ่ายทอดไปยังคนในชุมชน เพื่อให้เกิดแนวทางการสร้างองค์ความรู้ที่ยั่งยืนและเกิดแนวทางการพัฒนาองค์ความรู้ของชุมชน
11. สิทธิชุมชน (Community Right) หมายถึง ชุมชนมีสิทธิในการแสดงออกทางการสื่อสารอย่างเสรีในเชิงสร้างสรรค์ และส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนของตนเองอย่างยั่งยืน ในอันที่จะสอดคล้องต่อกรอบแนวคิดการสื่อสารเพื่อชุมชน ที่อาศัยสื่อเป็นเพียงเครื่องมือทางการสื่อสารเพียงเท่านั้น
12. ภูมิภาคเหนือตอนล่าง ประเทศไทย (Lower Northern of Thailand) หมายถึง วิทยุชุมชนที่ตั้งอยู่ในเขตพื้นที่ โดยเข้ามีส่วนร่วมในการสร้างห้องทดลองวิทยุชุมชนใน ๙ เขตจังหวัดภาคเหนือตอนล่างของประเทศไทย ได้แก่ พิษณุโลก อุตรดิตถ์ กำแพงเพชร นครสวรรค์ สุโขทัย เพชรบูรณ์ พิจิตร ตาก
13. ความหลากหลายทางวัฒนธรรม (Cultural Diversity) หมายถึง วัฒนธรรมเฉพาะของชุมชน ที่มีความแตกต่างกันตามความเชื่อ ทักษะคติ ค่านิยมเฉพาะของคนในชุมชน ส่งผลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคนในชุมชนที่มีความหลากหลายและอย่างกลมกลืน (Asymmetric)
14. chaordic เป็นคำคุณศัพท์ ระหว่าง Chaos + Order หมายถึง ลักษณะของสิ่งมีชีวิต องค์การ หรือระบบซึ่งผสมผสานระเบียบและความไร้ระเบียบอย่างกลมกลืน หรือหมายถึง มีรูปแบบที่ไม่ไร้ระเบียบ แต่ก็ไม่เป็นระเบียบ และหมายถึงลักษณะที่เป็นไปตามหลักการพื้นฐานของวิวัฒนาการและธรรมชาติ

15. การบริหารความรู้ Knowledge Management หมายถึง การนำพาชุมชนที่สงบสุขและสร้างสรรค์กิจกรรมต่างๆ อันมีผลต่อปรากฏการณ์ทางความคิดในการเคลื่อนไหวในทิศทางเดียวกัน เป้าหมายเดียวกัน และภายใต้ความรู้ความเข้าใจอันเกิดจากการสังสมของคนในชุมชน โดยมีการบริหารจัดการเป็นเครื่องมือในการอำนวยความสะดวกให้ความรู้ในชุมชนถูกถ่ายทอดอย่างเป็นระเบียบ และอย่างเท่าเทียมกัน
16. COCRs Community of Community Radios ชุมชนของคนทำวิทยุ หมายถึง การสร้างชุมชนของกลุ่มคนที่ทำงานด้านวิทยุกระจายเสียงในแต่ละพื้นที่ของแต่ละจังหวัด เป็นการรวมตัวกันเพื่อกำหนดทิศทาง เป้าหมาย และผลักดันให้เกิดนโยบายระดับประเทศในอันที่จะเอื้อประโยชน์กลับมายังกลุ่มคนในพื้นที่ หรือในชุมชนให้มากที่สุด
17. นักวิจัย หรือผู้วิจัย หมายถึง หัวหน้าโครงการวิจัยแนวทางการสร้างความมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชนภาคเหนือตอนล่าง
18. ผู้ช่วยนักวิจัย หมายถึง ผู้ช่วยนักวิจัยโครงการวิจัยแนวทางการสร้างความมีส่วนร่วมในงานวิทยุชุมชนฯ

ขั้นตอนวิธีดำเนินการวิจัย

โครงการวิจัย “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง (An Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best - practice community radio)” อาศัยวิธีวิจัยแบบผสมผสาน และอาศัยกรอบแนวคิดด้านชุมชนที่หลากหลาย ได้แก่ แนวคิดด้านเศรษฐกิจพอเพียง แนวคิดสิทธิชุมชน หลักการวิทยุชุมชน การจัดการความรู้ในชุมชน หลักการสื่อสาร แนวคิดในการสร้างฐานข้อมูลความรู้ให้กับชุมชน การพัฒนาทักษะการสื่อสาร การค้นหาสาร และการนำเสนอข่าวสารด้วยการจัดวาระข่าวสารตามแบบชุมชน (Community radio agenda – setting concept) การสำรวจความต้องการของคนฟัง (Listeners Survey) เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็นสามขั้นตอน ดังนี้

1. ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนในท้องถิ่นทั่วประเทศไทย และ ตัวแทนจากกรมประชาสัมพันธ์ รวมทั้งที่ปรึกษาโครงการฯ ในการให้ตัวอย่างกลุ่มวิทยุชุมชนที่น่าสนใจ และคนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้เริ่มต้นในการ

- สร้างงานวิทยุชุมชนขนานแท้ คนคอยทำหน้าที่เป็นพี่เลี้ยง ให้คำแนะนำ และบอกเรื่องราวความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงของจุดปฏิบัติการในแต่ละพื้นที่
2. จากนั้นผู้วิจัยจะใช้วิธีการบอกต่อ (Snow ball) และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมกับวิทยุชุมชนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 เป็นต้นไป ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจึงเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย เมื่อทราบตำแหน่ง และได้รับคำแนะนำที่ดีแล้ว
  3. ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเข้าไปอยู่ในพื้นที่ สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และทำการบันทึกวิถีชีวิตการทำงานไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางในการจัดการดำเนินงานของวิทยุชุมชน นำไปสู่การหาแม่แบบวิทยุชุมชน (Best - practice)
  4. ทีมวิจัยจะทำการถอดแบบเรียน จากแม่แบบวิทยุชุมชนขนานแท้ นับตั้งแต่การพิจารณาคณะกรรมการบริหารสถานี กระบวนการสร้างความมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน การจัดวางแผนผังรายการ การจัดรายการ การนำเสนอเนื้อหาในรายการวิทยุ การดึงเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างห้องเรียนชุมชนผ่านวิทยุ การจัดการความรู้ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชน เพื่อมาพัฒนาท้องถิ่น การดำรงอยู่ตามหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในงานวิทยุชุมชน
  5. สร้างบทเรียน จัดทำเป็นหนังสือ วิดีทัศน์ รายงานการวิจัย

เกณฑ์ในการพิจารณา วิทยุชุมชน ที่พิจารณาเพื่อเป็นแม่แบบ

1. ได้รับคำแนะนำจากนักวิชาการ ที่ปรึกษา และคนที่ทำงานด้านวิทยุชุมชน
2. เป็นจุดปฏิบัติการเรียนรู้ที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน หรือจากเงินกองทุนใด กองทุนหนึ่ง
3. มีผู้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ผู้ผลิตรายการ เป็นคนในชุมชน
4. มีจำนวนผู้รับฟังรายการเป็นคนในชุมชนอย่างน้อยร้อยละ 60 จากจำนวนประชากรทั้งชุมชนนั้น
5. มีวิธีการบริหารจัดการสถานีวิทยุเพื่อให้สามารถอยู่ได้อย่างยั่งยืน

ขั้นตอนในกระบวนการดำเนินงานวิจัย

- สัมภาษณ์นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้อง และทำการสำรวจพื้นที่ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมกับวิทยุชุมชน

- สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในพื้นที่ ที่มีจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यชุมชนฯ ซึ่งได้รับคำแนะนำ หรือได้รับการพิจารณาแล้วว่าเป็นน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีได้ ด้วยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และทำการบันทึกวิดีโอการดำเนินงานไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางในการจัดการ ดำเนินงานของวิद्यชุมชน นำไปสู่การหาแม่แบบวิद्यชุมชน (Best - practice)
- ที่มวิจัยจะทำการถอดแบบเรียน อาศัยเครื่องมือ การจัดการความรู้ชุมชน จากแม่แบบวิद्यชุมชนขนานแท้ นับตั้งแต่การพิจารณาคณะกรรมการบริหารสถานี่ กระบวนการสร้างความมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน การจัดวางแผนผังรายการ การจัดรายการ การนำเสนอเนื้อหาในรายการวิทยุ การดึงเอาทรัพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างห้องเรียนชุมชนผ่านวิทยุ การจัดการความรู้ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชน เพื่อมาพัฒนาท้องถิ่น การดำรงอยู่ตามหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในงานวิद्यชุมชน การระดมทุน
- สร้างบทเรียน จัดทำเป็นรายงานการวิจัย หนังสือ วิดีทัศน์ วีซีดี

ผลสำเร็จของงานวิจัยคาดว่าจะได้รับ

1. ถอดบทเรียนวิद्यชุมชนต้นแบบ ด้านการเรียนรู้ และแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งของชุมชนเอง
2. ทราบแนวทางกระบวนการเรียนรู้ของชุมชน ในการแสวงหาแนวทางการบริหารงานวิद्यชุมชนอย่างยั่งยืน

ลักษณะการดำเนินงาน ระยะแรก (ต.ค. 2549 – ก.ย. 2550)	ช่วงเวลาในการดำเนินการ พ.ศ. 2549 - 2550											
	ต.ค.	พ.ย.	ธ.ค.	ม.ค.	ก.พ.	มี.ค.	เม.ย.	พ.ค.	มิ.ย.	ก.ค.	ส.ค.	ก.ย.
1. สัมภาษณ์นักวิชาการท้องถิ่น และผู้ที่เกี่ยวข้อง	49	49	49	50	50	50	50	50	50	50	50	50
2. สักรวจพื้นที่ และเข้าไปมีส่วนร่วม												
3. วิจัยเชิงลึกในพื้นที่ตัวอย่าง สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม												
4. ถอดแบบเรียนรู้												
5. สร้างบทเรียน ผ่านสื่อมัลติมีเดีย และจัดเวทีนำเสนอผลงานวิจัย ให้กับ วิทยุชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง												

บทที่ 2

แนวคิด ทฤษฎี และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ลักษณะของการปกครองประเทศในปัจจุบัน มีความเป็นรัฐการเมืองสมัยใหม่ ที่ไม่สามารถตอบสนองของความมั่นคงของคนได้ เพราะนักสังคมวิทยา นักการสื่อสารมวลชนสาย วิพากษ์ สายโครงสร้างสื่อ และนักวิชาการสายพัฒนา เชื่อว่า ไม่มีองค์กรขนาดใหญ่ใดที่สามารถตอบสนองความต้องการทางด้านจิตใจคนได้ เพราะโดยธรรมชาติแล้ว องค์การเหล่านี้มีขนาดใหญ่ซับซ้อน เป็นทางการเกินไป รัฐอาจจะก่อให้เกิดความเคลื่อนไหวในนามของรัฐ เช่น สงคราม แต่ในการตอบสนองอย่างปกติธรรมดาต่อความต้องการของคนในเชิงการยอมรับมิตรภาพความมั่นคง ความเป็นสมาชิก รัฐจะทำการเหล่านี้ไม่ได้

นักวิชาการด้านมานุษยวิทยาและสังคมวิทยาจึงเรียกร้องให้ชุมชนขนาดเล็ก แต่มีโครงสร้างเหนียวแน่น เพราะชุมชนขนาดเล็กเท่านั้นจะช่วยฟื้นฟูสภาพความสัมพันธ์ทางสังคมให้ดีขึ้น เพราะจะรับผิดชอบต่อหน่วยที่เล็กที่สุด ชุมชนขนาดเล็กจะเน้นความร่วมมือร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่รู้จักกันอย่างใกล้ชิดและสนิทสนม อันเป็นพื้นฐานของการศึกษาทางการสื่อสารแนววิพากษ์สังคม (Critical Communication Approach)

การขยายตัวของเมืองทำให้ประชากรเกิดความแปลกแยก วิดกกังวล โดดเดี่ยว ไม่สนใจใยดีต่อกัน ไม่รู้สึกรับผิดชอบต่อเรื่องราวที่เกิดขึ้นกับบุคคลที่อยู่รอบข้าง ไม่มีส่วนต่อการตัดสินใจหรือร่วมรับผิดชอบต่อความเป็นไปของส่วนรวม แต่ลักษณะของชุมชนโดยพื้นฐานของงานวิจัยนี้นั้น ไม่ได้พิจารณาในกรอบของพื้นที่ หรือความสำคัญของอาณาบริเวณทางภูมิศาสตร์หรือพื้นที่ทางภูมิศาสตร์ หากแต่เน้นความสัมพันธ์ระหว่างเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน

ในช่วงที่ระหว่างดำเนินการวิจัย รัฐธรรมนูญได้รับการรับรองและยอมรับจากประชาชนในประเทศด้วยคะแนนเสียงที่มากกว่ากึ่งหนึ่งของจำนวนประชากร 62 ล้านคน โดยประมาณ สถานการณ์ของการรับรองรัฐธรรมนูญนั้น มีการแบ่งเขตภูมิภาคของประเทศออกเป็นพื้นที่สีเขียว และพื้นที่สีแดง กล่าวคือ พื้นที่ที่ยอมรับ รัฐบาลและสื่อในยุคชั่วคราว ให้คำนิยามว่า เป็นพื้นที่ที่ยอมรับร่างรัฐธรรมนูญ ในขณะที่พื้นที่สีแดง คือ เขตพื้นที่ที่ไม่ยอมรับ

รัฐธรรมนูญ นั้นแสดงให้เห็นว่า การเมืองจะมีการปรากฏของสองด้าน หรือสองความคิดเห็น เสมอ และจากการแบ่งเขตของการยอมรับ และไม่ยอมรับ อันไม่มีข้อสรุปตรงกลาง คือ ยอมรับแต่ปรับบางมาตรา หรือบางบทพระราชบัญญัติเพื่อให้สอดคล้องกับสถานการณ์ในปัจจุบัน หรือปรับแก้บางถ้อยคำอันจะทำให้เป็นรัฐธรรมนูญเพื่อปกครองประชาชน มิใช่เพียง การปกครองรัฐ หรือสถาบันใดสถาบันหนึ่งเท่านั้น

เหตุการณ์ที่ไม่แน่นอนทางการเมืองในประเทศไทย ก็ยังมีเหตุการณ์ความไม่สงบของประเทศเพื่อนบ้าน คือ ประเทศสังคมนิยมเมียนมา เมื่อพระสงฆ์ร่วมกับฆราวาสเดินขบวนประท้วงรัฐบาลเพื่อให้หยุดขึ้นราคาน้ำมัน อันจะส่งผลกระทบต่อสภาพความเป็นอยู่ของประชาชนทั้งประเทศทุกระดับ และในท้ายที่สุด เรื่องที่เกิดขึ้นอันเป็นกระแสต่อต้านความล้มเหลวของการเมือง คือ การที่ทหารยิงผู้สื่อข่าวญี่ปุ่น โดยรัฐบาลพม่าตัดสถานภาพการสื่อสารทั้งประเทศ จนในท้ายที่สุด แม้องค์ระหว่างประเทศจะพยายามเรียกร้องเท่าไร กลุ่มคนชนชั้นปกครองก็ไม่คืนในประเทศ ก็ไม่ยอมยุติการกระทำ หรือการหวงแหนผลประโยชน์ของตนไว้เช่นเดิม

ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัดในแต่ละดินแดน โดยเฉพาะในเขตพื้นที่ที่อุดมสมบูรณ์ ย่อมเป็นที่ต้องการของทุกคน และแน่นอนประเทศไทยก็เป็นส่วนหนึ่งด้วย เช่นเดียวกันที่มีการปกครองในระบบประเทศ เพื่อให้เกิดการรวมศูนย์การจัดการทรัพยากรไว้ที่ส่วนกลาง ในขณะที่เดียวกันเริ่มต้นเปลี่ยนแปลงระบบวัฒนธรรมความเป็นอยู่ให้มีความเป็นกรุงเทพฯ มากขึ้น ทั้งเรื่องการแต่งกาย ภาษา วิถีความเป็นอยู่ จนกระทั่งปัจจุบันโครงสร้างอันไม่แน่นอนเหล่านี้ได้กลายเป็นจุดอ่อนของการเข้าแทรกแซงระบบความคิดไปทั่วทุกแห่ง และทุกคน จนกระทั่งผลกระทบที่มองเห็นชัดเจน คือ การแก่งแย่งแข่งขัน และการแสวงหาผลประโยชน์ของแต่ละบุคคล จนไม่หลงเหลือระบบคิดเพื่อคนอื่นในสังคมไทย

นักวิชาการสายวัฒนธรรม อาทิ สมเด็จพระญาณสังวร ปธานุภาพ จิตร ภูมิศักดิ์ ศรีศักดิ์ วลลิโกดม และนิธิ เอียวศรีวงศ์ ได้เสนอแผนที่ประวัติศาสตร์ สยาม (ประเทศไทย)²¹

²¹ สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม, "ข้อเสนอให้ ส.ส. ระบบสัดส่วนควรแบ่งใหม่ทั่วประเทศตามเขตพื้นที่ทางวัฒนธรรม," มติชน (ศุกร์ที่ 19 ตุลาคม 2550): หน้า 34.

เรียกร้องให้รัฐในช่วงที่จะมีการเลือกตั้งใหม่มีการจัด สมาชิกสภาผู้แทนราษฎร หรือ ส.ส. ระบบสัดส่วนใหม่ตามเขตพื้นที่ทางวัฒนธรรม ซึ่งสอดคล้องกับสภาพภูมิประเทศและประวัติศาสตร์ความเป็นมาของประเทศ

ขณะที่ ประเวศ วะสี เสนอว่าสังคมไทยในภาคส่วนหลักของสังคมที่มีความเชื่อมโยงกันอย่างดี คือ รัฐกับเอกชน ต่างจากในสมัยก่อนที่พัฒนาการของรัฐ ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมไทย แบ่งออกเป็น 2 สมัย คือ รัฐกับอำนาจการเมืองในสังคมไทยโบราณ ตั้งแต่สมัยกรุงศรีอยุธยาตอนต้น จนถึงก่อนปฏิรูปการปกครอง พ.ศ. 2435 สอดคล้องกับ เสกสรรค์ ประเสริฐกุล (2538, น. 129 - 166) พบว่า ไม่มีความแตกต่างระหว่างรัฐกับสังคม และรัฐได้เข้าไปจัดตั้งสังคมทั้งหมดไว้ในเครือข่ายของอำนาจแบบระบบไพร่ ชุนนาง ซึ่งในสมัยนั้นยังไม่มีความคิดเรื่องชาติ หรือประเทศ อำนาจทั้งหมดผูกติดกับกระบวนการทางวัฒนธรรม ความสัมพันธ์แบบนายบ่าว หรือเจ้านาย – ลูกน้อง

ทั้งนี้ภายในกรอบแนวคิดดังกล่าว รัฐเป็นเพียงผู้ที่ทำหน้าที่ป้องกันภายนอกและดูแลความสงบเรียบร้อยภายในเท่านั้น เรื่องความเป็นอยู่ การรักษาโรคภัยไข้เจ็บ การเรียนรู้ทักษะวิชาต่างๆ การจัดการทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่รวมที่ดินทำกินที่รัฐเข้ามาควบคุม เพื่อจุดหมายในการเก็บภาษีหรือการเสียค่าธรรมเนียมในการใช้ทรัพยากรอื่นๆ นอกนั้นทุกคนมีส่วนร่วมในการจัดการทรัพยากรด้วยกัน โดยไม่มีการจัดการแบบทรัพย์สินลักษณะเอกชน บทบาทของชุมชนจึงมีความเท่าเทียมเสมอกันในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ รัฐอนุญาตให้ประชากรใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างเสรีเนื่องจากประชาชน คือ ฐานระบบแรงงานที่สำคัญโดยรัฐมิได้จ้างหรือเลี้ยงดูแรงงานเหล่านี้แต่อย่างใด

เมื่อศึกษาเอกสารเชิงประวัติศาสตร์ พบว่า หลังสมัยกรุงศรีอยุธยา รัฐสูญเสียอำนาจ (พ.ศ. 2310 - 2367) โดยกองทัพพม่า ได้ทำลายระบบไพร่อันเป็นแกนกลาง ความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมสมัยนั้น การขาดกำลังคน และความจำเป็นของการใช้กำลังคนในสงคราม ตลอดจนความใหม่ของการรวมศูนย์อำนาจ ทำให้กรุงธนบุรี และรัตนโกสินทร์เข้ามาแทนที่อยุธยา แต่ไม่สามารถรักษาความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคมให้เหมือนเดิมจึงต้องปล่อยให้การควบคุมกำลังพลลดลงกว่าเดิม เศรษฐกิจเริ่มเติบโตมากขึ้นใน

สมัยรัตนโกสินทร์ ราวปี พ.ศ. 2367 – 2400 รัฐใช้วิธีการบริการภาษีแตกต่างกันออกไป และราษฎรก็ถูกควบคุมแรงงานน้อยลงส่งผลให้เกิดการมีส่วนร่วมทางการค้า

ช่วงรอยต่อรัชกาลที่ 4 และ 5 ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางสังคม ที่ส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของรัฐ คือ การเติบโตของระบบภาษี (Taxes)²² เกิดระบบการค้าเสรี พ่อค้าฟุ้งเฟื่องขุนนางน้อยลง มีการจ้างแรงงานเพิ่มขึ้น ลดจำนวนการควบคุมไพร่ ทาสลง ช่วงเวลาเปลี่ยนผ่านที่สำคัญ พ.ศ. 2448 – 2490 เกิดลักษณะรัฐใหม่อย่างสมบูรณ์ รัฐกับสังคมแยกออกจากกัน โดยรัฐอยู่เหนือสังคม และกลายเป็นองค์กรจัดตั้งของเจ้าหน้าที่ประจำการ เกิดการก่อรูปของรัฐประชาชาติ โดยการยึดครองที่ดินของมหาอำนาจในภูมิภาค เอเชียอาคเนย์ ทำให้เกิดการปักปันเขตแดนจนกลายมาเป็นประเทศไทยในท้ายที่สุด

ระยะนี้เองมีการตรากฎหมายขึ้นมามากนับใช้ทั่วไปภายใต้มาตรฐานเดียวกัน กฎหมายจึงเป็นสิ่งที่อยู่เหนือจารีต ชนบทถูกลดความสำคัญลง ธุรกิจเริ่มเติบโต การใช้อำนาจทางการเมืองมีผลสำคัญกับกลุ่มเครือข่ายธุรกิจ เหตุการณ์ครั้งสำคัญช่วงเดือน ตุลาคม 2516 ยังผลต่อระบบความสัมพันธ์ระหว่างรัฐกับสังคม พฤษภาคม 2535 นักธุรกิจ เข้ามามากุมอำนาจของรัฐโดยตรง สังคมไทยมีลักษณะความสัมพันธ์แบบผู้อุปถัมภ์และผู้ได้รับอุปถัมภ์ที่รวมอยู่ในโครงสร้างของระบบราชการมาโดยตลอด รูปแบบของระบบราชการใหม่ ยังเป็นการจัดตั้งข้าราชการโดยองค์กรกลางต่างๆ เข้าไปประจำการในอำเภอและจังหวัด ต่างๆ ทั่วประเทศไทย ทำให้หมู่บ้าน และชนบทจำเป็นต้องติดต่อเกี่ยวข้องกับระบบราชการ และพ่อค้าในจังหวัดและอำเภอมากขึ้น เกิดการพึ่งพาอาศัยกันในลักษณะอุปถัมภ์ อาทิ การอุปถัมภ์ในรูปแบบเศรษฐกิจ ทางสังคม การเปลี่ยนแปลงดังกล่าวนี้มีผลทำให้โครงสร้าง อำนาจเปลี่ยนแปลงไปด้วย

สมจิต ปัญญาศักดิ์ (2528, น. บทคัดย่อ) ทำการศึกษาเรื่อง ชนชั้นนำ อำนาจ และโครงสร้างชุมชน โดยทำการเปรียบเทียบหมู่บ้านในชนบทภาคเหนือ มุ่งวิเคราะห์ในด้าน ความแตกต่างระหว่างประชาชนและชนชั้นนำ ความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำ ระดับทัศนคติ

²² การเก็บภาษีที่อยู่ในรูปของตัวเงิน มากกว่าการใช้แรงงาน หรือการส่งสิ่งของต่างๆ ที่ เรียกว่า "ส่วย"

ความเป็นบุคคลสมัยใหม่ของประชาชนและชนชั้นนำ และลักษณะของโครงสร้างชุมชนระดับหมู่บ้านในชนบทประเทศไทย และทำการเปรียบเทียบระหว่างหมู่บ้านที่ด้อยความเจริญและหมู่บ้านที่เจริญแล้วว่ามี ความต่างในด้านชนชั้นอำนาจ และโครงสร้างอำนาจในชุมชน พบว่า

1. ชนชั้นนำในชุมชน คือ มีตำแหน่งทางการเมือง ทางสังคม ความร่ำรวย ประสิทธิภาพการอบรม อายุ การศึกษา และการเคยมีตำแหน่งทางการเมือง
2. ชนชั้นนำในระดับหมู่บ้านไม่มีความแตกต่างกันในเรื่องของความสนิทสนมคุ้นเคยกัน แต่การตัดสินใจในกิจกรรมของชุมชนนั้น เกิดจากการมีความสัมพันธ์ระหว่างชนชั้นนำระดับสูง หรือเกิดจากการตัดสินใจของชนชั้นนำระดับสูง
3. หมู่บ้านที่เจริญแล้วในทางเศรษฐกิจ ชนชั้นนำที่มีฐานะทางเศรษฐกิจดี จะมีอำนาจมากที่สุดในหมู่บ้าน แต่ในหมู่บ้านที่ยังไม่มีความเจริญทางเศรษฐกิจ ชนชั้นนำซึ่งดำรงตำแหน่งจะเป็นผู้มีอำนาจต่อการตัดสินใจสำคัญที่สุด

สอดคล้องกับงานวิจัยของ แอนดรู เทอร์ตัน (Andrew Turton, 2533 น. 49 - 51) ที่ทำการศึกษอำนาจท้องถิ่นและความแตกต่างทางชนชั้นในชนบท ค้นพบอำนาจในการควบคุมทรัพยากรและอิทธิพลกับอำนาจที่แยกแตกต่างออกไปจากคนส่วนใหญ่ในหมู่บ้าน และถือเป็นคนระดับนำของหมู่บ้านในปัจจุบันเป็นจำนวนมากทีเดียวที่มีความสามารถมาก ยิ่งขึ้นเป็นลำดับในการสืบทอดลักษณะทางสังคมของกลุ่มตนในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของ ชนชั้นนำชนขนาดกลางหรือขนาดย่อม

ภายในหมู่บ้านคนกลุ่มนี้สามารถเข้าไปควบคุมหรือผูกขาดอย่างได้ผล คณะกรรมการชุดต่างๆ สมาคม หรือกลุ่มคนต่างๆ และโครงการพัฒนาต่างๆ ที่รัฐริเริ่มขึ้น และคนกลุ่มนี้สามารถเสริมฐานะเด่นของตนทางการเมืองและเศรษฐกิจให้แข็งแกร่งขึ้น โดยการอุปถัมภ์ในรูปแบบต่างๆ เช่น ทางเศรษฐกิจ สังคม คนกลุ่มนี้ได้รับประโยชน์จากการเกี่ยวข้องและความสัมพันธ์ ความชอบธรรมอันมีมาแต่ดั้งเดิม และมีรากฐานอยู่กับสังคมหมู่บ้าน

ความมั่งคั่งกับอำนาจที่สะสมด้วยวิธีการต่างๆ เหล่านี้จะเปลี่ยนแปลงรูปให้เป็นความมั่งคั่งและอำนาจในลักษณะอื่นเพิ่มเติม ลักษณะที่มีอยู่มากได้แก่ การผสมผสานการลงทุนกับการสะสมที่เป็นแบบทุนนิยมอย่างชัดเจนกับการใช้จ่ายและการลงทุนที่ไม่สู้จะเกี่ยวข้องโดยตรงกับการสืบทอดของคนเหล่านี้ในรูประดับชนชั้นที่เป็นนายทุนชัดเจน หรืออาจจะใช้จ่ายเพื่อการเข้าสังคม เช่น งานเลี้ยง งานบุญ งานแต่ง งานศพ เป็นต้น กิจกรรมเหล่านี้มุ่งเน้นที่การสืบทอดความสัมพันธ์ทางสังคมระหว่างผู้มีฐานะเหนือกว่ากับผู้ที่มีฐานะด้อยกว่า เพื่อที่จะได้เสริมฐานะทางการเมืองและเศรษฐกิจ เพื่อที่จะได้สร้างสมผู้อยู่ใต้อุปถัมภ์ทางการเมืองและเศรษฐกิจ ผลที่ได้ คือ ภาวะฉีกขาดระหว่างผู้นำกับชาวบ้านที่เกิดจากการที่ผู้นำชุมชนได้มีบทบาทและได้ทำงานประสานงานกับเจ้าหน้าที่ของหน่วยงานต่างๆ หรือองค์กรพัฒนาชุมชน ทำให้ผู้นำรู้สึกว่าคุณเองมีความสำคัญ และมีสถานะที่สูงขึ้น และอาจจะมีผู้นำบางคนคำนึงถึงแต่การรักษาผลประโยชน์ของตนเอง ทำให้เกิดภาวะฉีกขาดระหว่างผู้นำกับชาวบ้านส่งผลให้งานพัฒนาชุมชนมีปัญหาในเรื่องการมีส่วนร่วมของชาวบ้าน

อรรถจักร์ สัตยานุรักษ์ (อ้างใน อคิน รพีพัฒน์ บรรณาธิการ, 2542, น. 101 - 102) อ้างถึงรายงานของเจ้าหน้าที่ราชการและองค์กรพัฒนาเอกชนกับองค์กรชุมชน เห็นได้ว่า เมื่อผู้นำชุมชนได้ออกมาใกล้ชิดติดรุ่มกับหน่วยงานภายนอกในฐานะผู้แทนชุมชนในเวทีสัมมนาและกิจกรรมอื่นๆ ผู้นำเหล่านั้น หลุดจากฐานะของคนในชุมชน (ภาวะผู้นำลอย) และในขณะที่เดียวกันผู้นำเองกลับรู้สึกว่าคุณเองได้ไต่บันไดสู่สถานะที่สูงขึ้นเรื่อยๆ และเริ่มให้ความสนใจแก่การทำงานในชุมชนของตนหรือเครือข่ายน้อยลง ผู้นำจำนวนหนึ่งสร้างเส้นทางเดินของตนเองไปสู่การเป็นนักการเมืองท้องถิ่น และเมื่อผู้นำมีความเปลี่ยนแปลงชาวบ้านจะมีความรู้สึกว่าคุณผู้นำชุมชนไม่ใช่พวกเดียวกัน เพราะล้วนแล้วแต่แสวงหาผลประโยชน์ให้แก่ตนเอง หรือกลุ่มของตนเอง ทำให้เกิดเป็นช่องว่างระหว่างผู้นำกับคนในชุมชน จึงทำให้ประสิทธิภาพของผู้นำในการทำงานในชุมชนบกพร่องและอาจทำให้เสื่อมสภาพการเป็นผู้นำได้ อรรถจักร์ ได้เสนอ บทบาทของผู้นำในงานพัฒนา

1. บทบาทภายนอก หมายถึง การประสานงานภายนอกชุมชน การศึกษาแนะนำเอาความรู้ใหม่ๆ โครงการใหม่ๆ มาเสนอแนะให้ชาวบ้านเพื่อพัฒนาความเป็นอยู่ของชาวบ้านให้ดีขึ้นเป็นผู้ประสานงานกับหน่วยงานต่างๆ ภายนอกและบุคคลภายนอกเพื่อดึงความช่วยเหลือมาสู่ชุมชน

2. บทบาทภายใน หมายถึง บทบาทในการประสานงานภายในชุมชน คือ การชักจูงชาวบ้านให้รับผิดชอบ ร่วมมือกันในการทำงานพัฒนาหมู่บ้าน การสร้างสาธารณะประโยชน์ การรับผิดชอบต่องานในหมู่บ้านและทำงานร่วมกับชาวบ้าน เป็นแบบอย่างที่ดีแก่ชาวบ้านทั้งในด้านความประพฤติส่วนตัว และการทำงาน แนะนำตักเตือนให้ชาวบ้านทำความดี และเป็นผู้ประกอบพิธีทางศาสนาหรือพิธีกรรม ประเพณีต่างๆ ในชุมชน

พระธรรมปิฎก ปยุตฺตปิฎก (2541, น. 6 -8 อ้างถึงในธเนศ อาภรณ์สุวรรณ, 2549) อธิบายถึงบทบาทผู้นำในเรื่องของการประสานตัวผู้นำเข้ากับคนที่ร่วมไปด้วยกัน รวมทั้งการประสานคนกับคน คือ ประสานคนที่อยู่ด้วยกันทั้งหมดนั้นให้เข้ากันและร่วมกันได้ และการประสานคนกับสิ่งที่จะทำด้วยการทำงานที่ตัวผู้นำเองจะต้องมีคุณงามความดี ความรู้ความสามารถที่จะทำให้เกิดศรัทธา คือ ความมั่นใจในตัวผู้นำสามารถนำพาพวกเขาไปถึงจุดหมายที่ทำให้พอใจได้ เพราะศรัทธานั้นจะเป็นเครื่องนำเอาผู้ที่ร่วมไปด้วยเข้าไปประสานกับตัวผู้นำ ผู้นำต้องมีความมั่นใจในตัวเองว่าเขามีศักยภาพ มีทุนสำเร็จ คือ สามารถร่วมไปด้วยกันได้ เพราะฉะนั้นตัวผู้นำเองจะต้องพัฒนาความรู้และทักษะของตนเองอยู่ตลอดเวลา เพื่อเป็นกำลังสำคัญที่มีคุณภาพและประสิทธิภาพในการสร้างสรรค์สังคมต่อไป

ประเทศไทยมีผู้นำประเทศมากมาย ทั้งที่มาจากแต่งตั้งและการเลือกตั้ง จนกระทั่งในปี พ.ศ. 2549 ช่วงระยะเวลาที่สื่อเริ่มมีพลังในการตรวจสอบผู้นำประเทศมีพลังในการนำเสนอเรื่องราวของการบริหารของผู้ว่า จนเป็นเหตุให้เกิดการชุมนุมเรียกร้องในวันที่ 20 กันยายน 2549 แต่การณ์ไม่เป็นผล เนื่องจากกลุ่มอำนาจทหารได้เข้ายึดสื่อสารมวลชน และประกาศขอภัยผ่านทางสื่อ เป็นการปฏิวัติที่ไม่รุนแรง มีดอกไม้ที่ปลายกระบองกรดถึง มีภาพประชาชนถ่ายรูปร่วมกับทหาร และมีประกาศแถลงการณ์คอยให้ตื่นเต้นเป็นระยะๆ จนภายหลังจากที่มีการปฏิรูปการปกครองนับตั้งแต่วันที่ 19 กันยายน 2549 เวลา 22.00 น. เป็นต้นมา คณะปฏิรูปได้ออกรัฐธรรมนูญ ฉบับชั่วคราว โดยมีผลบังคับใช้ในระยะเวลา 1 ปี ภายใต้การบริหารประเทศของนายกรัฐมนตรีที่รักษาการชั่วคราว พล.อ. สุรยุทธ์ จุลานนท์ อย่างไรก็ตามเนื้อหาที่บรรจุไว้ในมาตรา 1 มีเนื้อหาความสำคัญเน้น เรื่องของความเท่าเทียมกันของมนุษย์ และศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ซึ่งสอดคล้องกับงานวิจัยเรื่อง “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิฑูยชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิฑูยชุมชนตัวอย่าง (An

Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best - practice community radio)" ดังนั้นผู้วิจัยไม่เพียงแต่ทำการทบทวนวรรณกรรม ทฤษฎีและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง อันครอบคลุมเนื้อหาทางด้านสิทธิชุมชน การสื่อสารเพื่อชุมชน แนวคิดการจัดการความรู้ในชุมชน กรอบทฤษฎีการสื่อสารมวลชน วิธีการดำเนินงานวิทยุชุมชน คู่มือวิทยุชุมชนตามหลักการของยูเนสโก เป็นต้น เพียงเท่านั้น ผู้วิจัยยังต้องคอยติดตามและให้ความสนใจเรื่องของการบริหารประเทศ โดยจะมีการร่างรัฐธรรมนูญการปกครองฉบับใหม่ ความก้าวหน้า และเนื้อหาที่ปรากฏในร่างพระราชบัญญัติที่เกี่ยวข้องกับการสื่อสารทั้ง 8 ฉบับ คณะผู้วิจัยต้องปรับบทบาทของการทำหน้าที่ในการวิจัย เป็นการค้นหา และค้นพบศักยภาพของชุมชนที่สามารถสร้างวิทยุชุมชน ภายใต้เสรีภาพทางการสื่อสาร อันส่งผลต่อการพัฒนาชุมชนตามแนวทางเศรษฐกิจพอเพียง โดยจะนำไปปรับเป็นแผนแม่บทร่างวิทยุชุมชนที่ชัดเจน โดยไม่อ้างอิงตามกรอบกฎหมายเดิม แต่อาศัยการพิจารณาจากกรอบของพระราชบัญญัติองค์การการสื่อสารคลื่นความถี่วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ฉบับ พ.ศ. ๒๕๕๐ เป็นแนวทางสำคัญในการทำงาน

ดังนั้นเพื่อให้เกิดประโยชน์ต่อการอ้างอิงเอกสาร สำหรับการวิเคราะห์เนื้อหา และศึกษาข้อมูลจากงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง ผู้วิจัยขอเสนอสิ่งที่ค้นคว้าตามลำดับ คือ

1. แนวคิดเรื่องชุมชน (Community)
2. แนวคิดการสื่อสารชุมชน (Community Communication)
3. แนวคิดเกี่ยวกับวิทยุชุมชน (Community Radio)
4. แนวคิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Communication)
5. ทฤษฎีประชาธิปไตยแบบเน้นการมีส่วนร่วมของสื่อ (Democratic-Participant Media Theory)
6. แนวคิดทางด้านการจัดการความรู้ชุมชน (Community Knowledge Management)
7. งานวิจัยและบทความที่เกี่ยวข้อง

แนวคิดเรื่อง ชุมชน (Community)

ชุมชนล้วนมีความเป็นพลวัตร มีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลา ดังนั้นการเรียนรู้ การศึกษาชุมชน สังคม เพื่อให้รู้เท่าทันและทราบถึงสถานการณ์ที่เปลี่ยนแปลง ย่อมเป็น ประโยชน์และเป็นสิ่งจำเป็นต่อการศึกษา ปรากฏการณ์ทางสังคมมีความสลับซับซ้อน หลากหลายและปรากฏการณ์สังคมที่หลากหลายนี้เองเป็นปรากฏการณ์ความสัมพันธ์ทาง สังคมที่มีลักษณะเคลื่อนไหวและเปลี่ยนแปลงอยู่เสมอ นอกจากการเข้าใจการย้ายถิ่นฐาน ความสัมพันธ์ทางสังคมของสมาชิกในชุมชน โดยเปรียบเทียบระหว่างชุมชนชนบทและชุมชน เมืองเช่นเดียวกับงานวิจัยที่ผ่านมา นั่น ผู้วิจัยยังสนใจทำการค้นคว้าที่มาและความเสื่อม สลายลงของชุมชน อันส่งผลต่อบทบาทของผู้นำชุมชนที่ต้องปรับเปลี่ยนตนเองตามกระแส สังคม เพราะทั้งสองส่วนมีผลโดยตรงต่อการทำความเข้าใจในความละเอียดอ่อน สลับซับซ้อนของวิถุชุมชน ที่มีผลอย่างมากต่อการแสดงพลังของชุมชน โดยจากการ รวบรวมนิยามความหมายของวิถุชุมชนนั้น ยังต้องกลับไปรู้จักความหมายของ ชุมชน การศึกษาสื่อชุมชน คือ การทำความเข้าใจนิยามของชุมชน จากการเก็บรวบรวมข้อมูล เอกสารทางด้านการวิเคราะห์ชุมชน ผู้วิจัยพบความหมายที่หลากหลาย โดยสรุปเป็นประเด็น ตามลำดับดังนี้

ชุมชน มีความหมายตามพจนานุกรม ฉบับบัณฑิตยสถาน พุทธศักราช 2540 หมายถึง หมู่ชน หรือ กลุ่มคนที่อยู่รวมกันเป็นสังคมขนาดเล็ก อาศัยอยู่ในบริเวณเดียวกัน และมีผลประโยชน์ร่วมกัน

ชุมชน ในความหมายภาษาอังกฤษ คือ Community ซึ่งมีรากฐานศัพท์ มาจาก Commune ตามพจนานุกรมออกฟอร์ดแอดวานซ์เลอเนอร์เนอร์ (Oxford Advance Learner's Dictionary, 1994, p.p. 232-233) หมายถึง กลุ่มคนที่มาอยู่รวมกัน ในพื้นที่เดียวกัน และมีความรับผิดชอบต่อหน้าที่ร่วมกัน

ความเป็นชุมชน หมายถึง การที่คนจำนวนหนึ่งเท่าใดก็ได้ มีวัตถุประสงค์ร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารหรือรวมกลุ่มกัน มีความเชื่ออาทรต่อกัน มีการเรียนรู้ร่วมกันในการกระทำ มีการจัดการ เพื่อให้เกิดความสำเร็จตามวัตถุประสงค์ร่วมกัน (ประเวศ วะสี, 2540, น. 33)

เบเกอร์ บราวเนลล์ (Baker Brownell, 1950, p.195) อธิบายว่า ชุมชน คือ การกระทำที่เต็มเปี่ยมไปด้วยความร่วมมือ ร่วมใจ ความรู้สึกเป็นเจ้าของ เป็นสังคมที่ตนรู้จักกัน อย่างใกล้ชิดและสนิทสนม

ปารีชาติ วลัยเสถียร และคณะ (2543, น. 73 – 89) กล่าวถึงมิติในการศึกษาชุมชนหรือสังคมจำเป็นต้องวิเคราะห์ ในองค์ประกอบหลัก 3 ส่วน ดังนี้

1. โครงสร้างสังคม (Social Structure) หรือส่วนประกอบต่างๆ และความสัมพันธ์ระหว่างส่วนประกอบนั้นๆ อาจจะเป็นระบบเครือญาติ หรือโครงสร้างสังคมรูปแบบอื่นๆ
2. สภาพแวดล้อมและระบบนิเวศ (Ecology) ซึ่งสังคมจะต้องปรับให้เข้ากันได้ มีการใช้ทรัพยากรจากระบบนิเวศเพื่อยังชีพ
3. กลไกหรือวัฒนธรรม (Culture) ซึ่งทำให้มนุษย์ในสังคมนั้นสามารถอยู่ด้วยกันได้

ม.ร.ว. อคิน รพีพัฒน์ (2536, น. 56) กล่าวถึงการศึกษาและวิเคราะห์ชุมชนว่า ต้องศึกษาในมิติของโครงสร้างและหน้าที่ โครงสร้าง คือ ความสัมพันธ์ระหว่างองค์ประกอบส่วนต่างๆ ของสังคม โดยเฉพาะความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกของชุมชนและความแน่นแฟ้นในการรวมตัวของสังคม (Social Integration) และหน้าที่ (Function) ที่เน้นความสัมพันธ์ในเชิงหน้าที่ทางสังคม

ชยันต์ วรรณะภูติ (2536, น. 35) กล่าวถึง การศึกษาชุมชนว่า เป็นการศึกษาและอธิบายอย่างเป็นระบบว่า ชุมชนนั้นมีสภาพโดยรวมเป็นอย่างไร มีเงื่อนไขทางด้านสิ่งแวดล้อม รูปแบบการผลิต หรือการทำมาหากิน มีรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนอย่างไร มีการจัดระเบียบสังคมอย่างไร

โครงสร้างอำนาจในชุมชนเป็นอย่างไร องค์กรชาวบ้านมีอย่างไร มีปัจจัยหรืออิทธิพลจากชุมชนภายนอกเข้ามาเกี่ยวข้องอย่างไร ชุมชนมีองค์ความรู้ที่ได้สะสมมาอย่างไร มีวิธีการ มีศักยภาพอย่างไรในการแก้ปัญหา และมีปัจจัยอะไรบ้างที่มีบทบาทสำคัญในการ

กำหนดทิศทางและรูปแบบของความสัมพันธ์ ข้อมูลต่างๆ เหล่านี้เมื่อทำการรวบรวมแล้วจะทำให้เข้าใจในความเปลี่ยนแปลงและปัญหาที่เกิดขึ้นจากการเปลี่ยนแปลงนั้นๆ

มิติ หรือประเด็นในการศึกษาชุมชนเหล่านี้ช่วยให้ผู้วิจัยเข้าใจโครงสร้างทางสังคมของชุมชน และความสัมพันธ์ของชุมชนในลักษณะต่างๆ ได้ดีขึ้น ทั้งนี้เพื่อให้การศึกษาชุมชนได้บรรลุวัตถุประสงค์ที่วางไว้

นอกจากนี้แล้วผู้วิจัยยังมีข้อพิจารณาในการศึกษาชุมชนที่มีความหลากหลายด้วยการนำแนวคิดต่างๆ มาเพิ่มเติมเพื่อให้สามารถนำมาใช้ทำความเข้าใจกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนและสังคมให้ชัดเจน โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อชุมชนมีความสัมพันธ์กับรัฐในกระบวนการพัฒนามากขึ้น และในขณะที่มีการขยายตัวของความต้องการในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติซึ่งทำให้ชุมชนกลายเป็นเวทีของการแย่งชิงทรัพยากร ดังนั้นแนวคิดที่จะนำมาใช้ในการศึกษาชุมชน จึงจำเป็นต้องขยายให้เป็นประโยชน์ในการอธิบายเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นด้วย ซึ่ง ชยันต์ วรรธนะภูติ (เล่มเดียวกัน, น. 40-48) ได้ให้แนวทางหรือข้อเสนอแนะในการศึกษาชุมชนไว้ดังนี้

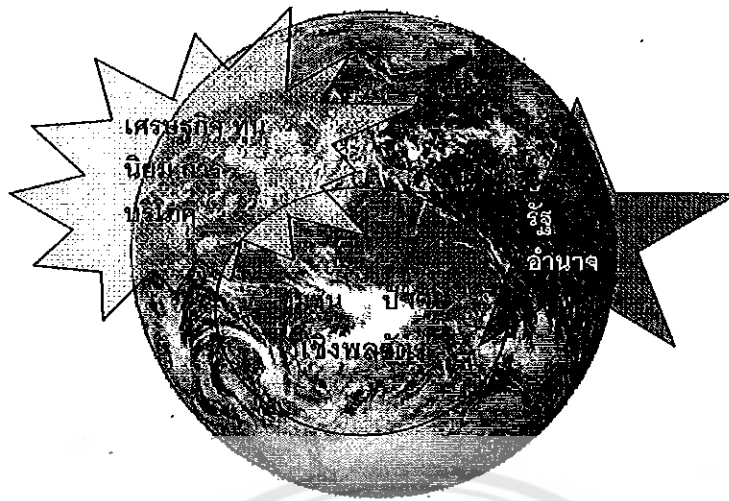
ประวัติศาสตร์หมู่บ้านและรูปแบบการใช้ทรัพยากร คือการศึกษาหมู่บ้านตั้งแต่อดีตถึงปัจจุบัน ศึกษาการเปลี่ยนแปลงรูปแบบการใช้ทรัพยากรตั้งแต่เริ่มต้นจนถึงการใช้ทรัพยากรในการผลิตในปัจจุบัน เป็นการพิจารณาการเปลี่ยนแปลงสิ่งที่เกิดขึ้นกับหมู่บ้านเป็นช่วงๆ เพื่อจำแนกให้เห็นปัจจัยที่เข้ามามีกระทบในลักษณะการเปลี่ยนแปลงในด้านต่างๆ

ผู้นำและบทบาทของผู้นำในฐานะของ "คนกลาง" การศึกษาผู้นำของชุมชนเป็นสิ่งที่มีความสำคัญต่อความเข้าใจหมู่บ้าน เป็นการศึกษาฐานอำนาจในหมู่บ้านความสัมพันธ์ระหว่างหมู่บ้านกับระบบภายนอก การตัดสินใจของหมู่บ้านในการเลือกผู้นำ และการได้มาซึ่งอำนาจ เพื่อเข้าใจภาวะผู้นำในชุมชน ซึ่งกลุ่มผู้นำมีบทบาทสำคัญในการเป็นตัวเชื่อมระหว่างหมู่บ้านกับรัฐ การกระจายผลประโยชน์ในชุมชนและทิศทางการเปลี่ยนแปลงของชุมชน

การศึกษาชุมชนเป็นการศึกษาทั้งในด้านความสัมพันธ์และความขัดแย้งที่เกิดขึ้นใน ชุมชนเพื่อให้เข้าใจสภาพการณ์ต่างๆ ได้ดีขึ้น ทั้งนี้การสร้างแบบจำลอง (Model) เพื่อเป็นเครื่องมือนำทางในการศึกษาและอธิบาย เช่น พอตเตอร์ (Potter อ้างถึงใน อคินรพีพัฒน์, 2536, น. 58) จะทำให้การศึกษาสังคมไทย ที่มีความซับซ้อน เช่น ลักษณะครอบครัวขยายที่อาศัยอยู่ร่วมกันในบริเวณบ้านเดียวกัน ระบบเครือญาติที่นับญาติทั้งสองฝ่าย การให้ความสำคัญต่อกลุ่มบ้านที่เป็นเพื่อนบ้าน ความสัมพันธ์ระหว่างผู้ใหญ่ผู้น้อย การจัดแบ่งชนชั้นและสถานภาพผู้นำและบริวาร กลุ่มการเมือง หมู่บ้านในฐานะเป็นองค์กรบริหารและปกครอง สังคมหมู่บ้านและวัดของหมู่บ้านเป็นต้น มีแนวทางในการศึกษาที่ง่ายขึ้น

จิตติ มงคลชัยอรัญญา (จิตติ มงคลชัยอรัญญา, 2540, น.10) ได้กล่าวถึง ข้อปฏิบัติในการศึกษาชุมชนว่า การศึกษาชุมชนเพื่อการพัฒนา นักพัฒนาต้องศึกษาเรียนรู้ชุมชนด้วยตนเอง เพราะหากใช้ผลการศึกษาของผู้อื่น อาจไม่เข้าใจเรื่องชุมชนอย่างแท้จริง และอาจไม่สามารถริเริ่มกิจกรรมที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายอย่างแท้จริง และนอกจากนี้ในการเรียนรู้ชุมชนยังเป็นการสร้างความสัมพันธ์ใกล้ชิดระหว่างนักพัฒนากับคนในชุมชน ไม่ว่าจะให้เทคนิคใดในการศึกษา ชุมชน ผู้ศึกษาชุมชนพึงตระหนักหลักปฏิบัติที่สำคัญ คือ การกำหนดวัตถุประสงค์ของการศึกษาชุมชนให้ชัดเจนว่าต้องการรู้อะไร เพื่ออะไรการใช้ประโยชน์จากข้อมูลหตุยภูมิ เพื่อการเข้าใจชุมชนในเบื้องต้น การกำหนดประเด็นคำถามที่จะนำมาซึ่งคำตอบที่สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ การเก็บข้อมูลที่หลากหลายในชุมชนโดยการสัมภาษณ์ ทั้งจากผู้นำชุมชน ผู้ที่เกี่ยวข้องในชุมชน และจากผู้คนในชุมชนที่มีคุณสมบัติแตกต่างกัน การเก็บข้อมูลด้วยวิธีการที่หลากหลาย เช่น การสนทนากลุ่ม การประชุม เป็นต้น

จากแนวคิดการศึกษาชุมชนที่กล่าวมาข้างต้น ผู้วิจัยจะใช้เป็นส่วนในการทำความเข้าใจชุมชน เพื่อลดความมีอคติในการศึกษาชุมชน และลงพื้นที่เพื่อทำการศึกษาวิถุชุมชนในประเทศไทยด้วยตนเอง สร้างความเข้าใจสถานการณ์และความเปลี่ยนแปลงอันเกิดขึ้นภายในชุมชน โดยมีปัจจัยภายนอกเป็นพลวัตของการเปลี่ยนแปลงตามที่กล่าวข้างต้น สิ่งที่ผู้วิจัยได้จากการศึกษาเอกสารข้างต้น ผู้วิจัยได้เข้าใจในบริบทของชุมชนที่เกิดการสั่งสมมาเป็นระยะเวลายาวนาน ในปัจจุบันก็ยังคงเปลี่ยนแปลงเช่นเดียวกัน

ภาพที่ 2.1 อธิบายความเชื่อมโยงของระบบเศรษฐกิจ และ อำนาจ
ที่ส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงในชุมชน

นอกจากนี้ยังเป็นแนวทางในการจัดเก็บข้อมูล ที่มีหลักการในการเก็บข้อมูลที่ถูกต้องระหว่างที่มีการเก็บรวบรวมข้อมูลในชุมชน โดยการปฏิบัติตามหลักการแสวงหาและรวบรวมข้อมูล คือ ใช้ตา ดู ฟัง ปากถาม สมองคิด และมือเขียน รวมทั้งใช้เทปบันทึกเสียง กล้องวิดีโอขนาดเล็ก บันทึกเก็บไว้ เพื่อช่วยจำในส่วนที่ไม่สามารถจดได้ทัน และนำมาถอดเนื้อหาที่มีอยู่ออกมาในลักษณะเอกสาร ซึ่งข้อพิจารณาในการศึกษาชุมชน ดังกล่าวเป็นการสร้างความเข้าใจเบื้องต้นให้กับผู้วิจัยในการลงมือศึกษาวิจัยชุมชนตัวอย่างที่ได้รับการแนะนำจากนักวิชาการ และที่ปรึกษางานวิจัย โดยทำให้เกิดแนวทางในการดำเนินงานของทีมนักวิจัยจะต้องปฏิบัติตนอย่างไรเมื่ออยู่ในชุมชน ทีมนักวิจัยจะเก็บข้อมูลด้านไหนบ้างและด้วยวิธีการอย่างไร และหรือเพื่อความเข้าใจในการเปลี่ยนแปลงต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน อันจะนำมาซึ่งข้อมูลที่ต้องการและเป็นประโยชน์ในการศึกษาต่อไป

ความหมายของคำว่าชุมชนตามแนวทางของการศึกษาสังคมวิทยา จะมองแบบลักษณะของพื้นที่ วิถีชีวิต วัฒนธรรม ประเพณีของกลุ่มคนในพื้นที่จำกัด แต่การมองคำว่า ชุมชนตามแนวทางการศึกษาทางด้านสื่อสารมวลชน ชุมชน จึงมีมิติที่หลากหลาย

แตกต่างกันขึ้นอยู่กับลักษณะการมีส่วนร่วมกันในการสื่อสาร อันได้แก่ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร ผู้รับสาร และการตอบสนองกลับ

รวมทั้งยังอาศัยแนวทางการศึกษาแบบการจัดการความรู้ หรือ Knowledge management เพื่อทำความเข้าใจว่า การศึกษาชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพนั้น ต้องนำมาซึ่งความรู้ เรื่องพื้นที่ สถานการณ์และสิ่งแวดล้อมภายในชุมชนกับความเข้าใจเรื่องของคนในชุมชนว่ามีแบบแผนในการดำเนินชีวิตและการตัดสินใจเรื่องต่างๆ อย่างไร เพื่อให้สามารถระบุปัญหาและกลุ่มผู้ที่ได้รับผลกระทบจากปัญหานั้นได้อย่างถูกต้อง รวมทั้งต้องประเมินศักยภาพต่างๆ ของชุมชนได้ เนื่องจาก ประชาสังคม (Civil Society)²³ เกิดขึ้นด้วยจิตสำนึกของความเป็นพลเมืองสาธารณะของสังคมการเรียนรู้ (Learning Social) มีกิจกรรมความต่อเนื่อง บนพื้นฐานกระบวนการกลุ่มและด้วยพื้นฐานแห่งการเรียนรู้จากการปฏิบัติร่วมกัน (Interactive Learning through action) ที่มีความต่อเนื่องและยั่งยืน มีเครือข่ายและการติดต่อสื่อสารด้วยการแลกเปลี่ยนเรียนรู้สื่อสาร และเครือข่ายเพื่อกลุ่มประชาสังคมจะมีความยั่งยืน (Communication network) ส่วนองค์ประกอบของการเคลื่อนไหวของกลุ่มชุมชนประชาสังคมนั้น ประกอบด้วย การมีวิสัยทัศน์ร่วมกัน การมีส่วนร่วมกันอย่างกว้างขวาง มีความเป็นธรรมชาติที่มีใจการจัดตั้ง มีความรักความเอื้ออาทร มีองค์ความรู้และความสามารถในการแสวงหาความรู้ มีการเรียนรู้และการปฏิบัติร่วมกัน มีการติดต่อสื่อสารกันอย่างต่อเนื่อง เครือข่ายและความร่วมมือมีระบบการจัดการที่มีประสิทธิภาพ ชุมชนมีการเคลื่อนไหว และมีกระบวนการกลุ่มที่มีการประสานกลุ่มเล็กจนถึงใหญ่ให้เกิดการดำเนินงานหรือมีกิจกรรมร่วมกันในการผลักดันเชิงนโยบายที่จะร่วมกันพัฒนาชุมชนหรือประชาสังคมให้เกิดมีความเข้มแข็ง โดยมีความเอื้ออาทรต่อกันและการเรียนรู้ร่วมกัน

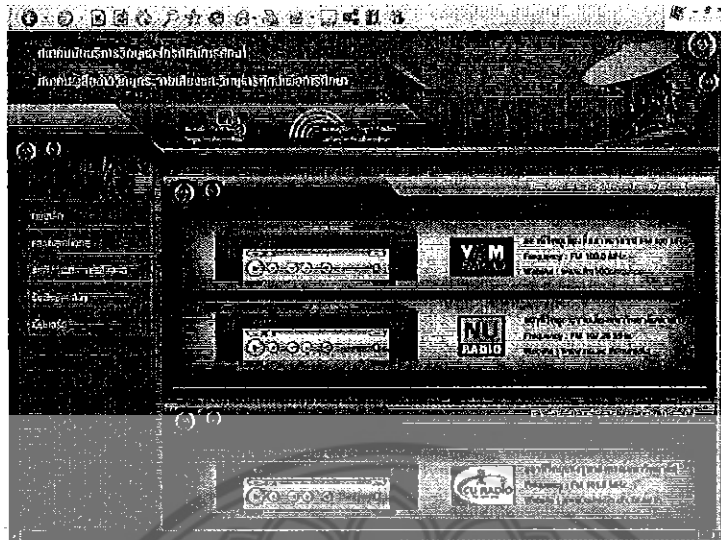
อย่างไรก็ตามลักษณะของความเป็นชุมชน ในบริบทของวิทยุชุมชน ไม่ได้มีข้อจำกัดอยู่ในพื้นที่ หรือลักษณะทางภูมิประเทศเป็นเขตแดนในการกำหนดกรอบของคนที่นี่เป็นชุมชนเดียวกันได้ หากแต่จะมีลักษณะเหมือนชุมชนรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ชุมชนทางอากาศ ชูลเลอร์ (Schuler 1996, p.9) ได้อธิบายคุณลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ

²³ อนุชาติ พวงสำลี และวีรบูรณ์ วิสารทกุล, ประชาสังคม คำ ความคิด และความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2, (สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา: กรุงเทพฯ, 2541):11 - 18.

1. มีจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness)
2. มีหลักการ (Principle)
3. มีจุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้นชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจจะมีลักษณะเป็นชุมชนทางอากาศ หรือผู้สนใจ ร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทาง กายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยี การสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมกันของ สมาชิก

ชุมชนทางอากาศ ในความคิดของผู้วิจัยมองว่า เดิมวิทยุชุมชน นั้นให้ข้อจำกัด ทางด้านพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสารและสร้างเนื้อหาข่าวสารร่วมกัน หรือมีข้อตกลงทางความคิด แสดงออกทางความคิด มีภูมิหลังร่วมกัน เมื่อมีการนำเอา เทคโนโลยีในลักษณะเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตเข้ามาประยุกต์ใช้ คนในชุมชนที่เคยอยู่ ดั้งเดิมและกระจายตัวไปในที่ต่างๆ จะกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง เพื่อสร้างความชอบธรรมใน สิทธิของชุมชนร่วมกัน ทั้งในด้านความคิด การครอบครอง การแสดงออกทางความคิดเห็น และการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ ตัวอย่าง ชุมชนใน Thaiuradio.com เป็นการรวมตัวกันของ กลุ่มวิทยุสถาบัน อันเกิดจากความร่วมมือกันในระดับมหาวิทยาลัย จากนั้นก็ทำการแบ่งปัน เนื้อหา บุคคล และความคิด ความรู้ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ที่จัดหากันเองร่วมกัน

ภาพที่ 2.2: โฮมเพจของสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยรัฐบาลในประเทศไทย
www.Thaiuradio.com

ภาพที่ 2.3: โฮมเพจของชุมชนวิทยุพาณิชย์ <http://www.vttradio.com/>

นอกจากนี้ ชูเลอร์ กล่าวว่า ชุมชน คือ สายใย (Web) ของความสัมพันธ์ทางสังคม มีความเป็นเอกภาพ มีพลังความยึดโยง (Cohesive) การสนับสนุนเกื้อกูลกันและกัน ทำนองเดียวกัน เทคโนโลยี ก็คือ สายใย (Web) ที่เชื่อมโยงความสัมพันธ์ และการสื่อสารของ

ผู้คนต่างๆ เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์ และการสื่อสารผ่านวิทยุ โทรศัพท์ โทรทัศน์ มีบทบาทในการสร้างชุมชนรูปแบบใหม่ๆ โดยสมาชิกไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และฐานะทางเศรษฐกิจ เหมือนกัน

ชุมชนรูปแบบใหม่นี้ อาจเรียกว่า ชุมชนเสมือนจริง หรือ Virtual Community²⁴ เป็นชุมชนที่กลุ่มคนอาจจะได้พบกันโดยตรงหรือไม่ก็ตาม แต่มีโอกาสสื่อสารกันด้วยถ้อยคำ ภาษา และความคิดผ่านเครือข่ายคอมพิวเตอร์ ชุมชนแบบนี้มีข้อดีกว่าชุมชนแบบอื่นตรงที่ว่าไม่มีอคติเกี่ยวกับเพศ อายุ เชื้อชาติ สีผิว เผ่าพันธุ์ รูปร่างหน้าตา เสียงพูด อากัปกริยาของสมาชิก ชุมชนเสมือนจริงเป็นเครื่องมือที่เชื่อมโยงผู้ที่มีความสนใจร่วมกันเข้าด้วยกัน ในชุมชนแบบเดิมเราจะรู้จักผู้คนต่อเมื่อได้พบปะหน้าคำตา และต้องคบหาสมาคมกับผู้คนจำนวนไม่น้อยกว่าที่จะพบผู้ที่มีความสนใจในเรื่องบางเรื่องเหมือนกับเรา เวนโกสต์ สนับสนุนว่าชุมชนประเภทนี้ ทำให้สามารถเข้าถึงแหล่งที่เราสนใจได้อย่างทันที นอกจากนี้ยังมีข้อดีคือ ช่วยกลั่นกรองข้อมูลที่สำคัญและทันสมัย โดยไม่ต้องรวบรวมไว้มากมายเช่นแต่ก่อน แต่การที่ไม่มีข้อมูลผูกมัดหรือพันธะใดๆ ต่อกัน ทำให้สมาชิกในชุมชนมีอิสระที่จะเลือกเข้าร่วมเมื่อใดก็ได้ หรือถอยออกไปเมื่อใดก็ได้ อีกทั้งข้อมูลข่าวสารที่สื่อถึงกันก็ไม่สามารถจะเชื่อถือได้หมด

อย่างไรก็ดีพื้นที่ของชุมชนในลักษณะนี้ ยังคงเป็นทรัพยากรที่ครอบครองได้อย่างไม่มีจำกัด ขึ้นอยู่กับปัจจัยในการสร้างพื้นที่เพื่อเก็บข้อมูล หรือสรรหาเนื้อที่ในการเก็บข้อมูลตามกำลังความสามารถ พื้นที่ในลักษณะนี้ ผู้ขายจะมีอิทธิพลอย่างยิ่งในการกำหนดราคาขาย โดยที่ผู้บริโภคเองปราศจากข้อต่อรองที่จะพิจารณาด้านราคา หรือเลือกที่จะซื้อเนื้อที่จากผู้ขายรายอื่นๆ ดังนั้นปรากฏการณ์ของการนำเอาวิทยุมาอยู่ในพื้นที่ของชุมชนเสมือนจึงนับเป็นวิธีการจัดการทรัพยากรสาธารณะรูปแบบใหม่ เพื่อหลายกรอบขีดจำกัดบนหน้าปัดวิทยุอีกต่อไป

²⁴ Howard Rheingold, *The Virtual Community* (Addison - Wesley: 1993), pp. 116 - 121.

ชูลเลอร์ (Schuler, 1996, p. 6 – 7) กล่าวว่า ปัจจัยและทิศทางของชุมชนรูปแบบใหม่ คือ ความเป็นปัจเจกบุคคลของแต่ละคน ระบบเศรษฐกิจ และการแพร่กระจายของเทคโนโลยีสารสนเทศอันไร้ขอบเขตที่จะสร้างวัฒนธรรมมวลชนแบบใหม่ โดยอาศัยเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงเครือข่ายผู้คนเข้าด้วยกัน ภายใต้วัตถุประสงค์และความสนใจร่วมกัน หรือเป็นศูนย์กลางในการสื่อสารที่ทำให้ผู้คนที่ผ่านเข้ามาในเครือข่ายได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนและแบ่งปันความรู้ ประสบการณ์ร่วมกัน โยความร่วมมือทางเทคโนโลยีที่เชื่อมโยงในระดับต่างๆ ตั้งแต่ระดับภูมิภาค จนถึงระดับโลก และต้องยอมรับว่าข้อดีของสมาชิกในเครือข่ายคือ การไร้ซึ่งข้อผูกพันระหว่างกัน ไม่มีข้อต่อรอง หรือมีความพร้อมในเรื่องของข้อเท็จจริงร่วมกัน ยกเว้นว่าจะมีความสนใจร่วมกันมากขึ้น ข้อเท็จจริงจะมีความพร้อมและปรากฏเพิ่มขึ้น จนนำไปสู่การพบปะและร่วมกิจกรรมต่างด้วยกัน

สอดคล้องลักษณะของชุมชนปฏิบัติ (Community of Practice)²⁵ ในแนวคิดของการจัดการความรู้

ชุมชนปฏิบัติ มีความหมายของการเก็บรวบรวมความเป็นส่วนตัวอันเกิดจากลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการของคนทำงานร่วมกัน ในบริบทดังนี้

- มารวมตัวกันด้วยความเต็มใจแบบอาสาสมัคร โดยมีเป้าหมายเดียวกัน
- สมาชิกภาพสามารถจำแนกตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
- มีพันธะผูกพันทางสังคมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการเข้าเป็นสมาชิกของชุมชนนั้น
- มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ภายใต้การตัดสินใจร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

ความรู้สึกถึงความ เป็นชุมชน (Sense of community)²⁶ โดยพื้นฐานแล้ว ชุมชน คือ สังคมทั้งหมดที่มีความสลับซับซ้อนในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกภาพของแต่ละบุคคล และทุกคน ดังนั้นการเป็นชุมชนต้องประกอบไปด้วยความรู้สึกถึงคำว่าปลอดภัย ที่ๆ แต่ละบุคคลมาอยู่ร่วมกันเพราะสนใจในสิ่งเดียวกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความไวเนื้อเชื่อใจระหว่างกัน ชุมชนเป็นสถานที่ที่เราสามารถอยู่ท่ามกลางเพื่อนๆ และได้แสดงคุณค่าของ

²⁵ Paul R. Gamble and John Blackwell, Knowledge Management A state of the art guide (Kogan Page Ltd: 2001), pp. 81 - 83.

²⁶ Edward Albee, "Fostering Supportive Social Interactions," [Unleashing Intellectual Capital] 1998):110 - 111.

ตนเองต่อสายตาคคนอื่นๆ ได้อย่างภูมิใจ ชุมชนให้ความรู้สึกเหมือนเป็นหม้อที่หลอมรวมสิ่งที่มีความหมายมากมายมาไว้ด้วยกัน ในลักษณะของสมาชิกภาพ

Janine Nahapit and Sumantra Ghoshal (1998, pp. 242) ทำการศึกษาทุนทางสังคม (Social Capital) และความรู้สึกของการเป็นชุมชนขึ้นอยู่กับลักษณะความสัมพันธ์ระหว่างกัน 3 มิติ คือ มิติเชิงโครงสร้าง (Structure) มิติทางด้านความสัมพันธ์ (Relational) และมิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของผู้คน (Cognitive)

1. มิติในเชิงโครงสร้าง (Structure) เน้นเกี่ยวกับระบบทางสังคมและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิก สิ่งที่สำคัญที่สุดของการกำหนดมิติในเชิงโครงสร้างนั้นให้ความสำคัญกับเรื่องของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง (Actors) ใครที่เราจะเข้าถึงและเราจะเข้าถึงใคร นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของลักษณะความผูกพันที่มีทั้งแบบแนบแน่น และแบบหละหลวม คือ มีการติดต่อกันเป็นประจำและไม่ค่อยมีการติดต่อกับใคร
2. มิติความสัมพันธ์ (Relational) มองในทางตรงกันข้าม สนใจในเรื่องของความสัมพันธ์เฉพาะของบุคคล เช่น ความนับถือ และมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ มันเป็นการมองผ่านไปยังลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในการเติมเต็มแรงจูงใจทางสังคมในแนวทางกระบวนการทางสังคม ยืนยันในสิ่งที่ถูกต้อง และมีระดับ (Prestige) มีความไว้วางใจ มีการแบ่งปันค่านิยม และคุณค่าทางความคิดร่วมกัน เป็นการอธิบายพลวัตทางปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่มองเรื่องของกลไกทางวัฒนธรรมที่เห็นชัดเจน คือ ลักษณะทางวัฒนธรรมในครอบครัว อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับความซื่อสัตย์ที่มีให้ต่อกันและกัน
3. มิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของผู้คน (Cognitive) คือ การสะสมความรู้ ความคิดในรูปแบบของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ลักษณะของการเป็นชุมชนที่มีการฝึกฝนทักษะร่วมกันตลอดเวลา นั้น คือ การรู้จักที่จะเป็นผู้ส่งสารตลอดเวลา ยิ่งมีการส่งสารมากก็ยิ่งสะสมความรู้และประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดการสร้างความคุณค่าของเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์

ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น รวมทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ที่ลึกซึ้งมากขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม โนนากะ²⁷ ได้แย้งความคิดลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนตะวันตกกับตะวันออกนั้น มีความต่างกันในเรื่องของความรู้สึกในการเป็นชุมชนของแต่ละบุคคล หากเป็นญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับการแสดงความจงรักภักดีต่อองค์กร และการใช้เวลาทั้งชีวิตในการทำงาน ในขณะที่คนจีนจะคาดหวังสวัสดิการจากที่ทำงานสูงทั้งในเรื่องของค่ารักษาพยาบาล ค่าปฐมพยาบาล ไปทั้งชีวิต คนเกาหลีเองมีรูปแบบของชุมชนคล้ายกับเพื่อนร่วมห้องและเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับคุณครู หากเปรียบเทียบลักษณะของชุมชนแบบตะวันออกกับตะวันตก โดยเฉพาะทางอเมริกาเหนือ คนทำงานที่มีลักษณะแบบเป็นเจ้านาย (White collar) และที่ทำงานแบบเป็นลูกน้อง (blue collar) หรือในระดับที่ต่ำกว่าก็ตามจะเน้นเรื่องของความจงรักภักดีต่อองค์กรสูงมาก เมื่อเราเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกันของทั้งสองกลุ่มชุมชนแล้ว เราจะเข้าใจวิธีการสร้างสรรค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ เมื่อพวกเขามีการแลกเปลี่ยนความหมายและคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน หลายชุมชนจะมีการนัดประชุมกันเป็นประจำ ทั้งในระดับส่วนตัว คือ ทางโทรศัพท์ หรือการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันถึงเรื่องของการที่ทำทั้งภายในและภายนอก เช่น การแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายในงานแสดงสินค้า หรือหมู่บ้านของการแก้ปัญหา (Village of solutions) หรือในการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการค้นพบว่า พวกเขาจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันรอบๆ ตู้น้ำดื่มหรือระหว่างมื้ออาหาร (around water cooler or over meals) ไม่ได้มาจากการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ หรือการจัดอบรม ดังนั้นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่ดีที่สุด คือ การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ที่สำนักงานของสำนักข่าวรอยเตอร์ลงทุนสร้างห้องครัวหรือห้องทานข้าวทุกชั้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันภายใน บริษัทที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางด้านเทคโนโลยี จะเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ กาแฟ ครัวซองและข้อมูล เช่นหนังสือ ต่างๆ ไว้สำหรับการเชื่อมต่อบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีต่อกัน ที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีห้องสำหรับพูดคุย (Talk rooms) ที่

²⁷ William Ives, Ben Torrey and Cindy Gordon, "Knowledge Sharing is a human behavior," in *Knowledge Management Classic and Contemporary Works*, ed. Daryl Morey, Mark Maybury and Bhavani Thuraisingham (MIT Press: Cambridge Massachusetts, 2000), p. 110 - 111.

นักวิจัยจะได้รับฟังความคิดเห็นต่างๆ ความรู้ใหม่ๆ จากเพื่อนๆ ระหว่างการจับน้ำชา บริษัท แสแกนเดีย สร้างบรรยากาศด้วยกลิ่นขนมปังอบสดๆ ใหม่ๆ ในบ้านที่จัดไว้เป็นการพักผ่อน ระหว่างการทำงาน บริษัทดูปองต์ ออกแบบพื้นที่โดยมีการวางเก้าอี้ทรงสูงลายมัลลาย ให้พนักงานนั่งพักได้ต้นไม้ ไม่เพียงเท่านั้นยังเตรียมแล็ปท็อปไว้ทุกจุดเพื่อให้พนักงานได้มาใช้งานบริเวณเดียวกันนี้

ดังนั้นการสร้างบรรยากาศในพื้นที่ หรือในระหว่างการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของ ชุมชนย่อมจะส่งผลต่อการเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีระหว่างกันในการพัฒนา ศักยภาพ และการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา มีการไตร่ตรองที่ดี มีการคิดอย่างเท่าทัน อย่าง ระมัดระวังกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายใต้ความเปลี่ยนแปลง เชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการบริโภคอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีการ แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการสื่อสารที่ดี คิดอย่างเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการส่งผ่านเนื้อหา ข่าวสารที่เป็นเรื่องเดียวกัน แล้วพยายามพิจารณาว่าผู้อื่นนั้น เห็นด้วย หรือคล้อยตาม ความคิดของตนเองอย่างไรบ้าง จะเป็นการสร้างวิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดที่จะทำให้คนในชุมชน อยู่ในพื้นที่ หรืออยู่ในแนวทางที่ยั่งยืนต่อไป

แต่ในอีกด้านของชุมชนเสมือนที่ขัดแย้งกับการสร้างชุมชนในชีวิตจริง (Community IRL: In Real Life) ริงโกลด์ (Rheingold: 1993) กล่าวว่า ชุมชนเสมือนอาจจะ ทำให้คนในสังคมที่มีความแตกแยกกันอยู่ จากความวิตกกังวล จะมีความรู้สึกเช่นนั้นเพิ่ม มากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นการไม่จำกัดในเรื่องของพื้นที่ในการเป็นสมาชิกของชุมชนย่อมจะ ส่งผลต่อการสร้างความเป็นชุมชนในชีวิตจริงๆ อาจจะทำให้คนแต่ละคนตีตัวออกห่างจาก สังคมที่ตนเป็นอยู่มากขึ้น ส่งผลต่อการสร้างช่องว่างข้อมูลข่าวสารระหว่างที่มี กับไม่มีมาก ขึ้นได้ โฮสต์โอเวลเลียน (Host Orwellian) กล่าวว่า การเป็นชุมชนเสมือนจะทำให้ อิเล็กทรอนิกส์มีชีวิตรอดได้ แต่จะสูญเสียความเป็นส่วนตัวของผู้คนอย่างมาก เช่นเดียวกับที่ ความหวัง และความกลัว ความวิตกกังวล และความปรารถนา จะเป็นตัวกระตุ้นที่สร้างฟรี เครือข่าย (Free - nets) เครือข่ายประชาสังคม (Civic networks) เครือข่ายชุมชน (Community networks) หมู่บ้านห่างไกล (Telecotage) การเข้าถึงเครือข่ายสาธารณะ (Public access networks) และข้อมูลของชุมชน (Community informatics) โดยอย่างน้อย คนที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้จะต้องติดต่อกันผ่านอีเมล หรือเข้าไปใช้บริการอินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ยังก่อให้เกิด ชุมชนข้างจดข้างจำ (Community memory) หมายถึง ชุมชนที่จัดเก็บเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา และให้ผู้เข้าไปใช้งานสามารถจัดเก็บบันทึกเรื่องราวของตนเองบนชุมชนได้ เช่น ทหารในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 สงครามในเวียดนาม มหาวิทยาลัยเบอร์keley ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สร้างชุมชนที่บันทึกความทรงจำไว้ในรูปแบบของเว็บไซต์ ในราวปี ค.ศ. 1970 โดยในระยะเริ่มต้นทำเหมือนร้านซักผ้าด้วยเครื่อง คือ เก็บเงินคนละ 25 เซนต์ ในการบันทึกเรื่องราวของตัวเองลงบนพื้นที่ และหากจะมีการโต้ตอบ หรืออภิปรายกันในประเด็นต่างๆ จะต้องเสียค่าเทรด (Thread) คนละ 1 ดอลลาร์

จากแนวคิด สื่อชุมชน (Community Media) เป็น วิทยุชุมชน (Community Radio) สู่
โลกของการกระจายเสียงแบบไร้สาย (Wireless World)

การสื่อสารในระหว่างชุมชนนั้น นอกจากจะเป็นการสื่อสารผ่านบุคคลระหว่างกันแล้ว ยังต้องตอบสนองต่อการสื่อสารที่เข้าถึงกลุ่มคนที่มีขนาดใหญ่ ที่ไม่สามารถเข้ามารวมกลุ่มในพื้นที่และเวลาเดียวกันได้ การนำเอาเทคโนโลยีร่วมสมัย (Contemporary media) คือ สื่อวิทยุ และโทรทัศน์ เข้ามาเป็นอุปกรณ์ในการส่งผ่านเนื้อหาข่าวสารย่อมจะเป็นทางออกสำคัญของการสร้างพหุในการส่งสาร

นอกจากนี้หากมีการผสมผสานเทคโนโลยีสมัยใหม่ (New media) ย่อมจะทำให้เกิดแนวทางในการผสมผสานเนื้อหาที่เชื่อมโยงได้หลากหลายช่องทางมากขึ้น ไม่เพียงแต่การสร้างเนื้อหาเพียงหนึ่งเดียว แต่ยังหมายถึงการสร้างเนื้อหาที่ส่งผ่านไปยังกลุ่มคนที่มีความหลากหลาย มีความรู้ มีสถานภาพทางความคิดต่างกันออกไปได้อีกด้วย ขณะเดียวกัน ยังต้องส่งผลต่อการขยายการคิดแบบเดียวกันให้เข้าถึงกลุ่มคน และเปิดโอกาสให้มีการสอดแทรก แสดงความคิดเห็นต่างๆ กันออกไปได้อีกด้วย

การผนวกสื่อมวลชนกับสื่อบุคคล การผนวกช่องทางการสื่อสารทั้งสองวิธีเป็นวิธีการสื่อสารที่ทรงประสิทธิภาพที่สุดที่ทำให้ความคิดถ่ายทอดไปสู่ผู้รับสาร และชักชวนให้ใช้นวัตกรรม จากการศึกษาของยูเนสโกพบว่า การเรียนโดยวิธีนำเนื้อหาที่ได้จากการเปิดรับสื่อมวลชนมาอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นโดยการสื่อสารระหว่างบุคคลที่เรียกว่า MEDIA

FORUMS เป็นวิธีที่ได้ผลที่สุดในการเพิ่มพูนความรู้เปลี่ยนแปลงทัศนคติ และเร่งให้เกิดการเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม นิวราธ (NEWRATH) ได้ทำการทดลองเกี่ยวกับ 3 หมู่บ้านในอินเดีย โดยกำหนดว่า

หมู่บ้านที่ 1 ให้เปิดรับสื่อวิทยุและให้มีการอภิปรายแลกเปลี่ยนความเห็นกัน

หมู่บ้านที่ 2 ให้เปิดรับสื่อวิทยุเท่านั้น

หมู่บ้านที่ 3 ไม่ให้เปิดรับสื่อวิทยุและไม่ให้มีการแลกเปลี่ยนอภิปรายความเห็นกัน

ผลการทดลองแสดงให้เห็นว่า หมู่บ้านที่ 1 มีความรู้เพิ่มมากขึ้นมากกว่าหมู่บ้านที่ 3 แต่หมู่บ้านที่ 2 มีความรู้เพิ่มขึ้นเพียงเล็กน้อย นี่แสดงว่า ประสิทธิภาพของสื่อมวลชนต่อชาวนา ในประเทศกำลังพัฒนาจะเพิ่มมากขึ้นหากสื่อมวลชนเหล่านี้ถูกเพิ่มเติมโดยสื่อบุคคลในกระบวนการของ MEDIA FORUMS เพราะเหตุใดบุคคลจึงเรียนรู้มากขึ้นเมื่อใช้สื่อมวลชนผนวกไปกับสื่อบุคคล คำตอบคือแรงกดดันจากกลุ่มและความคาดหวังที่สังคมมีต่อสมาชิกกลุ่มแต่ละคนทำให้สมาชิกกลุ่มต้องทำงานหนักมากขึ้นเพื่อให้สอดคล้องกับความคาดหวังของกลุ่ม แต่ละคนพยายามมีส่วนร่วมในกิจกรรม ของกลุ่มมากขึ้น

การวิจัยในประเทศไทยเกี่ยวกับบทบาทของสื่อมวลชนและสื่อบุคคลให้คำตอบที่น่าสนใจเช่นเดียวกับการวิจัยของนิวราธ อาทิ ในการวิจัยรูปแบบของการสื่อสารที่มีอิทธิพลต่อความรู้ ทัศนคติ และการปฏิบัติในการวางแผนครอบครัวของสตรีที่มารับบริการที่โรงพยาบาลของรัฐในเขตกรุงเทพมหานคร พบว่าได้รับรูปแบบของการสื่อสารที่ต่างกันไม่ได้ทำให้สตรีมีทัศนคติแตกต่างกันมากนัก สตรีที่เลือกใช้วิธีวางแผนครอบครัววิธีชั่วคราวจะได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนในขณะที่สตรีที่ใช้วิธีวางแผนครอบครัววิธีชั่วคราวจะได้รับข่าวสารจากสื่อมวลชนในขณะที่สตรีที่ใช้วิธีถาวรจะได้รับจากบุคคล

การวิจัยอีกชิ้นหนึ่งพบว่า ในการใช้ภาษาโฆษณาของประชากรผู้บริโภคในบรรดาสื่อมวลชน ที่จะนำมาใช้ในการเผยแพร่หรือเป็นสื่อโฆษณาในการนำนวัตกรรมเข้าสู่การธุรกิจ สื่อโทรทัศน์ถูกเปิดรับ มากที่สุดและมีผลต่อพฤติกรรมในการซื้อมากที่สุด รองลงมาได้แก่ หนังสือพิมพ์ วิทยุ นิตยสาร สื่อบุคคล มีผลต่อการยอมรับนวัตกรรมด้วยเช่นกัน โดยมีแนวทางในการใช้สื่อผสม (Multi - Media) เพื่อเพิ่มการยอมรับแก่ประชากรผู้บริโภค

ในงานวิจัยอีกชิ้นหนึ่งที่ศึกษาการสื่อสารของหน่วยการปกครองท้องถิ่นกับประชาชน ศึกษาเทศบาลตำบลกันตัง สื่อมวลชนที่ใช้เรียงตามความสำคัญ คือ เสียงตามสาย วิทยุกระจายเสียง ป้ายประกาศ จดหมาย รถประชาสัมพันธ์เคลื่อนที่ แผ่นปลิวโฆษณา ส่วนสื่อบุคคล ได้แก่ พนักงานเทศบาล ผู้สื่อข่าวสาธารณสุขตำบล นักเรียน และอาสาสมัครหมู่บ้าน โดยสื่อเสียงตามสายและพนักงานเทศบาล เป็นสื่อที่ประชาชนได้รับบ่อยครั้งมากที่สุดและเข้าใจข้อมูลข่าวสารได้ดีที่สุดด้วย

ในการวิจัยความสัมพันธ์ระหว่างพฤติกรรมกาเปิดรับข่าวสารของเกษตรกรกับความรูู้ ทัศนคติ และพฤติกรรมที่มีต่อการปรับปรุงวิธีการผลิตทางการเกษตรในจังหวัดร้อยเอ็ด พบว่า สื่อบุคคลภายในท้องถิ่นเป็นสื่อที่มีความสัมพันธ์กับการปรับปรุงการผลิตทางการเกษตรมากที่สุด เมื่อเปรียบเทียบกับสื่อมวลชนและสื่อบุคคลภายนอกท้องถิ่น สื่อบุคคลภายนอกมาจากหน่วยงานแต่ละแห่งของรัฐและทำหน้าที่ชักจูงใจให้เกิดการเปลี่ยนแปลง²⁸

ทำไมต้องมีการใช้สื่อในระดับชุมชน มีงานวิจัยที่อธิบายปรากฏการณ์ของการเกิดกระบวนการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรมอันส่งผลกระทบต่อโครงสร้างของสังคมโลก คือ ปรากฏการณ์ Cocacolonization (COKE + Colonailisation), Disneyfication (Disney + Fiction) or McDonaliation (McDonal + Localisation) ลักษณะการครอบงำทางพหุลักษณะวัฒนธรรม หรือ Cultural imperialism เป็นการครอบครองอาณาเขตทางวัฒนธรรม แทนการเข้าครอบงำทางอาณานิคม ไม่มีใครกล้าปฏิเสธการดื่มน้ำโค้กในเวลากระหายน้ำ จนหลายประเทศเป็นเมืองขึ้นของน้ำโค้ก รวมกระทั่งเด็กและเยาวชนทั่วโลกรู้จักตัวการ์ตูนทุกตัวที่เกิดจากความคิดของวอลท์ ดิสนีย์ ทั้งมีคิกี้ เมาส์ มินนี่ เม้าส์ โดนัล ดักส์ เจ้าหญิงเงือกน้อย หรือลิตเติ้ล เมอร์เมด จีนเดอเรลล่า รวมทั้งตัวการ์ตูนใหม่ๆ ที่เกิดมาพร้อมกับภาพยนตร์แอนิเมชัน มีพฤติกรรมและลักษณะการพูดและการแต่งกายเช่นดิสนีย์ และเราทุกคนคงไม่

²⁸ อ้างถึงใน พินิตตา สุขโกศล, "เอกสารประกอบการสอนวิชาการสื่อสารเพื่อการนิมน้ำใจ" : 2548), (พิมพ์คอมพิวเตอร์)

ปฏิเสธว่าไม่เคยลองลิ้มชิมรส เบอร์เกอร์ไก่ในร้านแมคโดนัลด์ ที่ติดแอร์ และมีของเล่นฟอง่ายให้เด็กๆ กระหายใคร่ซ็อกกลับไปเป็นขยะในบ้าน²⁹

วิถีชีวิตเช่นนี้ ไม่ว่าจะเดินทางไปไหนทั่วโลก เราจะพบเห็นเป็นเรื่องปกติ เราจะเห็นกระบวนการสร้างวัฒนธรรมที่เกิดจากประเทศไม่เพียงแต่ประเทศบนโลก และเราจำเป็นต้องรู้ภาษาอังกฤษ อย่างน้อยก็คำศัพท์ที่ทับศัพท์นั่นเอง คนที่ได้งานทำส่วนใหญ่ เป็นเพราะมีทักษะทางด้านภาษาอังกฤษ และมีทักษะทางด้านคอมพิวเตอร์ คนที่เก่งภาษาอังกฤษจะมีโอกาสทางด้านสังคม และการศึกษามากกว่าคนที่ไม่มีความสามารถทางด้านภาษาเลย ไม่เพียงเท่านั้น การสร้างวัฒนธรรมแบบที่เราเรียกว่า ตะวันตก ในสังคมไทย ยังแพร่ขยายไปยังระบบคิดและระบบร่างกาย ผ่านการสื่อสาร การแต่งกาย และการดำรงชีวิต

มองตามรอยของกระแสโลกาภิวัตน์ การล่าจักรวรรดิทางวัฒนธรรม (Cultural Imperialism) ผ่านมุมมองของการสร้างสื่อในระดับชุมชนนั้น จะพบว่า สื่อให้ความสำคัญกับเรื่องของการสร้างระบบการคิดในชุมชน และการมองเห็นความสำคัญของชุมชน หรือคนที่อยู่ในพื้นที่ขนาดเล็กน้อยกว่าการส่งเสริมประเด็นของสื่อสากล รูปแบบ เนื้อหาและลักษณะของรายการมีความเหมือนและคล้ายคลึงกับการสร้างเนื้อหาแบบสื่อทุนขนาดใหญ่

การกำหนดโครงสร้างทางสังคมด้วยระบบเศรษฐกิจและเทคโนโลยีถูกวิพากษ์วิจารณ์อย่างหนัก การสื่อสารมวลชนเป็นจุดเริ่มต้นของการก่อกบฏทาง รูปแบบ และผลกระทบทางอำนาจกับเหยื่อทางความคิด ดังนั้นจึงมีการค้นพบทฤษฎีกระสุนปืน (Magic-bullet theory) ในยุคเริ่มต้น (First paradigm) เพราะเชื่อว่าสื่อมีอิทธิพลมหาศาลในการสร้างสังคมเดียวกันทั้งโลกและทำลายระบบสังคมย่อยๆ ลงลึกไปจนถึงระดับบุคคล ทั้งในด้านประสบการณ์การรับรู้ ภูมิหลังทางการศึกษา เชื้อชาติ ท้องถิ่น และหน่วยย่อยทางสังคม วัฒนธรรมและการตอบสนองทางการสื่อสารมวลชน

---

²⁹ Kevin Howley, Community media: People, Place, and Communication Technologies (Cambridge University Press: United Kingdom at the University Press, 2005), p. 30.

การเพิ่มขึ้นของความสนใจในอุตสาหกรรมทางด้านสื่อสารมวลชน ทำให้เกิดการผลิตสื่อเพื่อเน้นการสร้างส่วนแบ่งทางการตลาด การเพิ่มขึ้นของค่าใช้จ่ายในการประชาสัมพันธ์ และมูลค่าทางสังคม สื่อเพื่อชุมชนจึงเป็นสิ่งที่สร้างความประจักษ์ชัดถึงความต้องการในการยืนยันการมีสิทธิในท้องถิ่นที่ตนเองอาศัยอยู่และปกป้องอัตลักษณ์เฉพาะอันเกิดจากการพยายามเชื่อมโยงการไหลของสื่อและสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมเดียวกันทั่วโลก

ในท้ายที่สุดบางทีความสำคัญที่สุดของการสื่อสารอยู่ที่ท่ามกลางการเข้าครอบครองทางวัฒนธรรมเข้าสู่การสร้างความเป็นทางวัฒนธรรม โดยเฉพาะวัฒนธรรมของโลกที่สาม (Third world cultures) โกลด์ดิง และแฮร์ริส³⁰ มองว่ามันเป็นมากกว่าจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม "Beyond cultural imperialism" นักวิชาการทั้งสองยังมองอีกว่ามันเป็นขั้นตอนสุดท้ายของการสื่อสารโลก ความสัมพันธ์ระหว่างประเทศ และการสร้างชุมชนให้มีสภาพองค์กรเช่นเดียวกันทั่วโลก

การล่าอาณานิคมที่ล้ำหน้าด้วยรูปแบบสังคมวัฒนธรรม (Beyond socio - cultural imperialism)³¹

สื่อชุมชนเปรียบเสมือนตัวกลางในการหลอมรวมสังคม วัฒนธรรมเข้าด้วยกัน (Community media as socio - cultural mediation) สื่อชุมชนเป็นเสมือนกลไกในการขับเคลื่อนจักรวรรดินิยมทางวัฒนธรรม ขณะเดียวกันจะไม่สูญเสียความสัมพันธ์สองด้านอย่างเท่าเทียมกันระหว่างองค์กรสื่อนานาชาติและประชาชนในท้องถิ่น รวมทั้งจะมีการตั้งข้อสงสัยว่าอาจจะเกิดความขัดแย้งระหว่างกันอันเนื่องมาจากกระแสโลกาภิวัตน์

การขับเคลื่อนดังกล่าวมีการชี้วัดด้วยตัวเลขของส่วนแบ่งทางการตลาด ความสามารถในการทำกำไรของการใช้สื่อเพื่อเข้าถึงสาธารณะ และมูลค่าในทางสังคม (Social value) สื่อเพื่อชุมชนจึงเกิดขึ้นเพื่อตรวจสอบความต้องการในการปกครองตนเองให้

³⁰ Golding, P. and Harris R., Beyond Cultural Imperialism: Globalisation, Communication and the New International Order (London: Sage, 1997).

³¹ ดูที่เชิงอรรถ 24

ชัดเจนมากขึ้น และเพื่อเป็นการกระตุ้นการตื่นตัวต่อต้านการข้ามชาติของสื่อต่างประเทศที่มีอยู่เพียงไม่กี่แห่งทั่วโลก อันจะส่งผลต่อการสร้างรูปแบบวัฒนธรรมเดียวกันได้มากขึ้น สื่อชุมชนทำหน้าที่ในการนำเสนอเรื่องราวที่แตกต่างจากสื่อนานาชาติประเทศ เช่น การเพิ่มขึ้นของเชื้อชาติทางชนเผ่า พื้นฐานความเชื่อทางศาสนา ผู้ก่อการร้าย หรือการเดินขบวนเพื่อเรียกร้องให้เกิดการปกป้อง ช่วยเหลือคนในชุมชนระหว่างที่มีการประชุม G8 และ WTO ที่เมืองต่างๆ แสดงให้เห็นว่าตรรกะทางวัฒนธรรมหรือทางเศรษฐศาสตร์ไม่ได้มีความเป็นสากลเสมอไป แต่แทนที่จะเป็นเช่นที่กล่าวมาข้างต้น สื่อชุมชนและสื่อสากลควรทำจะมีบทบาทในการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารระหว่างกัน สร้างการเชื่อมโยงที่ดี และสร้างความรู้ที่กว้างไกลให้กับผู้คนในสังคม

หนังสือเรื่อง Community media: People, Places, and Communication Technologies เขียนโดย Kevin Howley (2005) นักวิชาการทางด้านการศึกษาและภาพยนตร์ มหาวิทยาลัยเดอพาว (DePauw University) ได้ทำการวิจัยทางด้านการศึกษาเพื่อชุมชนจากแรงบันดาลใจเมื่อได้ฟังรายการวิทยุบนรถแท็กซี่ ขณะนั่งรถไปยังมหาวิทยาลัย และเมื่อได้ทำวิจัยเรื่องสื่อเพื่อชุมชนมากขึ้น ได้สัมผัสกับคนในชุมชนมากขึ้น ยิ่งทำให้สาวเลยหลงรักในความน่ารักของคนในชุมชน และนั่นคือ เส้นั ของสื่อเพื่อชุมชน คือ การแสดงความจริงใจกับคนรอบข้างแม้กระทั่งแขกผู้มาเยือนด้วยใจ ไม่เพียงเท่านั้น การต้อนรับที่ดียังส่งผลต่อความประทับใจให้กับผู้ที่เข้าไปเยี่ยมชม โดยเฉพาะอย่างยิ่งกับงานวิจัยเล่มนี้ ที่ที่วิจัยก็ประทับใจกับเสน่ห์ของชุมชนเช่นเดียวกัน

สาวเลย (Howley) แสดงให้เห็นว่าสื่อเพื่อชุมชนนั้นจะสร้างโลกไร้สาย ที่สามารถเชื่อมโยงเรื่องราวระหว่างกันเป็นลักษณะแบบ Wireless world หลายครั้งที่เราเริ่มเมื่อที่จะรับรู้เรื่องของโลกจากกลุ่มคนเพียงไม่กี่คนในโลกทุนนิยม แต่เราสามารถสร้างเรื่องราวของชุมชนเล็กๆ ให้คนในชุมชนเล็กๆ แสดงพลังและศักยภาพของเรื่องราวตัวเองได้ จากการเข้าเป็นส่วนหนึ่งในการสร้างเนื้อหาข่าวสาร หรือจากการได้พูดคุยระหว่างกันเอง จากนั้นก็เชื่อมโยงเรื่องราวไปยังชุมชนอื่นๆ ด้วยระบบมัลติมีเดียทั้งภาพ เสียง ในระบบเครือข่าย

ในหนังสือเล่มนี้ ยังแสดงให้เห็นว่า หลายสถานีวิทยุชุมชนของในแต่ละประเทศ ต่างก็เริ่มต้นจากการเป็นสถานีวิทยุที่ผิดกฎหมาย หรือ Illegal radio station ทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกา อินโดนีเซีย อิตาลี เยอรมันนี แคนาดา และประเทศอินเดีย สถานีวิทยุที่นับเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างระบบความคิดในการดำเนินงานสถานีวิทยุชุมชน คือ WPFA ที่มีสถานีวิทยุแปซิฟิก (Pacific Radio) ทั้งที่ในประเทศสหรัฐอเมริกามีสถานีวิทยุชุมชนเกิดขึ้นหลายสถานี บางแห่งปิดตัวหรือไม่สามารถออกอากาศได้อย่างต่อเนื่อง แต่กลุ่มของสถานีวิทยุแปซิฟิก เป็นกลุ่มที่มีการรวมตัวกันอย่างดี มีสถานีในสังกัด 5 สถานีในเมืองใหญ่ ได้แก่ นิวยอร์ก ลอสแอนเจลิส ฮุสตัน และเบอร์กลีย์ รายได้ส่วนใหญ่มาจากการบริจาคเงินของชุมชน แต่มีจุดยืนในการผลิตรายการที่เป็นสื่อคุณภาพ แม้ว่าจะโดนถูกสกัดคลื่นขณะออกอากาศก็ตาม³²

เมืองเบอร์กลีย์ ประเทศสหรัฐอเมริกา

วิทยุแปซิฟิก (Pacific Radio) ในชุมชนเล็กๆ ของเมืองเบริกลีย์ สหรัฐอเมริกา เป็นความพยายามที่จะสร้างการสื่อสารในระบบประชาธิปไตย รวมทั้งยังเป็นการบุกเบิกวิธีการสร้างวิทยุในรูปแบบใหม่ที่ท้าทายกระบวนการสื่อสารในประเทศสหรัฐฯ หลังจากสงครามโลกครั้งที่สองจนกระทั่งปัจจุบันนี้ก็ยังคงดำเนินงานตามหลักการเช่นเดิม คือ นำเสนอรูปแบบรายการข่าว ข้อมูลและรายการทางด้านวัฒนธรรม (News, Information and Cultural programming) โดยปราศจากการครอบงำทางด้านการค้าหรือการเป็นสถานีแสดงสินค้าของประเทศสหรัฐฯ นับเป็นปรากฏการณ์ทางวัฒนธรรมที่สำคัญในการทำรายการวิทยุอันเกิดจากการสนับสนุนรายการโดยกลุ่มคนฟัง ดังนั้นรายการจึงเป็นรายการข่าวเชิงสืบสวนสอบสวนรายการสารคดีทางอากาศมากขึ้น และไม่เปิดเพลงเพื่อส่งเสริมให้กับค่ายเพลงเช่นที่ผ่านมา

ภายหลังจากสงครามเย็น (Cold war) ซึ่งเข้ามาครอบงำเสรีภาพของประชาชนในบ้าน รวมทั้งยังครอบงำความสงบสุขของผู้คนในชุมชนและความมั่นคงต่างประเทศ มูลนิธิเคพีเอฟเอ จัดตั้งขึ้นเพื่อการสื่อสาร การสร้างความเข้าใจและความสงบสุขรวมกันของ

³² วิชา อุดมจันทร์, ปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม: หลักคิดและบทเรียนจากนานาประเทศ, ไคคอนพรีนติ้ง, น. 278 - 279

คนทั้งโลกต่อต้านระบบการค้าแบบยึดเหยียดคนพืงในระบบอุตสาหกรรมทางการค้า และ ความเจ็บปวดร้บกับระบบการทหาร วิทยุแปซิฟิกจึงตั้งมั่นในพันธสัญญาที่ว่า “Engage in any activity, creeds, and colors; to gather and disseminate information on the causes of conflict between any and all such groups” (Pacifica founder, 1946) เป็น สถานีที่ทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรม ความเชื่อทางศาสนา และมิวสิ และเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารที่ จะเป็นสาเหตุให้ลดความขัดแย้งระหว่างชนกลุ่มด้วยกัน โดยมีคนที่ได้รับการฝึกทักษะ ทางด้านการผลิตสื่อ ในฐานะอาสาสมัครเข้ามาทำงานอย่างเข้มแข็งด้วยความตั้งใจทำหน้าที่ ให้ความรู้กับผู้ฟัง ทำหายความคิด ความเชื่อของพวกเขาและเพื่อสนับสนุนการแสดงออก ทางความคิดที่สร้างสรรค์ต่อสังคม

การเชื่อมโยงทางการเมือง ปรัชญา และวัฒนธรรมตามหลักการที่ Lewis Hill เลวิส ฮิลล์ (KPFA founder) ตั้งปณิธานไว้ คือ การทำรายการที่ไม่มีใครเคยได้ฟังมาก่อน จากสถานีวิทยุทั่วไป และมากกว่านั้นรูปแบบรายการดังกล่าวจะช่วยกระตุ้นให้คนฟัง สนับสนุนรายการด้วยการบอกรับเป็นสมาชิก (Subscription fees) เป็นลักษณะของการ สร้างความสำเร็จในการทำให้ วิทยุชุมชน อยู่ได้ด้วยตัวเอง ท่ามกลางกระแสทุนนิยมและ อุตสาหกรรมกึ่งวัฒนธรรมของประเทศสหรัฐอเมริกา เนื้อหาที่ปรากฏในการออกอากาศของสถานี วิทยุแปซิฟิกคาสถานใหญ่เป็นความหลากหลายตามกระแสเหตุการณ์ หรือ Hot topics เช่น นิวเคลียร์ การช่วยเหลือผู้ที่เข้าไปรวมรบในสงคราม และการแบ่งปันเงินช่วยเหลือที่ได้รับตาม สัดส่วนของการบริจาค

เมืองจากรั้ว ประเทศอินโดนีเซีย

เมืองทางตะวันออกของจาร์กาต้า ประเทศอินโดนีเซีย เกิดสถานีวิทยุ RSPM (Radio Suara Persaudaraan Matraman) โดยการจัดตั้งของ M. Satiri ช่างเทคนิค ในเมืองเล็ก ๆ ด้วยการเก็บเงินจากผู้ฟังคนละ 1,000 รูปี หรือประมาณ 12 เซน และยังเชิญชวนให้ทุกคนเข้ามาเป็นอาสาสมัครนักจัดรายการวิทยุ เนื้อหาที่นำเสนอในรายการเน้นด้าน การวิเคราะห์ การแก้ไขข้อขัดแย้งในชุมชน การเจรจาเรื่องราวต่างๆ ในชุมชน สร้างชุมชนที่มีความสงบและมีสันติสุขจากการขัดแย้งกันมาโดยตลอด 30 ปี ภายใต้สโลแกนว่า “Peace music station” หรือ “สถานีวิทยุเพื่อความสงบสุข” ด้วยจุดยืนที่ดีของสถานีวิทยุในหมู่เกาะ เล็กๆ ของอินโดนีเซีย เมื่อสิ้นยุคสมัยการปกครองของประธานาธิบดีซูฮาร์โต นโยบายด้าน

การสื่อสารของประเทศอินโดนีเซียก็ได้รับการปลดปล่อยและมีคุณค่ามากขึ้น แม้จะมีสื่อทางด้านพาณิชย์มากขึ้น แต่ก็มีจำนวนของนักสื่อกระจายเสียงที่ทำงานเพื่อชุมชนด้วยใจเพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน

เมืองแฮมเบอร์ริก ประเทศเยอรมนี

ประเทศเยอรมันนภายหลังจากการปกครองด้วยการให้คนคนเดียวมา กำหนดชะตากรรมคนทั้งประเทศ ก็เริ่มสร้างกระแสเสรีภาพภายใต้การปกครองมากขึ้นด้วยการไม่ให้อำนาจรัฐมาเหนืออำนาจประชาชน และวิทยุชุมชนในประเทศเยอรมันเน้นการจัดน้ำหนักตาม Run Weight เชื่อในเรื่องระบบ Monopoly และ ไม่เกี่ยวกับการค้า 100% เชื่อในเรื่องของการจัดแบ่งประเภทสูง

เช่นเดียวกับสถานีวิทยุเพื่อเรียกร้องความเท่าเทียมกันทางเพศของกลุ่มเฟมินิสต์ (Feminist groups) ทางตะวันตกของยุโรป นำเสนอการต่อต้านการทำแท้งและสิทธิทางด้านต่างๆ ของผู้หญิง ที่สื่อกระจายเสียงไม่เคยกล่าวถึงเลย สถานีวิทยุในกรุงโรม ประเทศอิตาลี จึงเป็นหนึ่งในตัวอย่างของการสื่อสารเพื่อชุมชนทางด้านสิทธิสตรีระหว่าง ค.ศ. 1970 เป็นต้นมา ในขณะที่วิทยุในประเทศเยอรมนี สถานีวิทยุ St.Paula ที่จัดตั้งขึ้นในปี 1991 มีการผลิตเนื้อหารายการกว่า 600 รายการที่เกี่ยวข้องกับเรื่องของผู้หญิงทั้ง อาทิ วัฒนธรรมของกลุ่มเลสเบี้ยน การเมืองท้องถิ่น กีฬา และเพลง ทั้งนี้จะมีการเชิญคนในชุมชนให้เข้ามามีส่วนร่วมในการออกอากาศ เรียนรู้ทางด้านเทคนิคต่างๆ หรือเข้ามาทำงานด้านธุรการ รวมทั้งประสานงานในชุมชนที่ตนเองอาศัยอยู่

วิทยุเซนพอลล่า (St. Paula Radio) เป็นสถานีวิทยุเริ่มต้นจากกลุ่มผู้หญิง 20 คน จนกลายเป็นกลุ่มสมาชิก FSK (Freise Sender Kombinat) หรือวิทยุชุมชนเพื่อเสรีภาพในเมืองแฮมเบิร์ก ประเทศเยอรมนี โดยมีสมาชิกในกลุ่มได้แก่ Radio Loretta, Forum Radio, Stadtterilradio, Uniradio/AcademicHardcore และ St.Paula จนกลายเป็นพื้นที่สาธารณะของกลุ่มสตรี ห้ายที่สุดสถานีวิทยุก็ได้รับการสนับสนุนที่ดีจากกลุ่มคนฟัง

เมืองโบลิเวีย กลุ่มประเทศละตินอเมริกา

วิทยุชุมชนที่นี่ได้สร้างความคิดอัตลักษณ์ทางการเมืองให้แก่ท้องถิ่น ประเทศชาติตลอดจนในระดับสากล สถานีวิทยุโบลิเวียของประเทศในกลุ่มละตินอเมริกา เป็นอีกแนวทางหนึ่งในการสร้างรูปแบบทางวัฒนธรรมในระดับรากหญ้าแม้จะถูกกฎหมายทาง วัฒนธรรมก็ตาม แต่การสร้างอิทธิพลที่ดีต่อการอยู่ร่วมกันของ WACC หรือ World Association of Christian Communicators เป็นกลุ่มคริสเตียนที่จัดตั้งสถานีวิทยุขึ้นมา เช่น วิทยุเอสเปอแรนซา ในเมืองโคแชมบามา หรือวิทยุเพื่อความหวัง ออกอากาศในชุมชนของ กลุ่มควิชู (Quechua people) เหมือนกับวิทยุของคนที่ตั้งรกรากอยู่เดิม วิทยุเอสเปอแรนซา เน้นเรื่องการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วม การเป็นสื่อกลางทางสังคม เทคโนโลยี และเอน เชียงไปทางการสร้างวัฒนธรรม รวมทั้งยังเป็นสื่อเพื่อส่งเสริมความรู้ของคนในชุมชน โดยเฉพาะการให้ความรู้กับกลุ่มผู้หญิงในชุมชน

ประเทศออสเตรเลีย จากวิทยุชนเผ่ากลายเป็นจุดยืนทางการเมืองเผยแพร่ วัฒนธรรม

วิทยุของคนที่ตั้งรกรากดั้งเดิมเป็นการสร้างจุดยืนท่ามกลางสังคม อุตสาหกรรม ในประเทศออสเตรเลีย วิทยุชนเผ่าอะบอริจินัล (Aboriginal Radio) ได้เผยแพร่ สัญญาณผ่านดาวเทียม เพื่อบอกเล่าเรื่องราวความเป็นมาของชนเผ่าอะบอริจินัลในประเทศ รัฐบาลในประเทศออสเตรเลียเป็นผู้สนับสนุนทั้งในด้านเทคนิคและงบประมาณ จากปัจจัยที่ ได้รับการสนับสนุนที่ดีนี้เองทำให้มีกลุ่มคนฟังเป็นล้านคนในประเทศทั้งในชนบทและในเมือง นับเป็นตัวอย่างของ Global meeting the local, of the past merging with the present หรือความเป็นสากลเข้ากันได้ดีกับท้องถิ่น และสามารถรวมความเป็นอดีตให้เข้ากับความเป็น ปัจจุบันได้อย่างดี ทุกวันนี้วิทยุชนเผ่าอะบอริจินัลมีอิทธิพลต่อการขยายวัฒนธรรมและ ลักษณะทางสังคมของประเทศออสเตรเลียอย่างกว้างขวาง

สมาคมกระจายเสียงออสเตรเลีย (Australia Broadcasting Corporation: ABC) มีสถานีเครือข่ายระดับชาติ 4 สถานี สถานีบริการระหว่างประเทศ 1 สถานี สถานีในเมืองหลวง 9 สถานีและสถานีระดับภูมิภาค 48 สถานี รวมทั้งมีสถานีเชิงพาณิชย์ 241 สถานี การอธิบายชุมชนตามพระราชบัญญัติบริการกระจายเสียง หรือ Australian Broadcasting Authority (ABA) เชื่อว่า ความกว้างไกลและเกี่ยวข้องเชื่อมโยงกับทางสังคม ทาง

ประวัติศาสตร์ และทางวัฒนธรรม รวมถึงการส่งเสริมให้มีความหลากหลายของบริการกระจายเสียงที่สามารถใช้ได้ในสาธารณะ การพัฒนาและสะท้อนตัวตน บุคลิกลักษณะและความหลากหลายทางวัฒนธรรมของออสเตรเลีย ทั้งยังให้วัสดุอุปกรณ์ในการจัดรายการที่เป็นของท้องถิ่นอย่างชัดเจน

วิทยุชนเผ่าในแคนาดาเหนือ ประเทศแคนาดา

วิทยุชนเผ่าในประเทศแคนาดา เป็นการพยายามที่จะทำให้การสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียงเกิดในชุมชนของคนแคนาดาทางตอนเหนือ และนำเอาสถานีวิทยุเคลื่อนที่ (Mobile radio station) หรือ Radio Kenomadiwin ไปสอนคนในพื้นที่เพื่อให้เรียนรู้วิธีการและเทคนิคในการจัดรายการวิทยุ และนับเป็นความพยายามในการพัฒนาพื้นที่ด้วยการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง จนกลายเป็นการรวมตัวกันระหว่างวิทยุแห่งชาติกับวิทยุสาธารณะระดับภาค ไม่เพียงเท่านั้นสถานีวิทยุการศึกษาซึ่งเข้ามาเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวิทยุเพื่อสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน ยึดหลักการ "Free the airwaves" อันเป็นการรากฐานของสื่อในระบบประชาธิปไตย

เมืองเคป ประเทศแอฟริกาใต้

อย่างที่กล่าวในข้างต้นว่า วิทยุชุมชน โดยส่วนใหญ่จะเริ่มต้นจากการเป็นวิทยุที่ผิดกฎหมายในแต่ละประเทศ วิทยุบุช หรือ Bush Radio ตั้งอยู่ที่เมืองเคปในประเทศแอฟริกาใต้เช่นเดียวกันเป็นวิทยุที่เกิดเมื่อวันที่ 25 เมษายน 1993 ในประเทศแอฟริกาใต้ บางครั้งพวกเขาก็เรียกสถานีวิทยุแห่งนี้ว่า วิทยุต้นแบบ เพราะเป็นวิทยุที่ทั้งคนที่ทำงานในสถานีถูกจับและยังถูกยึดอุปกรณ์ อย่างไรก็ตามการพยายามต่อสู้และเรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งเสรีภาพในการสื่อสารก็ได้รับการรับรองที่ถูกต้องตามกฎหมายเมื่อวันที่ 1 สิงหาคม 1995 โดยวิธีการนำเสนอหลากหลายรูปแบบ มีการฝึกคนรุ่นใหม่ๆ ให้เป็นผู้สื่อข่าววิทยุและนักจัดรายการเพลงที่มีคุณภาพ เนื้อหารายการเป็นการนำเสนอเรื่องราวของความขัดแย้งระหว่างคนที่ทำหน้าที่ในการคุ้มครองคนในชุมชนกับพวกค้ายาเสพติด รายงานความคืบหน้าและแจกถุงยางอนามัยเพื่อต่อต้านการกระทำทารุณทางเพศในเด็กและเยาวชน และการควบคุมการค้าอาวุธเถื่อน โดยเรียกวิทยุนี้ว่า วิทยุคลื่นต่ำ (Low Power FM: LPFM)

จากวิทยุโจรสลัดกลายเป็นต้นแบบวิทยุที่แตกต่างในประเทศฝรั่งเศส

ปี ค.ศ. 1980 เป็นต้นมา การเกิดขึ้นของวิทยุเพื่อเสรีภาพทางการแสดงออกในระบบประชาธิปไตย ของประเทศฝรั่งเศส โดยทำหน้าที่เป็นสื่ออิเล็กทรอนิกส์ทางวัฒนธรรม (Electronic cultural media) และสื่อของรัฐยุโรป (European State) เจมส์ มิลเลอร์³³ (James Miller, 1992 p. 261) นักวิชาการฝรั่งเศส ได้ทำการวิเคราะห์จุดเด่นของวิทยุในสมัยการปกครองแบบสังคมนิยมในฝรั่งเศสช่วงปี 1981 มีลักษณะเป็นวิทยุท้องถิ่นที่เรียกว่า radio locales เป็นวิทยุที่ไม่ได้รับการรับรองทางกฎหมาย หรือบางครั้งถูกเรียกว่าเป็นวิทยุโจรสลัด (Pirate broadcasters)³⁴ จัดโดยกลุ่มเยาวชนที่มีวัฒนธรรมเฉพาะกลุ่มตัวเอง มีวิธีการจัดรายการและการนำเสนอเนื้อหาแตกต่างจากวิทยุที่มีในประเทศโดยทั่วไป ในท้ายที่สุดรัฐบาลมิทเทอร์แรนด์ (Mitterrand government) ได้ให้คำบำรุงขวัญและกำลังใจกับคนงาน มีช่วงเวลาในการบริโภค และเข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดค่าใช้จ่าย เพื่อให้กลายเป็นสถานีวิทยุเพื่อการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนระดับรากหญ้า โดยเน้นการจัดรายการสด และกลายเป็นวิทยุเสรีภาพ (radio libres) อย่างเต็มตัว ปัจจุบันมีกลายเป็นสถานีวิทยุที่สามารถหารายได้ในลักษณะของวิทยุธุรกิจแต่ตอบสนองต่อชุมชนตามรูปแบบอเมริกาเหนือ

วิภา อุดมฉันท³⁵ เล่าว่า เมืองฟอร์คัลกิเยร์ (Forcalquier) มีสถานีวิทยุชุมชนชื่อ Radio ZinZine ก่อตั้งโดยสมาชิกสหกรณ์กำวน้ำลองโกไม (Longo Mai) ออกอากาศ 24 ชั่วโมง นำเสนอข่าวท้องถิ่นที่เข้มข้นและครอบคลุมเนื้อหากว้างขวาง อีกทั้งยังเชื่อมโยงชุมชนที่คนในชุมชนโดดเดี่ยวและเฉยชาต่อกันให้ประสานงานกันได้อย่างดี ส่งผลต่อการมีส่วนร่วมในกิจกรรมทางการเมืองอีกด้วย

³³ Miller J. "From Radio Libres to Radio Privées: The Rapid Triumph of Commercial Networks in French Local Radio", *Media, Culture and Society* 14:261 - 279.

³⁴ คำว่า วิทยุโจรสลัด เกิดขึ้นจากการลักลอบออกอากาศรายการวิทยุจากเรือหรือเกาะกลางทะเล โดยเฉพาะในแถบทะเลเหนือ (North sea) นอกฝั่งประเทศอังกฤษ เบลเยียม เนเธอร์แลนด์ ฝรั่งเศส เยอรมัน และกลุ่มประเทศสแกนดิเนเวีย

³⁵ วิภา อุดมฉันท, เล่มเดียวกัน น. 279

มีปีซีกับการพยายามเพื่อจนได้รับการรับรองอย่างถูกต้องทางกฎหมายใน
ประเทศอังกฤษ

ในขณะที่ประเทศอังกฤษมีการออกบทบัญญัติทางการสื่อสาร
เพื่อชุมชน จากความสำเร็จของการสร้างสถานีวิทยุโทรทัศน์บีบีซี ด้วยความพยายามในการ
ผลักดันของสมาคมสื่อเพื่อชุมชน หรือ Community Media Association (CMA) ทำให้เกิด
นโยบายเพื่อตอบสนองของการสนับสนุนให้เกิดการสื่อสารในระดับชุมชน มีการออก
Community White Paper (UK 2000) สมุดปกขาว เพื่อกระตุ้นให้นักเคลื่อนไหวได้ช่วยกัน
พัฒนาและกำหนดกรอบการทำงานของสื่อกระจายเสียงในระดับชุมชน เช่น วิทยุ Me FM
ประกาศว่าเป็นวิทยุของกลุ่มเบอร์ดิน ที่เป็นวิทยุแห่งแรกและหนึ่งเดียว (First and only)
ของคนสองเชื้อชาติรวมกัน คือ เชื้อชาติแอฟริกันและแคริบเบียน โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อลด
ความตึงเครียดของเชื้อชาติและชาติพันธุ์ คล้ายกับวิทยุฟิซา (Radio Fiza) ในกลุ่ม
ประเทศเอเชียใต้ของเมืองนอตติงแฮม (Nottingham) ดำเนินการโดย 2 กลุ่มมูลนิธิ คือกลุ่ม
Asian Women's Project Ltd., และ Karimia Institute โดยการทำการสำรวจคดีท้องถิ่น
และข่าวในชุมชน รายงานกระแสเงิน การโทรศัพท์เข้าไปแสดงความคิดเห็นในรายการวิทยุ
รวมทั้งการพูดถึงความหลากหลายทางวัฒนธรรม สลับกับการเปิดเพลง กลอนและพูดคุย
ออกอากาศด้วยภาษาอูรดู (Urdu) ฮินดี (Hindi) เมอร์पुरิ (Mirpuri) กูจาราติ (Gujarati) และ
ภาษาอังกฤษ

อย่างไรก็ตามอีกด้านหนึ่งของโลก เช่น ในประเทศอินเดีย All India Radio
(AIR) รวมตัวกันจนกลายเป็นวิทยุในเชิงพาณิชย์ ภายหลังจากที่มีการออกพระราชบัญญัติ
สื่อกระจายเสียง แต่ทั้งนี้มีรูปแบบรายการที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นรายการสารคดี รายการข่าว
เชิงวิเคราะห์ การสัมภาษณ์สด หรือแม้กระทั่งการให้ผู้ฟังมาจัดรายการ นั้นหมายถึงเสียง
ของผู้ฟังในประเทศที่ผู้ฟังไม่ได้เป็นใหญ่ได้รับการอนุญาตให้พูดในพื้นที่สาธารณะได้

ปีเตอร์ เลวิส (Peter Lewis 1984: 148)³⁶ ตั้งข้อสังเกตไว้ว่า การสื่อสารใน
ระบบการปกครองแบบประชาธิปไตยในระดับท้องถิ่น หรือในระดับชุมชนนั้น สะท้อนให้เห็น
โลกความจริงภายใต้การเมืองและระบบเศรษฐกิจที่เพิ่มขึ้นในความร่วมมือของสื่อมวลชน

³⁶ As defined in footnote 29. p.50

ด้วยกัน เพื่อทำหน้าที่ในการส่งผ่านระบบวัฒนธรรม และจัดระเบียบโลกแห่งข้อมูลข่าวสารใหม่ (New World Information Order)

คณะกรรมการการสื่อสารกลาง (Federal Communication Commission) สหรัฐอเมริกา ได้ให้คำอธิบายของวิทยุชุมชนว่าเป็นสถานที่ที่มีกำลังส่งต่ำที่มีวัตถุประสงค์เฉพาะเพื่อชุมชน แต่สำหรับประเทศไทยนั้น คำอธิบายเกิดจากแนวคิดที่สืบเนื่องมาจากการได้รับทุนสนับสนุนเมื่อจากกองทุนไอเอ็มเอฟ ทำให้เกิดการให้เงินสนับสนุนมายังประชาชนในปี พ.ศ. 2540 หลังภาวะวิกฤตเศรษฐกิจ ดังนั้นนิยาม หรือความหมายจึงเป็นการนำเอามาจากยูเนสโก และจากแนวคิดสิทธิมนุษยชนเป็นหลักดังได้บททวนเอกสารที่เกี่ยวข้องพบว่าการสื่อสารชุมชน (Community Communication) เป็นส่วนหนึ่งของคุณลักษณะที่สำคัญของวิทยุชุมชน เนื่องจากวิทยุชุมชนจัดเป็นการสื่อสารในระดับชุมชน ซึ่งกาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543, น. 48-58) ได้กล่าวถึงคุณลักษณะของการสื่อสาร ชุมชนว่ามีดังต่อไปนี้

1. เป็นการสื่อสารแบบสองทาง (Two-way communication) ผู้ส่งสาร (Sender) และผู้รับสาร (Receiver) มีปฏิสัมพันธ์ต่อกัน (Interactivity) อยู่ตลอดเวลา ทั้งเป็นทางการ และไม่เป็นทางการ ทำให้ผู้ส่งและผู้รับมีสถานะไม่ตายตัว แต่จะผลัดเปลี่ยนบทบาทกันตลอดเวลา

2. ทิศทางการไหลของข่าวสาร (Information Flows) มาจากทุกทิศทาง ทั้งจากบน ลงล่าง (Top-Down approach) จากล่างขึ้นบน (Bottom-Up approach) และแบบแนวนอน (Horizontal line) หรืออาจจะมองนอกเหนือจากมิติเรื่องทิศทาง มามองเกณฑ์เรื่องขอบเขตภายในชุมชน คือ การไหลของข่าวสารจากสื่อภายนอกเข้าสู่ชุมชน การใช้สื่อเพื่อส่งสารเรื่องราวของชุมชนออกไปยังบุคคลภายนอก และการใช้การสื่อสารเพื่อกระตุ้นให้เกิดการสื่อสารภายในชุมชน เพื่อช่วยยกระดับความตระหนักเกี่ยวกับความต้องการ และการแสดงออกซึ่งความเป็นตัวของตัวเองของชุมชน

3. เป้าหมายของการสื่อสารชุมชน เป็นเป้าหมายที่สอดคล้องกับทิศทางการไหลของ ข่าวสาร เพื่อเป็นช่องทางในการแสดงออกซึ่งตัวตนของชุมชน (Community Self-Expression) ซึ่งรวมความตั้งแต่การแสดงออกซึ่งสิทธิ ศักดิ์ศรี ภูมิปัญญาของชุมชน นอกจากนี้ยังเป็นเวทีในการพัฒนาศักยภาพในทางความคิดสร้างสรรค์ของบุคคลในชุมชนอย่างเต็มที่

4. เป็นการสื่อสารที่เกิดขึ้นเพื่อตอบสนองความต้องการของชุมชน (Need-oriented) เป็นหลัก

5. หน้าที่ของการสื่อสารเพื่อชุมชน ประกอบด้วย

5.1 หน้าที่ในการแสดงออก (Expressive Function) คือ ทั้งบุคคลและกลุ่มสามารถแสดงออกได้ เพื่อให้เกิดเอกลักษณ์เฉพาะชุมชน

5.2 หน้าที่ทางสังคม (Social Function) คือการเข้าไปมีส่วนร่วมในการสื่อสารเพื่อสร้างความรู้สึกเป็นชุมชนเดียวกัน

5.3 หน้าที่ในการให้ข้อมูลข่าวสาร (Information Function) อันเป็นหน้าที่พื้นฐานของการสื่อสาร

5.4 หน้าที่ในการควบคุมการปฏิบัติการ (Control Activation Function) เพื่อนำไปสู่การปรับปรุง หรือแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชน

นอกจากนี้ เบอริแกน (Berrigan F.J., 1979 อ้างถึงใน กาญจนา แก้วเทพ และคณะ ,2543, น. 51) สนับสนุนคุณลักษณะของสื่อเพื่อชุมชนเพิ่มเติมดังนี้

1. สื่อชุมชนเน้นการปรับปรุงสื่อให้เหมาะสมสำหรับประโยชน์การใช้งานของชุมชน
2. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่คนในชุมชนสามารถเข้าถึง (Access) ได้ตลอดเวลา เพื่อนำไปใช้หาข่าวสาร ความรู้ หรือเพื่อความบันเทิง
3. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่ชุมชนต้องเข้ามามีส่วนร่วม (Participates) ในหลายบทบาท ไม่ว่าจะเป็นผู้วางแผน ผู้ผลิต ฯลฯ
4. สื่อชุมชนต้องเป็นสื่อที่แสดงออกของชุมชน ตัวตนที่แสดงออกไปนั้นต้องมาจากการกำหนดของชุมชนเอง มิใช่ผู้อื่นมากำหนด
5. สื่อชุมชนต้องเป็นเวทีแลกเปลี่ยนข่าวสารและทัศนะของทุกคน

จากแนวคิดเรื่องการสื่อสารชุมชนผู้วิจัยจะยึดเป็นกรอบในการอธิบายถึงคุณลักษณะของวิทยุชุมชน ในเรื่องของการเป็นสื่อชุมชน ที่มีการสร้างทิศทางการสื่อสารอย่างไร มีเป้าหมายในการสื่อสารอย่างไร และหน้าที่ที่สำคัญของวิทยุชุมชนในฐานะที่เป็นสื่อชุมชน รวมทั้งวิทยุชุมชนที่ทำการศึกษามีคุณลักษณะเฉพาะของการสื่อสารชุมชนอย่างไร

ความหมาย หลักการ "วิทยุชุมชน" (Community Radio)

ในปี ค.ศ. 1938 ออร์สัน เวลล์ (Orson Welles) สร้างกระแสให้กับวงการวิทยุ โดยจัดรายการด้วยละครวิทยุแบบสมจริง (Reality drama radio) กับละครเรื่อง War of the Worlds วิทยุในช่วงที่เทคโนโลยีการสื่อสารยังไม่ก้าวหน้า และในยุคที่โทรทัศน์ยังไม่แสดงแสนยานุภาพ วิทยุจึงเป็นช่องทางการสื่อสารที่เปรียบเสมือน Theatre of the mind หรือคนฟังมีโรงมหรสพอยู่ในใจ และแน่นอนว่า เพลง ได้เข้ามามีอิทธิพลต่อการใช้ชีวิตประจำวันของผู้คน ทั้งในบ้านและนอกบ้าน หากไม่เปิดวิทยุด้วยเครื่องรับวิทยุ ก็จะต้องติดเครื่องเล่นวิทยุขนาดเล็ก ที่เรียกว่าวอล์คแมน (Walkman) ไว้ที่สายเข็มขัด เดินตัวเอียงสายไปมา และนี่คือภาพทางวัฒนธรรม การดำรงชีวิตของผู้คนในยุคที่สินค้าการสื่อสาร เป็นส่วนหนึ่งของชีวิตประจำวัน ภาพของวิทยุ นักจัดรายการวิทยุ นักร้อง และเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับการกระจายเสียงจึงเป็นสิ่งที่น่าพิศวงสงสัย ชักชวนให้หลายคนอยากรจะเรียนรู้ว่า ทำไม กล้องสี่เหลี่ยมเล็ก จึงมีเสียงหลากหลายรูปแบบออกมาได้

ความสนใจใคร่รู้ที่ได้รับอิทธิพลมาจากต่างประเทศ เข้ามาสู่ประเทศไทย เมื่อชนชั้นศักดินา หรือชนชั้นที่มีฐานะทางอำนาจ ได้มีโอกาสไปศึกษาที่ต่างประเทศและรับเอาเทคโนโลยีเข้ามาลองใช้ในประเทศไทย สถานีวิทยุแห่งแรก จึงเป็นสถานีวิทยุของชนชั้นปกครอง สถานีวิทยุหลายแห่งต่อมา ถือกำเนิดขึ้นเพื่อทำหน้าที่เป็น สื่อประชาสัมพันธ์ของหน่วยงานต่างๆ รวมทั้งยังเป็นกระบอกเสียงสำคัญของคณะรัฐบาลในช่วงเริ่มต้น กระทั่งปัจจุบันสถานีวิทยุที่อยู่ภายใต้การดำเนินงานของภาครัฐ ยังคงบทบาทและหน้าที่เดิมในการเสนอเรื่องราวด้านเดียวของคณะรัฐบาล หรือสถาบันชั้นสูง แต่เพิ่มเติมบทบาทในการรับเงื่อนไขทางการค้า อาทิ รายได้จากการโฆษณา มาเป็นเงินบำรุงสถานี

วิทยุชุมชน หรือวิทยุท้องถิ่น เป็นการกระจายเสียงแบบบริการสาธารณะ อยู่ภายใต้การดำเนินงานโดยไม่แสวงหาผลกำไร (Non-commercial) บางครั้งเรียก สถานีวิทยุที่มีกำลังส่งต่ำ (Low Air Radio) สถานีวิทยุท้องถิ่น (Local Radio) สถานีวิทยุทางเลือก (Alternative Radio) หรือสถานีวิทยุอิสระ (Free Air Wave) โดยทั้งหมดหมายความว่า เป็นวิทยุอิสระที่ไม่ได้อยู่ภายใต้การควบคุมจากรัฐบาล หรือจากองค์กรธุรกิจใดองค์กรหนึ่ง เงินที่ใช้ดำเนินงานส่วนใหญ่ได้มาจากสมาชิกในชุมชน หรือมาจากการบริจาคแบบให้เปล่าของ

มูลนิธิ องค์การการกุศล และหรือจากการระดมทุนของกลุ่มผู้ดำเนินงาน นอกจากนี้ยังเน้นการมีส่วนร่วมของประชาชนในการบริหารจัดการและการดำเนินการ หรือเป็นอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนของชุมชนเป็นหลัก โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำสถานีเป็นผู้ช่วยเหลือด้านเทคนิค

ไรท์ (Wright: 1979 – 1980 อ้างถึงใน วิชา อุดมจันทร์, 2544 น. 275 - 276) สรุปบทบาทของวิทยุท้องถิ่นว่า “พลเมืองธรรมดาจะมีช่องทางใหม่ที่มีประสิทธิภาพสำหรับแสดงทัศนะและความเห็น ความต้องการและความทุกข์ร้อน ผู้แทนที่เขาเลือกจะมาปรากฏตัวให้เห็นมากขึ้นและมีความรับผิดชอบมากขึ้น เจ้าหน้าที่ท้องถิ่นจะวิ่งออกมาอธิบายและตอบคำถามเกี่ยวกับการปฏิบัติหน้าที่ของตน กลุ่มกดดันทางสังคมจะมีเวทีใหม่ สำหรับถกเถียงปัญหาและรณรงค์ขอรับการสนับสนุนจากประชาชน ชาวท้องถิ่นจะทำให้ประชาชนได้รับรู้ข้อมูลตลอดเวลาเกี่ยวกับปัญหาและนโยบายที่ส่งผลกระทบต่อชีวิตพวกเขา ซึ่งจะมีผลให้เกิดการตรวจสอบเข้าไปถึงเรื่องราวต่างๆ ที่ท้องถิ่นให้ความสนใจ เป็นเวทีถาวรของท้องถิ่นสำหรับพูดคุยและอภิปรายปัญหาได้ทุกเรื่อง จะต้องตีความศัพท์ให้เห็นเป็นรูปธรรมเช่นนี้ จึงจะกล่าวอ้างได้ว่า วิทยุท้องถิ่นอยู่ในตำแหน่งใจกลางของประชาธิปไตยที่มีชีวิตชีวา”

แนวคิดวิทยุชุมชนจากการศึกษาเอกสารขององค์การยูเนสโก How to do the Community Radio³⁷ พบว่า วิทยุชุมชนมีคำเรียกต่างกันไปข้างต้น แต่โดยส่วนใหญ่มีแนวทางในการเกิดและดำเนินงานคล้ายคลึงกัน คือ “A Community radio station is one that is operated in the community, for the community, about the community and by the community.” วิทยุชุมชน คือ การทำงานของคนในชุมชน นำเสนอเนื้อหาของชุมชน โดยคนในชุมชนเป็นทั้งผู้ส่ง ผู้รับ ดังนั้น หลักการและแนวคิดดังกล่าว

1. ต้องเกิดขึ้นจากความต้องการของชุมชนโดยถือหลักว่าคนส่วนใหญ่แสดงความคิด ความต้องการร่วมกัน
2. วิทยุชุมชนต้องได้รับการยอมรับจากกลุ่มต่างๆ ในชุมชน
3. วิทยุชุมชนย่อมไม่มีการแบ่งเชื้อชาติ ศาสนา ประเพณี วัฒนธรรมของคนในชุมชน

³⁷ Louie Tabing, How to do Community Radio: A Primer for Community Radio Operators (United Nation Educational Scientific and Organization: Asia Pacific Bureau For Communication and Information, 2002), pp. 9 - 12.

4. วิทยุชุมชนต้องยึดถือแนวทางการเสนอรายการและข่าวสารของชุมชนเป็นหลักภายใต้แนวคิด ความเชื่อ วัฒนธรรมท้องถิ่น ภูมิปัญญาท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมและเหตุการณ์ในท้องถิ่นเป็นหัวใจของการนำเสนอข่าวสารและรายการ

5. วิทยุชุมชนจะต้องเปิดโอกาสให้ประชาชนในชุมชนร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมจัดรายการและสามารถเข้าไปบริหารจัดการหรือปฏิบัติในสถานีได้ องค์การยูเนสโกได้เน้นว่า "Participatory radio means a radio station that self-managed by those participatory in it."

นอกจากนี้การเปลี่ยนแปลงใดๆในสื่อวิทยุชุมชนให้เป็นไปตามแนวคิดและความต้องการของประชาชนในชุมชน โดยยึดหลักกระบวนการทางประชาธิปไตย

6. วิทยุชุมชนเป็นสถานีวิทยุที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมเฉพาะพื้นที่เท่านั้น (มีลักษณะเป็น Narrowcasting ไม่ใช่ Broadcasting) กำลังส่งไม่เกิน 1 กิโลวัตต์

7. วิทยุชุมชนเป็นสื่อมวลชนตามแนวคิดประชาธิปไตย (Democratic media) เพื่อประชาชน โดยประชาชน ของประชาชน

หลักการทั่วไปของวิทยุชุมชน

วิทยุชุมชน เป็นรูปแบบการบริหารจัดการวิทยุท้องถิ่นให้เป็นศูนย์กลางข้อมูลข่าวสารที่ตรงกับความต้องการของท้องถิ่นที่แท้จริง มีหลักการที่แตกต่างไปจากวิทยุกระจายเสียงทั่วไปอย่างสิ้นเชิง กล่าวคือ แทนที่จะต้องการวิทยุกำลังส่งสูงหรือถูกเป็นเครือข่ายเพื่อที่สามารถครอบคลุมพื้นที่รับฟังได้กว้างขวาง กลับต้องการวิทยุกำลังส่งต่ำเพื่อมุ่งกลุ่มเป้าหมายที่แคบและเฉพาะเจาะจง เพื่อให้สามารถจัดเนื้อหารายการให้สอดคล้องกับเป้าหมายและความต้องการที่แท้จริงของผู้ฟังในชุมชนเป้าหมาย

โดยสภาพแล้ววิทยุชุมชนยังคงมีสภาพเป็นสื่อสารมวลชนมิใช่สื่อสาธารณะ เพราะเน้นการส่งกระจายเสียงไปสู่ผู้ฟังในหมู่บ้าน ตำบล ในท้องถิ่นที่แม้จะมีสภาพเศรษฐกิจสังคมและปัญหาที่ใกล้เคียงกัน แต่ยังมีหลากหลายของชุมชนแต่ละแห่ง การไหลเวียนของข่าวสารของวิทยุชุมชนจะก่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้ ความเข้าใจ ทัศนคติรวมถึงความร่วมมือต่างๆได้อย่างกว้างขวาง แต่ละชุมชนจะได้ข่าวสารซึ่งกันและกัน รวมทั้งข่าวสารที่ตนสนใจอย่างเพียงพอ ซึ่งจะก่อให้เกิดประโยชน์อย่างแท้จริง เพราะเป็นข่าวสารที่ใกล้ตัว

ลักษณะเด่นอีกประการหนึ่ง ก็คือ วิทยุชุมชนได้เปิดโอกาสให้ผู้ฟังมีส่วนร่วมในการจัดรายการมากที่สุด ถึงขั้นการบริหารรายการในรูปคณะกรรมการ การสนับสนุนด้านการเงินหรือการมีส่วนร่วมในการส่งข้อมูลข่าวสารเผยแพร่ จนสามารถกล่าวได้ว่า เป็นรายการวิทยุของ ประชาชน โดยประชาชน และเพื่อประชาชน

วิทยุชุมชนจึงเป็นวิทยุกระจายเสียงในอุดมคติและเป็นสื่อมวลชนของชุมชนอย่างแท้จริง สามารถเป็นปากเสียงและสะท้อนความรู้สึกนึกคิดของชุมชนอย่างสมบูรณ์ วิทยุชุมชนจึงน่าจะเป็นรูปแบบการบริหารจัดการวิทยุท้องถิ่นที่ผู้ฟังให้ความนิยมและเป็นประโยชน์ต่อผู้ฟังและท้องถิ่นเป็นอย่างยิ่ง

หลักการของวิทยุชุมชน กลุ่มสื่อสารชุมชน (Community Communication Group หรือ COMCOM) ของประเทศอังกฤษ ได้ยกร่างกฎของการกระจายเสียงชุมชนขึ้นเมื่อ พ.ศ. 2522 รวม 10 ข้อ ดังนี้ (Simon Partridge, 1982 อ้างถึงใน สุรินทร์ แปลงประสพโชค, 2534, น. 35) การกระจายเสียงชุมชนควร

1. สนองตอบชุมชนท้องถิ่น และ/หรือ ความสนใจของชุมชนเป็นหลัก
2. เป็นรูปแบบของการไม่แสวงหากำไร
3. มีการบริหารและนโยบายที่จัดทำขึ้นโดยคณะกรรมการบริหาร ซึ่งเป็นตัวแทนจากกลุ่มสนใจต่างๆในชุมชน ร่วมกับพนักงานการกระจายเสียง ซึ่งเป็นลูกจ้างหรืออาสาสมัคร
4. ให้บริการข่าวสาร การศึกษาและความบันเทิง รวมทั้งทำให้เกิดการสื่อสารสองทางสำหรับความคิดเห็นที่ขัดแย้ง
5. ได้รับการสนับสนุนงบประมาณจากแหล่งต่างๆ ซึ่งรวมทั้งเงินยืมจากท้องถิ่น จากสภตมขระมาที่กำหนดไว้อย่างชัดเจนในช่วงเวลาที่จำกัดและเงินกองทุนจากทั้งส่วนกลาง และท้องถิ่น
6. ยอมรับให้พนักงานกระจายเสียงที่จ้างไว้ร่วมในสหภาพ มีความคล่องตัวในการทำงานและอนุญาตให้ใช้อาสาสมัครในที่ที่เหมาะสม
7. พยายามกระทำให้เกิดความเสมอภาคในโอกาสการจ้างงานสำหรับผู้หญิง และกลุ่มเชื้อชาติหรือชนกลุ่มน้อยในสังคม
8. ต้องเตรียมให้ประชาชนได้รู้ถึงสิ่งอำนวยความสะดวกในการฝึกอบรมในการผลิตและส่งเผยแพร่ข่าวสาร
9. เนื้อหารายการที่ส่งกระจายเสียงต้องเป็นเนื้อหาหลักจากสิ่งที่มีอยู่ในท้องถิ่น

10. มีนโยบายการจัดรายการที่กระตุ้นให้เกิดการพัฒนา การมีส่วนร่วมในระบอบประชาธิปไตย ต่อต้านปัญหาชาตินิยม เพศนิยม และทัศนคติที่แตกแยกอื่นๆ

ระดับของการเป็นวิทยุชุมชน (จุฬพล รอดคำดี, 2542, น. 23) แบ่งตามระดับความ เข้มข้นดังนี้

1. ระดับรายการ "เพื่อชุมชน" ที่มีผู้จัด/เจ้าของรายการ/เจ้าของสถานีเป็นผู้อื่น แต่จัดรายการเพื่อบริการชุมชน เช่น ประกาศแจ้งของหาย ประชาสัมพันธ์งานชุมชน โดยประชาชน หรือผู้ฟังโทรศัพท์ หรืออาจจะส่งจดหมายเข้ามาในรายการ แต่ผู้จัดรายการจะเป็นผู้เลือกเนื้อหา และพูดด้วยตนเอง

2. ระดับที่มีประชาชนเข้ามาเป็นผู้ร่วมรายการ โดยทางสถานีจะเป็นผู้กำหนดกรอบให้ และให้ประชาชนเป็นผู้นำเสนอเนื้อหารายการ และพูดนำเสนอในรายการ แต่สถานี/ผู้จัดรายการยังคงควบคุมอยู่ เช่น รายการ จส.100 รายการร่วมด้วยช่วยกัน

3. ระดับรายการ "โดยชุมชน" ได้แก่ รูปแบบรายการที่เจ้าของสถานีแบ่งช่วงเวลา รายการใดรายการหนึ่งให้ตัวแทนของประชาชนที่ได้รับเลือกขึ้นมาในรูปของคณะกรรมการวิทยุ ชุมชนมาจัดเนื้อหาและวิธีการนำเสนอด้วยตนเอง โดยทางสถานีจะทำหน้าที่เป็นที่ปรึกษา ได้แก่ โครงการนำร่องวิทยุชุมชน ของกรมประชาสัมพันธ์

4. ระดับสถานี อาศัยอาสาสมัครที่เป็นตัวแทนประชาชนเข้ามาปฏิบัติงานในหน้าที่ต่างๆ ในสถานี และบริหารรายการทั้งหมด แต่สถานียังคงเป็นของหน่วยงานของรัฐ

5. ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานี ในระดับนี้ประชาชนในชุมชนจะรวมตัวกันขึ้นขอคลื่นความถี่จากรัฐ และลงทุนจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นของชุมชน แต่ชุมชนจะแต่งตั้งคณะกรรมการวิทยุชุมชน ที่อาจจะจ้างพนักงาน ผู้จัดการมืออาชีพ อาสาสมัคร ให้เข้ามาดำเนินงานตามแผนนโยบายของคณะกรรมการ

6. ระดับชุมชนเป็นเจ้าของสถานี และมีใบอนุญาตเป็นเจ้าของคลื่น ในระดับนี้คล้ายกับระดับที่ 5 เพียงแต่การดำเนินงานของสถานีในทุกระดับจะเป็นอาสาสมัครจากชุมชนที่ได้รับการฝึกอบรมด้านต่างๆ ซึ่งเท่ากับชุมชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุมากกว่า เพียงแค่ระดับเป็นเจ้าของ (Ownership) หากแต่เป็นระดับปฏิบัติการด้วย (Operation)

คณะกรรมการบริหารวิเทศชุมชน

คณะกรรมการบริหารวิเทศชุมชน เป็นองค์ประกอบที่สำคัญที่สุดที่ทำให้วิเทศชุมชนต่างจากวิเทศกระจายเสียงท้องถิ่น เพราะการที่วิเทศชุมชนจะเป็นของชุมชน โดยชุมชน หรือเพื่อชุมชน ตามปรัชญาของวิเทศชุมชนได้ ก็โดยการบริหารงานผ่านคณะกรรมการบริหารวิเทศชุมชนนี้เอง โดยปกติแล้วกรรมการบริหารวิเทศชุมชนจะมีเพียงชุดเดียว โดยเป็นตัวแทนของชาวบ้านในการสะท้อนความรู้สึกนึกคิดและความต้องการข่าวสารที่แท้จริงของผู้ฟัง นอกจากนี้ยังเป็นผู้กำหนดรูปแบบและสนับสนุนการดำเนินงานวิเทศชุมชน

กาญจนา แก้วเทพ ("คู่มือวิเทศชุมชน" www.thaibja.org/download/book01.zip, 2546) ระบุว่า คุณสมบัติของคณะกรรมการ ประกอบไปด้วย

1. บุคคลที่มีความกระตือรือร้น เพราะวิเทศต้องการความคิดริเริ่มสร้างสรรค์
2. เป็นผู้ที่รักและพร้อมที่จะอุทิศตนเพื่อชุมชน และควรมีเวลาว่างพอสมควร
3. มีความบริสุทธิ์ใจในการเข้ามาทำงาน จึงต้องผ่านกระบวนการเลือกตั้งของชุมชน
4. ไม่เป็นฐานเสียงของพรรคการเมืองพรรคใดพรรคหนึ่ง เพื่อป้องกันการถูกครอบงำจากการเมืองท้องถิ่น
5. ไม่จำเป็นต้องเป็นผู้นำของชุมชน ขอให้เป็นผู้ที่รักและสนใจงานวิเทศเท่านั้น
6. ไม่จำเป็นต้องเป็นบุคคลโดดเด่น หรือมีอิทธิพลในชุมชนเพื่อให้ได้การสนับสนุนด้านการเงิน
7. ควรเลือกคณะกรรมการที่มีสถานภาพทางเศรษฐกิจ และสังคมที่แตกต่างกัน เพื่อให้เกรงใจกันมากขึ้น

แหล่งข้อมูลและหน่วยงานในท้องถิ่น

แหล่งข้อมูลและหน่วยงานในท้องถิ่น วิเทศชุมชนจะเน้นการเผยแพร่ข้อมูลข่าวสารของท้องถิ่นเป็นหลัก ซึ่งนอกจากจะเป็นข่าวสารจากหน่วยงานในท้องถิ่นและข่าวสารในชุมชนแล้ว ยังเน้นในเรื่องของศิลปวัฒนธรรม ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมถึงการสะท้อนสภาพปัญหาท้องถิ่น หรือการใช้เป็นสื่อกลางในการแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้านด้วยความเป็นอิสระจึงเป็นหัวใจสำคัญประการหนึ่งของการดำเนินงานวิเทศชุมชน เพราะข้อมูลบางอย่างอาจจะมีความขัดแย้งขึ้นได้ ซึ่งผู้จัดรายการจะต้องระมัดระวังที่จะไม่เป็นผู้ตัดสินชี้

ถูกขีดฆ่าของข้อมูล ควรพึงเสี่ยงจาก คณะอนุกรรมการผลิตรายการวิทยุชุมชน เพราะเป็นผู้ที่เข้าถึงข้อมูลได้ดีกว่า

รูปแบบรายการวิทยุชุมชน

รูปแบบรายการวิทยุชุมชน เป็นรูปแบบที่ไม่ตายตัว เพราะขึ้นอยู่กับความสนใจของผู้ฟังเป็นเกณฑ์ในการตัดสินใจผลิตรายการ ไม่มีรูปแบบที่เป็นสากลชัดเจน แต่อย่างไรก็ตามจะมีลักษณะเป็นรายการนิตยสารทางอากาศ (Magazine programme) เพราะเสนอข่าวสารท้องถิ่นที่หลากหลาย รวมถึงเพลงและศิลปะพื้นเมือง ซึ่งสอดคล้องกับที่ผู้ฟังเป้าหมายจะสนใจฟัง รูปแบบของรายการจะเป็นอย่างไรขึ้นอยู่กับคณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนที่จะตัดสินใจ แม้กระทั่งการที่จะเสนอรายการหรืออาสาสมัครเข้าร่วมดำเนินรายการหรือมีส่วนในการผลิตข้อมูลต่างๆ อย่างไรก็ตามรูปแบบของรายการอาจจะประกอบด้วย

1. ข่าว ควรจะเสนอข่าวสำคัญที่สุดในวันนั้นด้วย แต่จะให้ความสำคัญที่ข่าวท้องถิ่นในจังหวัดและชุมชนหมู่บ้านเป้าหมาย รวมถึงข่าวบริการชาวบ้าน
2. ความรู้ด้านเกษตร สุขภาพอนามัย ภูมิปัญญาชาวบ้าน รวมทั้งศิลปวัฒนธรรม ท้องถิ่น ซึ่งเป็นองค์ความรู้ในท้องถิ่นจริงๆ ไม่ใช่เรื่องทั่วไป
3. ความคิดเห็นเกี่ยวกับปัญหาท้องถิ่นและข้อเสนอในการแก้ไข ซึ่งอาจจะสะท้อนปัญหาจากชาวบ้านสู่ส่วนราชการที่เกี่ยวข้องและใช้รายการเป็นศูนย์กลางในการแก้ไขปัญหาให้ชาวบ้าน รวมทั้งชี้แจง ทำความเข้าใจด้วย
4. เพลง อาจเป็นเพลงพื้นเมือง เพลงลูกทุ่งเก่าๆ หรือเพลงดังในอดีต หากมีการบอกที่มาที่ไปของเพลงด้วยก็จะดี เพราะกลุ่มเป้าหมายจะเน้นที่ผู้ใหญ่เป็นหลัก
5. สปอตและการเชื่อมโยงรายการ อาจใช้ภาษาถิ่นเพื่อความใกล้ชิดกับผู้ฟัง และอาจจะช่วยจัดทำสปอตบริการชาวบ้านในงานบุญที่สำคัญๆ หรือร่วมรณรงค์ร่วมกัน เพลงนำรายการอาจใช้เพลงพื้นเมืองที่คณะกรรมการบริหารวิทยุชุมชนร่วมกับทางสถานีช่วยกันผลิต

สัดส่วนของรายการต่างๆ เหล่านี้จะไม่คงที่ ขึ้นอยู่กับสถานการณ์และความสนใจของผู้ฟังเป็นหลัก แต่เนื่อหาดังกล่าวนี้อาจจะใช้เป็นกรอบเพื่อพิจารณาในการจัดรายการวิทยุชุมชน

กระบวนการและหลักเกณฑ์การคัดเลือกเนื้อหาเพื่อผลิตรายการ

เนื้อหารายการ คือ การตอบสนองความต้องการของชุมชนและเป็นเครื่องมือพัฒนา ชุมชนให้เข้มแข็ง และเพื่อให้ได้รายการที่พึงประสงค์ มีกลไกและกระบวนการ 2 อย่างที่ใช้ควบคู่กันคือ

1. กระบวนการให้ได้มาซึ่งเนื้อหา โดยการสำรวจความต้องการของผู้ฟัง จากนั้นทำการประเมินผลรายการภายหลังออกอากาศแล้ว เพื่อให้ได้ข้อมูลในการตัดสินใจว่าจะรักษาเนื้อหาอะไร และตัดเนื้อหาอะไร
2. เกณฑ์ในการคัดเลือกเนื้อหา คือ ควรเป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องหรือใกล้ตัว ท้องถิ่นเป็นหลัก และเหมาะสำหรับคนทุกเพศ ทุกวัย ทุกอาชีพ

หลักการของการบริหารจัดการงบประมาณของวิทยุชุมชน

1. ต้องไม่ใช่งานแสวงหากำไรที่เป็นตัวเงิน การบริหารจัดการเรื่องงบประมาณทำเพื่อให้เลี้ยงตัวได้ มิใช่เป็นการหวังผลกำไร
2. ต้องกระจายแหล่งรายได้ให้มาจากหลายแหล่ง เพื่อป้องกันการพึ่งพารายได้ และรักษาความเป็นอิสระของวิทยุชุมชนทางเศรษฐกิจ ตัวอย่างเช่น สถานีวิทยุชุมชน KANU ในรัฐโคโลราโด สหรัฐอเมริกา มีการกระจายแหล่งรายได้จากหลายแหล่ง คือ จากเงินอุดหนุนของรัฐ 17% จากค่าธรรมเนียมสมาชิกรายปี 65% จากโฆษณา 10% ที่เหลือเป็นรายได้จากการระดมทุน
3. ในการรับเงินทุนสนับสนุนจากแหล่งใด จะต้องเป็นการรับอย่างไม่มีเงื่อนไข แลกเปลี่ยน แต่สามารถทำให้มีสเปดสั้นๆ เพียงกล่าวขอบคุณและระบุชื่อสินค้าหนึ่งประโยค
4. ต้องมีการบริหารจัดการงบประมาณที่มีระบบระเบียบชัดเจน โดยจัดทำระบบบัญชีรับจ่าย มีระบบการเบิกจ่าย รวมทั้งเพื่อให้ผู้บริจาคเกิดความไว้วางใจ ควรมีระบบการรายงานผลย้อนกลับไปสู่ผู้บริจาคว่าได้ใช้ไปสำหรับกิจกรรมใดบ้าง
5. แหล่งเงินทุนควรมาจากหน่วยงานรัฐส่วนกลาง หน่วยงานท้องถิ่น จากการศึกษา จากแหล่งเงินทุนขององค์กรความช่วยเหลือที่ไม่แสวงหากำไร เช่น SIF หรือวางแผนเขียน โครงการขอทุนจากรัฐบาลญี่ปุ่น และสหประชาชาติ หาวิธีการหารายได้ด้วยตนเอง เช่น จัดทำเสื้อกลุ่มและจัดขาย ขายสินค้าในงานเทศกาล ทำของที่ระลึกออกจำหน่าย หรือใช้รูปแบบทางประเพณี เช่น การจัดงานทอดกฐิน ผ้าป่าเพื่อก่อตั้งกองทุนวิทยุชุมชน

ผู้ฟัง จะมีบทบาทสำคัญในการสะท้อนข้อมูลกลับมาที่สถานีฯ และเป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญ ข่าวสารจากผู้ฟังเป็นเรื่องที่ผู้จัดรายการต้องให้ความสำคัญ ซึ่งหากสามารถให้บริการในรายการได้ จะทำให้เห็นคุณค่าและเกิดความนิยมในรายการอย่างรวดเร็ว การเชื่อมโยงปัญหาของผู้ฟังเข้ากับการแก้ไขปัญหาของหน่วยงานที่เกี่ยวข้องเป็นหน้าที่สำคัญประการหนึ่งของผู้จัดรายการวิทยุชุมชน ("คู่มือวิทยุชุมชน" [www.thaibja.org/download/ book01.zip](http://www.thaibja.org/download/book01.zip), 2546)

1 การมีส่วนร่วมในระดับผู้ฟัง

1.1 รับฟังอย่างเฉยๆ

1.2 รับฟังอย่างสม่ำเสมอ

1.3 รายงานผลการฟังให้ทางผู้จัดรายการทราบ

1.4 ดิชม หรือเสนอแนะ หรือประเมินผลรายการ

1.5 โทรศัพท์เข้ามาร่วมแสดงความคิดเห็นในรายการ

1.6 ส่งจดหมายมาเสนอแนะหัวข้อ หรือประเด็นเนื้อหา หรือประเด็นปัญหา

1.7 เป็นตัวแทนในการส่งข่าวสาร หรือร่วมแจ้งข่าวสาร หรือตรวจสอบข่าวสารกับ

พื้นที่

1.8 ร้องทุกข์ หรือร้องเรียนปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน

1.9 ร่วมงานเวทีสัญจร หรือกิจกรรมต่างๆ ของวิทยุชุมชน หรือ ช่วยจัดหาทุน

สนับสนุน

1.10 เสนอแนะรูปแบบรายการ

1.11 ช่วยประชาสัมพันธ์วิทยุชุมชน

2 ผู้ฟังกับการมีส่วนร่วมในระดับผู้ผลิตรายการ หรือผู้ดำเนินรายการ เป็นระดับการมีส่วนร่วมที่สูงขึ้น ได้แก่

2.1 เป็นอาสาสมัครทำหน้าที่เป็นผู้สื่อข่าวท้องถิ่น ส่งข่าวสาร (แบบวิทยุ จ.ส. 100) โดยคัดเลือกเนื้อหาข่าวสารที่น่าสนใจมาให้

2.2 ช่วยเป็นแหล่งข้อมูลประจำสำหรับการแนะนำวิทยากร หรือแขกรับเชิญในพื้นที่ทำหน้าที่เป็นแขกรับเชิญ หรือวิทยากร หรือผู้ให้สัมภาษณ์แบบบางโอกาส หรือแบบประจำ

2.3 เข้ามาเป็นผู้ร่วมผลิตรายการในแง่ของการช่วยเหลือประเด็น เลือกแง่มุม ช่วยรวบรวมข้อเท็จจริง ซึ่งจะมีบทบาททั้งในขั้นตอนก่อน หรือระหว่าง หรือหลังการผลิตซึ่ง อยู่ในฐานะอนุกรรมการ หรือคณะกรรมการผลิตเนื้อหารายการ

2.4 เมื่อมีความถนัด มีความสนใจ มีประสบการณ์และมีเวลาเอื้ออำนวยก็อาจ เข้ามาเป็นผู้ดำเนินรายการได้เลย

3 ผู้ฟังกับการมีส่วนร่วมในระดับบริหารงาน การมีส่วนร่วมในระดับนี้เป็นขั้น สูงสุดของการมีส่วนร่วม ได้แก่

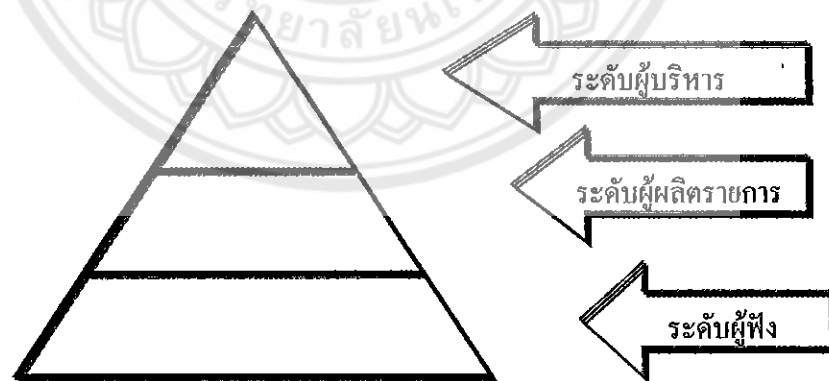
3.1 เป็นผู้วางแผนและนโยบายเกี่ยวกับวิทยุชุมชน

3.2 เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการแต่งตั้งคณะทำงานฝ่ายต่างๆ

3.3 เป็นผู้ตัดสินใจเกี่ยวกับการเพิ่ม หรือลดช่วงเวลาในการออกอากาศ หรือ เนื้อหา

3.4 เป็นผู้วางแผนกิจกรรมต่างๆ ที่เกี่ยวกับการพัฒนาวิทยุชุมชน

จากระดับการมีส่วนร่วมข้างต้นสามารถจำแนกจำนวนประชาชนในการเข้ามามี ส่วนร่วมได้ กล่าวคือ จำนวนคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในระดับผู้ฟังมีมากที่สุด รองมาเป็นจำนวน คนที่เข้ามาเป็นผู้ผลิตรายการ และในระดับผู้ที่เข้ามาร่วมเป็นระดับผู้บริหารจะมีจำนวนน้อย ที่สุดตาม (ดูภาพที่ 2.4)

แผนภาพที่ 2.4 ระดับการมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชน 3 ระดับ

นอกจากนี้ในเรื่องของคู่มือวิทยุชุมชน ยังมีเรื่องของหลักเกณฑ์การประเมินระดับการมีส่วนร่วมในชุมชนของวิทยุชุมชนฯ ซึ่งมีอยู่ 3 มิติดังต่อไปนี้

1 การประเมินผลการเข้าถึงและความสนใจในการรับฟังของผู้ฟัง ครอบคลุมเนื้อหา ดังนี้

- 1.1 มีการเปิดรับฟังหรือไม่ ฟังแบบใด ช่วงเวลาใด รายการอะไร
- 1.2 แรงจูงใจในการเปิดรับฟัง
- 1.3 มีความพึงพอใจหรือไม่ พพอใจรายการอะไร รูปแบบรายการ หรือเนื้อหาที่ชอบ
- 1.4 ได้ใช้ประโยชน์อะไรบ้างจากวิทยุชุมชน
- 1.5 มีความต้องการอะไรบ้างจากวิทยุชุมชน

2 การประเมินผลรายการ เจาะจงแต่ละรายการ หรือมีเป้าหมายเพิ่ม หรือลด หรือตัดรายการ หรือมีเป้าหมายเพื่อการพัฒนารายการ โดยมีประเด็นครอบคลุมดังนี้

- 2.1 ความเหมาะสมของช่วงเวลา
- 2.2 ความสั้นยาว หรือพอดีของเวลาในการนำเสนอรายการ
- 2.3 เนื้อหารายการ (ประโยชน์ /ความน่าสนใจ/ ความเหมาะสม/ ระดับความยากง่าย ฯลฯ)
- 2.4 ผู้ดำเนินรายการ (การพูด /ความเป็นกันเอง /ภาษาที่ใช้/ ฯลฯ)
- 2.5 แกรับเชิญ /วิทยากร
- 2.6 จังหวะในการนำเสนอเนื้อหา
- 2.7 เพลงที่ใช้ในรายการ

3 การประเมินมิตติการมีส่วนร่วมในรายการวิทยุชุมชนฯ แบ่งออกเป็น 3 ระดับ

- 3.1 การประเมินผลการมีส่วนร่วมระดับผู้ฟัง
- 3.2 ร่วมฟังอย่างต่อเนื่องสม่ำเสมอ
- 3.3 ร่วมแจ้งข่าวสาร
- 3.4 ร่วมเสนอประเด็น
- 3.5 ร่วมร้องทุกข์
- 3.6 ร่วมโทรศัพท์เข้ามาพูดคุยในรายการ พิจารณาวัตถุประสงค์ของการโทรศัพท์

เข้ามาพูดคุยในรายการร่วมด้วย

- 3.7 ร่วมเขียนจดหมายติชม หรือเสนอแนะรายการ

4 การประเมินผลระดับการมีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตรายการ

- 4.1 เคยเข้ามาเป็นผู้ร่วมจัดรายการ
- 4.2 เคยเข้ามาเป็นแขกรับเชิญ
- 4.3 เคยเข้ามาเป็นแหล่งข้อมูล
- 5 การประเมินผลการมีส่วนร่วมในระดับผู้บริหาร
  - 5.1 ความกระตือรือร้นในการทำงาน
  - 5.2 ความรับผิดชอบในการทำงาน
  - 5.3 ความสม่ำเสมอในการเข้าร่วมประชุม
  - 5.4 การเก็บรวบรวมข้อมูลสามารถอาศัยวิธีการสังเกตการณ์ การสัมภาษณ์ การกรอกแบบสอบถาม การดูบันทึกเอกสาร เป็นต้น

จุมพล รอดคำดี ได้แปล คู่มือวิทยุชุมชน³⁸ ที่เป็นการนำเอาองค์ความรู้ในการจัดตั้งวิทยุชุมชนจากประเทศต่างๆ มาเป็นแนวทางในการดำเนินสถานีวิทยุชุมชนภายในประเทศไทย โดยระบุว่า "อินเทอร์เน็ตมีศักยภาพมหาศาลเพื่อการพัฒนา โดยเฉพาะในชนบทเพราะเป็นแหล่งข้อมูลด้านสุขภาพ เกษตรกรรม หรือสิ่งแวดล้อม เป็นสิ่งที่ช่วยให้ผู้ทำงานด้านสาธารณสุข ส่งเสริมเกษตรกรรม หรือ ชาวบ้านได้อภิปรายปัญหาต่างๆกับผู้เชี่ยวชาญ และยังช่วยให้ชุมชนต่างๆได้พูดคุยกันเรื่องประเด็นที่ส่งผลกระทบต่อพวกเขา ปัญหาและหนทางแก้ไข"

อินเทอร์เน็ตในชนบทศรีลังกา

คตมาเลเป็นชุมชนชนบทที่มีประชากรรวมกันประมาณหนึ่งแสนห้าหมื่นคน สถานีวิทยุชุมชนของที่นี่เป็นพื้นฐานการทดลองใช้วิทยุเชื่อมโยงคนในท้องถิ่นกับอินเทอร์เน็ตได้เป็นอย่างดี สถานีวิทยุออกอากาศรายการ ท่องอินเทอร์เน็ตทางวิทยุ ทุกวัน ผู้จัดรายการคัดเลือกข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมาอธิบายและตีความเป็นภาษาท้องถิ่น ผู้ฟังที่ไม่รู้ภาษาอังกฤษก็ได้ใช้อินเทอร์เน็ตด้วยวิธีนี้

ผู้ฟังขอข้อมูลเฉพาะเรื่องได้ โดยเฉพาะเรื่องที่เป็นประโยชน์กับพวกเขา เช่น แนวโน้มความต้องการของตลาด การเกษตร การบรรเทาความยากจน การศึกษา สุขภาพ และยา

โครงการนำร่องของโครงการยูเนสโกและรัฐบาลศรีลังกา นี้ ช่วยให้ผู้ที่สนใจอยากค้นหาข้อมูลในอินเทอร์เน็ตเอง ได้ใช้อินเทอร์เน็ตตามอินเทอร์เน็ตคาเฟ่ และในห้องสมุดชุมชนโดยไม่เสีย

³⁸ เฟรเซอร์, คอลิน. (2548). คู่มือวิทยุชุมชน. (จุมพล รอดคำดี,ผู้แปล). มปท.

เงิน นอกจากนี้สถานีวิทยาก็สร้างฐานข้อมูลชุมชน เก็บเรื่องที่ผู้ฟังขอมา ส่วนใหญ่เป็นภาษาท้องถิ่น และเหมาะสมกับความสนใจและความจำเป็นในการพัฒนาท้องถิ่นซึ่งเป็นเรื่องสำคัญ เพราะชุดข้อมูลจากอินเทอร์เน็ตมักไม่มีใครเหมาะกับท้องถิ่นนัก

ทางเดินเท้าหมู่บ้านและทางด่วนข้อมูลข่าวสาร นำเสียดายที่มีคนส่วนน้อยเท่านั้น ในประเทศกำลังพัฒนา ส่วนใหญ่ที่เข้าถึงข้อมูลทรงคุณค่าในอินเทอร์เน็ตเช่น ในแอฟริกามีคนไม่ถึงร้อยละ ๑.๕ ที่เข้าถึงอินเทอร์เน็ตได้ ในปลาย ค.ศ.1998 (พ.ศ. 2541)ไม่มีชาวชนบทยากจนที่ไหนได้อยู่ในจำนวนคนส่วนน้อยที่ได้ใช้อินเทอร์เน็ต ปัญหาก็คือทำอย่างไรจึงจะเชื่อมต่อคนชนบทที่อยู่ในหมู่บ้านห่างไกล กับทางด่วนข้อมูลข่าวสารได้

การผสมผสานรายการวิทยุชุมชนกับอินเทอร์เน็ตเป็นหนทางหนึ่ง ถ้าสถานีวิทยามีคอมพิวเตอร์ที่เชื่อมต่อกับอินเทอร์เน็ตได้ ผู้ผลิตรายการก็หาข้อมูลต่างๆจำนวนมากมา มาหาศาลมาให้ผู้ฟังได้ และก็ยังหาคำตอบกระทู้ถามจากสมาชิกในชุมชนได้ด้วย การออกอากาศข้อมูลข่าวสารแบบนี้ก็เท่ากับนำอินเทอร์เน็ตเข้าไปถึงบ้านผู้ฟัง แม้ว่าบางครั้งครอบครัวไม่มีโอกาสได้มีโทรศัพท์ไว้ใช้ ยิ่งคอมพิวเตอร์ในบ้านยิ่งไม่ต้องพูดถึง

ศูนย์ทางไกลเอนกประสงค์

คนเราพูดกันเรื่องการใช้ไมโครชิพ และการสื่อสารผ่านดาวเทียมเพื่อการพัฒนาชนบทกันมาตั้งแต่ต้นทศวรรษ ค.ศ. 1980 (พ.ศ. 2523)แนวคิดเรื่องศูนย์ทางไกลเอนกประสงค์ หรือที่รู้จักกันในนามร้านข้อมูลชนบท ได้พัฒนาเรื่อยมา

หลักการเบื้องต้นคือสร้างที่ให้ชาวบ้านไปหาข้อมูล เช่น ข้อมูลการเกษตร สุขภาพ การวางแผนครอบครัว และการพัฒนาอื่นๆ หรือประเด็นทางสังคม อาจให้ใช้โดยไม่ต้องเสียเงินหรือเสียค่าธรรมเนียม เมื่อพัฒนาเต็มรูปแบบแล้ว ก็จะมีสถานีวิทยุชุมชนเป็นแกนกลางของศูนย์ทางไกลนี้ที่ให้บริการต่างๆ หลากหลาย

ศูนย์ทางไกลนี้จะมีอินเทอร์เน็ตไว้ให้บริการตามที่ได้กล่าวมาแล้ว และเชื่อมต่อกับชุมชนต่างๆ เข้าด้วยกัน นอกจากนี้ยังอาจจะมีบริการอื่นๆ เช่น โทรศัพท์และโทรสาร สาธารณะ ห้องสมุด วิดีทัศน์ โสตทัศนวัสดุ หนังสือ และสิ่งพิมพ์ต่างๆ โครงการธนาคารโลก เคยเสนอให้มีศูนย์ทางไกลรูปแบบหนึ่งในประเทศอินเดียที่หารายได้เลี้ยงตนเองโดยขายแผ่นเสียงและเทปเสียง ให้เขาวิดิทัศน์และอุปกรณ์โสตทัศน ให้บริการการพิมพ์ด้วยคอมพิวเตอร์ และถ่ายสำเนาเอกสาร

ในบังคลาเทศ ธนาคารกรามีน เจ้าของโครงการเงินกู้โดยเฉพาะสำหรับผู้หญิงชนบท ได้เริ่มกิจการกรามีนเทเลคอมใน ค.ศ. 1996 (พ.ศ. 2539) ให้ผู้หญิงกู้เงินไปซื้อ

โทรศัพท์มือถือและเปิดบริการสาธารณะ รวมทั้งให้บริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตในเมืองใหญ่ๆ กรามีนเทเลคอมวางแผนจะติดตั้งบริการโทรศัพท์ในหมู่บ้านห่างไกลทั่วประเทศ รวมทั้งขยายบริการเชื่อมต่ออินเทอร์เน็ตด้วย การดำเนินการนี้นับเป็นก้าวแรกของคุณ์ทางไกลอเนกประสงค์ในชนบท แต่การกระจายเสียงในบังคลาเทศยังคงเป็นการผูกขาดของรัฐ และไม่มีแนวโน้มว่ารัฐบาลจะอนุญาตให้เปิดวิทยุชุมชนในเร็วๆ นี้

เทคโนโลยีดิจิทัล

เทคโนโลยีดิจิทัลได้เปลี่ยนแปลงวิธีการผลิต และการกระจายเสียงรายการวิทยุเรื่อยมา ในช่วงไม่กี่ปีมานี้สถานีวิทยุกระจายเสียงหลายแห่งลงทุนติดตั้งระบบดิจิทัลเพื่อผลิตรายการแทนระบบอนาล็อก และกำลังขยายระบบดิจิทัลให้ใช้ส่งสัญญาณออกอากาศด้วย ในขณะที่เดียวกันการพัฒนาทางดิจิทัลก็รวมอุตสาหกรรมการกระจายเสียง โทรคมนาคม และคอมพิวเตอร์เข้าด้วยกัน การพัฒนานี้นำไปสู่บรรยากาศธุรกิจใหม่ที่ท้าทาย ที่ทำให้นักวิทยุโทรทัศน์ต้องค้นหาบทบาทสื่อผสมที่แจ่มชัด

นิยามสถานีวิทยุชุมชนแห่งอนาคต

"เราต้องตัดสินใจว่าสถานีจะเป็นอย่างไรและเพื่อใคร จะเป็นเพียงเครื่องมือสำหรับไม่กี่คน หรือสำหรับสังคมเพียงส่วนเดียวไว้ใช้พูดกับคนจำนวนมาก หรือปล่อยให้ตีใจผูกขาด หรือจะใช้สร้างความเข้มแข็งให้ชุมชนเพื่อที่จะได้เรียนรู้ว่า มีอะไรบ้างที่มีผลต่อผู้คนในชุมชนโดยตรง เช่น สาธารณสุขพื้นฐาน ขันติต่อความแตกต่างทางศาสนา การศึกษาพื้นฐาน การตั้งครอบครัวในวัยรุ่น ฯลฯ"

Zane Ibrahim and Ms Adams. Bush Radio 89.5 FM

การเตรียมงานในชุมชน

การจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนต้องหารือกับชุมชนเพื่อวิเคราะห์สถานการณ์ ในชุมชน มีสื่ออะไรบ้าง สมาชิกชุมชนเข้าถึงสื่อพวกนี้ได้มากน้อยเพียงไร และวิทยุชุมชนมีประโยชน์ต่อคนในท้องถิ่นอย่างไร เป็นต้น ผู้นำชุมชนทั้งผู้ที่ได้รับเลือกตั้งและผู้นำทางศาสนาตลอดจนผู้นำทางความคิดต้องมีส่วนร่วมในกระบวนการนี้

ควรหารือโดยจัดอภิปรายกับกลุ่มต่างๆคร่าวละกลุ่ม เช่น ชาวนา ชาวประมง เจ้าของร้านค้า ครู เป็นต้น ที่สำคัญคือต้องหารือกับกลุ่มผู้หญิง และเยาวชนซึ่งเป็นกลุ่มที่ชุมชนชนบทส่วนใหญ่ไม่ยอมให้มีบทบาทนัก ต้องไม่เว้นแม้กระทั่งชนกลุ่มน้อยหรือกลุ่มที่มี

วัฒนธรรมและภาษาแตกต่างกันไป ต้องตรวจสอบทัศนคติของประชาชนต่อสถานการณ์ปัจจุบัน ความต้องการการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลง ความเป็นไปได้ของการพัฒนาหรือการเปลี่ยนแปลงดังกล่าว รวมทั้งทัศนคติเรื่องบทบาทของวิद्यุชุมชน เพราะที่จริงแล้ววิद्यุชุมชนต้องการความมุ่งมั่นทางสังคม ไม่ใช่เครื่องมือ

บางครั้งการที่ชุมชนได้มีส่วนร่วมอภิปรายสถานการณ์ในชุมชน และช่วยกันหาแนวทางที่จะเข้าถึงบริการพื้นฐานได้มากขึ้น ก็อาจทำให้คิดได้ว่าการสื่อสารภายในชุมชนที่ดีขึ้นเป็นองค์ประกอบแรกสู่การพัฒนาและเปลี่ยนแปลงและวิद्यุชุมชนอาจเป็นเครื่องมือสื่อสารที่เหมาะสมที่สุดไปโดยธรรมชาติ

ผลเบื้องต้น กระบวนการหารือในเมืองต้นควรแสดงถึง

- ระดับความกระตือรือร้น ความมุ่งมั่น ความเข้าใจเรื่องบริการวิद्यุชุมชน
- วัตถุประสงค์โดยรวมของวิद्यุชุมชน โดยเฉพาะในเชิงการเปลี่ยนแปลงและการพัฒนา
- การดำเนินงานของวิद्यุชุมชนโดยคร่าวๆ

ถ้าชุมชนมีความเห็นในประเด็นเหล่านี้ไม่ตรงกัน แนวคิดเรื่องวิद्यุชุมชนก็อาจเปลี่ยนแปลงไป หรือไม่ก็ต้องปรึกษาหารือกันอีกให้กว้างขวางยิ่งขึ้นในระหว่างที่ปรึกษาหารือกันควรต้องพยายามตอบประเด็นปัญหาต่างๆที่หยิบยบทให้ได้

ควรติดต่อบุคคลและองค์กรนอกชุมชนที่อาจเกี่ยวข้องกับการจัดตั้งวิद्यุชุมชน ซึ่งได้แก่สถานีวิทยุกระจายเสียงของรัฐ หรือวิทยุธุรกิจที่มีรัศมีการออกอากาศครอบคลุมชุมชนด้วย องค์กรพัฒนาต่างๆที่ดำเนินงานพัฒนาชุมชนเจ้าหน้าที่ท้องถิ่นที่รับผิดชอบงานสาธารณสุข เกษตร การศึกษา และการบริการอื่นๆของรัฐ

แนวคิดวิद्यุชุมชนในระยะเริ่มต้น เป็นแผนภาพแห่งความฝันของบรรดานักวิชาการทางด้านสื่อสารเพื่อชุมชน และนักสื่อสารในชุมชนช่วงเริ่มต้น อย่างไรก็ตามสถานการณ์ของวิद्यุชุมชนในขณะที่เก็บข้อมูลมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างอันเกิดจากแรงสะท้อนทางการเมือง เศรษฐกิจและสังคมโลก ซึ่งจะกล่าวต่อไปในบทที่ 4 วิद्यุชุมชนมุมมองที่ได้รับจากงานวิจัย ทั้งนี้นับจากเริ่มมีวิद्यุชุมชนในประเทศไทย เมื่อปี 2540 มีนักวิชาการที่เกี่ยวข้องได้สรุปสถานการณ์ไว้ในมุมมองที่แตกต่างกันไป

นักวิชาการสื่อสารมวลชน ที่สนใจในเชิงนโยบาย โครงสร้างการบริหารงานและการปฏิรูปสื่อระดับประเทศ อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์³⁹ กล่าวว่า ข้อเรียกร้องในเชิงนโยบายและการร่างพระราชบัญญัติมายาวนานตลอด 10 ปี นั้นมีพัฒนาการดังนี้

ปัจจุบันสถานการณ์ทางด้านสิทธิในการสื่อสารยังไม่มั่นคง 'ไม่มีความแน่นอน' ทางด้านการสื่อสารอย่างมีเสรีภาพของประชาชน แต่โดยส่วนตัวอาจารย์เชื่อว่า การเข้ามาอยู่ในสภาพนี้แล้วแสดงให้เห็นว่า วิทยุชุมชน ยังคงมีสิทธิในการสื่อสาร พัฒนาการของการสื่อสารผ่านวิทยุชุมชน มองย้อนกลับไปเมื่อ 15 ปีที่ผ่านมา นับตั้งแต่ 14 ตุลาคม 2516 มีการเคลื่อนไหว ประท้วงและเรียกร้องกันในหลายจังหวัด แต่เหตุการณ์ที่นำไปสู่การปฏิรูปที่ชัดเจน เรียกได้ว่าเป็น วงศาวិทยา คือ เหตุการณ์ในพฤษภาคม ปี 2535 สาเหตุของการเรียกร้องนั้นเกิดจากการที่รัฐบาลปิดเบือนข้อมูลข่าวสาร รัฐบาลผูกขาดการครอบครองสื่อ ทำให้เกิดการเคลื่อนไหวปฏิรูปทางการเมือง เคลื่อนไหวเพื่อให้เกิดการเรียกร้องสิทธิเสรีภาพภายใต้กรอบรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 - 41

มาตราที่ 40 มีการกล่าวถึงการปฏิรูปสื่อ ให้มีการเกิดขึ้นของสื่อวิทยุ และสื่อโทรทัศน์ ที่สามารถนำมาใช้เพื่อประโยชน์ท้องถิ่น ประเทศชาติ เป็นครั้งแรก ที่มองเห็นจิตวิญญาณใหม่ๆ ทำให้เกิดกิจกรรมหลัก 3 ด้าน คือ

1. ร่างพระราชบัญญัติคลื่นความถี่ ประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์แห่งชาติ

มาตราที่ 26 ระบุไว้ว่า 20% ให้กับภาคประชาชน ประชาชนเลยดำเนินการได้ ปี พ.ศ. 2543 เกิดความหลากหลายในการจัดตั้งสถานีวิทยุ สามารถแบ่งออกเป็น

- วิทยุท้องถิ่นเชิงพาณิชย์
- วิทยุชุมชนเชิงพาณิชย์
- เคเบิลท้องถิ่น
- เคเบิลดาวเทียม
- โทรทัศน์ดาวเทียม

³⁹ สัมภาษณ์ รศ.ดร. อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 23 กรกฎาคม 2550.

มีการยุบรวม กสช กับ กทช เป็น กสทช จากคณะกรรมการ 7 คน เหลือ 9 คน

ดังนั้นการมีรัฐธรรมนูญปี 2550 จึงเป็นสิ่งสำคัญอย่างมากเพราะ วิทยุเป็นประโยชน์ต่อสาธารณะ หากวิทยุเน้นเพื่อประกอบธุรกิจมากกว่าการเน้นเพื่อประโยชน์สาธารณะ หากวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นในปัจจุบันมีสามพันกว่าคลื่นนั้น ไม่ได้เป็นไปตามหลักการในระยะเริ่มแรกว่า เป็นของชุมชน โดยชุมชน เพื่อชุมชน ไม่เพียงเท่านั้นการเกิดขึ้นของวิทยุใหม่ๆ เหมือนการที่ทุกคนมาจับจองที่ดินและทำการปักป้ายร่วมกับวิทยุชุมชน แต่ปัจจุบัน มีการจำแนกประเภทชัดเจนและรัฐบาลยอมไม่ใช่ผู้ครอบครองกรรมสิทธิ์ที่ดินแต่ควรจะให้อิสระอย่างชัดเจน ไม่อยากให้เป็นเชิงพาณิชย์ ทำให้เกิดการแข่งขันอย่างชัดเจน เพื่อให้เกิดการพัฒนาคุณภาพของเนื้อหารายการที่เน้นเรื่องของความรู้ สักส่วนของความรู้ที่มีอยู่ในชุมชน ความรู้ในเรื่องวิทยุ ไม่ได้เป็นจุดเริ่มต้นที่จะทำให้เกิดการสร้างวิทยุในชุมชน แต่เน้นให้ประชาชนมีสิทธิในการสื่อสารเพิ่มขึ้น และใช้สื่อวิทยุเพื่อการสร้างความเป็นชุมชนที่เข้มแข็ง เกิดการเรียนรู้และลงมือทดลองดูกันไปอย่างน้อยชุมชนก็รู้ที่จะพูดเรื่องของตัวเองมากกว่ารับฟังเรื่องของคนอื่นๆ จนไม่สนใจเรื่องของตนเอง แม้กระทั่งการแก้ปัญหาของชุมชนเอง

อย่างไรก็ตามงานวิจัยครั้งนี้ ช้อสมมติฐานในเบื้องต้นของคณะผู้วิจัย เชื่อว่า คนที่จะมาบริหารสถานีวิทยุ ควรจะมีความรู้ในด้านวิทยุ ทั้งเรื่องของความรู้ในเนื้อหา ความรู้ความเข้าใจในเทคนิคการจัดรายการ หรือแม้กระทั่งการที่คนในชุมชนมีความรู้ทางด้านนโยบายและข้อกำหนดทางด้านกฎหมายเพื่อให้เข้าใจในบทบาทและการแสดงความเสรีภาพทางการสื่อสารของตัวเอง ทั้งหมดนั้นคือองค์ความรู้ที่หล่อหลอมรวมกันเพื่อที่จะสร้างวิทยุชุมชนที่มีคุณภาพในบริบทและความเปลี่ยนแปลงทางสังคมไทย ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ตั้งคำถามนำวิจัย เพื่อพิสูจน์ข้อสมมติฐานดังกล่าว โดยจะนำไปประมวลในบทที่ 4 ต่อไป

ในขณะที่นักวิชาการปฏิบัติที่ลงพื้นที่เพื่อสร้างความเข้าใจให้กับนักกิจกรรมหรือกลุ่มผู้นำชุมชนในแต่ละจังหวัดอย่าง เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ ยังคงยืนยันกับผู้วิจัยว่า วิทยุชุมชนมีคุณค่าในตัวเองอันเป็นไปตามแนวทางความคิดของยูเนสโก คือ วิทยุชุมชนของประชาชน เพื่อประชาชน ทั้งนี้ เอื้อจิตต์ ได้เขียนสรุป วิพากกรรมวิทยุชุมชน ออกมาในลักษณะของอีเมล มายังสมาชิกรัฐสภาทั่วประเทศไทย ไว้ดังนี้

“แม้กระบวนการวิद्यุชุมชน ที่เริ่มจากการสร้างความรู้ ความเข้าใจในสิทธิตามรัฐธรรมนูญ และ หลักการวิद्यุชุมชน ที่มีสาระสำคัญ คือ เป็นสมบัติร่วมของชุมชน ที่สมาชิกชุมชนร่วมกัน รับผิดชอบดำเนินการ และจัดการอย่างสอดคล้องกับ ความสนใจ ความต้องการ และ ความถนัด รวมทั้งขีดความสามารถในการจัดการ ของชุมชนท้องถิ่นนั้นๆ อันถือเป็นอัตลักษณ์ที่ต้องได้รับการเคารพ วิद्यุชุมชนยังมีเงื่อนไขสำคัญคือ “ไม่เป็นเครื่องมือของรัฐบาล และไม่ กระทำการอย่างมุ่งหวังแสวงหารายได้ในทางธุรกิจ”

กระบวนการเรียนรู้สู่การปฏิบัติ และ การขยายตัวของ การ ดำเนินการวิद्यุชุมชน ดำเนินการไปอย่างไม่มีใครหยุดยั้งได้ แต่ถูก แทรกแซงจากการเมืองในช่วงก่อนการเลือกตั้งทั่วไป ปี 2548 ให้เป็น เครื่องมือสร้างความนิยมในนักการเมืองโดยเฉพาะพรรคที่เป็นรัฐบาล แต่สถานการณ์ที่เลวร้ายที่สุดคือเมื่อรัฐบาลยุคทักษิณ 1 และ 2 โดย มติคณะรัฐมนตรี ประกาศและยืนยันให้ วิद्यุชุมชนสามารถหารายได้ จากการโฆษณา โดยให้โฆษณาได้ 6 นาทีใน 1 ชั่วโมง (ทั้งที่ เมื่อถูก ถามโดยคณะกรรมการปฏิรูปสื่อ ในวุฒิสภาชุดเลือกตั้งตรง หน่วยงานเกี่ยวข้องตอบอย่างเต็มปากว่า ไม่สามารถติดตาม ตรวจสอบได้ว่ามีการโฆษณาตามนั้นหรือไม่ เพราะสถานีมีจำนวน มาก) อันพลัน วิद्यุชุมชนในประเทศไทย ที่ตลอดพัฒนาการร่วม 5 ปี มีจำนวนประมาณ 300 แห่ง ก็เพิ่มเป็นกว่า 3,000 แห่ง สร้างรายได้ เป็นกอบเป็นกำให้หมื่นนักการเมือง และ ข้าราชการในหน่วยงานที่ เกี่ยวข้องโดยตรงกับการกำกับดูแลกิจการวิद्यุกระจายเสียงและวิद्यุ โทรทัศน์ ถึงขนาดมีบางคนลาออกจากราชการในยุค “จากกันด้วยดี” มาดำเนินธุรกิจขายเครื่องส่ง และ ติดตั้งระบบทางเทคนิค ด้วยจุด ขายสำคัญ คือ “ไม่ต้องกลัวถูกจับ เพราะรับประกันด้วยภูมิรู้ทาง เทคนิค ด้วยเงื่อนไขเพียงการไปขึ้นทะเบียนกับหน่วยงานเจ้านาย เพื่อประกาศตนเป็นวิद्यุชุมชน”

ในขณะเดียวกัน หน่วยงานแห่งนี้ก็ประกาศตนด้วยการ รับรองของ ก.พ.ร. หรือ คณะกรรมการพัฒนาระบบราชการ ให้

บริหารด้วยรูปแบบ เอสดียู หรือ Service Delivery Unit ที่ไม่มีอะไรซับซ้อนมากไปกว่า คนทำงานรับเงินเดือนจากงบประมาณชาติ ในอัตราที่สูงเพื่อจูงใจ แต่ขณะเดียวกันก็หารายได้ทางธุรกิจได้ โดยไม่ต้องส่งเงินรายได้เข้ากระทรวงการคลัง และ จะเป็นเช่นนี้ไปจนกว่าจะประกาศว่าเลี้ยงตนเองได้ ในช่วงปลายยุคทศวรรษ 2 หน่วยงานนี้ไม่สามารถจัดการบริหารด้วยเอสดียูได้อย่างเต็มที่เต็มระบบ ในสื่อวิทยุกระจายเสียง และ วิทยุโทรทัศน์ที่ดูแล เพราะเกิดเหตุพลิกผันทางการเมืองเสียก่อน แต่หน่วยงานที่ปรับตัวเต็มรูป คือ สถาบันด้านการฝึกอบรม ของกรมนี้ ที่หารายได้เป็นกอบเป็นกำ จากความเชื่อที่เหนียวแน่นว่า ตนเป็นผู้มีอำนาจแต่ผู้เดียว ในการออกเอกสารกระดาษ¹ แม้จะถูกค่าที่เข้ารับการอบรมในราคาหลายพัน เป็นผู้ที่มีความถูกต้องตามกฎหมายในการพูดทางสื่อ และการจัดรายการ

นับเป็นการทำงานบนมาตรฐานที่ทับซ้อนกันอย่างยิ่ง กล่าวคือ "มือหนึ่งรับเงินจากการจัดอบรมด้วยเงินไขเพื่อสร้างมาตรฐานทางวิชาชีพวิทยุกระจายเสียง แต่อีกมือหนึ่งเปิดประตูให้ใครก็ได้มาทำวิทยุชุมชน" หรือ ที่จริงอาจเป็นมาตรฐานเดียวกัน คือ ใช้อำนาจสร้างโอกาส และ เงินไข ชวนคนให้มาทำวิทยุกระจายเสียง ขายเครื่องส่งและอุปกรณ์ได้ และยังได้ลูกค้ามาอบรมมากขึ้น อันเป็นความคิดที่ปราศจากคุณธรรมและความรับผิดชอบตามที่ควรจะมีในสถานะข้าราชการ แต่ด้วยที่รัฐขาดคือถือดีของข้าราชการบางคน ที่ต้องการสกัดความเชื่อเรื่อง "วิทยุชุมชนคือกลุ่มคนอาสาสมัครทำงานเพื่อประโยชน์สาธารณะ และ วิทยุชุมชนต้องไม่มีการโฆษณาเพื่อหารายได้ทางธุรกิจ" อาจเพราะเหตุที่กฎหมายระบุว่า ภาครัฐต้องทำสื่อเพื่อบริการสาธารณะ และ วิทยุชุมชนก็เป็นสื่อเพื่อบริการสาธารณะ ถ้าวิทยุชุมชนยื่นหยัดไม่หารายได้จากการโฆษณา หน่วยงานตนและภาครัฐอื่นซึ่งมีรายได้จากการโฆษณาก็จะถูกเปรียบเทียบ จึงใช้อำนาจทางราชการ "ควบคุมกฎ สร้างกติกา เพื่อให้มีอำนาจ และช่องทางหารายได้" แนวนโยบายเรื่องวิทยุชุมชนมีโฆษณาได้ จึงเป็นการร่วมมือกันระหว่างนักการเมืองยุครัฐบาลทำลายประเทศด้วยการหารายได้ในทุกวิธี กับ

ข้าราชการที่ต้องการทั้งอำนาจ และ รายได้ "ตามน้ำ" จนทำให้วิชาชีพ วิทยุกระจายเสียง สื่อมวลชนประเภทหนึ่ง กลายเป็นเพียงช่องทางหา รายได้ของผู้ที่ต้องการหาเลี้ยงชีพ ผู้เขียนเคยเป็นวิทยากรให้สมาคม นักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย ที่มุ่งมั่นจัดอบรมและแจกวุฒิบัตรอย่าง ดูเป็นงานหลักของสมาคมฯ โอกาสนั้นได้พบผู้ที่เรียกตนว่า เป็น ผู้ประกอบการวิทยุชุมชน ซึ่งแสดงตนอย่างภาคภูมิใจว่า เดิมทำ อาชีพเปิดท้ายขายของ ไม่รู้เรื่องการจัดและการผลิตรายการเลย แต่มี คนมาบอกให้รีบไปขึ้นทะเบียน แล้วติดต่อทางหน่วยขึ้นทะเบียนนั้น แหละ ลงทุนแค่หลักแสน ก็ตั้งสถานีวิทยุได้ ทุกวันนี้ ฝ่ายภรรยาทำ หน้าที่พูดทางวิทยุ โดยอ่านหนังสือพิมพ์สลับเปิดเพลง ฝ่ายสามีเป็น ฝ่ายหาโฆษณา ทำให้ไม่กี่เดือนก็คืนทุนแล้ว หาเงินได้ง่าย ๆ ไม่เหนื่อย แถมสนุก และได้ชื่อเสียงมากกว่าเปิดท้ายขายของ ที่มามาอบรมกับ สมาคมเพื่อจะได้วุฒิบัตรอีกใบหลังจากได้จากหน่วยงานที่เจ้าหน้าที่ ขายเครื่อง เพื่อนำใบประกาศพวกนี้ ไปติดไว้ที่สถานี เผื่อเจ้าหน้าที่ มาตรวจ ซึ่งก็ไม่น่ากลัวอะไร เพราะเขาไม่ให้พูดอะไร เราก็กทำตาม ขอ เพียงได้ออกโฆษณาตามที่ไปวิ่งหามาได้ เท่านั้นก็สบายแล้ว

ในขณะที่การวางรากฐานทำลายคุณค่าวิทยุชุมชน และ การสร้างความสับสนของสิทธิการสื่อสาร ดำเนินการไปในรัฐบาลชุด ที่แล้ว แต่กระบวนการดำเนินการเพื่อให้ได้มาซึ่งองค์กฤษฎีที่มีหน้าที่ใน การกำกับดูแลกิจการวิทยุกระจายเสียงและโทรทัศน์ รวมทั้ง การ ประกาศใช้ พ.ร.บ.การประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุ โทรทัศน์ ก็ดำเนินการไปอย่างซุกซลักลากล้ำช้า ด้วยเหตุประการสำคัญ คือ ความไม่จริงจังและจริงจังของหน่วยงานภาคราชการที่เกี่ยวข้อง ในการจัดกระทำให้องค์ประกอบสำคัญของการปฏิรูปสื่อ วิทยุกระจายเสียง และ วิทยุโทรทัศน์ เกิดขึ้นอย่างเป็นไปตาม เจตนารมณ์การปฏิรูปสื่อ และเหตุนั้นก็ล่าเลยมาจนถึงยุครัฐบาลที่ ทหารจัดตั้งหลังการรัฐประหาร 19 กันยายน 2549⁴⁰

⁴⁰ เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไทรรัตน์, อิเล็กทรอนิกส์เมด

แนวทางการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory communication)

การมีส่วนร่วม (Participatory Approach) ตามนิยามขององค์การอนามัยโลก (World Health Organization) และองค์การยูนิเซฟ (UNICEF) หมายถึง การที่ประชาชนสามารถแสดงออกถึงความต้องการของตน การจัดอันดับความสำคัญ การเข้าร่วมในการพัฒนา และได้รับประโยชน์จากการพัฒนานั้น โดยเน้นการให้อำนาจตัดสินใจแก่ประชาชน

จากผลการประชุมขององค์การยูเนสโก (UNESCO) ณ กรุงเบลเกรด ประเทศยูโกสลาเวีย ปี ค.ศ. 1977 ได้กำหนดสาระสำคัญของแนวคิดเรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชน (Participatory Communication) ไว้ 3 ประการ คือ (Jan Servaes and et., 1996, p. 18)

1. การเข้าถึงสื่อ (Access) หมายถึง การเข้าถึงสื่อที่ให้บริการแก่ชุมชน รวมทั้งประชาชนย่อมได้รับโอกาสในการเลือกรับรายการ หรือมีส่วนร่วมในการเข้าไปจัดทำในสิ่งที่จะเป็นประโยชน์แก่ตน อีกทั้งยังต้องมีช่องทางให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นหรือแสดงความต้องการสื่อผ่านไปสู่อุผลิตรายการ หรือองค์กรผู้ผลิตสื่อได้
2. การมีส่วนร่วม (Participation) หมายถึง การเข้าไปมีส่วนร่วมในระบบการสื่อสารในทุกๆระดับ นั่นคือประชาชนสามารถมีส่วนร่วมในทุกๆขั้นตอน ทั้งในกระบวนการผลิต รายการ การบริหารจัดการ และการวางแผนระบบการสื่อสารต่างๆ ในชุมชน
3. การจัดการด้วยตนเอง (Self-Management) หมายถึง กระบวนการตัดสินใจของประชาชนในชุมชน ที่มีอำนาจและสิทธิในการตัดสินใจ ตั้งแต่เริ่มคิด กำหนดนโยบาย การวางแผน การลงทุน การกำหนดและการจัดสรรงบประมาณ เป็นต้น ซึ่งนับเป็นขั้นตอนการมีส่วนร่วมที่มีความสำคัญที่สุด

ในขณะที่โคเฮน และอัฟฮอฟฟ์ (Cohen and Uphoff, 1977, p.7-10) ได้แบ่งการมีส่วนร่วมออกเป็น 4 แบบ คือ

- 1 มีส่วนร่วมในการตัดสินใจ (Decision Making) ประชาชนมีส่วนร่วมในการริเริ่ม ตัดสินใจ ดำเนินการตัดสินใจ และอยู่ในการตัดสินใจปฏิบัติการ
- 2 มีส่วนร่วมปฏิบัติการ (Implementation) การสนับสนุนด้านทรัพยากร การบริหาร การประสานความร่วมมือ

3 มีส่วนร่วมในผลประโยชน์ (Benefits) ด้านวัตถุ สังคม และส่วนบุคคล

4 มีส่วนร่วมในการประเมินผล (Evaluation)

การสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมได้ยึดถือแนวคิดการสร้างความเข้าใจ การยอมรับความมีเกียรติ มีศักดิ์ศรีของประชาชน การยอมรับที่ยอยู่บนพื้นฐานของความหลากหลาย (Diversity) การไม่เป็นเพียงหนึ่ง หรือการมีมากกว่าหนึ่ง (Plurality) ซึ่งหมายความว่า มนุษย์ย่อมมีความแตกต่างในด้านความเชื่อในสิ่งต่างๆ การยอมรับว่าผู้คนบนโลกมีหลายเผ่าพันธุ์ แต่มีเชื้อชาติเดียว ประเพณีเดียว วัฒนธรรมเดียวเท่านั้น ดังนั้นการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมย่อมต้องอยู่บน พื้นฐานการยอมรับสิ่งเหล่านี้ และวิธีการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้น มุ่งเน้นที่สภาวะแวดล้อมของ ผู้รับสารมากกว่าตัวผู้ส่งสาร หรือการแสดงผลการสื่อสาร สิ่งที่สำคัญ คือ เน้นให้เห็นถึงวิธีการแสวงหาการสื่อสารที่เหมาะสมกับ ผู้รับสารมากกว่าวิธีการสื่อสาร เพียงเพื่อถ่ายทอดข่าวสารเท่านั้น (จุมพล รอดคำดี, 2542, น. 23)

หัวใจสำคัญของกระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม (Participatory Communication Process) คือ กระบวนการร่วมกันคิด ร่วมรับฟัง และเคารพในความคิดของผู้อื่น ตระหนักในสิทธิและหน้าที่ของสมาชิกในชุมชน ร่วมวิเคราะห์ประเด็นปัญหาทางสังคม แลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน ตลอดจนกระบวนการร่วมกันค้นหาแนวทางและตัดสินใจร่วมกันโดยอาศัยพื้นฐานของข้อมูลที่สมบูรณ์ การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของสมาชิกในสังคมจะนำไปสู่การเกิดสำนึกเชิงสาธารณะร่วมกัน (Public Conscientization) และกระบวนการเรียนรู้ร่วมกัน (Learning Process) ระหว่างสมาชิกในสังคม เพื่อนำไปสู่การพัฒนาเปลี่ยนแปลงทางสังคมที่เหมาะสม และเป็นที่ยอมรับของสมาชิกในสังคม (Shirley A. White, et al, 1994, p.p. 15-31)

เงื่อนไขสำคัญที่จะทำให้กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมเป็นแนวทางการสื่อสารที่มีประสิทธิภาพในการพัฒนาสังคมนั้นได้แก่ ประชาธิปไตย และแนวคิดด้านประชาธิปไตยในการสื่อสาร (Democratic Communication) กล่าวคือ กระบวนการสนทนาโต้ตอบระหว่างสมาชิกในสังคมที่มีการคำนึงถึงสิทธิความเท่าเทียมกันของบุคคล สิทธิ และเสียงของบุคคลในการแสดงความคิดเห็น (Right to Communicate) โอกาสในการรับรู้ และการเข้าถึงข้อมูลที่เกี่ยวข้อง (Accessibility to Information) การมีจิตสำนึกในเชิงประโยชน์ของสาธารณะ

เหนือประโยชน์ส่วนตน การตระหนักในบทบาทหน้าที่ของตน การยอมรับฟังความคิดเห็นของผู้อื่น และการปฏิบัติตามแนวทางที่ได้รับความเห็นชอบจากสมาชิกส่วนใหญ่ โดยเชื่อมั่นว่า ปรัชญาการสื่อสารเชิงประชาธิปไตยดังกล่าวจะนำไปสู่การเพิ่มพลัง (Empowerment) ให้กับสมาชิกในสังคม โดยการกระตุ้นให้ประชาชนรู้สึกเป็นเจ้าของกิจกรรม หรือโครงการต่างๆ ที่ได้ร่วมกันกำหนด ตลอดจนเข้ามามีส่วนร่วมในการดำเนินการ เอาใจใส่ดูแล และตรวจสอบโครงการต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง (ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล, 2542 น. 23)

นอกจากนี้แล้ว กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (2543, น. 55-67) ได้อธิบายถึงการมีส่วนร่วมในองค์ประกอบของการสื่อสารดังนี้

1 เป้าหมายของการสื่อสาร ได้กำหนดให้ชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในระดับใด เช่น ในระดับเข้ามาร่วมแสดง ระดับเป็นผู้รับสาร (Audience) ที่คอยป้อนปฏิกริยาย้อนกลับ (Feedback) ระดับวางนโยบาย ฯลฯ

1.1 ลักษณะสองทางและปฏิกริยาตอบกลับ (Interactivity) ของการสื่อสาร ยิ่งการสื่อสารที่เอื้ออำนวยให้มีลักษณะตอบโต้กันอยู่ตลอดเวลามากขึ้นเท่าใด โอกาสที่ชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมก็ยิ่งจะมีมากขึ้น

1.2 ใครคือผู้ส่งสาร ในชุมชนเองโอกาสที่คนส่วนใหญ่จะได้จะเข้ามาเป็นผู้ส่งสารมีมากน้อยทั่วถึงกันหรือไม่ หรือเมื่อเปรียบเทียบกับระหว่างนักสื่อสารมวลชนอาชีพเจ้าหน้าที่ของรัฐ และชาวบ้าน สัดส่วนที่จะได้เป็นผู้ส่งสารนั้นเป็นอย่างไรบ้าง

1.3 ประเภทของเนื้อหาสาร เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับสภาพความเป็นจริงของชุมชนหรือเปล่า ตัวอย่างเช่น ปัจจุบันนี้ แม้ในโทรทัศน์จะมีรายการประเภทวิเคราะห์ข่าวและสถานการณ์ปัจจุบัน แต่ทว่า เนื้อหาทั้งหมดยังคงเป็น "วาระแห่งชาติ" เป็นส่วนใหญ่ โอกาสที่ประเด็นท้องถิ่นจะได้เข้าไปเป็นเนื้อหาในสื่อมวลชนยังมีอยู่น้อย นอกจากนั้นวิธีการนำเสนอเนื้อหา หากมีลักษณะของการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน (Dialogue) แสวงหาความร่วมมือจากหลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group Decision Making) ก็ยิ่งจะทำให้การมีส่วนร่วมมีโอกาสมากขึ้น

2 ประเภทของช่องทาง /สื่อ โดยหลักการทั่วไปแล้ว สื่อขนาดเล็ก เช่น สื่อเฉพาะกิจจะเปิดโอกาสให้ชุมชนมีส่วนร่วมได้มากกว่าสื่อมวลชน สื่อที่ชาวบ้านคุ้นเคย เช่น สื่อเฉพาะกิจและสื่อประเพณี ก็เอื้ออำนวยให้ชาวบ้านเข้าร่วมได้ง่ายกว่าสื่อสมัยใหม่ที่แปลกหน้า อย่างไรก็ตามนี้มิได้หมายความว่าปิดโอกาสโดยสิ้นเชิง สำหรับสื่อสมัยใหม่หรือสื่อ

ที่มีขนาดใหญ่ เช่น สื่อมวลชน เพียงแต่มีข้อพึงตระหนักถึงความยากง่ายในการเข้ามามีส่วนร่วมของสื่อประเภทต่างๆ และการค้นคิดสร้างสรรค์ กิจกรรมและช่องทางแบบใหม่ที่จะเอื้ออำนวยความสะดวกในการเข้ามามีส่วนร่วมของประชาชน

3 ผู้รับสารและการมีปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback) สำหรับการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมนั้นจะมีความเชื่อพื้นฐานที่เกี่ยวข้องกับผู้รับสารที่แตกต่างไปจากการสื่อสารเพื่อการพัฒนากระแสหลักโดยสิ้นเชิง กล่าวคือ กระบวนทัศน์ใหม่นี้จะเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีผู้ใช้ที่ว่างเปล่าและไม่รู้อะไรเลยเกี่ยวกับเนื้อหาสารที่จะสื่อไป หากแต่ความรู้ที่ผู้รับสารมีนั้นอาจจะเป็นความรู้คนละชุดที่แตกต่างจากที่ผู้ส่งคาดคิดเอาไว้ ตัวอย่างเช่น แนวคิดเรื่องการพัฒนาคุณภาพชีวิตให้ดีขึ้นในหมู่ประชาชนก็มีแนวคิดเช่นนี้อยู่ แต่อาจจะแตกต่างไปจากแนวคิดเรื่องความจำเป็นขั้นพื้นฐาน (จปฐ) ของกระทรวงสาธารณสุข และนอกจากผู้รับสารจะมีความรู้ที่เกี่ยวข้องกับเนื้อหาสารแล้ว วิธีการรับสารของประชาชนก็ได้เป็นอย่าง passive หากว่าเป็นอย่าง active และประชาชนผู้รับสารมักจะมีปฏิกริยาป้อนกลับ (Feedback) ทั้งที่เป็นแบบเป็นทางการหรือไม่เป็นทางการ ประจักษ์พยานที่เห็นได้อย่างชัดเจนในกรณีที่เนื้อหาสื่อ นั้นมีความผูกพันใกล้ชิดกับประชาชน เช่น การพูดคุยหลังจากดูละครโทรทัศน์แล้ว ดังนั้นไม่ว่าชุมชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในการสื่อสารในระดับใดก็ตาม การจัดช่องทางสำหรับปฏิกริยาป้อนกลับก็จะเป็นปัจจัยอย่างขาดไม่ได้ของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม

4 ระดับการมีส่วนร่วม เนื่องจากการมีส่วนร่วมในการสื่อสารของชุมชนนั้นกระทำได้ในหลายระดับ และได้มีนักวิชาการหลายท่านจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมเอาไว้หลายแบบ ในที่นี้จะขอจัดแบ่งระดับการมีส่วนร่วมของชุมชนเอาไว้ 3 ระดับ โดยเรียงลำดับจากระดับที่น้อยที่สุดไปจนถึงมากที่สุดดังนี้

4.1 การมีส่วนร่วมในลักษณะผู้รับสาร/ผู้ใช้สาร (Audience/Receiver/User) เป็น ขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับล่างที่สุด กล่าวคือ ในกระบวนการสื่อสารตั้งแต่ต้นยังอยู่ในกำหนัดของผู้ส่งสารไม่ว่าจะเป็นการเลือกประเด็นเนื้อหา การเลือกวิธีนำเสนอ ไปจนกระทั่งการเลือกช่องทางสื่อที่จะใช้เผยแพร่ และผู้รับสารก็ยังคงมีฐานะเป็นเพียงผู้รับสารแต่เพียงอย่างเดียว อย่างไรก็ตามสิ่งที่อาจจะเปลี่ยนแปลงไปสำหรับฐานะของผู้รับสารในการสื่อสารชุมชนแบบมี ส่วนร่วมก็คือ

4.1.1 ในการสื่อสารชุมชนแบบมีส่วนร่วม ต้องมีการขยายแนวคิดของผู้รับสารให้ตระหนักถึงสิทธิที่จะรู้ของตน (Right to know / Right to be inform) และนอกจากนั้น

สิทธินี้ยังขยายไปถึงสิทธิที่จะบอกเล่าข้อมูลข่าวสารของตนต่อสาธารณะด้วย (Right to inform)

4.1.2 จะต้องสร้างหลักประกันในการมีส่วนร่วมของผู้รับสารทั้งในช่วงขาเข้า (Input) และช่วงขาออก (Output) เช่น ในช่วงนำเข้าข้อมูลจะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางข่าวสารอะไรบ้างสำหรับชุมชน โอกาสในการเข้าถึงเป็นอย่างไร เนื้อหาของข่าวสารนั้นเกี่ยวข้องกับชุมชนหรือเปล่า และมีรูปแบบการนำเสนอในลักษณะอย่างไร

4.1.3 ปัจจัยสำคัญของความร่วมมือในฐานะผู้รับสาร ก็คือ ช่องทางข่าวสาร (Channel) โดยเฉพาะอย่างยิ่งในบางช่วงเวลาที่เป็นช่วงระยะเวลาที่สำคัญของชุมชน ตัวอย่างเช่น เมื่อมีกรณีรัฐมนตรีสัญญาหรือการทำประชาพิจารณ์ในต่างจังหวัดและมีการถ่ายทอดรายการ ดังกล่าวผ่านสื่อมวลชน จะต้องมีการสำรวจว่ามีช่องทางอะไรบ้างที่ประชาชนในบริเวณดังกล่าวจะได้รับข่าวสารอย่างทั่วถึง ในกรณีเช่นนี้ มาตรการการเพิ่มช่องทางการสื่อสาร (Addition of Channel) เป็นสิ่งที่จำเป็น

4.2 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้ส่งสาร (Sender/Producer) เป็นขั้นตอนของการมีส่วนร่วมในระดับที่สูงขึ้นมาและจำเป็นต้องสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เพิ่มเติม หรือต้องมีการปฏิรูปเปลี่ยนแปลง โครงสร้างเก่าๆ ที่มีอยู่ การเข้ามามีส่วนร่วมในฐานะผู้ผลิตหรือผู้ร่วมผลิตนั้น ยังแบ่งออกได้เป็นหลายขั้นตอนตามหลักแนวคิดของการผลิตสื่อ คือ

4.2.1 ขั้นตอนการผลิต (Pre - production stage) อันได้แก่ ขั้นตอนการเตรียมการก่อนการผลิตสื่อ กิจกรรมในขั้นตอนต่อไปนี้จะประกอบไปด้วยการเลือกประเด็นหัวข้อ การเลือกแง่มุมที่จะนำเสนอ การรวบรวมข้อเท็จจริงที่จะนำมาใช้เป็นวัตถุดิบ การเขียนบทแบบต่างๆ การคัดเลือกจากและตัวแสดง ฯลฯ

4.2.2 ขั้นตอนการผลิต (Production Stage) ได้แก่ขั้นตอนของการลงมือผลิต เช่น การเข้าห้องจัดรายการ

4.2.3 ขั้นหลังการผลิต (Post - production stage) ได้แก่ขั้นตอนหลังการถ่ายทำเสร็จแล้วก็ต้องมีการตัดต่อ การอัดเสียงประกอบ การเพิ่มเติมด้านเทคนิคต่างๆ

ชุมชนอาจจะเข้ามามีส่วนร่วมในการผลิตขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่งซึ่งแต่ละขั้นตอนใดขั้นตอนหนึ่ง ซึ่งแต่ละขั้นตอนอาจจะต้องมีการสร้างเงื่อนไขใหม่ๆ เช่น หากต้องการให้ชาวบ้านเข้ามามีส่วนร่วมในขั้นตอนการผลิต ก็จำเป็นต้องมีการอบรมให้ชาวบ้านเรียนรู้การใช้อุปกรณ์เสียก่อน อย่างไรก็ตามจะเป็นการดีที่ยังจะเปิดโอกาสให้ชาวบ้านได้เข้ามามีส่วนร่วมให้มากที่สุด

ในลักษณะการร่วมคิด ร่วมวางแผน ร่วมดำเนินการระหว่างนักสื่อสารมวลชน กับชุมชน แม้ว่าชาวบ้านอาจจะไม่มีเวลาที่จะมาเรียนรู้อุปกรณ์เครื่องมือได้อย่างชำนาญจนถึงขั้นการลงมือผลิตได้ด้วยตนเองก็ตาม อันที่จริงการใช้เครื่องมือชิ้นนั้นเป็นเพียงส่วนหนึ่งเท่านั้นของการมีส่วนร่วม ซึ่งชาวบ้านอาจจะไม่จำเป็นต้องลงมือใช้เครื่องมือเอง แต่ก็สามารถจะเข้าร่วมได้อย่างเต็มที่ เช่นในขั้นตอนก่อนการผลิต การให้ชาวบ้านเป็นคนเลือกประเด็นวิธีการนำเสนอ เลือกลงหาสถานที่ที่จะใช้เป็นฉากถ่ายทำ และหลังจากที่ถ่ายทำออกมาแล้ว ก็จะนำฉายให้ชาวบ้านชมก่อนเพื่อแสดงความคิดเห็นพูดคุยและแลกเปลี่ยนทัศนะกัน

เบอริแกน (Berigan: 1979 อ้างถึงในกาญจนา แก้วเทพ และคณะ, 2543, น. 60) ตั้งข้อสังเกตว่า โครงสร้างและวิธีการทำงานขององค์กรสื่อสารมวลชนนั้นจะมีลักษณะเป็นลำดับชั้น (Hierarchical) คนที่อยู่ข้างบนมีอำนาจในการตัดสินใจ ในขณะที่คนระดับกลางและระดับล่างผู้เป็นคนลงมือทำงานจะต้องคอยฟังการตัดสินใจจากคนข้างบน

4.3 การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย (Policy Planner) ถือเป็นรูปแบบสูงสุดของการมีส่วนร่วม และดังที่สังเกตเห็นว่า ยิ่งระดับของการมีส่วนร่วมสูงมากขึ้นเท่าใด สัดส่วนของชุมชนที่จะเข้ามามีส่วนร่วมได้ก็จะเล็กลง กล่าวคือ ในระดับของผู้รับสาร คนในชุมชนทุกคนสามารถมีส่วนร่วมได้ แต่เมื่อจนกระทั่งถึงขั้นการผลิต ก็อาจจะมีคนบางกลุ่มในชุมชนเท่านั้นที่จะเข้ามามีส่วนร่วม จนกระทั่งถึงขั้นตอนสุดท้ายคือระดับของการวางแผนและนโยบายนี้ก็คงจะมีตัวแทนบางคนเท่านั้นจากชุมชนที่จะเข้ามาดำเนินการในระดับนี้

การมีส่วนร่วมในฐานะผู้วางแผนและกำหนดนโยบาย หมายถึง การวางแผนและนโยบายดำเนินการใช้สื่อที่รวมเอาชุมชนเข้ามาอยู่ในโครงสร้างการสื่อสารของชุมชนในระดับกว้าง อาจจะหมายความถึงการวางแผนและกำหนดนโยบายของการสื่อสารทุกประเภทที่มีอยู่ใน ชุมชน ไม่ว่าจะเป็นสื่อประเภทใด เช่น สื่อมวลชน (วิทยุ หนังสือพิมพ์หมู่บ้าน) สื่อเฉพาะกิจ (วิดีโอ โปสเตอร์ หอกระจายข่าว เสียงตามสาย) สื่อประเพณี รวมทั้งสื่อบุคคล การวางแผนนั้นจะเป็นการสร้างเชื่อมโยงระหว่างสื่อแต่ละประเภทเพื่อให้เกิดประสิทธิภาพสูงสุดในการใช้ ตัวอย่างเช่น เมื่อมีการพิจารณาวิทยุที่เสนอสารคดี เรื่องการปรับปรุงดินด้วยวิธีแบบชีวภาพ หน่วยงานที่รับผิดชอบเรื่องการสื่อสารของชุมชน ก็อาจจะติดต่อขอเทปดังกล่าวมาออกอากาศซ้ำผ่าน หอกระจายข่าว เพื่อเพิ่มโอกาสในการเข้าถึงให้แก่

ชาวบ้าน หรืออาจจะส่งต่อให้โรงเรียนจัดทำออกมาเป็นโปสเตอร์ เพื่อให้สื่อเกิดความคงทน
ถาวร เหมาะสำหรับการศึกษามากขึ้น

ส่วนในระดับแคบลงมาอาจจะหมายถึงการมีส่วนร่วมในการกำหนดแผนและ
นโยบายของสื่อบางประเภทที่จะเข้ามาในชุมชน ตัวอย่างที่กำลังจะเกิดขึ้นในสังคมไทย คือ
การทำวิทยุ ชุมชนที่ในโครงสร้างของการดำเนินงานจะมีตัวแทนชาวบ้านเข้าไปอยู่ในทุก
ขั้นตอน คือ ทั้งระดับคณะกรรมการบริหารวิทยุ ทั้งระดับการผลิต กล่าวคือเป็นความ
รับผิดชอบร่วมกัน ชุมชนเองก็ต้องรับผิดชอบต่อการทำงานของสื่อ ซึ่งจะรวมทั้งด้าน
งบประมาณ อุปกรณ์ บุคลากร ฯลฯ ส่วนสื่อนั้นก็ตอบสนองต่อความต้องการของชุมชน

5 ลักษณะของการโต้ตอบทางการสื่อสาร (Interactivity) ยิ่งมีการสื่อสารมาก
ได้ตอบกันตลอดเวลา ยิ่งมีส่วนร่วมมากเท่านั้น

6 ใครคือผู้ส่งสาร (Sender) ตัวแทนในชุมชนมีส่วนร่วมในการส่งสารมากน้อย
เท่าใด

7 ประเภทของเนื้อหาสาร (Content) เป็นเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนหรือไม่
มีวิธีการนำเสนอในเชิงการสนทนาแลกเปลี่ยนทัศนะซึ่งกันและกัน แสวงหาความร่วมมือจาก
หลายฝ่าย (Collaboration) และก่อให้เกิดการตัดสินใจโดยกลุ่ม (Group Decision making)

8 ประเภทของช่องทางการสื่อสาร (Channel) เป็นสื่อที่เข้าถึงชุมชน ให้ชุมชน
มีส่วนร่วมในการสื่อสารได้ง่าย โดยเฉพาะการผสมผสานกับสื่อประเพณี

9 ผู้รับสารและการมีปฏิกิริยาป้อนกลับ (Feedback) ซึ่งการคิดในเชิงการ
สื่อสารเพื่อชุมชน ต้องเชื่อว่า ผู้รับสารนั้นมีชุดความรู้ ที่อาจจะแตกต่างจากชุดความรู้ของผู้
ส่งสาร วิธีการรับสารเป็นแบบตอบโต้ และมีการป้อนกลับทางความคิดเห็น

กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (เล่มเดียวกัน, 2543, น. 93-94) อธิบายเพิ่มเติมถึง
กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนของวิทยุชุมชน จากกรณีศึกษาของ
สถานีวิทยุในรัฐทมิฬนาฑู ประเทศอินเดีย วิทยุของรัฐเล่นบทบาทเป็นสื่อท้องถิ่นได้อย่างไร
จากนั้นทำการแบ่งกระบวนการสื่อสารออกเป็นผู้ส่งสาร (Sender) สาร (Message) ช่อง
ทางการสื่อสาร (Channel) และผู้รับสาร (Receiver) ดังนี้

1. ในแง่ S-Sender – ผู้ส่งสาร

ในขณะที่ในรายการรูปแบบข่าวและเพลงจะไม่มีช่องว่างให้ใช้กลยุทธ์นี้ แต่ทว่าในรูปแบบรายการพูดคุยสนทนาจะมีช่องว่างปรากฏอยู่ ผู้จัดรายการวิทยุ/ ผู้รับผิดชอบรายการจึงได้ใช้ช่องว่างดังกล่าวให้เป็นโอกาสด้วยการกำหนดหลักการทำงานว่า "แหล่งข่าวสาร" นั้นต้องมาจากทุกๆ คน รวมทั้งชาวบ้านด้วย เพราะฉะนั้นในช่วงรายการพูดคุยสนทนา นักจัดรายการวิทยุจะนำเอาคำสัมภาษณ์ของชาวบ้านที่เป็นชานามาออกอากาศ ซึ่งเท่ากับว่าเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้สิทธิในการเป็นผู้ส่งสาร

2. ในด้าน M-Message-เนื้อหาสาระ

ผู้จัดรายการจะกำหนดให้เนื้อหาในรายการพูดคุยสนทนาต้องเป็นเนื้อหาใกล้ตัวที่ชาวบ้านสนใจ เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีโอกาสทั้งเป็น "ผู้รับสาร" โดยติดตามฟัง และเป็นทั้ง "ผู้ส่งสาร" คือสามารถจะแสดงความคิดเห็นได้ ตัวอย่างเช่น ขาวนารัฐแถบหมิปลูกข้าวเป็นส่วนใหญ่ เนื้อหารายการต้องเป็นเรื่องข้าว หรือพืชเกษตรตัวอื่นๆ ที่ปลูกในท้องที่

สำหรับรูปแบบวิธีการนำเสนอของรายการ ฝ่ายรายการได้ปรับปรุงรูปแบบเพื่อให้เอื้อต่อการมีส่วนร่วมของประชาชน เช่น เปลี่ยนแปลงแบบแผนการพูดของทางราชการที่จะรายงานแต่ด้านดี / ผลสำเร็จของโครงการ ในการสัมภาษณ์ชาวบ้านนั้นทางฝ่ายวิทยุจะซักถามทั้งข้อดี/ผลสำเร็จ และทั้งปัญหาข้อบกพร่อง และข้อล้มเหลว เพื่อให้ข่าวสารจากข้างล่างไหลมาสู่เวทีสาธารณะ (Bottom-up approach)

3. C-Channel-ช่องทางการสื่อสาร

ฝ่ายผู้จัดได้เลือกช่องทางของรูปแบบรายการที่ชาวบ้านสามารถเข้าร่วมได้ คือรายการพูดคุยสนทนา ซึ่งเป็นช่องว่างและโอกาส และหากเป็นไปได้จะขยับขยายปริมาณของช่องทางให้เพิ่มมากขึ้น

4. R- Receiver-ผู้รับสาร

ฝ่ายวิทยุได้จัดรูปแบบการสื่อสารระบบสองทาง (Two-way communication) คือทางสถานีได้จัดให้มีการติดตั้งกลไกการรับฟังการประเมินผล (Feedback) จากผู้ฟัง

ผู้วิจัยได้กล่าวสรุปว่า ผลจากการวิจัยจะพิสูจน์ว่า ถึงแม้รูปแบบการเป็นเจ้าของวิทยุจะเป็นของรัฐ แต่ทว่าโอกาสที่ประชาชนจะเข้าไปมีส่วนร่วมในวิทยุก็ยังไม่หมดไป เพียงแต่ต้องมีการแสวงหาการเปิดโอกาสให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมในองค์ประกอบต่างๆ ของสื่อ และในกรณีที่ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วม วิทยุก็สามารถจะสร้างผลกระทบได้อย่างมากด้วย เช่นที่ผู้วิจัยพบในกรณีการแนะนำการปลูกข้าวพันธุ์ใหม่ อย่างไรก็ตาม ผู้วิจัยได้

กล่าวว่า ปัญหาที่แท้จริงของวิทยุ คือ วิทยุมีลักษณะการดำเนินการเชิงพาณิชย์สูงเกินไปทำให้ปิดกั้นโอกาสที่ประชาชนจะเข้ามามีส่วนร่วมในสื่อตัวนี้

งานวิจัยนี้ให้ข้อคิดแก่คณะผู้วิจัยว่า ในกรณีของวิทยุไทยก็ควรมีโครงสร้างการเป็นเจ้าของ เป้าหมายการใช้ และการบริหารควบคุมที่มุ่งไปในทางรับใช้รัฐส่วนกลาง (ผ่านรายการถ่ายทอดข่าว) และมุ่งดำเนินงานด้านธุรกิจ (ใช้เปิดเพลงและโฆษณาสินค้า) ดังนั้นในอนาคตหากมีการเปลี่ยนแปลงโครงสร้างการเป็นเจ้าของ เป้าหมายการใช้ และการบริหารควบคุมแล้ว ซึ่งเท่ากับเป็นการเปิดโอกาสให้กว้างขวางยิ่งกว่าในกรณีของรัฐที่มีหน้าที่ควรที่จะมีการศึกษาวิจัยว่ามีสถานีวิทยุแห่งใดบ้างที่ได้ใช้ "โอกาสและที่ว่าง" ที่มีอยู่เพื่อใช้วิทยุสำหรับเป้าหมายที่สร้างผลประโยชน์ร่วมแก่สาธารณะและรับใช้ชุมชนอย่างเต็มที่

จากกระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในชุมชนข้างต้นผู้วิจัยได้นำมาใช้เป็นกรอบในการศึกษาทางด้านวิทยุชุมชนฯ ที่เน้นการมีส่วนร่วมในทุกกระบวนการสื่อสาร ดังสรุปเป็นภาพที่ 2.5 แบบจำลองกระบวนการสื่อสาร (Communication process model)

แผนภาพที่ 2.5 แบบจำลองกระบวนการสื่อสาร (Communication process model)

จะเห็นได้ว่ากรณีศึกษาสถานีวิทยุของรัฐที่มีหน้าที่เกิดขึ้นเพื่อให้สื่อวิทยุที่รัฐบาลเป็นเจ้าของได้มีบทบาทในฐานะของการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชน โดยผู้ศึกษาจะนำเป็นกรอบในการวิเคราะห์กระบวนการสื่อสารของสื่อวิทยุชุมชนนั้นจะต้องมีบทบาทหน้าที่อย่างไร โดยแยกพิจารณา ดังนี้

ในแง่ของผู้ส่งสาร (Sender) ผู้ส่งสาร หรือผู้ผลิตรายการวิทยุต้องมีสมาชิกที่เป็นชาวบ้านทุกๆ คน และแหล่งข่าวสารนั้นต้องมาจากทุกๆ คนด้วย เช่น การสัมภาษณ์ชาวบ้าน ซึ่งเป็นการเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้สิทธิในการเป็นผู้ส่งสาร โดยเฉพาะในรูปแบบรายการสนทนา

ในแง่ของเนื้อหาสาระ (Message) ต้องเป็นเนื้อหาที่ใกล้ตัวชาวบ้าน เพื่อที่ชาวบ้านจะได้มีโอกาสเป็นทั้งผู้รับสาร คือ การติดตามฟัง และเป็นผู้ส่งสาร คือ การแสดงความคิดเห็นได้

ในแง่ของช่องทางสื่อสาร (Channel) ผู้ส่งสารสามารถเลือกรูปแบบรายการให้มีลักษณะแตกต่างกัน เช่น เป็นรายการสัมภาษณ์หลายคน รายการสนทนาระหว่างคนสองคน เป็นต้น

ในแง่ของการรับสาร (Receiver) รูปแบบรายการควรเปิดโอกาสให้คนฟังที่บ้านได้มีโอกาสร่วมแสดงความคิดเห็นผ่านทางโทรศัพท์ หรือแสดงปัญหาที่เกิดขึ้นภายในชุมชน

เนื่องจากวิทยุชุมชน เกิดขึ้นจากความต้องการของประชาชนเพื่อให้สื่อได้เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยงการมีส่วนร่วมแก้ไขปัญหาและเชื่อมโยงความสัมพันธ์ที่เกิดขึ้นภายในชุมชน ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยแนวคิดของทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย มาเป็นกรอบในการอธิบายถึงหลักการดำเนินงาน และกระบวนการสร้างความมีส่วนร่วมของวิทยุชุมชนในประเทศไทย

แนวคิดเรื่องผลกระทบทางด้านการสื่อสารเพื่อชุมชน (Media Effect in Community)

ผลกระทบทางด้านการสื่อสาร (Media Effect) มีภาพรวมของการสื่อสารมวลชนระดับประเทศ ที่มีการส่งสารออกไปเพื่อเป็นการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลและตรวจสอบการบริหารงานของนายกรัฐมนตรี พ.ต.ท. ดร. ทักษิณ ชินวัตร ทำให้เกิดปรากฏการณ์การแบ่งแยกคนในประเทศออกเป็นสองฝ่าย ขณะเดียวกันเหตุการณ์ความขัดแย้งในภาคใต้ของประเทศไทย สื่อมวลชน โดยเฉพาะการรายงานข่าวของหนังสือพิมพ์ได้สร้างวาทกรรมการแบ่งแยกกลุ่มคนอย่างชัดเจน เช่น โจรใต้ (ดูงานวิจัยของ ผ.ศ. เรณศ วงศ์ยานนาวา มหาวิทยาลัยหอการค้า)

โดยทฤษฎีในกลุ่มผลกระทบทางด้านการสื่อสารมีดังนี้

ทฤษฎีสองจังหวะของข่าวสาร (Two – Step Flows Theory) by John F. Lazarsfeld

ทฤษฎีนี้เป็นข้อสมมติฐานเกี่ยวกับไหลของข่าวสารจากสื่อมวลชนไปยังผู้รับสารในสังคม ซึ่งพบว่าไม่ได้ไปถึงผู้รับสารทั่ว ๆ ไปโดยตรงทันที แต่ผ่านการถ่ายทอดของบุคคลที่เรียกว่าผู้นำความคิดเห็น (Opinion leader) การถ่ายทอดข่าวสารสื่อมวลชนจากผู้นำความคิดเห็นนี้เกิดขึ้นพร้อมกับการทำหน้าที่เป็นประตูข่าวสาร และเป็นผู้มีอิทธิพลโน้มน้าวใจในเรื่องที่เกี่ยวกับข่าวสารนั้น ๆ ด้วย

แบบจำลอง The Two-Step Flow of Information หรือการไหลสองทอดของข่าวสาร (จากสื่อมวลชน) นำเสนอเป็นครั้งแรกในหนังสือ Personal Influence (Katz and Lazarsfeld, 1954) ซึ่งกล่าวถึงอิทธิพลของสื่อบุคคล หรือผู้นำความคิดเห็นในกลุ่มสังคมปฐมภูมิของผู้รับสาร แนวคิดนี้ได้จากการศึกษาเชิงประจักษ์ที่เป็นวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และได้กลายเป็นจุดเปลี่ยนของกระบวนทัศน์เกี่ยวกับผลหรืออิทธิพลของสื่อมวลชน (media effects) ที่ได้รับความเชื่อถือมาก่อน ตามทฤษฎีสังคมมวลชน

กระบวนกรใหม่นี้ชี้ว่าสื่อมวลชนมิได้มีอิทธิพลเหมือนกระสุนปืนหรือเข็มฉีดยา แต่เป็นสื่อบุคคลต่างหากที่มีอิทธิพลสามารถเบี่ยงเบนความเข้าใจหรือความเชื่อต่อข่าวสารที่มาจากสื่อมวลชนไปในทิศทางอื่นได้ ลาซาร์สเฟลด์ และคณะ ได้ศึกษาการตัดสินใจในการลงคะแนนเลือกตั้งประธานาธิบดีสหรัฐอเมริกา เมื่อปี ค.ศ. 1940 ที่ประธานาธิบดีแฟรงคลิน ดี รูสเวลต์ เป็นผู้ชนะ เพื่อศึกษาบทบาทและอิทธิพลของสื่อมวลชนวิทยุและหนังสือพิมพ์ในยุคนั้น การศึกษานี้ใช้วิธีการวิจัยเชิงประจักษ์ โดยทำการสำรวจผู้มีสิทธิออกเสียงเลือกตั้งในเออริเออ์ (Erie County) มลรัฐโอไฮโอ ที่เป็นท้องถื่นเล็กๆ ประชากรเพียง 43,000 คน ลาซาร์สเฟลด์ออกแบบการสำรวจตามวิธีการวิจัยทางสังคมศาสตร์มีทั้งกลุ่มที่ควบคุมและกลุ่มที่ศึกษาซ้ำทุกเดือน เพื่อติดตามการตัดสินใจที่อาจเปลี่ยนแปลงไปตลอดช่วง 6 เดือน ที่มีการหาเสียงผ่านสื่อวิทยุ หนังสือพิมพ์ จากการศึกษาโดยสรุปพบว่า กลุ่มบุคคลที่เปิดรับสื่อใหม่มักจะตัดสินใจในการเลือกผู้สมัครโดยพึ่งพาความเห็นจากบุคคลอื่น ขณะเดียวกันก็พบว่าผู้ที่เปิดรับสื่อมากกว่าบุคคลอื่นๆ จำนวนหนึ่ง มักจะเป็นผู้ที่ตัดสินใจในการเลือกประธานาธิบดีก่อนคนอื่น ๆ ซึ่งลาซาร์สเฟลด์ เรียกว่า ผู้ตัดสินใจเร็ว (early deciders) บุคคลที่เปิดรับสื่อมากกลุ่มนี้จึงน่าจะมีข้อมูลและข้อวินิจฉัยดีกว่าคนอื่น จึงเชื่อเป็นประตูถ่ายทอดข่าวสารการเมือง และให้ข้อคิดเห็นทางการเมืองกับคนอื่นๆ ที่อยู่ใกล้เคียงกัน ลาซาร์สเฟลด์เรียกบุคคลที่มีบทบาทเช่นนี้ว่า ผู้นำความคิดเห็น และเรียกผู้ได้รับการถ่ายทอดหรือคำปรึกษาหารือว่า ผู้ตามหรือผู้คล้อยตามความคิดเห็น

ลาซาร์สเฟลด์ ได้ศึกษาซ้ำเพื่อยืนยันและขยายแนวคิดเกี่ยวกับผู้นำความคิดเห็น โดยทำการศึกษาแม่บ้านกว่า 700 คน ที่เมืองเดคาเทอร์ (Decatur) เมืองขนาดกลางในมลรัฐจิลินอยส์ ที่ถือว่าอยู่ในกลางประเทศสหรัฐฯ เขาศึกษากลุ่มแม่บ้านโดยถามกลุ่มแม่บ้านว่าใครมีอิทธิพลต่อความคิดเห็นของเขาในเรื่องไปตลาด ดูภาพยนตร์ เลือกแพชั่น และการตัดสินใจทางการเมือง การศึกษาใช้วิธีการสำรวจแบบลูกบอลหิมะ (Snow - ball) คือ เมื่อ

สัมภาษณ์ใคร และได้ข้อมูลว่าใครเป็นผู้มีอิทธิพลในเรื่องนั้น ๆ ก็จะตามไปสัมภาษณ์คน ๆ นั้นต่อไป เหมือนกับก้อนหิมะที่ลิ่งไปตามพื้นหิมะก็จะสะสมหิมะเพิ่มติดมาเป็นก้อนกลมโตขึ้นเรื่อย ๆ เป็นลูกบอลหิมะ การทำเช่นนี้ทำให้ผู้วิจัยสามารถได้ข้อมูลเกี่ยวกับบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดเห็นชัดเจนขึ้น

จากจุดเริ่มต้นงานวิจัยนี้ได้ก่อให้เกิดองค์ความรู้เกี่ยวกับบทบาทผู้นำความคิดเห็นของสื่อบุคคลในการสื่อสารมวลชนมากมาย มีการศึกษาวิจัยอย่างกว้างขวางทั้งในประเทศสหรัฐอเมริกาและการศึกษาข้ามวัฒนธรรมยังประเทศอื่น ๆ โดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาพบว่า ผู้นำความคิดเห็นได้มีบทบาทต่อการพัฒนาในแทบทุกกรณี

ผู้นำความคิดเห็นมักจะมีอิทธิพลในเชิงระนาบมากกว่าเชิงตั้ง นั่นคือ มีอิทธิพลต่อบุคคลในสังคมระดับเดียวกันหรือมีสถานภาพทางสังคมเดียวกันหรือต่ำกว่าตนเองเล็กน้อย ผู้นำความคิดเห็นตามแนวคิดนี้เป็นผู้นำแบบไม่เป็นทางการ (Informal leader) หรือมีบางคนเรียกผู้นำตามธรรมชาติ (natural leader) คือการมีอิทธิพลในกลุ่มที่ใกล้ชิดแบบปฐมภูมิ (primary group) เช่น กลุ่มคนละแวกเดียวกัน กลุ่มคนในเครือญาติ กลุ่มเพื่อนร่วมงาน - ร่วมชั้นเรียน ฯลฯ

นอกจากนี้ผู้นำความคิดเห็นอาจมีลักษณะเป็นผู้นำความคิดเห็นเฉพาะเรื่อง (Specialized opinion leader) หรือเป็นผู้นำความคิดเห็นทั่วไป (general opinion leader) ทั้งนี้ ผู้นำความคิดเห็นแบบทั่วไปมักจะปรากฏในสังคมแบบดั้งเดิม (traditional society) เช่น ในชนบท คือบุคคลที่คนอื่น ๆ ยอมรับและเข้ามาพูดคุยขอคำปรึกษา นั้นมักจะให้ข้อมูลข้อแนะนำได้แทบทุกเรื่องตั้งแต่เรื่องส่วนตัว อาชีพ จนถึงการบ้านการเมือง แต่ในสังคมแบบสมัยใหม่ จะปรากฏผู้นำความคิดเห็นแบบเฉพาะเรื่อง เช่น นายชำนาญ เทียวชาญเฉพาะเรื่องรถยนต์ น.ส. สำอางค์ จัดจ้านแต่เรื่อง เครื่องสำอาง เป็นต้น

โดยทั่วไปลักษณะผู้นำความคิดเห็นแตกต่างไปจากผู้ตามในคุณสมบัติต่อไปนี้ (Chirasopone, 1983)

1. เป็นที่ยอมรับเชื่อถือจากคนอื่น ๆ ในสังคมเดียวกัน
2. ชอบสังสรรค์รวมกลุ่มกับคนอื่น
3. เปิดรับสื่อมากกว่าคนอื่น
4. เปิดหูเปิดตาสู่โลกภายนอกมากกว่า (เดินทางบ่อยกว่า)
5. กระตือรือร้นทางสังคมมากกว่าคนอื่น

แม้ว่าข้อค้นพบของลาซาร์สเฟลด์กับคณะจะได้รับการนำไปประยุกต์อย่างกว้างขวางก็ตาม แต่ก็มีข้อวิจารณ์เกี่ยวกับทฤษฎีการสื่อสาร 2 ทอด และแนวคิดผู้นำความคิดมากมาย เช่น การศึกษาการกระจายข่าวสารจากสื่อมวลชนไปถึงผู้รับสารในหลายครั้งพบว่าไปถึงผู้รับสารโดยตรงทอดเดียว (one - step flow) ไม่ผ่านบุคคลที่เป็นผู้นำความคิดเห็น และหลายครั้งพบว่าการกระจายข่าวสาร ความรู้หรือความคิดเห็น อาจจะผ่านจากผู้นำความคิดเห็นคนหนึ่งไปยังผู้นำความคิดเห็นคนอื่น ๆ แล้วจึงกระจายไปสู่บุคคลอื่น ๆ แบบหลายทอด (multi-step flow) นอกจากนี้ก็ขึ้นอยู่กับลักษณะของการมีอยู่และเข้าถึงสื่อมวลชนของแต่ละชุมชนที่ไม่เหมือนกัน หากไม่มีสื่อมวลชนให้เข้าถึงก็อาจไม่มีปรากฏการณ์ของการไหล 2 ทอดจากสื่อมวลชนเกิดขึ้น

ในส่วนของแนวคิดผู้นำความคิดเห็นก็มีข้อสังเกตว่า การมีอิทธิพลจากผู้นำความคิดเห็นต่อผู้ตามนั้น อาจไม่เป็นจริงเสมอไป เพราะบางครั้งบางเรื่องก็เป็นการแลกเปลี่ยนซึ่งกันและกัน หรืออาจจะไม่ใช่เกิดขึ้นเพราะผู้นำความคิดเห็นเป็นผู้ริเริ่มส่งทอดข่าวสารหรือความเห็น แต่เกิดจากการริเริ่มของบุคคลที่ต้องการความรู้ความคิดเห็นจากผู้นำความคิดเห็น ดังนั้นในการแบ่งเป็นผู้นำกับผู้ตามแบบตายตัว หรือสุดขั้วอาจไม่ถูกต้องเสมอไป ขึ้นอยู่กับระดับของการเป็นผู้กระทำหรือถูกกระทำในด้านข่าวสารมากกว่า

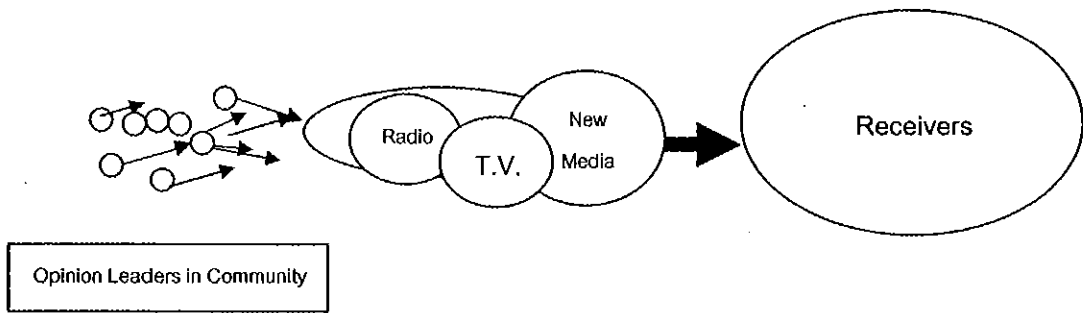
อย่างไรก็ตาม แม้ว่าแนวคิดทฤษฎีนี้จะถูกวิพากษ์วิจารณ์ถึงความสมบูรณ์และความถูกต้องในการอธิบายปรากฏการณ์ของการกระจายข่าวสารจากสื่อมวลชนก็ตาม แต่ก็ได้สร้างกระบวนทัศน์หรือมุมมองเกี่ยวกับอิทธิพลของสื่อมวลชนใหม่ นำไปสู่การศึกษาและสร้างทฤษฎีแนวคิดใหม่ ๆ ตามมาในยุคหลัง

ทฤษฎีการไหล 2 ทอดของข่าวสารสื่อมวลชนนี้ริเริ่มจากข้อความที่เป็นข้อสมมติฐานจากการศึกษาค้นพบของลาซาร์สเฟลด์ ที่เมืองอิลี เมื่อปี ค.ศ. 1940 ที่ว่า

“แนวความคิดเห็นต่าง ๆ จะไหลจากวิทยุและสิ่งพิมพ์ไปยังผู้นำความคิดเห็น และจากผู้นำความคิดเห็นไปสู่กลุ่มประชากรที่มีความกระตือรือร้นน้อยกว่า”

ข้อสมมติฐานการสื่อสาร 2 ทอดนี้นำไปสู่กระบวนทัศน์ใหม่ในการศึกษาบทบาทและอิทธิพล ซึ่งสามารถเปรียบเทียบกับกระบวนทัศน์แบบดั้งเดิมตามทฤษฎีสังคมมวลชนได้ด้วยแบบจำลองต่อไปนี้

แผนภาพที่ 2.6 แบบจำลองการไหลสองจังหวะ (Two – Step Flow Theory Model)

แผนภาพที่ 2.7 แบบจำลองการสื่อสารหลายจังหวะ (Multi – Step Flow Theory model)

<p>สื่อมวลชน</p> <p>ปัจเจกบุคคลผู้รับสารซึ่งต่างคนต่าง อยู่แบบสังคมมวลชน กับผู้นำความคิดในลักษณะ กลุ่มสังคมแบบความสัมพันธ์</p>	<p>สื่อมวลชน</p> <p>ผู้นำความคิดเห็น ปัจเจกบุคคลซึ่งติดต่อสื่อสารสัมพันธ์ ส่วนบุคคล (กลุ่มปฐมภูมิ)</p>
--	--

ทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย (Democratic-Participant Media Theory)

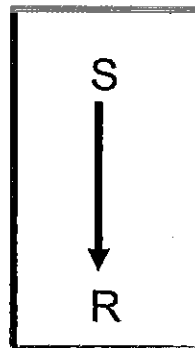
ทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย (Democratic-Participant Media Theory) นับว่าเป็นทฤษฎีที่ได้รับการพัฒนาการและสามารถอธิบายได้อย่างสอดคล้องกับการปฏิรูปกิจการสื่อสารของชาติได้เป็นอย่างดี โดยที่สาระสำคัญของทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยนี้ กาญจนา แก้วเทพ (2541, น. 108-109) ได้อธิบายไว้ว่า

จุดกำเนิดของทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยนี้ เกิดมาจากการยอมรับหลักการบางประการที่เคยมีอยู่ในทฤษฎีปฏิสัมพันธ์ของสื่อแบบเดิมๆ แต่ได้พยายามนำเสนอหลักการใหม่บางประการ เพื่อแก้ไขปัญหาความเป็นจริงที่เกิดขึ้นจากการใช้ทฤษฎีแบบเดิม จุดเน้นที่สำคัญของทฤษฎีนี้ คือ

การเน้นการสื่อสารแนวนอน (Horizontal line) (ภาพที่ 2.8) มากกว่าการสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical line) (ภาพที่ 2.9) โดยเฉพาะการสื่อสารแบบบนลงล่าง หลักการของทฤษฎีนี้พยายามต่อต้านปรากฏการณ์ 2 ด้าน ด้านหนึ่งคือการที่สื่อมีเอกชนเป็นเจ้าของมีลักษณะผูกขาด (Monopolization) และมีการนำไปใช้เพื่อผลประโยชน์ทางธุรกิจมากเกินไป (Commercialization) ในอีกด้านหนึ่งก็พยายามต่อต้านการใช้อำนาจของข้าราชการแบบรวมศูนย์อำนาจด้วย

แผนภาพที่ 2.8 การเน้นการสื่อสารแนวนอน (Horizontal Line)

แผนภาพที่ 2.9 การสื่อสารแบบแนวตั้ง (Vertical Line)

ช่วงเวลาที่ทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยเกิดขึ้น เป็นยุคที่สื่อกระจายเสียง เช่น วิทยุและโทรทัศน์เกิดขึ้นแล้ว ในขั้นแรกได้มีความคาดหวังกันว่า บรรดาสื่ออิเล็กทรอนิกส์เหล่านี้จะเอื้ออำนวยให้เกิดการมีส่วนร่วมด้านเศรษฐกิจและการเมืองของชาติจากประชาชน กลุ่มต่างๆ เหมือนเช่นที่หนังสือพิมพ์ได้ปฏิบัติภารกิจนี้มาแล้วเมื่อศตวรรษที่ 19 แต่แล้วผลลัพธ์ที่เป็นจริงก็มักสร้างความผิดหวังให้แก่ผู้ที่ตั้งความคาดหวังเอาไว้ ทั้งนี้เนื่องจากองค์กรที่ทำงานด้านสื่อกระจายเสียงนั้นมักวางตัวอยู่เหนือประชาชน ทำตัวเป็นผู้รู้ดีกว่าและวางตัวใกล้ชิดศูนย์อำนาจ ทำงานไปตามกระแสกดดันทางการเมืองและเศรษฐกิจมากกว่าที่จะอยู่กับหลักการและมีลักษณะแข็งตัวมากเกินไป เป็นต้น

อนันันบรรดาทฤษฎีปทัสถานต่างๆ ที่มีอยู่ จึงสร้างข้อจำกัดขึ้นภายในตัวเอง เช่น ทฤษฎีอิสรภาพเสรีนิยม (Libertarian) ได้ให้ข้อวางในระบบธุรกิจเข้ามาครอบงำสื่อ ทฤษฎีความรับผิดชอบต่อสังคม (Social Responsibility) เปิดโอกาสให้สื่อมวลชนควบคุมกันเอง ปัญหาที่เกิดขึ้นคือ องค์กรวิชาชีพสื่อสารมวลชนไม่เข้มแข็งพอและไม่สามารถควบคุมกันเองได้ จึงเป็นช่องทางให้อำนาจรัฐเข้ามาแทรกแซงการทำงานของสื่อ ทั้งนี้ต่อมา เดนิส แมคควอล (Denis McQuail, 1994) จึงได้นำเสนอทฤษฎีใหม่ขึ้น อาทิ ทฤษฎีการสื่อสารเพื่อการพัฒนา (Development Communication Theory) เพื่อเสนอเป็นทางเลือกต่อบทบาทของสื่อมวลชนที่มีต่อการพัฒนาโดยเฉพาะในประเทศกำลังพัฒนาทั้งหลายและทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย เป็นต้น

โดยที่แนวคิดหลักของทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย คือ ต้องหันกลับมาหาความต้องการผลประโยชน์และความคาดหวังของกลุ่มผู้รับสารทุกๆ กลุ่ม ทฤษฎีนี้ปฏิเสธการสื่อสารที่เน้นความจำเป็นเรื่องรูปแบบการรวมศูนย์ (Centralization) มีราคาแพง ต้องใช้มืออาชีพ (Professional) เท่านั้น การถูกควบคุมโดยรัฐและมุ่งนำเสนอความหลากหลายด้านการสื่อสาร โดยนำเสนอหลักการเรื่องสิทธิที่จะได้รับข่าวสารที่ ต้องการ สิทธิที่จะตอบโต้ สิทธิที่จะใช้ช่องทางการสื่อสารเพื่อสร้างสรรค์ความสัมพันธ์ในชุมชน กลุ่มผลประโยชน์และวัฒนธรรมย่อยต่างๆ การสื่อสารที่มีขนาดเล็กและมีการแลกเปลี่ยนระหว่างผู้ส่งสารกับผู้รับสาร เป็นต้น

เดนนิส แมคควอล (Denis McQuail, 1994, pp. 96-97) ได้ประมวลหน้าที่สำคัญ ของสื่อมวลชนตามทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตยไว้ดังต่อไปนี้

1. พลเมืองทุกคนและชนกลุ่มน้อยต่างๆ มีสิทธิที่จะเข้าถึงสื่อ (Right to access) มีสิทธิในการสื่อสาร (Right to communicate) และมีสิทธิที่จะได้ใช้สื่อเพื่อตอบสนอง ความต้องการ ของตน
2. องค์กรสื่อมวลชนและเนื้อหาของสื่อ จะต้องปลอดจากการควบคุมจาก หน่วยงานของรัฐและจะต้องไม่ตกอยู่ภายใต้การรวมศูนย์อำนาจทางการเมือง
3. สื่อจะต้องดำรงอยู่เพื่อประชาชน มิใช่เพื่อองค์กรของสื่อเอง มิใช่เพื่อบรรดานัก วิชาชีพหรือเพื่อบรรดาลูกค้า (ภาคธุรกิจ) ของสื่อเอง
4. กลุ่ม องค์กร และชุมชนท้องถิ่น ควรจะเป็นเจ้าของสื่อเองได้
5. สื่อขนาดเล็กที่มีลักษณะให้ผู้รับสารสามารถมีปฏิสัมพันธ์ (Interactive) และ มีส่วนร่วม (Participative) ได้นั้น ย่อมดีกว่าสื่อขนาดใหญ่ที่มีลักษณะเป็นการสื่อสารทาง เดียว (One way communication) ที่ดำเนินการโดยนักสื่อสารมวลชนมืออาชีพ
6. สื่อสารมวลชนมีความสัมพันธ์กับความต้องการและความจำเป็นทางสังคม มากเกินกว่าที่จะปล่อยให้ตกอยู่ภายใต้ความต้องการของผู้บริโภคในระดับปัจเจกหรืออยู่ใน มือของภาครัฐและสถาบันวิชาชีพสื่อสารมวลชนเพียงเท่านั้น

จากทฤษฎีสื่อมวลชนกับการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย (Democratic-Participant Media Theory) ที่ผู้วิจัยนำมาใช้อธิบายว่าทิศทางของการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม ในแบบประชาธิปไตย ควรจะมีลักษณะเป็นการสื่อสารแบบแนวนอน (Horizontal Line) มากกว่าที่เน้นไปในทิศทาง การสื่อสารแบบแนวตั้ง นอกจากนี้แล้วการสร้างทิศทาง การสื่อสารเช่นนี้ยังช่วยทำให้เกิดการมีส่วนร่วมของชุมชนกับการพัฒนาชุมชนของตนเองได้มาก ขึ้น รวมทั้งการที่วิทยุชุมชน มีหลักการบริหารโดยให้ประชาชนเข้าไปมีส่วนในการบริหาร จัดการ วางนโยบาย และการไม่ยึดอำนาจการรวมศูนย์ (Centralization) อย่างที่ผ่านมาจะ ทำให้การควบคุมเป็นไปโดยประชาชนและเพื่อประชาชนซึ่งตรงกับหลักของประชาธิปไตยที่ จะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับชุมชน โดยให้วิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อกลางขนาด เล็กได้สร้างความร่วมมือในชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องให้ นักวิชาชีพด้านสื่อมวลชนมาเป็นผู้ ส่งสาร แต่ให้ประชาชนเป็นผู้ผลิตรายการหรือทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารแทน

ทำให้การควบคุมเป็นไปโดยประชาชนและเพื่อประชาชนซึ่งตรงกับหลักของประชาธิปไตยที่จะช่วยสร้างความสัมพันธ์อันดีระหว่างรัฐกับชุมชน โดยให้วิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อกลางขนาดเล็กได้สร้างความร่วมมือในชุมชน โดยไม่จำเป็นต้องให้ นักวิชาชีพด้านสื่อมวลชนมาเป็นผู้ส่งสาร แต่ให้ประชาชนเป็นผู้ผลิตรายการหรือทำหน้าที่เป็นผู้ส่งสารแทน

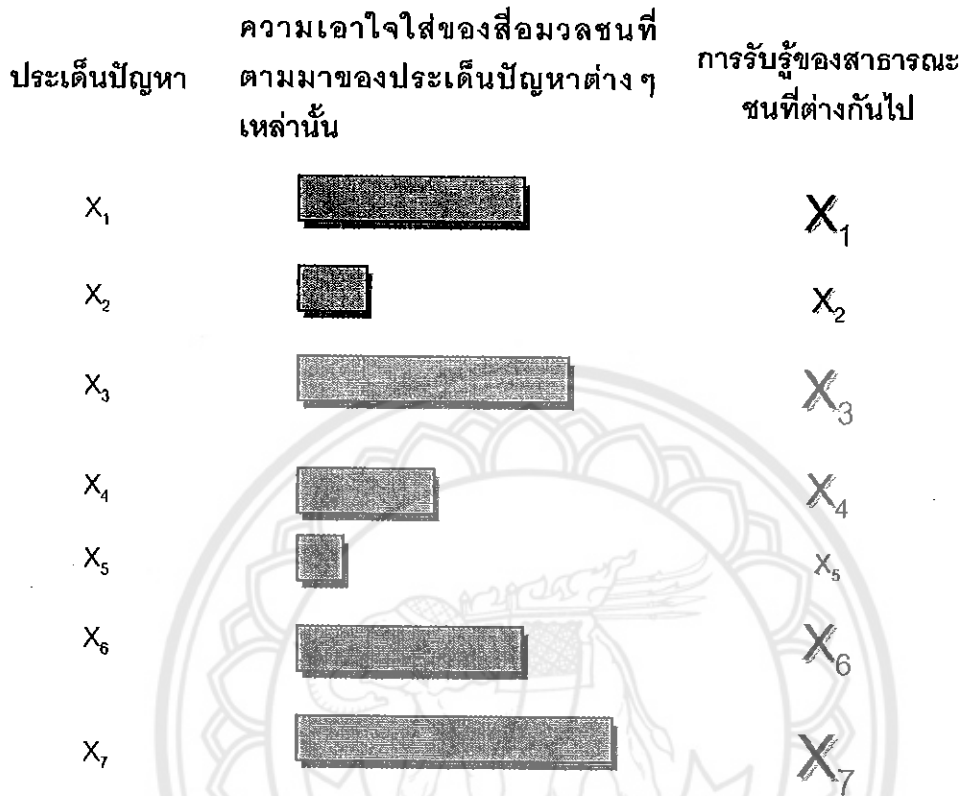
ทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสารโดยสื่อมวลชน (Agenda Setting Theory)

"ข่าวที่สื่อนำเสนอไม่เพียงแต่จะบอกให้เราคิดอะไร แต่ยังบอกให้เราคิดเกี่ยวกับอะไ่นั้นได้อย่างไร" (The news not only tells us what to think; it also tells us how to think about it.) (McCombs, 1992, p. 820)

ขณะที่เกลดีส์ เองเกิล แลงค์ และเคิร์ท แลงค์ (Gladys Engel Lang and Kurt Lang, 1983 p. 123) ได้จัดลำดับกระบวนการเกิดขึ้นของวาระข่าวสารจากการรวบรวมเหตุการณ์ครอบคลุม สื่อมวลชน รัฐบาลและสาธารณชน ซึ่งได้เป็น กระบวนการสร้างวาระข่าวสาร (Agenda Building) 6 ขั้นตอนตามลำดับดังนี้

1. สื่อมวลชนเน้นการนำเสนอเหตุการณ์หรือกิจกรรมให้คนสนใจ
  2. ความแตกต่างของประเด็นทำให้เกิดความสนใจในเรื่องข่าวสารต่างกัน
- ในช่วงที่กำลังทำการศึกษาคดีวอเตอร์เกต (Watergate) ได้รับความสนใจที่สุดจากสื่อมวลชนทำให้เกิดการเสนอประเด็นต่อสาธารณชนมากจนเป็นเหตุการณ์ที่ทุกคนต้องจับตามอง
3. เหตุการณ์ได้รับการตัดสินจากขอบเขตประสบการณ์ของแต่ละคน (Field of meanings)
  4. ภาษาที่เกิดขึ้นในสื่อมวลชนมีส่วนต่อการรับรู้ของประชาชนเพื่อให้กลายเป็นสาระสำคัญของสังคม
  5. สื่อเชื่อมโยงเหตุการณ์หรือกิจกรรมต่างกันให้กลายเป็นจุดสนใจของประชาชนในระดับที่สอง
  6. การสร้างข่าวสารเป็นการเร่งให้เหตุการณ์นั้นเป็นที่รู้จักมากขึ้น

แผนภาพที่ 2.10 แบบจำลองทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร
(Agenda setting Theory Model)

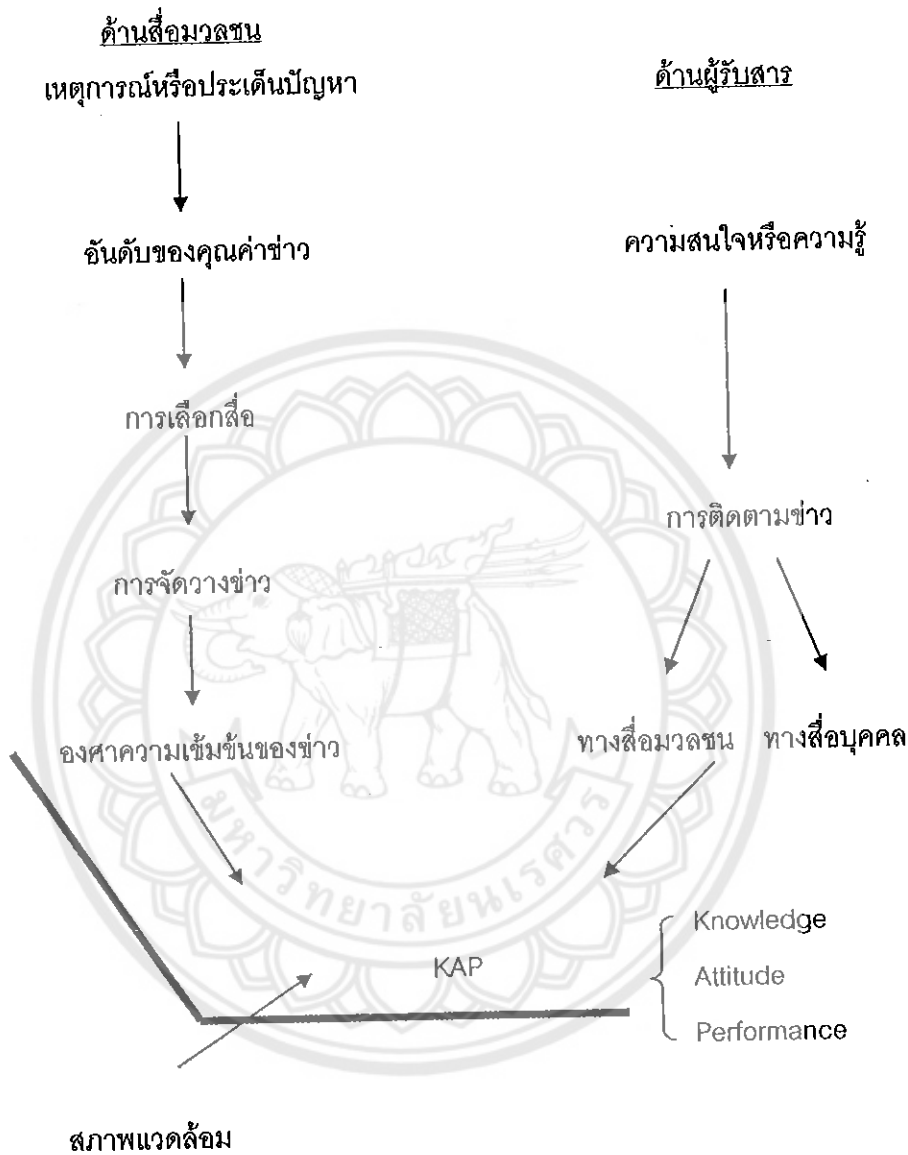

การเพิ่มหรือขยายพื้นที่ของข่าวให้มากกว่าปกติย่อมทำให้ข่าวนั้นสำคัญชวนอ่าน

1 ความถี่ที่ใช้ในการรายงานข่าว การนำเสนอข่าวจำนวนบ่อยครั้งเป็นการตอกย้ำความสนใจให้ผู้รับสารมากขึ้น

2 ระยะเวลากับความถี่สัมพันธ์กัน หากมีการนำเสนอข่าวบ่อยครั้งแต่ไม่นานก็ย่อมไม่มีผลต่อผู้รับสารแต่อย่างใด

แผนภาพที่ 2.11 แบบจำลองทฤษฎีการกำหนดวาระข่าวสาร

นอกจากนี้ การจัดวาระข่าวสารต้องคำนึงถึงความพร้อมของผู้รับสารด้วย โดยเฉพาะภูมิหลังของผู้รับสาร ชาวนั้นสอดคล้องกับความรู้ (Knowledge) ของผู้รับสาร ความสนใจของประชาชน ซึ่งในที่สุดแล้วจะส่งผลต่อทัศนคติ (Attitude) และพฤติกรรม (Performance) ของผู้รับสารด้วย

จากทฤษฎีที่อธิบายข้างต้นจะเป็นกรอบของผู้วิจัยให้สามารถอธิบายถึงวิธีการจัดลำดับความสำคัญของเนื้อหาข่าวสารที่ผู้ผลิตรายการนำเสนอผ่านรายการวิทยุชุมชนในแต่ละรายการได้อย่างมีหลักเกณฑ์ และเพื่อเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ว่าเนื้อหาที่นำเสนอตามลำดับมากที่สุดไปหาน้อยที่สุด ($X_1 - X_7$) มีความเกี่ยวข้องกับปัญหาภายในชุมชน และได้รับความสนใจจาก ชาวบ้านตามลำดับมากไปหาน้อยอย่างไร และได้จัดการแก้ไขต่อไปก่อนและหลังอย่างไร ทั้งนี้ ผู้วิจัยจะอาศัยผลการวิจัยของงานวิจัยที่ผ่านมาดังต่อไปนี้เป็นการอธิบายร่วมด้วย

นอกจากนี้แล้วรูปแบบและการจัดลำดับเนื้อหารายการยังมีผลกระทบต่อผู้รับสารในเรื่องของความรู้ ทักษะ และพฤติกรรม K-A-P (Knowledge - Attitude - Performance) เช่นที่กาญจนา แก้วเทพ และคณะ (กาญจนา แก้วเทพและคณะ, 2543, น. 283-285) ได้นำเอาผลการวิจัยของสมมิตร (2524) เรื่องการสำรวจพฤติกรรมการรับฟังรายการวิทยุเพื่อการศึกษา นอกโรงเรียนของประชาชน จ. พิษณุโลก ในเบื้องต้นผลการวิจัยสอดคล้องกับงานของสุเมธ (2523) ที่ศึกษาในภาคอีสาน กล่าวคือ ประชาชนในชนบทมีความต้องการใช้วิทยุเป็นช่องทางแสวงหาความรู้เพิ่มเติมโดยเฉพาะความรู้ด้านการเกษตร เนื้อหากฎหมาย เพื่อป้องกันตนเอง และทรัพย์สิน

แนวคิดการจัดการความรู้ในชุมชน

ประเวศ วะสี ได้กล่าวถึง การจัดการความรู้ไว้ว่า ความรู้นั้นมีอยู่สองลักษณะ คือ ความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ด้วยตนเองและอาศัยระยะเวลาในการสั่งสม ลงมือฝึกฝน และความรู้ที่เกิดจากการเรียนรู้ หรือเรียนรู้ เป็นความรู้ที่เกิดจากการศึกษาค้นคว้าจากสถาบันการศึกษา แต่อย่างไรก็ตามการสนับสนุนความรู้ของคนในชุมชน คือ การทำให้เขาตระหนักในสิ่งที่ตัวเขามีอยู่แล้ว และสนับสนุนให้เขาสามารถถ่ายทอดออกมาแก่คนในชุมชนได้อย่างมีระบบ

มหาวิทยาลัยควรทำหน้าที่ในการสนับสนุนให้มีการค้นหาความรู้ของตนเองออกมาอย่างชัดเจน มากกว่าการไปยึดยึดความรู้ให้กับคนในชุมชน หากแต่การให้ความรู้กับคนในชุมชนนั้นเป็นเรื่องของการพัฒนาทางด้านนวัตกรรมก็เป็นสิ่งที่ควรให้การสนับสนุน

จากฐานความรู้เดิม หากสามารถทำได้นั้น เราก็สามารถสร้างคุณค่าในความเป็นมนุษย์ได้มากขึ้น โดยเฉพาะเรื่องของการให้เกียรติกันและกัน มองเรื่องของการสร้างความเป็นชุมชนที่มีอัตลักษณ์หรือลักษณะเฉพาะของตนเอง

การจัดการความรู้ในขณะนี้ เป็นการปฏิบัติเสียบบ การใช้ความรุนแรงบ่อยๆ ครั้ง หรือเกือบทั้งหมดไม่ใช่การปฏิบัติ การปฏิบัตินั้นต้องเปลี่ยนความคิดใหม่ เปลี่ยนคุณค่าใหม่ ซึ่งสิ่งที่กำลังเกิดขึ้นของการจัดการความรู้ที่เห็นได้ชัดเจนคือนำไปสู่ความคิดใหม่ การเปลี่ยนคุณค่าใหม่ๆ ที่สำคัญนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตัวเองอย่างลึกซึ้ง (Transformation) ซึ่งจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงขององค์กรและสังคม เราได้เห็นแล้วว่ากระบวนการใช้กฎหมายต่างๆ ไม่นำไปสู่ transformation เพราะขาดการเปลี่ยนแปลงอย่างละเอียดลึกซึ้ง เป็นเพียงกลไกที่นำไปสู่ กลไก การจัดการความรู้ปัจจุบันจึงนำไปสู่การผลักดันให้นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงตนเอง และ นำไปสู่การมีเมล็ดพันธุ์แห่งความดี

คุณธรรมและศีลธรรม 8 ประการ เราเคารพความรู้ในตัวคน ทุกคนมีเกียรติและศักดิ์ศรี แต่การจัดการความรู้ช่วยไปเสริมกระบวนการธรรมชาติ ให้มีการเรียนรู้ มีการแลกเปลี่ยน มีการรอกงามไปตามธรรมชาติ มีการหยั่งลึก มีการฟังอย่างลึกซึ้ง ซึ่งจะทำให้เรา รู้ความหมายภายในของคนคนนั้น แต่ถ้าเป็นการฟังแบบตื้นๆ จะเป็นการรู้แบบ "รู้เปรี้ยว ทำเปรี้ยว" อย่างที่เราเห็นกันอยู่ทุกวันในสังคม เป็นอารมณ์ เป็นเหยื่อของกิเลสเข้ามาก็ดี ซึ่งคนเยอรมัน ได้สร้างทฤษฎีด้วย คือ การได้รับรู้อะไรมาอย่าเพิ่งตัดสิน ให้แขวนความรู้ไว้ก่อน และนำมาพิจารณาพิเคราะห์ สงบและมีสติ แล้วก็จะเกิดปัญญา เมื่อเราเกิดปัญญาแล้วจะสามารถเชื่อมโยง อดีต ปัจจุบัน อนาคต ทำให้เห็นอนาคตและกลับไปพิจารณาอดีตปัจจุบัน ด้วยกระบวนการทางปัญญา ซึ่งพระพุทธเจ้าบอกไว้ว่า ใครพูดอะไรอย่าเพิ่งรับ อย่าเพิ่งปฏิเสธ ให้แขวนไว้ก่อน หรือ พิจารณาอย่างลึกซึ้ง มีสติก็จะทำให้ปัญญาเกิดขึ้น (ประมวล สี, 2548)

ยุทธศาสตร์ทั่วไปและจุดมุ่งหมายของยุทธศาสตร์ความรู้ของประเทศไทย

ยุทธศาสตร์โดยทั่วไป มีองค์ประกอบ 3 ประการได้แก่ 1) จุดมุ่งหมายหรือหลักชัย 2) วิธีการบรรลุจุดมุ่งหมายนั้น และ 3) องค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบการปฏิบัติ

ส่วนยุทธศาสตร์ความรู้ ก่อนอื่นต้องตั้งจุดมุ่งหมายของข่าวสารความรู้ที่สร้างขึ้นหรือแพร่กระจายไหลเวียนนั้นว่าเพื่อบรรลุจุดมุ่งหมายใด ซึ่งกล่าวสำหรับประเทศกำลังพัฒนาทั่วไปและประเทศไทยโดยเฉพาะน่าจะ ได้แก่

- 1) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่เข้มแข็งพอที่จะต้านทานการครอบงำและการรุกคืบมาครอบงำของประเทศพัฒนาแล้วและบริษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม
- 2) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่เอื้อต่อการร่วมมือกันภายในชาติและภายในภูมิภาค ตลอดจนการร่วมมือกับประเทศและประชาชนผู้ยากจนด้วยโอกาสทั่วโลกในการสร้างสากลนิยมใหม่ขึ้น
- 3) สร้างระบบข่าวสารความรู้ ที่ลดช่องว่างและความไม่เสมอภาคในระบบข่าวสารความรู้
- 4) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ ที่สนับสนุนการสร้างสังคมชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองโดยพื้นฐานได้หรือเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) สร้างระบบข่าวสารความรู้ที่มั่นคงปลอดภัยจากการจารกรรม การบ่อนทำลายกลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติ และการฉ้อฉลต่างๆ
- 6) เป็นระบบข่าวสารความรู้ที่จะสร้างพันธมิตรใหม่ได้แก่ รัฐ-ธุรกิจเอกชน-สาธารณชน-ชุมชน

สำหรับวิธีการบรรลุจุดมุ่งหมายนั้นเป็นเรื่องใหญ่มีรายละเอียดมาก จะกล่าวแต่เพียงบางประการ ส่วนองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบนั้น เพื่อให้บรรลุการสร้างประชาสังคมชุมชนเข้มแข็ง น่าจะถือเอาตำบลหรือหมู่บ้านเป็นเครือข่ายพื้นฐาน ไม่ใช่องค์กรรัฐหรือบริษัทขนาดใหญ่

2. ควรส่งเสริมการศึกษาวิจัย เกี่ยวกับการสื่อสารกับเทคโนโลยีข่าวสาร และการสื่อสารอย่างเต็มที่

การวิจัยตลอดจนการจัดการเรียนการสอนด้านการสื่อสาร ควรจะได้เปลี่ยนแปลงคิดหรือกระบวนทัศน์ใหม่จากการเห็นว่าข่าวสารเป็นสินค้าและอำนาจ มาเห็นว่าข่าวสารคือระบบชีวิตและเพื่อสังคม ซึ่งจะขยายมุมมองข่าวสารให้กว้างขึ้น และควรให้ความสำคัญกับจุดยืนของทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร ไม่นับการวิเคราะห์ด้านประวัติศาสตร์และการวัดเชิงปริมาณเช่นเดิม หากใช้การสังเคราะห์และการคาดแนวโน้มให้มากขึ้น นอกจากนี้ควรเปิดการสอนให้รู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) ตลอดจนความสามารถในการสร้างข่าวสารและความรู้ให้แก่

เยาวชนและประชาชนอย่างต่อเนื่อง ในด้านการวิจัยทางเทคโนโลยีข่าวสารและการสื่อสาร ควรเน้นหาวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุดในการสร้างและแพร่กระจายข่าวสาร ซึ่งมีบางคนเห็นว่า สื่อสิ่งพิมพ์น่าจะเป็นวิธีที่มีประสิทธิภาพที่สุด นอกจากนี้ควรหาวิธีที่จะทำให้ข่าวสารความรู้มีราคาถูกลงเพื่อให้ประชาชนทั่วไปสามารถเข้าถึงได้ ในการนี้รวมทั้งการลดราคาเครื่องมือ อุปกรณ์และซอฟต์แวร์ต่างๆ ด้วย ซึ่งอาจทำได้โดยการออกแบบและผลิตใหม่ให้เหมาะสมกับการใช้งานในประเทศ และร่วมมือกับประเทศเพื่อนบ้านในภูมิภาค

3. ควรให้การสนับสนุนสถาบันหนังสือพิมพ์

สมาคมนักข่าวหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย และสภาการหนังสือพิมพ์แห่งประเทศไทย ควรได้รับการสนับสนุนให้สามารถปฏิบัติภาระหน้าที่ในการยกมาตรฐานวิชาชีพ และจริยธรรมของนักหนังสือพิมพ์ และการต่อสู้เพื่อสิทธิในการแสดงออกและความมั่นคงทางอาชีพของนักหนังสือพิมพ์ การสนับสนุนนี้อาจมาจากภาคต่างๆ เช่น รัฐ แต่ที่สำคัญต้องมาจากภาคผู้ประกอบการด้านหนังสือพิมพ์และสื่อมวลชนเอง

4. ส่งเสริมให้ประชาชนรากหญ้าได้รับข่าวสารที่มีคุณภาพ

เนื้อหาของข่าวสารในปัจจุบันมีแนวโน้มไปทางด้านอำนาจและความรุนแรง ความเพ็ดเพลินมันเทิง เช่นภาพยนตร์ ดนตรี กีฬาที่เป็นเชิงการแข่งและการพนันกัน มากกว่าเชิงพยานามัย และข่าวสารเชิงการบูรณาการบริโภคหรือบริโภคนิยม เพื่อเอาชนะในการแข่งขันและแสวงหากำไรสูงสุด ทำให้ข่าวสารที่แม้ว่ามีปริมาณมากขึ้นเป็นทวีคูณภายในเวลาไม่กี่ปี แต่คุณภาพนั้นไม่ได้ดีขึ้น ข่าวสารเหล่านี้นำพาสาธารณชนให้ลึกลงไปจากปัญหารุนแรงที่รุมเร้าอยู่ การลดช่องว่างทางข่าวสารจึงไม่ได้อยู่ที่การสร้างทางด้านข่าวสาร เช่นติดตั้งเครือข่ายอินเทอร์เน็ตไปยังทุกตำบลหมู่บ้าน หากอยู่ที่การให้ประชาชนรากหญ้าได้เข้าถึงข่าวสารที่มีคุณภาพ ซึ่งมีลักษณะเด่นคือเป็นข่าวสารที่แม่นยำ เป็นประเด็นสำหรับผู้รับสาร และเป็นข่าวสารที่ให้ข้อเท็จจริงที่มากพอเพียงสำหรับประกอบการตัดสินใจ และอื่นๆ

แต่ทว่าการให้ประชาชนรากหญ้าได้เข้าถึงข่าวสารที่มีคุณภาพแท้จริงนั้น บางทีอยู่ที่การให้ประชาชนรากหญ้าได้มีโอกาสในการสร้างข่าวสารและความรู้ของตนขึ้นมา ข่าวสารที่มีคุณภาพอาจหมายถึงข่าวสารที่ต่อต้านการโน้มเอียงจนเลยเถิด ดังที่กล่าวข้างต้นด้วย

5. สนับสนุนภาคประชาชนและเอกชนให้เข้าถึงสื่ออินเทอร์เน็ตอย่างเหมาะสม สื่ออินเทอร์เน็ตนั้นเป็นสื่อที่ทุกภาคสามารถเข้ามาใช้ประโยชน์ได้ แต่เนื่องจากภาคประชาชนในปัจจุบันยังกระจัดกระจาย ขาดยุทธศาสตร์ร่วม ดังนั้นภาครัฐควรสนับสนุนให้ภาคประชาชนได้สามารถเข้าถึงสื่อนี้ เพื่อการแลกเปลี่ยนข่าวสารและประสบการณ์ระหว่างกัน เป็นต้น ขณะเดียวกันภาคธุรกิจเอกชนซึ่งก็อยู่ในฐานะเสียเปรียบกลุ่มทุนโลกและบรรษัทข้ามชาติอย่างมาก ก็ควรจะได้รับการสนับสนุนอย่างเหมาะสมด้วยเช่นกัน

6. สนับสนุนให้วิทยุของสถาบันการศึกษาเป็นสื่อกระจายเสียงสาธารณะ ในเฉพาะหน้านี้ควรสนับสนุนให้วิทยุของสถาบันการศึกษาระดับสูงซึ่งมีอยู่ไม่น้อย กระจายไปทั่วประเทศ ได้ทำหน้าที่เป็นสื่อกระจายเสียงสาธารณะและวิทยุชุมชน และควรสนับสนุนวิทยุชุมชนที่ตั้งขึ้นได้ง่ายและเสียค่าใช้จ่ายในการดำเนินงานน้อย อย่างเช่น วิทยุเอฟเอ็มกำลังส่งต่ำ เป็นต้น รวมทั้งหอกระจายข่าวตามหมู่บ้านก็ควรพิจารณาปรับปรุงให้เกิดประโยชน์แก่ชุมชนยิ่งขึ้น

การสื่อสาร ข่าวสารและความรู้ซึ่งเดิมอยู่ในมือของกลุ่มนักบวช และผู้ปกครอง ต่อมาได้ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มธุรกิจเอกชนมากขึ้น ซึ่งได้แปรการสื่อสาร ผู้รับสาร ข่าวสารและความรู้เป็นสินค้า สร้างอุตสาหกรรมวัฒนธรรมขึ้นมา แม้ว่าในยุคสมัยทุนนิยมนี้ ได้สร้างข่าวสารและความรู้ขึ้นมามากมายยิ่งกว่าสมัยใดๆ แต่ข่าวสารและความรู้ปริมาณมหาศาลนี้ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเดิม เช่น ความยากจน สงคราม การกีดกันทางเพศและเชื้อชาติ และในบางด้านสร้างปัญหาใหม่ที่รุนแรง เช่น การส่งเสริมการบริโภคและการผลิตอันไม่ยั่งยืน ซึ่งคุกคามการอยู่รอดของมวลมนุษยชน ข้อเท็จจริงนี้แสดงว่าพันธมิตรรัฐ-ธุรกิจเอกชน ซึ่งควบคุมเป็นเจ้าของสื่อ นั้นไม่พอเพียง จำเป็นต้องสร้างสื่อสาธารณะและสื่อชุมชนขึ้นมาช่วย เพื่อที่จะได้ช่วยปิดเป่าหายนะที่อาจเกิดขึ้นในเมืองหน้า และยกระดับมาตรฐาน และคุณภาพของข่าวสารและการสื่อสารในปัจจุบัน การสร้างสื่อสาธารณะและสื่อชุมชนจะเป็นการสร้างภูมิทัศน์ใหม่ทางการสื่อสารอย่างแท้จริง เท่ากับเป็นการสร้างภูมิทัศน์ใหม่ทางเศรษฐกิจ-การเมืองด้วย เป็นการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเป็นฐานแห่งความอยู่รอดของชาติ ที่สำคัญก็คือมีเวลาสำหรับการนี้ไม่มาก ควรจะได้ลงมือทำเสียแต่วันนี้ก่อนที่จะสายเกินไป

แนวคิดการเรียนรู้ขององค์กรกับการปรับใช้ในการเรียนรู้ของชุมชน

การเรียนรู้ขององค์กร (Learning organization) ขึ้นอยู่กับการเรียนรู้ที่ดีของผู้นำ โรเบิร์ต กรีนส์ปีฟ (Larry Spears, 1996: p.33) กล่าวไว้อย่างสวยงามว่า ผู้นำเป็นเหมือนคนรับใช้ (The leader as servant) คอยบริการด้วยการเป็นผู้นำและให้ความหวังที่สูงๆ กับทุกคนในองค์กร ในขณะที่ เฮดการ์ เชน (Edgar Schein, 1992: p.326) กล่าวถึงผู้นำว่าเป็นบุคคลที่สร้างวัฒนธรรม และเพื่อให้เกิดความรู้ที่ดีจากผู้นำ โดยเฉพาะเมื่อต้องทำการถ่ายทอดความรู้ผ่านเอกสารการตีพิมพ์แล้ว ผู้นำและผู้เขียนหนังสือต้องมานั่งคุยกันและสร้างปรากฏการณ์ ตัวแทนทางวัฒนธรรมเชิงลึก (Deeply cultural icon) อันสั่งสมให้กับคนในองค์กร

ในขณะที่ผู้นำระดับกลาง หรือผู้นำในชุมชน (Local bosses) ส่งผลต่อการสร้างข้อตกลงระหว่างกันทางคุณภาพ การกระตุ้นจิตสำนึก และการสร้างเจตคติที่ดีในการทำงานให้กับทุกคนมากกว่าการทำหน้าที่บริหารงานเพียงอย่างเดียว เช่นเดียวกับการสร้างกิจการของคนจีน โดยวัฒนธรรมการสร้างงานของคนจีนนั้น จะต้องเริ่มต้นจากการทำงานด้วยตัวเจ้าของกิจการเอง ความรู้อันเกิดจากการเรียนรู้ แบบลองผิดลองถูกและการพัฒนาความรู้ เพื่อให้เกิดรูปแบบที่เหมาะสมในการปรับแก้ไขขององค์กร คนรุ่นใหม่ๆ ที่ต้องเข้ามาทำหน้าที่เป็นผู้บริหารแทนคนรุ่นเก่า หากเข้ามาทำงานในตำแหน่งผู้บริหารงานเลยอาจจะทำให้เกิดความขัดแย้งและการไม่ยอมรับนับถือในความสามารถของคนในองค์กร

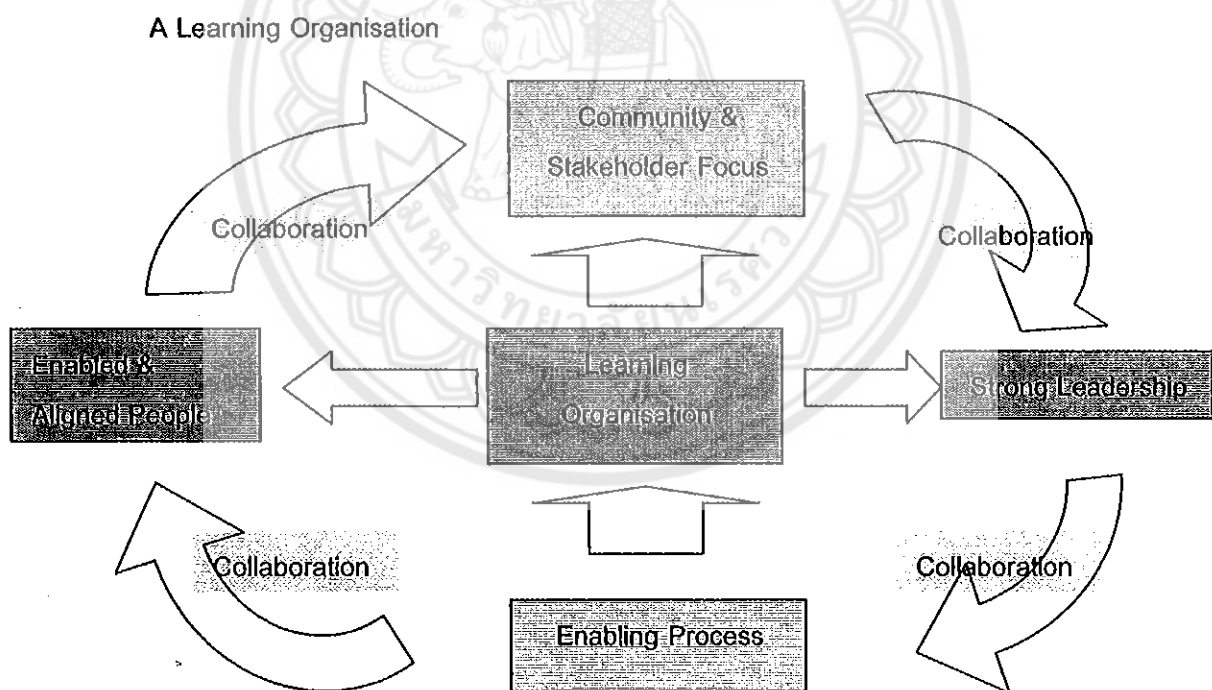
เซนเก (Peter Senge, 1990: p.3) เชื่อว่า มนุษย์มีความสามารถที่จะเรียนรู้ได้ เมื่อแต่ละคนทำหน้าที่ในโครงสร้างที่สะท้อนให้เห็นแนวคิดของแต่ละคน ยิ่งไปกว่านั้นคนจะขาดเครื่องมือ และความคิดดีๆ ในการเข้าใจสถานการณ์ที่เผชิญหน้าในสภาวะดังกล่าว ดังนั้นองค์กรหรือชุมชนจะต้องสร้างความต่อเนื่องในการขยายความต้องการพื้นฐานทางจิตใจของคนสมาชิกในองค์กร

โดยสาเหตุพื้นฐานนั้นองค์กรจะมีการเปลี่ยนแปลงน้อยครั้ง ซึ่งองค์กรที่มีความยืดหยุ่นจะได้เปรียบต่อการสร้างปรับแบบแผน และการผลิตที่ดีขึ้น ทั้งนี้ทั้งนั้นองค์กรต้องเกิด

ความต้องการที่จะค้นพบร่วมกันภายใต้ข้อตกลงร่วมกันระหว่างคนในองค์กรและระดับความสามารถที่จะเรียนรู้ของทุกคน

ในขณะที่คนมีความสามารถที่จะเรียนรู้ โครงสร้างตามหน้าที่ต่างๆ ปอยครั้งไม่ได้เป็นเพียงการสรุปเพื่อสะท้อนและเป็นพันธะสัญญาร่วมกันเท่านั้น มากไปกว่านั้นคนจะขาดเครื่องมือและผู้ซึ่งนำความคิดที่เข้าใจง่ายเหมาะสมกับสถานะที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ องค์กรมีการขยายตัวอย่างต่อเนื่องทางศักยภาพในการสร้างสรรค์อนาคตที่มีจิตใจของสมาชิกเป็นหน่วยย่อยพื้นฐานสำคัญ

องค์กรแห่งการเรียนรู้ (Learning organisation) ที่ดีจะทำให้เกิดผู้นำที่เข้มแข็ง (Strong Leadership) และทำให้เกิดคนที่พร้อมจะเรียนรู้ พร้อมทั้งจะสร้างสรรค์สิ่งใหม่ๆ ให้เกิดขึ้นแก่องค์กร (Enabled and Aligned people) องค์กรที่มีการเรียนรู้ที่ดีจะมุ่งเป้าไปสู่ผลประโยชน์ที่ดีต่อชุมชนของตนเอง (Community and Stakeholder focus) และคนในองค์กรพร้อมที่จะเรียนรู้เพื่อสร้างสรรค์สิ่งที่ดีขึ้นให้กับชุมชน (Enabling process)

แผนภาพที่ 2.12 องค์กรแห่งการเรียนรู้ (A learning organisation)

ชุมชนในทางการเรียนรู้มีสองความหมายหลัก คือ หนึ่ง สิ่ง que ผู้เรียนได้รับรู้จากชุมชน และสอง เป็นสิ่งที่ผู้เรียนรู้ได้ให้กลับคืนสู่ชุมชน ทุกความหมายของคำว่าชุมชน เป็นเสมือนหน่วยย่อยๆ ที่ทำให้เกิดโปรแกรมการเรียนรู้ ต่างๆ อาทิ ห้องสมุด พิพิธภัณฑ์ สวนสาธารณะ ชมรมเพื่อสุขภาพ ร้านค้า ธนาคาร ธุรกิจ สำนักงานในเมือง ฟาร์ม โรงงาน ถนน และสิ่งแวดล้อมอันเป็นส่วนประกอบที่ให้โอกาสในการเรียนรู้ของคน เชื้ออำนวยให้เกิดการเรียนรู้ และให้บริการแก่ผู้เรียนในการที่จะเรียนรู้ด้วยตนเอง ในเวลาเดียวกันการเรียนรู้ได้กลายเป็นส่วนหนึ่งของการบริการชุมชน เหมือนเป็นการกำหนดอนาคตของชุมชนให้กลายเป็นส่วนที่เกี่ยวข้องในการจัดการชุมชน และเป็นส่วนหนึ่งของการก่อให้เกิดกิจกรรมต่างๆ ในชุมชน

ชุมชน คือ ที่ๆ เราอาศัยอยู่ ไม่ใช่สิ่งที่รัฐมากำหนด หรือไม่จำเป็นต้องเป็นสถานที่เกิด แต่ชุมชน คือ กลุ่มเพื่อน เพื่อนบ้าน หรือการมีเป้าหมายร่วมกัน เป็นการต่อยอดลักษณะของครอบครัวเพื่อให้เกิดการดูแลกัน การเป็นเจ้าของร่วมกัน และการรักษาความสัมพันธ์ร่วมกัน อย่างลึกซึ้งของสมาชิกในครอบครัวกับคนภายในบนโลกใบนี้ มันเป็นการกำหนดความหลากหลาย และการสร้างลักษณะปฏิสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ที่ก่อให้เกิดความสุขในชีวิต

การเรียนรู้ตลอดชีวิตเป็นความจำเป็นในยุคสารสนเทศ เราไม่เพียงแต่การเรียนรู้และการพัฒนาทักษะแค่เพียงบางช่วงของชีวิต เวลาเปลี่ยนไปอย่างรวดเร็ว ความคิดในเรื่องของการสำเร็จการศึกษา (Graduation) เป็นแนวคิดแบบเดิม ไม่ใช่การเรียนรู้ในโรงเรียน หรือไม่ได้เป็นการเรียน เมื่อสำเร็จจากการศึกษาสมาชิกจะไม่สามารถกลับไปเรียนรู้อีกในสถานที่นั้น และได้รับการบริการเช่นเดิม แต่เป็นการเรียนรู้ที่แต่ละคนจะได้รับโอกาสไปตลอดทั้งชีวิต

ไม่เพียงแต่การเรียนรู้เท่านั้น บางอย่างที่มีอำนาจเหนือกว่านั้นก็จะไม่ใช่สิ่งสำคัญ การสอน การศึกษา และโรงเรียนที่สังคมหรือรัฐบอกว่าเป็นสิ่งที่ทุกคนจะต้องเข้าไปมีส่วนร่วม ถูกควบคุม ได้รับการสั่งสอน และการก่อรูปร่างแบบนั้น จะไม่เป็นในยุคของภูมิปัญญาใหม่ (new paradigm) การเรียนรู้ คือ การแสวงหาความรู้ด้วยตนเอง ตัดสินใจได้ด้วยตนเอง อันเกิดจากทักษะกระบวนการคิดเชิงสร้างสรรค์ การค้นพบองค์ความรู้ใหม่ๆ และความพึงพอใจที่จะใฝ่หาความรู้ กระตือรือร้นที่อยากจะเรียนรู้ เป็นการสร้างขึ้นมา และสั่งสอน โดยพื้นฐานของสิทธิอันชอบธรรมและความรับผิดชอบของแต่ละปัจเจก เป็นเกียรติยศที่สำคัญของการปฏิบัติความหลากหลาย

การเรียนรู้กลายเป็นบทบาททางการศึกษาที่สำคัญในสังคมอุตสาหกรรม การเรียนรู้เข้ามาแทนที่วัตถุ และการบริโภค เป็นส่วนหนึ่ง of ทั้งหมดในสังคม อันเป็นตัวแทนของความ

รักอันลึกซึ้ง ความรักในการเรียนรู้เพื่อให้เกิดคุณค่าของการเรียนรู้ ของความรู้ที่มีคุณค่ามากกว่าสิ่งใดๆ

การเรียนรู้กับประชาสังคม (Learning and civil society)

การเปลี่ยนผ่านจากคำว่า การศึกษา มาเป็นเรื่องของการเรียนรู้ เป็นการต่อยอดจากการศึกษาลงลึกในรายละเอียด นักบริหารจัดการความรู้ อย่าง ปีเตอร์ เอฟ ดรักเกอร์⁴¹ ได้เขียนไว้ในหนังสือ สังคมยุคหลังทุนนิยม (Post Capitalist Society) ไว้ว่าสังคมแห่งความรู้ เป็นหนึ่งในระบบที่ช่วยเปิดโลกการเรียนรู้ตลอดชีวิตในทุกระดับทุกเวลา จากจุดสิ้นสุดของแสงเสปกตรัม ความสงบสุข เป็นส่วนหนึ่งของโลก โลกที่ปราศจากอาวุธ วิสัยทัศน์ของสังคมแบบชนบท (Localist society) เป็นการผสมผสานระหว่างกิจกรรมของทุกคนที่จะเป็นผู้เรียนรู้และเป็นการศึกษาตลอดทั้งชีวิต

หัวข้อหลักของการเรียนรู้ในชุมชน คือ การผสมผสานอย่างเต็มรูปแบบของการเติบโตแบบประชาสังคม (Civil Society) และทุกภาคส่วนของวัฒนธรรมระดับรากหญ้า โดยเรียกย่อๆ ว่า GROs (Gaian Cultures around the World grassroots organizations) หรือที่รู้จักกันเสมอในชื่อย่อ NGOs (Non - government Organizations) คนส่วนใหญ่จะจัดการแก้ปัญหาได้ด้วยทักษะในชุมชน และทรัพยากรภายในท้องถิ่น คนในท้องถิ่นจะพูดคุยกันถึงความล้มเหลวของตลาดโลก และปัญหาความผิดพลาดจากการบริหารงานของรัฐบาล ในยุคสังคมอุตสาหกรรม (Industrial society) นวัตกรรมทางสังคมช่วยส่งเสริมให้เกิดความเข้มแข็งในระดับชุมชนและการสนับสนุนให้ชุมชนสามารถยืนหยัดด้วยตนเอง

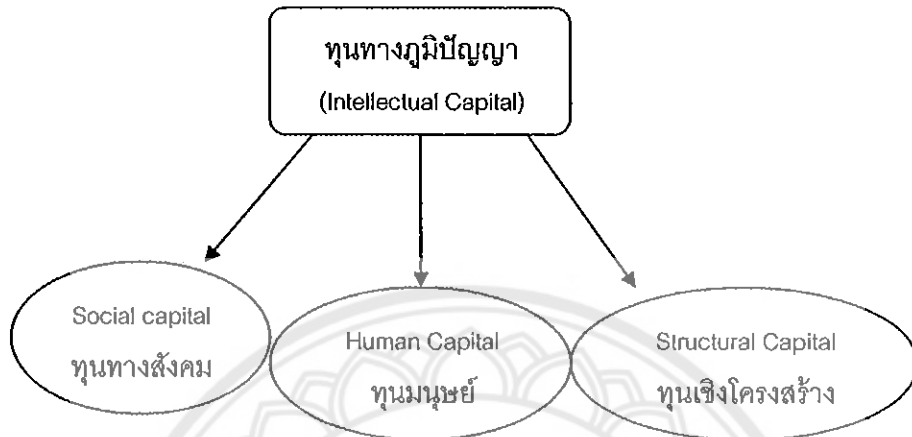
การบริหารจัดการความรู้ คือ อะไร ? What is knowledge management?

เราเชื่อว่า ทุนทางภูมิปัญญา (Intellectual capital) และการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management) ไม่สามารถเปลี่ยนแปลงแนวคิดในการปฏิบัติต่างไปจากเดิม (Interchangeable concept)

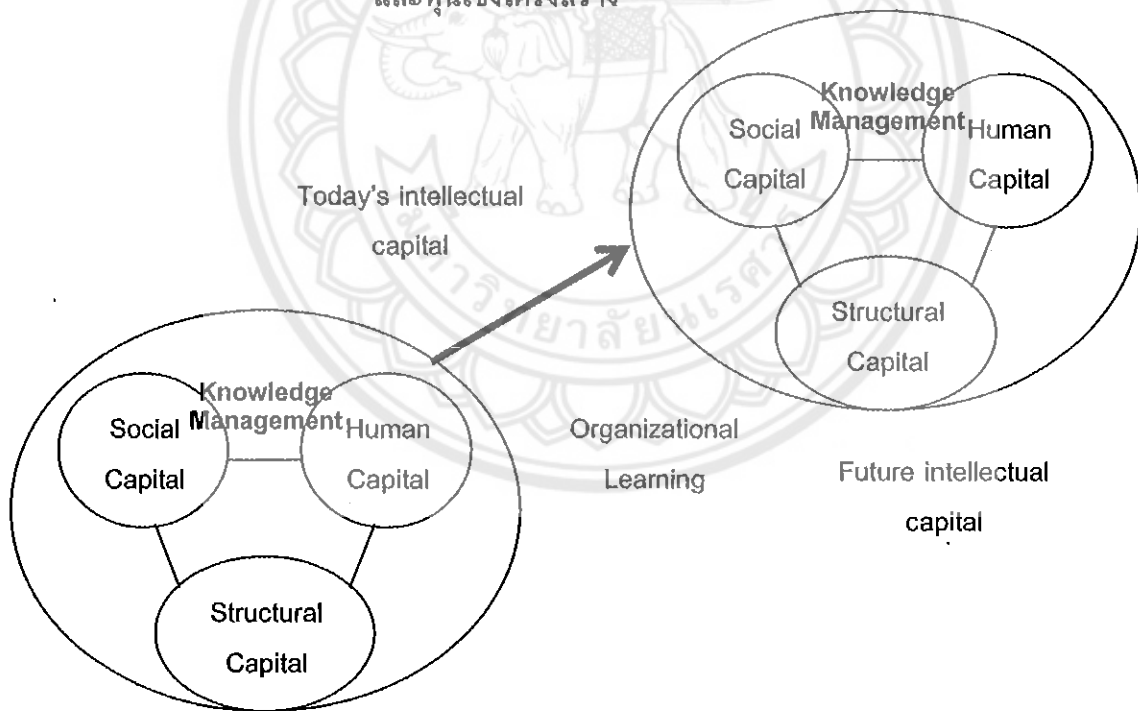
⁴¹ Peter F. Drucker, *Post Capital Society* (New York: HarperCollins, 1993), p. 33.

การบริหารจัดการความรู้ สามารถนำไปปฏิบัติและนำไปใช้ในกลยุทธ์การตัดสินใจทางการลงทุน เพื่อให้เกิดเป็นภูมิปัญญา ซึ่งมีผลประโยชน์ทางปัญญาอยู่ด้วยกัน 3 ประเภท คือ ทูทางสังคม ทูมนุษย์ และทูทางโครงสร้าง

แผนภาพที่ 2.13 ทูทางภูมิปัญญาก่อให้เกิดทูทางสังคม ทูมนุษย์ และทูเชิงโครงสร้าง

แผนภาพที่ 2.14 ทูทางภูมิปัญญาเติบโตได้ด้วยการใช้ให้เกิดประโยชน์ (Intellectual capital grows with use)

Social Capital หรือทุนทางสังคม สามารถอธิบายได้ด้วยองค์ประกอบ 3 องค์ประกอบ ดังนี้

1. Reduce transaction costs หรือการลดต้นทุนความสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ความไว้วางใจ (Trust) ทำให้เกิดผลต่อการสร้างเครือข่ายและการทำงานของชุมชนเนื่องจากสภาพแวดล้อมของความน่าเชื่อถือ การตัดสินใจของบุคคลที่มีความเชี่ยวชาญ ทำให้เกิดการเข้าถึงที่รวดเร็ว และมีการเข้าถึงได้อย่างง่ายต่อการตัดสินใจ ในทำนองเดียวกันองค์ประกอบของทุนทางปัญญาเพิ่มศักยภาพในการกระทำ ในทีม คล้ายๆ กับการข้ามสายการบังคับบัญชาและการสร้างขอบเขตขององค์กร โดยปกติการสร้างควมไว้วางใจนั้นจะเริ่มจากผู้นำระดับกลางที่จะทำหน้าที่ในการเป็นผู้นำบทบาทในองค์กร
2. Produce higher quality knowledge การผลิตความรู้ในระดับคุณภาพที่สูงขึ้น ตามธรรมชาติของมนุษย์ ย่อมจะแสดงความคิดเห็นที่ขัดแย้ง หรือโต้แย้งอย่างเต็มที่กับบุคคลโดยทั่วไป แต่หากว่าบุคคลๆ นั้นเป็นที่เชื่อถือหรือนับถือ ก็จะไม่เกิดการขัดแย้งทางความคิดแต่จะเป็นการยอมรับในความรู้ที่มีอยู่โดยปราศจากข้อสงสัย
3. A source of inimitable competitive advantage เป็นข้อได้เปรียบในการสร้างแหล่งความรู้ที่ไม่มีใครเลียนแบบได้ ทุนทางสังคม คือ วิถีชีวิตของผู้คนในการทำงานร่วมกัน การสร้างความหมายในการเจรจา ร่วมกัน และร่วมกันตัดสินใจทุกวัน นับเป็นวิธีการที่ดีที่สุดในการทำงานแบบกลุ่ม โดยที่ไม่มีใครสามารถลอกเลียนแบบหรือทำซ้ำเนื้อหาแบบนี้ได้ ส่งผลสะท้อนกับคู่แข่ง แต่เป็นการลงทุนที่สร้างทุนทางมนุษย์และทุนทางสังคมที่ดี

งานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ต้องยอมรับว่าการเปิดโอกาสให้ประชาชนสื่อสารผ่านสื่อได้เป็นสิ่งใหม่ที่ทำหยาพลังประชาชน และเป็นการพิสูจน์ความโปร่งใสในการทำงานของรัฐบาล ภายหลังจาก พุทธภา ปี 2535 ประชาชนเปลี่ยนพื้นที่พูดคุยเรื่องการเมือง การปกครอง ผ่านสื่อวิทยุแต่รัฐบาลยังไม่กล้าที่จะปล่อยให้เกิดมีการสร้างวิทยุชุมชนในแต่ละท้องถิ่น ทำให้เกิดงานวิจัยในช่วงแรก ด้านการจัดรายการวิทยุเพื่อชุมชน โดย สุรินทร์ แปลงประสพโชค (2534) เรื่อง "การทดลองจัดวิทยุกระจายเสียงชุมชนสำหรับชุมชนชนบทในเขตชานเมืองจันทบุรี" จากการทดลอง การสังเกตและการทดสอบกลุ่มตัวอย่าง พบว่าทั้งก่อนและหลังการทดลอง คณะกรรมการที่แต่งตั้งขึ้นสามารถปฏิบัติหน้าที่บริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนและเป็นสื่อกลางสะท้อนปัญหาและความต้องการของชุมชนให้กับรายการได้เป็นอย่างดี หลังการทดลอง ผู้ฟังนิยมฟังรายการจากสถานีทดลองมากขึ้นและเมื่อเปรียบเทียบกับรายการเดิม ผู้ฟังจะนิยมและพึงพอใจรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนมากกว่ารายการเดิม โดยความนิยมจะมีความแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .01 และความพึงพอใจจะแตกต่างกันอย่างมีนัยสำคัญทางสถิติที่ระดับ .001 นอกจากนี้วิทยุกระจายเสียงชุมชนที่จัดขึ้นยังสามารถให้เป็นรูปแบบของการจัดสื่อเพื่อการพัฒนาได้ อย่างไรก็ตามงานวิจัยเป็นเพียงการหารูปแบบรายการเพื่อชุมชนที่ดำเนินการ และอยู่ภายใต้การบริหารจัดการ การสนับสนุน และเครื่องมือของรัฐบาล จึงไม่นับว่าเป็นงานวิจัยทางด้านวิทยุชุมชนที่แท้จริงแต่เป็นการหาเนื้อหารายการเพื่อชุมชนในอุดมคติ ซึ่งสุรินทร์ แสดงให้เห็นว่า เนื้อหารายการเพื่อชุมชนนั้นต้องเกิดจากความต้องการของคนในชุมชนเอง ดังนั้นจึงนับเป็นการยืนยันโครงสร้างของวิทยุชุมชนด้านเนื้อหารายการที่ควรจะมาจากการต้องการและตอบสนองของความ ต้องการของคนในชุมชนนั่นเอง

การยืนยันว่าวิทยุมีส่วนสำคัญต่อกระบวนการแก้ไขปัญหาที่เกิดขึ้นในชุมชนนั้นมีขึ้นในเขตกรุงเทพฯ เนื่องจากมีรายการวิทยุที่มีรูปแบบเพื่อชุมชนเช่นเดียวกัน ดังที่ ณีลวรรณ วรานิชสกุล (2536) ได้ศึกษาเรื่อง "การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมในรายการวิทยุเพื่อแก้ไขปัญหาจราจรในกรุงเทพมหานคร กรณีศึกษา สถานีวิทยุ จส.เอฟเอ็ม.100 เมกกะเฮิรตซ์" พบว่า กระบวนการสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของรายการ จส.100 เกิดจากองค์กรผู้ร่วมผลิต 3 ฝ่ายคือ เจ้าหน้าที่บริษัท แอปิฟิค คอร์ปอเรชั่น จำกัด เจ้าหน้าที่ตำรวจศูนย์ควบคุมการจราจร (บก.02)

และประชาชน ผู้ใช้รถใช้ถนน ซึ่งผู้ร่วมผลิต 3 ฝ่ายต่างสลับสับเปลี่ยนกันมาทำหน้าที่ในการดำเนินรายการ นำเสนอเนื้อหา รายการ เป็นผู้ร่วมรายการ จนกระทั่งเกิดความเข้าใจและสนองวัตถุประสงค์ร่วมกันและผล สืบเนื่องจากรายการ จส.100 เป็นผลดีต่อสังคมในกรุงเทพฯโดยรวมในด้านของการยอมรับและเตรียมใจกับสภาพการจราจรที่ต้องเผชิญร่วมกัน เป็นการผ่อนคลายความเครียด นอกจากนี้ยังเปิดโอกาสให้ประชาชนได้ใช้รายการเป็นเวทีแห่งการแสดงความคิดเห็นและเสนอแนะแนวทางที่คาดว่า สังคมควรจะปฏิบัติร่วมกัน ซึ่งทำให้ผู้วิจัยได้กรอบในการอธิบายความสำคัญของสื่อวิทยุต่อการสร้างความมีส่วนร่วมในชุมชนสำหรับงานวิจัยในครั้งนี้มีน้ำหนักความสำคัญเพิ่มขึ้น

นอกจากนี้ผู้วิจัยอาศัยข้อมูลความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุชุมชนจากที่หนึ่งมาเป็นกรอบในการศึกษาอีกพื้นที่หนึ่ง และอาศัยเป็นเกณฑ์ในการศึกษาแนวทางการสร้างรูปแบบรายการให้เป็นที่น่าสนใจได้ โดยอาศัยงานวิจัยของ อูชา จันทร์ประภาค (2535) ซึ่งทำการศึกษาเรื่อง "การใช้ประโยชน์และความพึงพอใจของผู้ฟังรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดจันทบุรี" พบว่า ผู้ฟังมีพฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการค่อนข้างน้อย เนื่องจากรูปแบบรายการน่าสนใจ โดยให้ความสนใจฟังรายการเกี่ยวกับการเกษตรมากที่สุด และผู้ฟังมีความพึงพอใจและมีการใช้ประโยชน์จากรายการในระดับมาก โดยเฉพาะใน หลักการที่เป็นรายการของประชาชน บริหารรายการโดยตัวแทนประชาชน

งานวิจัยของ พิชญา รัตนพล (2540) ที่ศึกษาเรื่อง "พฤติกรรมการสื่อสาร ความคาดหวังผลประโยชน์และความน่าเชื่อถือของรายการสถานีวิทยุเพื่อสังคมและชุมชน: ศึกษากรณีสถานีวิทยุชุมชน" พบว่าพฤติกรรมการสื่อสารของสมาชิกสถานีวิทยุชุมชนมีความสัมพันธ์กับเพศ อายุ ระดับการศึกษาและอาชีพ รวมทั้งมีความสัมพันธ์กับระดับความคาดหวังผลประโยชน์ต่อตนเองและต่อสังคมจากสถานีวิทยุชุมชน ตลอดจนความน่าเชื่อถือของผู้ดำเนินรายการและข้อมูลข่าวสารในสายตาสมาชิก

งานวิทยานิพนธ์ที่ศึกษาสื่อวิทยุชุมชนในเขตภาคเหนือ ซึ่งมีลักษณะทางภูมิศาสตร์และประชากรศาสตร์ ของ จิระวรรณ ตันภูวานันท์ เรื่อง การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขา โดยการจัดการวิทยุชุมชน จังหวัดแม่ฮ่องสอน (2542, น. 105-112) ซึ่งพบว่า

การจัดการวิทยุชุมชน เป็นการจัดการที่หน่วยงานราชการเปิดโอกาสให้กับวิทยุชุมชนอย่างเต็มที่ อยู่ที่ชุมชนจะสนใจเข้ามามีส่วนร่วมอย่างไร ขณะที่ชุมชนเองก็คุ้นเคยกับการให้บริการวิทยุกระจายเสียงโดยภาครัฐ

นอกจากนี้ อรรถวรรณ ปิณฑนโฆวาท (2544, น. 2-5) ยังพบว่า มีรายการวิทยุชุมชนทางสวท. อุบลราชธานี เช่น รายการเฮ็ดอยู่เฮ็ดกิน รายการวิถีไทย ฯลฯ ซึ่งอยู่ในโครงการนำร่องของกรมประชาสัมพันธ์ คณะกรรมการบริหารวิทยุกระจายเสียงชุมชนส่วนใหญ่แต่งตั้งจากหัวหน้าหน่วยงานราชการในจังหวัด (หรือผู้แทน) เช่น พัฒนาการจังหวัด เกษตรและสหกรณ์จังหวัด ฯลฯ ซึ่งควรจัดให้มีตัวแทนองค์กรประชาชนในสัดส่วนที่มากกว่าที่เป็นอยู่ เช่น แต่งตั้งคณะกรรมการฯ จาก อบต. ฯลฯ ด้านผู้ดำเนินรายการ หรือผู้ร่วมรายการส่วนใหญ่ก็ยังกระจุกตัวอยู่ที่หัวหน้าส่วนไปยังกลุ่ม องค์กร และชุมชนทุกกลุ่มได้เป็นการขยายโอกาสในการมีส่วนร่วมแก่ทุกกลุ่มในท้องถิ่นได้ เช่น การกระจายไปสู่อำเภอ หรือตำบลต่างๆ ให้เข้ามามีส่วนร่วม

นอกจากนี้แล้ว ยังมีงานวิจัยที่ลงวิจัยเจาะพื้นที่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ อีกงานคืองานของ ทิวาพร แสนเมืองชิน เรื่อง การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา (2543, น. 181-198) พบว่า รายการวิทยุชุมชนคนโคราช เป็นรายการวิทยุกระจายเสียงชุมชนของสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา สำนักประชาสัมพันธ์เขต 1 กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งเป็นสถานีหนึ่งที่ได้รับอนุมัติจากกรมประชาสัมพันธ์ให้จัดรายการในลักษณะวิทยุชุมชน นำร่อง 19 สถานีทั่วประเทศเพื่อให้การดำเนินงานของสถานีสอดคล้องกับบทบัญญัติมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ. 2540 ที่ส่งผลให้สถานีวิทยุกระจายเสียงต้องส่งกระจายเสียงเพื่อประโยชน์ของสาธารณะ แสดงให้เห็นว่าการเกิดขึ้นของรายการวิทยุชุมชนของคนโคราชเป็นการสนับสนุนโดยหน่วยงานรัฐ คือ กรมประชาสัมพันธ์ ที่มีนโยบายให้สถานีวิทยุท้องถิ่นในส่วนภูมิภาคดำเนินงาน ไม่ได้มาจากความต้องการพื้นฐานของประชาชนในชุมชน

ทั้งทิวาพร และวีระพงษ์⁴² สรุปตรงกันว่า เนื้อหาในระดับของการผลิตรายการวิทยุ ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ นั้น ภาครัฐยังคงมีบทบาทเป็นตัวหลัก เนื่องจากรัฐยึดกฎระเบียบที่เคร่งครัดว่า ผู้จัดรายการวิทยุจะต้องมีคุณสมบัติตามการควบคุมระดับชาติ ดังนั้น ภาคประชาชนจึงเป็นเพียงผู้ร่วมดำเนินรายการ เพราะไม่สามารถเป็นผู้ดำเนินรายการหลัก หรือดำเนินรายการได้ตามลำพัง อันเนื่องจากยังสอบบในผู้ประกาศไม่ผ่าน เป็นสาเหตุหลัก จึงทำให้ผู้วิจัยพบว่า วิทยุชุมชนเช่นนี้ไม่ประสบความสำเร็จในชุมชน ประชาชนไม่รู้จักรายการวิทยุชุมชนเลย

ในขณะที่งานวิจัยของ วีระพงษ์ พลนิกรกิจ และคณะ⁴³ กับกรณีศึกษาวิทยุชุมชน คนเมืองน่าน แสดงให้เห็นว่า โครงสร้างใหญ่ของวิทยุชุมชนน่านอยู่ภายใต้โครงสร้างของภาครัฐเช่นเดียวกับที่โคราชและบุรีรัมย์ แต่มีปัจจัยด้านความเข้มแข็งของบริบทชุมชนภาคประชาสังคมและความเข้าใจที่ชัดเจนต่อเรื่องวิทยุชุมชนของภาครัฐ รวมทั้งประสบการณ์ทำงานร่วมกันระหว่างภาครัฐและภาคประชาชน ก่อให้เกิดการผสมผสานระหว่างรัฐกับประชาชนได้เป็นอย่างดี ประชาชนเข้ามีส่วนร่วมในการเป็นอาสาสมัครนักจัดรายการ โดยต้องส่งบทรายการให้พิจารณาก่อนออกอากาศ ซึ่งยังไม่ได้เป็นวิทยุชุมชนในทิศทางที่ประชาชนสามารถกำหนดได้เอง

วิทยานิพนธ์ ของ สีขเรศ ศิราภรณ์ เรื่อง รูปแบบสถานีวิทยุกระจายเสียงภาคประชาชนที่พึงประสงค์สำหรับประเทศไทย ภายหลังจากปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียง ตามเจตนารมณ์มาตรา 40 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทยพุทธศักราช 2540 (2544: 150-162) พบว่า แนวคิดหลักในการดำเนินการสถานีวิทยุภาคประชาชน คือ สถานีวิทยุที่ส่งเสริมสิทธิทางด้านการสื่อสาร (Communication Right) และการรับรู้ข่าวสารของสาธารณะ สนับสนุนการเข้าถึงสื่อและการมีส่วนร่วมของประชาชน (Access and participation) ประชาชนสามารถเป็นเจ้าของและควบคุมบริหารจัดการเองได้ (Self Management) ทำหน้าที่บูรณาการส่วนต่างๆ ของสังคมเข้าไว้ด้วยกัน ดำเนินการโดยไม่มุ่งหวังผลกำไร หรือตก

⁴² กาญจนา แก้วเทพ และคณะ, วิทยุชุมชน คลื่นหนุนการสร้างสรรค์พลังให้ท้องถิ่น สำนักงานสนับสนุนกองทุนงานวิจัย (สกว.) กุมภาพันธ์ 2549 น. 69 – 70

⁴³ ดูอ้างอิงที่ 42 หน้า 70 - 72

อยู่ภายใต้อิทธิพลทางธุรกิจและการเมือง ในฐานะองค์กรสื่อวิทยุนี้เองต้องพัฒนาให้เกิดการสื่อสารแบบมีส่วนร่วม โดยการเปิดเวทีอภิปรายและแสดงออก เพื่อตอบสนองความต้องการทางสังคมและวัฒนธรรม ดำเนินการเพื่อบริการสาธารณะ ให้บริการทางด้านข้อมูลข่าวสารแก่ประชาชน ช่วยเสนอทางออกในการแก้ไขปัญหาในชีวิตของประชาชนได้ เป็นเวทีที่มีความคิดหลากหลายได้รับการแลกเปลี่ยน และทัศนะเหล่านี้ได้รับความเคารพ เป็นสื่อที่พยายามผลักดันกระบวนการประชาสังคม (Civic Society) สร้างมติมหาชน (Public Opinion) คัดค้านหรือเรียกร้องต่อประเด็นปัญหาต่างๆอย่างสร้างสรรค์ด้วยเหตุผล ขยายแนวคิดประชาธิปไตย และดำเนินการเพื่อการปกป้องสาธารณะประโยชน์ เป็นสื่อวิทยุที่สามารถสะท้อนความต้องการของประชาชนส่วนรวม ตลอดจนมีเป้าหมายเพื่อส่งเสริมศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ ส่งเสริมสำนึกร่วมกันของประชาชนเพื่อการพัฒนาคุณภาพชีวิต ส่งเสริมการศึกษา ศิลปวัฒนธรรม และเสริมสร้างความเข้มแข็งและพลังประชาชน (Empowerment) ดำเนินกิจการตามครรลองประชาธิปไตย ส่งเสริมการมีส่วนร่วมของประชาชน (Democratic Participant)

งานวิจัย วิทยุชุมชนทางภาคใต้ของประเทศไทย ในจังหวัดปัตตานี ของ ชาลิสา และคณะ⁴⁴ ตั้งแต่ปี พ.ศ. 2542 – 2545 พบว่า วิทยุชุมชนปัตตานี มี 4 ช่วงของการดำเนินการที่สำคัญ โดยเป็นกระบวนการของประชาชนในระดับรากหญ้า ซึ่งในระยะเริ่มแรกนั้นวิทยุชุมชนยังไม่มีบทเรียนสำเร็จรูปมาให้ ต้องมีการเรียนรู้และแสวงหา ลองผิดลองถูก สรุบทบทเรียนของชุมชนเอง เช่น ในระยะเริ่มแรกไม่มีผู้ประสานงาน ไม่มีการกำหนดบทบาทหน้าที่ของฝ่ายต่างๆ ไม่มีการกำหนดวาระการประชุม และไม่มีการวางแผนกิจกรรม ทั้งหมดนั้นเป็นปัญหาอันเกิดจากการไม่รู้ หรือไม่มีความรู้ในเรื่องของการดำเนินกิจกรรมโครงการ แต่วิทยุชุมชนปัตตานี ใช้วิธีการลงมือทำ และทบทวนไตร่ตรองบทเรียน ถอดบทเรียน สลับกันไปมา

ชาลิสา และคณะ แสดงให้เห็นลักษณะการบริหารวิทยุชุมชนในยุคแรก ที่ประธานคณะกรรมการบริหาร และคณะกรรมการชุมชน อันเป็นตัวแทนที่มาจากแต่ละตำบลนั้น ต่างไม่ทำหน้าที่ตามที่กำหนดไว้ วิธีแก้ปัญหา คือ การไม่เปลี่ยนตัวบุคคล แต่เป็นการเปลี่ยนโครงสร้างแทน ในระยะที่สองของการดำเนินกิจกรรม ได้มีการเพิ่มคณะกรรมการผลิต

⁴⁴ ดูอ้างอิงที่ 42 หน้า 73 - 76

รายการ กรรมการฝ่ายวิจัย และกรรมการวิทยุสมัครรับ ขึ้นมาแทนคณะกรรมการชุมชน แต่โครงสร้างใหม่ ไม่สามารถแก้ปัญหาประธานไม่ทำงานไม่ได้ แต่กรรมการวิทยุสมัครรับทำให้กิจกรรมเสริมวิทยุชุมชนมีความชัดเจนมากยิ่งขึ้น การเปลี่ยนแปลงในคณะกรรมการบริหาร จึงเกิดขึ้นอีกครั้ง แต่เป็นการเพิ่มคณะกรรมการในส่วนของฝ่ายรายการและการติดตามผล อย่างไรก็ตามการทำงานก็ยังคงเป็นปัญหาทางด้านตัวบุคคลเช่นเดิม ผู้วิจัยได้เสนอว่า ควรจะมีการกำหนดคุณสมบัติของผู้ที่เข้ามาทำงาน มีเวลาว่าง มีจิตสาธารณะ รักและเข้าใจเห็นคุณค่าของการสื่อสาร และรักความถูกต้อง รวมทั้งมีจรรยาบรรณแบบนักวิชาชีพ เนื่องจากงานวิทยุเป็นการใช้การสื่อสารในพื้นที่สาธารณะ ความรู้ที่ดี คือ มีความถูกต้อง มีความเข้าใจในเรื่องที่พูด แต่กลยุทธ์การสมัครรับ ออกสาริตถการจัดรายการวิทยุในชุมชน นับเป็นวิธีการหนึ่งที่น่าสนใจในการขยายความรู้ ความสนใจ และสร้างโอกาสในการเข้าถึงสื่อวิทยุในระดับชุมชน

นอกจากการสำรวจงานวิจัยที่เกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนในประเทศไทยในข้างต้น ซึ่งมีความหลากหลายทั้งในเชิงของงานวิจัยในพื้นที่ และการวิจัยเชิงปฏิบัติการ แต่ผู้วิจัยกลับพบว่ามีการดำเนินกิจการสถานีวิทยุภาคประชาชน หรือวิทยุชุมชนนั้นส่วนใหญ่จะใช้วิธีการถอดแบบจากวิทยุชุมชนที่กระจายตัวอยู่ในทุกภูมิภาคของโลก ทั้งในประเทศแถบยุโรป สหรัฐอเมริกา ประเทศในแถบอเมริกาใต้ ออสเตรเลีย และโครงการทดลองสถานีวิทยุชุมชนในบางประเทศของเอเชีย โดยมีรูปแบบและวิธีการที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันในส่วนของภาษาที่ใช้ในการสื่อสารที่เหมาะสมกับท้องถิ่น ในประเทศไทยเริ่มให้ความสนใจกับการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน ด้วยการเริ่มต้นจากรายการวิทยุชุมชน ที่ได้รับการจัดสรรช่วงเวลาผ่านสื่อของภาครัฐ และภาครัฐวิสาหกิจ โดยที่เนื้อหา และผู้ดำเนินรายการยังคงได้รับการกำหนดเป็นนโยบายของกรมประชาสัมพันธ์ หรือ หน่วยงานที่มีความเชื่อมโยงกับสถานีวิทยุแห่งนั้น

ดังนั้นงานวิจัย “แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง (An Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best - practice community radio)” จึงเป็นงานวิจัยที่จะบุกเบิกลักษณะของวิทยุชุมชนในระดับที่มีความเข้มข้นมาก คือ สถานีวิทยุตั้งอยู่ในบริเวณชุมชน บริหารและดำเนินงานโดยชุมชน ผลิตรายการโดยคนในชุมชน มีเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับชุมชนและผู้รับสาร คือ คนในชุมชน ชุมชนต้องการวิทยุด้วยการ

สนับสนุนรายการด้วยการบริจาค นอกจากนี้ผู้วิจัยได้ศึกษาปัจจัยสำคัญที่จะทำให้เกิดวิทยุชุมชน คือ การสนับสนุนอย่างจริงจังของภาครัฐ ทั้งในเรื่องของงบประมาณ ที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิ องค์กรเอกชน และหน่วยงานต่างๆ เพื่อนำมาจัดหาเครื่องมืออุปกรณ์ การฝึกอบรมบุคลากร และการส่งเสริมเจ้าหน้าที่เข้าไปช่วยงานในสถานี

ข้อเสนอการพัฒนาดิจิทัลและการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน⁴⁵ จากรายงานการวิจัยเรื่อง ข้อเสนอการพัฒนาดิจิทัลและการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน ที่มีผู้วิจัย พบว่า สื่อชุมชน หรือวิทยุชุมชนได้มีการกล่าวถึงอย่างกว้างขวางมากขึ้น เนื่องจากสภาพแวดล้อมในปัจจุบัน และปัจจัยหลายอย่าง que เลือกอำนวยความสะดวกให้ประชาชนหันมาสนใจและเข้ามามีส่วนร่วมกับกระบวนการสื่อสารของตัวเองมากขึ้น ด้วยเหตุผลดังกล่าวจึงทำให้เกิดปัญหามากขึ้น เมื่อฝ่ายหนึ่งไม่ต้องการเป็นผู้ควบคุมและกำหนดกฎเกณฑ์ อีกทั้งยังไม่มีแม้กระทั่งกรอบที่จะนำมาใช้บังคับ ในต่างประเทศเองก็มีวิทยุชุมชนของตนเอง ที่ทำให้เกิดการสื่อสารในระดับชุมชนของตัวเอง จากการเล็งเห็นคุณค่าและประโยชน์ของการสื่อสารของประชาชนในกลุ่มต่างๆ เพื่อแลกเปลี่ยนความคิดเห็น ในบางประเทศก็มีการเปิดโอกาสให้เกิดการสื่อสารในวงกว้างอย่างแพร่หลาย แต่บางประเทศยังคงจำกัดการสื่อสารให้อยู่เพียงในกำมือของรัฐและภาคธุรกิจเท่านั้น

ผลการประชุมด้านสิทธิในการสื่อสารอันเป็นสิทธิมนุษยชนสากลที่รักษาและสนับสนุนสิทธิมนุษยชนด้านอื่น ทั้งยังรักษาและขยายไปในบริบทของการเปลี่ยนแปลงข้อมูลและเทคโนโลยีในการสื่อสารอย่างรวดเร็ว สมาชิกทุกคนของสังคมพลเมืองควรมีบทบาทในการเข้าถึงที่เหมาะสมและยุติธรรมในด้านการสื่อสารและสิทธิเพื่อการเข้าถึงและการมีส่วนร่วม สื่อชุมชนมีบทบาทในการทำให้สิทธิทางวัฒนธรรมเข้มแข็ง โดยเฉพาะสิทธิของคนกลุ่มน้อยทางวัฒนธรรมและภาษา คนพื้นเมือง ผู้อพยพและผู้ลี้ภัย โดยการให้การสื่อสารให้เข้าถึงได้มากขึ้น

⁴⁵ สุภิญญา กลางณรงค์ และคณะวิจัย คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ, "สรุปการทำงานโครงการวิจัยวิทยุชุมชน ข้อเสนอการพัฒนาดิจิทัลและการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน," (2549), (จัดสำเนา)

การเปิดโอกาสให้แสดงออกได้อย่างเสรีภาพจะช่วยภาวะกดดันทางจิตใจ ความตึงเครียดทางอารมณ์ เพื่อเปิดโอกาสให้คนได้ปลดปล่อยความรู้สึกผ่านทางการพูด เสรีภาพในการสื่อสารจึงนับเป็นปัจจัยผลักดันให้เกิดกระบวนการเรียกร้อง อย่างไรก็ตามไม่ใช่เพียงปัจจัยทางด้านการสื่อสารเท่านั้น แต่ยังคงเกี่ยวเนื่องกับปัจจัยทางด้านเศรษฐศาสตร์การเมือง สังคม โดยเฉพาะด้านกฎหมายที่ยังคงเป็นประเด็นสำคัญในการเปิดโอกาสให้แก่สิทธิในการนำเสนอผ่านสื่อวิทยุกระจายเสียง ขณะเดียวกันต้องเข้าใจบริบทความเปลี่ยนแปลงทางสังคม โลก ที่มีผลกระทบต่อชุมชน สร้างความเข้าใจและให้ชุมชนยอมรับที่จะเปลี่ยนแปลงได้

อย่างไรก็ตามอุปสรรคที่สำคัญที่สุดของการดำเนินงานวิทยุชุมชน คือ การขาดแคลนกรอบงานที่สนับสนุนให้เข้าสู่อการกระจายเสียงและการสื่อสารสาธารณะที่เหมาะสม ค้นหาองค์ความรู้ อันเป็นปัจจัยในการดำเนินวิทยุให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน เข้าใจอัตลักษณ์ของชุมชน เพื่อนำมาเป็นอัตลักษณ์ของวิทยุ นั่นคือ มีลักษณะเป็นการบริการสาธารณะที่ไม่หวังผลทางการเงิน แต่เป็นการระดมทุนเพื่อก่อให้เกิดการขับเคลื่อนกระบวนการทางสังคมในชุมชน ปกป้องชุมชน ทั้งด้านการเมือง สังคม วัฒนธรรม ใหห่างจากการทำลายของกระแสโลกาภิวัตน์ ในระดับท้องถิ่นจะมีการให้บริการสาธารณะ บริการธุรกิจ แต่ในวันนี้วิทยุชุมชนที่อยู่ในบริการสาธารณะก่อนเพื่อทดลองหาโมเดลต่อไป

อัตลักษณ์ชุมชนสู่การสร้างอัตลักษณ์ในงานวิทยุชุมชน

เหตุผลแรก นั้นเป็นเรื่องของความหลากหลายทางวัฒนธรรม/ ภูมิปัญญาท้องถิ่น เนื่องจาก ภูมิปัญญาตะวันตก/ สมัยใหม่/ วิทยาศาสตร์/ ทฤษฎีนั้น มีลักษณะเป็นแบบเดียวกันหมด (Standardized) แต่ทว่าปัญหาต่างๆที่เกิดขึ้นกับชุมชนไทยนั้นกลับมีความหลากหลาย จึงจำเป็นต้องมีภูมิปัญญาหลายๆแบบมาแก้ปัญหา และโดยที่จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นจะอยู่ที่ลักษณะเฉพาะถิ่นของมัน (localized) จุดเด่นของภูมิปัญญาท้องถิ่นดังกล่าวจึงทำให้สามารถแก้ปัญหาที่มีอยู่หลากหลายแง่มุมได้

เหตุผลประการที่สองก็คือ ลักษณะความเป็นอิสระและสร้างสรรค์ของภูมิปัญญาท้องถิ่น และประการสุดท้ายคือ ลักษณะแบบองค์รวม (holistic) ของภูมิปัญญา เช่น มี

ลักษณะทั้งแบบสาระและบันเทิงควบคู่กันไป หรือมีลักษณะในแบบของการประสานเรื่องทางโลกและทางธรรมเข้าด้วยกัน

นอกจากนี้ ในระหว่างการอภิปรายเรื่อง "ภูมิปัญญา/ความรู้ท้องถิ่นในงานพัฒนา" ในการประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยาครั้งที่ 3 "ทบทวนภูมิปัญญา ท้าทายความรู้" ณ ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน) รศ.ดร.เสรี พงศ์พิศ ได้กล่าวถึงประโยชน์ในกระบวนการรื้อฟื้น ภูมิปัญญามาใช้ไว้ดังนี้คือ เป็นกระบวนการที่สามารถเรียกเอาความเชื่อมั่นกลับคืนมาได้ ทำให้ ชุมชนค้นพบตัวตนหรือรากเหง้าของตนเอง และก่อให้เกิดความสามารถในการจัดการชีวิตของตนเอง

งานวิจัยเรื่อง "ความสัมพันธ์ระหว่างคุณค่าศิลปกรรมกับการสร้างทัศนคติต่อตนเองและความผูกพันกับชุมชน" ของ ศักดิ์ชัย เกียรตินาคิน (2546) นั้น เป็นตัวอย่างที่ดีที่สุดที่แสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้านและชุมชน "บ้านแก้ว" จากการรื้อฟื้นภูมิปัญญาหรือความรู้ในชุมชนมาปรับประสานและใช้ประโยชน์จากเทคโนโลยีสมัยใหม่ ทั้งในเรื่องของความรู้เรื่องแหล่งดิน การปั้น การทำ น้ายาเคลือบเครื่องปั้นดินเผา และการเผา ยกตัวอย่างเช่น ภูมิปัญญาของชาวบ้านในการสร้าง "แหวน" หรือตุ๊กตามีห่วงขนาดเล็กใช้แขวนบริเวณปากประตูเตา สำหรับวัดอุณหภูมิความร้อนภายในเตาเพื่อควบคุมไม่ให้สูงจนเกินไป ทดแทนการใช้แท่งโค่นซึ่งเป็นอุปกรณ์วัดความร้อนที่มีราคาแพง ต้องหาซื้อจากสังคมภายนอก และใช้ได้เพียงครั้งเดียว ใช้เสร็จแล้วก็ต้องทิ้งไป นอกเหนือจาก "แหวน" จะถูกสร้างขึ้นมาเพื่อตรวจสอบอุณหภูมิภายในเตาแล้ว "แหวน" ยังกลายเป็นสินค้าที่ใช้จำหน่ายได้อีกทางหนึ่งด้วย เพราะชาวบ้านจะไม่นำเป็นตุ๊กตามีห่วงเท่านั้น แต่ยังสามารถสร้างสรรค์เป็นหงส์หรือนกคู่่มโดยหันปากชนกันจนเกิดเป็นห่วงอีกด้วย

การใช้ความรู้ชาวบ้านดังกล่าวยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงศักยภาพของชาวบ้านและชุมชนในการสร้างอัตลักษณ์ทางวัฒนธรรม ผ่านปฏิบัติการทางภูมิปัญญาหรือการสร้างความรู้ท้องถิ่นที่มีการปรับปรนและต่อรองให้เข้ากับบริบทสังคมแบบใหม่ที่เปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา ขณะเดียวกัน ข้อที่น่าสังเกตก็คือ การใช้ความรู้ชาวบ้านดังกล่าวยังเป็นการแสดงให้เห็นถึงลักษณะวัฒนธรรมของสังคมแบบไทยๆ นั่นคือ เมื่อวัฒนธรรมไทยรับกระแสจากวัฒนธรรมตะวันตก หรือเมื่อวัฒนธรรมชุมชนรับกระแสจากวัฒนธรรมเมือง หรือรับกระแสวัฒนธรรมจากตะวันตก โดยตรง เรามีได้รับแบบทั้งวัฒนธรรมดั้งเดิมหรือภูมิปัญญาท้องถิ่น

แล้วให้วัฒนธรรมเหล่านั้นเข้ามาแทนที่อย่างสิ้นเชิง แต่เป็นการรับแบบเลือกรับ เลือกปรับใช้ เลือกผสมผสานเข้าด้วยกันด้วยวิธีการต่างๆ

ชุมชนบ้านหนองขาว เป็นอีกหนึ่งชุมชนที่มีความเป็นอัตลักษณ์ที่โดดเด่นภายใต้ ได้กระแสโลกาภิวัตน์ ท่ามกลางกระแสการปะทะ ระหว่างโลกาภิวัตน์ และท้องถิ่นวิวัฒน์ และความเป็นห่วงเป็นใยถึงความเสื่อมสลายของวัฒนธรรมไทยหรือเกิดวิกฤตการณ์ล่มสลายของ ชุมชนนั้น ข้อมูลจากการศึกษาจำนวนมากในทุกภาคของประเทศต่างยืนยันตรงกันว่า ชาวบ้านและชุมชนโดยทั่วไปยังคงรักษา สืบทอดวิถีชีวิตของตนหรือวัฒนธรรมชุมชนเอาไว้ บางส่วน และสามารถปรับใช้ได้อย่างเหมาะสม บางท้องถิ่น เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ดาโถมเข้าสู่ ชุมชนพื้นที่นั้น เป็นช่วงที่ชุมชนจำนวนมาก "ตั้งหลัก" ได้ก่อนแล้ว จึงสามารถรับมือกับกระแสนี้ ได้ไม่ยาก (อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์, 2544)

ชุมชนบ้านหนองขาวมีลักษณะการเปิดรับทั้งวัฒนธรรมเมืองและวัฒนธรรม โลกาภิวัตน์ในหลากหลายรูปแบบ ทั้งแบบยอมจำนน ชัดแจ้ง ชัดขึ้น หรือแบบประนีประนอม ผสมผสาน เมื่อกระแสโลกาภิวัตน์ดาโถมเข้าสู่ชุมชนบ้านหนองขาวนั้น อัตลักษณ์ทาง วัฒนธรรมดั้งเดิมของชุมชนจึงมิได้ถูกข่มหรือถูกทำลายหายไปอย่างสิ้นเชิง ยังคงมีสิ่งที่ แสดงให้เห็นว่าอัตลักษณ์ดั้งเดิมนั้นยังคงเป็นมรดก ตกทอดสืบมาได้ ขณะเดียวกัน ก็มีการ สร้างอัตลักษณ์ใหม่ที่เกิดจากการผสมผสานระหว่างความรู้เดิมของชุมชนซึ่งเป็นของ "เก่า" และการประสานความรู้จากภายนอกซึ่งเป็นของ "ใหม่" ที่รับเข้ามา เพื่อให้อัตลักษณ์นั้นๆ สามารถตอบสนองต่อปัญหาใหม่หรือความต้องการใหม่ๆ ของคนในชุมชน คนหนองขาวได้ พยายามจะรักษาวิถีชีวิต ขนบธรรมเนียมประเพณีและวัฒนธรรมของชุมชนให้คงอยู่ในสภาพ เดิม แต่ทว่าความเปลี่ยนแปลงจากภายนอกภายใต้กระแสโลกาภิวัตน์ที่หลังไหลเข้ามาใน ชุมชนอย่างรวดเร็ว ทั้งการปรับปรุงสภาพและขยายตัวของถนน การเกิดขึ้นของสิ่งก่อสร้าง สมัยใหม่จำนวนมาก และความเจริญทางเทคโนโลยีข้อมูลข่าวสาร ตลอดจนความหนาแน่น ของจำนวนประชากรในชุมชนที่เพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ ได้กระทบกระเทือนต่อความเป็นชุมชน บ้านหนองขาว และส่งผลต่อการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและวัฒนธรรมของชุมชนอย่างไม่ อาจหลีกเลี่ยงได้

ยกตัวอย่างเช่น การเปลี่ยนแปลงวิถีการผลิตและการดำรงชีพ วัฒนธรรมพื้นบ้าน ดั้งเดิมบางอย่างสูญหาย คนในชุมชนหลายคนเริ่มเข้าสู่ภาวะการเป็นหนี้สิน หลายคนถูกบีบ บังคับและหลายคนเต็มใจที่จะละทิ้งสำเนียงแบบหนองขาวเพื่อให้เข้ากับสังคมใหญ่ อย่างไร

ก็ตาม ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงดังกล่าว ชาวบ้านหนองขาวยังคงรักษาความเชื่อพื้นบ้าน ประเพณีพิธีกรรมเก่าแก่ และภูมิปัญญาพื้นบ้านให้สืบทอดต่อมาได้จนกระทั่งถึงปัจจุบัน แม้ว่า ภูมิปัญญาท้องถิ่น ประเพณีหรือกิจกรรมบางอย่างจะผ่านกระบวนการปรับเปลี่ยน รูปแบบเพื่อให้เหมาะสมแก่สถานการณ์ของสังคม แต่ "ความหมาย" ที่อยู่ภายใต้รูปแบบนั้น ชาวบ้านยังคงรักษาไว้ได้ดั้งเดิม ยกตัวอย่างเช่น การปรับคำร้องเพลงเหยยเพื่อสอนเด็กนักเรียนชั้นประถมให้สืบทอดจากรุ่นพ่อแม่ หรือการจัดกิจกรรมตลาดนัดวัฒนธรรมบ้านหนองขาวเพื่อดึงดูดนักท่องเที่ยว แต่เนื้อหาของกิจกรรมดังกล่าวก็คือ การเชื่อมโยงสายสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมของ ชุมชน ขณะเดียวกันก็จะได้เฝ้าความรู้ เรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่นทั้งต่อคนนอกชุมชน เช่นนักท่องเที่ยว และคนในชุมชนเอง โดยเฉพาะ เด็กๆ ในชุมชนที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดงาน

อัตลักษณ์ของชุมชนและคนหนองขาว หรือสิ่งที่แสดงออกถึงความเป็นชุมชนบ้านหนองขาวและคนหนองขาวที่เด่นชัดนั้นมีดังนี้ คือ

1. ความเป็นชุมชนทางประวัติศาสตร์ การสืบทอดสายใยทางประวัติศาสตร์เพื่อบอกเล่าความเป็นมาของชุมชนด้วยวิธีการต่างๆ ส่งผลให้คนหนองขาวมีสำนึกในความเป็นท้องถิ่นสูง ยึดถือบรรพบุรุษและเห็นความสำคัญของพ่อแม่แม่แก่ในชุมชน มีความรักความผูกพันในระบบเครือญาติสูงมาก จนกระทั่งมีการเล่าสืบทอดมาว่า ถ้าคนในหมู่บ้านทะเลาะกัน ผู้ใหญ่ก็จะไกล่เกลี่ยว่า "ไอ้หนู อย่าไปรังแกมันนะ ชวดมันนะเป็นพี่ชวดมิ่ง"

2. ประเพณี พิธีกรรม ความเชื่อและภูมิปัญญาพื้นบ้านของหนองขาว ยกตัวอย่างเช่น ประเพณีเก่าแก่ในรอบปีของชุมชนบ้านหนองขาว เช่น ประเพณีสงกรานต์ การเทศน์มหาชาติ ประเพณีที่เกี่ยวกับวิถีชีวิต เช่น ประเพณีการเกิด ประเพณีการโกนจุก ความเชื่อและพิธีกรรม เช่น ความเชื่อเรื่องหม้อยาย ภูมิปัญญาด้านการแพทย์พื้นบ้าน เช่น หมอนวดแผนโบราณ หมอกระดูก การรักษาโรคตาแดง และภูมิปัญญาท้องถิ่น เช่น การทอผ้าขาวม้า เป็นต้น

ด้วยลักษณะพิเศษของความเป็นชุมชนโบราณ ที่ยังคงมีวัฒนธรรมประเพณีดั้งเดิมสืบทอดมา ทำให้ชาวบ้านหนองขาวคิดริเริ่มร่วมมือกับการท่องเที่ยวแห่งประเทศไทย จังหวัดกาญจนบุรี จัดให้มีการแสดงละครเรื่อง "ไ้บุญของบ้านหนองขาว" เพื่อแสดงให้เห็นถึงวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของชาวบ้าน การประกอบอาชีพ ขนบธรรมเนียมประเพณี โดย

ชาวบ้านทุกวัยทุกอาชีพต่างมีส่วนร่วมในการแสดง การจัดหาอุปกรณ์การแสดง และชาวบ้านยังได้ร่วมมือกับหน่วยงานราชการ สร้างบ้านทรงไทยหมู่บ้านในบริเวณลานวัดเพื่อใช้เป็นฉากในการแสดงอีกด้วย

3. มีศูนย์รวมจิตใจคือวัดอินทาราม (วัดหนองขาว) ซึ่งมีอายุเก่าแก่ถึงกว่า 100 ปี และมีการสร้างศาลเจ้าไว้ในพื้นที่สาธารณะของชุมชนเพื่อกราบไหว้เคารพบูชา เพื่อประกอบพิธีกรรมและดูแลร่วมกัน เช่น ศาลพ่อแม่ ศาลพ่อปู่ (ศาลหนองน้อย) ศาลพ่อพระราม ศาลยายท้าวสม ศาลแม่ย่า

ด้วยลักษณะที่ตั้งของวัดหนองขาวที่มีครัวเรือนชุมชนอยู่ล้อมรอบ ประกอบกับการใช้พื้นที่ของวัดสำหรับการจัดกิจกรรมต่างๆภายในชุมชน ขณะเดียวกัน ด้วยลักษณะการเป็นศูนย์รวมจิตใจ เป็นผู้นำที่ทุกคนยอมรับของพระครูถาวรภาณุจณนิมิตร เจ้าอาวาสวัดหนองขาว ทำให้วัดหนองขาวยังคงรักษาสถานะการเป็นแกนกลางของชุมชนไว้ได้

4. มีการสร้างเครือข่ายทั้งภายในชุมชนและประสานเชื่อมโยงกับภายนอก ทั้งในลักษณะของกลุ่มทำงาน กลุ่มอาชีพ กลุ่มแบบทางการและการรวมกลุ่มกันเองของชาวบ้าน เพื่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้และให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน ยกตัวอย่างเช่น กลุ่มแม่บ้านหนองขาวหรือกลุ่มสตรีอาสาพัฒนา ที่รวมกลุ่มกันคอยให้ความช่วยเหลือชุมชนในทุกเรื่อง นอกจากนี้ กลุ่มแม่บ้านของหนองขาวยังรวมกลุ่มกันทอผ้าขาวม้าเพื่อหารายได้เสริมให้กับครอบครัวอีกด้วย

5. เอกลักษณะทางด้านภาษาพูดของคนหนองขาว นั่นคือ สำเนียงจะเหนือสูง รัว และเร็ว เหมือนทางภาคใต้ และจะเพี้ยนเสียงเป็นจัตวา ยกตัวอย่างเช่น ภาษาพูดไทยกลางออกเสียงว่า "คนบ้านหนองขาว" แต่ชาวหนองขาวจะพูดออกเสียงเป็น "ค่านบ้านหนองข้าว"

6. ลักษณะเด่นของคนหนองขาว คือ (1) คนหนองขาวเป็นคนที่รักและผูกพันกับชุมชนมาก รักญาติมิตร รักพวกพ้องและรักคนบ้านเดียวกัน ยกตัวอย่างเช่น ถึงจะอยู่ต่างถิ่น แต่ก็มักจะกลับมาทำบุญหรือเข้าร่วมกิจกรรมประเพณีต่างๆ ที่หนองขาวอยู่เสมอ หรือถ้าไปพบคนบ้านหนองขาวด้วยกัน ไม่ว่าจะอยู่ที่ไหนก็ตาม ก็จะทำให้ความช่วยเหลือซึ่งกันและกัน (2) อดทนและขยัน นักเอาเบาสู้ คนๆหนึ่งทำงานได้ทุกรูปแบบ ยกตัวอย่างเช่น ทั้งทำนา ทอผ้า และหาบของขาย (3) ความสามัคคี ความร่วมมือกันในการทำกิจกรรมเพื่อชุมชน ยกตัวอย่างเช่น การจัดงานสงกรานต์ของชุมชนหรืองานบุญต่างๆ (4) ความเป็นคนมีน้ำใจสูง ใครมาถึง

เรือนชานหรือมาขอความช่วยเหลือก็จะได้รับการต้อนรับและให้ความช่วยเหลือเป็นอย่างดีมาก

พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นบ้านหนองขาว: พื้นที่แสดงตัวตนคนหนองขาว "พิพิธภัณฑ์ท้องถิ่นชุมชน" เกิดจากกระบวนการผสมผสานทางวัฒนธรรมระหว่างกระแสเศรษฐกิจโลกาวัตร์ โดยเฉพาะอุตสาหกรรมการท่องเที่ยว ที่ทำให้ชุมชนจำนวนมากตื่นตัวในการพัฒนาวัฒนธรรมของตนเองให้เป็นแหล่งทรัพยากรการท่องเที่ยว และการหวนกลับมาหาภูมิปัญญา ชาวบ้านกับการฟื้นฟูพลังท้องถิ่น เพื่อให้เกิดความเข้มแข็งภายในชุมชน

ในกระแสท้องถิ่นภิวัตน์ พิพิธภัณฑ์ชุมชนถูกใช้ประโยชน์เพื่อให้เป็นเครื่องมือฟื้นฟูจิตสำนึกความเป็นท้องถิ่นและรากเหง้าของชุมชน แสดงอดีตและความเป็นตัวตนของชุมชน สะท้อนความรู้สึกนึกคิดของคนในชุมชนต่อวัฒนธรรมและสิ่งต่างๆในชุมชนของตน ด้วยการเก็บรักษาความทรงจำของชุมชนต่อวัฒนธรรม / ภูมิปัญญาเก่าแก่ ผ่านทางโบราณวัตถุต่างๆ ของชุมชน ขณะเดียวกัน พิพิธภัณฑ์ชุมชนยังเป็นพื้นที่สาธารณะที่จะดึงเอาความภาคภูมิใจในวัฒนธรรมของคนออกมา อีกทั้งพิพิธภัณฑ์ชุมชนยังเป็นเครื่องมือในการอบรมป่มเพาะคนรุ่นใหม่ ช่วยให้อุตสาหกรรมชุมชนนั้นมีอายุสืบต่อไปได้อีกยาวนาน

ดังที่ สายันต์ ไพรชาญจิตร (2547) นักโบราณคดีแห่งมหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์ ผู้มีส่วนร่วมในการสร้างพิพิธภัณฑ์ชุมชนท้องถิ่นหลายแห่ง อาทิ พิพิธภัณฑ์หลุมขุดเตาโบราณเมืองน่าน พิพิธภัณฑ์วัดบ้านนาชาวสามัคคี พิพิธภัณฑ์บ้านก้อดสวรรค์ทันใจได้กล่าวถึงประโยชน์ของพิพิธภัณฑ์ชุมชนในฐานะที่เป็นทั้งเครื่องมือและวิธีการ (means) ในกระบวนการพัฒนาชุมชนไว้ดังนี้คือ

- เป็นกิจกรรมที่เสริมสร้างศักยภาพและฟื้นฟูพลังของชุมชนท้องถิ่นให้สามารถจัดการทรัพยากรวัฒนธรรมในชุมชนของตนเอง
- ส่งเสริมให้ชาวบ้านสมาชิกของชุมชนเข้าไปมีส่วนร่วมในกระบวนการจัดการพิพิธภัณฑ์ ก่อให้เกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนกับนักวิชาการและนักพัฒนาจากภายนอก และระหว่างสมาชิกในชุมชนที่มีความรู้และประสบการณ์เรื่องทรัพยากรวัฒนธรรมแตกต่างกัน
- เกิดความเสียสละ ความเชื่อเพื่อเกื้อกูลแก่กันและกันในหมู่สมาชิกของชุมชน
- ก่อให้เกิดความรู้สึกเป็นเจ้าของร่วมกัน

- ทำให้ชาวบ้านมีความภาคภูมิใจในชุมชน รักถิ่นฐานบ้านเกิด
- เป็นพื้นที่แสดงความเป็นตัวตนของชุมชนให้คนภายนอกได้เห็นและยอมรับ ทำให้คนในชุมชนมีศักดิ์ศรี และ
- ประการที่สำคัญที่สุดก็คือ พิพิธภัณฑสถานชุมชนเป็นเครื่องมือที่สำคัญในการสร้างความรู้และฟื้นฟูภูมิปัญญาท้องถิ่น ที่นำไปสู่การพัฒนาชุมชนให้สามารถพึ่งตนเองทุกๆ มิติได้อย่างแท้จริง

การเข้าใจชุมชน และการที่ชุมชนมีอัตลักษณ์ที่น่าสนใจ จำนำไปสู่การสร้างอัตลักษณ์ในการบริหารจัดการ การดำเนินงาน และการผลิตเนื้อหารายการที่ดี ดังนั้นผู้วิจัยจึงอาศัยกรอบคิดเรื่องอัตลักษณ์ของชุมชน เป็นแนวทางในการวิเคราะห์ทิศทางของการบริหารจัดการงานวิทย์ในระดับชุมชนที่เข้าไปเก็บข้อมูลให้มีแนวโน้มในการสร้างอัตลักษณ์ของงานวิทย์ในชุมชน ท้องถิ่น หรือจังหวัด เพื่อให้เกิดการเชื่อมโยงความแตกต่างในลักษณะเครือข่าย ประกอบในกับการอาศัยสื่อใหม่ คือ การเชื่อมโยงระบบวิทย์แบบดิจิทัล ทั้งนี้จะต้องสร้างภูมิคุ้มกันทางความคิดให้กับประชาชนได้เข้าใจ และเรียนรู้ที่จะปฏิบัติงาน เข้าใจธรรมชาติของสื่อ ธรรมชาติของชุมชน รวมทั้งมีส่วนร่วมอย่างยิ่งต่อการสร้างความร่วมมือในระหว่างชุมชน

ขณะที่ พินิตตา สุขโกศล (2548, น. 107 - 108) ทำการศึกษาทางด้านอัตลักษณ์ของหนังตะลุง พบว่าการสะท้อนความเป็นตัวตนของชาวบ้านทางภาคใต้ยังสามารถมองเห็นตะลุงในฐานะสื่อพื้นบ้านประเภทหนึ่งที่ทำหน้าที่ในการให้ความรู้อย่างใกล้ชิดและผูกพันกับวัฒนธรรมความเป็นอยู่ของผู้คนในสังคมได้ดีกว่าสื่อประเภทอื่นๆ และถึงแม้ว่า สื่อประเพณีอย่างหนังตะลุงจะถูกทดแทนด้วยสื่อมวลชนสมัยใหม่ก็ตามแต่การทำหน้าที่ดังกล่าวยังคงได้รับการสืบทอดต่อมาด้วยคนรุ่นหลังๆ

แต่ในอีกด้านหนึ่งของผลกระทบการเข้ามาแทนที่ (Displacement effects) ของสื่อมวลชน ไปทำให้เงื่อนไข และวิถีชีวิตของชาวชนบทนั้นเปลี่ยนไป ดังนั้นปัญหาจึงเกิดขึ้นกับผู้ที่ทำหน้าที่เป็นฝ่ายผลิต คือ นายหนัง ที่จะหาผู้สืบทอด ซึ่งเป็นลูกหลาน หรือคนรุ่นใหม่ๆ มาแทนที่นั้นยากมากขึ้น

ด้วยเหตุที่สถานการณ์ปัจจุบันการศึกษาทางด้านการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมมีผู้ให้ความสนใจน้อยเมื่อเทียบกับปริมาณของสิ่งที่น่าศึกษา ดังนั้นการมองเรื่องของการสื่อสารเชิงวัฒนธรรมผู้วิจัยที่ให้ความสนใจศึกษาจะต้องพิจารณาองค์ประกอบที่หลากหลายในการศึกษาให้มากขึ้น เช่น การมองภายใต้กรอบองค์ประกอบทางการสื่อสาร 4 องค์ประกอบ คือ ผู้ส่งสาร สาร ช่องทางการสื่อสาร และผู้รับสาร หรือการมองในเชิงมานุษยวิทยา สังคมวิทยา อาศัยกรอบแนวคิดทฤษฎีในศาสตร์อื่นๆ มาอธิบายเพิ่มเติม จะทำให้การศึกษาทางด้านนี้มีทิศทางการวิจัยที่กว้างมากขึ้นในขณะเดียวกันก็จะได้องค์ความรู้ทางวิชาทางด้านวัฒนธรรมศึกษามากขึ้นอีกด้วย

ในส่วนของการเปลี่ยนแปลงของสื่อประเพณี อย่างหนึ่งตลวงนั้นในแง่ของความน่าสนใจของวิธีการนำเสนอเนื้อหา จะมีความสัมพันธ์อยู่ที่ผู้ที่ทำหน้าที่เป็นนายหนัง หากนายหนังเป็นผู้ที่ติดตามข่าวสาร ความเปลี่ยนแปลงทางสังคม และสามารถสอดแทรกแง่คิดได้ การอาศัยสื่อสมัยใหม่เพื่อประกอบลงในการแสดงแต่ละครั้งจะทำให้เรื่องมีความน่าสนใจมากขึ้นกว่าเดิม และยังมีส่วนช่วยให้คนรุ่นใหม่เข้าใจเนื้อหาได้ง่ายขึ้น

ซึ่งเมื่อมองในมุมกลับแล้ว เราอาจจะพบว่า หากมีการนำเสนอเนื้อหาที่ทันสมัยบ่อยครั้งจะทำให้วรรณกรรม หรือเรื่องราวในอดีตถูกเลือนหายไป วิธีการที่ดีที่สุด คือ การนำเสนอเนื้อหาทั้งสองรูปแบบ หรือนำเสนอเนื้อหาท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงเปรียบเทียบกับเรื่องราวที่ผ่านมา

การเปลี่ยนแปลงหน้าที่ ในกรณีของสื่อพื้นบ้านนั้นจะต้องมองหาจุดแตกต่างของตนเองท่ามกลางความเปลี่ยนแปลง เช่น การเปลี่ยนรูปลักษณะของตัวหนัง หรือการนำเนื้อหาที่เป็นเรื่องของภาพยนตร์ตะวันตกมาเล่นโดยสื่อความด้วยภาษาของท้องถิ่น เพิ่มมุกตลกลงไปในเรื่อง เพราะการแสดงหนังตลวงนั้น อุดมการณ์ที่สำคัญ คือ น้ำเสียงของนายหนัง คนที่มีเอกลักษณ์ในการแสดงทางเสียงดูจะมีโอกาสได้รับการยอมรับมากกว่า

นอกจากนี้ยังมีในส่วนของ การแก้ไขปัญหาเฉพาะหน้า การพิจารณากลุ่มคนดูอย่างไรก็ตามการปรับตัวลักษณะนี้ สื่อสมัยใหม่ น่าจะเป็นกลไกสำคัญในการช่วยส่งเสริมหรือประชาสัมพันธ์ เช่น เมื่อจะมีการแสดงหนังตลวงที่ใด สื่อสมัยใหม่ อาทิ โทรศัพท์ วิทยุ หนังสือพิมพ์ ต้องช่วยกันนำเสนอเป็นข่าว รวมทั้งการสร้างโรงแสดงหนังตลวงที่มีลักษณะเรียกร้องความสนใจของคนดูได้มากขึ้น เช่น มีการจัดแสง สี เสียง ให้ดูตระการตาคล้ายกับการได้ดูละครโรงใหญ่

อย่างไรก็ตามแม้ในยุคนี้ภาพยนตร์จะกลายเป็นของใหม่ ที่ดูเหมือนจะเข้ามามีบทบาทอย่างมากต่อพฤติกรรมการพักผ่อนของคนไทยทางภาคใต้แทนที่หนังตะลุง แต่การแสดงหนังตะลุง จะมีความบันเทิงทางด้านเนื้อหาและภาษามากกว่าภาพยนตร์ เพราะนายหนังสามารถปรับบทหนังให้เป็นไปตามสภาพของสังคม ความคิด ความเชื่อ หรือลักษณะทางกายภาพ สภาพแวดล้อมในช่วงเวลานั้นของคนดู ซึ่งเมื่อคนดูมองเห็นแล้วจะเกิดความรู้สึกเป็นส่วนหนึ่ง และเกิดความรู้สึกเพลิดเพลินไปกับการแสดงได้

ระเบียบวิธีวิจัยและการทบทวนกระบวนการทัศน์การจัดการความรู้

โครงการวิจัยเรื่อง "แนวทางการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชนเครือข่ายภาคเหนือ: บทเรียนจากวิทยุชุมชนตัวอย่าง (An Approach to empower community radio in the Northern of Thailand: Lessons from best - practice community radio)" อาศัยวิธีวิจัยแบบผสมผสาน และอาศัยกรอบแนวคิดด้านการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge Management) ผสานกับแนวคิดชุมชนที่หลากหลาย ได้แก่ แนวคิดสิทธิชุมชน หลักการวิทยุชุมชน การจัดการความรู้ในชุมชน หลักการสื่อสาร แนวคิดในการสร้างฐานข้อมูลความรู้ให้กับชุมชน การพัฒนาทักษะการสื่อสาร การค้นหาสาร และการนำเสนอข่าวสารด้วยการจัดวาระข่าวสารตามแบบชุมชน (Community radio agenda - setting concept) การสำรวจความต้องการของคนฟัง (Listeners Survey) เป็นต้น โดยผู้วิจัยจะแบ่งวิธีดำเนินการวิจัยออกเป็นสามระยะ ดังนี้

ระยะแรก

1. ผู้วิจัยทำการสัมภาษณ์นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนในท้องถิ่นทั่วประเทศไทย และ ตัวแทนจากกรมประชาสัมพันธ์ รวมทั้งที่ปรึกษาโครงการฯ ในการให้ตัวอย่างกลุ่มวิทยุชุมชนที่น่าสนใจ และคนที่อยู่ในพื้นที่ ซึ่งเป็นผู้เริ่มต้นในการสร้างงานวิทยุชุมชนมานานแล้ว มีคนคอยทำหน้าที่เป็นที่เลี้ยง ให้คำแนะนำ และบอกเรื่องราวความเป็นมา ความเปลี่ยนแปลงของจุดปฏิบัติการในแต่ละพื้นที่
2. เข้าร่วมประชุมและสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในขั้นตอนการเสนอแนวทางการจัดทำร่างพระราชบัญญัติ การพูดคุยเพื่อสอบถามให้ทราบทิศทางการดำเนินงาน การหาแนวทางปฏิบัติผ่านแผนแม่บท โดยจะทำการสรุปเนื้อหาที่ได้รับจากการเก็บข้อมูลไว้ตามต้นฉบับ และพิจารณาเนื้อหาที่มีการปรับเปลี่ยนตามวิธีการของประชาชน นักวิชาการ ที่เกี่ยวข้องกับการจัดทำพระราชบัญญัติฉบับรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2550
3. จากนั้นผู้วิจัยจะใช้วิธีการบอกต่อ (Snow ball) และการเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมกับวิทยุชุมชนตั้งแต่เดือนตุลาคม 2548 เป็นต้นไป ข้อมูลที่ผู้วิจัยได้รับจึงเป็นส่วนหนึ่งในการกำหนดขอบเขตพื้นที่ในการวิจัย เมื่อทราบตำแหน่ง และได้รับคำแนะนำที่ดีแล้ว
4. ผู้วิจัยจะใช้วิธีการเข้าไปอยู่ในพื้นที่ สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และทำการบินที่วิถีโอดการดำเนินงานไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางในการจัดการ

ดำเนินงานของวิद्यุชุมชน เป็นระยะเวลา 3 เดือน นำไปสู่การหาแม่แบบวิद्यุชุมชน (Best - practice) ในบริบทวัฒนธรรม เศรษฐกิจ การเมืองประเทศไทย

เกณฑ์ในการพิจารณา วิद्यุชุมชน ที่พิจารณาเพื่อเป็นแม่แบบ

1. ได้รับคำแนะนำจากนักวิชาการ ที่ปรึกษา และคนที่ทำงานด้านวิद्यุชุมชน
2. เป็นจุดปฏิบัติการเรียนรู้ที่เกิดจากความร่วมมือของคนในชุมชน หรือจากเงินกองทุนใด กองทุนหนึ่ง แต่เป็นเงินที่ได้จัดสรรอย่างให้เปล่าโดยไม่หวังสิ่งใดตอบแทน
3. มีผู้เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการ ผู้ผลิตรายการ เป็นคนในชุมชน
4. มีจำนวนผู้รับฟังรายการเป็นคนในชุมชนอย่างน้อยร้อยละ 60 จากจำนวนประชากรทั้ง ชุมชนนั้น

ขั้นตอนในกระบวนการดำเนินงานวิจัย

- สัมภาษณ์นักวิชาการ และผู้เกี่ยวข้อง และทำการสำรวจพื้นที่ และเข้าไปมีส่วนร่วมในการประชุมกับวิद्यุชุมชน
- สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ผู้วิจัยเข้าไปอยู่ในพื้นที่ ที่มีจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนฯ ซึ่งได้รับคำแนะนำ หรือได้รับการพิจารณาแล้วว่าเป็นน่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีได้ ด้วยวิธีการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม และทำการบันทึกวิดีโอการดำเนินงานไปพร้อมกันด้วย เพื่อให้เห็นแนวทางในการจัดการ การดำเนินงานของวิद्यุชุมชน นำไปสู่การหาแม่แบบวิद्यุชุมชน (Best - practice)
- ทีมวิจัยจะทำการถอดแบบเรียน อาศัยเครื่องมือ การจัดการความรู้ชุมชน จากแม่แบบวิद्यุชุมชน นับตั้งแต่การพิจารณาคณะกรรมการบริหารสถานี่ กระบวนการสร้างความมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน การจัดวางแผนผังรายการ การจัดรายการ การนำเสนอเนื้อหา ในรายการวิทยุ การตั้งเสาทรพยากรท้องถิ่นมาใช้ให้เกิดประโยชน์ การสร้างห้องเรียนชุมชนผ่านวิทยุ การจัดการความรู้ชุมชน การพัฒนาคนในชุมชน เพื่อมาพัฒนาท้องถิ่น การดำรงอยู่ตามหลักการแนวคิดเศรษฐกิจพอเพียงในงานวิद्यุชุมชน การระดมทุน
- สร้างบทเรียน จัดทำเป็นรายงานการวิจัย หนังสือ วิดีทัศน์ ตรีเซนเตชั่น
- จัดเวทีเสวนา ถอดบทเรียนตัวอย่างวิद्यุชุมชน เพื่อให้เกิดเป็นวิद्यุชุมชนตัวอย่างแก่วิद्यุชุมชนในเขตภาคเหนือตอนล่าง

ปัญหานำงานวิจัย

1. วิทย์ คือ อะไร?
2. ชุมชน หมายถึงอะไร?
3. วิทย์ชุมชน หมายถึงอะไร?
4. จุดเริ่มต้นของวิทย์ชุมชน เริ่มต้นอย่างไร ?
5. ลักษณะของพื้นที่ในชุมชน เหมาะสมที่จะจัดตั้งสถานีวิทย์ตามสูตรสำเร็จ คือ เสาสูง 30 เมตร กำลังส่ง 30 วัตต์ ครอบคลุมรัศมีการกระจายเสียงในพื้นที่ไม่เกิน 15 กิโลเมตร หรือไม่อย่างไร และควรจะมีวิธีการอย่างไรกับการบริหารคลื่นความถี่ในแต่ละพื้นที่ที่เหมาะสมต่อไป?
6. เหตุการณ์ใดที่ทำให้วิทย์ชุมชนได้รับความสำคัญในการสร้างวาระข่าวสารของชุมชน?
7. มีวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านการฟัง การผลิตรายการ และการสนับสนุนรายการอย่างไร?
8. มีวิธีการบริหารจัดการสถานีวิทย์อย่างไร ?
9. ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้กระบวนการเกิดของวิทย์ชุมชนในประเทศไทยเป็นอย่างไร ?
10. เมื่อวิทย์ชุมชนเกิดขึ้นมาแล้ว เกิดกระบวนการต่อสู้และเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิดความอยู่รอดได้อย่างไร ?
11. พระราชบัญญัติองค์การจัดสรรคลื่นความถี่กิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๗ ตอบสนองต่อสิทธิทางการสื่อสารของวิทย์ชุมชนอย่างไร ?
12. โครงการนำร่องวิทย์ชุมชนตามหลักการแท้จริงมีความเป็นไปได้หรือไม่ ?
13. คนในชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดกลไกในการจัดการความรู้ และแสวงหาความร่วมมือกับรัฐ หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนได้เสียกับชุมชนในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
14. ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
15. แนวทางในการการบริหารงานวิทย์ชุมชนภายใต้การจัดการความรู้ที่ดีของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการสถานีวิทย์ชุมชนเพื่อชุมชน และโดยชุมชนอย่างไรบ้าง?

16. การแสวงหาโอกาสของชุมชนกับการเรียกร้องเพื่อให้ได้สิทธิทางการสื่อสารเริ่มต้น และมีทิศทางในการสิ้นสุดลงอย่างไร?
17. ความรู้ในการจัดการวิทยุชุมชนมีผลต่อแนวทางการสร้างความเข้มแข็งในการดำเนินงานวิทยุชุมชน
18. ผู้ที่มีความรู้ในงานวิทยุจะดำเนินงานบริหารวิทยุได้ดีและยาวนานกว่าผู้ที่ไม่มีความรู้ในงานวิทยุ
19. สิทธิการสื่อสารภาคประชาชนขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านกฎหมายที่ได้รับการรับรองจากภาครัฐบาล
20. กระบวนการเรียกร้องของประชาชนในการสื่อสารผ่านวิทยุกระจายเสียงในพื้นที่ ที่จำกัดเนื้อหา ภาษาและลักษณะทางวัฒนธรรมร่วมกันมีผลต่อการสร้างระบบความเป็นประชาธิปไตย
21. สถานีวิทยุมีลักษณะที่เปลี่ยนแปลงไปหลังปี พ.ศ 2540
22. มีการจำแนกคุณลักษณะของสถานีวิทยุใหม่ โดยเกิดสถานีวิทยุชุมชน สถานีวิทยุท้องถิ่น สถานีวิทยุเชิงพาณิชย์ และสถานีวิทยุของรัฐ ที่อยู่ภายใต้กรอบการบริหารจัดการในแนวทางที่เกิดขึ้นในพระราชบัญญัติการจัดการสื่อสารคลื่นความถี่ ฯ
23. รูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุของสถานีวิทยุภาครัฐ ภาคเอกชน และภาคประชาชน ไม่แตกต่างกัน
24. ความรู้เพื่อเป็นแนวทางในการหาทางออกของการแก้ไขความซับซ้อนของกระบวนการเกิดขึ้นของสถานีวิทยุในกลุ่มประชาชนเป็นอย่างไร?

ข้อถกแถลงเบื้องต้น

1. เป็นงานวิจัยเพื่อค้นหาความหมายของวิทยุใหม่
2. ไม่ยึดกรอบการดำเนินงานวิทยุตามกติกาขององค์กรใดองค์กรหนึ่ง แต่เป็นการพยายามหาแนวทางของวิทยุชุมชนในบริบทของสังคมไทย
3. กรอบแนวคิดของผู้ทำวิทยุชุมชน ได้รับการฝึกฝนและถ่ายทอดสิทธิเสรีภาพในการสื่อสารจากหน่วยงานที่ได้รับทุนจากประเทศต่างๆ มาแล้ว
4. กฎหมายและการเปิดใจยอมรับในเรื่องของการแสดงออกทางความคิดเห็นทางการเมือง สังคมยังไม่กว้าง และวิพากษ์วิจารณ์สถาบันพระมหากษัตริย์ไม่ได้รับการกล่าวอ้างถึงในงานวิจัยครั้งนี้

ขณะที่ดำเนินการวิจัยอยู่นั้น รัฐบาลได้ให้ความสำคัญของการจัดการความรู้ในลักษณะของการกำหนดยุทธศาสตร์การจัดการความรู้ในประเทศไทย โดยที่มีองค์ประกอบสำคัญอยู่ด้วยกัน 3 ประการ คือ เป้าหมาย วิธีการบรรลุจุดหมาย และองค์กรหรือหน่วยงานที่รับผิดชอบต่อการดำเนินกิจกรรมนั้น

ทางด้านยุทธศาสตร์ความรู้ มุ่งเน้นที่การสร้างความรู้เพื่อแพร่กระจายสำหรับประเทศไทยตามลำดับ คือ

- 1) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่เข้มแข็งพอที่จะต้านทานการครอบงำและการรุกคืบมาครอบงำของประเทศพัฒนาแล้วและบรรษัทข้ามชาติด้านการสื่อสารและโทรคมนาคม
- 2) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ที่เอื้อต่อการร่วมมือกันภายในชาติและภายในภูมิภาค ตลอดจนการร่วมมือกับประเทศและประชาชนผู้ยากจนด้อยโอกาสทั่วโลกในการสร้างสากลนิยมใหม่ขึ้น
- 3) สร้างระบบข่าวสารความรู้ ที่ลดช่องว่างและความไม่เสมอภาคในระบบข่าวสารความรู้
- 4) การสร้างระบบข่าวสารความรู้ ที่สนับสนุนการสร้างสังคมชุมชนที่เข้มแข็งพึ่งตนเองโดยพื้นฐานได้หรือเศรษฐกิจพอเพียง
- 5) สร้างระบบข่าวสารความรู้ที่มั่นคงปลอดภัยจากการจารกรรม การบ่อนทำลาย กลุ่มอาชญากรรมข้ามชาติ และการฉ้อฉลต่างๆ
- 6) เป็นระบบข่าวสารความรู้ที่จะสร้างพันธมิตรใหม่ ได้แก่ รัฐ-ธุรกิจเอกชน-สาธารณชน-ชุมชน

กระบวนการสร้างความรู้ต้องอาศัยวิธีการดำเนินงานที่เข้มแข็งในระดับชุมชน คือ การสร้างเครือข่ายระดับตำบล โดยอาจจะลดการพึ่งพาองค์กรของรัฐลง เพื่อให้เป็นการเข้าถึงประชาชน ยกเว้นในระยะเริ่มต้นของการวางรากฐานต้องอาศัยความร่วมมือจากหน่วยงานของรัฐ เช่น เนคเทค สำนักข่าวกรองแห่งชาติ สภาพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สถาบันด้านงานวิจัย องค์กรอิสระ ได้แก่ สภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ สมาคมองค์กรธุรกิจเอกชน และขบวนการประชาสังคมไทย

นอกจากนี้การดำเนินยุทธศาสตร์ยังเน้นให้สถาบันการศึกษา หรือหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ส่งเสริมสนับสนุนให้มีการศึกษาวิจัยเกี่ยวกับการสื่อสารกับเทคโนโลยีข่าวสาร

และการสื่อสารอย่างเต็มที่ ไม่เพียงเท่านั้น การวิจัยและกระบวนการจัดการเรียนการสอน ทางด้านการสื่อสาร ควรจะได้เปลี่ยนแนวคิดหรือกระบวนการทัศน์ใหม่จากเดิมที่เน้นว่า ข่าวสาร เป็นสินค้าและอำนาจ มาเป็น ข่าวสาร คือ ระบบชีวิตและเพื่อสังคม เพื่อเป็นการขยาย มุมมองข่าวสารให้กว้างขึ้น และให้ความสำคัญกับจุดยืนของผู้ส่งและผู้รับสาร เน้นการ สังเคราะห์และการคาดการณ์แนวโน้ม วิธีการจัดการเรียนการสอนที่เน้นให้ผู้เรียนมีความรู้ เท่าทันสื่อมากขึ้น (Media Literacy) นอกจากนี้ยังเน้นการเรียนการสอนที่สามารถสร้าง ลักษณะของการผลิตเนื้อหาข่าวสารเพื่อส่งเสริมและให้ความรู้แก่เยาวชนและประชาชน อย่างต่อเนื่อง ลดต้นทุนการผลิต แต่มีประสิทธิภาพในการนำเสนอและการแพร่กระจาย อย่างต่อเนื่องเหมาะสม ไม่เพียงเท่านั้นยังต้องสร้างเครือข่ายความร่วมมือกับประเทศเพื่อน บ้าน เพื่อให้เกิดองค์ความรู้ที่กว้างไกลมากขึ้น

ปัจจัยที่สำคัญที่สุดของการสร้างรากฐานทางการศึกษา คือ การสร้างปัจจัยในระดับ ประชาชนให้ทุกคนมีความรู้เท่าทัน โดยเฉพาะการเลือกเปิดรับข่าวสารที่มีคุณภาพ ลดการ บริโภคนิยม หรือ การเอาชนะในการแข่งขันและแสวงหากำไรสูงสุด ให้ประชาชนในระดับราก หญ้าโอกาสในการเข้าถึงข้อมูลข่าวสารที่เป็นข้อเท็จจริงเพียงพอต่อการประกอบการตัดสินใจ แต่การให้ประชาชนได้เข้าถึงข่าวสารที่มีคุณภาพแท้จริงนั้น บางทีอยู่ที่การให้ประชาชนได้มี โอกาสในการสร้างข่าวสารและความรู้ของตนขึ้นมา

ไม่เพียงการส่งเสริมด้านการบริโภคสื่ออย่างเหมาะสมและมีคุณภาพ ยุทธศาสตร์ยัง กำหนดให้รัฐบาลกระจายและสนับสนุนให้เกิดการเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศอย่างเท่า เทียมกัน กล่าวคือ ทุกชุมชนควรจะต้องมีการเชื่อมโยงระบบอินเทอร์เน็ต สถาบันการศึกษา ในแต่ละพื้นที่ โดยเฉพาะวิทยุของสถาบันการศึกษา ควรทำหน้าที่เป็นสื่อกระจายเสียง สาธารณะ รวมทั้งสนับสนุนวิทยุชุมชนและหอกระจายข่าว ซึ่งเป็นสื่อที่อยู่ในชุมชนอยู่แล้ว ได้ พัฒนาศักยภาพให้สามารถดำเนินงานเพื่อประชาชนได้ทำหน้าที่เพื่อให้กับประชาชน ก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุดต่อภาคประชาชนอย่างแท้จริง

การสื่อสาร ข่าวสารและความรู้ซึ่งเดิมอยู่ในมือของกลุ่มนักบวช และผู้ปกครอง ต่อมาได้ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มธุรกิจเอกชนมากขึ้น ซึ่งได้แปรการสื่อสาร ผู้รับสาร ข่าวสารและความรู้เป็นสินค้า สร้างอุตสาหกรรมวัฒนธรรมขึ้นมา แม้ว่าในยุคสมัยทุนนิยมนี้ ได้สร้างข่าวสารและความรู้ขึ้นมาอย่างมากมายยิ่งกว่าสมัยใดๆ แต่ข่าวสารและความรู้ปริมาณ

มหาศาลนี้ก็ไม่สามารถแก้ปัญหาเดิม เช่น ความยากจน สงคราม การกีดกันทางเพศและเชื้อชาติ และในบางด้านสร้างปัญหาใหม่ที่รุนแรง เช่น การส่งเสริมการบริโภคและการผลิตอันไม่ยั่งยืน ซึ่งคุกคามการอยู่รอดของมวลมนุษยชน ข้อเท็จจริงนี้แสดงว่าพันธมิตร รัฐ-ธุรกิจ เอกชนซึ่งควบคุมเป็นเจ้าของสื่อเหล่านั้นไม่พอเพียง จำเป็นต้องสร้างสื่อสาธารณะและสื่อชุมชนขึ้นมาาร่วมด้วย เพื่อที่จะได้ช่วยปิดเป่าหายนะที่อาจเกิดขึ้นในเมืองหน้า และยกระดับมาตรฐานและคุณภาพของข่าวสารและการสื่อสารในปัจจุบัน การสร้างสื่อสาธารณะและสื่อชุมชนจะเป็นการสร้างภูมิทัศน์ใหม่ทางการสื่อสารอย่างแท้จริง เท่ากับเป็นการสร้างภูมิทัศน์ใหม่ทางเศรษฐกิจ-การเมืองด้วย เป็นการสร้างชุมชนเข้มแข็งเพื่อเป็นฐานแห่งความอยู่รอดของชาติ ที่สำคัญก็คือมีเวลาสำหรับการนี้ไม่มาก ควรจะได้ลงมือทำเสียแต่วันนี้ก่อนที่จะสายเกินไป

เมื่อความรู้ถูกจัดให้อยู่ในวาระยุทธศาสตร์ของการขับเคลื่อนประเทศชาติ แล้วประชาชนเข้าใจหรือไม่ ว่า อะไร คือ ความรู้ ขณะเดียวกัน ประชาชนรู้ หรือไม่ว่า ความรู้ ในตัวตนเองนั้นคือ อะไร หรือความรู้ ถูกแทนที่ด้วยเครื่องหมายของระบบการศึกษาที่อ้างว่า คนมีความรู้ คือ คนที่เรียนจบการศึกษาจากโรงเรียน ความท้าทายของการปรับกระบวนการคิดเชิงเปรียบเทียบในเรื่องของความรู้ในทิมวิจัย คือ การตั้งคำถามนำในการสัมภาษณ์ นักวิชาการ ผู้ประสาน และผู้ที่เกี่ยวข้องในงานวิจัยว่า ความรู้ คือ อะไร เพื่อเชื่อมโยงความสัมพันธ์ระหว่างความรู้ และวิทยุ จากนั้นจะหาข้อสรุปว่า ความรู้ในงานวิทยุมีผลต่อการสร้างแนวทางในการดำเนินงานวิทยุอย่างยั่งยืนหรือไม่อย่างไร

การจัดการความรู้ กลวิธีการสร้างสื่อคุณภาพเพื่อชุมชน

การต่อสู้เพื่อให้ได้มาซึ่งสิทธิในการดำรงชีวิตอยู่อย่างเสรีภาพในประเทศไทย ภายหลังที่ประเทศไทยอยู่ภายใต้การปกครองแบบเผด็จการของจอมพลสฤษดิ์ ธนะรัชต์ ธเนศ กล่าวว่ “สิ่งแรกที่พากันไขว่คว้าอย่างสะเปะสะปะก็คือ ความรู้ ข้อมูลข่าวสารไม่ว่าอะไรที่ไม่ใช่ยากล่อมประสาท ยิ่งเป็นข้อความหรือคำพูดที่แสดงถึงความแปลกใหม่ ก้าวหน้า กระทั่งเอียงซ้าย ล้วนเป็นสิ่งที่พวกนักศึกษากลุ่มแสวงหาความต้องการเป็นอย่างยิ่ง แน่นนอน พวกเราไม่ได้คุยการเมืองอย่างเดียว หากที่สำคัญไม่น้อยกว่าก็คือ การอ่านและการฟังจริง...”⁴⁶

⁴⁶ ธเนศ อาภรณ์สุวรรณ “กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน” น. 3

เพราะ ความรู้ คือ พลัง (Knowledge is Power,)
พลังที่จะเข้าใจว่าความจริงคืออะไร
(Power defined what is truthful,)
พลังที่จะเข้าใจว่าอะไร คือ ความรู้
(Power defined what knowledge is,)
แต่ความรู้ นั่น คือ ความจริง (But knowledge is truth.)⁴⁷

กฤษณะมูรตี⁴⁸ อธิบายถึง ความหมายของความรู้ว่า “Knowledge will not lead to intelligence. We accumulate a great deal of knowledge about so many things but to act intelligently about what one has learned seems almost possible. Schools, colleges and universities cultivate knowledge about our behavior, about the universe, about science and every form of technological information. These centers of education rarely help human being to live a daily life of excellence. Scholars maintain that human beings can evolve only through vast accumulations of information and knowledge. Man has lived through thousands and thousands of wars; he has accumulated a great deal of knowledge on how to kill, yet that very knowledge is preventing him from putting an end to all wars. We accept war as a way of life and all the brutalities, violence and killing as the normal course of our life and all the brutalities, violence and killing as the normal course of our life. We know we should not kill another. This knowing is totally irrelevant to the fact of killing. Knowledge does not prevent killing animals and the earth. Knowledge cannot function through intelligence, but intelligence can function with the knowledge. To know is not to know, and the understanding of this fact that knowledge can never solve our human problems is intelligence.”

---

⁴⁷ Ubonrat Siriwasak, "Media Reform going Backward?", in A Genealogy of Media Reform in Thailand and its Discourses, ed. Thai Broadcasting Journalists Association (Friedrich Ebert Stiftung: S.P.N. Printing, 2005), p. 74.

⁴⁸ กฤษณะมูรตี, ความรู้คือพันธุกรรม (หิ้งห้อย ณ ภูเขา, ผู้แปล: บริษัทเคล็ดไทย จำกัด, 2550), น. 29 - 32.

“ความรู้ไม่นำไปสู่ปัญญา เราเก็บสิ่งสมความรู้เกี่ยวกับสิ่งต่างๆ ไว้มากมายแต่ดูเหมือนว่าแทบไปไม่ได้เลยที่จะกระทำด้วยปัญญาโดยสิ่งที่เราเรียนรู้มา ทั้งโรงเรียน วิทยาลัยและมหาวิทยาลัย พัฒนาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมของมนุษย์เกี่ยวกับจักรวาล วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสารสนเทศทุกรูปแบบ ศูนย์การศึกษาเหล่านี้แทบจะไม่ช่วยให้มนุษย์ดำรงชีวิตประจำวันอันดีเลิศได้ เหล่าบัณฑิตผู้รู้ยืนยันว่า มนุษย์สามารถวิวัฒนาการได้โดยผ่านการรวบรวมข้อมูลข่าวสารและองค์ความรู้ที่รวบรวมสิ่งสมไว้แล้วอย่างกว้างขวาง ทว่ามนุษย์อยู่กับสงครามนับเป็นพันๆ ครั้ง เขาได้สะสมความรู้เกี่ยวกับวิธีการเช่นฆ่าไว้มากมาย แต่ความรู้มากมายเหล่านั้นกลับกลายเป็นอุปสรรคต่อการยุติสงครามทั้งหมด เรายอมรับสงครามประหนึ่งเป็นวิถีชีวิตของเรา ทั้งยังยอมรับความอำมหิต ความรุนแรงและการเช่นฆ่า เป็นวิถีปกติของชีวิต ทั้งที่เรารู้ดีว่าเราต้องไม่เช่นฆ่าผู้อื่น “การรู้” เช่นนี้ไม่สัมพันธ์กับข้อเท็จจริงของการเช่นฆ่าเลย ความรู้ไม่สามารถยับยั้งการฆ่าสัตว์และการทำลายพื้นพิภพ ความรู้ไม่สามารถปฏิบัติผ่านปัญญา แต่ปัญญาปฏิบัติการควบคุมกับความรู้ได้ การรู้นั้นจะต้องไม่รู้ การเข้าใจความจริงที่ว่าความรู้ไม่เคยแก้ปัญหามนุษย์ได้ คือ ปัญญา” (แปลจากข้อความข้างต้น)

มุมมองของความรู้ในทางการคิดเชิงปรัชญาที่กฤษณมูรติอธิบายในหนังสือเรื่อง ความรู้คือพันธุนาการ มีแนวทางในการคิดที่ลึกซึ้ง และย่อมต้องอาศัยการตีความทางความคิดเพื่อนำไปสู่หนทางในการปฏิบัติ สิ่งใดก็ตามที่มีความเป็นนามธรรมมากการให้คุณค่าและให้ความสำคัญย่อมจะห่างไกลตามมา ดังนั้นสมมติฐานหลักของการวิจัยในครั้งนี้ ผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ความรู้ เป็นสิ่งสำคัญที่นำไปสู่ทุกสิ่งทุกอย่างของการดำเนินงาน และการหาหนทางในการจัดการกับทุกเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น แต่จะอย่างไรให้ ความรู้ อันเป็นเครื่องหมายของการศึกษาในครั้งนี้เดินตรงเส้นทางของคำตอบ ผู้วิจัยจึงได้ค้นหานิยามของความรู้ ที่ได้มีการพยายามนำเสนอเชิงรูปธรรม ในระบบเศรษฐกิจโลกที่มีการเคลื่อนไหวตลอดเวลา และนำมาเป็นแนวทางในการปรับใช้กับความรู้ ที่มีอยู่ในระดับชุมชน

หลายต่อหลายครั้งที่ผู้วิจัยได้ยินคำว่า การจัดการความรู้ จากทุกองค์กรในประเทศไทย มีทั้งที่ได้รับนโยบายจากรัฐบาลให้กำหนดเป็นยุทธศาสตร์ในการขับเคลื่อนองค์กร มีทั้งที่เกิดจากกลุ่มนักปฏิบัติที่เคลื่อนไหวในชุมชนที่มีสถานภาพทางความรู้

คล้ายคลึงกันทางด้านวิทยาศาสตร์การแพทย์ และมีทั้งที่อยู่ในตัวบุคคลที่บางครั้งแลเห็นตนเองหรือไม่เห็นตนเอง หรือไม่สามารถบอกได้ว่า นั่นคือ ความรู้ ผู้วิจัย จึงอาศัยแนวทางในการค้นเอกสารที่เกี่ยวข้อง เพื่อให้ทราบนิยามของคำว่า ความรู้ ในด้านของการจัดการ

ทุกวันนี้ ความรู้ได้เข้ามาอยู่ในกระบวนการของการทำวิจัยและการถกเถียงกันในประเด็นต่างๆ หลายคนทราบว่า ความรู้ คือ ศูนย์กลางของความสำคัญในองค์กรทั้งหมด นักเศรษฐศาสตร์ นามว่า ซิดนีย์ วินเทอร์ (Sydney Winter) ได้อธิบายไว้อย่างน่าสนใจว่า "บริษัทหนึ่งบริษัทเกิดจากการสะสมผู้คนในองค์กรที่ร่วมกันผลิตบางสิ่งบางอย่าง โดยที่แต่ละคนจะมีการพึ่งพาในสิ่งที่แต่ละคนรู้ด้วยกัน และบนความรู้นั้นเองที่ทำให้เกิดพฤติกรรมในแต่ละวันและการเดินเครื่องของเครื่องจักรในการผลิต บทบาทหน้าที่ของความรู้ จึงเกี่ยวข้องกับการรู้ว่า เราจะทำอะไร (Knowing how to do things) และเมื่อทุกสิ่งทุกอย่างบนโลกใบนี้มีการเปลี่ยนแปลงตลอด สิ่งที่ยังหลงเหลืออยู่คืออะไร?"

จากช่วงเวลาหนึ่งที่ทำให้เกิดแนวคิดเรื่องของการให้ความสำคัญของความรู้ ทอม สจวร์ต (Tom Stewart) ได้เขียนบทความลงในนิตยสารฟอร์จูน (Fortune Magazine) เพื่อย้ำเตือนบริษัททั้งหลายให้สนใจในสิ่งที่ตนเป็นเจ้าของอยู่น้อยกว่าการที่ตัวเองนั้นรู้อะไรอยู่ หรือพวกเขามีทุนทางปัญญาอยู่อย่างไร? นั่นเอง ไม่นาน ปีเตอร์ เอฟ. ดรักเกอร์ (Peter F. Drucker) ก็ได้เขียนอธิบายความหมายของคำว่า ความรู้ จำแนกให้เห็นว่า ความรู้นั้นเป็นพื้นฐานใหม่ในการแข่งขันของยุคหลังสังคมนิยมสมัยใหม่ (Knowledge as the new basis of competition in postcapitalist society) พอล รูเมอร์ (Paul Rumer) นักเศรษฐศาสตร์ จากมหาวิทยาลัยแอสตันฟอร์ดเรียกความรู้ว่าเป็นแหล่งของทุกสิ่งที่เติบโตไปอย่างไม่มีข้อจำกัด (unlimited resource, the one asset that grows with use) ในปี ค.ศ. 1995 นักวิชาการญี่ปุ่น 2 ท่าน คือ อิคุจิโร โนนากะ และอิโรตากะ ทาเคอุชิ (Ikujiro Nonaka and Hirotaka Takeuchi) ได้ตีพิมพ์หนังสือ เรื่อง The Knowledge – Creating Company เป็นการศึกษาที่สร้างเจเนอเรชันความรู้ ในกลุ่มบริษัทต่างๆ ในประเทศญี่ปุ่น

มุมมองของการจัดการความรู้ หรือที่มีที่มาจากตะวันตก คือ คำว่า Knowledge Management ตามแนวคิดของ ดาเวนพอร์ทและพูสแอก⁴⁹ ไว้ว่า "Knowledge is neither data nor information, though it is related to both, and the differences between these terms are often a matter of degree." ความรู้ไม่ใช่เพียงแค่ข้อมูล หรือข่าวสารอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่ความรู้เป็นทั้งสองอย่าง และมีความแตกต่างกันไปตามระดับของการนิยาม ความรู้ คือ สิ่งที่ยังกว้าง ลึกซึ้ง และเต็มไปด้วยข้อมูลและข่าวสาร (Knowledge is broader, deeper, and richer than data or information.) ทุกคนสามารถพูดในสิ่งที่เรียนรู้ได้ในระดับบุคคล และนั่นหมายความว่า บางคนสามารถบอกกล่าวโดยตรง และทำให้เกิดความเชื่อถือได้ บางคนสามารถให้ความรู้แก่ผู้อื่นและเป็นผู้ที่มีความรู้ เฉลียวฉลาด

ความรู้ เป็นของเหลวที่ผสมรวมกันระหว่างกรอบประสบการณ์ ค่านิยม บริบท ข่าวสาร และความชำนาญในการมองเห็นได้ เพื่อใช้กำหนดในการประเมินและการสร้างประสบการณ์ร่วมกัน เป็นจุดเริ่มต้นทางจิตใจของผู้รู้ทั้งหลาย ไม่เพียงแต่การถ่ายทอดผ่านเอกสาร หรือที่เก็บเอกสารฉบับเท่านั้น แต่เป็นส่วนหนึ่งของการทำงานในแต่ละวัน ทุกขั้นตอน ทุกการปฏิบัติและทุกบรรทัดฐานของสังคมนั้นๆ

ความรู้ คือ สิ่งที่เกิดจากข่าวสาร และข่าวสาร คือ สิ่งที่ได้มาจาก ข้อมูล กระบวนการเปลี่ยนแปลงที่ทำให้เกิดเป็นความรู้ นั้น เกิดขึ้นผ่าน 4 Cs คือ

- Comparison เป็นการเปรียบเทียบข่าวสารที่เกี่ยวข้องกับสถานการณ์หนึ่งเปลี่ยนกับอีกสถานการณ์หนึ่งที่พวกเขาเคยรู้มาก่อน
- Consequences สิ่งเข้ามาเกี่ยวข้องกับสถานการณ์หรือข้อมูลข่าวสารดังกล่าว นั้น มีผลต่อกระบวนการตัดสินใจและก่อให้เกิดการกระทำ
- Connections ความรู้เหล่านั้นเกี่ยวข้องกับคนอื่นๆ อย่างไร
- Conversation แล้วพวกเขาคิดอย่างไรกับเนื้อหาข้อมูลข่าวสารต่างๆ เหล่านั้น

⁴⁹ Thomas H. Davenport and Laurence Prusak, *Working Knowledge* (Harvard Business School: Harvard Business School Press, 1994), pp. 1 - 4.

ความรู้ ได้กลายเป็นทุกสิ่งทุกอย่างที่เกี่ยวข้องกับมนุษย์ ทั้งที่สลับซับซ้อนและไม่สามารถคาดเดาได้ล่วงหน้า เป็นประสบการณ์ ค่านิยม ความคิด ความเชื่อ จนกระทั่งกลายเป็นทรัพย์สินบริษัทที่สำคัญ ซึ่งอยู่ในตัวคน หากสามารถรักษาความรู้ไว้ได้ นั้นหมายถึง การได้เปรียบที่จะองค์กรจะอยู่ต่อไปได้อย่างยั่งยืน

อิกุจิโร โนนากะ และฮิโรตากะ ทาเคอูชิ (Ikujiro Nonaka and Hirotaka Takeuchi)⁵⁰ ได้อธิบายให้เห็นว่า ความรู้ มีความแตกต่างจากข้อมูลข่าวสารอย่างไร ทั้งสองจึงตั้งข้อสังเกตไว้ 3 ประการ คือ

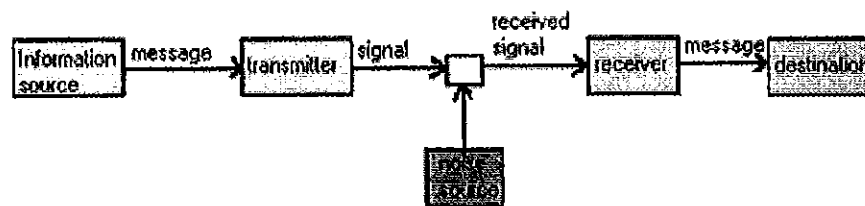
ประการที่หนึ่ง ความรู้ไม่เหมือนข้อมูลข่าวสารอันเกี่ยวข้องกับความเชื่อและข้อตกลงร่วมกัน (Unlike information is about beliefs and commitment) ความรู้ คือ หน้าที่ของทัศนคติที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งอย่างชัดเจน เป็นมุมมอง หรือเป็นความตั้งใจ (Stance, perspective or intention)

ประการที่สอง ความรู้ไม่เหมือนข้อมูลข่าวสารในด้านการกระทำ ความรู้เป็นสิ่งที่เกิดขึ้นเพื่อสรุปทุกอย่างเสมอ

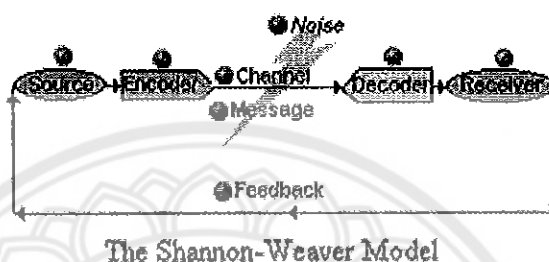
ประการที่สาม ความรู้เหมือนข่าวสารในด้านของความหมาย ที่มีบริบทเกี่ยวข้อง และมีเหตุและผลในการอธิบาย

นักวิชาการหลายท่านได้อธิบายความหมายของคำว่า ความรู้ ในทิศทางคล้ายคลึงกัน คือ ความรู้ เป็นการรวบรวมหรือเป็นข้อมูลที่บรรจุเนื้อหาความจริง ความเชื่อ ที่ไม่มีวันเปลี่ยนแปลง เช่นเดียวกับที่ แชนนอน และวีเวอร์ (Shannon and Weaver) นักวิชาการสื่อสารมวลชน อธิบายแหล่งที่มาของข้อมูลข่าวสารที่ส่งผ่านเครื่องส่งสัญญาณ จะแปลงเป็นสัญญาณต่างๆ เพื่อส่งไปยังผู้รับสาร รับสารและเกิดเป้าหมายในการเข้าใจร่วมกัน แต่จะเกิดอุปสรรคต่างจากสิ่งที่มารบกวน เช่น คลื่นเสียงไม่ชัด ภาพโทรทัศน์เป็นลายฝนตก หรือมีเสียงรบกวนระหว่างที่มีการสื่อสาร เช่น รถวิ่งผ่าน โมเดลนี้เป็นการอธิบายว่า ความรู้ เมื่อมีสิ่งรบกวนมาลดทอนความชัดเจนย่อมจะทำให้เนื้อหาเพี้ยนไป หรือการสร้างสรรคความรู้นั้นต้องกระบวนการของการจัดระเบียบในการสื่อสารและการสร้างข้อตกลงร่วมกัน

⁵⁰ Hirotaka Takeuchi and Ikujiro Nonaka, Hitotsubashi on Knowledge Management (John Wiley & Sons (Asia) Pte Ltd.,; Singapore, 2004), pp. 49 - 81.

ภาพที่ 3.1: A general model of communication:⁵¹

The Shannon-Weaver Model

ภาพที่ 3.2 กระบวนการสื่อสารที่เกิดการรบกวนด้วยอุปสรรค

มิติในการสร้างสรรค์ความรู้ (The Dimensions of Knowledge Creation) มองผ่านสองปรากฏการณ์ คือ การมองในด้านของ Epistemology⁵² and Ontology⁵³ แบบที่นักเคมีชาวฮังการี ไมเคิล โปแลนยี (Micheal Polanyi, 1966) อธิบายว่า ความรู้มี 2 ประเภท คือ ประเภท Tacit Knowledge และ Explicit Knowledge

⁵¹ Claude Shannon and Warren Weaver, "The Shannon-Weaver Model,"

< <http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/index.html> >, 22 June 2003.

⁵² Epistemology -- ทฤษฎีที่เกี่ยวกับความรู้ อะไรคือสิ่งที่เรา และเรารู้ในสิ่งนั้นได้อย่างไร นักปราชญ์หลายท่านได้โต้แย้งเพื่อหาความจริงเชิงประจักษ์ว่า ความรู้มาจากสิ่งที่เป็นผลจากประสบการณ์ บางครั้งก็เป็นเหตุเป็นผล บางครั้งก็เป็นอุดมคติทางความคิด

⁵³ ontology -- เป็นการนิยามที่กว้างกว่า เป็นสิ่งที่บอกว่าสิ่งใดจริง สะท้อนความเป็นจริงทางสังคมในระดับปัจเจกบุคคล

Two Types of Knowledge

Tacit knowledge (Subjective)	Explicit Knowledge (Objective)
Knowledge of experience (body)	Knowledge of rationality (mind)
Simultaneous knowledge (here and now)	Sequential knowledge (there and then)
Analog knowledge (practice)	Digital knowledge (theory)

ภาพที่ 3.3 ประเภทของความรู้

- Tacit Knowledge คือ สิ่งที่อยู่ภายในบุคคล บริบทที่เฉพาะเจาะจง และเป็นสิ่งที่ยากต่อการสื่อสารออกมาในเชิงวัจนภาษา ประกอบด้วยสิ่งที่รู้ การเรียนรู้ และกระบวนการทางจิตใจเพื่อทำความเข้าใจสถานการณ์ต่างๆ รวมทั้งองค์ประกอบทางด้านเทคนิคต่างๆ ในขณะนั้น (Here and now)
- Explicit Knowledge คือ การตีความหรือการถอดรหัส ความรู้ ในทิศทางเดียวกันผ่านวัจนภาษา และการสื่อสาร เป็นขั้นตอนในจิตใจหลังจากนั้น หรือเป็นความรู้แบบดิจิทัลนั่นเอง

โปลานยี (Polanyi) กล่าวว่า ความรู้คือ การนำเสนอคำ ตัวเลข ที่เป็นเหมือนการหลายภูเขาน้ำแข็งของความรู้ทั้งหมด "We can know more than we can tell" หรือเรารู้มากกว่าที่เราพูดมันออกมา มันอยู่ในตัวเราเอง (indwelling) ความรู้ทั้งหมดของเราเป็นเหมือนผลลัพธ์ที่ได้จากการพยายามที่จะกระทำสิ่งใดกับโลกใบนี้

ในขณะที่ตะวันตกเน้นเรื่องของการให้ความสำคัญกับความรู้ที่ถูกนำเสนอออกมา (Explicit knowledge) โนนากะ (Nonaka)⁵⁴ นักวิชาการทางด้านบริหารจัดการประเทศญี่ปุ่น คนญี่ปุ่นเน้นเรื่องการเรียนรู้ภายในตัวบุคคล (Tacit knowledge) แต่ทั้งสองอย่างนั้นเป็นปฏิสัมพันธ์ร่วมกันในสังคม เป็นกระบวนการเรียนรู้ระหว่างมนุษย์เพื่อขยายขอบเขตความรู้ ในเชิงคุณภาพและปริมาณ

⁵⁴ As defined in footnote 44.

Four modes of Knowledge Conversion

	Tacit Knowledge	to	Explicit Knowledge
Tacit Knowledge	Socialization กระบวนการทางสังคม		Externalization กระบวนการภายนอก
Explicit Knowledge	Internalization กระบวนการภายใน		Combination การผสมผสาน

ภาพที่ 3.4: 4 ขั้นตอนของการเปลี่ยนผ่านความรู้

จากภาพสามารถอธิบายตามขั้นตอนได้ดังนี้

การเปลี่ยนผ่านความรู้จากภายในสู่ภายใน (Tacit to Tacit) เป็นกระบวนการทางสังคมในการแลกเปลี่ยนประสบการณ์ระหว่างกัน เช่นการแบ่งปันความรู้สึกลงใจ หรือทักษะทางด้านเทคนิค แต่แต่ละบุคคลจะได้รับความรู้ภายในโดยไม่ต้องใช้ภาษา เช่น การเรียนรู้การแกะสลักกับช่างแกะสลัก ด้วยวิธีการสังเกต การเลียนแบบและการฝึกฝน ในทางธุรกิจ เรียกวิธีการเช่นนี้ว่า on – the – job – training สิ่งที่สำคัญที่สุด คือ ประสบการณ์ในการเรียนรู้ และประสบการณ์ของผู้ที่ถ่ายทอด เช่น บริษัทฮอนด้าในประเทศไทยญี่ปุ่นจะมีการจัดแคมป์ระดมสมอง โดยมีการเลี้ยงสาเก หรือเหล้าญี่ปุ่น อาหาร และอาบน้ำร่วมกัน โดยในระหว่างนั้นก็จะมีการพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้กันอย่างไม่เป็นทางการ โดยไม่มีเรื่องของสถานภาพทางหน้าที่หรือคุณสมบัติของแต่ละคนเข้ามาเป็นกำแพงระหว่างการสนทนา แต่มีข้อห้ามว่าอย่าวิพากษ์วิจารณ์กันอย่างไม่มีการสร้าง

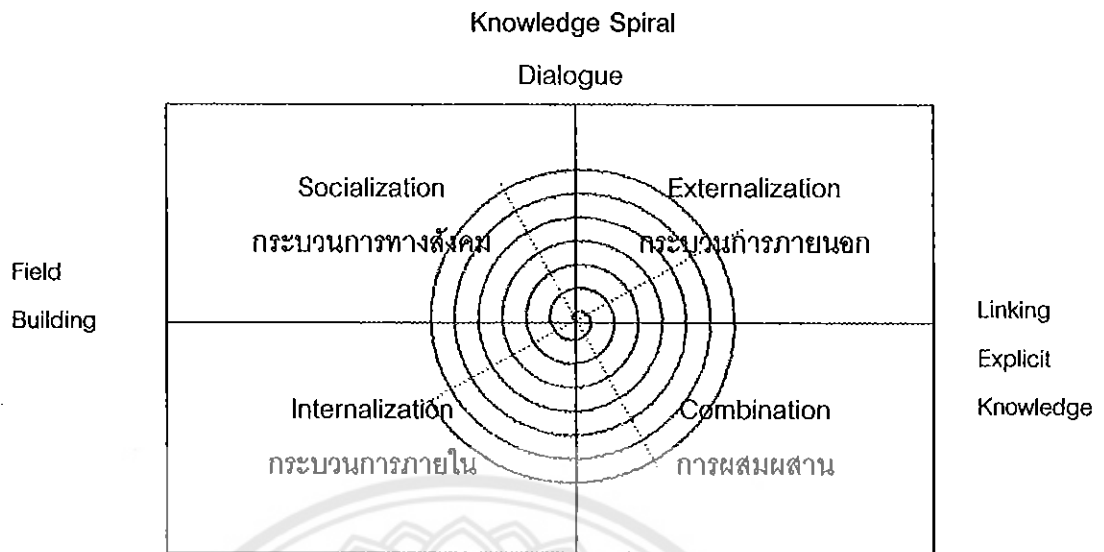
การเปลี่ยนผ่านความรู้ภายนอก จากภายในสู่ภายนอก (Tacit to Explicit) เป็นการเปลี่ยนแปลงความรู้ที่อยู่ภายในบุคคลให้กลายเป็นความรู้ที่ปรากฏออกมาผ่านถ้อยคำอุปมาอุปไมย (Metaphor) คำเปรียบเทียบ (Analogy) แนวคิด (Concepts) สมมติฐาน (Hypotheses) หรือรูปจำลอง (Models) อย่างไรก็ตามการส่งผ่านความรู้ลักษณะนี้จะเกิดช่องว่างของการแสดงออกทางความคิดหรือการสะท้อนความคิด หากเกิดการตีความ

แตกต่างกันไป อย่างไรก็ตามหลายบริษัทได้นำเอาความรู้ที่ได้มาทำการสร้างด้วยคำอันเป็นเหมือนอัตลักษณ์ของการทำงานในองค์กร เช่น บริษัทหมัดสุชิตะ ที่ผลิตเบเกอรี่ ใช้คำว่า Hotel Bread เป็นอุปมาอุปไมยของการอบขนมปังที่อร่อยที่สุด หรือคำเปรียบเปรยว่า Osaka International Hotel head baker หรือโรงแรมโอซาก้าที่เป็นผู้นำในการผลิตขนมปัง อันมาจากแนวคิดที่ว่า Twist dough หรือขนมปังมีรูปแบบทวิสต์

การผสมผสานระหว่างความรู้ที่อยู่ภายในและความรู้ภายนอก (Combination: From Explicit to Explicit) กระบวนการในการสังเคราะห์แนวคิดของความรู้เป็นการเปลี่ยนแปลงรูปแบบของความรู้ที่ปรากฏออกมาในรูปแบบต่างๆ อาทิ ผ่านสื่อ เช่น เอกสาร การประชุม การสนทนาทางโทรศัพท์ หรือการสื่อสารผ่านระบบเครือข่ายคอมพิวเตอร์ การจัดทำข้อมูลข่าวสารความรู้ผ่านแหล่งต่างๆ นั้น เป็นการผสมผสานและการจัดแบ่งประเภทของความรู้ที่มองเห็นภายนอก เช่น การจัดทำฐานข้อมูล จะทำให้เกิดความรู้ใหม่ๆ ขึ้น ตัวอย่างที่เห็นได้ชัดเจนที่สุด คือ ระบบการศึกษาในโรงเรียน และการฝึกฝนทักษะต่างๆ ในสถานศึกษา เช่น หลักสูตรเอ็มบีเอ

การเรียนรู้ภายใน จากภายนอกสู่ภายในบุคคล (Internalization: From Explicit to Tacit) การนำเอาความรู้ที่ปรากฏอยู่ในลักษณะต่างๆ ที่มองเห็นเด่นชัด ให้กลายมาเป็นความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคลนั้นใกล้เคียงกับการเรียนรู้ด้วยการลงมือปฏิบัติด้วย (Learning by doing) ซึ่งจะอยู่ในรูปแบบของการแลกเปลี่ยนเทคนิค Know – how ซึ่งจะกลายเป็นสินทรัพย์อันมีค่า หรือในลักษณะของบริษัทจะอยู่ในแผนกวิจัยและพัฒนาผลิตภัณฑ์ (Research and Development department) ความรู้ในลักษณะนี้จะจัดเก็บในรูปแบบเอกสาร คู่มือ หรือวีดิทัศน์ภาษา

เมื่อความรู้มีการเปลี่ยนแปลงและการส่งผ่านกันแล้วก็จะเข้าสู่กระบวนการของการขยายและพัฒนาความรู้เป็นเกลียว หรือ Knowledge Spiral ในระดับบุคคล สู่ระดับกลุ่ม ระดับสังคม และระดับองค์กร ก่อให้เกิดการพัฒนาความรู้ใหม่ๆ ในชุมชนที่มีการแลกเปลี่ยนระหว่างกันดังภาพที่ 3.3

ภาพที่ 3.5 วงเกลียวของความรู้

ความสำคัญของความรู้ ที่ต้องอาศัยการสื่อสารที่ถูกต้องสมบูรณ์แบบ เป็นการถ่ายทอดข้อมูลระหว่างผู้รู้และผู้เรียน อันเกิดได้ทั้งกระบวนการภายในและภายนอก สื่อ นับเป็นเครื่องมือหนึ่งในการส่งผ่านข้อมูลความรู้ระหว่างกัน ไม่เพียงเท่านั้นยังเป็นการเปิดพื้นที่ในการเรียนรู้และสร้างโอกาสในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ จากคนในสังคมหนึ่งไปสู่คนในอีกสังคมหนึ่ง รวมทั้งยังสร้างลักษณะสังคมอุดมปัญญาให้กับผู้คนในประเทศ จนกลายเป็นการแลกเปลี่ยนกันทางความคิดเพื่อให้เกิดการพัฒนาและสร้างความยั่งยืนให้กับประเทศ แต่ด้วยข้อจำกัดอันเป็นปัจจัยหลายอย่างของการพัฒนาเทคโนโลยีในการสื่อสาร และเครื่องมือสื่อสารที่จะลดต้นทุนและระยะเวลาทางการส่งผ่านข้อมูล ขณะเดียวกันการเข้าถึงเรื่องราวของคนในแต่ละพื้นที่เป็นสิ่งที่ทำได้ยากมากต้องอาศัยการเดินทาง

ปัจจุบันจะเห็นได้ชัดเจนว่า สื่อได้เข้ามามีอิทธิพลต่อกระบวนการคิดและการเรียนรู้ของผู้คนหลากหลายส่วน ไม่เพียงเท่านั้นยังทำให้เกิดวิถีการดำรงชีวิตของผู้คนเปลี่ยนแปลงไปด้วย การส่งผ่านความรู้ด้วยสื่อ นั้น อธิบายด้วยทฤษฎีทางสื่อสารมวลชนในยุคแรก คือ Hypodermic needle Theory หรือทฤษฎีเข็มฉีดยา ของ วิลเบอร์ แชรรมม์ (Wilber Schramm) บางครั้งเรียกว่า ทฤษฎีกระสุนปืน หรือ Magic bullet theory สื่อทรงพลังอย่างยิ่งในการโน้มน้าวให้ประชาชนเชื่อหรือมองเห็นภาพตามความคิดของผู้นำ โดยเฉพาะการพูดออกอากาศรายการวิทยุของ ฮิตเลอร์ (Hitler) ช่วงยุคการโฆษณาชวนเชื่อทางการเมืองใน

ยุโรป เลนิน (Lenin) ลงทุนสร้างหนังเพื่อให้เกิดกระบวนการคิดและการเชื่อในระบบการเมืองอย่างที่เขาวางแผนไว้ ในปี ค.ศ. 1917

[Hitler's] was the first dictatorship in the present period of modern technical development, a dictatorship which made complete use of all technical means for the domination of its own country ... Through technical devices like the radio and the loudspeaker; eighty million people were deprived of independent thought. It was thereby possible to subject them to the will of one man.

ความหมายของความรู้ในงานวิทยุชุมชนจากมุมมองของนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน

นักวิชาการทางด้านสื่อสารชุมชน และนักวิชาการที่สนใจด้านการปฏิรูปสื่อ มีวิธีการมอง ความรู้ ในงานวิทยุชุมชน แตกต่างกันไป ประเด็นที่สนใจกันมากที่สุด คือ ประเด็นของการต่อสู้เรียกร้องเพื่อให้ได้มาซึ่งระบบประชาธิปไตย และการสื่อสารในวงกว้าง ไม่ใช่เพียงการสื่อสารในกลุ่มคนเล็กๆ เพียงไม่กี่คน อันไม่ก่อให้เกิดกระบวนการสร้างสรรค์ หรือต่อยอดโครงสร้างการทำให้พื้นที่ในสังคมได้รับการยอมรับอย่างกว้างขวางและได้รับการพัฒนาที่ถูกต้อง โดยเฉพาะผู้วิจัยได้สรุปกรอบความคิดของคำว่า วิทยุชุมชน จากการประมวลแบบสัมภาษณ์ตามลำดับวันเวลาในการสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

ภัทรมัย อินทจักร⁵⁵ กล่าวว่า นิยามของคำว่า วิทยุชุมชน คือ การเปิดโอกาสให้ประชาชนได้มีสิทธิเป็นเจ้าของคลื่นความถี่ เนื่องจากที่ผ่านมากการสื่อสารเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างวาระข่าวสารของภาครัฐบาล เช่นเดียวกันมหาวิทยาลัยของรัฐมีสิทธิที่จะสร้างสถานีวิทยุขึ้นมาเองเพื่อที่จะเป็นสื่อประชาสัมพันธ์ของมหาวิทยาลัย แต่ในขณะเดียวกันต้องทำหน้าที่ในการส่งผ่านความรู้ ที่มีอยู่ในมหาวิทยาลัย ด้วยการสร้างรูปแบบรายการแบบ Edutainment ทั้งนี้การให้สิทธิในการสื่อสารของกลุ่มคนส่วนนี้ก็ยังไม่เท่าเทียมกัน

⁵⁵ สัมภาษณ์ ภัทรมัย อินทจักร, อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ, 22 พฤศจิกายน 2549.

มหาวิทยาลัยเอกชนต้องซื้อเวลาสถานีวิทยุของรัฐ ซึ่งจะได้ช่วงเวลาเพียงเล็กน้อย เพราะราคาสูง มหาวิทยาลัยเองก็ออกอากาศได้เพียงแค่นี้อาหาเชิงประชาสัมพันธ์ การจะสร้างสรรค์รายการแนว Edutainment ก็เป็นเรื่องลำบาก เมื่อมีการเปิดให้มีเรียกร้องสิทธิทางการสื่อสารตามรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 มาตราที่ 40 จึงเป็นการเปิดโอกาสให้มหาวิทยาลัยเอกชนที่มีนักวิชาการที่เกี่ยวข้องทางด้านนิเทศศาสตร์ได้จัดทำสถานีวิทยุเพื่อการศึกษาขึ้นมา ขณะเดียวกันนักศึกษาทางด้านนิเทศศาสตร์ ก็มีโอกาสได้เรียนรู้วิธีการกระบวนการ และมีโอกาสได้ฝึกปฏิบัติเช่นเดียวกับนิสิตนักศึกษามหาวิทยาลัยของรัฐ

"เราไม่เคยมีโอกาสมากกว่า ม.40 เริ่มจากปี 2545 (เพราะว่ามีกฎหมายถูก พ.ร.บ. จัดสรรคลื่นความถี่) ที่รัฐไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลยในช่วงแรก ๆ ที่เป็นเฉพาะวิทยุชุมชนจริง ๆ รัฐไม่เกี่ยวข้อง ไม่ได้ให้ความสนับสนุนอะไรเลย เราก็ก่อตั้งกันเอง ที่อยากตั้งนั้นก็เพราะมันเริ่มตั้งมาหลายที่แล้วตั้งแต่ปี 43 และก็ในเชียงใหม่ก็มีหลายที่ ผมก็เสนอผู้บริหาร หัวหน้าภาค คณบดี อธิการบดีว่า เรายังช่องทางแล้ว ก็น่าจะตั้ง ส่วนตัวผมก็จบวิทยุ (สอนวิทยุด้วย) ก็เลยอยากมีสถานีให้เด็ก ๆ ได้ฝึกของจริง เพราะว่าทุกที่มีแต่ ม.ช. ที่เดียวที่มีสถานีวิทยุเป็นของตัวเอง สถาบันอื่นที่ไม่มีเลยเพราะว่ากฎหมายเค้าไม่เปิดไม่ให้เกิดทุกวันนี้ก็เลยใช้ช่องทางนี้ที่ตั้งวิทยุชุมชนได้ เลยตั้งขึ้นมาเลย ๆ โดยไม่ได้ขออนุญาตจากใคร แต่บางคนก็มีที่ขอใบอนุญาต"

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ส่วนนิยามของคำว่าวิทยุชุมชนนั้น ที่ผ่านมาก็ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์ คือ "สื่อเพื่อชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน" ในทางปฏิบัติไม่ใช่ จะมีบ้างที่ในเครือข่ายของวิทยุชุมชนของภาคเหนือหรือสังกัดสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ พวกนี้จะสร้างกลุ่มกันมานานจากเครือข่ายวิชาการ NGO ที่ไปช่วยแต่ส่วนใหญ่ไม่ใช่จะตั้งมาเพื่อธุรกิจ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อสถาบันแม้กระทั่งของพ่ายไฟไม่ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อชุมชนร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ต้องใช้ชื่อวิทยุชุมชน เพราะเราอยากมีสถานีวิทยุ แต่ไม่รู้จะใช้ชื่อว่าอะไร ก็เลยต้องใช้ช่องทางนี้ แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นวิทยุสถาบันมากกว่า แต่ก็ยังดีที่สถาบันเราไม่รับโฆษณา เช่นว่าตอนเราตั้งใหม่ ๆ มีบางคนติดต่อโฆษณาเข้ามา ทางเราปฏิเสธไปทุกราย เพราะเป็นวิทยุเพื่อ

การศึกษา จึงไม่แตกต่างเหมือนบางคลื่น ที่ตั้งเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาจริง แต่พอมานับหนึ่ง กรรมการเริ่มทะเลาะกัน เพราะอีกฝ่ายหนึ่งอยากให้มีความหมาย อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้อุดมการณ์ ต้องยึดถือความหมายจะทำให้เราเปลี่ยน ก็จะมีการทะเลาะกันหลายรายอยู่

การปกปิดร่องรอยของสิทธิทางการสื่อสารที่รัฐกระทำกับกลุ่มนักวิชาการ เป็นส่วนหนึ่งที่ทำให้เกิดแรงผลักดันในการเดินหน้านับสนุนเพื่อให้เกิดโอกาสที่จะสามารถ จัดตั้งสถานีวิทยุของสถาบันการศึกษา หากแต่ถ้าไม่มีกฏหรือนิยามหรือระบุมความหมายที่ชัดเจน ของคำว่า วิทยุเพื่อการศึกษา การอาศัยนิยามและความหมายของคำว่า วิทยุชุมชน จึงเป็น หนทางในการดำเนินรายการในสถานีวิทยุของมหาวิทยาลัยเอกชน นิยามของวิทยุชุมชนของ มหาวิทยาลัยจึงอาศัยร่วมเงาของนิยามวิทยุชุมชน สร้างวาทกรรมอำนาจเพื่อป้องกันไม่ให้ ชุมชนของตนสูญเสียสิทธิทางการสื่อสาร อย่างไรก็ตามเมื่อวิทยุเกิดขึ้น ความหลากหลาย ทางสังคมพหุลักษณะในสถาบันส่งผลกระทบต่อกรเรียกร้องให้มีการสร้างรายได้ จากการ ขายช่วงเวลาเช่นเดียวกับสถานีวิทยุ ในระบบเดิม ความขัดแย้งในอุดมการณ์ ความคิด ส่งผลกระทบต่ออย่างหนักในการดำเนินกิจกรรมด้านการสื่อสาร และแน่นอนว่า หากมองสื่อ วิทยุ ภายใต้ กรอบทุนนิยมทางความคิด ย่อมจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงแบบย้อนรอย เส้นทางการเดิมของสื่อ กระบวนการเรียกร้องเพื่อให้ได้มาในระยะแรกจึงกลายเป็นเพียงร่องรอย ของความคิดในประวัติศาสตร์ที่หาค่ามิได้

เสมือนหนึ่งการเดินทางของอุดมการณ์ที่ยังคงยืนหยัดอยู่บนนิยามความหมาย เดิมของสถานีวิทยุชุมชนในเมืองจังหวัดเชียงใหม่ พื้นที่ที่มีความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เศรษฐกิจ สังคมและวัฒนธรรม การเดินทางครั้งนี้ คือ การเดินทางบนพื้นฐานความคิดแบบ พหุนิยมเอกาธิปไตย เป็นการสื่อสารที่อาศัยการต่อสู้บนรากฐานเศรษฐกิจส่วนบุคคล กล่าวคือ มีระดับรายได้จากการประกอบอาชีพประจำ เป็นฐานในการรองรับอุดมการณ์ ประกอบกับพื้นฐานของสถานะทางเศรษฐกิจที่มั่นคงของครอบครัว รวมทั้งความเข้าใจที่ ได้รับจากสมาชิกในบ้าน ทั้งหมดเป็นองค์ประกอบสำคัญของการสร้างความอยู่รอดของ สถานีวิทยุชุมชนในเมืองใหญ่ จากการสัมภาษณ์ ท.พ. อุทัยวรรณ กาญจนกามล⁵⁶

อุทัยวรรณได้ให้ นิยามคำว่า วิทยุชุมชน ไว้ว่า เป็นการหันกลับไปมองเรื่องของการสื่อสาร ที่เป็น พหุนิยมเอกาธิปไตย (Pluralistic Unify Democracy) เป็นวิถีของ

⁵⁶ สัมภาษณ์ ท.พ. อุทัยวรรณ กาญจนกามล, ทันตแพทย์, 25 พฤศจิกายน 2549.

คนที่อยู่ร่วมโลก กับคนอื่นได้ เหมือนกับนิยามเดียวกับของท่านพุทธทาส อะไรที่ชั่วอย่าไปสนใจ ให้มองเพียงด้านดีของเขา และจับมาใช้ให้เกิดประโยชน์ คนที่ออกมาทำงานด้านประชาธิปไตย เหมือนหมาจิ้งจอกในเล้าไก่ เสรีภาพ และภราดรภาพ เพราะฉะนั้น FTA พูดยแต่เรื่องของคนโต ต้องศึกษาก่อนว่ามี Handicap มีคนที่ไม่สามารถต่อสู้ได้หรือเปล่า แต่ต้องดูศักยภาพ ความเท่าเทียมกัน เพราะทุกคนไม่มีความสามารถที่เท่ากัน ดังนั้น ความหมายของคำว่าวิद्यุชุมชน เป็นนิยามที่ไม่ลงตัว เมื่อต้องพิจารณาจากบริบททางสังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป

"วิद्यุชุมชนคือเครื่องมือที่สามารถสื่อสารแล้วก่อให้เกิดการสื่อสาร 2 ทาง เพื่อสร้างสรรค์สังคมไปสู่สิ่งที่ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่เคยไปเปิดปากแสดงความคิดกันเนื่องจากว่าไม่มีโอกาส"

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ในขณะที่ ลัดดาวรรณ อินทจักร⁵⁷ บอกถึงนิยามของคำว่า วิद्यุชุมชน เป็นสื่อทางเลือกอีกสื่อหนึ่ง ซึ่งยังคงเป็นความหมายเดิม ที่นักวิชาการว่าเป็นวิद्यุชุมชนที่เข้มแข็งที่ชุมชนช่วยกันผลักดัน เป็นสื่อทางเลือกที่ให้คนเล็กคนน้อยในพื้นที่ได้แสดงออก และมีพื้นที่สื่อสารกัน ส่วนในรายละเอียดว่า มีการโฆษณาไหม ใครเป็นคนจัดการ นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง

"ยังเป็นความหมายเดิม ที่นักวิชาการว่าเป็นวิद्यุชุมชนที่เข้มแข็งที่ชุมชนช่วยกันผลักดัน เป็นสื่อทางเลือกที่ให้คนเล็กคนน้อยในพื้นที่ได้แสดงออก และมีพื้นที่สื่อสารกัน ส่วนในรายละเอียดว่า มีการโฆษณาไหม ใครเป็นคนจัดการ นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าในความหมายของตัวเอง ก็คิดว่าเป็นสื่อทางเลือกอีกสื่อหนึ่ง

การที่ไม่มีปฏิกิริยา เป็นเพราะภาคประชาชนเองก็ต้องเรียนรู้ว่า วิद्यุชุมชนของแท้มันอยู่ยากนะ การจะทำให้ยั่งยืนมันทำยากมาก และต้องใช้พลังเยอะ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง พลังหนุนจากภาครัฐ เป็นไปในด้านการส่งเสริมทางวิชาการและเรื่องตัดเงิน เราปฏิเสธไม่ได้ว่า การทำสื่อทางเลือกต้องให้

⁵⁷ สัมภาษณ์ ลัดดาวรรณ อินทจักร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 25 พฤศจิกายน 2549.

เงินทุน มันมีตัวอย่างวิทย์ชุมชนภาคประชาชนหลายที่ที่เขาสู้ไม่ได้ เมื่อถึงเวลา ก็แตกหักกันไป เพราะเขาขาดพลังหนุนตรงนี้ เช่นที่วิทย์ชุมชนหางดง ชาวบ้าน ประสงค์ดีรวมตัวกันซื้อเครื่องส่ง ตัวเสาขึ้น ระยะแรกก็ดำเนินไปได้ หลัก ๆ ความขัดแย้งมีมากขึ้น เมื่อมีการหาเงินมาสนับสนุนกิจการมันไม่คล่อง ก็มีแนวคิดว่าจะโฆษณาใหม่ ต้องโทษกรมประชาสัมพันธ์ที่เป็นต้นเหตุทุกอย่างให้เกิดขึ้น พอมีความคิดเรื่องโฆษณาเยอะเข้ามา ก็มีความขัดแย้งทางความคิด แล้วในที่สุดวิทย์ชุมชนที่พยายามจะมีจุดเริ่มต้นจากภาคประชาชนแล้ว พยายามจะทำให้เป็นวิทย์ชุมชนอย่างถ่องแท้ก็เลยเป็นไปไม่ได้ แล้วมันก็แตกแยกถึงขนาดว่า คนหนึ่งถอดเครื่องส่งไว้ อีกคนถอดเสาไว้ พอถึงเวลาฉัน ไม่ได้ออก เธอก็ไม่ได้ออก จนกว่าจะหาทางประสานกันได้ หรือไม่ต่างคนต่าง ต้องไปเริ่มใหม่ เช่น คนมีเครื่องส่งต้องไปหาเสา แต่คนมีเสาก็ต้องไปหา เครื่องส่งให้ได้ แล้วใครอยากมีโฆษณาก็มีไป แต่ที่ไม่อยากมีโฆษณาก็จะเดินหน้าไปตามแนวทางวิทย์ชุมชนที่เขาตั้งไว้ ยังมีคนแบบนี้อยู่"

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

นักวิชาการทางภาคเหนือ มองเห็นความสำคัญของการสิทธิทางด้านการสื่อสาร แต่น้อยมากที่จะมีนักวิชาการด้านสื่อสารมวลชน หันมาให้ความสนใจและมองเห็น ความสำคัญที่จะทำให้ประชาชนมีโอกาสเรียนรู้วิธีการสื่อสารผ่านช่องทางใดช่องทางหนึ่ง การเรียนรู้ที่จะผลิตรายการผ่านการสื่อสารมวลชนจึงกระจุกตัวอยู่ในตำรา และรั้ว มหาวิทยาลัย จากนั้นการเป็นขั้นตอนสู่กระบวนการผลิตคนเข้าสู่กระบวนการสื่อสารในระบบ ทุนนิยม และโดยมากจะมีลักษณะเนื้อหารายการที่คล้ายคลึงกัน แตกต่างกันเพียงภาพ ปรากฏ และเสียงปรากฏ ที่เน้นเรื่องของเทคโนโลยีทางการผลิต ในขณะที่ผู้รับสารยังคงได้รับ เนื้อหาเช่นเดิม แต่วิจารณ์ญาณที่จะเชื่อหรือไม่เชื่อว่า สิ่งที่ปรากฏผ่านทางสื่อสัมผัสทาง สายตา และหูฟังนั้น จะเป็นอย่างไร ทั้งนี้หากสามารถทำการสร้างความรู้ความเข้าใจในด้าน เครื่องมือสื่อสาร หรือการทำให้ ประชาชน รู้จัก เครื่องมือ เพื่อทำความเข้าใจเนื้อหาได้ ย่อมจะเป็นการสร้างสังคมที่มีความเท่าทันได้ตามมา เราคงไม่สามารถยับยั้งการพัฒนา เครื่องมือการสื่อสารที่นับวันยิ่งเล็ก และราคาถูกลงได้ หากแต่เราสามารถที่จะสอนให้ ประชาชนเรียนรู้ว่า สื่อ คือ สื่อ และให้ประชาชนจัดการสื่อด้วยตัวเองอย่างไร อย่างน้อยเป็น การป้องกันตัวเองจากการครอบงำทางระบบคิด ระบบชีวิต ของสื่อสากล ไม่เพียงเท่านั้น ยัง

เป็นการส่งเสริมให้คนที่อยู่รวมกันในพื้นที่เดียวกันหันมาสนใจเรื่องของคนมากกว่าที่จะสนใจเรื่องใกล้ตัว จนท้ายสุด ปัญหาภายในไม่ได้รับการเยียวยา อังคณา พรหมรักษา⁵⁸ นักวิชาการภาคตะวันออกเฉียงเหนือ ได้ให้ข้อมูลกับผู้วิจัย ถึงระดับการให้ความสำคัญของการปฏิรูปสื่อในภาคประชาชน โดยเฉพาะทางด้านการสื่อสารชุมชน เพื่อรักษาชุมชน รวมทั้งสิ่งดีงาม และป้องกันระบบวัฒนธรรมในชุมชนที่อาจจะจางหายไปเมื่อเวลาผ่านไป

“คือเราว่ามันเป็นช่องทางนะ มันเหมือนเหมือนกระบอกลีวายอะไรบางอย่างที่เค้าจะสามารถสื่อสารหรือนำเสนอเรื่องราวของเค้าที่ต้องการจะสื่อสารไปยังกลุ่มคนฟังในพื้นที่ของเค้าเพื่อที่จะบอกเล่าเนื้อหาที่เค้าเตรียมมาสื่อออกไปยังชุมชนเหล่านั้น เรามองว่ามันเหมือนช่องทางในการสื่อสารสำคัญเลยในแต่ละพื้นที่และก็ในความคิดที่มันเหมือนกับช่วยย่นการในการที่จะมองในแต่ละคน มันก็จะช่วยกระจายในภาพกว้างหรือในเหตุการณ์ที่มันปัจจุบันทันด่วนแล้วมันเป็นเรื่องในพื้นที่สำคัญที่ส่งผลกระทบต่อชุมชนเนี่ย ใช้สื่อตรงนี้ในการที่จะบอกเล่าความเป็นไปมันค่อนข้างจะไปถึงคนเหล่านี้ค่อนข้างโอเคและรวดเร็ว อันนี้เป็นสิ่งสำคัญว่าเอาในพื้นที่จริงๆ แล้วเนี่ยมันสำคัญมันไม่มีช่องทางไหนที่จะบอกเนื้อหาในพื้นที่ เช่นเค้าบอกว่าตอนนี้พื้นที่เค้าเนี่ยจะต้องระมัดระวังเรื่องโรคบางโรคซึ่งในชุมชนเนี่ยสมมติว่าเค้าไปส่งเนื้อหาไปที่สื่ออื่นมันก็ไม่เกี่ยวกับเค้าซึ่งถ้าไปส่งที่สื่ออื่นก็ไม่แน่ว่าเค้าจะได้ออกมายี่ห้อว่าเค้าไปฟังพาช่องทางอื่นเนี่ยเค้าจะเข้าถึงสื่ออื่นๆ นอกเหนือจากพื้นที่เค้ายังงั้นบ้างแต่สื่อวิทยุชุมชนเนี่ยมันสามารถทำให้เราเข้าถึงกลุ่มเป้าหมายของเค้าค่อนข้างตรงมากที่สุดแล้วก็รู้สึกว่ามันเป็นประโยชน์ อย่างเช่นในพื้นที่นั้นพูดถึงเรื่องเฉพาะมากๆ จากการปลูกดอกไม้อะไรอย่างนี้การปลูกพืชที่เป็นพืชเศรษฐกิจในพื้นที่เค้าซึ่งถ้าไปฟังที่อื่นเค้าอาจจะไม่ได้ประโยชน์ในการที่จะนำไปประยุกต์ใช้แต่พอเค้าฟังในพื้นที่ของเค้าเนี่ยรู้ว่าใครเป็นคนพูดและใช้สิทธิ์ในการสื่อสาร ความน่าเชื่อถือก็เกิดและเค้าก็สามารถใช้ช่องทางนี้อธิบายความเข้าใจ”

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

⁵⁸ สัมภาษณ์ อังคณา พรหมรักษา, อาจารย์ หัวหน้าแขนงวิชาการสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 5 พฤษภาคม 2550.

ขณะที่ จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์⁵⁹ นักวิชาการกลุ่มแรกๆ ที่เริ่มต้นในการปฏิรูปสื่อ และได้ร่วมกับนักวิชาการหลายมหาวิทยาลัยจัดสัมมนาเชิงปฏิบัติการที่แสดงให้เห็นสิทธิทางการสื่อสารตามมาตรา 40 ในรัฐธรรมนูญฉบับ ปี พ.ศ 2540 พบว่า ความหมายของคำว่า วิทยุชุมชน คือ การเริ่มต้นจากการทำงานกับยูเอ็น (UN) หรือองค์การสหประชาชาติ จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่เพื่อให้เกิดการสร้างสารในระดับชุมชน จากหลายประเทศทั่วโลก นิยามของคำว่า วิทยุชุมชน คือ การสื่อสารในชุมชนท้องถิ่น ไม่จำเป็นต้องเป็นการบริหารหรือการจัดการแบบสถานีวิทยุทั่วไป แต่คนในชุมชนต้องเข้าใจร่วมกัน ก่อนว่า วิทยุชุมชน เป็นช่องทางในการแสดงสิทธิเสรีภาพประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ต้องให้พื้นที่กับกลุ่มที่ไม่มีพื้นที่ ปราศจากการหารายได้ รวมทั้งไม่มีเรื่องผลประโยชน์ของสิ่งใดเข้ามาเกี่ยวข้อง สำหรับงบประมาณที่ได้มาในช่วงเริ่มต้นของการจัดตั้งนั้น ผู้ที่ให้เงินสนับสนุนจะต้องไม่คาดหวังสิ่งใดตอบแทน เป็นการให้เปล่าในเงินจำนวนนั้น

“วิทยุชุมชนก็คือการสื่อสารในชุมชนท้องถิ่น วิทยุชุมชนต้องทำตาม กระแส民意 ไม่ใช่ ต้องเข้าใจวิทยุชุมชน มันเป็นช่องทางในการแสดงสิทธิเสรีภาพ ประชาธิปไตยแบบมีส่วนร่วม ต้องให้พื้นที่กับกลุ่มที่ไม่มีพื้นที่ เวลาที่ตัวเอง อบรมวิทยุชุมชนก็จะบอกให้ประชาชนเตรียมความพร้อม คือ หนึ่งรู้จักสิทธิตัวเอง รู้จักเข้าใจและเตรียมความพร้อมที่จะใช้สิทธินั้น อย่างภาคประชาชนนี้ ไม่ใช่เพื่อประโยชน์แอบแฝงทางการเมือง”

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

จากประเด็นการสัมภาษณ์ผู้วิจัยเห็นว่า ในกระแสสังคมไทยที่มีความเปลี่ยนแปลงในเชิงพลวัตทางเศรษฐกิจโลก และโดยวัฒนธรรมของคนไทยย่อมเกรงใจผู้ที่ให้การสนับสนุน เพราะฉะนั้นประเด็นเรื่องงบประมาณจึงเป็นสิ่งที่รัฐควรให้การสนับสนุน และเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงความคิดเห็นเช่นเดียวกับที่รัฐแสดงความคิดเห็นออกมาได้ไม่เช่นนั้น เงินจะเป็นสิ่งที่ตอบใจหทัยการเข้ามาเป็นเจ้าของสถานีและการสื่อสารเพื่อรักษา

⁵⁹ สัมภาษณ์ จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์, ดร. ประจำภาคคณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่, 26 พฤศจิกายน 2549.

กลุ่มผู้ให้การสนับสนุน หากผู้ที่ให้การสนับสนุนทำไม่ถูกต้องต่อคนในชุมชน เช่น จำหน่ายสารเคมี ในขณะที่รายการวิทยุจัดเนื้อหาเพื่อสนับสนุนการทำเกษตรอินทรีย์ ความขัดแย้งในเชิงอุดมการณ์และการอยู่รอดทางธุรกิจย่อมส่งผลกระทบต่อ การเปลี่ยนแปลงเนื้อหารายการอย่างแน่นอน ไม่ได้ช่วยปัจจัยทางตรงก็ทางอ้อม

ทั้งนี้ประเด็นดังกล่าวนี้ สอดคล้องกับสิ่งที่ เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์⁶⁰ ได้แสดงความคิดเห็นไว้ดังนี้ “การโฆษณา คือหนึ่ง หัวใจมันเป็นเรื่องหาเงิน สอง ชุมชนจะถอยหลังกลับเลย จะมองว่าอยู่ได้เพราะหาเงินโฆษณา โดยเฉพาะบ้านเรา โฆษณาวิทยุชุมชนเป็นไปไม่ได้เลย เพราะว่าบ้านเรามันฝังจิตในเรื่องทำโฆษณาวิทยุมานาน คำถามว่าอาจารย์ทำโฆษณาได้มั๊ย ก็เออจ้ะ คุณเชื่อในเรื่องเกษตรอินทรีย์ใช่ไหม แล้ววิทยุคุณเนี่ย คุณทำงานเกษตรอินทรีย์แล้วปรากฏว่ามีโฆษณา แล้วโฆษณาเค้าขอเจาะจงโฆษณาตอนท้ายรายการแล้วเค้าขายปุ๋ย คุณจะว่ายังไง ตอนนี้มีปัญหาชุมชนอีกอย่างคือรับแผ่นซีดี จากที่ต่างๆแล้วออกอากาศ เอนจี้โอ ทำประเด็นร้อน แล้วพูดแรง แล้วส่งแผ่นสำเร็จรูปไป มันก็เหมือนกับที่เราลูกมาวันหนึ่งแล้วไม่ใช่ตัวเอง พวกนี้หวังดีประสงค์ร้ายนะ เพราะว่าวิทยุชุมชนที่แท้มันต้องออกมาจากปากเค้า ถ้าเค้าจะพูดเรื่องดินน้ำป่าเขา เคยล้อเค้าว่าอย่าไปเป็นหลอดกาแฟนะ เพราะว่าหลอดกาแฟเอาน้ำเข้าปากคน ไม่เคยได้สัมผัสเลย”

นियามความหมายวิทยุชุมชน จากประสบการณ์ของเอื้อจิตต์ในการทำงานภาคประชาชน ยืนยันว่า กระบวนการถือกำเนิดของวิทยุชุมชนในประเทศไทย เริ่มต้นจากการเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเรียกร้องตามกฎหมายรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ซึ่งจากนิยามดังกล่าว นักปฏิรูปสื่อ นักกิจกรรมเพื่อสังคม ได้มารวมตัวกัน แลกเปลี่ยนเรียนรู้ เพื่อจะหาว่าจากสิทธิดังกล่าวชุมชนจะทำอะไรร่วมกันได้บ้าง เมื่อชุมชนมีสิทธิที่จะเป็นเจ้าของสื่อ จึงเลือกที่จะทำวิทยุ จากนั้นก็เริ่มต้นกระบวนการเรียนรู้ และเริ่มต้นที่จะหาแหล่งทุนสนับสนุน เพื่อให้ได้งบประมาณมาจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนในชุมชนของตัวเอง

“พรบ ประกอบกิจการมันก็อธิบายว่าผู้ประกอบการภาคประชาชน คืออะไรต่อมิอะไรเนี่ยแล้วเค้าก็หันมาถามบอกว่าแล้วภาคประชาชนคือใคร เราเลยลุกขึ้นยื่นเออแปลกคน หน้าคน เจ็ดคน สิบคน รวมตัวกันเป็นบริษัท

⁶⁰ สัมภาษณ์ เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์, รองศาสตราจารย์ ดร., 2 ธันวาคม 2549.

รวมกันเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดทุกคนเข้าใจแต่ภาคประชาชนมีทั่วไปในแผ่นดินทุกคนไม่เข้าใจมันก็เป็นโจทย์แล้วว่าเราจะต้องทำอะไรซักอย่างตอนนั้นเราก็ไม่รู้จะไรนะคะเอาแค่ว่าต้องอ่านไปอันนี้คือประวัติเนาะแรกๆ เราไปบอกเค้าว่ายุคแรกเริ่มมีระเบิดแล้วนะเรามีสิทธิ์เป็นเจ้าของสื่อแล้วนะถ้าเราจะทำวิทยุก่อนโทรทัศน์เราจะทำอะไรยังไงแล้วมันก็เริ่มมาอย่างนี้วิทยุชุมชนคืออะไร บริหารจัดการทำยังไงผลิตรายการยังไงแต่ละแห่งรับความรู้ 3 วันไปเปิดสถานีคราวนี้มันก็เป็นเรื่องการขยายตัวไปโทษเค้าไม่ได้รุ่นนี้มันเป็นรุ่นวิทยุชุมชนมันเป็นเรื่องเข้าใจมีวิทยุเพื่ออะไร"⁶¹

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

"หัวใจสำคัญที่สุดในเรื่องของวิทยุชุมชนก็คือ การที่เรามีสมบัติสาธารณะชิ้นใหม่มาวาง ไว้กลางชุมชนและเป็นสาธารณะสมบัติที่ให้สิทธิกับเราเข้าไปบริหารจัดการ โดยผู้คนในท้องถิ่นตนเอง เป็นช่องทางการสื่อสารที่ก่อให้เกิดความรักเข้าใจ และเห็นคุณค่าของสิ่งดีๆ ในบ้านเกิดของเรา ที่ผ่านมา ชาวบ้านขาดโอกาสในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง เนื่องจากถูกควบคุมโดยรัฐ ดังนั้นแม้จะมีกลุ่มในชุมชนที่ไม่เห็นด้วยกับการบริหารจัดการของภาครัฐ ก็ไม่มีโอกาสในการนำเสนอข้อมูลให้กับท้องถิ่นตนเองได้เรียนรู้ อันนี้ถือได้ว่าชุมชนสูญเสียโอกาสทางโครงสร้างและบทบาททางสังคมมาโดยตลอด"⁶² (วารสารเพื่อนชุมชน, 2544)

วิทยุชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงและถูกตีความไปอย่างมาก หลายครั้งที่เชื้อจิตต์เริ่มไม่สนใจที่จะให้ความสำคัญกับความเชื่อพื้นฐานที่ว่า วิทยุ คือ ช่องทางการสื่อสารในกลุ่มประชาชน โดยเฉพาะจากการเข้าไปเป็นวิทยากรในกระบวนการให้ความรู้กับชาวบ้านในเรื่องของการจัดทำรายการวิทยุ ความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจทำให้ชุมชนบางกลุ่มมองสวนทางกับความหมายเดิมของวิทยุชุมชน และปรากฏการณ์ต่างๆ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบันเป็นอีกส่วนหนึ่งที่ทำให้ผู้วิจัยสนใจที่จะค้นหาต้นแบบของวิทยุชุมชนภายใต้ปรากฏการณ์สังคมไทย

⁶¹ ดูอ้างอิงที่ 60

⁶² ไม่ปรากฏชื่อผู้เขียน, "วารสารเพื่อนชุมชน" ฉบับที่ 6 ปีที่ 1 พฤศจิกายน 2544).

(Thai Phenomenon) แม้ว่าในช่วงเริ่มต้น ผู้วิจัยได้กำหนดนิยามความหมายลงในแบบข้อเสนอโครงการวิจัยตามแนวทางเดิมของความหมายเดิม หากแต่ถ้าเมื่อทำการเก็บข้อมูลกับผู้รู้ในเบื้องต้น ผู้วิจัยจึงตัดสินใจที่จะค้นหานิยามความหมายของคำว่า วิद्यุชุมชน ภายใต้กรอบของสังคมไทย และเป็นการสร้างความเชื่อมั่นว่า วิद्यุ ที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน ชุมชนที่มีวิद्यุอยู่ในพื้นที่ตัวเอง มีความรู้ หรือมีความเข้าใจธรรมชาติของสื่อวิद्यุในทิศทางใด?

นอกจากนักวิชาการทางด้านสื่อสารมวลชน นิเทศศาสตร์ และนักวิจัยทางด้านสื่อเพื่อชุมชนได้แสดงความคิดเห็นแล้ว ยังมีนักสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวข้องกับการปฏิรูปสื่อที่ผู้วิจัยได้ไปสัมภาษณ์มา 2 ท่าน คือ เทพชัย หย่อง⁶³ และชวรงค์ ลิมป์หัตถาภาณี⁶⁴ ได้ให้นิยามความหมายตามบริบทเดิมของ วิद्यุชุมชน แต่ในทางปฏิบัตินิยามดังกล่าวมีความเปลี่ยนแปลงไปตามกระแสทุนนิยม รวมทั้งยังมีการเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างของการบริหารจัดการ และเป็นไปตามลักษณะของชุมชน เทพชัย หย่อง กล่าวว่า

“ผมว่าคำว่าวิद्यุชุมชนในความหมายดั้งเดิมมันก็ถูกอยู่แล้วนะ ในความหมายที่เราเข้าใจกันแต่ดั้งเดิมเป็นวิद्यุเป็นสื่อที่ตอบสนองหรือสะท้อนความเป็นไปของสังคม ไม่แสวงหาผลประโยชน์ทางการเมือง ทางธุรกิจนั่นคือคำนิยามที่ถูกต้องถึงแม้จะไม่ใช่ทางการเมืองก็ตาม ส่วนนี้บรรจู่ไว้ใน พรบ. คลื่นความถี่สื่อภาคประชาชน แต่ว่าผมก็ว่าภาพมันก็เปลี่ยนไปเพราะว่ามันก็มีกลุ่มธุรกิจและกลุ่มการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติเนี่ยมองวิद्यุชุมชนเป็นช่องทางใช้ประโยชน์เพื่อผลทางการเมืองทางการเมืองทางธุรกิจไปมันก็เลยไม่สามารถเห็นภาพชัดเจนได้ว่าจริงๆแล้วเนี่ยในทางปฏิบัติวิद्यุชุมชนมันคืออะไรกันแน่ มันมีอะไรค้ำบังเหมือนภาพที่เกิดขึ้นไม่กี่แห่งเกิดขึ้นเพราะว่าชุมชนต้องการสะท้อนปัญหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์มันก็เป็นสิ่งที่ดีมากเพราะว่าที่ผ่านมามีสิ่งที่ชุมชนได้รับส่วนมากเป็นสื่อที่มาจากส่วนกลางโดยมีพื้นฐานทางด้านธุรกิจเป็นหลักแต่พอวิद्यุชุมชนเกิดขึ้นในยุคแรกเนี่ยก็เห็นเค้าได้ประโยชน์กันทุกคนตามที่ได้ไปสัมภาษณ์มาก็ก็ก็เป็นสื่อที่คนในท้องถิ่นได้สื่อสารกันเองได้แลกเปลี่ยน

⁶³ สัมภาษณ์ เทพชัย หย่อง, บรรณาธิการเครือเนชั่น, 1 ธันวาคม 2549.

⁶⁴ สัมภาษณ์ ชวรงค์ ลิมป์หัตถาภาณี, เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, 25 กุมภาพันธ์ 2549.

ประสบการณ์นั้นครั้งก็นำมาแลกเปลี่ยนหาข้อสรุปว่าหาแนวความคิดในการแก้ปัญหาสะท้อนความเป็นไปทางสังคมให้รับรู้ถึงกันได้แต่พอมีเรื่องของธุรกิจเข้าไปแทรกมีเรื่องการเมืองเข้าไปแทรกเพราะมีเรื่องคลุมเครือเรื่องของความผิดพลาดของกฎหมายวิทยุชุมชนก็เลยถูกตีความขยายความจนวายตีความไปทำให้ไม่รู้ความจริงแล้วคืออะไรกันแน่ทำให้หลายๆคนสงสัยว่าวิทยุชุมชนมีประโยชน์จริง ๆ หรือเปล่าหรือเป็นเครื่องมือของนักธุรกิจหรือฝ่ายการเมืองที่มีกรมประชาสัมพันธ์เข้าไปเกี่ยวข้องแล้วไปยุ่งกับการเมืองซึ่งก็ดีกว่าให้ทุกคนถูกฝ่ายมานั่งร่าร่านิยามเหล่านี้ใหม่ก็เลยมีกฎกติกาใหม่ที่ว่าจริงๆแล้วว่าการจะเป็นวิทยุชุมชนจริงๆ ได้ต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง"

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

เทพชัย หย่องมีความเห็นสอดคล้องกับสมมติฐานเบื้องต้นของผู้วิจัยที่ต้องการหานิยามใหม่ของคำว่า วิทยุชุมชน เพราะสถานการณ์ของวิทยุ ในฐานะเครื่องมือสื่อสารมวลชนประเภทหนึ่งได้ถูกนำไปเปรียบเทียบ และเป็นเครื่องมือหากินในทางธุรกิจมากกว่า การจะนำไปทำเป็นเครื่องมือเพื่อสร้างสิทธิความเป็นอยู่ทางการสื่อสารที่เท่าเทียมกันทางสังคม ทั้งนี้ชวรงค์ ได้กำหนดกรอบนิยามที่ชัดเจนของตนเองตามแนวทางของการสนับสนุนวิทยุ ในความหมายของสิทธิทางการสื่อสาร รวมทั้งการยอมรับความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างเศรษฐกิจและสังคมในระดับท้องถิ่น ชวรงค์ เป็นหนึ่งในผู้สร้างคำว่า วิทยุท้องถิ่นไทย หรือวิทยุเอสเอ็มอี ซึ่งปัจจุบันในการกรอบของพระราชบัญญัติฯ ได้ให้นิยามคำว่า วิทยุเชิงพาณิชย์ ซึ่งบอกชัดเจนว่าเป็นวิทยุในต่างจังหวัดที่หารายได้เลี้ยงตัวเองในสถานีวิทยุฯ โดยมีการจ้างแรงงาน และการหารายได้จากโฆษณาของสินค้า ร้านค้าในตัวท้องถิ่นนั้นๆ นอกจากนี้ได้ส่วนของเนื้อหารายการ ต้องสนับสนุนให้คนในท้องถิ่นได้นำเสนอเรื่องราวของตัวเองออกอากาศ ในฐานะผู้ผลิตรายการ หรือส่งข่าวแจกให้กับทางสถานีวิทยุ สำหรับสถานีวิทยุในความหมายดังกล่าวนี้ที่มองเห็นว่ามีอัตลักษณ์ที่โดดเด่นในภาคเหนือตอนล่างคือ สถานีวิทยุบลูเอฟเอ็ม ในจังหวัดตาก ซึ่งผู้บริหารสถานีวิทยุที่นี่ สกาว สีบสายเชื้อ ได้รับการแต่งตั้งให้เป็นประธานสมาคมผู้ประกอบการวิชาชีพวิทยุท้องถิ่นไทย เป็นหนึ่งในการเรียกร้องให้มีการออกกฎหมายเพื่อปกป้องผู้ประกอบการธุรกิจขนาดเล็กด้านการสื่อสารในท้องถิ่น

อย่างไรก็ดี วิทยุท้องถิ่นไทย เกิดจากแรงผลักดันจากระบบการค้าคลื่นในธุรกิจวิทยุ มีการรวมตัวกันของผู้ประกอบวิชาชีพในสายนักจัดรายการวิทยุ ที่เกิดจากการไม่ได้รับสิทธิที่จะเป็นเจ้าของสถานีวิทยุ และเป็นการต่อสู้ในทุนนิยม ที่มองเห็นว่า นายทุนขนาดใหญ่ ได้รับโอกาสที่ดีเสมอในการสัมปทานรายการวิทยุกับรัฐ

จากการสำรวจผังโครงสร้างของสถานีวิทยุในประเทศไทย โดย สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์⁶⁵ พบว่า สถานีวิทยุระบบเอฟเอ็มในภูมิภาคมี 273 สถานี ที่ไม่ได้รับรวมสถานีวิทยุชุมชน โดยลักษณะการดำเนินงานของสื่อวิทยุปี 2545 ในภูมิภาคที่รัฐดำเนินงานเอง 90 สถานี ขณะที่เอกชนดำเนินงานเอง 183 สถานี สถานีวิทยุแต่ละแห่งมีรัศมีการออกอากาศโดยเฉลี่ยประมาณ 50 – 60 กิโลเมตร โดยตลอดเวลาที่ผ่านมตลาดในการดำเนินธุรกิจผู้ผลิตรายการใช้วิธีการแบ่งแยกตามลักษณะของภูมิศาสตร์ การดำเนินรายการวิทยุของนักจัดรายการเป็นไปอย่างอิสระ ไม่มีค่ายเพลงหรือสังกัดเหมือนในปัจจุบัน แต่เมื่อมีการเปลี่ยนแปลงทางด้านเทคโนโลยี จึงมีการปรับตัวเข้ามาเป็นลักษณะของเครือข่าย ทำให้กลุ่มทุนขนาดใหญ่มีอิทธิพลอย่างมากในการเป็นเจ้าของคลื่นวิทยุ สามอันดับแรกของกลุ่มธุรกิจวิทยุกระจายเสียง ปี พ.ศ. 2545 พบว่า

อันดับหนึ่ง บริษัทอาร์เคมีเดีย บริษัทอาร์แอนที มีเดีย จำกัด บริษัทไอทีอินเตอร์ จำกัด ในกลุ่มรุ่งธนเกียรติ ได้สัมปทานคลื่นวิทยุของทบวงมหาวิทยาลัย บก.สส. อสมท และกรมประชาสัมพันธ์ ร้อยละ 31 ทั้งนี้กลุ่มบริษัทในเครืออาร์เคมีเดียได้รับสัมปทานในหลายจังหวัดของพื้นที่ภาคเหนือ และภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

อันดับสอง บริษัทเคซีเอส แอดเวอร์ไทซิง จำกัด ครอบคลุมการสัมปทานสถานีของทหารและตำรวจทั่วประเทศ ทั้งสถานีวิทยุกองทัพบก กองทัพเรือ กองทัพอากาศ และสำนักงานตำรวจแห่งชาติ เกินกว่า 1 ใน 4 ของสถานีวิทยุทั่วประเทศ หรือร้อยละ 28

อันดับสาม บริษัท บรันธ มาร์เก็ตติ้ง จำกัด และบริษัทเบลออยส์ จำกัด บริษัท สมาร์ท บอม จำกัด บริษัทมินิเบท จำกัด กลุ่มบริษัทเหล่านี้ครอบคลุมการสัมปทาน

⁶⁵ สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์, "โครงสร้างตลาดสื่อวิทยุและโทรทัศน์," (www.trf.or.th สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย, 2546), (.pdf file)

ของสถานีวิทยุตำรวจแห่งชาติ อสมท ทบวงมหาวิทยาลัย กรมอุตุนิยมวิทยา กรมประชาสัมพันธ์ เป็นบริษัทที่ได้ครอบครองคลื่นวิทยุอันดับสาม ร้อยละ 21

ส่วนบริษัทอื่นๆ อาทิ บริษัทวีไล เซนเตอร์ บริษัทเรดิโอ บรอดคาสติ้ง เซอร์วิส จำกัด ของตระกูลอังกะทะวานิช บริษัทอินดิเพนเดน จำกัด บริษัทธนวัฒน์ธุรกิจ จำกัด บริษัทฟาดิมา บรอดคาสติ้ง จำกัด เป็นบริษัทที่ได้รับการสัมปทานมาโดยตลอด และมีสองบริษัทที่ชัดเจนในการสัมปทานคลื่นวิทยุในภาคเหนือ ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คือ บริษัทอาร์เคมีเดีย และบริษัทพีนิคส์ บรอดคาสติ้ง จำกัด สัมปทานวิทยุกรมประชาสัมพันธ์ในภาคใต้ได้โดยตลอด นับว่าเป็นปรากฏการณ์ที่ยืนยันว่า วิทยุ คือ สื่อที่ผูกขาดอำนาจทางกรสื่อสารของกลุ่มทุน

โดยเฉพาะยังมีการนำเอานวัตกรรมของเทคโนโลยีการสื่อสารผ่านดาวเทียม เชื่อมโยงสัญญาณกับสถานีวิทยุในต่างจังหวัดเข้ามาดำเนินการ ทำให้บริษัทค่ายเพลงขนาดใหญ่ เช่น บริษัทเรดิโอ ไหวด แชนเทลโลท และบริษัทเอไทม์ มีเดีย จำกัด ในเครือบริษัทแกรมมี่ ได้รับสัมปทานช่วงเวลาไพรม์ทาม (Prime time) ใช้นักจัดรายการวิทยุที่มีชื่อเสียง เช่น เป็นครา นักร้อง จัดรายการวันละ 3 - 4 ชั่วโมง สลับกับการขายโฆษณาสินค้าและบริการที่มีชื่อเสียง แต่สามารถครอบงมกลุ่มคนฟังจากทั่วประเทศ ซึ่งเป็นการสร้างรายได้ และเม็ดเงินมหาศาลให้กับบริษัทที่ได้รับการสัมปทาน วิทยุเชิงพาณิชย์รายย่อยในต่างจังหวัดได้รับผลกระทบโดยตรง เนื่องจากลักษณะรายการลักษณะนี้ได้รับความนิยมจากคนฟังในกลุ่มวัยรุ่น ซึ่งมีพื้นฐานชื่นชอบดารานักร้องเป็นการส่วนตัว ประกอบกับรายการลักษณะนี้ นักจัดรายการ หรือดีเจ ในรายการเปิดโอกาสให้กลุ่มคนฟังที่อยู่ต่างจังหวัด โทรศัพท์เข้ามาร่วมในรายการ (Phone - in) ได้ในช่วงของการเปิดสายหน้าไมค์ของแต่ละภาค

ไม่เพียงเท่านั้นการเข้าสู่ตลาดธุรกิจวิทยุมีปัจจัยที่เป็นอุปสรรคอื่นๆ อีก คือ สัญญาสัมปทานไม่มีความมั่นคง ส่วนใหญ่มีอายุไม่เกิน 2 ปี หรืออาจจะไม่มีการทำเป็นลายลักษณ์อักษรเลย หน่วยงานภาครัฐสามารถบอกเลิกสัญญาได้ทันที ทำให้ผู้ประกอบการมีความเสี่ยงอย่างมากในการลงทุน แต่สิ่งที่เป็นปัญหาหลักและเป็นปัญหาที่ถูกปิดบังมาโดยตลอด คือ กระบวนการจัดสรรคลื่นความถี่ของหน่วยงานรัฐไม่มีมาตรฐาน และไม่มีความ

โปร่งใส ไม่มีการแข่งขันและประมูลอย่างแท้จริง ส่วนใหญ่ยึดลักษณะความสัมพันธ์ส่วนบุคคลกับบุคคลในหน่วยงานรัฐเพื่อให้ได้ซึ่งสิทธิ⁶⁶

ราคาโฆษณาของสถานีวิทยุในภูมิภาค โดยมองจากบริษัทเคซีเอส เอดีโอ ที่มีสถานีวิทยุทั่วประเทศไทย เฉลี่ยที่ 150 - 300 บาทต่อ 30 วินาที ส่วนค่าเช่าเวลาจะอยู่ที่ระดับ 13,000 - 18,000 บาทต่อเดือน ต่อการจัดรายการวิทยุ 30 นาทีของวันจันทร์ถึงศุกร์ จากข้อมูลของผู้บริหารรายการเอฟเอ็ม 94.75 Mhz. จังหวัดตาก⁶⁷ กล่าวว่าต้นทุนในการผลิตรายการวิทยุรวมกับการจ่ายค่าสัมปทานวิทยุต่อการจัดรายการ เวลา 05.00 - 24.00 น. ของทุกวันโดยแบ่งเวลาให้กับทางสถานีต้นสังกัดทุกวันวันละ 4 ชั่วโมง จะต้องเสียค่าสัมปทานที่เดือนละ 220,000 บาท รวมกับค่าจ้างพนักงานบริหารสถานีจำนวน 5 คนอีก 30,000 บาท รวมเป็น 250,000 บาทต่อเดือน

งานวิจัยของสมเกียรติในปี พ.ศ. 2546 ที่ค้นพบว่า "ระบบสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทยยังไม่มี ความสมดุลทั้งในด้านโครงสร้างและเนื้อหา ในด้านโครงสร้างซึ่งสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในประเทศไทยทั้งหมดเป็นสื่อของรัฐหรือสื่อเชิงพาณิชย์ โดยไม่มีสื่อที่เรียกว่า "วิทยุหรือโทรทัศน์สาธารณะ" หรือ "สื่อชุมชน" เลย นอกจากนี้ ตลาดสื่อวิทยุและโทรทัศน์ในเชิงพาณิชย์ ยังมีโครงสร้างที่ไม่เอื้อต่อการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรมหลายประการ เช่น ผู้ประกอบการรายใหม่มีอุปสรรคในการเข้าสู่ตลาด ผู้ประกอบการรายใหญ่ในแต่ละตลาดมีการผนวกกันในแนวดิ่งและตลาดมีการกระจุกตัวในระดับสูง ส่วนสื่อของรัฐก็ถูกแทรกแซงโดยรัฐบาล และมีการจัดสรรสิทธิ์ในการใช้คลื่นความถี่ที่ไม่โปร่งใส ปัญหาทางโครงสร้างดังกล่าวนำไปสู่ปัญหาด้านเนื้อหาที่ไม่มีความสมดุล กล่าวคือ รายการส่วนใหญ่ เป็นรายการบันเทิง ส่วนรายการข่าวและสาระก็ไม่สามารถนำเสนอข้อมูลและมุมมองที่หลากหลาย และเอื้อต่อการเรียนรู้ของประชาชนกลุ่มต่างๆ สมเกียรติ จึงตั้งข้อเสนอแนะทางนโยบายที่สำคัญใน

⁶⁶ ตัมกายนต์ ทิศน ปรียางกูร, ผู้บริหารบริษัทมีเดียแมกซิไมซ์ จำกัด จังหวัดตาก, 5 ธันวาคม 2550.

⁶⁷ ดูข้างอิงที่ 66

รายงานการวิจัยไว้ว่า ให้มีการปรับให้โครงสร้างระบบสื่อในประเทศไทยมีความหลากหลาย โดยควรมีให้มีการสนับสนุนสื่อวิทยุโทรทัศน์ชุมชน (community radio and television) โดยให้เกณฑ์ขึ้นอยู่กับความเป็นสมาชิกหรือการอยู่อาศัยขึ้นอยู่กับ การคัดเลือกของสาธารณะและชุมชน จากการบริจาคเงิน และจากรายได้ของภาครัฐที่เข้ามาสนับสนุน⁶⁸

ความท้าทายที่สำคัญท่ามกลางปรากฏการณ์ที่เปลี่ยนไปของสังคม ผู้วิจัยมองเห็นว่า เหตุการณ์ของสื่อวิทยุกระจายเสียงวันนี้ เป็นการยืนยันกระบวนการทัศน์เริ่มต้นของการสื่อสารในยุคแรก เมื่อครั้งที่วิทยุ ได้รับการพัฒนามาจากเครื่องรับสัญญาณโทรเลขของมอร์ส จนกระทั่งมาโคเน่ พัฒนาอุปกรณ์รับสัญญาณคลื่นเสียงในโรงเก็บรถของตนเอง โดยมีเหตุการณ์ในประวัติศาสตร์ที่ทำให้สื่อวิทยุกลายเป็นสื่อฮีโร่ในยุคสมัยที่ไม่มีวิทยุทางเทคโนโลยีมากนัก คือ การรับสัญญาณขอความช่วยเหลือจากเรือไททานิค วิทยุจึงได้รับความสำคัญ โดยเฉพาะกับการเป็นเครื่องมือของรัฐบาล หน่วยงานสืบราชการลับ ทั้งในสงครามโลกแต่ละครั้ง สังเกตเห็นว่า วิทยุเป็นเครื่องมือที่ใช้สร้างเกราะอำนาจทางการทหาร ปกป้องดินแดน และป้องกันการรุกรานของผู้คน ไม่เพียงเท่านั้นยังเป็นการส่งผ่านเรื่องราวของคนจากพื้นที่หนึ่งไปยังอีกพื้นที่หนึ่งเพื่อทำให้เกิดความสนใจร่วมกันในที่สุด

นอกจากนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ นักวิชาการทางด้านสื่อสารมวลชน นักปฏิรูปสื่อ ผู้วิจัยได้ทำการสัมภาษณ์ความคิดเห็นของประชาชนที่มีส่วนเกี่ยวข้องในกระบวนการเริ่มต้นของการเรียนรู้ที่จะสร้างวิทยุชุมชนในพื้นที่ของตัวเอง (Stake holder) ซึ่งเป็นกลุ่มที่มีส่วนได้ส่วนเสียโดยตรงกับการได้รับสิทธิทางการสื่อสารในระดับมวลชน จากการสื่อสารระหว่างบุคคล ระหว่างกลุ่ม หรือระดับการสื่อสารในองค์กร วิทยุชุมชนได้สร้างปรากฏการณ์การสื่อสารระดับมวลชน ในพื้นที่ขนาดเล็ก เป็นไปตามสภาพของชุมชน ไม่เพียงเท่านั้นยังเป็นรอยเชื่อมกันระหว่างการสื่อสารที่มีอัตลักษณ์ในท้องถิ่น ผสานกับการนำเอาเทคโนโลยีนวัตกรรมการส่งกระจายเสียงมาประยุกต์ใช้กับการพูดคุยแลกเปลี่ยนของผู้คนในบริเวณเดียวกัน ภายหลังจากที่กลุ่มนักปฏิรูปสื่อ นักปฏิบัติ ได้ลงพื้นที่เก็บข้อมูลความต้องการการใช้เงินที่ได้รับการสนับสนุนจาก SIF หรือ Social Investment Fund หรือ

⁶⁸ ดูอ้างอิงที่ 65 , น. 49 - 50.

กองทุนช่วยเหลือสังคมเมื่อปี 2540 เป็นต้นมา โครงการที่เข้ามาจับจองเงินช่วยเหลือดังกล่าวนี้ได้เข้าไปอยู่ในรูปแบบของการสร้างสื่อขนาดเล็กในชุมชน เพราะมองเห็นว่าที่ผ่านมาประชาชนไม่เคยได้รับรู้เรื่องราวที่เป็นจริงจากสื่อทั่วไป เนื่องจากเป็นการสื่อสารทางเดียวจากแหล่งข่าวและข้อเท็จจริงเพียงด้านเดียว รวมทั้งยังไม่มีการนำเสนอเรื่องราวของคนในพื้นที่เล็กๆ เมื่อเกิดเหตุการณ์ใดๆ ในพื้นที่ของตัวเอง คนในพื้นที่ก็ไม่ทราบเรื่อง แต่จะทราบเรื่องราวจากคนในสวนกลาง หรือในจังหวัดที่มีความเจริญทางด้านเศรษฐกิจในระดับภูมิภาค สิ่งเหล่านี้เป็นแรงผลักดันให้เกิดการขับเคลื่อน หรือเกิดโครงการให้ความรู้ ความเข้าใจในสิทธิที่ได้รับการรับรองในมาตรา 40 ของรัฐธรรมนูญฉบับปี พ.ศ. 2540 เช่นเดียวกับที่เอื้อจิต⁶⁹ ได้ให้ข้อมูลกับทีมงานวิจัยไว้ว่า

“เป็นเพราะรัฐธรรมนูญเปิดแค่นั้นเอง ต้องพูดว่าตัวพี่เองเป็นคนให้ความรู้พวกเค้าเพราะรัฐธรรมนูญมันเปิดแล้วไงแต่เค้าไม่รู้เรื่อง เรื่องของเรื่องเรากิจกรรมประชาสัมพันธ์เค้าทำกันทำไมในเมื่อมีมาตรา 40 ประชาชนมีสิทธิมีสื่ออะไรหญิงธนพรเค้าบอกอู๊อู๊ไม่อยากให้ไปยุ่งแล้วเราไปประชุมใน พรบ. ประกอบกิจการแต่ในกรณีทำงานเรื่อง พรบ. ประกอบกิจการไ้กระเป่านี้กระเป่ากฎหมายทั้งนั้นเลยเดี๋ยวพี่ทำต่อเดี๋ยวบอกอาจารย์ไม่ต้องมาหอกทำต้นฉบับยังไม่เสร็จก็คือเราไปนั่งบนเวที พรบ. ประกอบกิจการมันก็อธิบายว่าผู้ประกอบการภาคประชาชนคืออะไร ต่อมีอะไรเนี่ยแล้วเค้าก็หันมาถามบอกว่าแล้วภาคประชาชนคือใครเราเลย ลูกขึ้นยืนเออแปลคน หัวคน เจ็ดคน สิบคน รวมตัวกันเป็นบริษัทรวมกัน เป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดทุกคนเข้าใจแต่ภาคประชาชนมีทั่วไปในแผ่นดินทุกคนไม่เข้าใจมันก็เป็นโจทย์แล้วว่าเราจะต้องทำอะไรซักอย่างตอนนั้นเราก็ไม่รู้จะไรนะคะเค้าแค่จะต้องอ่านไปอันนี้ คือ ประวัติเนาะแรกๆเราไปบอกเค้าว่ายุคแรกเริ่มมีระเบิดแล้วนะเรามีสิทธิเป็นเจ้าของสื่อแล้วนะถ้าเราจะทำวิทยุก่อนโทรทัศน์เราจะทำอะไรยังไงแล้วมันก็เริ่มมาอย่างนี้วิทยุชุมชนคืออะไร บริหารจัดการทำยังไงผลิตรายการยังไงแต่ละแห่งรับความรู้ 3 วัน

⁶⁹ คูอ้างอิงที่ 60

‘ไปเปิดสถานีดรามาที่นั่นก็เป็นเรื่องการขยายตัวไปโทษเค้าไม่ได้รุ่นนี้มันเป็น
รุ่นวิทยุนะมันเป็นเรื่องเข้าใจมีวิทยุเพื่ออะไร’

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

‘วิทยุชุมชนก็เหมือนครอบครัว การมีวิทยุของเค้าก็เลยไม่ใช่
เรื่องยากนะมันก็ไม่ง่ายร้อยเปอร์เซ็นต์แหละการทำวิทยุชุมชนไม่ง่ายเลย
การที่คุณจะให้คนมาพูดหน้าวิทยุภาคได้อย่างที่ไปประเมินเรียนรู้แล้ว
อย่างที่ไม่ให้พูดอย่างชาติชายไม่มีใครมาทำเสร็จอย่างใส่เจ้าบังرنนะเนาะ
มันประชาสัมพันธ์เลยว่ามีใครอยากทำวิทยุมาสมัครพอมาสมัครปั๊บมันมา
สมัครด้วยใจดีใจดีใจดีเสร็จพอเราลงไปประเมินเนี่ยนะไปประเมินโดย
ที่เค้าไม่รู้ตัวไปเก็บข้อมูลคนในชุมชนบอกมาจัดวิทยุชุมชนแล้วไม่พูดเทร
เอ่อฝากตั้งค้ไปให้หน่อยสัฟากไปให้หน่อย อกค. หน่อยเดือนนี้ยังไม่ได้ให้
ตั้งค้เค้าเลยอ่าวแล้วธรรมดาให้เธอคะ เฮ้ยก็ให้เค้าเดือนละร้อยสองร้อย
อ่าวให้เค้าทำไมเค้าก็พูดเชียร์ร้านเรานิดหน่อยนั่นคือเจอเต็มๆเพราะวันนั้น
คือภาคใต้เค้าไปประเมินคือ พอช. ให้เงินมาล้านนึงให้พื้นที่และสถาบันที่
ออกมาเรียนภาคใต้พื้นที่ไม่ถดถอยด้วยตัวเองหรือกรเรื่องอะไรก็
เลยให้เค้าเป็นอาสาสมัครแล้วถอดกันเองจริงๆ เนี่ยเนี่ยนะทุกอย่าง
มันถูกชะทุกหมดเลยครึ่งมือแบบนั้นแบบนี้อะออกแบบสำรวจกับ
ชาวบ้านนำมันหัวเลยเราก็เลยทำให้แต่ให้เค้าเป็นคนดีไรด์ว่าเค้าอยากได้
อะไรมันก็มีแบบสำรวจแต่เค้าไม่รู้วิชาการเลยนะอาจารย์มีแบบสำรวจมี
แบบสัมภาษณ์มีโฟกัสกรุปอินเทอวิวคือนั่งคุยกับตัวคนทำคือวิทยุช่วยพูด
เนี่ยเพื่อนไปคือเพื่อนไปที่วิทยุปรากฏว่ายุ่งรุมกันเค้านอนไม่ได้ในที่สุด
ชาวบ้านมันส์มากเลยตีสองนอนไม่ไหวลุกขึ้นมาเปิดเครื่องเลยแล้วก็มา
จากจังหวัดต่างๆจัดรายการกันแล้วก็มีคนฟังโทรมาด้วยบอกตกใจว่าทำไม
คนที่โน่นที่นี้มาจัดรายการแล้วปรากฏว่าระหว่างที่เค้านั่งรอจัดรายการเค้า
สังเกตว่าอาจารย์โฆษณาอ้อมเพราะคนจัดรายการเริ่มพูดไปดูตรงนั้นป่าว
ร้านนั้นของเค้าดีโนเพื่อนฟังเพื่อนก็รู้แล้วพอรุ่งขึ้นเพื่อนก็ออกสัมภาษณ์นะ
ที่ใช้วิธีอาสาสมัครปล่อยลงจุดละสามคนสนุกมากค่าจ้างล้านนึงกลับไป
เค้าหมดเลยเราไปเป็นที่เลี้ยงให้แค่นั้นเองค่าตัวก็ไม่ได้คิดเลยสนุกมากโดย
สรุปก็คือว่าวิทยุแต่ละแห่งการที่มันอยู่ได้เนี่ยมันต้องมีสิ่งดีแต่มันอยู่ยังไง

นั่นอีกเรื่องหนึ่งแต่การที่สามปียังอยู่เนี่ยไม่รักจริงเขาไม่อยู่แล้วเนอะเลิกแล้วเนอะแต่อาจจะอยู่ด้วยคนสองคนมันเป็นปัญหาก็ต้องดูว่าปัญหามันคืออะไร

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ความหมายของชุมชน และวิทย์ ก่อให้เกิดคำว่าวิทย์ชุมชน ในบริบทที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค จากการเก็บข้อมูลสัมภาษณ์กลุ่มผู้จัดรายการ (Focus group) และการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในแต่ละพื้นที่ตัวอย่างจากคำแนะนำของนักวิชาการ ที่ปรึกษางานวิจัยบอกต่อ นอกจากนี้แล้ว ผู้วิจัยได้ทำการวิเคราะห์ตีความ (Discourse Analysis) ตามลักษณะของกระบวนการบริหารจัดการความรู้ จากการถอดเทปสัมภาษณ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้จัดแบ่งนิยามความรู้ตามพื้นที่แต่ละภูมิภาค ตามลำดับ ดังนี้ คือ

ภาคเหนือ

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองปาย คลื่นเอฟเอ็ม 103.00 MHz อ. ปาย จ.แม่ฮ่องสอน ผู้ประสานงานพื้นที่ นางอาภรณ์ แสงโชติ (ป่าแดง)
2. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนขุนยวม คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 MHz ต. ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน สถานที่ตั้งอยู่ในบ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสังเวียน ดวงสุภา
3. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 101.25 MHz เลขที่ 9 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นายอุ๊ด เขียวทอง
4. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน คลื่นเอฟเอ็ม 90.75 MHz ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ บ้านเลขที่ 16 ม.5 ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์บุญจันทร์ จันทร์หม้อ
5. วิทยุชุมชนคนเมืองลี คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz ต.ลี อ.ลี จ.ลำพูน ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์เสนห์ จินาจันทร์
6. จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนดอยหลังถ้ำ คลื่นเอฟเอ็ม 100.25 MHz ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน ผู้ให้ข้อมูล กำนันธนา ยะโสภา

ภาคกลาง

1. สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ คลื่นเอฟเอ็ม 104.00 MHz อำเภอเมือง จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายกุลพงษ์ ธรรมโชติ (พี่อ้อย) หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ เป็นพื้นที่ที่มีการเก็บข้อมูลคนฟัง
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนเกาะไผ่โย คลื่นเอฟเอ็ม 92.25 MHz ต.เทวราช อ.ไผ่โย จ.อ่างทอง ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเสถียร จันทร์ หัวหน้าจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน
3. จุดปฏิบัติการวิทยุชุมชนบ้านนาเมืองใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 Mh.z. โครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML) ม.2 ต.ป่าชะ อ.บ้านนา จ.นครนายก ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้พันปฏิยุทธ ทราญทอง ประธานโครงการฯ

ภาคตะวันออก

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหนองรี คลื่นเอฟเอ็ม 101.75 MH.z ตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสายบัว พลอยเกตุ
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจ่ารุง คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz หมู่บ้านจ่ารุง อ.แกลง จ.ระยอง ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ
3. สถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้วิทยุชุมชนบางสระแก้ว คลื่นเอฟเอ็ม 102.25 MHz ต.บางสระแก้ว อ.แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายมานพ เดิมบางปิด

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนด่านซ้าย 463 หมู่ 3 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 MH.z ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเดชา สายบุญตั้ง
2. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานี วชช.ชก.100 (FM.100) สถานีวิทยุ "เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างสรรค์" รพ.เวชประสิทธิ์ ถ.มะลิวัลย์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น 40000 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายวรรณัท บุญนาก
3. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนคนไทใต้ คลื่นเอฟเอ็ม 99.75 Mh.z. วัดเหนือชุมชนบ้านน้อยสันติ ม.6 ต.กุสุมาลย์ อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร 47210 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสุระคนธ์ พลอาสา
4. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 Mh.z. วัดเดิม ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา 30110 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสันทนา ธรรมสโรจน์

ภาคใต้

1. จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ชมรมเครดิตรายวัน คลื่นเอฟเอ็ม 105.75 MHz.ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายวัฒน์ นมะ
2. สถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ คลื่นเอฟเอ็ม 105.5 MHz ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่อนัน แก้วรักษ์
3. สถานีวิทยุชุมชนคนรักธรรม คลื่นเอฟเอ็ม 101.00 MHz ต.ควนรู อ.รัตภูมิ จ.สงขลา ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์ปาฏิหารีย์ บุญรัตน์
4. สถานีวิทยุชุมชนคลองประสงค์ คลื่นเอฟเอ็ม 93.0 MHz ต.คลองประสงค์ อ.เมืองกระบี่ จ.กระบี่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นางสุพรรณิ บุตรหง่า หัวหน้าสถานีวิทยุฯ

การค้นหาคำหมายของวิทยุ จากการถามว่า วิทยุ คือ อะไร เป็นการเริ่มต้นแนวทางในการค้นพบความหมายอันแท้จริงจากที่มิวิจัย แต่อย่างไรก็ตาม ความหมายของวิทยุ ที่ได้รับจากประชาชน และผู้มีส่วนเกี่ยวข้องโดยส่วนใหญ่ เน้นที่การได้รับรู้ความหมายของวิทยุ จากการเข้าร่วมอบรม การบริหารจัดการวิทยุชุมชน จากนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์แล้ว ซึ่งในความหมายที่ได้รับข้อมูลมานั้น มีความหมายโดยรวมว่า

วิทยุ คือ เครื่องมือการสื่อสารประเภทหนึ่งซึ่งส่งข้อมูลข่าวสารจากบุคคลใดบุคคลหนึ่งไปยังกลุ่มคนขนาดใหญ่ในพื้นที่ขนาดใดขนาดหนึ่ง ดังนั้นเมื่อผนวกเข้ากับคำว่าชุมชน อันมีนิยามตามลักษณะความหมายทางสังคมวิทยา โดยปรับสภาพตามวิวัฒนาการทางเทคโนโลยี คือ การสร้างลักษณะชุมชนเสมือน หรือลักษณะของความเป็นชุมชน ในบริบทของวิทยุนั้น ชุมชน ไม่ได้มีข้อจำกัดอยู่ในพื้นที่ หรือลักษณะทางภูมิประเทศเป็นเขตแดนในการกำหนดกรอบของคนที่นับเป็นชุมชนเดียวกันได้ หากแต่จะมีลักษณะเหมือนชุมชนรูปแบบใหม่ ที่เรียกว่า ชุมชนทางอากาศ

ดังที่ ชูลเลอร์ (Schuler 1996, p.9) ได้อธิบายคุณลักษณะของชุมชนในรูปแบบใหม่ คือ

1. มีจิตสำนึกร่วมกัน (Consciousness)
2. มีหลักการ (Principle)
3. มีจุดมุ่งหมาย (Purpose)

ดังนั้นชุมชนในรูปแบบใหม่ อาจจะมีลักษณะเป็นชุมชนทางอากาศ หรือผู้สนใจ ร่วมในรายการวิทยุ ชุมชนบนเครือข่ายอินเทอร์เน็ต เป็นต้น ที่ไม่จำเป็นต้องมีพื้นที่ทาง กายภาพ ไม่จำเป็นว่าสมาชิกต้องพบปะหน้าตากันโดยตรง แต่เป็นชุมชนที่อาศัยเทคโนโลยี การสื่อสาร และเทคโนโลยีสารสนเทศ เป็นเครื่องสานความสัมพันธ์ และจิตสำนึกร่วมกันของ สมาชิก

ชุมชนทางอากาศ ในความคิดของผู้วิจัยมองว่า เดิมวิทยุชุมชน นั้นให้ข้อจำกัด ทางด้านพื้นที่เป็นปัจจัยสำคัญที่ทำให้เกิดการรับรู้ข่าวสารและสร้างเนื้อหาข่าวสารร่วมกัน หรือมีข้อตกลงทางความคิด แสดงออกทางความคิด มีภูมิหลังร่วมกัน เมื่อมีการนำเอา เทคโนโลยีในลักษณะเครือข่ายทางอินเทอร์เน็ตเข้ามาประยุกต์ใช้ คนในชุมชนที่เคยอยู่ ดั้งเดิมและกระจายตัวไปในที่ต่างๆ จะกลับมารวมตัวกันอีกครั้ง เพื่อสร้างความชอบธรรมใน สิทธิของชุมชนร่วมกัน ทั้งในด้านความคิด การครอบครอง การแสดงออกทางความคิดเห็น และการต่อสู้ทางจิตวิญญาณ ตัวอย่าง ชุมชนใน Thaiuradio.com เป็นการรวมตัวกันของ กลุ่มวิทยุสถาบัน อันเกิดจากความร่วมมือกันในระดับมหาวิทยาลัย จากนั้นก็ทำการแบ่งปัน เนื้อหา บุคคล และความคิด ความรู้ บนเครือข่ายอินเทอร์เน็ตในพื้นที่ที่จัดทำกันเองร่วมกัน ชุมชนปฏิบัติ (Community of Practice)⁷⁰ ในแนวคิดของการจัดการความรู้

ชุมชนปฏิบัติ มีความหมายของการเก็บรวบรวมความเป็นส่วนตัวอันเกิดจาก ลักษณะของความสัมพันธ์ที่ไม่เป็นทางการของคนทำงานร่วมกัน ในบริบทดังนี้

- มารวมตัวกันด้วยความเต็มใจแบบอาสาสมัคร โดยมีเป้าหมายเดียวกัน
- สมาชิกภาพสามารถจำแนกตัวเองให้เป็นส่วนหนึ่งของชุมชน
- มีพันธะผูกพันทางสังคมในกิจกรรมต่างๆ ด้วยการเข้าเป็นสมาชิกของชุมชนนั้น
- มีปฏิสัมพันธ์ทางสังคมที่อยู่ภายใต้การตัดสินใจร่วมกันในช่วงระยะเวลาหนึ่งๆ

ความรู้สึกรู้สึกถึงความเป็นชุมชน (Sense of community)⁷¹ โดยพื้นฐานแล้ว ชุมชน คือ สังคมทั้งหมดที่มีความสลับซับซ้อนในการเข้าร่วมเป็นสมาชิกภาพของแต่ละบุคคล และทุก

⁷⁰ Paul R. Gamble and John Blackwell, Knowledge Management A state of the art guide (Kogan Page Ltd: 2001), pp. 81 - 83.

⁷¹ Edward Albee, "Fostering Supportive Social Interactions," [Unleashing Intellectual Capital] 1998):110 - 111.

คน ดังนั้นการเป็นชุมชนต้องประกอบไปด้วยความรู้สึกถึงคำว่าปลอดภัย ที่แต่ละบุคคลมาอยู่ร่วมกันเพราะสนใจในสิ่งเดียวกัน มีความเห็นอกเห็นใจกัน และมีความไว้นื้อเชื่อใจระหว่างกัน ชุมชนเป็นสถานที่ที่เราสามารถอยู่ท่ามกลางเพื่อนๆ และได้แสดงคุณค่าของตนเองต่อสายตาคนอื่นๆ ได้อย่างภูมิใจ ชุมชนให้ความรู้สึกเสมือนเป็นหม้อที่หลอมรวมสิ่งที่มีความหมายมากมายมาไว้ด้วยกัน ในลักษณะของสมาชิกภาพ

เจนิเน นาฮาพิท และซุมานตรา โกซาล์ (Janine Nahapit and Sumantra Ghoshal: 1998, pp. 242) ทำการศึกษาทุนทางสังคม (Social Capital) และความรู้สึกของการเป็นชุมชนขึ้นอยู่กับการสัมพันธ์ระหว่างกัน 3 มิติ คือ มิติเชิงโครงสร้าง (Structure) มิติทางด้านความสัมพันธ์ (Relational) และมิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของผู้คน (Cognitive)

1. มิติในเชิงโครงสร้าง (Structure) เน้นเกี่ยวกับระบบทางสังคมและการสร้างเครือข่ายความสัมพันธ์ของสมาชิก สิ่งที่สำคัญที่สุดของการกำหนดมิติในเชิงโครงสร้างนั้นให้ความสำคัญกับเรื่องของรูปแบบความสัมพันธ์ระหว่างผู้แสดง (Actors) ใครที่เราจะเข้าถึงและเราจะเข้าถึงใคร นอกจากนี้ยังเป็นเรื่องของลักษณะความผูกพันที่มีทั้งแบบแนบแน่น และแบบหละหลวม คือ มีการติดต่อระหว่างกันเป็นประจำและไม่ค่อยมีการติดต่อกับใคร
2. มิติความสัมพันธ์ (Relational) มองในทางตรงกันข้าม สนใจในเรื่องของความสัมพันธ์เฉพาะของบุคคล เช่น ความนับถือ และมนุษยสัมพันธ์ระหว่างกัน ที่มีอิทธิพลต่อพฤติกรรมของมนุษย์ มันเป็นการมองผ่านไปยังลักษณะของความสัมพันธ์ของผู้คนในการเติมเต็มแรงจูงใจทางสังคมในแนวทางกระบวนการทางสังคม ยืนยันในสิ่งที่ถูกต้อง และมีระดับ (Prestige) มีความไว้วางใจ มีการแบ่งปันค่านิยม และคุณค่าทางความคิดร่วมกัน เป็นการอธิบายพลวัตทางปฏิสัมพันธ์ระหว่างบุคคล ที่มองเรื่องของกลไกทางวัฒนธรรมที่เห็นชัดเจน คือ ลักษณะทางวัฒนธรรมในครอบครัว อยู่บนพื้นฐานของความไว้วางใจระหว่างกันอย่างเหนียวแน่น ความสัมพันธ์ของแต่ละบุคคลนั้นขึ้นอยู่กับการเชื่อสัตย์ที่มีให้ต่อกันและกัน
3. มิติทางด้านความรู้และจิตสำนึกของคน (Cognitive) คือ การสะสมความรู้ ความคิดในรูปแบบของการเก็บรวบรวมข้อมูล

ลักษณะของการเป็นชุมชนที่มีการฝึกฝนทักษะร่วมกันตลอดเวลานั้น คือ การรู้จักที่จะเป็นผู้ส่งสารตลอดเวลา ยิ่งมีการส่งสารมากก็จะยิ่งสะสมความรู้และประสบการณ์ที่แลกเปลี่ยนระหว่างกันมากขึ้น ทำให้เกิดการสร้างความคุณค่าของเวลาในการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันมากขึ้นเท่านั้น รวมทั้งยังมีการแลกเปลี่ยนการเรียนรู้ที่ลึกมากขึ้นอีกด้วย อย่างไรก็ตาม โนนาคะ⁷² ได้แย้งความคิดลักษณะของความสัมพันธ์ระหว่างสมาชิกในชุมชนตะวันตกกับตะวันออกนั้น มีความต่างกันในเรื่องของความรู้สึกในการเป็นชุมชนของแต่ละบุคคล หากเป็นญี่ปุ่นจะให้ความสำคัญกับการแสดงความจงรักภักดีต่อองค์กร และการใช้เวลาทั้งชีวิตในการทำงาน ในขณะที่คนจีนจะคาดหวังสวัสดิการจากที่ทำงานสูงทั้งในเรื่องของค่ารักษาพยาบาล ค่าปฐมพยาบาล ไปทั้งชีวิต คนเกาหลีเองมีรูปแบบของชุมชนคล้ายกับเพื่อนร่วมห้องและเพื่อนร่วมชั้นเรียนกับคุณครู หากเปรียบเทียบลักษณะของชุมชนแบบตะวันออกกับตะวันตก โดยเฉพาะทางอเมริกาเหนือ คนทำงานที่มีลักษณะแบบเป็นเจ้านาย (White collar) และที่ทำงานแบบเป็นลูกน้อง (blue collar) หรือในระดับที่ต่ำกว่าก็ตามจะเน้นเรื่องของความจงรักภักดีต่อองค์กรสูงมาก เมื่อเราเข้าใจบริบททางวัฒนธรรมที่ต่างกันของทั้งสองกลุ่มชุมชนแล้ว เราจะเข้าใจวิธีการสร้างสรรค์ความรู้ และการแลกเปลี่ยนเรียนรู้เมื่อพวกเขามีการแลกเปลี่ยนความหมายและคุณค่าที่แตกต่างกันออกไป

สิ่งแวดล้อมทางกายภาพของชุมชน หลายชุมชนจะมีการนัดประชุมกันเป็นประจำ ทั้งในระดับส่วนตัว คือ ทางโทรศัพท์ หรือการแลกเปลี่ยนพูดคุยกันถึงเรื่องของการทำทั้งภายในและภายนอก เช่น การแลกเปลี่ยนกันระหว่างผู้ซื้อและผู้ขายในงานแสดงสินค้า หรือหมู่บ้านของการแก้ปัญหา (Village of solutions) หรือในการศึกษาของประเทศสหรัฐอเมริกา มีการค้นพบว่า พวกเขามักจะมีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันรอบๆ ตู้น้ำดื่มหรือระหว่างมื้ออาหาร (around water cooler or over meals) ไม่ได้มาจากการจัดประชุมอย่างเป็นทางการ หรือการจัดอบรม ดังนั้นลักษณะของการมีปฏิสัมพันธ์ระหว่างกันที่ดีที่สุด คือ การพูดคุยกันอย่างไม่เป็นทางการ ที่สำนักงานของสำนักข่าวรอยเตอร์ลงทุนสร้างห้องครัวหรือห้องทานข้าวทุกชั้น เพื่อให้เกิดการแลกเปลี่ยนระหว่างกันภายใน บริษัทที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการทางด้านเทคโนโลยี จะเตรียมโต๊ะ เก้าอี้ กาแฟ ครัวของและข้อมูล เช่นหนังสือ ต่างๆ ไว้สำหรับการเอื้อ

⁷² William Ives, Ben Torrey and Cindy Gordon, "Knowledge Sharing is a human behavior," in *Knowledge Management Classic and Contemporary Works*, ed. Daryl Morey, Mark Maybury and Bhavani Thuraisingham (MIT Press: Cambridge Massachusetts, 2000), p. 110 - 111.

ต่อบรรยากาศการเรียนรู้ที่ดีต่อกัน ที่ประเทศญี่ปุ่นจะมีห้องสำหรับพูดคุย (Talk rooms) ที่นักวิจัยจะได้รับฟังความคิดเห็นต่างๆ ความรู้ใหม่ๆ จากเพื่อนๆ ระหว่างการจับน้ำชา บริษัทเอกชนเดียว สร้างบรรยากาศด้วยกลิ่นขนมปังอบสดๆ ใหม่ๆ ในบ้านที่จัดไว้เป็นการพักผ่อนระหว่างการทำงาน บริษัทผู้ผลิต ออกแบบพื้นที่โดยมีการวางเก้าอี้ทรงสูงลายม้าลาย ให้พนักงานนั่งพักได้ทันที ไม่เพียงเท่านั้นยังเตรียมแล็ปท็อปไว้ทุกจุดเพื่อให้พนักงานได้มาใช้งานบริเวณเดียวกันนี้

ดังนั้นการสร้างบรรยากาศในพื้นที่ หรือในระหว่างการเข้าร่วมเป็นสมาชิกของชุมชนย่อมจะส่งผลต่อการเกิดกระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ที่ดีระหว่างกันในการพัฒนาศักยภาพ และการสร้างภูมิคุ้มกันทางปัญญา มีการไตร่ตรองที่ดี มีการคิดอย่างเท่าทัน อย่างระมัดระวังกับเหตุการณ์ต่างๆ ที่แม้ว่าจะเปลี่ยนแปลงไปอย่างไรภายใต้ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางเศรษฐกิจ สังคม วัฒนธรรมการบริโภคอย่างไรก็ตาม บุคคลที่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ และมีการสื่อสารที่ดี คิดอย่างเดียวกัน หรือแม้กระทั่งการส่งผ่านเนื้อหาข่าวสารที่เป็นเรื่องเดียวกัน แล้วพยายามพิจารณาว่าผู้อื่นนั้น เห็นด้วย หรือคล้อยตามความคิดของตนเองอย่างไรบ้าง จะเป็นการสร้างวิธีการสื่อสารที่ดีที่สุดที่จะทำให้คนในชุมชนอยู่ในพื้นที่ หรืออยู่ในแนวทางที่ยั่งยืนต่อไป

ในอีกด้านของชุมชนเสมือนที่ขัดแย้งกับการสร้างชุมชนในชีวิตจริง (Community IRL: In Real Life) ริงโกลด์ (Rheingold: 1993) กล่าวว่า ชุมชนเสมือนอาจทำให้คนในสังคมที่มีความแตกแยกกันอยู่ จากความวิตกกังวล จะมีความรู้สึกเช่นนั้นเพิ่มมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นการไม่จำกัดในเรื่องของพื้นที่ในการเป็นสมาชิกของชุมชนย่อมจะส่งผลต่อการสร้างความเป็นชุมชนในชีวิตจริง ๆ อาจจะทำให้คนแต่ละคนตีตัวออกห่างจากสังคมที่ตนเป็นอยู่มากขึ้น ส่งผลต่อการสร้างช่องว่างข้อมูลข่าวสารระหว่างที่มี กับไม่มีมากขึ้นได้ โฮสต์โอเวลเลียน (Host Orwellian) กล่าวว่าการเป็นชุมชนเสมือนจะทำให้อิเล็กทรอนิกส์มีชีวิตรอดได้ แต่จะสูญเสียความเป็นส่วนตัวของผู้คนอย่างมาก เช่นเดียวกับที่ ความหวัง และความกลัว ความวิตกกังวล และความปรารถนา จะเป็นตัวกระตุ้นที่สร้างฟรีเครือข่าย (Free - nets) เครือข่ายประชาสังคม (Civic networks) เครือข่ายชุมชน (Community networks) หมู่บ้านห่างไกล (Telecotage) การเข้าถึงเครือข่ายสาธารณะ (Public access networks) และข้อมูลของชุมชน (Community informatics) โดยอย่างน้อยคนที่อยู่ในชุมชนแห่งนี้จะต้องติดต่อกันผ่านอีเมล หรือเข้าไปใช้บริการอินเทอร์เน็ต

นอกจากนี้ การใช้เทคโนโลยีอินเทอร์เน็ต ยังก่อให้เกิด ชุมชนข้างจดช่างจำ (Community memory) หมายถึง ชุมชนที่จัดเก็บเรื่องราวในอดีตที่ผ่านมา และให้ผู้เข้าไปใช้งานสามารถจัดเก็บบันทึกเรื่องราวของตนเองบนชุมชนได้ เช่น ทหารในสงครามโลกครั้งที่ 1 และ 2 สงครามในเวียดนาม มหาวิทยาลัยเบอร์กเลย์ ในมลรัฐแคลิฟอร์เนีย สร้างชุมชนที่บันทึกความทรงจำไว้ในรูปแบบของเว็บไซต์ ในราวปี ค.ศ. 1970 โดยในระยะเริ่มต้นทำเหมือนร้านซักผ้าด้วยเครื่อง คือ เก็บเงินคนละ 25 เซนต์ ในการบันทึกเรื่องราวของตัวเองลงบนพื้นที่ และหากจะมีการโต้ตอบ หรืออภิปรายกันในประเด็นต่างๆ จะต้องเสียค่าเทรด (Thread) คนละ 1 ดอลลาร์

สถานการณ์วิทยุมีความเปลี่ยนแปลงในเชิงโครงสร้างทางสังคม ดังนั้นการสร้างเครือข่ายวิทยุที่อยู่ในรูปแบบของคลื่นเสียงในระบบอะนาล็อกได้แปรเปลี่ยนไปอยู่ในรูปแบบดิจิทัล ซึ่งประชาชนยิ่งต้องอาศัยความรู้เป็นฐานในการขับเคลื่อนมากขึ้น ไม่เพียงเท่านั้นยังต้องปรับสภาพของเทคโนโลยีให้พอดีกับระดับความต้องการและความพร้อมของคนในชุมชนอีกด้วย การทำความเข้าใจที่ชัดเจน คือ การสร้างความตระหนักในการเลือกใช้สื่อให้เหมาะสมกับเนื้อหา และระดับของความพึงพอใจที่ประชาชนจะรับสภาพได้ จากการเข้าร่วมสังเกตการณ์ในการหาแนวทางการร่างพระราชบัญญัติการจัดสรรคลื่นความถี่ ไม่ได้มีการแก้ไขกันที่ต้นน้ำหรือต้นเหตุของปัญหา ผู้เกี่ยวข้องเน้นเรื่องของการขยายช่องสัญญาณด้วยระบบเทคโนโลยีสมัยใหม่เพื่อเพียงพอต่อความต้องการที่มากขึ้นจากสิทธิที่ได้รับทางการสื่อสาร เน้นการหลอมรวมเทคโนโลยี แต่ไม่เน้นเรื่องของการสร้างเนื้อหาหรือการบังคับให้เกิดกลไกในการสร้างเนื้อหาเชิงคุณภาพ ราคาคูณภาพ และช่วงเวลาที่เหมาะสมกับพฤติกรรม การเปิดรับฟังรายการวิทยุของคนในแต่ละท้องถิ่น

การเพิ่มเติมเทคโนโลยีสมัยใหม่ในรูปแบบดิจิทัลจึงเป็นประเด็นของคำถามที่ว่า เมื่อมีการแตกช่องทางการสื่อสารออกมาใหม่ ใครจะได้สิทธิในการเป็นเจ้าของช่องสัญญาณนั้น การให้สิทธิในการเป็นเจ้าของช่องสัญญาณ จะหมายรวมถึงการให้อำนาจเพิ่มขึ้นในมือของรัฐบาลอีกหรือไม่ ระบบการจัดสรรคลื่นความถี่ที่มีอยู่ในอากาศ (Air wave) ไม่เกี่ยวข้องกับสายอากาศ (Wired wave) ที่คณะกรรมการจะต้องเข้าใจ และจำแนกคุณลักษณะของสื่อให้ถูกต้องได้ตรงตามความต้องการด้วย

ในระหว่างที่เก็บข้อมูลวิจัยและเฝ้าติดตามสถานการณ์พบว่า กระบวนการเรียกร้องเพื่อให้ได้ สื่อ หรือ คลื่น เป็นเพียงสิ่งเดียวที่ปรากฏในเวทีการระดมความคิดเห็น และถกเถียงกันทางการละเมิด การข่มขู่ หรือการสั่งปิด ปรับ จับ และเป็นการแข่งขันอย่างชัดเจน คือ อำนาจของรัฐ และอำนาจของประชาชน ทั้งที่ทั้งสองต่างก็เป็นประชากรในประเทศ และสื่อ ก็คือ เครื่องมือของประชาชนทั้งประเทศ ผู้วิจัยจึงมองเห็นว่า หากอาศัยเครื่องมือที่เรียกว่า การจัดการความรู้ ให้กับผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้านการสื่อสารทั้งหมด จะช่วยลดแรงตึงเครียด และความขัดแย้งระหว่างกันได้ รวมทั้งจะทำให้เกิดแนวทางการสร้างเนื้อหาข่าวสารรูปแบบใหม่ที่ส่งผลต่อการสร้างสรรค์ความคิด ภูมิปัญญาของผู้คนให้เท่าทันความเปลี่ยนแปลงได้

อย่างไรก็ตาม การนิยามความหมายของวิทยุ หากจะให้ชุมชนเป็นผู้ริเริ่มความหมายของวิทยุ คำตอบที่ได้ยังคงอิงอยู่กับบริบทเดิมของวิทยุที่ทุกคนได้เคยสัมผัสมา คือ เป็นคลื่นเสียงทางอากาศที่ให้ความบันเทิง ข้อมูลข่าวสาร บางชุมชนให้นิยามความหมายของคำว่า วิทยุ คือ สื่อที่ให้สิทธิในการแสดงความคิดเห็น วิพากษ์วิจารณ์การทำงานของรัฐบาล โดยเฉพาะความหมายของวิทยุชุมชนที่ชาวบ้านในอำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช พุดเหมือนกันคือ พลังเสียงเดียวที่ทำให้ที่ดินทำกินและที่อยู่อาศัยของตัวเองไม่พลัดถิ่นไปไหน ดังนั้นนิยามความหมายของวิทยุชุมชนในแนวทางของผู้วิจัยที่ได้รับจากการเก็บข้อมูลที่ผ่านมา และจะนำไปเป็นแนวทางในการให้ความรู้กับชุมชน เพื่อให้เข้าใจคุณลักษณะตรงกันก่อนที่จะดำเนินกิจกรรมวิทยุกระจายเสียง คือ

วิทยุเป็นสื่อกลางการสื่อสารของคนจำนวนหนึ่งที่เปิดรับและส่งสารในเวลาเดียวกัน (Radio is the medium which people can access or it is a synchronous communication)

วิทยุมีทั้งจุดแข็งและจุดด้อยในธรรมชาติของตัววิทยุเอง การทำความเข้าใจธรรมชาติของสื่อวิทยุที่อาศัยศักยภาพทั้งหมดผ่านเสียงและการได้ยินนั้นจะทำให้เราสามารถนำเอาวิทยุมาใช้ประโยชน์เพื่อการพัฒนาและทางด้านการศึกษา ด้วยคุณสมบัติดังนี้

1. วิทยุเป็นสื่อกลางที่มีคุณสมบัติทางด้านการได้ยิน จึงเหมาะสำหรับผู้คนที่ขาดลักษณะทางการมองเห็น แต่ยังมีทักษะในการได้ยิน เป็นคุณลักษณะที่สำคัญ นอกจากนี้ยังสามารถทำให้คนที่มองเห็น

เกิดจินตนาการจากการกระทำและความคิดที่ได้รับผ่านทางคลื่นเสียง

2. วิทญูเป็นสื่อกลางของคนจำนวนมากที่ไม่ได้พบเห็นกันในเวลาที่ทำ การสื่อสาร ทั้งยังลดระยะทาง เปลี่ยนแปลงความเข้าใจและสามารถ สะท้อนกลับทางความคิดได้อย่างทันที่
3. ข้อด้อยของวิทญู คือ ผู้รับสารไม่สามารถกลับไปฟังสิ่งที่ผ่านมาแล้ว ได้ ต่างจากการอ่านหนังสือพิมพ์ แต่ข้อด้อยดังกล่าวนี้ ปัจจุบัน สามารถแก้ปัญหาได้จากการบันทึกอยู่ในรูปแบบของวิทญูดิจิตอล หรือ DAB (Digital Audio Broadcasting) ในลักษณะของการ จัดเก็บแบบไฟล์เสียงเพียงอย่างเดียว (แต่ยังไม่มีการลงทุนทางด้าน การส่งสัญญาณในรูปแบบดิจิตอล รวมทั้งยังไม่มีเครื่องรับ วิทญูกระจายเสียงของผู้ฟังคนใดที่เป็นระบบดิจิตอลเช่นเดียวกัน)
4. วิทญูเป็นสื่อที่ไม่สามารถแสดงให้เห็นภาพและข้อความได้เหมือนกับ โทรทัศน์หรือภาพยนตร์ ดังนั้นรหัสของการส่งสารที่ผู้รับสารจะได้รับ มีเพียงสิ่งเดียวเท่านั้น คือ เสียง ทั้งคำพูด เพลง เสียงต่างๆ หรือ แม้กระทั่งความเงียบ สิ่งต่างๆ เหล่านี้เองจะนำไปสู่ความเข้าใจที่ผิด หรือเป็นการสื่อสารที่ไม่สมบูรณ์แบบได้สูง ดังนั้นผู้ที่ทำหน้าที่ในการ ส่งสารผ่านสื่อวิทญูกระจายเสียงต้องเป็นคนที่สามารถใช้เวลาในการ สื่อสารอย่างถูกต้อง เป็นจริง และทำให้มองเห็นภาพตามได้ ดังนั้น ภาษาจึงเป็นสิ่งสำคัญของการสื่อสารผ่านวิทญู หากผู้ส่งสารและผู้รับสารมีความเข้าใจในเรื่องของภาษาต่างกัน หรือมีความเข้าใจใน ความเป็นมาของถ้อยคำภาษาไม่ตรงกัน ก็จะทำให้การสื่อสารที่ไม่ เห็นหน้ากันลักษณะนี้มีความเข้าใจผิดกันได้อย่างมาก
5. ความท้าทายอย่างหนึ่งของการทำรายการวิทญู คือ การทำรายการ ละครวิทญูที่จะต้องอาศัยการสื่อสารผ่านเสียงประกอบ เสียงเพลง และการสื่อสารด้วยการสร้างจินตนาการผ่านคลื่นเสียงต่างๆ โดยเฉพาะในการเรียนการสอน หากใส่เสียงอื่นๆ สลับกับเสียงพูดที่ เป็นธรรมชาติกับเด็กๆ จะช่วยส่งเสริมพัฒนาการทางการเรียนรู้ และความเข้าใจในเนื้อหาบทเรียนได้ดีกว่าการสื่อสารผ่านสื่อ ประเภทอื่น

6. วิทย์ คือ เพื่อนที่รู้ใจ เสียงแท้ การสื่อสารผ่านการแสดงออกที่ไม่สามารถบอกได้ตรงๆ และอารมณ์ของผู้พูด จะถูกส่งผ่านวิทย์ ทำให้ผู้ฟังเกิดความรู้สึกอบอุ่น ประทับใจ โกรธ เจ็บปวด และหัวเราะได้ หากผู้ส่งสารเน้นเสียง ทำเสียงให้หลากหลาย นิ่งเงียบเพื่อพูดออกมา หยุด และการอาศัยการเน้นความหลากหลาย ระดับการขึ้นลงของเสียง จะทำให้บทความที่ปรากฏบนหน้ากระดาษเกิดอรรถรสทางการอ่านและสร้างความเข้าใจให้กับผู้รับสารได้มากกว่าการอ่านอย่างเดียว ในขณะที่เดียวกันก็เป็นเพื่อนที่รู้ใจที่สุดของคนฟังรายการวิทย์ในเวลาที่เราไม่สามารถคาดเดาได้ว่าเขาอยู่ในอารมณ์แบบใด
7. คนฟังรายการวิทย์ส่วนใหญ่จะมีกิจกรรมระหว่างเปิดรับฟังรายการวิทย์ เช่น แม่บ้านกำลังจัดแจงการไปโรงเรียนของลูกตอนเช้า บางคนเปิดฟังขณะกำลังซักผ้า ถูบ้าน ขับรถ ตกปลา ทำนาทำไร่ คุยกับเพื่อน เป็นต้นดังนั้นการเป็นนักจัดรายการวิทย์นั้นต้องเข้าใจว่า คนฟังสนใจฟังเราเพียงครั้งเดียว ดังนั้นการพูดให้ชัดเจน และการส่งข้อความที่เข้าใจง่ายจะทำให้คนฟังได้รับประโยชน์จากการฟังรายการวิทย์ของคุณ
8. คนฟังรายการวิทย์บางคน เป็นคนที่มีเวลาในการอ่านหนังสือพิมพ์น้อย หรือไม่สามารถอ่านออกเขียนได้ ดังนั้นรายการวิทย์ ซึ่งปัจจุบันรายการโทรทัศน์ก็ได้เลียนแบบการทำหน้าที่ในการอ่านข่าวหนังสือพิมพ์ให้ฟังแล้วนั้น จะทำหน้าที่ในการอ่านเหตุการณ์ที่เป็นข่าวให้กับคนประเภทนี้ อย่างไรก็ตาม วิทย์ เป็นสื่อที่พกพาได้ง่าย ราคาไม่แพง และเคลื่อนที่ไปไหนมาไหนได้ดีกว่าโทรทัศน์ ดังนั้นวิทย์จึงยังคงทำหน้าที่เช่นนี้ได้เป็นอย่างดี กรณีที่น่าสนใจ คือ สถานีวิทยุเอฟเอ็มในกรุงเทพฯ ได้ส่งสัญญาณรายการโทรทัศน์ เรื่องเล่าเช้านี้ ที่ออกอากาศผ่านรายการโทรทัศน์ช่อง 3 มาออกอากาศทางรายการวิทยุคลื่นเอฟเอ็ม 105.5 เมกกะเฮิร์ตซ์ด้วย จึงสามารถเจาะกลุ่มคนฟังทั้งสองกลุ่มได้ ปัจจุบันรายการโทรทัศน์เล่าข่าวยามเช้าได้ทำหน้าที่นี้แทนสื่อวิทยุกระจายเสียงแล้วในกลุ่มคนเมือง หากแต่เทคโนโลยียังไม่เข้าถึงกลุ่มคนในชนบท บทบาทของวิทย์จึงยังคงได้เปรียบอยู่เรื่อยๆ

9. วิทย์ ทำลายกำแพงทางภูมิศาสตร์ หรือลักษณะทางกายภาพของสิ่งกีดขวาง คนฟังรายการวิทยุสามารถเปิดรับฟังรายการวิทยุได้ทุกที่ทุกเวลาที่มีเครื่องรับส่ง ทั้งบนบก ในทะเล ท่ามกลางหุบเขา หรือบนรถประจำทาง โดยไม่มีข้อจำกัดทางด้านภูมิประเทศ วัฒนธรรม การเรียนรู้หรือสถานภาพทางสังคม เคยเห็นคนชายขอบฟังเพลงต่างประเทศของรายการวิทยุต่างประเทศหรือไม่ ผู้วิจัยสอบถามคนที่ใครๆ อาจจะเรียกว่า บ้า ว่าฟังเพลงอะไรอยู่ เขาตอบได้ บอกว่า Hotel California บางทีรายการวิทยุอาจจะทำให้มายาคติเกี่ยวกับคนไร้บ้านเปลี่ยนแปลงไปได้ ด้วยคำถามที่ว่า คนไร้บ้าน ในกรุงเทพฯ เป็น คนบ้า จริงหรือไม่
10. วิทย์กระจายเสียงไปยังผู้รับสารทันทีทันใดที่เปิดรับ คำพูดที่ส่งออกไป ส่งออกไปยังผู้รับสารเป็นพันๆ คนในเวลาเดียวกัน เหมือนกับการเลี้ยงหมูในฟาร์มหรือการโยนเม็ดเงาะออกไปในบริเวณบ้าน เพื่อรอเวลาว่ามันจะเติบโตเป็นต้นอย่างไร การสร้างวิทยุชุมชนซึ่งเป็นสื่อราคาถูกและง่ายนั้น จะเป็นการสร้างเครือข่ายสื่อกระจายเสียงและหนังสือพิมพ์ระดับโลก ที่สามารถบอกเล่าเรื่องราวของกันและกันได้ผ่านคลื่นเสียง ปัจจุบันสถานีวิทยุสถานนั้นได้รวมตัวกันทำหน้าที่ในการบอกเล่าเรื่องราวของมหาวิทยาลัยผ่านรายการวิทยุ และสามารถเข้าไปฟังผ่านระบบเน็ตเวิร์กได้ด้วย
11. จำไว้เสมอว่า วิทย์ เป็นสื่อที่ถูกเลือก หากคนที่จัดรายการวิทยุเปิดเพลง หรือพูดหรือนำเสนอเรื่องราวที่ไม่น่าสนใจ คนฟังจะหมุนคลื่นหนี หรือปิดวิทยุทันที
12. วิทย์ มีเพลงเป็นสิ่งที่สร้างความบันเทิง ความสุขใจ ทั้งเสียงของกีตาร์ เสียงของเครื่องดนตรี เสียงเพลงเหล่านี้จะทำให้คนฟังเกิดความรู้สึกซึบซาบเข้าไปในความหมาย จังหวะดนตรี ผ่อนคลาย ฟังพอใจ มีความสุข หรือดึงตัวเองกลับเข้าไปหาความสุขในอดีต บางครั้งตื่นเต้น หรืออยากรู้ อยากเห็น อยากได้ยินเรื่องราว
13. วิทย์อาจจะได้รับการรบกวนจากการที่สัญญาณไม่ชัดเจน สภาพอากาศ คนฟังรายการอยู่ท่ามกลางความซุลมุน ในตลาด สิ่งเหล่านี้ล้วนแล้วแต่ส่งผลต่อเนื้อหาสารที่มีโอกาสได้รับการบิดเบือนได้

14. วิทญู เป็นสื่อที่ให้ความบันเทิง ดังนั้นคนฟังจึงคาดหวังที่จะได้ยินเสียงเพลงมากกว่าเรื่องเครียดๆ หากจะให้วิทญูทำหน้าที่ในการให้การศึกษาดังต้องพยายามทำให้รายการวิทญูมีความสนุกสนาน น่าสนใจด้วยเสียง เช่นเดียวกับที่ผู้วิจัย ซึ่งอีกหนึ่งบทบาททำหน้าที่ดำเนินรายการวิทญูของสถานีวิทยุมหาวิทยาลัยนเรศวร การจัดรายการที่ให้ความรู้ โดยยกการนำเอางานวิจัยที่น่าสนใจมา ออกจากภาคนั้น เป็นความท้าทายและยากต่อการนำเสนอให้นำสนใจ ภายในเวลาสมสิบนานที่นั้นผู้วิจัยเลือกเพลงที่ตรงกับงานวิจัยที่จะ นำเสนอ หรือสัมภาษณ์บุคคลที่เกี่ยวข้องในเรื่องนั้น เพื่อไม่ให้ รายการไม่น่าสนใจ

หากเรามีความรู้ว่า ธรรมชาติของวิทญูมีจุดแข็งและจุดอ่อนอย่างไรแล้ว เราจะ สามารถนำเอาลักษณะเช่นนี้ไปใช้กับงานวิทญูได้เป็นอย่างดี สถานีวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นใหม่ใน ชั่วโงงที่กฎหมายยังมีช่องว่างนั้น เป็นการเกิดขึ้นบนพื้นฐานแห่งความไม่รู้ และบางคนสร้าง สถานีวิทยุเพื่อหารายได้ ดังนั้นการเริ่มต้นด้วยวิธีการเช่นนี้ย่อมจะทำให้การสร้างสถานีวิทยุที่ ดีงามนั้นเกิดความผิดพลาดได้ และหากว่าวันนี้มีกฎหมายเกิดขึ้นมา คำถามต่อมาของผู้วิจัย คือ จะทำอย่างไรกับคลื่นที่มีมากมาย ซับซ้อน ซ้อนทับกัน จนทำให้เกิดการบิดเบือนของคลื่น เสียงไม่ชัดเจน หรือแม้กระทั่งคนฟังรายการวิทญูนั้นไม่สามารถฟังได้ชัด จากการทบทวน เอกสาร พบว่า การแผนความถี่วิทยุกระจายเสียงระบบเอฟ.เอ็ม. ของประเทศไทย ฉบับ พ.ศ. 2528 โดยกรมไปรษณีย์โทรเลข พบว่า มีการจัดสรรคลื่นครั้งหนึ่งในอดีตที่ประสบปัญหาว่ามี จำนวนของคลื่นความถี่มาก แต่ยังคงเป็นคลื่นความถี่ที่หน่วยงานของรัฐ เป็นผู้ครอบครอง แตกต่างจากปัจจุบันนี้ที่ประชาชนเป็นผู้ครอบครองด้วย ทำให้ปริมาณของคลื่นความถี่มีมาก และแม้ว่าจะมีพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ แล้ว ก็ยังคงต้องรอ คณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และโทรคมนาคม หรือที่เราเรียกกันว่า กสทช มาทำหน้าที่ในการจัดสรรคลื่นความถี่ การศึกษาวิธีการจัดสรรคลื่นความถี่ในอดีต จึง เป็นสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจ

นับตั้งแต่มีการวางแผนแม่บทในการกำหนดคลื่นความถี่ที่อาศัยค่าแรงสัญญาณ และค่าอัตราส่วนป้องกันการรบกวนตามที่ CCIR กำหนดไว้สำหรับ Stereo เป็นค่าอ้างอิง สำหรับการคำนวณระยะห่างระหว่างจังหวัดที่ตั้งสถานีที่ใช้ความถี่เดียวกัน และความถี่ ข้างเคียง ดังนี้

1. ค่าความแรงสัญญาณที่ต้องการรับฟัง
กรุงเทพมหานคร ความถี่ 40 กิโลวัตต์ทุกสถานี
0.5 มิลลิโวลต์/ เมตร สำหรับเขตชนบท
2 มิลลิโวลต์/ เมตร สำหรับเขตในเมือง
5 มิลลิโวลต์/ เมตร สำหรับเขตเมืองใหญ่
2. ค่าอัตราส่วนป้องกันการรบกวน ไม่น้อยกว่า 45 dB สำหรับความถี่ช่องเดียวกัน และไม่น้อยกว่า 2 dB สำหรับช่องความถี่ข้างเคียง
3. กำหนดใช้ค่า 99% ของช่วงเวลาการรับฟังที่ปราศจากการรบกวนเป็นค่าอ้างอิงที่ใช้ในการคำนวณระยะห่างของจังหวัดที่ตั้งสถานี
4. ช่องความถี่ที่กำหนดให้ในจังหวัดเดียวกัน (ยกเว้นกรุงเทพมหานคร) มีระยะห่างระหว่างกันไม่น้อยกว่าสามช่องความถี่ เพื่อความแน่นอนในการป้องกันการเกิดการรบกวนที่อาจจะเกิดขึ้นระหว่างช่องความถี่ใกล้เคียง ในกรณีที่มีการป้องกันสัญญาณเสียงแรงเกินไปและไม่มีการควบคุมที่ดีพอ
5. ได้พยายามจัดความถี่ต่างๆ ในจังหวัดเดียวกันให้กระจายไปในย่านความถี่วิทยุกระจายเสียงระบบเอฟ.เอ็ม. (88 – 108 เมกกะเฮิร์ตซ์) ให้มากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพื่อมิให้ความถี่ในจังหวัดเดียวกันไปรวมกันอยู่ที่ช่วงใดช่วงหนึ่งของย่านความถี่ของระบบ
6. ใช้ลักษณะของภูมิประเทศที่เป็นจริง ในการคำนวณแทนการถือว่าภูมิประเทศเป็นพื้นที่ราบโดยตลอด
7. ได้คำนวณหลีกเลี่ยงการเกิด Intermodulation ที่ 3 ระหว่างความถี่ต่างๆ ที่กำหนดให้ใช้ในจังหวัดเดียวกัน เพื่อเป็นการเพิ่มประสิทธิภาพของการใช้ความถี่ตามแผน การคำนวณการหลีกเลี่ยงการเกิด Intermodulation หรือการเปลี่ยนแปลงสัญญาณเสียงเป็นคลื่นเสียงระหว่างจังหวัดเกิดการทับซ้อนกัน
8. ให้ระยะห่างของความถี่ระหว่างช่องข้างเคียง มีค่า 250 กิโลเฮิร์ตซ์ ในการกำหนดของความถี่ในแผนนี้ และยกเว้นไม่กำหนดให้ใช้ช่องสุดท้าย หรือช่อง 281 ความถี่ 108 เมกกะเฮิร์ตซ์ เนื่องจากเป็นความถี่ปลายย่าน ซึ่งอาจจะเกิดการรบกวนกันกับความถี่ที่ใช้ในกิจการอื่นในย่านถัดไป หากดำเนินตามนี้จะมีทั้งหมด 80 ช่องสัญญาณ
9. กำหนดให้กำลังส่งในการออกอากาศ (ERP) ของสถานีวิทยุกระจายเสียงระบบเอฟ.เอ็ม. ในต่างจังหวัดมีขนาดไม่เกิน 4 กิโลวัตต์ ในแต่ละแนวของโพลาริเซชัน
10. ใช้ความสูงของเสาอากาศส่ง 100 เมตร และสายอากาศรับ 10 เมตรเหนือระดับพื้นดิน

11. กำหนดให้แต่ละสถานีส่งคลื่นความถี่วิทยุที่มีค่าเบี่ยงเบนความถี่ (Frequency Deviation) สูงไม่เกิน 75 กิโลเฮิร์ตซ์

จากข้อกำหนดข้างต้นทำให้สถานีวิทยุระบบเอฟ.เอ็ม.ในประเทศไทยมีทั้งหมด 313 สถานี ในกรุงเทพฯมี 40 สถานี และต่างจังหวัดมี 273 สถานี ทั้งนี้ไม่รวมสถานีวิทยุชุมชนที่เกิดขึ้นมาใหม่ ผู้วิจัยเห็นด้วยกับการกำหนดตามหลักเกณฑ์ดังกล่าว หากแต่ว่าควรจะมีการกำหนดกรอบใหญ่ให้ชัดเจนตามที่บัญญัติไว้ในพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ (ฉบับร่าง ณ วันที่เขียนงานวิจัย 14 มกราคม 2551 เอกสารที่ได้รับลงวันที่ 17 ธันวาคม 2550) ในมาตรา ๑๐ ใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ โดยใช้คลื่นความถี่มีสามประเภท ดังนี้

- (๑) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ ได้แก่ ใบอนุญาตที่ออกให้สำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริการสาธารณะ แบ่งเป็นสามประเภท
  - (ก) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่หนึ่ง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการส่งเสริมความรู้ การศึกษา ศาสนา ศิลปะวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์ เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม การเกษตรและการส่งเสริมอาชีพอื่นๆ สุขภาพ อนามัย กีฬา หรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน
  - (ข) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สอง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยสาธารณะ
  - (ค) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สาม ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการกระจายข้อมูลข่าวสาร เพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนและรัฐสภากับประชาชน การกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนและรัฐสภากับประชาชน การ

กระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่ และให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นพระประมุข บริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะแก่คนพิการ คนด้อยโอกาส หรือกลุ่มความสนใจที่มีกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือบริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะอื่น

- (๒) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชน ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการประกอบกิจการบริการสาธารณะ แต่ต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการ
- (๓) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจ ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการตามวัตถุประสงค์ของผู้ประกอบกิจการเพื่อแสวงหากำไรในทางธุรกิจ ทั้งนี้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดอย่างน้อยแบ่งเป็นสามประเภท
- (ก) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับชาติ ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่ให้บริการครอบคลุมทุกภาคของประเทศ
  - (ข) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับภูมิภาค ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่ให้บริการในกลุ่มจังหวัด
  - (ค) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับท้องถิ่น ออกให้สำหรับการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่การให้บริการในจังหวัด

การครอบคลุมของสัญญาณหากสามารถกำหนดให้ชัดเจนเป็นเปอร์เซ็นต์ โดยเทียบกับจำนวนช่องสัญญาณทั้งหมดที่อยู่ระหว่างย่านความถี่ 88 – 108 เมกกะเฮิร์ตซ์ โดยระยะห่างของสัญญาณไม่รบกวนกัน คือ หากเป็นการกำหนดในระบบอนาล็อกนั้น คลื่นความถี่จะห่างกันประมาณ 0.5 เมกกะเฮิร์ตซ์ ทั้งนี้ผู้วิจัยได้สัมภาษณ์ผู้อำนวยการสถานี

วิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่⁷³ กล่าวว่า ในการกำหนดระยะห่างของคลื่นวิทยุที่เหมาะสมในระบบการกระจายเสียงแบบดิจิทัลนั้น เครื่องส่งสัญญาณเสียง (Transmitter) ที่เป็นระบบดิจิทัลจะช่วยป้องกันการฟุ้งกระจายของสัญญาณเสียงได้ดีกว่าเครื่องส่งสัญญาณเสียงในระบบอนาล็อก ดังนั้นระยะห่างของคลื่นเสียงมีความเป็นไปได้ที่จะอยู่ห่างกัน 0.25 เมกกะเฮิร์ตซ์ ซึ่งจะทำให้มีจำนวนย่านความถี่คลื่นวิทยุนั้นมีปริมาณมากขึ้น หรืออาจจะแบ่งได้ถึง 160 ช่องสถานี

นอกจากนี้ วีระภัทร ยังกล่าวอีกว่า ปัจจุบันที่เราเรียกกันว่า ระบบวิทยุดิจิทัล นั้นยังไม่ใช่ระบบวิทยุกระจายเสียงแบบดิจิทัลที่สมบูรณ์แบบอย่างแท้จริง เป็นรายการวิทยุออนไลน์ หรือ E-Broadcasting เพราะแม้ว่าเราจะเปลี่ยนเครื่องส่งกระจายเสียงเป็นระบบดิจิทัล แต่การส่งสัญญาณยังอาศัยเสาอากาศในระบบอนาล็อก และเครื่องรับสัญญาณวิทยุของผู้รับยังคงเป็นระบบอนาล็อกเช่นเดิม และการส่งสัญญาณเป็นระบบดิจิทัลนั้นต้องอาศัยงบประมาณสูงมาก ทั้งนี้ในประเทศสหรัฐอเมริกามีการกระจายเสียงด้วยระบบดิจิทัลแล้ว แต่ยังคงเป็นการส่งสองสัญญาณในเวลาเดียวกันหรือเรียกว่า ระบบการกระจายเสียงผสม (Hybrid Analog and Digital Broadcast) โดยเป็นการบีบอัดสัญญาณ (Compress) แล้วส่งออกอากาศไปยังเสาส่งสัญญาณ

ความรู้ทางด้านคลื่นเสียง เป็นสิ่งที่ทุกคนต้องให้ความสำคัญและต้องศึกษาให้เข้าใจก่อนที่จะมีการจัดตั้งสถานีวิทยุ เนื่องจากสัญญาณคลื่นวิทยุความถี่สูงเดินทางไปได้ไม่เกินขอบฟ้าที่เราเห็นสัญญาณบนอ้อมเนินได้บ้าง แต่ปกติก็เดินทางเหมือนแสง สัญญาณจะไปถึงได้แค่ไหนก็ขึ้นอยู่กับว่าสายอากาศอยู่สูงเท่าไร และมีสิ่งกีดขวางขนาดใหญ่อะไรบ้างหรือไม่ กำลังส่งสำหรับสัญญาณสเตอริโอควรต้องเป็นสามสี่เท่าของกำลังส่งแบบโมโน หากปรับปรุงสถานีกำลังต่ำโดยใช้สายอากาศกำลังสูง (High - gain) สมัยใหม่ และสายเคเบิลป้องกันการสูญเสีย สถานีก็ส่งสัญญาณสเตอริโอที่ดีได้โดยไม่ต้องเพิ่มกำลังส่ง เครื่องส่งแบบสเตอริโอสำหรับพื้นที่ราบ ที่ใช้สายอากาศที่อยู่สูง 25 เมตร จะมีกำลังไฟฟ้าที่วัดได้ที่สายอากาศ หรืออีอาร์พี และรัศมีการส่งดังต่อไปนี้ 20 วัตต์ - 5 กิโลเมตร 100 วัตต์ - 12

⁷³ วีระภัทร วรณฤมณ ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ เอฟ.เอ็ม 100 เมกกะเฮิร์ตซ์ สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์วันที่ 14 มกราคม 2551

กิโลเมตร 1200 วัตต์ - 30 กิโลเมตร ตัวเลขอาจต่างกันไปบ้างแล้วแต่กรณี เช่น มีสถานีที่มีกำลังอีอาร์พี 1200 วัตต์ แต่ผู้ที่อยู่ห่างไปถึง 80 กิโลเมตร ก็ยังรับฟังได้

เทคโนโลยีเครื่องส่งเอฟเอ็มปัจจุบันไม่ยุ่งยาก วิศวกรที่เก่งๆ ในประเทศกำลังพัฒนา ก็สร้างขึ้นใช้เองได้ ใน ค.ศ. 1998 (พ.ศ. 2541) โครงการวิทยุชุมชนแทมบูลีในประเทศฟิลิปปินส์ได้รับความช่วยเหลือจากรัฐบาลเดนมาร์กและองค์การยูเนสโกใช้วัสดุที่หาได้ในท้องถิ่นมาทำเครื่องส่งขึ้นใช้เอง แม้ว่าตอนนี้สถานีของแทมบูลีส่วนใหญ่จะยังใช้เครื่องส่งของอังกฤษและจีนก็ตามช่างเทคนิคท้องถิ่นในประเทศเคปเวิร์ดก็สร้างเครื่องส่งเองเหมือนกัน

เครื่องส่งกำลังต่ำมักมีเครื่องขยายหรือที่เรียกว่ามูสเตอร์ช่วยเพิ่มกำลังส่ง วิทยุชุมชนหลายๆ แห่งที่องค์การยูเนสโกสนับสนุนใช้เครื่องส่งขนาด 20 วัตต์และมูสเตอร์ขนาด 100 วัตต์ เครื่องส่งนี้โดยเฉพาะตัวมูสเตอร์จะร้อนมาก จึงต้องติดพัดลมด้วย และต้องตั้งเครื่องไว้ในที่มีอากาศถ่ายเท

เครื่องส่งเอฟเอ็มส่วนใหญ่ที่สร้างสำหรับวิทยุชุมชนต้องใช้ไฟกระแสตรง 12 โวลต์ จึงใช้ได้เมื่อต่อกับแหล่งกำเนิดไฟฟ้าปกติและมีหม้อแปลงไฟหรือใช้ต่อกับแบตเตอรี่รถยนต์ หรือเครื่องผลิตไฟฟ้าแสงอาทิตย์ก็ได้

การรักษาสัญญาณเสียงจากเครื่องส่งเอฟเอ็มไว้ในระดับที่ถูกต้องเป็นสิ่งที่สำคัญ หากปรับสัญญาณมากเกินไปสัญญาณเสียงอาจเพี้ยนและไปรบกวนสถานีใกล้เคียงได้จึงต้องมีเครื่องควบคุมสัญญาณไว้ในระดับที่กำหนด

มีบ้างเหมือนกันที่วิทยุชุมชนกระจายเสียงในระบบเอฟเอ็มถึงค่าอุปกรณ์เริ่มต้น และดำเนินการมักจะสูงกว่าระบบเอฟเอ็มมากแต่ก็เป็นที่พึงปรารถนาว่าในบางสถานการณ์ เพราะครอบคลุมพื้นที่ได้กว้างไกลกว่าแม้คุณภาพเสียงจะไม่ดี แต่บางครั้งในเมืองใหญ่ที่ใครๆ แย่งกันใช้ความถี่เอฟเอ็ม กว่าจะได้คลื่นเอฟเอ็มมาใช้ก็ต้องเสียเงินมากมาย สถานีวิทยุชุมชนพบว่าไปหาเช่าหรือซื้อคลื่นเอฟเอ็มกลับง่ายกว่า แม้ว่าอาจได้ใบอนุญาตให้ดำเนินการวิทยุธุรกิจแทนที่จะเป็นวิทยุชุมชน ในกรณีเช่นนี้ผู้บริหารต้องกำหนดนโยบายการโฆษณาให้ดี (จุมพล รอดคำดี, แปล)⁷⁴

สายอากาศ (Coaxial)

ความสูง ตำแหน่ง และการปรับสายอากาศล้วนแล้วแต่มีผลต่อคุณภาพเสียง และรัศมีการส่งสัญญาณเอฟเอ็มทั้งนั้น เพราะว่าสัญญาณเอฟเอ็มเดินทางเป็นเส้นตรงใน

⁷⁴ ดูอ้างอิงที่ 38 หน้า 66 - 72

ระยะที่มองเห็นกันได้ จึงต้องติดตั้งสายอากาศที่จะส่งสัญญาณไว้สูงที่สุดและให้มีสิ่งกีดขวางสัญญาณน้อยที่สุด สายอากาศยิ่งสูง สัญญาณก็ยิ่งเดินทางไปได้ไกล

ปัญหาของระบบเอฟเอ็มในพื้นที่ภูเขา ระบบเอฟเอ็มมีข้อจำกัดในพื้นที่ภูเขา เพราะแม้ว่าสายอากาศจะตั้งอยู่บนยอดเขา ก็ยังมีพื้นที่ในหุบเขาที่เป็นมุมบอด ทางออกเดียวก็คือต้องติดตั้งเครื่องถ่ายทอดสัญญาณเพื่อส่งสัญญาณไปยังพื้นที่ในมุมบอดได้

สายอากาศจะต้องอยู่สูงเท่าไรขึ้นอยู่กับลักษณะพื้นที่และสิ่งกีดขวางสัญญาณ สายอากาศบนพื้นที่ราบส่วนใหญ่อยู่สูงอย่างน้อย 20 - 30 เมตร จะติดตั้งสายอากาศบนตึกหรือบนยอดเขา หรือสร้างเสาขึ้นมาโดยเฉพาะให้ได้ความสูงที่ต้องการก็ได้

การสร้างเสา เสาสายอากาศอาจเป็นเหล็กยาวท่อนเดียว หรือใช้ท่อน้ำเหล็กวิลลาสมา ประกอบก็ง่ายกว่าและถูกกว่า มีชั้นบันไดเชื่อมติดอยู่กับเสาให้เจ้าหน้าที่ปีนขึ้นไปปรับหรือซ่อมแซมสายอากาศได้

เสาทั้งสองแบบต้องตั้งอยู่กับฐานคอนกรีตที่ฝังอยู่ในดิน และใช้ลวดสลิงดึงด้านต่างๆ ให้เสาดังตรง อีกปลายหนึ่งของลวดสลิงพวกนี้ก็ต้องตั้งอยู่กับฐานคอนกรีตอีกตำแหน่งหนึ่งเช่นกัน

สายอากาศมีสองแบบ แบบแรกเป็นสายอากาศรอบทิศทางที่สามารถแพร่กระจายคลื่นได้รอบตัวมันเอง อีกแบบหนึ่งเป็นประเภททิศทางเดียว วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ใช้สายอากาศแบบรอบทิศทาง แต่ในบางสถานการณ์สายอากาศแบบทิศทางเดียวจะดีกว่า เช่นเมื่อติดตั้งสายอากาศทางด้านข้างภูเขาหันไปทางหมู่บ้านเป้าหมาย สายอากาศแบบทิศทางเดียวจะส่งสัญญาณไปที่ชุมชนนั้นเท่านั้น และมีกำลังสูงกว่าสายอากาศแบบรอบทิศทางที่จะส่งสัญญาณไปด้านภูเขาด้วย ซึ่งเป็นการสูญเสีย

การออกแบบ การผลิต และการปรับสายอากาศ สายอากาศเอฟเอ็มมีหลายแบบจึงควรให้ผู้เชี่ยวชาญเลือกให้ และปรับสายอากาศให้ได้สัญญาณดีที่สุด สายอากาศสำเร็จรูปก็มีขาย แต่วิทยุชุมชนส่วนใหญ่ให้ช่างโลหะทำสายอากาศตรงที่จะติดตั้งเลย โดยใช้ส่วนประกอบที่ซื้อจากร้านแถวนั้น เช่น ท่อทองแดง และท่ออะลูมิเนียมหรือท่อพีวีซี ใช้อั้วรัดยึดส่วนต่างๆ เข้าไว้ด้วยกันหรือบักกรีเชื่อมไว้ด้วยกัน

เวลาปรับสายอากาศให้ได้สัญญาณที่เที่ยงตรงที่สุด ต้องต่อมาตรเข้าระหว่างเครื่องส่งและสายอากาศ เพื่อวัดอัตราส่วนระหว่างกำลังจากเครื่องส่งและกำลังที่สะท้อนกลับจากสายอากาศ ถ้ามีกำลังสะท้อนกลับจากสายอากาศมากก็แสดงว่ากำลังการออกอากาศสูญเสียไปมาก ผู้เชี่ยวชาญจะปรับความยาวและตำแหน่งของอุปกรณ์กระจาย

คลื่นบนสายอากาศ จนกว่าเครื่องวัดแสดงว่า ไม่มีหรือแทบจะไม่มีกำลังสะท้อนกลับจากสายอากาศเลย เครื่องส่งสมัยใหม่มักจะมีมาตรวัดอัตราส่วนนี้อยู่ในตัว

อุปกรณ์ใช้งานภายในห้องส่ง

1. เครื่องบันทึกและเครื่องเล่นอุปกรณ์ส่วนใหญ่ในห้องส่งสถานีวิทยุกระจายเสียงก็คล้ายเครื่องเสียงที่ใช้ในบ้าน คือประกอบด้วยเครื่องบันทึก และเครื่องเล่นเทปตลับ และเครื่องบันทึกเทปชนิดอื่นๆ ตลอดจนเครื่องเล่นแผ่นเสียงและเครื่องเล่นแผ่นซีดี เพียงแต่มีคุณภาพดีกว่าที่ใช้ตามบ้าน เพราะเสียงที่ออกอากาศต้องมีคุณภาพสูง เพื่อที่เสียงที่ผู้ฟังได้ยินจะมีคุณภาพดีพอนอกจากนี้ยังต้องทนทานการใช้งานหนักกว่าอุปกรณ์เครื่องเสียงตามบ้าน

สถานีวิทยุชุมชนเล็กๆบางสถานีในประเทศอุตสาหกรรม ขอบซื้ออุปกรณ์อิเล็กทรอนิกส์ราคาถูกแบบใช้ตามบ้าน เช่น เครื่องเล่นซีดีมาใช้มากกว่าและพอเครื่องเก่าแล้วก็แค่ซื้อเครื่องเก่ามาแทน วิธีนี้ไม่เหมาะกับประเทศที่กำลังพัฒนาที่มีแต่เงินสนับสนุนเริ่มแรก แต่ไม่มีงบประมาณสำหรับค่าใช้จ่ายปกติ และสินค้าอิเล็กทรอนิกส์ราคาถูกก็มีขายในประเทศพวกนี้น้อยกว่าในประเทศอุตสาหกรรม

2. แผงควบคุมและเครื่องผสมสัญญาณเป็นของแปลก สำหรับผู้ที่เข้ามาในห้องส่งเป็นครั้งแรก อุปกรณ์ชุดนี้ช่วยให้ผู้ผลิตรายการหรือช่างเทคนิคเลือกแหล่งเสียงได้ตลอดรายการว่า จะเปิดเครื่องเล่นเทปตลับ หรือเครื่องเล่นแผ่นซีดี หรือใช้ไมโครโฟนหนึ่งหรือสองตัวในห้องส่ง และยังช่วยให้ค่อยๆเพิ่มหรือลดระดับเสียง หรือซ่อนเสียงได้ เช่น เปิดเสียงดนตรีคลอ หรือเปิดเสียงประกอบ ทั้งหมดนี้เรียกว่าผสมช่องสัญญาณเสียง แผงควบคุม / ผสมสัญญาณเสียงมีช่องเสียบหูฟัง ให้ผู้ผลิตรายการเลือกฟังเสียงจากช่องต่างๆ หรือฟังสัญญาณเสียงที่ผสมเสร็จแล้วสำหรับออกอากาศ อุปกรณ์ควบคุมสัญญาณเสียงมีสายต่อกับเครื่องส่งเพื่อส่งสัญญาณเสียง

เครื่องปรับแรงดันไฟฟ้าอัตโนมัติ ช่วยให้กระแสไฟฟ้าที่ไหลเข้าอุปกรณ์ในห้องส่งมีแรงดันคงที่ ความเร็วของเสียงหรือดนตรีจะได้คงที่ตามไปด้วย

อุปกรณ์ใช้งานภายนอกเพื่อส่งสัญญาณกลับมาที่สถานี

1. เครื่องผสมสัญญาณไมโครโฟนระยะไกล เครื่องบันทึกเสียงเครื่องเดียวก็พอใช้สำหรับงานภาคสนามที่เรียบง่ายที่สุด หรือจะต่อไมโครโฟนเข้ากับห้องส่งเพื่อใช้นอกสถานที่ที่ไม่อยู่ไกลกันนักก็ยังได้ แต่ถ้าจะใช้ไมโครโฟนหลายตัวเก็บเสียงจากหลายแหล่งนอกห้องส่ง ก็จะต้องใช้เครื่องผสมสัญญาณไมโครโฟนระยะไกล หรือที่บางครั้งเรียกกันว่าเครื่องสำรอง ซึ่งทำหน้าที่เหมือนเครื่องผสมสัญญาณในห้องส่งแต่เล็กกว่าและมักใช้แบบเตอร์เวลาบันทึกเสียงนอกสถานที่มักจะใช้เครื่องนี้เลือกและ/หรือผสมสัญญาณเสียงจากแหล่งต่างๆใช้ในรายการ
2. การเชื่อมโยงผู้รายงานข่าวและเสียงอื่นๆ ไปยังห้องส่ง ประเด็นการถ่ายทอดเสียงภายนอกประเด็นที่สองคือ การเชื่อมโยงผู้รายงานภาคสนามกับห้องส่งเพื่อกระจายเสียงรายงานข่าว หรือเหตุการณ์สด ชานเขตชุมชน ประเทศอุตสาหกรรมและเมืองใหญ่ๆในประเทศกำลังพัฒนามักใช้โทรศัพท์เชื่อมสัญญาณในรายการประเภทนี้ อุปกรณ์ที่ต้องการใช้คือเครื่องแปลงสัญญาณโทรศัพท์เพื่อเชื่อมสัญญาณโทรศัพท์กับแผงควบคุมบันทึกเสียงเพื่อส่งออกอากาศ หรือเพื่อบันทึกเสียงไว้ใช้ในคราวต่อไป แต่ในชนบทประเทศกำลังพัฒนาอาจไม่มีโทรศัพท์อยู่ทั่วไปจึงต้องใช้อุปกรณ์อื่นเช่น วิทยุรับ - ส่งมือถือโดยเอาตัวฐานไว้ในห้องส่งผู้รายงานข่าวนอกสถานที่เอาตัววิทยุมือถือ (handset) ติดตัวไปเพื่อส่งสัญญาณเข้าไปยังห้องส่งที่สถานีวิทยุกระจายเสียง บางประเทศกำหนดให้วิทยุสื่อสารแบบนี้ให้ความถี่ในช่วง 200 เมกะเฮิร์ตซ์ ที่ให้สัญญาณเสียงที่มีคุณภาพดี อีกวิธีหนึ่งก็คือให้ผู้รายงานข่าวนอกสถานที่ใช้โทรศัพท์มือถือส่งข่าว
3. โทรศัพท์จากผู้ฟัง วิทยุชุมชนบางแห่งโดยเฉพาะในเมืองที่มีโทรศัพท์ใช้ติดตั้งระบบผสมสัญญาณโทรศัพท์เพื่อได้รับโทรศัพท์หลายๆสายพร้อมกันได้ หรือหักสายไว้ตามลำดับที่ติดต่อมา และส่งสัญญาณต่อไปยังแผงควบคุมสัญญาณเสียงเพื่อออกอากาศ จะใช้ระบบนี้สำหรับการรายงานจากนอกสถานีก็ได้ แต่ระบบนี้มีราคาค่อนข้างสูงจึงอาจไม่เหมาะสมกับชนบททั่วไปในประเทศกำลังพัฒนา ช่างเทคนิคในบางประเทศออกแบบระบบชุมสายโทรศัพท์ขึ้นเองวิธีที่ถูกต้องที่สุดที่จะให้ผู้ฟังได้พูดออกอากาศ

คือใช้โทรศัพท์แบบมีลำโพง เวลาต้องการนำเสียงผู้ฟังที่โทรศัพท์เข้ามา ออกอากาศก็เปิดลำโพง แล้วเอาไมโครโฟนไปจ่อไว้ที่ลำโพง แต่คุณภาพเสียงที่ออกอากาศจะไม่ค่อยดีนัก

การบำรุงรักษา

อุปกรณ์ดังกล่าวมาแล้วส่วนใหญ่แข็งแรง ใช้งานได้ดูแลรักษาได้ง่ายถ้าเจ้าหน้าที่มีความรู้และได้รับการอบรมที่เหมาะสมแล้ว แต่ถึงอย่างไรก็ควรต้องป้องกันเครื่องไม่ให้เสียหายได้

ป้องกันจากฟ้าผ่า เมื่อมีพายุฝนฟ้าคะนองอาจมีฟ้าผ่าลงที่สายอากาศทำให้เครื่องส่งเสียหาย จึงจำเป็นต้องติดตั้งสายล่อฟ้าที่ยอดเสาสายอากาศ หากติดตั้งเสาอากาศไว้บนหลังคา ก็ควรต่อสายดินลงมาทางด้านข้างอาคารลงไปยังแท่งเหล็กที่ฝังไว้ในดินเปียกให้ลึกพอ

ระวังเวลาใช้อุปกรณ์ ต้องใช้อุปกรณ์อย่างระมัดระวัง ก่อนเปิดเครื่องส่ง ต้องตรวจดูให้แน่ใจว่าเครื่องส่งนั้นต่อกับสายอากาศหรือความต้านทานเทียบเท่าสายอากาศที่ใช้อยู่มิฉะนั้นเครื่องส่งจะเสียหายถาวรได้ ในทำนองเดียวกันเมื่อตัดสายเครื่องส่งออกจากสายอากาศเพื่อทดสอบหรือซ่อมแซม ก็ควรต้องต่อเครื่องส่งไว้กับดัมมีโพลด์ที่มีแรงต้านทานเท่ากันด้วย ตัวโพลด์ต้านทานนี้มีค่าความต้านทานต่างๆกัน และมีขายเป็นแบบสำเร็จรูป หรือจะใช้หลอดไฟฟ้ายาวธรรมดาที่มีกำลังไฟฟ้าที่เหมาะสมแทนกันได้

ที่สำคัญมากอีกเรื่องหนึ่งคือ ต้องต่อไฟฟ้ากับอุปกรณ์ต่างๆให้ถูกขั้วมิฉะนั้นแล้วเครื่องก็อาจเสียหายได้

ใช้วิทยุสื่อสารความถี่สูงระดมคน

ถ้าไม่มีบริการโทรศัพท์ผู้คนมักใช้วิทยุสื่อสารสมัครเล่นความถี่สูงกันมากที่จริงเราเห็นวิทยุสื่อสารแบบนี้ที่ไหนก็พอจะรู้ว่าผู้ใช้อยู่ในพื้นที่ที่ไม่มีบริการโทรศัพท์ วิทยุชุมชนบนเกาะห่างไกลในฟิลิปปินส์ ในโครงการแทมบูลีให้ผู้ฟังร่วมรายงานข่าว โดยส่งข่าวมาทางวิทยุสมัครเล่นความถี่สูงรวมทั้งให้คนอื่นขอวิทยุสื่อสารของตนส่งข่าวเข้ามาที่สถานีด้วย วิทยุชุมชนจึงสร้างเครือข่ายผู้รายงานข่าวอาสาสมัครขึ้นได้โดยไม่ต้องลงทุนอะไร

องค์ประกอบของห้องส่ง

1. ขนาดห้อง ถ้ามีพื้นที่สักเก้าตารางเมตรในบ้านหรือในห้องก็พอจะทำห้องส่งวิทยุแบบธรรมดาๆให้มีอุปกรณ์และที่พอทำงานได้ แต่ถ้ามีพื้นที่ 25 หรือ 50 ตารางเมตรขึ้นไปก็ยิ่งดี

ห้องผู้ประกาศควรมีขนาดไม่เล็กกว่า 12 ตารางเมตร ถ้ามีพื้นที่ทั้งหมด 50 ตารางเมตร ก็กันครึ่งหนึ่งให้เป็นห้องผู้ประกาศซึ่งใหญ่พอที่จะจัดรายการอภิปรายโต้เถียงกัน ให้วงดนตรีขนาดเล็กมาแสดงสด หรือจัดรายการอื่นๆที่มีผู้ร่วมรายการได้ ที่เหลือก็เป็นที่พักฝ่ายเทคนิคและที่ทำงานอื่นๆ

ห้องผู้ประกาศ และห้องฝ่ายเทคนิค ห้องผู้ประกาศมักจะอยู่ติดกับห้องเทคนิค มีหน้าต่างกระจกสองชั้นกันไว้ ผู้ประกาศและช่างจะได้มองเห็นกันได้ ต้องติดตั้งหน้าต่างกระจกนี้อย่างดี จะได้ไม่มีเสียงรบกวนภายนอกเข้าไปในไมโครโฟน ผู้ประกาศจะได้ไม่ต้องกังวลเรื่องอื่นใดและใส่ใจอยู่แต่ที่ไมโครโฟนตรงหน้า ช่างเทคนิคก็จะได้สนใจแต่พวกอุปกรณ์ต่างๆในห้องควบคุมเช่น ช่องสัญญาณเสียง เครื่องบันทึกเสียง และเครื่องเล่นเทปเสียง แต่สถานีวิทยุชุมชนบางแห่งก็ไม่ได้แยกห้องผู้ประกาศออกจากห้องช่างเทคนิค เพราะบางครั้งผู้ประกาศก็อยากจัดทำรายการเอง ทั้งควบคุมอุปกรณ์ ทั้งพูดผ่านไมโครโฟนเป็น โทว์เดี่ยว ดังนั้นการวางผังห้องในสถานีจึงไม่มีข้อกำหนดตายตัว

การเก็บเสียงและความสมดุลของเสียง ห้องผู้ประกาศต้องเป็นห้องเก็บเสียง เพราะไมโครโฟนไวเสียง วัสดุกันห้องควรเป็นไม้ น้ำหนักเบา เช่น ไม้อัดทำเป็นฝาสองชั้น ใส่วัสดุที่ดูดซับเสียงได้ไว้ในช่องว่างระหว่างฝากันทั้งสองและกรูรอบประตูด้วยแถบยาง

ควรปรับความสมดุลของเสียงในห้องผู้ประกาศให้ดี เสียงที่สะท้อนกับฝาห้องที่แข็งอาจก้องเมื่อเปิดไมโครโฟน ฟังดูเหมือนพูดอยู่ในห้องโถงใหญ่ๆ เพราะฉะนั้นควรบุฝานี้อบบางส่วนด้วยวัสดุกันเสียงสะท้อนที่หาซื้อได้ในท้องตลาด หรือใช้วัสดุที่มีราคาถูกกว่า เช่น พวงกาดรองไซ ฝ้าม่าน เสื่อ หรือกระดาษแข็งที่ใช้หากล่องได้ ถ้าบุฝานี้อบบางส่วนด้วยวัสดุพวกนี้มากเกินไปเสียงจากห้องผู้ประกาศก็จะฟังเหมือนเสียงที่แว่วมาจากที่ไกลๆ

การปรับอากาศ ถ้าจะติดตั้งเครื่องปรับอากาศต้องเลือกใช้แบบแยกส่วนที่เงียบ โดยวางคอมเพรสเซอร์ให้ห่างจากห้องบันทึกเสียงพอที่จะไม่มีเสียงลอดเข้าไปในห้องผู้ประกาศได้ ต่อท่อนำลมเย็นจากเครื่องปรับอากาศไปยังห้องผู้ประกาศ และติดตั้งพัดลมดูดอากาศที่เงียบไว้ในห้องผู้ประกาศด้วย

ระยะห่างระหว่างอุปกรณ์ สายโคแอกเซียลที่ต่อเครื่องส่งเข้ากับสายอากาศดูดกำลังไฟฟ้าที่ออกจากเครื่องส่งด้วย สายนี้จึงควรสั้นที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้ ในเมื่อวิทยุชุมชนมักใช้สายโคแอกเซียลราคาถูก ระยะห่างระหว่างเครื่องส่งและสายอากาศจึงไม่ควรเกิน 30 เมตร ที่ดีที่สุดคือให้เครื่องส่งและห้องส่งอยู่ในตึกเดียวกันแต่คนละห้อง ติดตั้งสายอากาศไว้บนหลังคาอาคารหรือใกล้ๆ เครื่องส่งต้องอยู่นอกห้องส่งหรือห้องบันทึกเสียงเพราะหากอยู่ใกล้กันเกินไป คลื่นวิทยุจากเครื่องส่งอาจรบกวนอุปกรณ์อื่นๆ ในห้องบันทึกเสียง ทำให้เกิดเสียงฮัม

อาจมีบางครั้งที่ตำแหน่งที่กำหนดไว้สำหรับติดตั้งสายอากาศไม่เหมาะสมกับห้องส่งเพราะมีปัญหาเรื่องความสูง จึงควรพิจารณาติดตั้งสายอากาศบนยอดเนินและตั้งเครื่องส่งไว้ใกล้ๆ ทั้งห้องส่งไว้ในพื้นที่ที่เหมาะสมที่อาจอยู่ห่างไปหน่อย ถ้าเป็นเช่นนี้ต้องต่อสายจากสายอากาศไปยังเครื่องส่ง และต่อสายสัญญาณรายการที่ไม่ควรยาวเกินหนึ่งพันเมตรจากห้องส่งไปยังเครื่องส่งใช้สายเคเบิลโทรศัพท์ที่ดีที่สุดเพราะเป็นสายสำหรับส่งสัญญาณเสียงโดยเฉพาะ และทนทานต่อดินฟ้าอากาศ หรือจะใช้สายไฟที่ใช้ตามบ้านก็ได้ แต่ต้องหมั่นตรวจสอบสภาพเพราะสายไฟชนิดนี้ไม่ได้ออกแบบมาสำหรับใช้งานภายนอก

การกระจายเสียงชุมชน เป็นการบริการที่คาดหวังในช่วงเริ่มต้นว่าเป็นการบริการที่ไม่หวังผลกำไร มีชุมชนเป็นเจ้าของและเป็นผู้จัดการ โดยอยู่ในรูปแบบของมูลนิธิ สมาคม หรือทรัสต์ การบริการเช่นนี้เองที่ทำให้เกิดหัวใจในการบริหารจัดการ เพราะชุมชน อันหมายถึง กลุ่มคนที่มีคุณลักษณะเหมือนๆ กัน และหรือมีผลประโยชน์ร่วมกัน มีพื้นที่อยู่อาศัยในแหล่งเดียวกัน ไม่ว่าจะเป็นหมู่บ้าน หรือละแวกเดียวกัน อยู่ในเศรษฐกิจ และสังคมเดียวกัน โดยค้าขาย แลกเปลี่ยนสินค้าและบริการซึ่งกันและกัน เข้ามาเป็นผู้ดูแลจัดการบริหารสถานี่แห่งนี้ แต่ความหมายของการกระจายเสียงชุมชนวันนี้เปลี่ยนแปลงไป นับแต่

วันที่ SIF ให้งบประมาณในการดำเนินโครงการ โดยอาศัยกลุ่มคนที่ทำงานเพื่อชุมชนของตนเองมาก่อนหน้านี้ เป็นผู้ริเริ่มโครงการ มีการให้ความรู้ในการจัดการสถานีวิทยุโดยนักวิชาการกลุ่มหนึ่ง โดยขยายตัวไปในแต่ละภูมิภาค แต่ความเข้าใจในธรรมชาติของสื่อวิทยุเป็นข้อจำกัดที่สำคัญที่ทำให้เกิดช่องว่างของการขยายการส่งสัญญาณอย่างไร้ระเบียบ (Broadcasting Chaos) ปัญหาอันเนื่องมาจากกฎหมายที่ไม่ทันต่อความเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยี รวมทั้งปัจจัยทางการเมืองที่ไม่ลงตัว อีกทั้งยังมีการคอร์รัปชันขนาดใหญ่ของนายกรัฐมนตรี คลื่นเสียงที่ลอยอยู่กลางอากาศจึงยังคงเป็นบ้านเลขที่ที่ไม่มีโฉนดที่ดิน บ้างก็ทำมาหากินทับซ้อนกัน ผลเสียครั้งยิ่งใหญ่เกิดกับผู้บริโภค หรือคนฟัง ที่ไม่สามารถเลือกเปิดรับฟังรายการที่ให้ความรู้ได้ เทียบอัตราส่วนแล้วปริมาณของสถานีวิทยุที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเปิดเพลงโปรโมตค่ายเพลง หรือเพื่อหารายได้โดยไม่ต้องลงทุนจ้างนักจัดรายการ มีปริมาณมากถึง 80% จากจำนวนคลื่นวิทยุที่เกิดขึ้นใหม่ภายในระยะเวลาสามปี 547 คลื่น ทั่วประเทศไทย

ในบทที่ 3 จึงเป็นเหมือนจุดเริ่มต้นที่จะร้อยสร้างมายาคติคำว่า วิทยุ ให้ความรู้ ให้ความสนใจตรงกันทุกองค์ประกอบอันเป็นความคาดหวังที่จะได้ยินรายการวิทยุในอนาคตที่มีนวัตกรรมทางความคิดของผู้จัดรายการ ผู้ผลิตรายการ และเนื้อหาข่าวสาร มากกว่ามีการเปลี่ยนแปลงทางเทคโนโลยีเพียงอย่างเดียว

สิ่งที่ผู้วิจัยได้จากการเก็บข้อมูล

การเดินทางเพื่อเก็บข้อมูลตลอดระยะเวลาหนึ่งปีที่ผ่านมาของการศึกษาวิจัย ครั้งนี้ นอกจากจะได้ข้อมูลจากชุมชนแล้ว ผู้วิจัยและทีมวิจัยได้มีโอกาสแลกเปลี่ยนเรียนรู้ หรือให้คำแนะนำด้านการบริหารจัดการสื่อให้กับคนในชุมชน ในช่วงเวลาที่เก็บข้อมูล รวมทั้ง การนำเสนอแบบคิดหรือกระบวนการทัศน์ใหม่ จากเดิมที่เห็นว่าข่าวสารเป็นสินค้าและ เครื่องมือ ต่อรองอำนาจ มาเห็นว่าข่าวสาร คือ การสื่อสารมีผลต่อ ระบบชีวิตและการสื่อสาร เป็นไปเพื่อสังคม ซึ่งขยายมุมมองต่อข่าวสารให้กว้างขึ้น และทำให้ความสำคัญกับจุดยืน ของทั้งผู้ส่งและผู้รับสาร

โครงร่างประเด็นปัญหานำวิจัย (Cue script)

1. วิทย์ ชุมชน และวิทย์ชุมชน มีความหมายอย่างไร
2. จุดเริ่มต้นของวิทย์ชุมชน เริ่มต้นอย่างไร ?
3. เมื่อวิทย์ชุมชนได้เกิดขึ้นมาแล้ว เกิดกระบวนการต่อสู้อ และการเปลี่ยนแปลง เพื่อให้เกิด ความอยู่รอดได้อย่างไร ?
4. เหตุการณ์ใดที่ทำให้วิทย์ชุมชนได้รับความสำคัญในการสร้างวาระข่าวสารของชุมชน?
5. มีวิธีการสร้างการมีส่วนร่วมของชุมชนทั้งด้านการฟัง การผลิตรายการ และการ เสนอแนะรายการอย่างไร?
6. มีวิธีการบริหารจัดการสถานีวิทยุอย่างไร ?
7. ความเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้างทางสังคม เศรษฐกิจ ทำให้กระบวนการเกิดของวิทย์ ชุมชนในประเทศไทยเป็นอย่างไร ?
8. โครงการนำร่องวิทย์ชุมชนตามหลักการแท้จริงมีความเป็นไปได้หรือไม่ ?
9. คนในชุมชนมีวิธีการเรียนรู้ที่จะทำให้เกิดกลไกในการจัดการความรู้ และแสวงหาความ ร่วมมือกับรัฐ หน่วยงานภายนอกที่มีส่วนได้เสียกับชุมชนในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
10. ชุมชนมีวิธีการแก้ไขปัญหาและอุปสรรคที่เกิดขึ้นในงานวิทย์ชุมชนอย่างไร?
11. แนวทางในการการบริหารงานวิทย์ชุมชนภายใต้การจัดการความรู้ที่ดีของคนในชุมชน ก่อให้เกิดการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนเพื่อชุมชน และโดยชุมชนอย่างไรบ้าง?
12. การแสวงหาโอกาสของชุมชนกับการเรียกร้องเพื่อให้ได้สิทธิทางการสื่อสารเริ่มต้น และ มีทิศทางในการสิ้นสุดลงอย่างไร?

การได้เข้าไปสัมผัสและเข้าไปพูดคุยกับคนในชุมชนนั้นประเด็นสำคัญที่ผู้วิจัยต้องการทราบ คือ การเรียนรู้วิธีการคิดให้เท่าทันสื่อของผู้คนในชุมชน เพราะมีการตั้งคำถามกันมานานในวงการสื่อสารมวลชนว่า ประชาชนมีความรู้ความเท่าทันสื่อหรือเลือกที่อยากจะทำบริโภคสื่ออย่างไรที่ได้รับหรืออยากจะได้รับสารอย่างไรที่อยากจะเป็นอย่างไร? วิद्यชุมชน ได้มีส่วนในการสร้างความรู้เท่าทันสื่อ (Media Literacy) หรือทำหน้าที่เป็นสถาบันการศึกษาในชุมชน เป็นวิทยาลัยชุมชน เป็นห้องเรียนชุมชน เป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในชุมชน หรือมีการกำหนดวาระในการสร้างข่าวสารและความรู้ให้แก่คนในชุมชนได้อย่างต่อเนื่องอย่างไร?

ประเด็นต่อมาสิ่งที่ผู้วิจัยสนใจศึกษา คือ การพึ่งพาเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชน และการหลอมรวมเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคแรก เข้ากับเทคโนโลยีการสื่อสารในยุคใหม่ ประชาชนมีความตื่นตัว หรือมีวิธีการปรับตัวที่จะเรียนรู้อย่างไร มีการผสมผสานเทคโนโลยีอย่างไร รวมทั้งคนในชุมชนมีวิธีการรับมือกับสิ่งที่เปลี่ยนแปลงได้อย่างไรบ้าง ขณะเดียวกันภาครัฐ มีบทบาทอย่างไรในการสนับสนุนให้เกิดการใช้งานเทคโนโลยีสารสนเทศในระดับชุมชน รวมทั้งชุมชนเองมีวิธีการอย่างไรให้สามารถเข้าถึงเทคโนโลยีสารสนเทศได้อย่างเท่าเทียมอารยะประเทศ หรือชุมชนมีวิธีการศึกษาที่จะพัฒนาเครื่องมืออุปกรณ์ทางการสื่อสารเพื่อให้เกิดการใช้งานในระดับพอเพียงภายในชุมชนได้อย่างไร

เนื้อหาที่นำเสนอผ่านสื่อในปัจจุบันที่เน้นเรื่องของอำนาจและความรุนแรงความสนุกสนานเพลิดเพลินบันเทิงและเนื้อหาที่เน้นการบริโภคหรือบริโภคนิยมภายใต้ปรัชญาการแข่งขัน ชันและแสวงหาก้าวไกลสูงสุดตามหลักเศรษฐกิจศาสตร์ หากชุมชนสามารถพัฒนาเนื้อหาของตัวเองขึ้นมาเองได้ ชุมชนมีวิธีการจัดการเนื้อหาข่าวสารอย่างไรที่จะทำให้ข่าวสารอันเกิดจากชุมชนนั้นมีประสิทธิภาพและลดปัญหาหลดช่องว่างทางข่าวสาร และเป็นข่าวสารที่ให้ข้อเท็จจริงที่มากพอเพียงสำหรับประกอบการตัดสินใจ รวมทั้งมีโอกาสในการสร้างข่าวสารและความรู้ของตนขึ้นมาด้วย

จากข้อมูลที่ทำการศึกษาเบื้องต้น ผู้วิจัยสนใจที่จะทำการหาแนวทางในการดำเนินงานวิद्यชุมชน ที่ยังคงเข้มแข็งและทำหน้าที่ในการเป็นสื่อ สำหรับคนในชุมชน จากนั้นจะทำการสร้างห้องทดลองกับจุดปฏิบัติการเรียนรู้ โดยเริ่มจากเครือข่ายวิद्यชุมชนที่สมัครใจเข้าร่วมโครงการ เพื่อสร้างความเข้มแข็งให้กับวิद्यชุมชนที่กำลังจะ

เปลี่ยนแปลงให้สามารถอยู่ในบทบาทเดิม โดยไม่ตกอยู่ภายใต้โครงสร้างของนโยบายภาครัฐ หากแต่สามารถตอบสนองกับสภาพของชุมชน ให้ชุมชนอยู่ได้อย่างเข้มแข็ง ผ่านการสื่อสารทางเสียง โดยเครื่องมือที่เรียกว่า วิทยุกระจายเสียง แต่เน้นการสร้างเนื้อหาเพื่อตอบสนองความต้องการของคนในชุมชน มากกว่าการสร้างเนื้อหาจากกรอบความต้องการของผู้ผลิตรายการเพียงอย่างเดียว จากนั้นมีวิธีการนำเสนออย่างมืออาชีพ หรืออย่างน่าสนใจสามารถเรียกผู้รับสาร ให้อยากเปิดรับฟังมากขึ้น เป็นการสร้างการมีส่วนร่วมในการแก้ปัญหาที่ดี ของสถานการณ์ของวิทยุชุมชนในปัจจุบัน

ความเคลื่อนไหวทางการปฏิรูปการสื่อสารชุมชน ตลอดระยะเวลา ๑๒ ปี เป็นการเดินทางที่มีระยะเวลาที่ยาวนานมาก โดยเฉพาะการจัดตั้งคณะกรรมการกิจการ วิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ ซึ่งจะมีกรรมการ ผู้ทรงคุณวุฒิ ในพระราชบัญญัติการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ฉบับร่าง ลงวันที่ ๑๗ ธันวาคม ๒๕๕๐ ประกอบด้วย

- (๑) ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานอนุกรรมการ
- (๒) ปลัดกระทรวงกลาโหมหรือผู้แทนปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือผู้แทน เลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาหรือผู้แทน อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์ หรือผู้แทน อธิบดีกรมการปกครองหรือผู้แทน เลขาธิการ คณะกรรมการ วัฒนธรรมแห่งชาติหรือผู้แทน และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ คณะรัฐมนตรีจะทำการแต่งตั้ง
- (๓) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิไม่เกิน ๖ คน จากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญ และประสบการณ์ทางด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์หรือสื่อสารมวลชน จำนวนไม่เกิน ๓ คน กฎหมายมหาชนจำนวนไม่เกิน ๒ คน เทคโนโลยีการสื่อสารหรือด้านอื่นที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการ กำกับกิจการจำนวนไม่เกิน ๑ คนเป็นอนุกรรมการ
- (๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะกรรมการแต่งตั้งจากจากประธานสภา สถาบันวิชาการด้านสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทย หรือผู้แทน นายกสมาพันธ์ สมาคมวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์หรือผู้แทนประธานสภา องค์การพัฒนาเด็ก และเยาวชนหรือผู้แทน ประธานกรรมการ ประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชน หรือผู้แทน ประธานสมาคม

สภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน และประธาน สหพันธ์องค์กรนิโคหรือผู้แทน

(๕) ให้เลขาธิการคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติเป็นกรรมการและ เลขานุการ

ระยะเวลาก่อนหน้าที่จะได้ร่างพระราชบัญญัติที่กำหนดกฎเกณฑ์ของคณะกรรมการ คือ เหตุการณ์ที่หาคำตอบของสมการที่ไม่ลงตัว เพราะนิยามของสื่อสะท้อน ผลประโยชน์อันได้มาภายหลังจากการเป็นผู้ครอบครองในระยะเวลาอันยาวนาน เช่นเดียวกับที่ เทพชัย หย่อง⁷⁴ กล่าวกับผู้วิจัยถึงความสำคัญของการมี กสช. ว่า

"เรากำลังมองภาพส่วนหนึ่งของภาพใหญ่ของสื่อ วิทยุชุมชน ท้ายที่สุดแล้วมันก็ต้องมีองค์กรกลางที่เป็น อิสระขึ้นมาดูแลสื่ออิเล็กทรอนิกส์ ที่มีทั้งหมดนั้นก็คือ กสช. ที่คาราคาซังกันมานาน ถ้า กสช. เกิดขึ้นมา กสช. ก็จะเป็นองค์กรอิสระที่จะดูแลตรงนี้ โดยไม่จำเป็นต้องมีองค์กร ทางการเมืองท้องถิ่นเข้ามาเกี่ยวข้อง อย่างที่กล่าวกันเช่นว่า อบต. ขึ้นมาเป็นคนให้เงิน ก็แน่นอน ความเกรงใจในอิทธิพลที่ครอบงำ ก็อาจจะมีแต่ว่าคนที่ เป็น คนจัดสรรงบประมาณมาเป็น กสช. และจากเกณฑ์ของ กสช. นี่เป็นตัวแทนของ ความหลากหลายผมคิดว่า มันก็ไม่น่าจะมีปัญหา บางทีความหมายยังไม่ถูก มันลำบาก อย่างที่ผ่านมามีลำบากเป็นพัน ๆ แห่ง ลำบากเป็นหมื่น ๆ แห่ง กสช. เกิดขึ้นมาแล้ว จะทำยังไงกับคนพวกนี้ มันจะไม่เลิกทั้งหมดมันก็ได้ จะวางกรอบกติกาใหม่ ทำไปทำมาส่วนใหญ่ก็ไม่ตรงกับ กรอบกติกาเนี่ยเขาก็ไม่ยอม ผมว่าที่ดีที่สุดเนี่ย ก็ต้องรอให้ กสช. เกิดขึ้น แต่ที่ว่าที่ผ่านมามีผมก็เข้าใจว่าทำไม คนที่หวังดีจะมาสร้างสื่อให้ชุมชนไม่ไหว เพราะเขารู้สึกว่ามันถูกหลอก ถ้าจะมีแล้วไม่มี เขาทนไม่ไหวเขาต้องทำขึ้นมาเอง ซึ่งตอนนั้นผมคิดว่าที่ระดับหนึ่งมันก็ยอมรับได้ถึงสื่อที่มันออกมา ที่มันตอบสนองความต้องการของชุมชน แต่ส่วนที่ผมไม่เห็นด้วย คือ ส่วนที่มันแทรกเข้ามาที่หลังเนี่ย ที่มีธุรกิจ มีเรื่องการเมืองเข้ามาอยู่เบื้องหลังเนี่ย ซึ่งผมคิดว่าผมรับไม่ค่อยได้นัก ที่ผ่านมามีไม่มีหน่วยงานไหน องค์กรไหนที่รับผิดชอบเรื่องนี้จริง ๆ ใช่ว่า กรมประชาสัมพันธ์

⁷⁴ สัมภาษณ์เทพชัย หย่อง วันที่ 1 ธันวาคม 2549 อาคารเนชั่น บางนา - ตราด

ก็ทำท่าจะเข้ามาจัดระเบียบแต่ว่าจัดระเบียบด้วยการมีวาระแบนแฝง ไซ้ใหม่ คนก็ไม่เชื่อถือกัน คุณเข้ามาเสมือนหนึ่งว่าหวังดีนะจัดระเบียบให้นะ มีกฎกติกาให้มีการโฆษณาได้ ตรงเนี่ย มันก็เริ่มเป็นจุดให้ทุกอย่าง มันหักเหไม่หมดใจ ถ้ากรมประชาสัมพันธ์ เข้ามาตั้งแต่ต้น แล้ววางกฎระเบียบ อย่างดีนะ ไม่มีวาระทางการเมืองซ่อนเร้น ดูแลกันอย่างใกล้ชิด และก็ให้ความมั่นใจได้ว่าจะไม่แทรกแซง และให้ความมั่นใจว่าสื่อชุมชน ที่ตอบสนองความต้องการของชุมชนอย่างแท้จริงเท่านั้นที่จะออกอากาศได้ ผมคิดว่ามันเป็นไปได้สวยงามมากเลย แต่ที่ผ่าน มา สิ่งแรกที่ทำให้ทำได้เลยคือให้โฆษณาได้ 6 นาที ทันทีที่เปิดขึ้นมา ล้มเหลว แล้วทุกอย่างก็ระเบิดขึ้นมาแล้ว ทุกอย่างก็แตกขึ้นมาทันที และก็ผิดพลาดมาตั้งแต่เริ่มต้นแล้ว มันก็เป็นการเปิดช่องทาง ให้คนที่ไม่เคยคิดทำอะไรเพื่อชุมชนเลยตั้งแต่ต้นมา เห็นโอกาสที่จะสร้าง ประโยชน์ให้กับชุมชน เมื่อผลประโยชน์ทางการเมือง หรือไม่ก็ทางด้านธุรกิจของเราเนี่ย

ในขณะที่นักวิชาการทางด้านสื่อสารมวลชนและนิเทศศาสตร์ ต่างก็ตั้งความหวังกับการได้มาซึ่งคณะกรรมการ ฯ ด้วยเช่นเดียวกัน โดยต่างก็มีเหตุผล เช่นเดียวกัน คือ ความเป็นกลาง และความโปร่งใสในการบริหารจัดการคลื่น ความถี่ให้เกิดประโยชน์ต่อทุกฝ่าย ไม่เฉพาะฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง

ภัทรมัย อินทจักร⁷⁵ แสดงความคิดเห็นว่า "ต้องตั้ง ก.ส.ช. ให้เร็วที่สุด 7 ท่านนี้ก็ต้องเป็นกลางพอสมควรไม่ดึงธุรกิจมากเกินไป หรือว่าจะไร่มากเกินไปควบคุมอย่างห่าง ๆ ก.ส.ช. ไม่ใช่จะมาบังคับบัญชา ว่าจะต้องมานั่งสอบผู้ประกาศนะ อย่างประกาศของ ค.ป.ค. ข้อสุดท้ายคือ ต้องผ่านและมีใบประกาศของกรมประชาสัมพันธ์ ก็ถ้าใช้ข้อนี้จริงก็คงต้อง ปิดวิทยุชุมชนทั่วประเทศ เพราะส่วนใหญ่ไม่มีใครมีตามข้อนี้เลย

⁷⁵ อาจารย์ประจำภาควิชาการสื่อสารมวลชน และหัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่

และยังจัดรายการไม่ได้ใช้ภาษากลางด้วย จะใช้ภาษาท้องถิ่นเสียส่วนใหญ่ คือ
ถ้ามี ก.ส.ช. ก็ขอให้คุมอยู่ห่าง ๆ ก็พอ"

(Discourse Analysis ถอดเทปสัมภาษณ์)

อังคณา พรหมรักษา⁷⁶ กล่าวว่า "อันนี้คือกติกาต้องสำคัญ
ไม่ใช่ออกกฎกติกา มา รongรับตรงนี้ในขณะที่เรามองต้องเข้มงวด ต้องดูแลมากๆ
ซึ่งก็เป็นปัญหาอยู่เหมือนกันซึ่งเราว่ายากในทางปฏิบัติเราว่ายาก
แต่อย่างน้อยที่สุดที่เรามองว่ายังไงเนี่ยสื่อธุรกิจเหล่านี้เค้าจะต้องตั้งกฎกติกา
เค้าจะต้องแบ่งเปอร์เซ็นต์ปันผลกำไรมาเลี้ยงดูให้สื่อภาคสาธารณะยอมรับ
คือเหมือนกับว่าสื่อภาคธุรกิจตัวเนี่ยเค้าจะต้องนำเงินรายได้ส่วนหนึ่งเข้าเหมือนกับ
ว่ามีกองกลางเป็นกองทุนที่ดูแลแล้วกองทุนเหล่านี้ต้องจัดสรรเงินงบประมาณ
ไปให้ภาคประชาชน จัดสรรงบประมาณลงไปให้ภาคสาธารณะเพื่อที่แบบว่า
คุณเป็นธุรกิจเนี่ยคุณหาผลกำไรให้กับคุณๆต้องนำกำไรมาเข้ากองกลางด้วย
แล้วก็กองกลางตรงนี้เพราะอย่างน้อยที่เราองภาคประชาชนแล้วก็ได้มีการจัด
สรรรายได้ที่มันเป็นเงินกำไรจากภาคธุรกิจซึ่งเค้าต้องกำหนดสัดส่วนตรงเนี่ยว่า
เออต้องมี ก.ส.ช. กทช. เราว่ามันรวมกันลำบากเหมือนกันนะ
คือจริงๆแล้วบทบาทหน้าที่เค้ามันคนละบทบาทอยู่แล้วเค้าคนละบทบาทถ้า
เมื่อไหร่ก็ตามเนี่ยเออในคนๆเดียวถ้าทำงาน 2 อย่างมัน
หนักเพราะเมื่อไหร่ที่เราจะแบ่งคนที่ทำงานคือจริงๆแล้วเรามองว่าเออ
สมมติว่าเขาบอกว่าเขาไม่ได้ระบุว่ามี 1 หรือมี 2 ไซ้เมถ้าเกิดเขา บอกว่า
ถ้าเขาจะทำให้มันเป็น 1 องค์กอะไรก็แล้วแต่เนาะเขา ต้องระบุหน้าที่
ลงไปอย่างชัดเจนเพื่อที่จะดูแลทั้งส่วนที่เป็นเทคนิค ทั้งอีกส่วนหนึ่ง กทช. ดูแล
อีกส่วนหนึ่งก็เปิด กทช. เค้าดูแลเรื่องเนื้อหา รายละเอียดต่างๆที่มันจะปรากฏ
ในสิ่งพิมพ์ แต่ กทช. ทำหน้าที่ดูแล คลื่นเทคโนโลยีต่างๆที่มัน
เป็นเรื่องของเทคนิค เพราะฉะนั้นเนี่ยถ้า เขากำหนด
องค์กรใดองค์กรหนึ่งแล้วเค้าบอกว่า มันเป็นหนึ่งในองค์กรหน้าที่ทั้งสอง
อันเลยคือเค้าต้องระบุ ชัดเจนคือบางที่เรามองว่าเออการยุบรวม
ของเขาเนี่ยเรารู้สึกว่าเป็นมันยากนะที่คนนึงจะทำงาน 2 อย่าง
ถ้าเกิดเขาแบ่งเป็น 2 กลุ่มแล้วให้ 2 กลุ่มรับผิดชอบเนี่ยมันน่าจะดีกว่า

⁷⁶ หัวหน้าแขนงวิชาการสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการจัดการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม
จังหวัดมหาสารคาม

การที่มารวมในองค์กรเดียว แล้วทำเองทุกอย่างแต่ถ้าเมื่อไหร่ก็ตามที่แยกเป็น 2 องค์กร แล้วเหมือนกับว่าต้องตรวจสอบซึ่งกันและกันในการดูแล แยกออกไปเลยว่าถนัดอะไรก็ทำอันนั้นแล้วก็ดูแลตรวจสอบอย่างจริงจังดีกว่ามารวมกัน แล้วอันนี้ฉันก็ทำอันโน้นฉันก็ทำเนื้อหาฉันก็ดูมันยากนะ มันยากในเชิงการปฏิบัติคือการเขียนมันไม่ยากแต่พอปฏิบัติจริงๆแล้วเอาทุกอย่างมารวมอยู่ในกลุ่มคนๆเดียวหรือเค้าจะมองว่ากลุ่มนี้อภิมาอำนาจดูแลทั้งด้านเทคนิค เนื้อหาทุกอย่างขึ้นอยู่กับคุณหมดเลยเราว่ามันน่าจะมันน่าจะสำหรับหน่วยงาน

(Discourse Analysis ถอดเทปสัมภาษณ์)

ขณะที่ จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์⁷⁷ มองว่า วิทยุชุมชนต้อง กสช. เพราะปัจจุบันนี้ มีระบบสองมาตรฐานมากำกับดูแล เหมือนกับมีกติกาสองแบบในการจะบอกว่า วิทยุ ควรที่จะมีรายได้หรือไม่มีรายได้ได้อย่างไร

“สองกติกานี้ยังมีมันก็เหมือนกันนะคุณจะเป็นนักกีฬา เล่นเกมส์อะไร คุณก็ต้องเคารพกติกาเค้า คุณบอกผมจะไม่ทำ แต่คุณมาทำก็เหมือนกับ คุณวิ่งกับนักกีฬาทีมชาติไม่ได้ คุณไปวิ่งแข่งกับนักกีฬาพิการ แล้วคุณต้องการเหรียญ คุณหน้าไม่อายนะ คุณแข่งเอเชียนเกมส์ไม่ได้ หรือคุณจะไปแข่งเฟสติกเกมส์ แต่คุณนะอาการครบ 32 แล้วคุณจะมาแข่งกับนักกีฬาพิการได้ไง อันนี้ครูไม่ทำ ครูหงุดหงิดมากเลย แต่ครูจะอธิบายนะ ก็ขอเรียนอย่างนี้เลยคะ ถ้าฉันไม่ได้ สังคมไทยไม่มีกติกา เพราะว่าคุณงอแงเอาเหตุผลอะไร มายกต่างวาระคนที่เค้าทำอาชีพนี้เค้า มีกฎกติกา มากมายหลายอย่าง ตั้งแต่ กบว. และ กสช. ฟันธงเลยไซ้มีัยคะ ฟันธงคะ แต่มีส่วนราชการส่วนหนึ่งบอกว่าไม่ได้นะ ต้องประนีประนอมกัน ให้สमानฉันกันไว้ จะฟันธงอย่างนั้นไม่ได้ เค้าจะรู้สึกยังไง เออ ๆ ก็เป็นคำถาม เค้าเรียกว่าวิถีอะนะ มีความหลากหลาย ก็คือสังคมประชาธิปไตย แต่ถ้าใคร พิสูจน์นักตีกายยืนยันของยูเนสโก อยู่ในกติกาของแบบอย่าง ถามว่าต่างประเทศ มีความหลากหลายมีัย ก็มี แต่ว่าเค้าประสบความสำเร็จในวิถีของเค้า แต่ตัวเองเห็นความล้มเหลวมาเยอะ ตัวอย่างละตินในอเมริกา มีได้หลายแบบ ตั้งแต่แบบรัฐอุดหนุนให้ มีตั้งแต่รัฐรับเงินจากเอกชนในท้องที่

⁷⁷ นักวิชาการคณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

แต่เค้าก็ต้องต่อสู้ สัมลูกคลุกคลานกันมา ที่แน่ๆ คือ ก็จะต้องยึดถือว่าคุณคือวิทยุชุมชน คุณต้องสะท้อนประโยชน์ให้กับชุมชนเค้าต้องไม่มีโฆษณา บางทีที่มีโฆษณา เค้าบอกเค้าเป็นโฆษณาในชุมชนเป็นธุรกิจของคนเล็กคนน้อย แต่เค้าก็จะไม่พูดเรื่องของธุรกิจ ไม่ใช่ว่า เออ แหนมป้ายน ให้โฆษณาเราก็บอกว่าจะ ธุรกิจ โอเคไม่ได้ค่ะ สนับสนุนธุรกิจบ้านเรา ได้เงินป้ายน ไปการันตีเลยว่าแหนมป้ายนอร่อยกว่าของคนที่นี่ อันนี้คือหลักโฆษณาค่ะ.....”

(Discourse Analysis ถอดเทปสัมภาษณ์)

ในส่วนของการหาคำอธิบายน้ำเสียงวิทยุชุมชน หรือองบประมาณที่ชุมชนวันนี้เริ่มเรียกร้องที่จะสามารถหารายได้ หรือเริ่มไม่ยอมรับ ในความหมายเดิมที่ตกลงกันได้ตามกติกาสากลว่า การกระจายเสียงในชุมชน เกิดจากความต้องการของชุมชนที่ไม่ต้องการแสวงหากำไร หากแต่จะเกิดจากเงินที่ได้มาโดยให้เปล่า ไม่ต้องการสิ่งใดตอบแทน ซึ่งจะเป็นไปไม่ได้ในสังคมไทยที่มีความประนีประนอมสูงเช่นเดียวกับที่ จีราพร กล่าวในข้างต้น ประเด็นปัญหาถัดมาก็คือ เราไม่สามารถยอมรับสถานีวิทยุที่เกิดจากการสนับสนุนของ อบต หรือองค์การบริหารส่วนตำบล เพราะมีเงื่อนปมลึกๆ (Hidden Agenda) อยู่แล้วว่าไม่มีทางที่จะวิพากษ์วิจารณ์การทำงานของ อบต ได้ เมื่อวันหนึ่งพบความไม่โปร่งใสในการบริหารจัดการ

“อ.บ.ต. จะมีวิทยุไม่ได้ เพราะ อ.บ.ต.มีวิทยุจะขึ้นในฝั่งของราชการ ไม่ใช่วิทยุชุมชน ตอนนี้เขาทำช่องไว้อยู่แล้วนะ ช่องแรกคือราชการ ช่องสองคือ ธุรกิจ ช่องสามคือ ชุมชน สิ่งที่เป็นของพลเมืองของภาคประชาสังคมในอนาคตเกี่ยวกับเรื่องกฎหมายนะ คือการสนับสนุนส่งเสริมให้คน ทำดีได้ทำงานของเค้าอย่างเข้มแข็ง 1 ในเรื่องของการตรวจสอบทำให้เกิดธรรมาภิบาลโปร่งใส ถ้ามีการตรวจสอบในภาคประชาชนจะต้องมีเครื่องมือในการตรวจสอบ ซึ่งในขณะนี้มียุ 3 - 4 เรื่อง เช่น พ.ร.บ.ข้อมูลข่าวสารต่าง ๆ แต่ในภาคของการสื่อสารภาคประชาชน ผมคิดว่านอกจากเรื่องวิทยุชุมชนแล้วยังมีโทรทัศน์ เมื่อกี้ก็จะพูดกันในเรื่องของว่า จังหวัดหนึ่งควรจะมีอะไรบ้าง ผมว่าประเด็นที่น่าสนใจคือเราจะทำยังไงให้เครือข่ายภาคประชาสังคมมีที่ยืนอย่างเป็นทางการก็ ถ้าใครอยากจะทำก็มีช่องทางที่จะให้เข้าขอทุน ถ้าใครใช้การไม่ได้ก็ปิดหรือ

หยอหยายไปซะซึ่งก็สามารถจะทำได้ เช่น การไม่ปฏิบัติตามกฎไปโฆษณาอะไรต่าง ๆ แต่ตัวเองจะต้องทำให้ เขามีความรู้สึกว่าพอจะทำไหวนะ ถ้าไม่มันก็ต้องไปอาศัยลงทุน อีกละมันหนีไม่พ้น"

(Discourse Analysis สัมภาษณ์ผู้ที่ยวรรณ กาญจนกามล)

ชวรงค์ ลิมป์หัตถปาณี หนึ่งในคณะกรรมการที่ร่วมร่างพระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และวิทยุโทรคมนาคม เน้นเรื่องของการจัดสรรเงินกองทุนให้กับสถานีวิทยุชุมชน โดยควรจะเป็นเงินที่ภาครัฐให้กับวิทยุชุมชนในลักษณะกองทุนสนับสนุน

ชวรงค์: "ไม่ครับมันจะมีกสช. จะมีกสช.หรือไม่ก็ตามจะมีองค์กรเดียวที่ยังคุ้ยกันอยู่ก็ตามก็ต้องมีกองทุนตรงนี้อยู่แล้วตรงนี้ก็จะต้องเป็นคนบริหารกองทุน ซึ่งกองทุนตรงนี้ก็เก็บมาแล้วก็ต้องมาเข้าตรงนี้ก็ก่อนซึ่งกองทุนตรงเนี่ย..เริ่มแรกเนี่ย..เค้าเขียนว่ารัฐจะต้องเอาเงินใส่มาก่อนแล้วก็จะได้ค่าใบอนุญาต ค่าธรรมเนียมรายปีของวิทยุกิจการภาคธุรกิจ ไซ้มีเยอะ..ก็วิ่งไปตามหลักการที่ว่า ก็ในเมื่อคุณใช้ประโยชน์จากคลื่นความถี่แล้ว คุณมีรายได้ หรือมีกำไรจากตรงเนี่ย ก็ต้องเอากำไรไปให้ภาคที่ไม่ได้หากำไร ภาคที่ทำประโยชน์เพื่อชุมชนเพื่อสาธารณะ"

นักวิจัย: มันมีคำถามว่า..ภาคที่มันไม่ได้หากำไรมันทำเพื่อชุมชนเพื่อสาธารณะจริงรึเปล่า? ใครจะมานั่งตรวจสอบ?

ชวรงค์: ก็ กสช. นะ กสช. ก็ต้องเป็นคนวางกฎเกณฑ์วางหลักเกณฑ์ในเรื่องของว่า..วิทยุแบบไหนที่เข้าข่าย มันมีวิทยุชุมชนแล้วสามารถที่จะขอเงินอุดหนุนเพื่อที่จะไปดำเนินกิจการได้..ก็ตรงเนี่ยแหละ คือก็ต้องเป็นหน้าที่ของ กสช. หรืออะไรก็ตาม องค์กรอะไรก็ตามเกิดขึ้นมาเพื่อจัดสรรและกำกับดูแล จัดสรรคือจัดสรรคลื่นความถี่

ภายหลังจากที่พระราชบัญญัติมีผลบังคับใช้ในเดือนกุมภาพันธ์ ปีพุทธศักราช 2551 กระบวนการต่อมาคือ การจัดทำแผนแม่บท ที่จะมีผลต่อการดำเนินงานวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคม ในอีก 5 - 10 ปีข้างหน้า.

ทั้งนี้ในเนื้อหาของพระราชบัญญัติฉบับปัจจุบัน นักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์และสื่อสารมวลชน ต่างก็มองว่า ในส่วนของการหารายได้ ยังเอื้อประโยชน์ให้กับกลุ่มทุนขนาดใหญ่ โดยสถานีวิทยุของสถาบันการศึกษาในวันนี้ เริ่มรวมตัวกันเป็นลักษณะของเครือข่าย (Network) มีการแบ่งปันกันทางด้านทรัพยากรความรู้ บุคลากร โดยความสนับสนุนจาก CAT Telecom และสามารถหารายได้จากการทำ Corporate Advertising คือ กล่าวในรายการวิทยุได้ว่า สนับสนุนโดย.... ซึ่งนับเป็นกติกาสู่ที่เอื้อต่อสถาบันการศึกษาในการสร้างรายได้ให้หล่อเลี้ยงตัวเอง นอกเหนือจากงบประมาณแผ่นดินที่จะได้รับ อย่างไรก็ตามเนื้อหาของพระราชบัญญัติฉบับพ.ศ. 2551 มาตรา ๒๓ ในการประกอบกิจการทางธุรกิจ ให้ดำเนินการหารายได้โดยการโฆษณา การบริการธุรกิจ การจัดเก็บค่าสมาชิก หรือโดยวิธีอื่นใดได้ ในการดำเนินงานตามวรรคหนึ่ง ที่มีการโฆษณาและการบริการธุรกิจให้คณะกรรมการมีอำนาจประกาศกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับลักษณะและระยะเวลาสูงสุดในการโฆษณาและการบริการธุรกิจ แต่ทั้งนี้จะกำหนดการโฆษณาและการบริการธุรกิจได้ไม่เกินชั่วโมงละสิบสองนาที่ครึ่ง โดยเมื่อรวมเวลาโฆษณาตลอดทั้งวันเฉลี่ยแล้วต้องไม่เกินชั่วโมงละสิบนาที่ นับเป็นการเอื้อประโยชน์ให้กับภาคธุรกิจขนาดใหญ่ อย่างชัดเจน เพราะไม่มีการออกกฎหมายมาควบคุมว่า ห้ามมิให้บริษัทครอบครองกิจการการสื่อสารข้ามธุรกิจหรือในประเภทเดียวกัน แต่ระบุไว้ว่า ให้เป็นไปตามข้อกำหนด ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดไว้ (ยังไม่ทราบว่ารายนละเอียดเป็นอย่างไร เพราะยังไม่มีคณะกรรมการ)

การขับเคลื่อนครั้งสำคัญ คือ การสร้างความเข้าใจในเนื้อหาของพระราชบัญญัติในรัฐธรรมนูญใหม่ จากนั้นต้องทำการระดมความคิดเห็นในส่วนของภาคประชาชน โดยให้มีการจัดตั้งคณะกรรมการกิจการวิทยุกระจายเสียงวิทยุโทรทัศน์ วิทยุโทรคมนาคมให้เร็วที่สุด (หลายฝ่ายเกรงว่าภายใต้การเมืองไทยวันนี้ที่คนไทยส่วนใหญ่ยอมรับการบริหารจัดการแผ่นดินแบบทักษิณ จะยังผลให้เกิดการเอื้อประโยชน์กับกลุ่มทุน ผู้วิจัยมองว่า การกลับมาครั้งสำคัญของทักษิณ คือ การกลับมาเอาคืน สถานการณ์ประเทศไทย ที่กลุ่มอสังหาริมทรัพย์ ประนีประนอม อาจจะเปลี่ยนแปลงไปในทางที่เลวร้ายลงกว่าเดิม ซึ่งงานวิจัยเล่มนี้จะนำเสนอก่อนหน้าที่จะมีการจัดตั้งรัฐบาล และก่อนหน้าที่ทักษิณจะเดินทางกลับมาในเดือนเมษายน ๒๕๕๑

ผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่า ชุมชน เปรียบเสมือนหน่วยงานหนึ่งในการทำงาน โครงสร้างของชุมชน เปรียบเสมือนกับโครงสร้างขององค์กร ดังนั้นการนำเอาวิธีการเรียนรู้ขององค์กร (Learning organization) จึงเป็นแนวทางสำคัญในการออกแบบงานวิจัย ทั้งนี้

โครงสร้างและบริบททางวัฒนธรรมของสังคมไทยมีความแตกต่างกับปรัชญาของตะวันตก เอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องจึงเป็นเพียงกรอบในการวิเคราะห์ตามแนวทางการเรียนรู้ขององค์กรเท่านั้น

การจัดการความรู้เป็นความพยายามในการอธิบายวิธีการทำให้ทุนทางสังคมที่มีอยู่นั้นมีความเคลื่อนไหวอย่างต่อเนื่อง มีการส่งเสริมให้เกิดแนวทางที่สร้างสรรค์ มีการแบ่งปัน การขาย และการใช้งานอยู่อย่างสม่ำเสมอ จากนั้นก็มาทำการจัดระเบียบ นำเก็บไว้ให้คงทน เพื่อที่จะได้เอาออกไปใช้ในอนาคตได้อย่างเต็มที่

จากการศึกษากับนักวิชาการ กลุ่มเป้าหมายแรก สิ่งที่ผู้วิจัยค้นพบคือการจัดสร้างองค์ความรู้ของผู้วิจัยทางด้านวิทยุชุมชนกับการเชื่อมโยงความรู้กับคนในชุมชนเพราะความรู้เป็นสิ่งที่อยู่ในตัวบุคคลทุกคนโดยเท่าเทียมกัน การเปิดใจรับฟังความคิดเห็นของประชาชนจึงเป็นกระบวนการแรกของผู้วิจัยสนใจ การยอมรับฟังคำแนะนำในการจัดตั้งวิทยุชุมชนที่ดีจากนักวิชาการที่มีวิสัยทัศน์ต่อการสร้างวิทยุชุมชนด้วยความรู้ลึกทางจิตใจมากกว่าการอาศัยกรอบกติกา หรือออกนอกกรอบกติกาอย่างที่เป็นมา

กระบวนการแรกในการเริ่มต้นค้นหาความรู้ คือ การค้นหาความรู้ และค้นหานิยามของคำว่า วิทยุชุมชน ในบริบททางสังคมไทย โดยเดินทางไปพบนักวิชาการสื่อเพื่อชุมชนและนักสื่อสารมวลชน ได้แก่

1. มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ คือ อาจารย์ภัทรมัย อินทรจักร และอาจารย์ศิริพร เสรีกิตติกุล (บันทึกภาพ เสียง และวิดีโอ)
2. มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ จังหวัดเชียงใหม่ คือ ท.พ. อุทัยวรรณ กาญจนกามล (ไม่ได้บันทึกภาพเนื่องจากเป็นเวลากลางคืน บันทึกวิดีโออย่างเดียว) ผศ. ลัดดาวัลย์ อินทจักร (ไม่ได้บันทึกภาพ บันทึกวิดีโออย่างเดียว) และ ดร.จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์ (ไม่อนุญาตให้บันทึกภาพถ่ายและวิดีโอ แต่บันทึกเสียงได้)
3. นักสื่อสารมวลชน คือ คุณเทพชัย หย่อง คุณชวรงค์ ลิมป์หัตถ์ปาณี (ไม่ได้บันทึกภาพ บันทึกวิดีโอและเสียง)
4. นักวิชาการอิสระ คือ รศ. ดร. เฉลิมจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ (บันทึกภาพและวิดีโอ)

ผู้วิจัยเริ่มต้นการค้นหาความรู้ ด้วยการค้นหาความหมายที่แท้จริงของคำว่า วิทยุชุมชน จากนั้นจะมาทำการนิยามคำว่าวิทยุชุมชน มีความหมายอย่างไรในบริบทของสังคมไทย แนว

ทางการจัดทำวิทยุชุมชนที่ทำให้อยู่ได้อย่างยั่งยืน และเพื่อให้ทราบว่า มีวิทยุชุมชนที่ใดและที่
ไหนบ้างที่ควรจะได้รับการศึกษา เพื่อค้นหาความรู้อันเกิดจากการเรียนรู้ของคนในชุมชน ที่
ต้องการสร้างวิทยุชุมชน ในชุมชนของตนเองอย่างแท้จริง

ขั้นตอนแรกของการเก็บข้อมูล คือ ผู้วิจัยอาศัยวิธีการรู้จักกับบุคคลในวงการวิชาการ
เดิมที่มีอยู่ และจากการที่สนใจศึกษาเรื่องวิทยุชุมชน โดยการเข้าร่วมสัมมนา ร่วมประชุม และ
ร่วมฝึกอบรมทางด้านสื่อเพื่อชุมชน

ขั้นตอนต่อมาผู้วิจัยทำการนัดหมายนักวิชาการที่เกี่ยวข้องทางโทรศัพท์ เพื่อขอเข้า
พบปะพูดคุยในสถานที่สะดวกตามที่นัดกันไว้กับนักวิชาการทุกท่าน จากนั้นในระยะเวลา ๒
เดือนต่อมา ทีมวิจัยได้เดินทางไปแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับนักวิชาการ และนักปฏิบัติการสื่อสารที่
ได้รับการยอมรับระดับประเทศ เพื่อสอบถามในประเด็นของวิทยุชุมชน รวมทั้งสัมภาษณ์
นักวิชาการในห้องถิ่น โดยเริ่มต้นจากนักวิชาการทางภาคเหนือ กรุงเทพ ภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ภาคตะวันออก และภาคใต้

ความหมายของคำว่าวิทยุชุมชน เป็นนิยามที่ไม่ลงตัว เมื่อต้องพิจารณาจากบริบททาง
สังคม และวัฒนธรรมที่เปลี่ยนไป ผู้วิจัยได้ตั้งกรอบความคิดของคำว่า วิทยุชุมชน จาก
ประมวลแบบสัมภาษณ์ไว้ดังนี้

1. วิทยุชุมชน ควรได้รับการปรับเปลี่ยนความหมายไปตามความเปลี่ยนแปลงทางด้าน
เศรษฐกิจ สังคม และวัฒนธรรม ของชุมชน ทั้งนี้จากประสบการณ์จัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน
ให้กับมหาวิทยาลัยพายัพ อาจารย์ทั้งสองท่านมองว่าน่าจะมีการบัญญัติเรื่องของ
กฎหมายสื่อกระจายเสียง ที่เน้นประเด็นเรื่องของการให้อิสระในการสื่อสารและการ
จัดตั้งสถานีวิทยุเพื่อการศึกษาในภาคเอกชน เพราะเดิมที่ผ่านมามหาวิทยาลัยของ
เอกชน ไม่ได้รับอิสระ หรือไม่ได้รับสิทธิให้มีการจัดตั้งสถานีวิทยุเป็นของตนเอง ต้อง
อาศัยการขอความร่วมมือจากสถานีวิทยุกระจายเสียงในห้องถิ่น เนื้อหาที่ส่งไปยังสถานี
วิทยุกระจายเสียงบางครั้งได้ลง และบางครั้งไม่ได้ออกอากาศ และลักษณะของเนื้อหาที่
ออกอากาศมีลักษณะเป็นเนื้อหาในเชิงการประชาสัมพันธ์ มากกว่าการออกอากาศเพื่อ
แสดงความคิดเห็น หรือเพื่อให้ความรู้สู่สังคม

ผู้วิจัย: ในทิศทางของวิद्यุชุมชนก่อนที่จะมีการปิด คิดว่าการที่เป็นไปในทางนั้นเป็นไปตามที่ทางคณะสื่อสารมวลชนต้องการหรือไม่

อาจารย์ภัทรมัย: ที่ผ่านมาก็ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์ คือ “สื่อเพื่อชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน” ในทางปฏิบัติไม่ใช่ จะมีบางที่ในเครือข่ายของวิद्यุชุมชนของภาคเหนือหรือสังกัดสหพันธ์วิद्यุชุมชนแห่งชาติ พวกนี้ จะสร้างกลุ่มกันมานานจากเครือข่ายวิชาการ NGOs ที่ไปช่วยแต่ส่วนใหญ่ไม่ใช่จะตั้งมาเพื่อธุรกิจ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อสถาบัน แม้กระทั่งของพายัพไม่ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อชุมชนร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ต้องใช้ชื่อวิद्यุชุมชน เพราะเราอยากมีสถานีวิद्यุ แต่ไม่รู้จะใช้ชื่อว่าอะไร ก็เลยต้องใช้ช่องทางนี้ แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นวิทยุสถาบันมากกว่า แต่ก็ยังดีที่สถาบันเราไม่รับโฆษณา เช่นว่าตอนเราตั้งใหม่ ๆ มีบางคนติดต่อโฆษณาเข้ามาทางเราปฏิเสธไปทุกราย เพราะเป็นวิทยุเพื่อการศึกษา จึงไม่เดือดร้อนเหมือนบางคลื่น ที่ตั้งเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาจริง แต่พอมาบีบกรรมการเริ่มทะเลาะกัน เพราะอีกฝ่ายหนึ่งอยากให้มีโฆษณา อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้ อุดมการณ์ต้องยึดถือโฆษณาจะทำให้เราเปลี่ยน ก็จะมีการทะเลาะกันหลายรายอยู่

ผมก็เห็นว่าโฆษณาได้ไม่เห็นแปลก เพราะจากการอ่านประวัติของวิद्यุชุมชนในต่างประเทศบางที่ เขาก็บอกว่าเขาก็มีโฆษณา แต่จะใช้วิธีพูดสั้น ๆ ว่า “ขอบคุณผู้สนับสนุน...” แต่ไม่บรรยายสรรพคุณ แบบนั้นก็น่าจะเป็นไปได้ในทางปฏิบัติ เพราะถ้าไม่ให้มีโฆษณาเลยก็ไม่ไหว ค่า น้ำ ค่าไฟ ค่าโทรศัพท์ ก็เป็นเหมือน ไหนจะค่าจ้างเจ้าหน้าที่ที่จะมาเฝ้า ที่จริงก็เป็นงานอาสาสมัคร แต่อย่างน้อยต้องมีเจ้าหน้าที่คนเฝ้ามาเฝ้าทั้งวัน ดูแลสถานที่ เวลาไฟดับ คอมพิวเตอร์หรือเวลามีปัญหา ตกอยู่ก็เดือนละหมื่นเศษ ๆ ที่เป็นความจำเป็นที่ต้องจ่าย

จากประสบการณ์ของผมเคยไปร่วมกับวิद्यุชุมชนของหมอลูthyวรรณ กาญจนกามล ถือว่าเป็นวิद्यุชุมชนแห่งที่ 2 ในอำเภอเมืองเชียงใหม่ ต่อจากวิद्यุชุมชนของสันป่าตอง ที่เกิดจากเครือข่ายของประชาชนอย่างแท้จริง มีเครือข่ายมาจากวิद्यุชุมชนแห่งชาติ แต่ของอาจารย์หมอลู ตั้งโดยแกนนำก็คือ หมอลูthyวรรณ และก็นักวิชาการ ร่วมด้วยเพื่อน ๆ ที่รู้จักกันในอำเภอเมือง ซึ่งความเป็นอำเภอเมืองกับชนบทมันต่างกัน อำเภอเมืองจะมาร่วมกันเพราะมีความสนใจอย่างเดียวกัน หรือว่า

มีผลประโยชน์ร่วมกันบางอย่างก็มา อย่างเช่น F.M.103 MH₂ แต่ว่าพออยู่มาก็เจอปัญหาเหมือนกัน คือ เปิดมาได้สักปีก็เริ่มคิดว่ารับโฆษณาตีใหม่ คนที่รับหน้าที่ก็คือแกนนำผู้ก่อตั้งก็คือ หมออุทัยวรรณ ที่จะต้องควักเดือนละหมื่น รายอื่น ๆ ก็ช่วยกันคนละพัน สองพัน ทำร้อยละตามแต่คนที่ช่วยได้ แต่พอแจกจ่ายมาคนเดียวเดือนละหมื่นกว่า ๆ มาสองปี ก็เริ่มไม่ไหว จึงคิดที่จะเอาโฆษณาเข้ามา ตอนหลังจึงมีโฆษณาเข้ามาแต่ก็มีระยะสั้น ๆ บางรายการอยู่มาได้ 2-3 เดือนก็หายไปก็จะเป็นปัญหา แต่ผมคิดว่าอนาคตวิทยุชุมชนก็น่าจะหารายได้ได้ เพราะลำพังชุมชนจะให้แกนนำ 4-5 คนจ่ายมันก็ไม่ไหว ก็อาจจะหารายได้ในรูปแบบที่มันไม่น่าเกลียด

ในเชียงใหม่ จะมีวิทยุชุมชนอยู่หลายกลุ่ม ของภาคประชาชนเองจริง ๆ ก็มีภาคธุรกิจก็มี ภาค SME ซึ่งเขาเข้ามาโฆษณาในรายการวิทยุท้องถิ่น ภาคธุรกิจที่ไม่ได้อยู่ในวิทยุท้องถิ่นไทยก็มี ภาคสถาบันการศึกษา ในเชียงใหม่มีทุกแห่งครบหมด เช่น ราชมนฑลแม่โจ้ ราชภัฏ พายัพ ถ้าของสถาบันมันไม่เชิงเป็นวิทยุชุมชนแท้ ๆ เพราะว่าจะจะเป็นวิทยุสถาบันเพื่อการศึกษาเสียมากกว่า บางแห่งก็แบ่งเวลาขาย เช่น ราชมนฑล เลยแบ่งเวลาให้เอกชนจัดรายการเพลงลูกทุ่งโฆษณาบ้าง

นักวิจัย: ประมาณคลื่นที่เท่าไร

อาจารย์ภัทรมัย: ของราชมนฑลคลื่น 97.25 ของพายัพ 97.75 แต่ก็โดนคลื่นธุรกิจมาแย่งไป ตอนนี้ของพายัพเลยใช้ 101.75 ได้ประมาณ 1 เดือน ล่าสุดก็เปลี่ยนเป็นคลื่น 101.80 ที่ใช้คลื่น .75 ไม่ได้เพราะไปรบกวนกับคลื่นของทหาร เขาก็เลยมาขอให้ย้ายเพื่อที่จะได้ไม่ตรงกับของเขา

นักวิจัย: ในทิศทางของวิทยุชุมชนก่อนที่จะมีการปิด คิดว่าการที่เป็นไปในทางนั้นเป็นไปตามที่ทางคณะสื่อสารมวลชนต้องการหรือไม่

อาจารย์ภัทรมัย: ที่ผ่านมาก็ไม่เป็นไปตามอุดมการณ์ คือ "สื่อเพื่อชุมชน โดยชุมชน ของชุมชน" ในทางปฏิบัติไม่ใช่ จะมีบางทีในเครือข่ายของวิทยุชุมชนของภาคเหนือหรือสังกัดสหพันธ์วิทยุชุมชนแห่งชาติ พวกนี้ จะสร้างกลุ่มกันมานานจากเครือข่ายวิชาการ NGO ที่ไปช่วยแต่ส่วนใหญ่ ไม่ใช่จะตั้งมาเพื่อธุรกิจ เพื่อผลประโยชน์ส่วนตัว เพื่อสถาบันแม้กระทั่งของพายัพไม่ได้ตั้งขึ้นมาเพื่อชุมชนร้อยเปอร์เซ็นต์ แต่ก็ต้องใช้ชื่อวิทยุชุมชน เพราะเราอยากมีสถานีวิจัย แต่ไม่รู้จะใช้ชื่อว่าอะไร ก็เลยต้องใช้ช่องทางนี้

แต่โดยส่วนใหญ่จะเป็นวิทยุสถาบันมากกว่า แต่ก็ยังดีที่สถาบันเราไม่รับโฆษณา เช่นว่าตอนเราตั้งใหม่ ๆ มีบางคนติดต่อโฆษณาเข้ามา ทางเราปฏิเสธไปทุกราย เพราะเป็นวิทยุเพื่อการศึกษา จึงไม่เดือดร้อนเหมือนบางคลื่น ที่ตั้งเป็นวิทยุเพื่อการศึกษาจริง แต่พอมาปี หนึ่งกรรมการเริ่มทะเลาะกัน เพราะอีกฝ่ายหนึ่งอยากให้มีโฆษณา อีกฝ่ายหนึ่งไม่ได้อุดมการณ์ต้องยึดถือโฆษณาจะทำให้เราเปลี่ยน ก็จะมีการทะเลาะกันหลายรายอยู่

(Discourse Analysis ภัทรมัย อินทจักร)

2. ความหมายประการต่อมา คือ การมองว่า วิทยุเป็นการสื่อสารเพื่อชุมชน เป็นการสื่อสารที่มีความเป็นกันเองและเป็นเวทีในการแลกเปลี่ยนเรียนรู้กันในวงเฉพาะกลุ่ม ไม่หวังผลจากคำว่า ทุกคนต้องรู้ แต่เป็นการมองว่าทุกคนควรจะร่วมแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน มีบุคคลในชุมชนเป็นผู้ส่งสาร และเป็นผู้รับสาร ในขณะเดียวกัน มีสื่อเป็นช่องทางการสื่อสารที่ไม่เน้นเรื่องของราคา หรือเน้นมากไปทางด้านเทคโนโลยี กระบวนการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันในวงสนทนา เป็นอีกทางหนึ่ง

ท.พ. อุทัยวรรณ กาญจนกามล: อาจารย์ประจำคณะทันตแพทยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่

"วิทยุชุมชนคือเครื่องมือที่สามารถสื่อสารแล้วก่อให้เกิดการสื่อสาร 2 ทาง เพื่อสร้างสรรคสังคมไปสู่สิ่งที่ดีกว่า โดยเฉพาะอย่างยิ่งคนที่ไม่เคยไปเปิดปาก แลกความคิดเห็นเนื่องจากว่าไม่มีโอกาส"

(Discourse Analysis ภัทรมัย อินทจักร)

อาจารย์อังคณา พรหมรักษา หัวหน้าแขนงวิชาการสื่อสาร คณะวิทยาการ มหาวิทยาลัยมหาสารคาม

อังคณา: "คือเราว่ามันเป็นช่องทางนะ มันเหมือนเหมือนกระบอกเสียงอะไรบางอย่างที่เค้าจะสามารถสื่อสารหรือนำเสนอเรื่องราวของเค้าที่ต้องการจะสื่อสารไปยังกลุ่มคนฟังในพื้นที่ของเค้าเพื่อที่จะบอกเล่าเนื้อหาที่เค้าเตรียมมาสื่อออกไปยังชุมชนเหล่านั้น เรายอมรับว่ามันเหมือนช่องทางในการสื่อสารสำคัญเลยในแต่ละพื้นที่และก็ในความคิดที่มันเหมือนกับช่วยย่นการในการที่จะมองในแต่ละคนมันก็จะช่วยกระจายในภาพกว้างหรือในเหตุการณ์ที่มันมีปัจจุบันทันด่วนแล้วมันเป็นเรื่องในพื้นที่สำคัญๆที่ส่งผลกระทบในชุมชนเนี่ย ใช้สื่อตรงนี้ในการที่จะบอกเล่าความเป็นไปมันค่อนข้างจะไปถึงคนเหล่านี้ค่อนข้างโอเคและรวดเร็ว อันนี้เป็นสิ่งสำคัญว่า"

เจอในพื้นที่จริงๆ แล้วเนี่ยมันสำคัญมันไม่มีช่องทางไหนที่จะบอกเนื้อหาในพื้นที่ เช่น
 เค้าบอกว่าตอนนี้พื้นที่เค้าเนี่ยจะต้องระมัดระวังเรื่องโรคบางโรคซึ่งในชุมชนเนี่ย
 สมมติว่าเค้าไปส่งเนื้อหาไปที่สื่ออื่นมันก็ไม่เกี่ยวกับเค้าซึ่งถ้าไปส่งที่สื่ออื่นก็ไม่แน่ว่า
 เค้าจะได้ออกมาหรือว่าเค้าไปพึ่งพาช่องทางอื่นเนี่ยเค้าจะเข้าถึงสื่ออื่นๆ
 นอกเหนือจากพื้นที่เค้ายังงั้นบ้างแต่สื่อวิทยุชุมชนเนี่ยมันสามารถทำให้เราเข้าถึง
 กลุ่มเป้าหมายของเค้าค่อนข้างตรงมากที่สุดแล้วก็รู้สึกว่ามันเป็นประโยชน์ อย่างเช่น
 ในพื้นที่นั้นพูดถึงเรื่องเฉพาะมากๆ จากการปลูกดอกไม้อะไรอย่างนี้การปลูกพืชที่
 เป็นพืชเศรษฐกิจในพื้นที่เค้าซึ่งถ้าไปพึ่งที่อื่นเค้าอาจจะไม่ได้ประโยชน์ในการที่จะ
 นำไปประยุกต์ใช้แต่พอเค้าฟังในพื้นที่ของเค้าเนี่ยรู้ว่าใครเป็นคนพูดและใช้สิทธิ์ใน
 การสื่อสาร ความน่าเชื่อถือก็เกิดและเค้าก็สามารถใช้ช่องทางนี้อธิบายความเข้าใจ”

3. ความหมายคงเดิม ตามหลักการของยูเนสโก หรือหน่วยงานที่ไม่แสวงหาผลกำไรระดับ
 สากล ซึ่งเป็นองค์กรที่ให้เงินสนับสนุนในการดำเนินกิจกรรมโครงการ
- 3.1. เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ ได้นิยามความหมายวิทยุชุมชน จากประสบการณ์ในการ
 ทำสื่อภาคประชาชน อาจารย์พบว่า วิทยุชุมชนมีความเปลี่ยนแปลงและถูกตีความ
 ไปอย่างมาก โดยส่วนตัวยังคงเห็นว่า วิทยุ คือ ครอบครั้ว และคนทำวิทยุชุมชนต้อง
 มีทักษะในการทำรายการวิทยุ จะทำให้รายการวิทยุอยู่ได้อย่างยั่งยืน

เอื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์ นักวิชาการอิสระ

“หัวใจสำคัญที่สุดในเรื่องของวิทยุชุมชนก็คือ การที่เรามีสมบัติ
 สาธารณะขึ้นมาวาง ไว้กลางชุมชนและเป็นสาธารณะสมบัติที่ให้สิทธิ
 กับเราเข้าไปบริหารจัดการ โดยผู้คนที่ท้องถิ่นตนเอง เป็นช่องทางการ
 สื่อสารที่ก่อให้เกิดความรักเข้าใจ และเห็นคุณค่าของสิ่งดีๆ ในบ้านเกิดของ
 เรา ที่ผ่านมา ชาวบ้านขาดโอกาสในการใช้สื่อวิทยุกระจายเสียง เนื่องจาก
 ถูกควบคุมโดยรัฐ ดังนั้นแม้จะมีกลุ่มในชุมชน ที่ไม่เห็นด้วยกับการบริหาร
 จัดการของภาครัฐ ก็ไม่มีโอกาสในการนำเสนอข้อมูลให้กับท้องถิ่นตนเองได้
 เร็ย่นรู้ อันนี้ถือว่าชุมชนสูญเสียโอกาสทางโครงสร้างและบทบาททางสังคม
 มาโดยตลอด” (สัมภาษณ์วารสารเพื่อนชุมชน, 2544)

Name	Text
<p>เอื้อจิต:</p>	<p>เป็นเพราะรัฐธรรมนูญเปิดแค่นั้นเอง ต้องพูดว่าตัวพี่เองเป็นคนให้ความรู้พวกเขา เพราะรัฐธรรมนูญมันเปิดแล้วไงแต่เค้าไม่รู้เรื่อง เรื่องของเรื่องเราโครงการ ประชาสัมพันธ์เค้าทำกันทำไมในเมื่อมีมาตรา 40 ประชาชนมีสิทธิมีสื่ออะไร หนังสือพิมพ์เค้าบอกขี้ขี้ไม่อยากให้ไปยุ่งแล้วเราไปประชุมใน พรบ. ประกอบกิจการแต่ในกรณีทำงานเรื่อง พรบ. ประกอบกิจการได้กระป๋องนี้กระป๋องกฎหมาย ทั้งนั้นเลยเดี่ยวพี่ทำต่อเดี่ยวบอกอาจารย์ไม่ต้องมาหรอกทำต้นฉบับยังไม่เสร็จก็คือว่าเราไปนั่งบนเวที พรบ. ประกอบกิจการมันก็อธิบายว่าผู้ประกอบการภาค ประชาชนคืออะไรต่อมิอะไรเนี่ยแล้วเค้าก็หันมาถามบอกว่าแล้วภาคประชาชนคือ ใครเราเลยลุกขึ้นยืนเออแปลกคน หัวคน เจ็ดคน สิบคน รวมตัวกันเป็นบริษัท รวมกันเป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดทุกคนเข้าใจแต่ภาคประชาชนมีทั่วไปในแผ่นดินทุกคนไม่เข้าใจมันก็เป็นโจทย์แล้วที่เราจะต้องทำอะไรซักอย่างตอนนั้นเราก็ไม่รู้จะอะไรนะคะเอาเค้าว่าต้องอ่านไปอ่านนี่คือประวัติเนาะแรกๆเราไปบอกเค้าว่ายุคแรกเริ่มมี ระเบิดแล้วนะเรามีสิทธิ์เป็นเจ้าของสื่อแล้วนะถ้าเราจะทำวิทยุก่อนโทรทัศน์เราจะทำอะไรยังไงแล้วมันก็เริ่มมาอย่างนี้วิทยุชุมชนคืออะไร บริหารจัดการทำยังไงผลิต รายการยังไงแต่ละแห่งรับความรู้ 3 วันไปเปิดสถานีคราวนี้มันก็เป็นเรื่องการ ขยายตัวไปโทษเค้าไม่ได้รุ่นนี้มันเป็นรุ่นวิทยุนะมันเป็นเรื่องเข้าใจวิทยุเพื่ออะไร</p>
<p>ผู้ช่วยนักวิจัย:</p>	<p>คือทักษะก็ต้องมีใช่ไหมละ</p>
<p>เอื้อจิต:</p>	<p>ทักษะก็ต้องมีคะ ละเลยไม่ได้เลยก็เหมือนการทำอาหารนะบอกร้านนี้เป็น ร้านอาหารสุขภาพแต่คนรู้ว่าร้านนี้เป็นร้านอาหารใส่ผงชูรสมันไม่อร่อยคนก็ไม่กิน เพราะทุกคนก็จะถูกสอนว่าพื้นที่ที่คุณอยู่หน้าปัดวิทยุคุณจะต้องทำใจแล้วว่าวันนี้ มาฟังวิทยุบ้านจำรุงพูดไม่ดีข้างมันแต่ต้องมีจุดแข็งและจุดอ่อน เช่น เสน่ห์การพูด อาจจะแพรวพราวน้อยกว่าแต่สิ่งที่มันแน่นอนที่สุดคือเนื้อหามันไม่มีใครรู้เรื่องบ้าน จำรุงเท่ากับคนบ้านจำรุงไม่มีใครรู้ว่าเมื่อคืนน้ำท่วมตรงนี้เพราะไม่มีใครเกี่ยวข้อง ฉะนั้นเปิดต้องรู้ว่าวิทยุชุมชนมีเพื่ออะไรพอจับหัวใจก็ไปจับเคสพอจับเคสได้แล้ว ก็ไปดูว่าแต่ละแห่งเป็นยังไง อยู่ยังไงแล้วก็สื่อออกมาว่าอยู่อย่างนี้เพราะปัจจัยอย่าง นี้เพราะฉะนั้นปัจจัยต่างๆจะช่วยให้วิทยุชุมชนคงอยู่หรือว่าจะจะไปเจอ วิทยุชุมชนแห่งหนึ่งที่ปรากฏว่ารายการกระตือรือร้นออกฤทธิ์ได้แล้วที่อำนาจเจริญ ของคุณวิเชียรไม่ทราบว่าคุณชายเจอปาวที่อำนาจเจริญแกมาที่โรมา 2 คนแล้ว เวลาแกทำก็ทำอยู่ 2 คน แต่เวลาตามหัวใจเต็มร้อยมัย เพราะฉะนั้นตรงนี้นั้นหยุด คนฟังไม่ฟัง อยู่เพราะหัวใจคน 2 คนต่างหากแต่ว่าเค้าอาจจะมีจุดอ่อนในเรื่องที่ว่า เค้าไม่สามารถดึงคนชวนคนเราก็ไม่รู้จะไปโทษเค้าก็ไม่ได้เราไม่รู้ว่าคุณชุมชน เค้าเป็นยังไงชุมชนที่เข้ามาอาจจะไม่ฟังกันก็ได้ อย่างของชายชาติชายที่ไปเจอแล้วพี่มา พูดเลยว่าจำรุงมีความเป็นครอบครัวคือพี่เจอในสิ่งที่ชายชาติชายไม่ได้บอกนะพี่ไปดู แล้วพี่ที่ปะวันนั้นเอานักวิชาการไปและเอานักดนตรีมาแสดง คนข้างๆพี่พูดถึง</p>

เลย กับมนุษยชน และการสื่อสารของสมาชิกในชุมชน นั้นตรงนี้เนี่ยถ้าเรา ยึดให้มันจับให้แน่นเราก็จะเจอ แต่ที่จะต้องระวังให้มากก็คือ หนูก็จะมอง แบบใส ๆ คือมันแย่งชิงกันเมื่อไหร่ มันเป็นข้อดีและก็จะละเอียดอ่อนที่ไม่ต้อง พะวงว่าใครจะทะเลาะกันเรื่องอะไรนะ ถ้ามองเป็นเรื่องทะเลาะกันแล้วไม่ เข้าไปเลยก็จะกลายเป็นแดนสนธยาหรือแดนอำนาจ ก็คือต้องเข้าไปในทาง เดียวกัน มันก็ต้องตระหนักว่ามันไม่มีอะไรใส ๆ ในโลก เป็นนักวิชาการเนี่ย มันจะต้องรู้เท่าทัน และตื่นลึกลงมาบาง เราจะต้องเข้าไปสังเกตโดยขาด มุมมองความลึกด้านการอ่าน ลองตั้งข้อสังเกตตั้งแต่ต้นเลย เพราะว่าถ้าเรา ไม่เหมือนกับว่างานวิจัยเราจะผิวเผินมาก ถ้าเราเข้าไปโดยขาดทฤษฎีเนี่ย บางคนอาจจะมองว่าดี แต่จริง ๆ แล้ว ไม่ใช่อันนั้นมันจะซื้อใส่ บริสุทธิ์เกินไป เราจะต้องรู้คือถ้าเราไม่ใช่ทฤษฎีวิพากษ์ เพื่อที่จะเข้าไปศึกษาโครงสร้างเรา ก็จะไม่เข้าใจว่าวิทยุชุมชนถึงมีปัญหา แล้วเราก็ไม่รู้เลยว่าตกลงเราควร จะทำอะไร จะเข้าข้างใครดี เพราะแต่ละฝ่ายก็พูดดีมีเหตุผล ฉะนั้นมันก็ จะต้องวิเคราะห์สังคมโดยภาพรวม

คนเข้ามาจัดรายการจะรู้เลยว่าวิทยุชุมชนของเราใครควรทำอะไร ใครเป็นคนบริหารก็คือคนที่เป็นตัวแทนมาจากชุมชนก็คือไม่ใช่ใครก็ได้นะ แต่เราก็จะมีกลุ่มที่เป็นชุมชน ถ้ากลุ่มชุมชนนั้นปลูกกล้วย และเกษตรกรที่ ปลูกกล้วย เกษตรกรปลูกข้าวก็จะมีแม่บ้านและกลุ่มเยาวชน กลุ่มผู้สูงอายุ ซึ่งคิดว่าเป็นตัวแทนของกลุ่มพวกนี้ เขาจะต้องอยู่ในกรรมการดำเนินการ หรือกรรมการบริหารวิทยุชุมชน เราจะสามารถบอกได้ว่า อะไรคือ วิกฤติ แต่เราฟันธงไม่ได้ ทุกอย่างเราจะประนีประนอม สุดท้ายเราถูกลาก ไปด้วยอำนาจของชุมชน คือถ้าเรารู้จักวิทยุชุมชนคืออะไรนั้นเราจะรู้เลยว่า อะไรคือไม่ใช่"

3.3. ผศ. ลัดดาวรรณ อินทจักร อาจารย์ประจำคณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัย เชียงใหม่

ลัดดาวรรณ: วิทยุชุมชน ยังเป็นความหมายเดิม ที่นักวิชาการว่าเป็น วิทยุชุมชนที่เข้มแข็งที่ชุมชนช่วยกันผลัดกัน เป็นสื่อทางเลือกที่ให้แก่คน คนน้อยในพื้นที่ได้แสดงออก และมีพื้นที่สื่อสารกัน ส่วนในรายละเอียดว่า มี การโฆษณาไหม ใครเป็นคนจัดการ นั้นเป็นอีกเรื่องหนึ่ง ถ้าในความหมาย ของตัวดิฉันเอง ก็คิดว่าเป็นสื่อทางเลือกอีกสื่อหนึ่ง

นักวิจัย: แต่ทุกวันนี้สถานการณ์สถานีวิทยชุมชนมันเปลี่ยนไป ในมุมมอง อาจารย์มองยังไ้กับความเปลี่ยนแปลง?

ลัดดาวรรณ: พี่ว่าการเปลี่ยนแปลง มันเป็นเพราะว่า มีคนกลุ่มหนึ่งที่ขาดทางเลือกอยู่ คือ กลุ่มธุรกิจรายย่อย มันก็เลยทำให้รู้สึกเหมือนกับว่ามี การเปลี่ยนแปลงไป แต่จริง ๆ ตัวเรายังเข้าใจว่ามีการเปลี่ยนแปลงที่ผ่านมามันเป็นเพียงจุดเริ่มต้นที่เรากำลังแสวงหาหนทางที่เป็นไปได้ ไม่มีถูกผิด เป็นกระบวนการเรียนรู้เบื้องต้น อาจมีสิ่งที่ใกล้เคียงความคิดเดิมกับสิ่งที่ไกล ออกออกไปเป็นระยะๆ แค่นี้เอง

นักวิจัย: เพราะฉะนั้นวันนี้ คำว่าวิทย์มันจะไม่พูดคำว่า วิทยชุมชนอย่างเดียว นิยามหรือคำศัพท์มันต้องเปลี่ยนแปลง หมายถึง วิทยชุมชนจะไม่พูดแต่ว่า วิทยาภาคประชาชน

ลัดดาวรรณ: พี่กำลังมองต่อว่า วิทยชุมชนก็ยังเป็นวิทยชุมชน แต่วิทยอื่น ๆ ที่น้องเปิดพูดเมื่อสักครู่ พี่ว่ามันก็จะเข้าวิทยชุมชนลักษณะอื่น แต่มันเป็นการเรียนรู้ ที่เรายังไม่ฟันธงว่าเขาผิดเขาถูก ตอนนี้ทุกคนใช้นิยามคำนี้เพื่อที่จะแทรกตัวเข้ามาปฏิบัติกิจกรรมทางการสื่อสาร เพราะขาดช่องทางเท่านั้นเอง คือ เขามานิยามคำว่าวิทยชุมชนไปให้แต่บางคนก็อาศัยสถานการณ์ตรงนี้เข้ามามีส่วนร่วมทำวิทยชุมชนรายเล็กรายน้อย

4. ความหมายของวิทยชุมชน ในบริบทของนักสื่อสารมวลชนที่ ทำงานอย่างมีจุดยืน เพื่อให้สื่อ นั้นเป็นกลาง และเป็นช่องทางในการสื่อสารของประชาชนอย่างแท้จริง วิทยชุมชน จึงเปรียบเสมือน ช่องทางหนึ่งของการสื่อสารที่คนในชุมชน สามารถบริหารจัดการและจัดการกันเองได้โดยปราศจากการครอบงำของทุนนิยม หรือจากความรู้สึกที่ต้องการให้ กลายเป็นเครื่องมือของใครบางคน เช่นเดียวกันกับการที่พระราชบัญญัติประกอบกิจการ วิทยกระจายเสียงและวิทยโทรทัศน์ จะต้องเกิดขึ้นจากการสำรวจความต้องการของ ประชาชน เพื่อให้ทราบแนวทางการบริหารจัดการสื่อ ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และเกิด ประโยชน์ ในการสร้างความเข้มแข็งให้กับชุมชน มากกว่าการเป็นสื่อที่คอยจ้องจับผิด การทำงานของใคร

เทพชัย หย่อง นักวิชาชีพสื่อสารมวลชน และรักษาการผู้อำนวยการสถานีโทรทัศน์
ไทยทีบีบีเอส

เทพชัย: "ผมว่าคำว่าวิทยุชุมชนในความหมายดั้งเดิมมันก็ถูกอยู่ แล้วนะในความหมายที่เราเข้าใจกันแต่ดั้งเดิมเป็นวิทยุเป็นสื่อที่ตอบสนองหรือสะท้อนความเป็นไปของสังคม ไม่แสวงหาผลประโยชน์ทางการเมืองทางธุรกิจนั่นคือคำนิยามที่ถูกต้องถึงแม้จะไม่ใช่เป็นทางการก็ตาม ส่วนหนึ่งบรรจุไว้ใน พรบ. คลื่นความถี่สื่อภาคประชาชน แต่ว่าผมก็ว่าภาพมันก็เปลี่ยนไปเพราะว่ามันก็มีกลุ่มธุรกิจและกลุ่มการเมืองทั้งระดับท้องถิ่นและระดับชาติเนี่ยมองวิทยุชุมชนเป็นช่องทางใช้ประโยชน์เพื่อผลทางการเมืองทางธุรกิจไปมันก็เลยไม่สามารถเห็นภาพชัดเจนได้ว่าจริงๆ แล้วเนี่ยในทางปฏิบัติวิทยุชุมชนมันคืออะไรกันแน่ มันมีอะไรบดบังเหมือนภาพที่เกิดขึ้นไม่กี่แห่งเกิดขึ้นเพราะว่าชุมชนต้องการสะท้อนปัญหาแลกเปลี่ยนประสบการณ์มันก็เป็นสิ่งที่ดีมากเพราะว่าที่ผ่านมาสิ่งที่ชุมชนได้รับส่วนมากเป็นสื่อที่มาจากส่วนกลางโดยมีพื้นฐานทางด้านธุรกิจเป็นหลักแต่พอวิทยุชุมชนเกิดขึ้นในยุคแรกเนี่ยก็เห็นเค้าได้ประโยชน์กันทุกคนตามที่ได้ไปสัมผัสมาก็คือก็เป็นสื่อที่คนในท้องถิ่นได้สื่อสารกันเองได้แลกเปลี่ยนประสบการณ์นะครับก็นำมาแลกเปลี่ยนหาข้อสรุปว่าหาแนวความคิดในการแก้ปัญหาสะท้อนความเป็นไปทางสังคมให้รับรู้ถึงกันได้แต่พอมีเรื่องของธุรกิจเข้าไปแทรกมีเรื่องการเมืองเข้าไปแทรกเพราะมีเรื่องคลุมเครือเรื่องของความผิดพลาดของกฎหมายวิทยุชุมชนก็เลยถูกตีความขยายความจนวายตีความไปทำให้ไม่รู้ว่าเป็นจริงแล้วคืออะไรกันแน่ทำให้หลายๆคนสงสัยว่าวิทยุชุมชนมีประโยชน์จริงๆเปล่าหรือเป็นเครื่องมือของนักธุรกิจหรือฝ่ายการเมืองที่มีกรมประชาสัมพันธ์เข้าไปเกี่ยวข้องแล้วไปยุ่งกับการเมืองซึ่งก็ดีกว่าให้ทุกคนทุกฝ่ายมานั่งร่างนิยามเหล่านี้ใหม่ก็เลยมีกฎกติกาใหม่มาจริงๆแล้วว่าการจะเป็นวิทยุชุมชนจริงๆได้ต้องมีองค์ประกอบอะไรบ้าง

5. นิยามความหมายใหม่ เมื่อสถานการณ์วิทยุ เปลี่ยนไปตามกระแสเศรษฐกิจ และการขับเคลื่อนทางด้านการเงิน ทำให้เกิดโลกทัศน์ใหม่ทางด้านการสื่อสาร ในฐานะที่สื่อไม่ได้เป็นเพียงการครอบงำในโลกของคนที่มีกำลังในการลงทุนเท่านั้น แต่เป็นการให้โอกาสกับเจ้าของธุรกิจรายย่อยในต่างจังหวัด วันนี้ จึงเกิดคำว่า วิทยุท้องถิ่นไทย หรือ วทท.

ขวรงค์ ลิ้มปัทมปาณี นักสื่อสารมวลชน หัวหน้าศูนย์ข้อมูลหนังสือพิมพ์ไทยรัฐ และ
เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ

Name	Text
ขวรงค์:	เออ..ผมไม่ยากให้ไปไกลถึงว่า..มันพอหรือไม่พอ ก็ต้องจัดสรรให้พอ เพราะว่าตอนนั้นเราก็กังไม่รู้อะไร เพราะว่าพอเอาเข้าจริงๆเนี่ย มันก็ต้องมาวางแผนว่า..วิทยุชุมชนควรมีแค่ไหน จำเป็นแค่ไหนยังไง มันก็ยังไม่ได้ลงตัวว่า มันเป็นวิทยุชุมชนที่ฟังเฉพาะในหมู่บ้านริ่ปาว ในตำบลหรือปาวมันต้องฟังกันทั้งอำเภอ เนี่ยมันก็ยังไม่ชัดเจน ผมก็คิดว่ามันก็ต้องไปอีกขั้นหนึ่งที่จะไปพูดถึงแผนแม่บทว่ามันควรจะมียุทธศาสตร์วิทยุชุมชนแค่ไหนยังไง ซึ่งตอนนั้นยังไม่มีใครทำตรงนั้น ใครอยากเปิดก็เปิด ใครพร้อมจะทำก็ทำไปก่อน
นักวิจัย :	รูปแบบปัจจุบันเนี่ย..บางส่วนมันก็คล้ายๆกับการโฆษณา..
ขวรงค์:	พวกนั้นผมไม่เรียกว่าวิทยุชุมชน ผมเรียกว่าวิทยุท้องถิ่น
นักวิจัย :	คำว่าวิทยุท้องถิ่นนี้ ที่ป๋องร่วมร่างกำกับด้วยใช่มั๊ย?
ขวรงค์:	ใช่
นักวิจัย :	ทำไมวันนั้นถึงทำตรงนี้?
ขวรงค์:	ก็..คือมันเริ่มจากเจตนาผมว่าเค้ายอมรับว่าเขาไม่ใช่..วิทยุชุมชน ถามว่าทำไมถึงไปช่วยช่วยเพราะเขายอมรับว่าเขาไม่มีวิทยุชุมชน เราเห็นว่ามันกล้าอะพวกนี้..มันไม่ไปหลบชายกระโปรงวิทยุชุมชนมาหากิน กล้าที่จะบอกว่าตัวเองไม่ใช่วิทยุชุมชนเพราะฉะนั้นเราก็ต้องส่งเสริมเค้าให้เค้ามีที่ยืนมีอะนั่นเค้าก็จะไม่มีที่ยืน ถ้าเราไม่ส่งเสริมเนี่ยมันก็เสร็จเจ้าใหญ่หมด วิทยุ มอนอ ยังเสร็จเสียตั้งเลย..
นักวิจัย :	เดี๋ยวนี้ไม่เสร็จแล้ว..บริหารจัดการได้ ที่ป๋องมอง มอนอ ยังไง ที่เนี่ยมันไม่มีผู้บริโภครายใหญ่แล้วมันก็ต้องดูแลตัวเอง ที่ป๋องคิดยังไง?
ขวรงค์:	ก็เราว่ามันอยู่ที่มหาวิทยาลัยจะ โพลีชั่นตัวเองตรงไหน ตั้งเองจะเป็นบริการสาธารณะซึ่งมันก็ควรจะเป็นอย่างนั้นนะ เพราะว่าป๋องเป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ
นักวิจัย :	อ้างเสมอว่าเงินไม่พอ..กำปั้นทุบดินเกินไปมั๊ย?
ขวรงค์:	คือจริงๆแล้วก็ไม่จำเป็นนะ คือเอาเข้าจริงๆแล้วบริการสาธารณะมันก็มีโมเดลหลายที่ว่าบริการสาธารณะจะหารายได้ไม่ได้เลย บริการสาธารณะที่หารายได้ ได้ก็มีเพียงแต่ว่ามันจะแค่นั้นถึงจะพอมันจึงเป็นประเด็น ใส่มั๊ย..ก็ต้องอยู่ที่ว่าจะเป็นโยบายอย่างไร แต่ถ้าถามผม ผมก็จะหารายได้เท่าที่มันเลี้ยงตัวได้ คือมีรายได้แล้วก็มีกรรมการที่อิสระเข้ามาดูใส่มะ ซึ่งกรรมการก็คงไม่มาจากมหาวิทยาลัยแต่ต้องมีคนมาจากภาคราชการ ชุมชนมาจากภาคธุรกิจที่เป็นอิสระเข้ามาร่วมเป็นกรรมการ กรรมการเนี่ยก็สามารถให้นโยบายเรื่องเงินทองก็ต้อง รีพอร์ท คณะกรรมการอิสระนี่
นักวิจัย :	ที่ให้ประสานกับประธานหอการค้าสภาอุตสาหกรรมเพื่อจะให้เข้าไปตามหลักเกณฑ์
ขวรงค์:	ถามผมว่าจะทำยังไงผมก็ทำอย่างนั้นแหละ ผมก็มอง คือ..ผมไปเห็นโมเดลของเยอรมันว่าเป็นที่โอเคนะ

นักวิจัย :	เค้าเข้มแข็งมากนะ..เยอรมันอะ
ชวรงค์:	ออ..เค้าได้เงินจากภาษีที่เก็บจากเครื่องรับแต่ถึงอย่างอย่างนั้นเค้าก็ไม่พอ เค้าต้องหา รายได้ อันนี้ผมฟังจากเค้านะ แต่ผมเองก็ไม่เชื่อเท่าไร คือ..เค้าบอกว่าที่เค้าจำเป็นต้อง มีโฆษณาเนี่ยเค้าถูกเรียกร้อง..
นักวิจัย :	เขาคือใคร
ชวรงค์:	คือสถานีโทรทัศน์สาธารณะของเยอรมัน
นักวิจัย :	ที่เดียวหรือหลายที่?
ชวรงค์ :	ไม่หรอก..ก็หลายที่ โดยภาพรวมเค้าบอกว่าธุรกิจอยากได้ช่องทางของคุณเนี่ย..สื่อ สินค้าออกไป คือเค้าก็ไม่ได้บอกว่าเค้าไม่ได้เป็นคนอยากที่จะได้รายได้เอง เหม..อินเตอร์เน็ต เนี่ยบอกเนี่ยเลย..อยากได้เวลาออกอากาศของคุณเนี่ยซึ่งมีคนนิยมเหลือเกินอยากจะ อะไรอย่างเนี่ย ก็เลยขออนุญาตจากคณะกรรมการอิสระว่าขอมีโฆษณาในช่วงนี้อะไร อย่างเนี่ยนะครับไม่เกินกี่นาทีอะไรก็ว่าไป ในช่วง2ทุ่ม-4ทุ่มอะไรทำนองเนี่ยนะ ผมไม่ แน่ใจ เพื่อจะเปิดให้มีช่องโฆษณาได้
ชวรงค์:	นิยามก็ภาคธุรกิจคงไม่ต้องนิยามนะ..ก็คงรู้อยู่แล้วว่าแสวงหากำไร บริการชุมชนเราก็เรา พูดถึงเรื่องวิทยุชุมชนแน่นอนบริการก็ต้อง เซิร์ฟชุมชนเป็นหลักไม่ควรจะมีโฆษณา นั้น มาถึงบริการสาธารณะโดยหลักจริงๆก็ไม่ควรจะมีโฆษณาแล้วควรจะต้องหลุดออกจาก การควบคุมจากรัฐ พุดง่ายก็คือรัฐไม่ควรจะมีสถานีวิทยุของตัวเองโดยหลักการแต่ว่าของ เราประนีประนอมนะครับต้องยอมให้
นักวิจัย :	ตอนนี้ทหารเค้า..
ชวรงค์:	ก็คงต้องประนีประนอมอย่างที่บอกแต่ว่าสุดท้ายต้องไปนิยามตัวบริการสาธารณะว่าจะต้อง ทำยังไงบ้างคุณจะต้องเพื่อประโยชน์สาธารณะอย่างไรไม่เพื่อประโยชน์ของรัฐบาล
นักวิจัย :	ในบริบทของสังคมไทยมันมีคำว่าเกรงใจกันอยู่ สมมุติเรารู้จักกับนายกเทศมนตรี เอย น้องอ่านข่าวให้พี่หน่อย
ชวรงค์:	แต่ก็โอเค..แต่ถ้าถ้าเราไปพาดพิงใครต้องไปถามอีกฝ่ายหนึ่งได้นะ
นักวิจัย :	เกิดขึ้นไม่กับพาดพิง เรื่องถนน สร้างถนน แต่เราอยู่ในใจว่าถนนเนี่ยมันกินกันไป ประมาณ30%
ชวรงค์:	ก็ต้องที่หลุดลงได้แต่อาจจะต้องถามคนที่เค้าไม่เห็นด้วยเค้าสงสัยว่าถนนเค้ามีนอกมีใน อะไรป่าว ต้องพูดกันให้ชัด
นักวิจัย :	ฮ่าว..อย่างนี้ก็ตัดความสัมพันธ์..
ชวรงค์:	ตัดยังไง..ก็ต้องพูดกันให้ชัด
นักวิจัย :	เค้าก็ต้องว่าเราไม่เกรงใจกัน
ชวรงค์:	เอ..ไม่สิ เรายังยืนยันว่าเราเป็นบริการสาธารณะ ลงได้..แต่ก็ต้องถามอีกฝ่ายหนึ่ง ตอนผมทำ บก.หน้า..ข่าวเลือกตั้ง นัข่าวต่างจังหวัดส่งข่าวมาเซียร์ส.ส. คนนี้ พรรคนี้ ผม บอกเอ..คุณส่งผมได้นะแต่ผมต้องเช็คอีกพักนะ พักอีกสองพัก
นักวิจัย :	แล้วเค้ายอมมั้ย

ชวรงค์ :	ก็ต้องยอม..ไม่ยอมได้ไง
นักวิจัย :	บ้ังเถียงว่าที่ป้อมมีออเทอร์โรในทางสี่อยู่แล้วเค้าก็เลยยอม
ชวรงค์ :	ไม่..อันนั้นต้องไปดูภูมิคุ้มกันของสถานี่มีแคไหน
นักวิจัย :	ถ้ามองกลับมาที่บริการสาธารณะ ถ้ายังงั้นจะอยู่ได้อย่างไรเมื่อฉันจะต้องเชื่อมโยงกับท้องถิ่นก็คือ องค์การบริหารในท้องถิ่น
ชวรงค์ :	ก็ต้องไปอยู่ที่กระบวนการจัดรูปแบบซึ่งตามว่านับวันนี่ก็ยังไม่เคลียร์เนี่ยกฎหมายก็เป็นวันก็ต้องรื้อกันใหม่หมดคือทุกวันนี้ตัวร่างเดิมของกฤษฎีกาเนี่ย..ไปเขียนแบบว่า..บริการนี้คนนี้ทำบริการนั้นคนนั้นทำ คือ มันลือกไปหมดเลยซึ่ง..มันต้องเปลี่ยนคอนเซ็ปใหม่เรากำลังลือคอนเซ็ปใหม่ไม่ให้ไปเขียนว่า..บริการคนนั้นทำ คนนี้ทำเท่านี้อะไรแบบเนี่ย
นักวิจัย :	อัตราส่วน 20 40 40
ชวรงค์ :	ไม่มี..มีที่ไหน พูดกันไปเลอะเทอะ มีแต่10 พรบ.เขียนว่าไม่น้อยกว่า20ที่ให้บริการชุมชน ผมก็พูดไปทุกที่ว่าเลอะเทอะ มันอาจจะเป็นภาคชุมชน40ก็ได้เพราะว่ามันเขียนอย่างน้อยอะ
นักวิจัย :	เพราะมันพูดว่าสเตทชุมชน20
ชวรงค์ :	เคย..ไม่มีในกฎหมาย
นักวิจัย :	มันไม่ได้ระบุในกฎหมายแต่..เค้าพูด
ชวรงค์ :	ก็ไอ้พวกเลอะเทอะทั้งหลายพูดงงอย่างนั้น พวกนักวิชาการเลอะเทอะทั้งหลายพูดกัน ก็ต้องโทษนักวิชาการนี้แหละ..ไปตีความกันเองให้มันสับสน ไม่มีที่ไหนเขียน แต่20%อะกฎหมายเขียน
นักวิจัย :	อย่างน้อย..
ชวรงค์ :	อา..อย่างน้อยร้อยละ20
นักวิจัย :	เนี่ยบ้ังเถียงว่าไม่ได้ไปนั่งจับผิดวิทยุชุมชนหรือไปนั่งถกเถียงนักวิชาการแต่พยายามจัดความรู้ทั้งหมดว่าวิทยุชุมชนคือสื่อภาคประชาชนแล้วก็มองว่าสิทธิของประชาชนคือโคเนวาร์ออกมาได้
ชวรงค์ :	ใช่..วิทยุชุมชนก็คือไปส่งเสริมสิทธิในการสื่อสาร
นักวิจัย :	ใช่..มันเป็นอีกทางที่เราเลือกจะศึกษาและขัดที่สุด
ชวรงค์ :	หน้าที่หลักของวิทยุชุมชนคือรับรองสิทธิในการสื่อสารเพราะว่าทำขึ้นมาที่จะวางไว้ เป็นอยู่รัฐธรรมนูญ40ก็มีแต่ตอนนี้เค้าคิดว่าน่าจะมีองค์กรขึ้นมาทำให้เป็นอิสระแต่ยังไม่ลงตัวซะทีเดียวว่าหน้าตาจะเป็นยังไงก็ยังไม่ถึงกันอยู่ ก็..หลักการก็นำมาจากภาคประชาชนแต่รายละเอียดยังไม่อยากให้พื้นธงตอนนี้เค้ายังรับฟังความคิดเห็น
นักวิจัย :	ไม่ได้มองว่ามันจะหากินหรือไม่หากินยังไงแต่เรามองว่าเราจะจัดการสิทธิภาคประชาชนได้อย่างไรในเมื่อชุมชนเองก็ควรได้รับเวทีแสดงความคิดเห็นของเค้าเพราะผ่านสื่อวิทยุง่ายสุดแล้วมันไม่ได้มีอะไรมารองรับมากมาย
ชวรงค์ :	ใช่..ถูก
นักวิจัย :	เพราะถ้าวันนี้วิทยุมันดีเนี่ยก็จะยกระดับคนฟังได้มากขึ้นก็เลยพยายามเดินไปหาวิทยุที่มัน

	ใช่จะ ใช่ที่จะไปยกระดับคนฟังจริงๆที่เนาะยังงี้ ไม่ใช่วิทยุที่เปิดเพลงไปวันๆหรือเลี้ยงตัวเองไปวันๆ หรือวิทยุท้องถิ่นก็ได้
ชวรงค์ :	ไม่เนาะ..ต้องมองที่เซอร์วิสเอามารวมกันไม่ได้
นักวิจัย :	เรามองว่าเป็นวิทยุเหมือนกัน
ชวรงค์ :	ไม่ได้ วิทยุท้องถิ่นไทยเค้าเป็นวิทยุธุรกิจ
นักวิจัย :	แล้วยังงี้เรายังให้เค้าอยู่ในช่องทางตรงนี้หรือ ช่องทางทำมาหากิน..ต่อไปมันก็จะกลายพันธุ์กันหมด
ชวรงค์ :	ไม่..วิทยุท้องถิ่นเค้าก็ต้องอยู่ในภาคบริการธุรกิจเค้าจะไม่เกี่ยวกะวิทยุชุมชน..คนละเรื่องกันนะ
นักวิจัย :	มันก็จะไม่ใช่สื่อภาคประชาชนที่แท้จริง
ชวรงค์ :	ไม่ใช่แน่นอน..ไม่ใช่ เค้าประกาศตั้งแต่แรกว่าเค้าไม่ใช่
นักวิจัย :	งี้..เราจะให้มันเกิดมาทำไม..เมื่อมันก็หากินอยู่ทุกวันอยู่แล้ว
ชวรงค์ :	เรายอมรับไว้ว่าต้องมีภาคธุรกิจ
ชวรงค์ :	ผมไม่ได้ทำวิทยุชุมชนงั้น..ผมทำวิทยุท้องถิ่น
นักวิจัย :	ท้องถิ่นก็ได้
ชวรงค์ :	เค้าต้องชัดเจนว่าตัวเค้าเป็นใคร เค้าจะทำอะไรในอนาคต เค้าก็ตามผมบ่อย คือ..ตัวองค์กรที่ทำวิทยุท้องถิ่นเนี่ย กรมประชาสัมพันธ์เองก็ไปสร้าง คือเอาเมืองขึ้นของตัวเองเนี่ยไปสร้างเป็นสหพันธรัฐ เป็นสมาคมบ้าง เป็นสมาพันธ์บ้างซึ่งก็เลยทำให้ยังสับสน ก็เลยมีกลุ่มเนี่ย นักจัดรายการที่ไปตั้งสถานีวิทยุที่ใช้ชื่อชุมชนก็สับสนตัวเองแล้วก็เห็นชอบไม่ชื่อ วทท. ลอยมากไปเกาะ พอเห็นวทท. ก็ไม่ได้ให้หลักประกันอะไรที่ชัดเจน เห็นลึกลงลวยมาก ขอนที่กรมประชาสัมพันธ์พยายามจับมามีความร่วมมือเนี่ยก็วิ่งเกาะอีก ผมเลย..พวกนี้ก็โทรมา พวก วทท. ก็โทรมาถามผมว่า..นี่..จะทำกับพวกนี้ดี ผมบอกตัดไปเลย พวกนี้เพราะพวกนี้มันไม่ชัดเจนในหลักของตัวเอง ว่าตัวเองเป็นใคร ตัวเองต้องการจะเป็นอะไรในอนาคต นี่คือพวกที่หวังประโยชน์เฉพาะหน้า จังพวกนี้ปล่อยมันไปตามกรรมไปก่อนวันหนึ่งก็รู้เองอะ
นักวิจัย :	สถานการณ์แบบนี้แบบนี้เกิดขึ้นบ่อยมัยในประเทศไทย ทำไมถึงมีแบบนี้เกิดขึ้นกับพวกที่หวังที่จะสื่อทำอะไรอย่างที่เราเล่ามาก็เนี่ย
คุณชวรงค์ :	มันเรื่องปกติเน..คือเราก็ไม่รู้ว่ ระบบสัมปทานวิทยุแล้วไปขายเวลากันไปก็ทอดๆเนี่ยเน มันเกิดตั้งแต่เมื่อไหร่..อันนี้บอกตรงๆว่าไม่เคยศึกษามา แต่ว่าระบบแบบนี้..เป็นตัวตอบโจทย์ว่าทำไมถึงเกิดระบบแบบนี้ เพราะฉะนั้นตอบไปแบบหลักการมันก็เกิดจากการผูกขาดกรรมสิทธิ์วิทยุกระจายเสียงโดยรัฐ องค์กรของรัฐเท่านั้นเอง มันคือรากของของปัญหาที่ใช้สถานีวิทยุของรัฐ ของหน่วยงานของรัฐเนี่ย..ไปเพื่อประโยชน์ส่วนตัวไม่ใช่เพื่อประโยชน์สาธารณะก็ไปให้สัมปทาน เสียโน้นนี่ อะไรก็ว่าไป ก็ทอดก็ทอดก็ไปซื้อขายกันอะไรอย่างงี้ มันก็กลายเป็นปัญหาที่หนักหนามากๆ พอถึงเวลาเค้าก็บอก..เฮ้ย..ไม่เอา เค้าจะจัดคลื่นตรงนี้ใหม่ มันก็โกลาหลดิ.. นี่คือรากปัญหาที่มันเกิดขึ้น มันก็เป็นรากที่ใคร

	สร้างไว้ก็ไม่รู้..เราก็ไม่ได้ไปศึกษา..แต่มันก็คงคู่มากับอุตสาหกรรมวิทยุไทยมาตั้งแต่ไหนแต่ไร ผมจำได้..ตั้งแต่ผมเกิดมาก็มีโฆษณาใช้วิทยุต่างจังหวัดนี่นะครับ ยาหมोज้าง..อะไรบ้าง..เราจำได้ เราเกิดมามันก็มีพวกนี้แล้วอะ
นักวิจัย :	ในใจประชาชนอะไม่ค่อยจะคิดหรอกว่าไอ้คลื่นพวกนี้เป็นของเรา
คุณชวรงค์:	ใช่ครับ..อันนี้ใช่ครับ
นักวิจัย :	คือคิดในใจว่าเป็นของรัฐ แล้วแต่เค้าจะจัดสรร ซึ่งที่จริงไม่ใช่
คุณชวรงค์:	(อ่านสมาคมวิทยุต่างๆให้ฟัง) สมาคมวิทยุชุมชนคนรักภักดี..เครือข่ายวิทยุเสียงธรรมเพื่อประชาชน ชมรมวิทยุเพื่อการเผยแผ่พุทธศาสนา

ความหมายของคำว่า วิทยุชุมชน เปลี่ยนแปลง และเพิ่มเติมเป็นคำว่า วิทยุท้องถิ่นไทย ในนิยามต่างๆ ที่นักวิชาการทางด้านสื่อ และนักปฏิรูปการสื่อสารได้กำหนดความหมายเอาไว้ ส่งผลต่อการนำเอาวิทยุ ไปใช้ในทางที่ไม่ถูกต้อง จนกระทั่งเกิด สถานีวิทยุ ขึ้นมามากมายในเมืองใหญ่ๆ ก่อให้เกิดการรบกวนกันระหว่างคลื่น มีผลต่อพฤติกรรมกรเปิดรับฟังรายการวิทยุของประชาชน ผู้วิจัยได้ทำการค้นหานิยามความหมายของวิทยุชุมชน จากประชาชนที่ดำเนินโครงการทดลองจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนทั้งประเทศไทย จากกลุ่มตัวอย่าง ที่มาจากคำแนะนำของนักวิชาการและนักสื่อสารมวลชนว่าเป็นจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนที่น่าสนใจไปเก็บข้อมูลในแต่ละภาค โดยจะเรียงลำดับตามภาค คือ ภาคเหนือ ภาคกลาง ภาคตะวันออก ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ และภาคใต้

ประมวลผลที่ได้จากการเก็บข้อมูลในชุมชน

คำถาม: *วิทยุ คือ อะไร? ชุมชน หมายถึงอะไร? วิทยุชุมชน หมายถึงอะไร?*

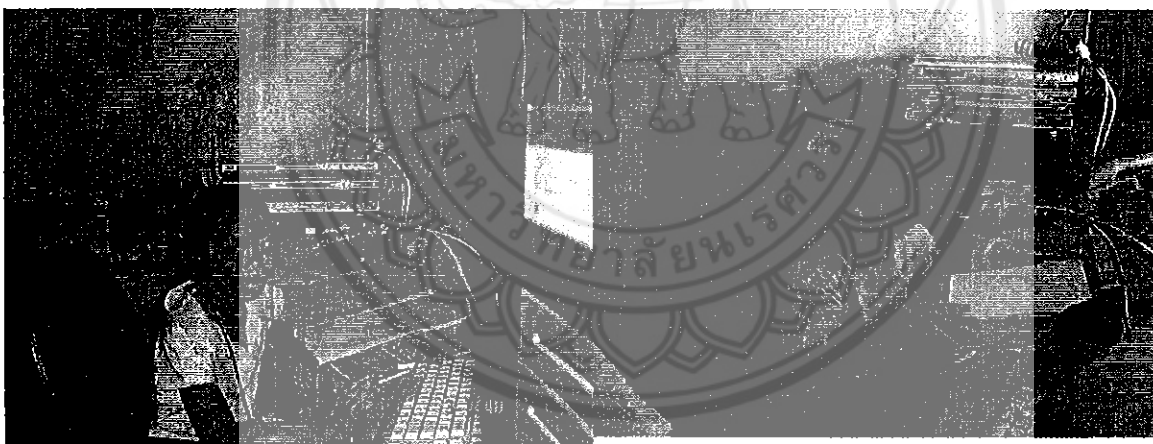
ภาคเหนือ

สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองปาย คลื่นเอฟเอ็ม 103.00 MHz อ. ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
ผู้ประสานงานพื้นที่ นางอาภรณ์ แสงโชติ

ภาพที่ 4.1

ด้านหน้าอาคารสถานีวิทยุชุมชน
เมืองปาย กับอัยยาศัยของ
คนในเมืองเล็กๆ สูงหนวด
กับโอกาสที่คนเมืองปายให้กับครอบครัว
เล็กๆ ของคนหนึ่งที่ย้ายมา
เป็นพลเมืองเมืองปายเต็มขั้น

ภาพที่ 4.2 ในสถานีวิทยุและเด็กตัวน้อยกับการจัดรายการวิทยุเพียง ลำพัง หักพูด เปิดเพลง
และรับสาย จดบันทึก

ชุมชนปาย เป็นชุมชนของคนไทยใหญ่ รวมทั้งยังเป็นแหล่งท่องเที่ยวที่สำคัญของจังหวัดแม่ฮ่องสอน ทำให้มีคนต่างถิ่นต่างชาติมาอาศัยอยู่ทั้ง ในลักษณะของนักท่องเที่ยวหรือมาประกอบอาชีพและพักอาศัยเป็นครั้งคราว ชุมชนปาย จึงเป็นชุมชนที่มีความแตกต่างในทางวัฒนธรรม และระบบประเพณี ภาษาพูด วิถีชีวิตที่เปลี่ยนไป

ภาพที่ 4.3: อาจารย์ แสงโชติ ผู้ประสานงานและแกนนำจัดตั้งวิทยุชุมชนปาย

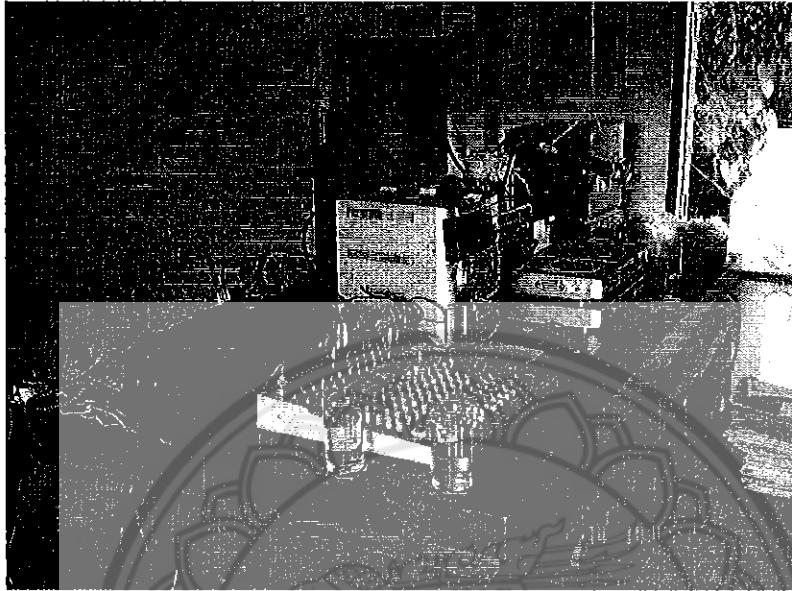
วิทยุชุมชนปาย ต้องตั้งอยู่ภายใต้แรงผลักดันจากกระแสโลกาภิวัตน์ที่ต่อต้านทั้งระบบทุนนิยม ระบบการสื่อสาร ระบบเทคโนโลยีทางการผลิตที่ทันสมัยของสถานีวิทยุในพื้นที่ ซึ่งหาเงินหารายได้จากค่าโฆษณาการทำงานที่อยู่ท่ามกลางการแข่งขัน ย่อมมีอุปสรรคและต้องร่วมแรงร่วมใจกันอย่างมาก พงษ์ประพัฒน์ หัวหน้าสถานีวิทยุ อธิบายความหมายของคำว่า วิทยุชุมชน คือ

“วิทยุชุมชน คือ วิทยุที่เราจัดทำขึ้นเพื่อชุมชน ในการส่งเสริมอาชีพ การประกอบรายได้ของชุมชน ผ่านทางวิทยุชุมชน หรือเป็นการให้ความรู้แก่ชุมชน ในการสร้างรายได้ รวมถึงการส่งเสริมการอนุรักษ์ธรรมชาติ และการประชาสัมพันธ์สินค้าชุมชน”
(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ภาพที่ 4.4: ผู้วิจัยและพงษ์ประพัฒน์ในอาคารที่ตั้งสถานี

จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนขุนยวม คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 MHz
ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน สถานที่ตั้งอยู่ในบ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.ขุนยวม
อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสังเวียน ดวงสุภา

ภาพที่ 4.5 อุปกรณ์วิทยุที่ตั้งอยู่ในบ้าน และขณะที่เก็บข้อมูล
งดออกอากาศเพราะคำสั่งปฏิบัติ จึงไม่ได้ยินเสียงรายการ แต่เป็นจากการบอกเล่า
เป็นความท้อของชุมชน และกลายเป็นเพียงเครื่องเสียงไว้สำหรับคนใน
บ้านหลังนี้เพื่อความบันเทิงเท่านั้น

ขณะที่พื้นที่ขนาดเล็กก่อนถึงจังหวัดแม่ฮ่องสอน ในอำเภอปายมีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น
และมีการเปลี่ยนแปลงเพราะชุมชนถูกรุกรานทางเศรษฐกิจอย่างช้าๆ ผืนดินในอำเภอ
ได้รับการซื้อขายจากคนนอก ชุมชนทางด้านทิศใต้จากตัวอำเภอแม่ฮ่องสอน
วิทยุชุมชนขุนยวม วันนั้นก็เงียบเสียงลง ด้วยอ้างคำสั่งคณะกรรมการปกครอง หรือ คปค.
ว่าให้ระงับการออกอากาศ วิทยุชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในบ้านพักของสังเวียน จึงกลายเป็นเพียง
เครื่องเสียงธรรมดาและคนที่ดูแลซึ่งหมดแรงที่จะทำวิทยุในอุดมการณ์อย่างที่ตั้งใจไว้
หากแต่คนที่อยู่ในบ้านยังคงมีความหวังว่า คนในชุมชนจะกลับมาเห็นความสำคัญ
ของวิทยุแบบที่ควรจะเป็น ภาพวิทยุของสังเวียนยังคงเป็นภาพวิทยุที่อยู่ภายใต้รัฐธรรมนูญ
ฉบับพฤษภาทมิฬ ว่า

“วิทยุ คือ ความเข้าใจของ
ชาวบ้านนะนะคือสื่อที่ชุมชนเค้า
พึ่งส่วนสื่อส่วนใหญ่มันอยู่ในมือของรัฐบาล
ส่วนใหญ่มัน ก็โฆษณาสาระมันมีน้อย
แล้วก็เรื่องบางเรื่องที่ชาวบ้านอยากจะ
สื่อออกไปมันไม่ได้สื่อ เช่น
ภูมิปัญญาต่างๆที่เค้าอยากจะคุย
กันในชุมชนนะครับ
จะบอกกันในชุมชนมันไม่ได้บอก

ภาพที่ 4.6: ผู้วิจัยกับสังเวียนในบ้าน ที่ทำเป็นสถานีวิทยุชุมชน

ส่วนใหญ่ต้องไปขอเช่ารายการเค้าต้องไปเสียเวลาให้เค้าตรงนี้สื่อมันก็ยังมีการแสดงอะไรอยู่
กรมประชาสัมพันธ์ยังไม่ปล่อย ก็จะมีคนจัดรายการที่ออกคุณธรรม
เค้าจะต่อต้านวิทยุชุมชนมากๆ บอกว่าวิทยุชุมชนไปรบกวนคลื่นของ
โทรศัพท์บ้างโทรศัพท์บ้างเครื่องบินบ้าง เอ๊ะเราก็ส่งความถี่ไปแค่ 30
วัตต์ เอ๊ะเราจะไปรบกวนใครก็ช่างกัน สารพัด
ชาวบ้านก็กลัวนี่แหละที่ขึ้นมาทำก็คือคนที่กล้าเข้ามาทำ ก็ถือว่า เป็นสิทธิที่แต่ละคนพึงมี”

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่
คลื่นเอฟเอ็ม 101.25 MHz เลขที่ 9 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ ผู้ประสานงานพื้นที่
นายอุ๊ต เขียวทอง

ภาพที่ 4.7: ที่ตั้งสถานีวิทยุชุมชนคนตาบอด อาศัยด้านบนของอาคารที่เป็นชมรมนวดแผนโบราณ ชุมชนของคนพิการทางสายตา

ในโลกของความมืดวิทยุเป็นเพียงสิ่งเดียวที่ทำให้คนที่อยู่ในโลกมืดมองเห็นได้ การสร้างเสียงเพลงอันเป็นความสุขเล็กน้อยเพื่อทดแทนความรู้สึกหดหู่หรือเข้ามาทำให้คนกลุ่มเล็กๆ ได้รับรู้เรื่องราวของโลกบ้าง เป็นคำตอบของ สื่อวิทยุที่ชัดเจน เป็นอรรถประโยชน์ของสื่อวิทยุอย่างแท้จริง อุ๊ต เขียวทอง ชายวัยใกล้เกษียณกับจิตใจอาสาเปิดชมรมนวดแผนโบราณเพื่อส่งเสริมอาชีพให้กับคนที่อยู่ในโลกมืดเช่นเดียวกันกับเขา ได้เรียกร้องให้รัฐบาลส่งเสริมการสร้างสื่อเพื่อคนพิการต่างๆ จากคำนิยามวิทยุที่ให้กับ

ผู้วิจัยไว้ว่า

อุ๊ต: ในความคิดของผม

วิทยุเป็นการกระจายเสียงซึ่งอาจจะ
มีข่าวสารหรือเพลงเพื่อความสุขของผู้ที่
ทำงานแล้วได้พักผ่อนฟังเพลงหรือข่าว
สารที่จะกระจายออกมาให้สังคมทั่วไปได้

รับรู้

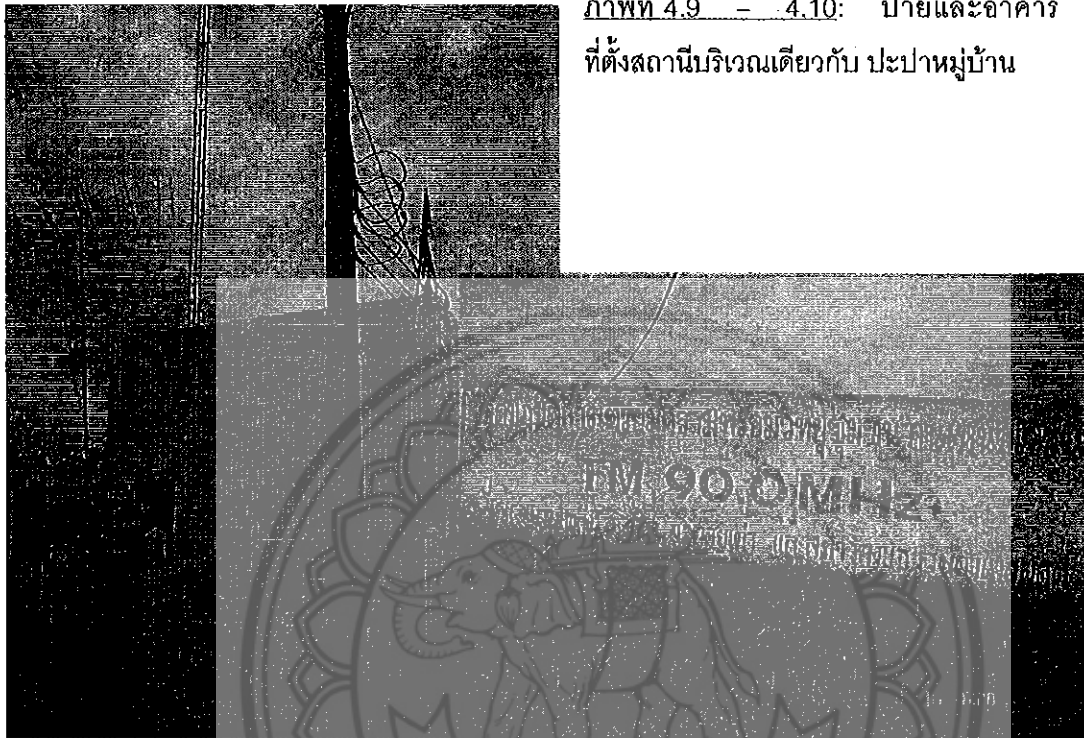
ภาพที่ 4.8: อุ๊ต เขียวทองและผู้วิจัยในห้องออกอากาศชั้นบนอาคาร

ผู้วิจัย: แล้ววันนี้วิทยุเปลี่ยนไปมัยความหมายของวิทยุอะคะ
พอมาทำสถานีเองเปลี่ยนไปมัยคะ

อู๊ด: ผมว่าไม่เปลี่ยนคือผมให้น้องๆ พยายาม
กระจายข่าวและเป็นสื่อที่ดีที่สุด การประชาสัมพันธ์ อย่างน้อยกลุ่มคนพิการ
เราเนี่ยก็จับกลุ่มกันเพื่อพวกเราเนาะเรามีข่าวสารอะไรต่างๆเราช่วยกันเผยแพร่ก็
เป็นเทคโนโลยีอันหนึ่งที่จะสามารถช่วยพวกเราได้
ผมเทียบนิดนึงคนตาดีอยากู้อ่านหนังสือพิมพ์คนตาบอดอ่านไม่ออกต้อง
ติดวิทยุหรือทีวีมัยครึบ ของผมนี่ดี 4 จะดูมาฟังข่าวแล้วช่อง 3
จะติดตามข่าวของช่อง 3 หรือนอนไม่หลับตอนตี 3
ก็จะฟังของทีไอทีวีเค้าจะเป็นข่าวสดนิวส์ข่าวอะไรต่างๆผมจะติดตามเพราะว่า
เราอ่านหนังสือพิมพ์ไม่ออกจะนั้นเราต้องติดตามวิทยุหรือทีวีอันนั้นเป็นสื่อที่ดี
ของคนพิการสามารถฟังได้ แต่ก็ยังมีโอกาสที่เสียเนาะ
อย่างทีวีถ้าจะออกข่าวส่วนใหญ่จะบอกกรมอตุเค้าไม่ประกาศเป็นเลขเป็นไรไซ
มัยจะส่วนใหญ่จะเปิดเพลงแล้วก็โชว์ตัวหนังสือหรือบอกเบอร์โทรให้เราติดต่อ
ตามเบอร์หนังสือหรือในทีวีอย่างนี้ซึ่งมันเสียโอกาสของคนตาบอดอย่างมาก
ตรงนี้อะครับถ้ามีโอกาสก็อยากให้ช่วยประชาสัมพันธ์ว่าอย่างน้อยทีวีก็ออกทั้ง
ตัวหนังสือผมก็ไม่เสียตาย

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน คลื่นเอฟเอ็ม 90.75 MHz ต.สอด อ. สอด จ.เชียงใหม่ บ้านเลขที่ 16 ม.5 ต.สอด อ. สอด จ.เชียงใหม่
ผู้ประสานงานพื้นที่ นายบุญจันทร์ จันทร์หม้อ

ภาพที่ 4.9 - 4.10: ป้ายและอาคาร
ที่ตั้งสถานีบริเวณเดียวกับ ปะปายหมู่บ้าน

เชียงใหม่ท่ามกลางความเปลี่ยนแปลงในเมือง หากแต่ในอำเภอที่ห่างออก
จากตัวเมืองไม่เพียงเท่าไรบนเส้นทางถนนที่สะดวก วิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน
ยังคงทำหน้าที่สะสมวัฒนธรรมภาษาของตัวเอง แม้ว่าในวันนี้จะได้รับการต่อต้าน
จากคนที่ไม่เข้าใจเพียงเพราะสื่อสารกันคนละภาษา ให้สั่งปิดและมองว่าจะเป็นสถานีวิทยุ
ที่ทำให้เกิดความเสียหายต่อความมั่นคงของชาติ เนื่องจากไม่เข้าใจว่าพูดอะไร
กันผ่านคลื่นวิทยุ อันเป็นการอ้างในกรอบวาทกรรมอำนาจรัฐที่มีเพียงไม่เท่าไร บุญจันทร์
จันทร์หม้อ ครูประจำโรงเรียนแบ่งปันพื้นที่ในบ้านตั้งเครื่องส่งกระจายเสียง ลุงหนาน
ได้บอกกับผู้วิจัยว่า วิทยุ คือ สื่อที่ทำให้คนที่มีอายุมากแล้วได้รับการผ่อนคลาย
และเป็นสิ่งที่ก่อให้เกิดประโยชน์เมื่อวิทยุเป็นเครื่องมือของการรักษาภาษาในล่ง
อันเป็นภาษาประจำชุมชนที่นี่ ให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข

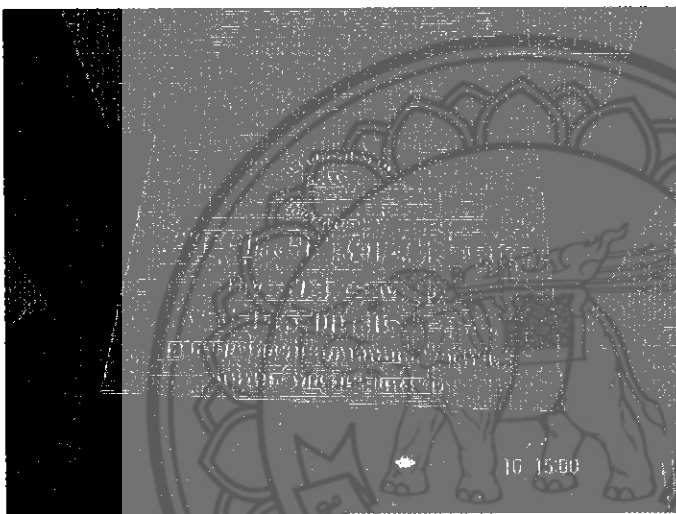
ภาพที่ 4.11: ลุงหนานขณะกำลัง
จัดรายการ

“ครอบครัวแต่ก่อนนี้เป็นครอบครัวใหญ่ แต่เดี๋ยวนี้กลับเป็นครอบครัวที่เล็กกว่าแล้วก็โดดเดี่ยว มันมีคนกลุ่มหนึ่งที่ถูกลานเข้าไปเรียนหนังสือแล้วก็เข้าไปทำงานในเมืองหมด ทั้งพ่อทั้งแม่ คนพวกนี้เนี่ยพอ ช่วงอายุ 40 -50 60 เนี่ย จะอยู่บ้านโดดเดี่ยวเรี่ยวแรงก็ไม่ค่อยมี จะอยู่โดดเดี่ยว พอลุงมาจัดรายการเขาเป็นพื้นบ้าน ขอ ก็ดี เล่านิทานก็ดี พูดเรื่องตามบ้านเรานี้ก็ดี ผลตอบรับก็บอกว่า เอ้อ ตั้งแต่มาฟังวิทยุเนี่ย มีชีวิตชีวา ขึ้นมา สบายอกสบายใจ เพราะว่าทุกสิ่งทุกอย่างนั้นมีมานานแล้ว เกิดประเดี๋ยวก็มี ทำให้คิดอะไรออก ก็น้ำใจก็กลับ ฟังก็สบายใจ ลุงพูดลุงก็สบายใจ ฉะนั้นตรงนี้แหละที่ทำให้ลุง ทุกวันๆ พอถึงเวลาลุงก็อยากจะมา ลุงคิดว่าความรู้ที่เรามีนั้นออกไปนั้นก็ มีคนที่รับฟังทำให้เราก็นสบายใจ นอกนั้นก็มันเป็นเกี่ยวกับข่าว การบุญการกุศล งานขึ้นบ้านใหม่ การแต่งงาน เกี่ยวกับประเพณีการตาย เขาก็ส่งมาเราก็ช่วยประสานไป ก็คือมันสบายใจตรงนี้ แล้วอีกอย่างนึงลุงนี่ก็เคยอยู่วัดมาก่อน เคยคลุกคลีอยู่กับธรรมะ ธรรมโม มาก่อน อะไรที่เรามี ความรู้เหล่านั้น มันก็ไม่ได้จบอยู่ที่เรา เราก็สามารถพูดถ่ายทอดให้กับคนฟัง คนฟังเขาฟังก็เอ้อ อันเนี่ย มันเป็นคำพูดที่ฟังง่ายๆ ไม่ต้องมีเทคนิค ไม่ต้องลึกลับซับซ้อน บางคนเลี้ยงหลานเฝ้าบ้านคนเฒ่า คนแก่ที่คิดถึงลูกเต้า ทำให้ความคิดถึงลูกเต้าเนี่ยมันคลายลง แล้วเดี๋ยวนั้นนะคนเราเนี่ยเป็นโรคซึมเศร้า กันมากขึ้นทุกวันๆ แม้แต่แม่บ้านของผมเองก็เป็นแต่ผมก็เอาธรรมะ ธรรมโมนี้แหละเข้าไปใส่ เขาก็ว่าฟังแล้วสบายใจ มันมีโรคอย่างนึงก็คือโรคซึมเศร้า ไปหาหมอก็มั่ดี

มาอยู่บ้านกินยา ก็ไม่ได้ผล ลุงก็เจ็บ ไม่รู้เหมือนกันว่าโผล่ง
นี่มันเกิดมาจากไหน มันมีประวัติศาสตร์เกี่ยวกับบทกวี ภาษา
แต่พอมาอยู่ที่สถานีก็อ้อ มันมีมากมาย เพิ่งรู้ตอนนี้ ก็คือว่า ชุมชนน้อยๆ
นี่ก็สื่อไปถึงชุมชน รอบๆ ได้ดี ผลลัพธ์ ออกมาได้ดี แม้แต่คนเมืองก็บอกว่า
รายการรุดหนานมันจะมาเมื่อใด อยู่บ้านนี่ก็คิด"

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

วิทยุชุมชนคนเมืองดี คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz ต.ลี้ อ.ลี้ จ.ลำพูน
ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเสน่ห์ จินาจันทร์

ภาพที่ 4.12: สถานที่ตั้ง
วิทยุชุมชนอาศัยสถานี
ตำรวจและทำหน้าที่เป็น
ศูนย์ข่าวจราจรรับเรื่อง
ร้องทุกข์ของชุมชนเมือง

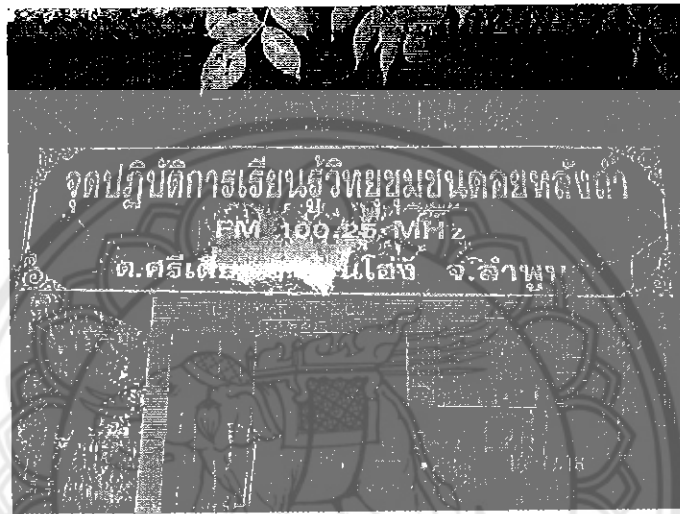

ภาพที่ 4.13:
อาจารย์เสน่ห์ จินาจันทร์
บุคคลสำคัญของการขับ
เคลื่อนสื่อชุมชน ทั้งเขียน
ทั้งจัดรายการ ทั้งประสานงาน
เพื่อทำให้สื่อชุมชนเป็นของคน
ในชุมชน

นอกจากนี้คุณลักษณะของอาจารย์ คือ การเรียนรู้ที่จะพัฒนาตนเองทางด้านการ
จัดทำเว็บไซต์ เพื่อทำให้วิทยุชุมชนคนเมืองดีกลายเป็นวิทยุออนไลน์

วิทยุชุมชนที่ไม่มีนิยามของคำว่า วิทยุที่แน่นอน แต่วิทยุทำให้เกิดการเรียนรู้ที่จะปรับสภาพการจัดรายการวิทยุให้เป็นวิทยุเพื่อชุมชน ด้วยการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียง รายงานข่าวสารจรรยา และทำหน้าที่เป็นยามเฝ้าชุมชน ประกาศคนหาย ของหาย งานบุญ งานบวช ทุกอย่างที่จะเกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง

จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนคนดอยหลังถ้ำ คลื่นเอฟเอ็ม 100.25 MHz ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ้ง จ.ลำพูน ผู้ให้ข้อมูล กำนันธนา ยะโสภา

ภาพที่ 4.14: ด้านหน้าอาคารวิทยุชุมชนดอยหลังถ้ำ

การต่อสู้ของคนกลุ่มหนึ่งเพื่อรักษาพื้นที่ของตัวเองจากการรุกรานของภาครัฐ ในการทำลายความเป็นชุมชนลงนั้น เป็นแรงผลักดันที่สำคัญที่ทำให้ ธนา ยะโสภา รับหน้าที่เป็นกำนัน หลังจากที่ยบวชเป็นตุ๋เจ้ามานาน มองเห็นปัญหาของคนในพื้นที่ และไม่ได้รับการเยียวยาที่ถูกต้อง แต่ละกลุ่มแต่ละชุมชนต่างก็ต่อสู้เรื่องของโฉนดที่ดิน เขาจึงเป็นหัวแรงสำคัญของการรวมกลุ่มคนในตำบลดอยหลังถ้ำ และอาศัยเครื่องมือที่เรียกว่า วิทยุ ตามสิทธิมาตรา 40 ในรัฐธรรมนูญฉบับเดิม ออกอากาศเพื่อป้องกันการนิรโทษกรรมและหาผลประโยชน์จากภาครัฐ

“น่าจะมีความเสี่ยงเพื่อเผยแพร่ความถูกต้องและความยุติธรรม การต่อสู้ของเราถ้าไม่ได้รับการเผยแพร่ คนอาจจะเข้าใจผิดว่าพวกนี้เป็นพวกเถื่อนเป็นพวกขบวนการนอกกฎหมาย การต่อสู้ของเราอาจจะลำบากยิ่งขึ้น เรามีวิทยุเพื่อเผยแพร่เรื่องของเราต่อสู้กับภาครัฐได้อย่างสะดวกยิ่งขึ้น วิทยุเนี่ยมันสามารถทำงานไปได้ด้วย ฟังได้ด้วย คิดว่ามันจะสื่อได้ดีกว่าสิ่งพิมพ์มันเยอะแยะไปหมด นะ

ภาพที่ 4.15: กำนันธนา ยะโสภาน

แต่วิทยุเนี่ยมีจุดเด่น คือ มันมีไม้ก๊วตี่ไม้ก๊วตี่แห่ง สิ่งพิมพ์เนี่ยถ้าไม่จบการศึกษา ก็จะยาก ถ้าไม่ใช่เป็นพระเป็นเจ้า ถ้าไม่จบการศึกษาก็จะอ่านไม่ได้ แค่ให้ชาวบ้านเขียนหนังสือก็ยากมากแล้ว ก่อนทำรายการวิทยุ คิดว่าวิทยุคือสิ่งที่ให้ความบันเทิงและข่าวสาร ฟังรายการวิทยุอยู่แล้ว แต่ไม่มากเท่ากับดูทีวีกับหนังสือพิมพ์ แต่เมื่อทำรายการวิทยุชุมชนแล้ว เริ่มมองเห็นความสำคัญ และมองเห็นความจำเป็นที่เราจะต้องให้ความสำคัญ กับมันมากขึ้น”

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ภาคกลาง

สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ คลื่นเอฟเอ็ม 104.00 MHz อำเภอเมือง
จังหวัดสิงห์บุรี ผู้ประสานงานพื้นที่และเก็บข้อมูลคนฟัง นายกุลพงษ์ ธรรมโชติ (พี่อ้อย)
หัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์

"ทำไมเราต้องยอมให้คน
กรุงเทพอยู่อย่างสบาย
รัฐอ้างว่ากรุงเทพเป็นเขต
เศรษฐกิจ แล้วคน
ที่อยู่ตรงนี้จะ คนสิงห์
คนอ้างทอง เราไม่ใช่
ประชาชนของประเทศ
หรือหรือ?"

ภาพที่ 4.16: อาคารสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์

เสียงพร่ำบ่นของคนเมืองสิงห์ ถึงเหตุการณ์ที่ผ่านความทุกข์เมื่อครั้งน้ำท่วม
และสถานการณ์นี้เองที่ทำให้วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ ได้ก้าวขึ้นสู่บทบาทสำคัญของการ
เป็นวิทยุชุมชนที่ได้รับการสนับสนุนอย่างเต็มที่จากคนในเมืองสิงห์บุรี ทั้งเนื้อหารายการ
รูปแบบของเพลงที่จัด รวมทั้งการเป็นศูนย์กลางในการติดต่อประสานงานให้กับ คนในชุมชน
ทั้งของนาย ความเดือดร้อนต่างๆ นักจัดรายการวิทยุ ได้นิยามความหมายของ คำว่า
วิทยุชุมชนไว้ได้อย่างไร

วันชัย ตระกูลเขียว อาจารย์โรงเรียนมัธยม
และนักจัดรายการวิทยุชุมชน 'สามคนทนนฟัง'
หนึ่งในกลุ่มเริ่มต้นของการสร้างวิทยุชุมชน มองว่า
"วิทยุชุมชนในความหมายของผม ความหมาย
ที่ผมอยากให้เป็นไข่ม้อยผมอยากให้มันเป็นเหมือน
ปุชณียสถานแห่งหนึ่งที่มีมันเป็นความดีที่มีมันออกจาก
ตรงนี้ไปเป็นเรื่องที่ดี ใครก็ตามที่ก้าวเข้าไปต้อง
ตั้งใจก่อนว่า จะไปทำความดี แต่เมื่อใด

ภาพที่ 4.17: วันชัย ตระกูลเขียว

ที่คุณเหนื่อย ไม่ไหวละ ท้อแท้ คุณอย่าเอาความไม่ดีเข้าไปในนั้น ถ้าเข้าไปคุณต้องเอาความดีออกไป ตรงเนี่ยเท่าเนี่ย คุณทำได้ แล้วมันไม่มีคำว่าประโยชน์ไม่มีคำว่าเงิน เราทำงานทุกครั้งไม่มีสตางค์บาทนั้นคือเจตนาเราโยนเจตนาลงไปให้ประชาชนเค้าเห็นด้วย ให้ประชาชนเค้ารับรู้ ว่า เออ เออถ้าเอามาไม่มีดังนะ คุณทำมาะ

(ถอดเทปสัมภาษณ์ Discourse Analysis)

ภาพที่ 4.18 กุลพงษ์ ธรรมโชติ ลุงอ้อย

ขณะที่ กุลพงษ์ ธรรมโชติ บริจาคพื้นที่หน้าอุ้งชอมรดและบ้านพักอาศัยของตัวเอง เป็นสถานที่ตั้งของสถานีวิทยรวมทั้งยังทำหน้าที่ในการดูแลรายการ อุปกรณ์แทนทุกคน ในเวลาที่ไม่ได้ใครว่างมาจัดรายการ ลุงอ้อยอธิบายความหมายของ คำว่า วิद्यชุมชน จากประสบการณ์ที่ทำรายการวิทยุมาตลอด “คือ สื่อสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิต คุณภาพชีวิตก็คือวันนี้เนี่ยมันก็รวมกันไม่ได้ เพราะว่าทุกคนแตกแยกกันหมด เพราะทุกคนต่างไปพึ่งคนนั้นที่คนนั้นก็แล้วก็เป็นสาวกของคนนั้นคนนี้ แต่ถ้ามีสื่อที่ทุกคนรวมใจกันอยู่ตรงนี้แล้วนำเสนอแต่สิ่งที่เป็นประโยชน์ต่อเราต่อสังคม ไม่สร้างความแตกแยกทำให้ทุกคนฟังแล้วรักกันสามัคคีกันเป็นน้ำหนึ่งอันเดียวกัน นั่นแหละคือวิद्यชุมชน มันจะมีการโฆษณาหรือไม่ไม่สำคัญ แต่ว่าคนทำๆ เพื่ออะไร ถ้าทำที่เงินมันก็จบที่ผลประโยชน์ แต่ทำที่คุณประโยชน์มันก็จบที่ความดี ความดีไม่ใช่ใครคนใดคนหนึ่งแต่ความดีทุกคนคิดว่ามันดี กลองถ้ามันดังเองมันก็ยังงั้นนะ เพราะว่าถ้าเราบอกว่าเราเป็นคนดีเมื่อมันก็คือกลองที่ดังเมื่อนั้น กลองมันก็ต้องให้ใครเค้ามามีมันถึงจะดัง”

วิทยุชุมชนจังหวัดสิงห์บุรี จึงนับเป็นตัวอย่างที่น่าสนใจ ในการนำมาเป็นแนวทางของการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุภายในชุมชน โดยมีความร่วมมือร่วมในที่ดีของคนในชุมชนเป็นตัวจักรสำคัญในการสะท้อนเนื้อหารายการ และเป็นต้นกำเนิดของการสร้างสรรค์รายการ เป็นแหล่งกำเนิดพลังงานในการทำงานวิทยุชุมชนมากกว่าการทำงานวิทยุที่ปราศจากความต้องการของคนในชุมชน แต่เป็นการตอบสนองความต้องการของคนกลุ่มเล็กๆ ในชุมชนเพื่อให้ได้มาซึ่งการครอบครองโครงการอันมีงบประมาณสนับสนุนจากหน่วยงานภาครัฐต่างๆ หรือองค์กรเอกชนต่างๆ มากกว่าการเกิดขึ้นจากความต้องการของคนในชุมชน

ชุมชนเมืองจังหวัดสิงห์บุรีเป็นชุมชนที่ทุกคนประสบปัญหาหน้าท่วมอย่างหนัก และภาครัฐไม่ได้ทำประโยชน์หรือแก้ไขปัญหาย่างแท้จริง ประกอบสภาพเศรษฐกิจที่หนักหน่วงอย่างมากในช่วงปี พ.ศ. 2540 ส่งผลให้คนสิงห์บุรีที่ออกไปทำงานในกรุงเทพ กลับสู่บ้านเกิด หลายคนกลับมาบริหารร้านค้าเล็กๆ ของครอบครัว หลายคนกลับมา ดำเนินกิจการขนาดเล็ก เป็นผู้บริหารกิจการตัวเอง และมีคนกลุ่มหนึ่งที่มารวมตัวกัน เพราะมาซ่อมรถยนต์ในอู่เล็กๆ ของลุงอ้อย จากร้านที่เปรียบเสมือนสภากาแฟ กลายเป็นร้านที่มีสถานีวิทยุตั้งอยู่ เปลี่ยนจากการพูดคุยกันเฉพาะคนเพียงไม่กี่คน เสียงพูดคุยเหล่านั้นถูกส่งผ่านเป็นคลื่นเสียงออกอากาศด้วยความร่วมมือร่วมใจกัน มีความหลากหลายของเนื้อหารายการ อันเกิดจากลักษณะของความสนใจที่จะผลิตรายการของแต่ละคน ไม่ได้เกิดจากข้อกำหนดกฎเกณฑ์ใดๆ ของใคร และสถานีวิทยุแห่งนี้ ยืนยันว่า ไม่มีใครเป็นเจ้าของ แต่ทุกคนช่วยกันดูแล ไม่มีใครเป็นหัวหน้าแต่ทุกคนทำงานเหมือนกัน จึงนับเป็นกรณีศึกษาที่น่าสนใจ ในด้านของการนำเอาการจัดการความรู้ มาเป็นแนวทางในการวิเคราะห์ ซึ่งผู้วิจัยสนใจที่จะนำมาเป็นตัวอย่างในการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถานีวิทยุชุมชนที่จะเกิดขึ้นหรือกลับมาเกิดใหม่ภายใต้พระราชบัญญัติฯ ฉบับปัจจุบัน เพื่อจะสร้างสรรค์ชุมชนของตนเอง ด้วยการชุมชนที่มีความรู้ ความเข้าใจในชุมชนของตัวเองเป็นพื้นฐาน ดังจะวิเคราะห์ในประเด็นถัดไป

จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนชนเกาะไชโย คลื่นเอฟเอ็ม 92.25 MHz ต.เทวราช อ.ไชโย

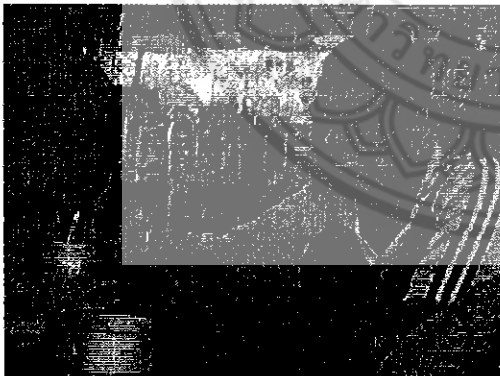
จ. อ่างทอง ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเสถียร จันทร์ หัวหน้าจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน

ภาพที่ 4.19 ด้านหน้าสถานีวิทยุชุมชนเกาะไชโย

ภาพที่ 4.20 ไม่มีแผ่นกรองเสียงราคาแพง แอบใช้ตะตึงปักผ้าในบ้านแทน

สถานีวิทยุชุมชนที่มีชื่อเสียงในทางกฎหมายมากที่สุด และนับเป็นกรณี
เด็ดไก่ให้ลิงดู ของรัฐบาลยุคทักษิณยาวนาน พกกับการเกิดเสรีภาพของสื่อโทรทัศน์
จนกระทั่งยังคงเป็นคดียุทธศาสตร์ที่ศาลตัดสินกันอยู่ในปัจจุบัน ภายใต้จุดยืนในอุดมการณ์ คือ
เสรีภาพทางกร แสดงออก และการไม่ถูกรีดรอนทางสิทธิ

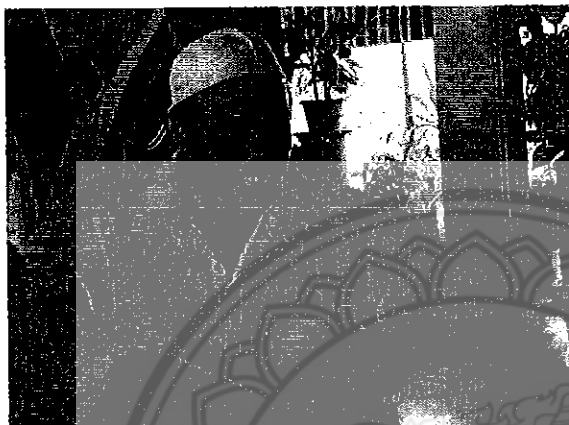
ภาพที่ 4.21: เสถียร จันทร์

ส่วนบุคคลที่ภาครัฐจะพึงกระทำกับ
ประชาชน ออกหมายจับเพราะมีอำนาจ
รัฐอยู่ในมือ

“ทุกวันนี้ผมยังต้องไปศาล
ในเมื่อเวลาล่วงมาถึงขนาดนี้
ผมจะให้คดีของผมเป็นคดีประวัติศาสตร์
บอกว่ารัฐใช้อำนาจกระทำกับประชาชน
อย่างไร แบบไหน ตอนนี้ผมร้องเรียน
ว่าโดนละเมิดจากรัฐแล้ว

“วิทยุชุมชน หรือวิทยุภาคประชาชน หรือจะใช้คำอะไรก็ตามในทางกฎหมาย ผมขอแค่ว่า ให้เกิดจากความต้องการของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนคิดและประชาชน ชุมชนต้องได้รับประโยชน์ ไม่ใช่เฉพาะเรื่องเทคโนโลยี แต่ทำให้เรื่องการศึกษา ราคาน้ำมัน ข้าวของจะแพงขึ้น เราจะอยู่จะกินอย่างไร แต่ทุกวันนี้วิทยุทำรายการ แค่เป็นการขอ เพลงให้กันจนจะท้องกันทางอากาศแล้ว ผมว่ามันเป็นรายการวิทยุที่ไม่เกิดประโยชน์อะไรเลย”

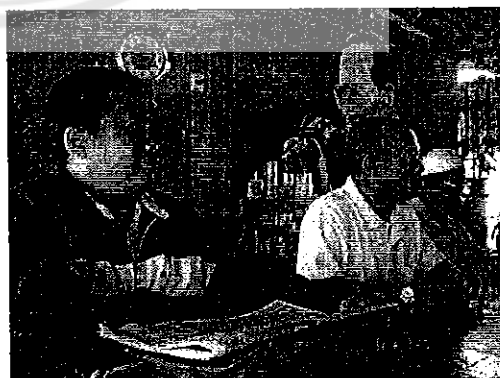
ภาพที่ 4.22: วัลลภ มาลัยหอม

นอกจากสถานีวิทยุจะทำหน้าที่ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลระดับท้องถิ่น แล้ว ยังได้สร้างการมีส่วนร่วมทางด้านศาสนา ซึ่งในชุมชนมีชุมชนมุสลิมอาศัยอยู่ร่วมกัน รายการวิทยุของมุสลิมจึงได้รับการจัดเข้าสู่แผนผังรายการ สร้างสรรค์รายการที่น่าสนใจ เพื่อสร้างความเข้าใจในการอยู่ร่วมกันกับคนในศาสนาอื่น โดยมีรายการวิทยุ เป็นเสมือนสื่อกลาง ในการทำหน้าที่เชื่อมโยงศาสนาแต่ละศาสนาเข้าด้วยกัน ผู้วิจัยมีโอกาสได้เข้าไปสัมผัสกับมัสยิดที่ชุมชนชะไว ได้พูดคุยกับอิหม่าม และดูการเรียกร้องเพื่อรักษาพื้นที่ของตนเอง รวมทั้งยังเข้าใจวัฒนธรรมการแต่งกาย ที่รัฐบาลบังคับให้นักเรียนใส่เสื้อผ้าขัดกับ

หลักปฏิบัติทางศาสนาของคนมุสลิม

(สัมภาษณ์ วัลลภ มาลัยหอม)

นอกจากนี้คนในชุมชนอ่างทอง ยังบอกเป็นเสียงเดียวกันว่า วิทยุ คือ ห้องเรียนที่ทำให้ชุมชนเกิดการเรียนรู้ เหมือนเป็นเทเลคอนเฟอเรนซ์ขนาดใหญ่ (สัมภาษณ์ อาจารย์วิจิตร เสือเหลือง)

ภาพที่ 4.23: ขณะกำลังสัมภาษณ์ สุธีร์ ประเสริฐศรี

"ผมถึงบอกว่าวิทยุชุมชนมันมีประโยชน์อยู่แล้วแหละ วิทยุชุมชนมันเป็นสื่อกลาง ของประชาชนของชาวบ้านเลยก็ว่าได้ ควรจะมี.. แต่คำว่าวิทยุเอกชนขนาดเล็กเนี่ย..ล้มกระดานไปแล้วจัดสรรกันใหม่ รัฐจัดสรรคลื่นให้ เพราะทุกวันเนี่ยคลื่นมันซ้อนทับซ้อนกัน แบบวิทยุฟังกันไม่รู้เรื่อง แล้ววิทยุเนี่ย..กฎหมายเค้าบอกไว้เลยว่า ให้ใช้คลื่นเฉพาะจุดสูงๆ .25 หรือ.75 ปัจจุบันมันเป็น .3 หรือ.2 ไปแล้วมันเป็นไปแล้ว"

(สัมภาษณ์ วรุฒ นักจัดรายการวิทยุ)

จุดปฏิบัติการวิทยุชุมชนบ้านนาเมืองใหม่ คลื่นเอฟเอ็ม 98.25 Mh.z
โครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML) ม.2 ต.ป่าชะ อ.บ้านนา จ.นครนายก
ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้พันปฏิยุทธ ทวยทอง ประธานโครงการฯ

ภาพที่ 4.24 - 4.25: ด้านหน้าสถานีซึ่งตั้งอยู่ภายในบริเวณบ้านผู้พัน ขณะไปถึงกำลังออกอากาศจึงไม่สามารถเปิดประตูเข้าไปถ่ายข้างในได้

สถานีวิทยุชุมชนบ้านนาเมืองใหม่ เป็นความต้องการของนักต่อสู้เพื่อสิ่งแวดล้อมในชุมชนกลุ่มหนึ่ง ก้นการต่อต้านการสร้างโรงงานขยะปฏิกรณ์นิวเคลียร์ แต่ในขณะนั้นการต่อสู้เริ่มต้นด้วยการอาศัยเสียงสื่อสารออกไปในวงกว้าง วิทยุชุมชนแห่งนี้ได้เงินสนับสนุนในการทำงานโครงการวิทยุชุมชน คือโครงการที่ถูกระบุไว้ในข้อสุดท้ายของกองทุนสนับสนุนสังคม หรือ Social Investment Fund (SIF) โดยการพัฒนาค่ายกระจายข่าวให้มาเป็นสถานีวิทยุ โดยอาศัยพื้นที่ใน

บ้านพักอาศัยของผู้พันปฏิยุทธ ทรายทอง ซึ่งนับเป็นผู้อาวุโส
ในชุมชนบ้านนาที่ทุกคนให้ความยอมรับนับถือ

ผู้พัน: รายการวิทยุชุมชนเพื่อประชาชน เดียวก็คุยของบ้านนี้ เดียวก็เลยไปคุยเรื่อง
โน้น ชมรมเลี้ยงความเค้มีกันเป็นกลุ่มๆ

ผู้ใหญ่: เวลาควายป่วยใช้เค้รวมตัวกัน นานมอหอะไรมา

นักวิจัย: ผู้ใหญ่หออกระจายข่าวกับวิทยุชุมชนมันต่างกันมั๊ย?

ผู้ใหญ่: หออกระจายข่าวก็เป็นทางการสื่อสารวิทยุชุมชนนี่มันสร้าง ความรู้
เฉพาะในชุมชน แล้วมาหออกระจายข่าว..ที่จริงมันเป็นที่อาศัยอันนะ
เป็นที่ขยายเป็นประเภทสื่อสารให้ แต่หออกระจายข่าวก็มีสิทธิ์ประชาสัมพันธ์อะนะ

ภาพที่ 4.26: ผู้พันปฏิยุทธ ทรายทอง

ภาพที่ 4.27: ผู้ใหญ่บ้าน คณิต เอกศิริ

ผู้พัน: ถ้าพูดถึงงานเนี่ยหออกระจายข่าวกับวิทยุชุมชนเนี่ย
จะสื่อเรื่องไปคล้ายกันเว้นแต่ใครแคบใครกว้างแต่หออกระจายข่าวยิ่งแคบ
กับไปใหญ่สื่อเฉพาะเรื่องที่เป็นเรื่องราชการที่จะต้องแจ้งประชาชน
“อ้าวมาประชุมกันนะ” เป็นประชาสัมพันธ์ที่มันแคบแต่วิทยุกว้างกว่า
ส่วนมากงานไปในทางเดียวกัน

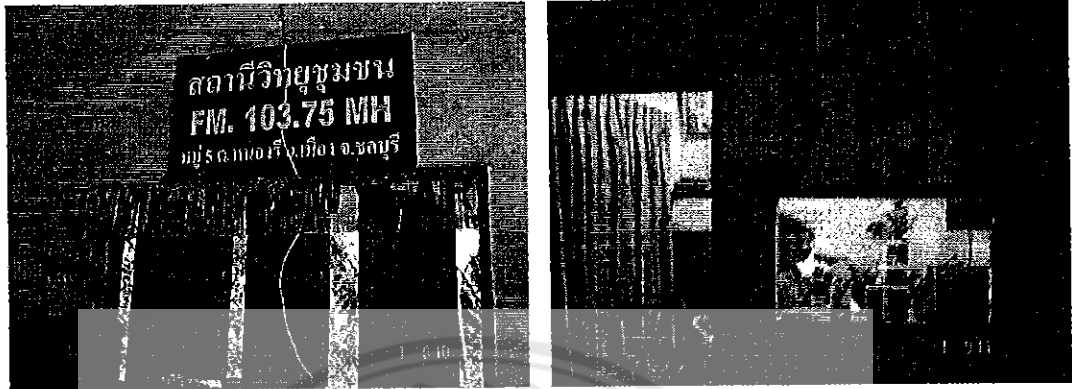
ภาพที่ 4.28 ~ 4.29: บรรยากาศขณะกำลังสัมภาษณ์

"เรายื่นหยัดกับสื่อชุมชนแล้วก็เคลื่อนไหวมาเพื่อต่อสู้มานำสื่อชุมชนมาใช้ ตามรัฐธรรมนูญมันมีจิตวิญญาณอยู่ว่าสื่อต่างๆ ไปดีอย่างไร ทำให้วัฒนธรรมเสียทำให้หลายๆ ระบบมันเสียหายไปตอนนี้ตั้งเป้าหมายว่าเรามีสื่อชุมชนอยู่ในเฉพาะกลุ่มสื่อสารกันกลุ่มเพื่อให้เค้ารับเรื่องที่ดีๆ แทรกแซงเข้าไปในสื่อที่กำลังมัวเมาอยู่มั่ง คือคิดว่าน้ำมันสกปรกอยู่ ถ้าเรามีน้ำที่สะอาดหยดลงไปความสกปรกมันจะเจือจางลงไป นี่หมายความว่าชุมชนทั่วไปรู้จักนำสื่อมาใช้โดยมีปฏิภาณแน่วแน่เหมือนกันคือว่าทำในเรื่องที่ไม่ดีทำในระบบสื่อวิทยุชุมชน ถ้ามันเยอะเข้าเนี่ยหรือการมอมเมาสื่อหรือการสร้างความเสี่ยงให้กับระบบสื่อเนี่ยมันจะจางลง ถ้ามันจางลงเนี่ยน่าจะมีประโยชน์ คือทั้งนี้เนี่ยเมื่อมันไม่ได้ตามนั้นมันก็ไม่รู้ว่ามันจะแก้ได้หรือเปล่า"

(Discourse Analysis ทุกคนพูดถึงวิทยุในฐานะสื่อชุมชน)

ภาคตะวันออก

จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนคนหนองรี คลื่นเอฟเอ็ม 101.75 MH.z ตำบลหนองรี อำเภอเมือง จังหวัดชลบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสายบัว พลอยเกต

ภาพที่ 4.30 – 4.31: ด้านหน้าสถานี และขณะกำลังจัดรายการวิทยุในอาคารด้านหลัง

สถานีวิทยุชุมชนคนหนองรี เน้นเรื่องของการทำเกษตรอินทรีย์ เนื่องจาก จังหวัดชลบุรี เป็นจังหวัดที่คนในชุมชนอยู่ท่ามกลาง ความเปลี่ยนแปลงเมืองเข้าสู่การ เป็นเมืองอุตสาหกรรม พื้นที่ในจังหวัด 70% เป็นพื้นที่ที่เน้นการสร้างโรงงานอุตสาหกรรม มากกว่าการทำกรเกษตรกรรม ชุมชนหนองรี เป็นชุมชนที่คนในชุมชนวันนี้ มีอาชีพรับจ้างในโรงงานมากกว่าจะยึดอาชีพ ทางด้านเกษตรกรรม หรือการประมง เหมือนที่เคยเป็นมา

ภาพที่ 4.32: ผู้วิจัยและนักจัดรายการ รวมทั้งหัวหน้าสถานีวิทยุชุมชนคนหนองรี

“วิทยุชุมชนก็แปลว่าวิทยุชุมชนของเราสิ่งแวดล้อมของเราเนี่ย เป็นชุมชนใหม่ใครมาจัดได้ทั้งนั้น ขอให้เป็นชุมชนของเรา”

(ลุงสายบัว เลือกลายสก็อต)

“วิทยุชุมชนเหรอะคะ ก็เป็นตัวร่วมของประชาชนของชาวตำบลนะคะมันสื่อสารให้กับระหว่างชาวสาร” (พี่น้อง เลือฟ้า แม่ค้าขายผักในตลาดบริจาคให้สถานีเดือนละ 200 บาท และทำหน้าที่จัดรายการวิทยุ)

ลุงเอกรัฐ: วิทยุชุมชนคือการทำวิทยุชุมชนรวมตัวกันในการออกสื่อออกสื่อวิทยุขึ้นมาเพื่อจะสื่อสารในชุมชนให้ได้เข้าใจกันว่าเฮ้อ ในชุมชนเนี่ยะ มีอะไรที่เราต้องไปทางเดียวกัน หรือไม่อย่างไรนะครับ มีอะไรที่เป็นข้อขัดข้อง มีอะไรที่เป็นส่วนดีเราจะพยายามสนับสนุนความจริงแล้วผมคิดว่าใกล้เคียงแต่ที่อันนี้เราถือว่า 3 ปีเนี่ยเพิ่งเริ่มต้นยังไปไม่ได้ไม่เท่าไรผมคิดถึงขนาดว่าชุมชนต้องเข้มแข็งคิดได้ถึงขนาดนั้น

ผู้วิจัย: แล้วรู้ได้ยังไงว่าวิทยุชุมชนมันจะทำให้ชุมชนเข้มแข็ง

ลุงเอกรัฐ: เฮ้อ ประการแรกคือเราจะมีคนฟังนะจะมีคนฟังมีคนจับขึ้นมาจากชุมชนก็ได้มีการสื่อสารถึงกันแล้วก็ว่าที่ทำมาแล้วได้ผลนะครับก็ถือว่าเฮ้อ ช่วงเลือกตั้งขั้นสุดท้ายนะครับเลือกตั้งครั้งสุดท้ายเนี่ย อ่า จากชาวบ้านตำบลหนองรี ที่มาใช้สิทธิ 30 เปอร์เซ็นต์ นะครับ 30 เปอร์เซ็นต์ นะฮะ แต่ว่าพอเราประชาสัมพันธ์แล้วครั้งสุดท้ายเนี่ยขึ้นไปถึง 80 เปอร์เซ็นต์ ประชาชนมาใช้สิทธิเนี่ย นี่ๆ คือเรามองเห็นว่าเฮ้อ เราเริ่มเข้า กับชุมชนได้และชุมชนเริ่มรับรู้เรื่องการดำเนินงานของเรา

จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz หมู่บ้านจำรุง
อ. แกลง จ.ระยอง ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ

ภาพที่ 4.33 – 4.34: ป้าย
ด้านหน้าสถานีวิทยุและสถานี
วิทยุขนาดเล็กของชุมชน

ภาพที่ 4.35 :
มหาวิทยาลัยในชุมชน ด้านหน้า
ของสถานี คือ ร้านค้าชุมชน
ขายสินค้าปลอดสารพิษ
และผลไม้ที่ปลูกกันเองในชุมชน

จากเด็กหนุ่มที่วิ่งเล่นในชุมชน วันนี้กลายเป็นผู้ใหญ่บ้านในชุมชนที่เติบโตขึ้นมา แม้ว่าจะไม่ได้ร่ำเรียนหนังสือในมหาวิทยาลัยตามแนวทางวิถีชีวิตคนเมืองเช่นคนอื่น ๆ แต่การต่อสู้เพื่อรักษาบ้านเกิดของตัวเองในวันนี้ คือ ปริญญาในชีวิต ที่ทำให้ชุมชน กลายเป็น มหาวิทยาลัย ในท้องถิ่น เปิดประตูต้อนรับการเข้ามา เรียนรู้ของผู้คนที่มีการศึกษาดั้งแต่ประถม ไปจนถึงปริญญาเอก ชาติชาย เหลืองเจริญ⁷⁸ ได้เขียนถึง สื่อวิทยุชุมชน ที่เปิดตามเวลาคนฟัง วันละ 3 ชั่วโมง ไว้ในลักษณะของการจด บันทึกความรู้ ซึ่งเป็นรูปแบบหนึ่งของการจัดการความรู้ ผู้วิจัยจึงอยากนำเสนอ ให้ทราบวิธีการบันทึกความรู้ของคนในชุมชน ดังข้อความ

⁷⁸ ชาติชาย เหลืองเจริญ วิทยุชุมชนบ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง สัมภาษณ์วันที่ 2 เมษายน 2550

“วิทยุชุมชนเมื่อห้าปีที่แล้วเป็นเรื่องที่ใหม่มากสำหรับประเทศไทย และตื่นเต้นมากสำหรับพวกเรา ชุมชนเล็กๆ ที่บ้านจำรุง ใครจะคิดบ้างว่า ชุมชนบ้านนอกคอกนาอย่างเรา จะได้รับโอกาสในการเป็นเจ้าของ สถานีวิทยุชุมชน

ปี ๒๕๔๔ พวกเราเองคิดกันไปต่างๆ นานาว่าวิทยุชุมชน ควรเป็นอย่างไรนั้น ควรเป็นอย่างไรนี้ บนความรู้ประสบการณ์ของแต่ละคนที่ไม่เท่ากัน คุณใจไฉ่ สมาชิกคนหนึ่งของชุมชนบ้านจำรุง ถึงกับบอกว่า

“มีเพลงที่แต่งไว้มากมายหลายเพลงคงได้ออกอากาศเสียที”

บางคนบอกว่า “ต่อไปนี้จะใช้วิทยุดำตำรวจเสียบ้างชอบ จักรกเครื่องของพวกเรานัก”

“ฉันอยากเป็นดีเจได้เป็นสมาใจละคราวนี้” ฯลฯ

ก่อนที่จะทำวิทยุ ทุกคนมีมุมมองของตนเองทั้งนั้น แม้ว่าต่อมา เราจะได้รับความรู้ความเข้าใจจากอาจารย์ปู๋ (รศ. ดร. เอื้อจิตร วิโรจน์ไตรรัตน์) จนพวกเราส่วนใหญ่เข้าใจวิทยุชุมชน กันอย่างถ่องแท้ไปแล้วก็ตามสิ่งที่สำคัญของการงานวิทยุชุมชนที่บ้านจำรุง พวกเราต้องช่วยกันตอกย้ำกับตัวตนและชุมชนอยู่เสมอว่า พวกเรากำลังทำวิทยุในจินตนาการ ซึ่งไม่มีต้นแบบให้เราได้รับรู้ เราต้องมั่นในองค์ความรู้ที่อาจารย์ปู๋ให้มา ความอดทน การรอคอย มีความสำคัญที่ไม่ยิ่งหย่อนต่อการเป็นตัวตนของวิทยุชุมชน

รายการที่หลากหลายผู้ผลิตรายการที่มีจิตสาธารณะ

วิทยุชุมชนบ้านจำรุง ออกอากาศมา ๕ ปี มีรายการที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นรายการที่เรียกว่าสาระล้วน ๆ รายการที่มีสาระปนบันเทิง รายการที่เป็นบันเทิงตลอดรายการ แต่สัดส่วนของผังรายการ ในวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ไม่เคยเปลี่ยนก็คือสัดส่วนของรายการต่าง ๆ ในผังรายการ มีรายการที่เป็นสาระล้วน ๆ ๗๐ เปอร์เซ็นต์ รายการสาระบันเทิง ๒๐ เปอร์เซ็นต์ รายการประเภท เปิดเพลงบันเทิงตามกระแส ๑๐ เปอร์เซ็นต์ แต่โดยที่สุดเราจะรับรู้ร่วมกันว่าทุกคนคือเจ้าของร่วม ทุกรายการมีบุคลิกของตนเอง เราเคารพกันและกันเสมอ

๕ ปีที่ผ่านมา มีรายการที่เกิดขึ้นมาแล้วแข็งแรง มีการดำเนินรายการต่อเนื่องสม่ำเสมอ บางรายการเข้ามาเรียนรู้ไม่นาน

ก็เลิกไปตามวิถีชุมชน บางรายการมาแบบขาด ๆ หาย ๆ แต่เราพบว่าทุกรายการล้วนมีคุณค่า ผู้ผลิตรายการมีจิตอาสา ไม่มีค่าตอบแทนเป็นเงินตราทั้งจากวิทยุและบุคคลภายนอก ทุก ๆ รายการจะได้รับเสมือนกันหมดก็คือ ความสุขที่ทุกรายการมาเสนอ มาแบ่งปันความดีผ่านคลื่นวิทยุที่บ้านจำรุง

วันนี้วิทยุชุมชนบ้านจำรุง มีผู้ผลิตรายการกว่า ๑๐๐ รายการ ทั้งที่มี การบันทึกไว้ เป็นเรื่อง เป็นราว และไม่ได้บันทึก แต่เราจะรับรู้ร่วมกันว่าเคยมีรายการแบบนี้ที่วิทยุชุมชนบ้านจำรุง

รายการคุยกับสวช.และชาวบริการ ที่ออกอากาศเวลาเที่ยงวัน วันละครึ่งชั่วโมงในวันธรรมดา ยังเป็นรายการที่ผู้คนยังถามถึงกันอยู่เสมอ แม้ว่าผู้ผลิตรายการอย่าง คุณวินัย กว้างขวาง ผู้จัดการร้านค้าชุมชน จะเลิกผลิตมาร่วมปีแล้วเนื่องจากไม่มีเวลาให้แต่เราก็ยังไม่ยกเลิกผังรายการ บางวันผู้ผลิตรายการอื่น ๆ ก็ไปใช้ช่วงเวลาดังกล่าว หรือบางวันก็นำเสนอสาระดี ๆ จากรายการที่เพื่อนภาคีพัฒนานำมาให้ วันนี้ยังรอให้คุณวินัยกลับมาอีกครั้ง คงจะดีไม่น้อย เพราะวินัยเป็นคนหนึ่งที่เข้าใจหัวใจของวิทยุชุมชน เป็นอย่างดี

"สวัสดิ์ครับท่านผู้ฟังท่านเจ้าของสถานีวิทยุชุมชนบ้านจำรุงที่เคารพ" ทุกครั้งคุณวินัยจะเปิดรายการด้วยข้อความนี้เสมอ

รายการ เรื่องเล่าจากท้องถิ่น ที่ได้ผู้รู้จริงอย่าง ตาเยื่อน ผลงาม ของเด็ก ๆ บ้านจำรุง เป็นรายการที่มีเสน่ห์และคุณค่าที่หาฟังไม่ได้จากวิทยุทั่วไป เป็นรายการที่มีสาระความรู้ในวิถีทำมาหากิน พร้อมทั้งยังนำบทเพลงจากท้องถิ่นมาเปิดผ่านรายการอีกด้วย บทเพลง ใต้แดง ที่บอกเล่าเรื่องราวของหมาตัวหนึ่งที่ขอย ๒ มันขอบไถ่รอด เพลง ส้มตำจำรุง ที่สะท้อนการเป็นร้านส้มตำของคนบ้านนอก ที่บ้านจำรุง เพลง คลองลาว ที่บอกเรื่องราวของสายน้ำในตำบลซากพงได้อย่างเห็นภาพ หรือบทเพลง เมียจำทำไม่ชอบบ่นจัง ที่สะท้อนวิถีของครอบครัวคนบ้านนอก ที่เห็นการบ่นของเมียเป็นเรื่องขวนหัวและนำมาล้อเล่นผ่านบทเพลง ฯ ล ฯ ปัจจุบันรายการเรื่องเล่าจากท้องถิ่นยังออกอากาศสม่ำเสมอในทุกวันศุกร์ ได้สะท้อนวิถีคิดการน้อมนำเอาปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง มาแปลงสู่การปฏิบัติด้วยวิถีบ้านนอกได้อย่างกินใจนัก

รายการธรรมกับน้ำท่วม จากชมรมผู้สูงอายุ ได้นำเอาหลักคิดทางศาสนา ประสบการณ์ตรงของนักปฏิบัติธรรม มาพรั้าสอนผ่านสื่อ ถ้าตั้งใจฟังโดยไม่ตัดสินรายการเสียก่อน จะได้หลักคิดทุกครั้งที่ได้ฟัง เป็นรายการที่มีอายุจะครบ ๕ ปีแล้ว ออกอากาศทุกวันอาทิตย์ตอนเที่ยง แม้ว่าช่วงหลังจะหายไปบ้าง

รายการ ถากบ้านถางเมือง เป็นรายการที่ได้นำเอาเรื่องราว แนวทางการพัฒนา ชาวสารชุมชน มาวิเคราะห์พูดคุย เพื่อช่วยกันคิดช่วยกันคุย ออกอากาศทุกวันเสาร์เที่ยงวัน บางสัปดาห์หายไปบ้าง แต่ปัจจุบันมีอายุครบ ๕ ปีแล้วเหมือนกัน แนวทางการพัฒนาที่ใช้พื้นที่เป็นตัวตั้ง ชุมชนเป็นแกนหลัก พัฒนาแบบบูรณาการร่วม เป็นหลักคิดที่ได้ผลเสมอในการทำงานพัฒนาชุมชน

รายการ อสม. ใส่ใจห่วงใยสุขภาพ ผู้ผลิตรายการเป็น อสม. ของสถานีอนามัยบ้านจำรุง นำข่าวสารด้านสุขภาพ มาบอกเล่าผ่านคลื่น เริ่มแรกใช้วิธีให้ อสม. จาก ๕ หมู่บ้านหมุนเวียนกันมาผลิตรายการ แต่ทำไปทำมา เหลือ อสม. สันติ รัตนวิจิตร ผลิตรายการอยู่คนเดียว แต่ไม่เคยท้อ ที่จะนำข่าวสารสุขภาพมานำเสนอในทุกวันศุกร์ มีบทเพลงตามคำขอแทรกเป็นระยะ ๆ ไม่ว่าจะกันบุคคลิกใครบุคคลิกมัน เป็นรายการที่อายุ ๕ ปีเช่นเดียวกัน ผู้ผลิตรายการมีความรับผิดชอบสูงมาก เป็น ทั้ง ผู้ เฝ้ า ฟัง ที่ ดี เป็น ทั้ง ผู้ ผลิ ต ร า ย ก ร ร บางครั้งยังมานั่งควบคุมเสียงให้อีกด้วย

รายการ ไฟฟ้าพบประชาชน เป็นรายการที่อยู่กับวิทยุชุมชน มาตั้งแต่แรก และไม่เคยเหน็ดเหนื่อยกับการที่จะต้องมาผลิตรายการ เป็นรายการที่นำสาระดี ๆ เรื่องของไฟฟ้ามานำเสนอ ช่วยให้ผู้ฟังได้เจอกับเจ้าหน้าที่ของสำนักงานไฟฟ้าแกลงที่ชื่อ พี่ยศ ในทุก ๆ วันพุธ ทั้งผ่านคลื่นและตัวจริง จนวันนี้ พี่ยศ มีความรู้สึกว่าตนเอง เป็นคนบ้านจำรุงไปแล้ว

รายการ สบายใจกับวัยทอง ครูเส แกนนำวิทยุรุ่นบุกเบิก ผลิตรายการจนทุกคนรับรู้ร่วมกันว่าเป็นรายการที่ผู้ผลิตรายการมีความสุขที่สุด ที่ได้อยู่นำไมโครโฟน ได้พบกับผู้ฟังทางคลื่นในทุก ๆ วันเสาร์บ่ายโมง บางช่วงบางเวลาได้นำเด็ก ๆ แกนนำเยาวชนมาร่วมเรียนรู้

ได้พบประสบการณ์ตรงจากการมาผลิตรายการหลายรุ่นต่อหลายรุ่น จนเป็นแบบอย่างให้กับพื้นที่อื่น ๆ

รายการธรรมเกษตร เป็นรายการที่แตกตัวเองมาจากรายการเกษตรพื้นบ้าน แม่ลำยอง กว้างขวาง ที่มีโอกาสได้นำหลักธรรมและการทำเกษตรปลอดสารเคมีร้อยเปอร์เซ็นต์ มานำเสนอผ่านคลื่นและยังได้ชักชวนแม่สนวน ตีนานรองประธานชมรมผู้สูงอายุ แม่สำนวน กว้างขวางจากสถานธรรมชงโคมาเรียนรู้ร่วมกันจนเกิดที่จะขยายแนวคิดการจัดตั้งจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชนที่สถานธรรมชงโคเพื่อเผยแพร่เรื่องราวของการปฏิบัติธรรม แม่ลำยองเป็นอีกคนหนึ่งที่ได้ผ่านกระบวนการเรียนรู้จากอาจารย์ปิ และมีความแม่นยำในหลักการของวิทยุชุมชน เป็นไม้ค้ำยันเล็ก ๆ แต่แข็งแรงของวิทยุชุมชนบ้านจำรุง ที่วันนี้ชีวิตมีแต่จิตสาธารณะต่อสังคม

รายการเกษตรพื้นบ้าน "พริก มะเขือ ขิง ข่า ตะไคร้ เราไม่ควรจะไปซื้อที่ตลาด ปลูกให้งาม ยามเมื่อขาด จึงปราดไปในสวนครัว เลือกเก็บเอาตามชอบใจ จะกินเมื่อไรก็ไม่ต้องกลัว จะกินแกงเผ็ด ผัดเห็ด แกงคั่ว เรามีผักสวนครัวไม่ต้องกลัวอดกิน เข้า ๆ ไปทำงานเย็นกลับมาบ้านพรวนดิน ล้อมรั้วด้วยผักกฐิน ล้อมรั้วด้วยผักกฐิน ถั่วพุ่มากินปลูกไว้ข้าง ๆ ยกร่องหอมกระเทียมไม่ต้องตระเตรียมให้หมดสต่างค์ เหลือจากกินใช้ขายไปเสียบ้างยังได้สต่างค์เอามาสร้างครอบครัว พักแพง แต่งกวา ไหระพา ราคาชนิดน้อยๆ ซื้อกินบ่อย ๆ นิด นิด น้อย น้อย ไม่ค่อยรู้ตัว พอถึงหนึ่งปีคิดบัญชีเงินมันรั้ว ถ้าทำสวนครัวก็เหลือเงินเป็นร้อย ๆ มันน้อยเมื่อไร มันน้อยเมื่อไร"

บทเพลงนำรายการที่บ่งบอกถึงปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง วิถีเกษตรพึ่งตนเอง รายการที่ทรงคุณค่า ด้วยการย้ายที่พูดคุยที่กลุ่มเกษตรพื้นบ้านมาพูดคุยที่ห้องส่ง ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงอย่างที่คาดไม่ถึง ชุมชนหันมาทำเกษตรปลอดสารเคมีมากขึ้นเรื่อย ๆ ผักพื้นบ้านปลอดสารเคมีได้รับการยอมรับ เกิดกระแสการนำผักพื้นบ้านปลอดสารเคมี มาเป็นอาหารท้องถิ่น อาหารสุขภาพ ต้อนรับผู้มาเยือนได้อย่างกลมกลืน

กลุ่มเกษตรพื้นบ้านกลายเป็นจุดเรียนรู้ ที่ผู้มาเยือนให้ความสนใจเป็นพิเศษ ผู้ผลิตรายการอย่าง ยายหทัย รัตนพงศ์ ได้รับการยกย่องจากมหาวิทยาลัยบ้านนอก ให้เป็นผู้ชำนาญการทางด้านเกษตรพึ่งตน และได้มอบตำแหน่ง ศาสตราจารย์ดอกเตอร์

เพื่อเป็นขวัญกำลังใจ มีผละกำลังที่จะแลกเปลี่ยนเรียนรู้กับผู้มาเยือน
อย่างไม่รู้เหน็ดรู้เหนื่อย โดยมีคู่หูที่รู้จักอย่างยายเจสียว ตีนาน
เป็นเพื่อนผู้ผลิตรายการที่ดี

รายการ อบอุ่น. พบประชาชน ส. อบอุ่น. มานพ กว้างขวาง
ผู้ที่ชีวิตนี้ หุ้มเททำงานเพื่อสาธารณะเพื่อที่จะตอบแทนคุณของแผ่นดิน
ได้นำข่าวสารของท้องถิ่น มานำเสนอไม่ได้ขาด เกิดการรับรู้ของ
พี่น้องประชาชน ความเข้าอกเข้าใจที่ดีต่อกันและกัน ระหว่าง
ประชาชนกับท้องถิ่น

รายการหนูเอาไทยอีสาน รายการที่นำเสนอภาษาถิ่นของ
พี่น้องอีสานได้อย่างกลมกลืน นำเรื่องราวสาระวิถีของคนอีสาน ได้ช่วยลด
ช่องว่างของการเป็นพลเมืองชั้นสองของการมาอยู่ที่บ้านจำรุงได้เป็นอย่างดี
เมื่อมีกิจกรรมสาธารณะ ทิดบุญส่ง เมืองโคตร และครอบครัว
จะออกมาช่วยกันทำงานโดยมีความรู้สึกว่าเขาก็เป็นคนชุมชน
บ้านจำรุงเหมือนกัน

รายการกระจกสองใจ พี่ตุ๊กตา พิกการตาบอดสอง
ข้างมาแต่กำเนิด พี่นเพเดิมเป็นคนบ้านจำรุง แต่ได้ย้ายถิ่นฐานบ้านช่อง
ไปอยู่ที่บ้านสำนักไม้หอม ตำบลสองสลึง ยังมีความผูกพันกับบ้านจำรุง
ชวนเพื่อนมาส่งเพื่อผลิตรายการวิทยุที่บ้านจำรุง นำเรื่องราวของพี่น้องผู้พิการ
มาสะท้อนผ่านคลื่นความถี่ เกิดมีการรับฟังวิทยุของผู้พิการและ
มีการพัฒนากระบวนการของกลุ่มผู้พิการตำบลเนินซ้อ
จนทุกวันนี้กลุ่มผู้พิการตำบลเนินซ้อ ได้รับการยอมรับจากท้องถิ่น
มีกำลังใจในการต่อสู้ชีวิตที่คนไม่พิการควรเขาอย่าง ปัจจุบันพี่ตุ๊กตา
ไม่ได้มาผลิตรายการแล้วเพราะไม่สะดวกกับการเดินทาง
แต่ยังเป็นผู้ที่รับฟังที่ดี แนะนำรายการอื่นๆ เสมอ

รายการเพื่อน้ำ รายการเพื่อสิ่งแวดล้อมของชุมชน เกิดแนวคิด
ผ่านคลื่นความถี่ แปลงสู่การปฏิบัติ ไม่ว่าจะเป็นการจัดการขยะในชุมชน
การดูแลรักษาแหล่งน้ำ เกิดการจัดตั้งธนาคารขยะและสิ่งแวดล้อมที่บ้านจำรุง
เป็นจุดเรียนรู้ที่ผู้คนสนใจและมักสอบถามเป็นพิเศษเสมอเมื่อมีการแลกเปลี่ยน
เรียนรู้จากนักเดินทาง เกิดแกนนำเยาวชนกองทัพมดขึ้นในชุมชน
มาอาสาช่วยงานสาธารณะ ด้วยการจุดประกายความคิดจาก ตาขลุ่ย
ของเด็กๆ

รายการเพื่อเยาวชนบ้านเรา บุญช่วย เครือวัลย์ หัวใจ
สาธารณะ ๒๐๐ % ผนตค ฟ้าร่อง อย่างไรก็ตามผลิตรายการ ปี ๒๕๔๘
เป็นตัวแทนวิทยุชุมชนบ้านจำรุงเข้าร่วมกิจกรรมที่กรุงเทพมหานคร ซากลับ
ประสบอุบัติเหตุรถชน แแทบเอาชีวิตไม่รอด พวกเราหลายคนเศร้าใจมากเพราะ
พวกเราไม่มีเงินที่จะช่วยดูแลพี่ช่วย พักรักษาตัว ๖ เดือน
กลับมาผลิตรายการใหม่อีกครั้ง หัวใจ ๒๐๐ % จริง ๆ

รายการเพลินเพลงกับสมุนไพร่ไทย น้ำสงบ ของวิทยุชุมชน
บ้านจำรุง ถูกชักชวนให้มาร่วมงานกับวิทยุชุมชน บ้านจำรุงในยุคเริ่มก่อตั้ง
นำสาระเรื่องของสมุนไพร่มาเล่าสู่กันฟังผ่านคลื่น เอฟ เอ็ม ๑๐๓.๗๕
เป็นผู้ที่นำบทเพลงจากท้องถิ่นที่ได้เขียนไว้มาบันทึกเสียง
และ นำ เสน อ ใน ทุก ค รั ้ง ที่ มา ผลิต ร าย ก าร
จนได้บทเพลงที่บอกเรื่องราวของคนจำรุง ได้ถึงแก่นแท้ของคนบ้านจำรุง
จากมุมมองผ่านบทเพลงของน้ำสงบ

"คนจำรุงมุ่งแต่ทำงาน พุดจาปากหวานไม่ค่อยจะเป็น
คนจำรุงเขามุ่งเขานั้น เขามีจุดเด่นการเล่นเปตอง คนจำรุงรุ่งสารพัด
ชอบเข้าวัดขจัดความหมั่นหมอง คนจำรุงสามัคคีปรองดอง
ทุกคนยิ้มย่องนำด้วยเปตองสู่บ้านเรา ถ้าใครมาเที่ยวจำรุง จะพบป่าลุง
กำลังซ่อมข้าว เป็นข้าวซ่อมมือบ้านเรา หรือจะมาเหมามูเรียนก็เชิญ
คนจำรุงอยากเชิญอยากชวน มาเที่ยวชมสวนหาความเพลิดเพลิน
กองทุนหมู่บ้านนับวันมีแต่เจริญอยากให้ท่านมาเหลือเกินมาเที่ยวจำรุงบ้านเรา"
บทเพลงที่บอกหน้าตาของคนบ้านจำรุงที่ใกล้เคียงที่สุด

รายการย้อนอดีต เจ๊เนียบ แม่ค้าส้มตำจำรุง
ที่มากด้วยความสามารถ ร้องเพลงก็เก่ง ตำส้มตำก็อร่อยที่สุดในโลก
แต่ที่เด็ดกว่านั้นก็คือ มีความจำเป็นเลิศ สามารถนำเรื่องราวในอดีตของชุมชน
มาร้อยเรียงเป็นคำพูดได้มีเสน่ห์ชวนฟัง ด้วยภาษาถิ่นของคนระยอง ทุกวันพุธ
ใครได้ฟังจะอมยิ้มอย่างมีความสุข และยิ่งได้เจอตัวจริงจะมีความสุขยิ่งกว่า
จากเรื่องราวในอดีตจากปากของแม่ค้าส้มตำ บ้านจำรุง

ยังมีรายการอีกมากมายที่ไม่สามารถนำมาบอกกล่าวได้หมด
แต่ ๕ ปีที่ผ่านมาได้เกิดคุณค่า พัฒนาการที่ดีทั้งผู้ผลิตรายการ ผู้ฟัง
ที่สำคัญได้ทำให้คนบ้านนอกอย่างพวกเรา มีความมั่นใจในวิถีของตนเอง
เกิดการฟื้นฟู ดิน น้ำ ป่า คน ผ่านรายการวิทยุที่หลากหลาย ถึงเวลา

หรือยังครับ ที่ผู้มีอำนาจในบ้านเมืองนี้ จะรับรองสิทธิในการสื่อสารของพวกเขา และสนับสนุนให้มี พรบ.ประกอบการศึกษากระจายเสียงที่พวกเขา ได้ช่วยกัน ยกร่างโดยเร็วถึงเวลาหรือยังครับ !!⁷⁹

บทบันทึกเรื่องราวของคนในชุมชนที่เข้ามาทำหน้าที่สื่อเพื่อชุมชน นับเป็นการจดบันทึกความรู้แบบฉบับชาวบ้าน ที่ไม่เพียงแต่การเขียน แต่ยังเป็นการสะท้อนอัตลักษณ์ของคนที่เข้ามามีส่วนร่วมเกี่ยวข้องได้เป็นอย่างดี จึงเป็นชุมชนที่น่าสนใจในการนำมาเป็นตัวอย่างของการสร้างแนวทางการจัดการความรู้เพื่อนำไปสู่การปฏิบัติวิถุชุมชนสำหรับการวิจัยในครั้งนี้ ทั้งนี้ในชุมชนอาจจะต้องมี บุคคล ที่มีคุณลักษณะเช่นเดียวกับชาติชาย เหลืองเจริญ ที่ไม่เพียงจะเป็นผู้นำที่ดี แต่ยังมีสัมพันธภาพที่ดี มีการเรียนรู้ และมีการจัดเก็บข้อมูลเช่น ข้อความที่อ่านในข้างต้น

บันทึกดังกล่าวนับเป็นข้อเรียกร้องของประชาชนในกลุ่มที่มองเห็นว่า สื่อชุมชน เป็นสื่อที่ประโยชน์อย่างมากในการทำให้ชุมชนเรียนรู้แลกเปลี่ยนระหว่างกัน ไม่เพียงเท่านั้น ยังทำให้เกิดเป็นมหาวิทยาลัยของชุมชน เมื่อสถานีวิทยุแห่งนี้เป็นผลผลิตตัวอย่างที่งดงามของการจัดสรรงบประมาณ SIF มาให้ทำโครงการในหมู่บ้าน จนเกิดเห็นเป็นรูปธรรม ด้วยปัจจัยและองค์ประกอบ หลายอย่าง อาทิ ความเป็นมาของชุมชน ความเป็นเครือญาติ ลักษณะพื้นที่อาศัย คุณธรรมจริยธรรมของคนในพื้นที่ ความรักถิ่นฐานบ้านเกิด ความอุดมสมบูรณ์ในพื้นที่ ทำให้บ้านจำรุง ตำบลเนินฆ้อ อำเภอแกลง จังหวัดระยอง แห่งนี้เป็นชุมชนที่มีผู้คนเข้ามาเรียนรู้กระบวนการจัดทำโครงการวิถุชุมชน ผู้วิจัยเองได้รับความรู้สึกเช่นนั้นด้วยตัวเอง โดยเฉพาะการเข้าไปพักอาศัยในบ้านของผู้ใหญ่บ้านคนเดิม ที่เปิดบ้านทำเป็นโฮมสเตย์ ทุกรายก็ตามชุมชนแห่งนี้ เผชิญกับปัญหาเอกเช่นเดียวกับชุมชนอื่นๆ ที่คนในชุมชนเดินทางออกนอกพื้นที่เพื่อไปศึกษาเล่าเรียนหางานทำในเมือง ในโรงงานอุตสาหกรรม ละถิ่นฐานของตน แต่ด้วยความที่ชุมชนแห่งนี้ มีแหล่งท่องเที่ยวทาง เป็นปัจจัยเกื้อหนุน ร้อยละ 70 ของคนในพื้นที่ยังอยู่อาศัย และทำมาหากินในพื้นที่

⁷⁹ ชาติชาย เหลืองเจริญ ผู้ใหญ่บ้านจำรุง "เรื่องราว 5 ปีวิถุชุมชนบ้านจำรุง ก่อนหน้าพระราชบัญญัติฯ หนึ่งในกลุ่มเรียกร้องให้มีการรองรับวิถุชุมชน"

ภาพที่ 4.36 - 4.37: ในสวนผลไม้ปลูกไว้เพื่อทาน เหลือส่งขาย ไม่มีการใช้สารเคมีใดๆ ทั้งลองกอง เงาะ มังคุด ทุเรียน

ภาพที่ 4.38: เยือน ผลงาม

อดีตผู้ใหญ่บ้านจำรุง เยือน ผลงาม ได้นิยามความหมายของชุมชนเป็นความหมายที่คนในพื้นที่นี้ไม่เคยใช้ หากจะเรียกชุมชนนี้ เขาจะเรียกว่าหมู่บ้าน ดังนั้น

“ความหมายของเราชุมชนก็คือเสื้อนอก ธรรมดาหมู่บ้านก็คือเสื้อข้างใน ชุมชนก็คือเสื้อนอก” (Discourse Analysis)

ภาพที่ 4.39: อบต.มานพ กว้างขวาง

“วิถุชุมชนนะครับ มันเป็นหัวใจของการพัฒนา เราใช้วิถุชุมชน เป็นสื่อในการทำการพัฒนาหลายๆ ด้านนะครับ แต่ละด้านเราก็ต้องรวมเป็นกลุ่ม เราใช้วิถุชุมชนเนี่ยเป็นตัวประสานกระจายเสียง จากจุดปฏิบัติการเนี่ยไปสู่ชุมชน ซึ่งมีรัศมีเพียงแค่นี้ๆ ครอบคลุม ประมาณไม่เกิน 15 กิโลเมตรนะครับ เราก็ใช้กระบอกเสียง ตรงนี้พูดออกไปและเรื่องราวที่เราเป็นเรื่องราวในท้องถิ่นโดยแท้จริงนะฮะ เราจะไม่ไปยุ่งกับเรื่อง

การเมืองข้างนอกมาก แม้ทางด้านหนังสือพิมพ์เรา ก็ไม่สนใจนะอะ เพราะเราเอาเรื่องราวที่ได้ทำมาปฏิบัติจริง อย่างที่ท่านผู้ใหญ่ เยือนได้พูดไปเมื่อก็ เนี่ยว่ามันเป็นการรวมกลุ่ม รวมชื่อ รวมชายยาวพารา ซึ่งนานมาแล้วเราตั้งใจจะทำแต่เราทำไม่ได้ เรา ก็ใช้สื่อตัวนี้จะครบ ประชาสัมพันธ์ไปยังพี่น้องว่า วันนี้เราน่าจะจัดตั้งกลุ่ม รวมชื่อรวมชายยาว พาราขึ้นมาในชุมชนของเรา เพราะว่าเรามีอาชีพการทำสวนยางเนี่ยเยอะหรือ มากครับ แต่เรายังไม่มีการบริหารจัดการ โดยเราเองเนี่ยแล้ว เราจะทำยังไงกันดี ก็ใช้กระบอกเสียงตรงนี้ประชาสัมพันธ์ไป เราก็มารวมกลุ่มกันโดยการมารวมกลุ่มชายหุ้นแล้วก็...ทำกันเองครับ"

ภาพที่ 4.40: กำพล คนปั่นไปติดตั้งเสาอากาศ

"วิทยุเนี่ยมันก็เป็นกระบอกเสียงเหมือนกัน เหมือนเสียงตามสายมันผัดกันตรงที่ว่า เสียงตามสายมันบังคับให้คนฟังวิทยุเนี่ยไม่ บังคับนะ แต่ประโยชน์มันเท่ากัน ไซ้ใหม่

นักวิจัย: ถ้าเสียงตามสายนี้

กำพล: คือเราบังคับให้คนฟัง

นักวิจัย: มันจะอยู่ตามเสาอยู่ข้างเสา

กำพล: อ่า...คือคนผ่านมาจะต้องได้ยินไง

ทุกคนต้องได้ยิน แต่วิทยุเนี่ยมันนอกข่าวสาร เหมือนกันแต่ไม่บังคับคนฟัง ใครอยากรู้เปิดเอา วิทยุชุมชนนี้ที่เราเอาไปใช้ ไปใช้เป็นเครื่องมือมากกว่า เครื่องมือจะเป็นการพัฒนามากกว่า มากกว่าจะเอามาสร้าง วิทยุกระแสหลักมันจะมีหลายรูปแบบ คือเค้าต้องสร้างให้คนติดให้ได้ให้คนติดวิทยุ ของเราไม่ใช่ ของเรา..เราเพียงแต่เป็นวิทยุ คือเพื่อกระจายข่าวสารของกลุ่ม แทนกลุ่มให้รับทราบกันเอง มันต่างกันเยอะนะ ต่างกว่าวิทยุปัจจุบัน ที่อื่นไม่แน่ว่าทำแบบไหนที่อื่นเค้าจะทำอย่างเราหรือเปล่า เราก็ไม่รู้แล้วแต่พื้นที่ใครพื้นที่มัน"

สถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนวิทยุชุมชนบางสระแก้ว คลื่นเอฟเอ็ม 102.25 MHz
ต.บางสระแก้ว อ. แหล้มสิงห์ จ.จันทบุรี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายมานพ เดิมบางปิด

ภาพที่ 4.41: วิทยุชุมชนภาคตะวันออกเฉียงใต้แรกที่ตั้งขึ้น ยังคงใช้รั้วไซ้เป็นผนังดูดซับเสียง

หลังจากที่ได้รับงบประมาณจาก SIF กลุ่มแกนนำในชุมชน ได้รวมตัวกันเพื่อจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนของตนเองขึ้นมาใหม่ โดยได้รับความรู้เบื้องต้นจากนักวิชาการกลุ่มเดียวกัน หากแต่ว่าในระยะเวลาที่ทำงานจริงนั้น ผู้ที่ให้ความรู้กับชุมชน ไม่ได้อยู่เพื่อสร้างร่วมกับคนในชุมชน นอกจากนี้ยังเมื่อสถานีวิทยุตั้งขึ้นก็มาเรียกร้องว่าเป็นเพราะความสำเร็จจากการดำเนินโครงการอันเกิดจากการวิจัย ผู้วิจัยมองว่าที่ผ่านมานักวิจัยที่ทำงานในพื้นที่กับชุมชน เป็นการนำเสนอความรู้ของตนเองสู่คนในชุมชน และให้คนในชุมชนเชื่อถือ จากนั้นจะแสดงให้เห็นว่าเป็นการทำงานอันเกิดจากองค์ความรู้ที่นักวิจัย หรือนักวิชาการมีอยู่ งานวิจัยนี้ จึงเป็นการทำงานวิจัยที่ตอบทิศทางการตรงกันข้าม หมายถึง จะเป็นเพียงรายงานบันทึกการทำงานของชุมชนที่ประสบความสำเร็จ และทำให้เกิดแนวทาง อันเป็นทางออกของชุมชนร่วมกันในการสร้างคุณลักษณะที่ดีของชุมชน เช่นเดียวกันกับการทำงานของภาครัฐบาล งานหลายโครงการเป็นผลจากการทำงานที่ไม่มีพื้นฐานจากการมีส่วนร่วมหรือเกิดจากความต้องการของคนในพื้นที่อย่างแท้จริง การสร้างโครงการใหม่ๆ จึงมีระยะเวลาสั้น ไม่ตอบสนองต่อคนในพื้นที่ หรือช่วยกันแก้ปัญหาอย่างจริงจังไม่เพียงพอเท่านั้น การทำงานของภาครัฐ เป็นการมองในกรอบของการเดินทางตามแนวทางระบบสากล จนหลงลืมว่า ประชาชน หมายถึง คนทุกคน โดยไม่มองว่าประชาชน ต้องสร้างรายได้และดูแลครอบครัวปากท้องเช่นเดียวกับกับรัฐบาล

ที่ต้องเรียกเก็บภาษีจากประชาชน เพื่อนำเอาเงินรายได้ไปสร้างสาธารณูปโภคต่างๆ อีกทั้งยังผลให้เกิดการสร้างสิ่งต่างๆ อันเชื่อประโยชน์แก่ประชาชน ความเข้าใจว่าวิเทศชุมชนนั้นจะต้องเป็นวิเทศชุมชนเพียงอย่างเดียว ไม่สามารถหารายได้จากการดำเนินการวิเทศชุมชนได้ จึงเป็นแนวทางการคิดในกรอบเดิม ส่งผลให้เกิดความขัดแย้งทางอุดมการณ์ความคิดที่ไม่เชื่อต่อการสร้างความสามัคคีในชุมชน ไม่เพียงเท่านั้นยังอาจจะมีผลกระทบเชิงโครงสร้าง ปัจจัยอันทำให้ประชาชนเกิดความสับสนในบทบาทหน้าที่ และความต้องการแท้จริงของตนเองและชุมชนของตนเอง บางทีวิเทศชุมชน ที่เกิดขึ้นอาจจะไม่ใช่ความต้องการที่แท้จริงของชุมชนแต่เป็นความต้องการอันเกิดจากการตอบสนองเนื้อหาโครงการ แหล่งทุน หรือกลุ่มผู้ได้รับงบประมาณมาจัดสรรดำเนินการก็ได้

“ความจริงวิเทศชุมชนเนี่ย มันความจริง จะบอกว่าวิเทศภาคประชาชนเลยมันก็ได้ ใช่วิเทศชุมชนเนี่ย บางครั้งเนี่ยผม ก็ไม่ได้เห็น ด้วยอะนะว่าจะใช้คำว่าวิเทศชุมชน ผมบอกว่า วิเทศภาคประชาชนแต่เค้าบอกว่าอืมเหมือนกับ อาจารย์เค้าดึงมาว่าอ้อ ใช่วิเทศชุมชนของต่างประเทศเค้าใช้คำว่าวิเทศชุมชน
ภาพที่ 4.42: ดานตำรวจปัญญาวัฒน์ กระจ่มเขต

เค้ามีลักษณะอย่างงี้ อย่างงี้แล้วมา เรายังพยายามจะนิยามว่าวิเทศชุมชน ตัวนี้เป็นของภาคประชาชนแต่จริงๆ ในปัจจุบันนี้มันคำว่าวิเทศชุมชน มันเกร่อไปมันไม่ใช่เป็นของภาคประชาชนอย่างเดียวละ เพราะฉะนั้น ถ้าบอกว่าชุมชนบับ เนี่ย...มันจะมีความหลากหลายตามว่าวิเทศที่เค้าทำธุรกิจ ขนาดย่อมที่เป็นของประชาชนที่เค้ามาทำของตัวเองเพื่อผลประโยชน์ มันก็จะว่าเป็นของชุมชนใหม่ มันก็เป็นของชุมชนก็เค้าก็ทำ เค้าก็ประชาชน ที่มาทำธุรกิจ ทีนี้ใช้การแยกแยะวิเทศชุมชนกับวิเทศภาคประชาชน เนี่ยมันน่าจะแยกในส่วนของวิเทศภาคธุรกิจ ขนาดย่อม หรือขนาดใหญ่ ขนาดกลางอะไรก็แล้วแต่กับวิเทศภาคประชาชน ที่ทำในเรื่องของ สาธารณะประโยชน์แยกออกไปเลยอย่างงี้ เค้าให้ชัดๆ แล้วก็ต้องเกิดจากการ มีส่วนร่วมของประชาชนทั้งหมด กลุ่มองค์กรอะไรต่างๆ เป็นเจ้าของ

ไม่ใช่คนเดียวเป็นเจ้าของ อย่างทุกวันนี้วิทย์ชุมชนที่เกรงออกไปเนี่ย มีเจ้าของแค่คนเดียว มีนายทุนหรือไปหานายทุนมาลงปีกให้บริหาร คนเดียวนอกนั้นก็ป็นพวกนัก จัดรายการมา"

(สัมภาษณ์ ดาบตำรวจปัญญาวัฒน์ กระทุ่มเขต)

ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ

จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทย์ชุมชนคนด่านซ้าย 463 หมู่ 3 ตำบลด่านซ้าย อำเภอด่านซ้าย จังหวัดเลย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 MHz ผู้ประสานงานพื้นที่ นายเดชา สายบุญตั้ง

ภาพที่ 4.43: อาคารสถานีวิทย์ชุมชนคนด่านซ้าย บนเนินเขาขนาดเล็ก

วิทย์ชุมชนคนด่านซ้าย เป็นสถานที่ที่ได้รับเงินสนับสนุนจากกองทุนส่งเสริมสุขภาพ หรือสสส.เป็นโครงการที่เกิดเพื่อรองรับแผนงานโครงการชุมชน ที่เคยดำเนินมาก่อนในระยะแรกๆ การดำเนินงานของวิทย์ชุมชนแห่งเป็นการใช้ความรู้ในการบริหารจัดการในแนวทางการส่งเสริมความรู้เพื่อสุขภาพ โดยแกนนำในการจัดตั้งได้เข้าร่วมรับทราบว่ามีกฎหมายมาตรา 40 ที่รองรับเสรีภาพในการแสดงออกผ่านวิทย์ชุมชน การจัดตั้งสถานีจึงเป็นสื่อที่ทุกคนมองเห็นร่วมกันว่า เป็นสื่อที่เข้าถึงทุกคนได้ง่าย ราคาถูกในการจัดตั้งและอยู่ได้นาน ไม่เพียงเท่านั้น ยังไม่ต้องอาศัยทักษะ

ความรู้มากเท่ากับการทำหนังสือพิมพ์ ลงทุนไม่มากเท่ากับการทำรายการโทรทัศน์ คนในชุมชนมีสิทธิ์เลือกรับหรือไม่รับได้

“คือผู้ใหญ่มีมงคลแก่นำสื่อมาเสนอก็คือ ถ้าเรามีสื่อตรงนี้ แต่ก็ต้องใช้งบประมาณหน่อยนะ ไม่ถึง 100,000 ประมาณ 70,000 - 80,000 เราก็สามารถดำเนินการได้เลย ซึ่งรัฐบาลเค้าก็เปิดไฟเขียว ให้แล้วคือมาตรา 40 พอดีคุณวีรพงษ์ก็ประสานกับทางรัฐบาล อยากจะทดลองด้วยตอนแรกผมก็ไม่กล้า เข้าเหมือนกัน ก็มีคุณโหนด ด่านซ้าย เป็นข้าราชการ บำนาญแถมทำเรื่องสื่อมานาน”

(Discourse Analysis สำเนียง เนินสามสวน)

ภาพที่ 4.44: สำเนียง นักจัดรายการภูมิปัญญาวัฒนธรรม บุคคลที่จัดเก็บรวบรวมความรู้ในรูปเอกสารเป็นอย่างดี

วิทยุชุมชน จึงมีความหมายว่า คนในชุมชนสามารถเข้าถึงสื่อประเภทนี้ได้ได้ง่ายกว่าสื่อประเภทอื่น ด้วยระดับความรู้ ด้วยสถานภาพทางเศรษฐกิจ และเงินสนับสนุนของแหล่งทุนที่มีให้กับการจัดตั้งสื่อชุมชน วันนี้วิทยุชุมชนจึงมีความหมายสอดคล้องกับลักษณะของชุมชนและความสัมพันธ์ในชุมชน

ภาพที่ 4.45: เดชา สายบุญตั้ง

ผู้ที่มีความรู้ด้านการจัดการความรู้ และนำเอาวิธีการจัดการความรู้มาใช้กับ งานวิทยุชุมชน

“คือมองชุมชนเหมือนร่างกายมันต้องสัมพันธ์ลดหลั่นกันไป ฟังพากัน มีโครงร่างที่แข็งแรง ถ้าส่วนใดส่วนหนึ่งโตมากเกินไป เช่น มะเร็งตับ มีการทำลาย มีการดิ้นทรัพยากรทุกอย่างไป ชุมชนจึงต้องมีการฟัง ฟังกันอยู่ด้วยกัน ด้วยเครือข่าย ไม่ควรมีอย่างใดอย่างหนึ่งมากเกินไป มันควรสัมพันธ์กัน วิทยุชุมชนตอนนี้มันเป็นเหมือนสื่อที่เรา

อยากจะบอกอะไรสักอย่าง ให้กับชุมชนโดยที่สมัยก่อนมันเป็นแบบปากต่อปาก

ทำให้ข้อมูลผิดไปแต่ปัจจุบันเราถ่ายทอดสด ทำให้กระจายไปที่เดียวเลย
ชาวบ้านเค้าจะพกวิทยุไปตามไร่ตามนาสี่อมันเข้าถึง"

(Discourse Analysis เดชา สายบุญตั้ง)

จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานี วชช.ชก.100 (FM.100) สถานีวิทยุ
"เพื่อพัฒนาคุณภาพชีวิตและการสร้างสรรค์" รพ.เวชประสิทธิ์ อ.มะลิวัลย์ อ.เมือง จ.ขอนแก่น
40000 ผู้ประสานงานพื้นที่อ.วรนันท์ บุญนาก

เป็นกรณีที่ผู้วิจัยไม่ได้เก็บข้อมูลสัมภาษณ์โดยตรงเนื่องจาก
ผู้ประสานงานในพื้นที่ไม่รับสายโทรศัพท์และไม่มาตามนัด ที่มิวิจัยจึงใช้วิธีการ
เข้าไปสำรวจสถานีวิทยุด้วยการตรวจฟังคลื่นทางสถานี จากนั้นสอบถามสถานที่
ตั้งจากยามในห้างสรรพสินค้า และแอบซ่อนกล้องเพื่อเข้าไปถ่ายทำ และเพื่อต้องการหา
คำตอบว่า ทำไมผู้ประสานงานจึงไม่รับสาย และประสานงานกลับไปยัง อาจารย์อังคณา
พรหมรักษา ที่ให้ข้อมูลเบื้องต้นในการลงพื้นที่ ทราบว่า การทำสถานีวิทยุชุมชน
ของอาจารย์วรนันท์ เป็นการอาศัยสื่อเพื่อโจมตี การทำงานของผู้บริหาร มหาวิทยาลัย
ขอนแก่น โดยเหตุผลส่วนตัวเองก็มีปัญหา เบื้องลึกกับผู้บริหาร ไม่เพียงเท่านั้น
เนื้อหารายการก็เป็นการพุดคุยเพียงด้านเดียว จากข้อมูลของผู้ดำเนินรายการ กรณีนี้
จึงเป็นจุดที่เกิดข้อมูลผิดพลาดในขณะทำงาน เป็นกรณีของวิทยุชุมชนอีกประเภท
หนึ่งที่เรียนรู้และตีความหมายของสื่อกระจายเสียงประเภทนี้ไม่ครอบคลุม
จึงไม่สามารถให้สื่อให้เกิดประสิทธิภาพตามความเหมาะสม และตามธรรมชาติของสื่อ

สิ่งที่ได้เรียนรู้จากกรณีนี้ คือ ความรู้และความเข้าใจในธรรมชาติ
ของสื่อวิทยุเป็นสิ่งสำคัญ ในการดำเนินการบริหารรายการวิทยุ รวมทั้งยังต้องเข้าใจใน
ลักษณะชุมชนที่ต้องการจะสื่อสารออกไป โดยกำหนดกรอบและนิยามของชุมชนให้ชัดเจน
การทำสถานีวิทยุชุมชนต้องเกิดจากความต้องการของชุมชนเป็นหลัก
แต่สถานีวิทยุแห่งนี้ตั้งอยู่ในโรงพยาบาล แม้กระทั่งในโรงพยาบาลเองไม่ได้อาศัย
วิทยุแห่งนี้ในการประชาสัมพันธ์ข่าวสารภายในโรงพยาบาล ทั้งที่เป็นชุมชนในนั้น

จุดปฏิบัติการเรียนรู้อาจารย์วิทยาลัยชุมชนคนไทใต้ คลื่นเอฟเอ็ม 99.75 Mh.z.
 วัดเหนือชุมชน บ้านน้อยสันติ ม.6 ต.กุสุมาลย์ อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร 47210
 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสุระคนธ์ พลอาสา

ชุมชนที่อพยพจากประเทศลาว เรียกตัวเองว่าเป็นคนไทใต้ พูดภาษาไทใต้ และยังคงรักษาวัฒนธรรม มีจุดยืนในการจัดการรายการวิทยุด้วยการใช้ภาษาใต้ ต่อสู้กับความไม่เข้าใจของรัฐบาล ด้วยการโดนปิดสถานีเพียงเพราะใช้ภาษาถิ่นไทใต้ในการจัดการรายการ คนของรัฐมองว่าจะเป็นการสื่อสารเพื่อก่อการร้ายหรือเป็นการสร้างกระแสข่าวสารให้ ยุยงส่งเสริมให้คนเข้าใจกันผิด ชุมชนแห่งนี้ ใช้พื้นที่ผังศพหรือสุสานใกล้วัด เป็นสถานที่ตั้งของสถานีวิทยุ ตัวอาคารสถานีเป็นอาคารหลังเล็กที่ช่วยกันสร้างขึ้นมากด้วยกำลัง แรงกาย แรงใจ เพราะอยากฟังรายการวิทยุที่พูดภาษาเดียวกัน เปิดเพลงที่ชื่นชอบ เป็นชุมชนเล็กๆ ที่อยู่กันอย่างสงบในพื้นที่แห้งแล้ง และไม่ได้รับการเหลียวแลที่จะพัฒนาจากรัฐบาล ประสบปัญหาเช่นเดียวกับชุมชนอื่น คือ ลูกหลานในชุมชนเรียนหนังสือจบ ก็ออกจากชุมชนไปทำงานในเมือง น้อยคนมากที่จะกลับมาพัฒนาชุมชนของตนเอง แต่ยังมีเยาวชนกลุ่มหนึ่งที่เดินทางไปเรียนในเมืองและใช้เวลาว่างเสาร์ อาทิตย์ จัดรายการวิทยุ เพียงหวังจะตอบสนองชุมชนในฐานะลูกหลานของชุมชน

ภาพที่ 4.46

อาคารที่ร่วมใจกันสร้างขึ้นมาจากเงินบริจาคในชุมชนและ เงิน SIF

"วิทยุก็เป็นสื่ออีกชนิดหนึ่ง ทำให้คน
รู้จักโลกกว้าง โดยเฉพาะฟังข่าว
รายการต่างๆ ชอบมาก ฟังวิทยุ"
(Discourse Analysis พี่แก้ว)

ภาพที่ 4.47: พี่แก้วขณะกำลังจัดรายการวิทยุ

"สื่อกระจายความรู้ให้แก่สังคม
ให้ประชาชนไม่ปิดบัง ให้ชาวบ้านได้บ้างบาง
สิ่งบางอย่างที่ไม่รู้ก็ถ่ายทอดให้ได้ฟัง
วิทยุเป็นสมบัติอีกชิ้นของพี่น้อง
ในเขตอำเภอบ้านไถ่ เรือคนเดียว
พวกผมแค่เป็นอาสาสมัครมาทำงานในส่วนนี้
เค้ายังไม่เข้าใจอยู่ถ้าไม่มีตั้งใครจะทำงาน"

(Discourse Analysis สุวะคนธ์ พลอาสา)

ภาพที่ 4.48: สุวะคนธ์ พลอาสา

"ในความคิดหนู คือ
วิทยุเป็นคลื่นที่กระจายเสียงไปสู่ท้องถิ่น
หรือทุกคน เพื่อให้ได้รับข่าวสาร
ความบันเทิงจากผู้จัดรายการ
การนำเสนอไปและยังเป็นจุดศูนย์รวม
ของการประชาสัมพันธ์เพื่อสังคม"

(Discourse Analysis ศรีสุดา

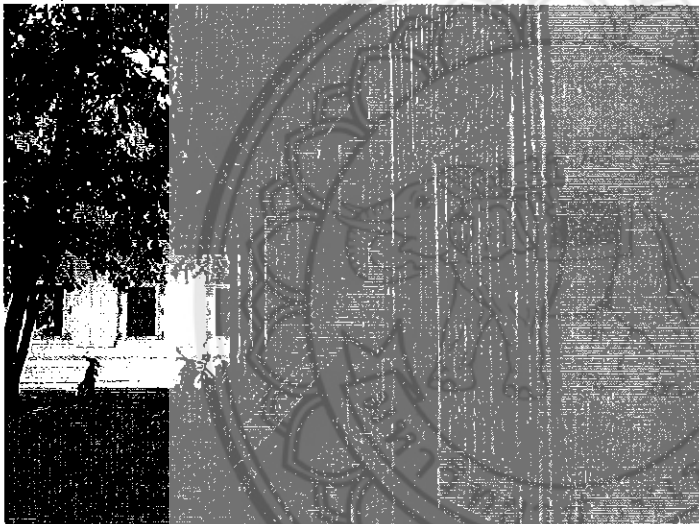
เสื่อฟ้านักจัดรายการเยาวชน)

ภาพที่ 4.49: ศรีสุดา เสื่อฟ้า และสุทธิพงษ์ เสื่อสีน้ำเงิน

“มีข่าวสารเล็กๆ น้อย ๆ จากคนที่ให้เรามาคนภายนอก ไม่สามารถรับรู้ ไม่สามารถแพร่กระจายให้เราได้ เราจึงต้องช่วยคนชุมชนของเรา เช่น ข่าวของหายหรืออะไรหายก็ตามเรื่องทุกอย่าง ทำให้ทุกคนได้รับรู้กัน และโทรเข้ามาบอก เหมือนเป็นครอบครัวเล็ก ๆ ครอบครัวหนึ่ง การช่วยเหลือกันในสังคมชุมชน ถ้าพูดถึงการประชาสัมพันธ์ วิทยุชุมชนมีความจำเป็น ถ้าเป็นความบันเทิงอย่างไรก็ได้ เพราะสถานีอื่นก็มี”
(Discourse Analysis สุทธิพงษ์ เสือนำเงิน นักจัดรายการเยาวชน)

จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทยุชุมชนภูมิปัญญาคนพิมาย คลื่นเอฟเอ็ม 104.5 Mh.z. วัดเดิม ต.ในเมือง อ.พิมาย จ.นครราชสีมา 30110 ผู้ประสานงานพื้นที่ นายสันทนา ธรรมสาโรจน์

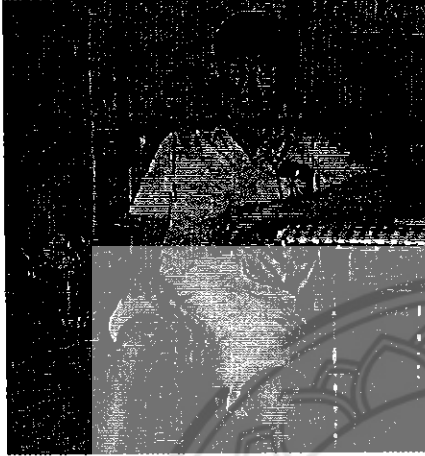
ภาพที่ 4.50: ทางเข้า
สถานีวิทยุชุมชนภูมิ
ปัญญาคนพิมาย
อาศัยพื้นที่ภายในวัดเดิม

ความเปลี่ยนแปลงของชุมชนพิมาย เป็นผลสะท้อนจากการเป็นเมืองท่องเที่ยวทางภาคอีสาน ชุมชนที่อยู่ในบริเวณวัดเดิม ซึ่งมีวิถีชีวิตสงบสุขเรียบง่ายด้วยอิทธิพลทางพุทธศาสนา วันนี้ได้รับผลกระทบจากการท่องเที่ยวและการขยายตัวของเมือง การดำเนินโครงการเพื่อส่งเสริมความเข้มแข็งให้กับชุมชนจึงเป็นเรื่องที่จะก่อให้เกิดความร่วมมือยาก คนในชุมชนมีลักษณะต่างคนต่างอยู่มากขึ้น วิทยุ จึงเหมือนเป็นเครื่องมือสำหรับการดึงการมีส่วนร่วมและการสร้างสังคมการเรียนรู้แห่งใหม่ให้เกิดขึ้นกับชุมชนแห่งนี้

สันทนา ธรรมสาโรจน์ แกนนำจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เป็นบุคคลที่ใช้วิธีการเรียนรู้จากการทำงานด้านสังคม ผสมผสานกับการทำงานกับเครือข่าย

หรือชุมชนที่สนใจด้านกีฬา จากนั้นใช้ช่องทางกฎหมายที่เปิดโอกาสให้ทำสถานีวิทย์ได้จากเงินกองทุนสนับสนุนสังคม หรือ SIF เช่นเดียวกับโครงการเพื่อสังคมอื่นๆ ประสบการณ์ในการงานชุมชน เป็นส่วนสำคัญในการจัดวางแผนผังรายการให้เหมาะสมกับสภาพปัญหาในชุมชน

ภาพที่ 4.51: สันทนา ธรรมสาโรจน์

"ผมเคยนิยามไว้ว่า ควรจะเป็นวิทย์ขนาดเล็ก คือ การที่ผมเป็นรถอีแต่น ก็จะมีรถทัวร์มาเบียด ประเด็นไม่ใช่ไป อัทเกร็ดรถอีแต่นให้ เป็นรถทัวร์เหมือนเขา แต่ประเด็นอยู่ที่ว่าถนนเส้นนี้มีรถอีแต่นรถทัวร์วิ่งได้ไง คุณควรถอดชิ้นส่วนรถทัวร์ให้เป็นรถอีแต่น นี่ก็เป็นความคิดของผมเอง แต่ว่า นี่คือ รถอีแต่นแต่มีรถทัวร์เต็มไปหมด ทำไมเราไม่ปรับตัวเองให้เป็นรถทัวร์ต่อไปเมื่อเราเป็นรถทัวร์ก็จะมีรถดัมพ์ รถพ่วง รถ 18 ล้อ อีกราก็ต้องปรับอีก เมื่อเราเป็นรถ 18 ล้อ มันก็จะเป็นถาวรกลายเป็นเครื่องบีนอีก นั่นคือ เราอยู่ในฐานะผู้บริโภคนิยม แต่ถ้าเป็นรถอีแต่นเหมือนกัน ถ้ามองแบบนี้ก็เท่ากันทำไมต้องเพิ่มทุนอยู่เรื่อย และการเป็นวิทย์ชุมชนไปเพิ่มทุนก็ไม่ใช่ ประเด็นอยู่ที่ว่ามันอยู่ได้ไหมล่ะ อยู่แบบสบาย ๆ เหมือนเศรษฐกิจพอเพียง อยู่กระต๊อบแต่มีความสุข ทำไมให้ เขา เป็น ตึก มี ตู้เย็น มี TV มี พัดลม ถ้าทำแบบเดียวกันคุณทำได้ไหม ให้คลื่นเท่ากัน คุณจะทำได้ลองดูซิ! ถ้าเป็นพวกนักมวยรุ่นเดียวกัน คุณทำธุรกิจ 15 แบบ ผม 15 วัดต์ 3 กิโลเมตร และ 15 กิโลเมตร คุณทำธุรกิจไปเลย แต่ผมทำแบบนี้เราเปรียบกับ น้ำหนักคน ละ อย่างเราจึงมองว่า ใ้เล็ก ๆ กระจอก มันไม่ยุติธรรม ต้องมองอีกถ้าเรายืนหยัดอยู่ได้ก็แสดงว่าจริงๆ ก็ดี การทำวิทย์รัศมี 15 กิโลเมตรคนที่มาทำงานที่จักรยานมาไม่เดือนร้อนไม่ต้องลงทุนมาก พอจบ 15 กิโลเมตร ก็มีอีกสถานี พอจบอีก เป็นวงกลม เป็นรังผึ้ง ส่วนกลางมีอะไรมา support เขาและเขาก็มีประสิทธิภาพใน 15

กิโลเมตร การส่งข้อมูลอะไรก็ได้ Link จี เป็นเครือข่ายทั่วประเทศให้มีภาคท้องถิ่น ส่วนกลางก็ว่าไป ก็เป็นไปไม่ได้ ไม่ใช่แข่งขันให้มันใหญ่ขึ้นและวิทยุชุมชนก็จะเข้าสู่ ปัญหาที่ว่า เป็นวิทยุที่เข้าง่ายออกง่าย เป็นวิทยุไม่มีการค้ากำไร และวิทยุแบบนี้อยู่ได้ ซึ่งล่าสุดผมกำลังทำผ้าป่า หลวงพ่อ หัวหน้าคณะอำเภอจะให้เงินมาปรับปรุงสถานี พอหลวงพ่อก็จะให้เงินมาปรับปรุงผมก็คุยกับสมาชิก 30 คนว่าจะให้วัดมาช่วยมันน่าจะเกลียด เราน่าจะจัดทำผ้าป่าเอง อาจจะได้เงินเป็นแสน เอามาพัฒนา ที่นี้วิทยุชุมชนควรจะเป็นวิทยุที่คนฟังได้สามรถใช้วิทยุได้ ไม่ใช่นั่งฟังอย่างเดียว การฟังวิทยุใหญ่ 500 วัตต์ 100 วัตต์ ส่งไป 50 กิโลเมตร 20 กิโลเมตร คนฟังจะไปจัดทุกวันเป็นไปไม่ได้ ต้องนั่งฟังอย่างเดียว เพราะฉะนั้นวิทยุชุมชน มีความแตกต่างที่ว่าเราจะทำให้มีการสื่อสารซึ่งกันและกัน มีเรื่องก็มานอกหันได้ มานั่งคุยกัน"

(Discourse Analysis สันทนา ธรรมสโรจน์)

"มันก็เป็นช่องทางหนึ่ง มันเป็นสื่อนำธรรมะ มา แพร่หลายได้ส่วนหนึ่งถ้าเราเปิดวิทยุก็จะเปิดได้กว้าง ขึ้นเทียบกับอดีตมันก็สะดวกขึ้นคือเป็นช่องทางแสดง ออกให้พระมากขึ้นเมื่อก่อนต้องนิมนต์ก่อนแต่ที่นี้เปิด กว้างอย่างเรามีเวลาก็จะมาทำดำเนินรายการด้วย ตัวเอง"

(Discourse Analysis พระนักจัดรายการ)

ภาพที่ 4.52: พระนักจัดรายการ

ภาพที่ 4.53: นักจัดรายการวิทยุชุมชนคนพิการ

“วิทยุน่าจะให้ความรู้จะเป็นจุดการรวมกลุ่มของผู้มีอาชีพเสริม แต่มาคู่ขนานกับการตลาดโดยการประชาสัมพันธ์สินค้า เช่น กลุ่มสหกรณ์ ปลูกข้าวภาพ สร้างเสริมสุขภาพ สมุนไพร ถ้ามีตัวแทนจะดีมาก”

(Discourse Analysis อยู่สุข เลื่อนขมพู่)

“วิทยุชุมชนในความคิดของตนเอง คือ เป็นอีกหนี่งทางของ ชาวบ้านที่จะได้รับข้อมูลข่าวสารเกี่ยวกับชุมชนของตนเอง และได้รับข้อมูลเป็นจริงกับที่เป็นอยู่”

(Discourse Analysis ราพิง เลื่อนม่วง)

“ผมบอกตรง ๆ เลยว่าเมื่อวิทยุ มีแต่การประชาสัมพันธ์ เพราะมีโฆษณา สารก็มีแต่โฆษณางานควรจะประสานระหว่างชาวบ้านกับรัฐ ไม่อยากให้มีโฆษณาและขายเวลา มันไม่ถูกต้อง วิทยุที่ผมอยากได้ คือ วิทยุแบบชาวบ้านแบบนี้พอตีมันเกิดมาตรง เรียนกฎหมายได้ศึกษาประจำ มาตรา 40 เกี่ยวกับสิทธิเรื่องสื่อ แต่มีข้อบกพร่อง คือ ไม่มีการกำหนด ภาคประชาชน 20% อีก 40% เป็นของภาคธุรกิจ ผมว่าน่าจะบัญญัติไปเลย ทำมาต้องไปตั้งเป็นกฎหมายลูก น่าจะตั้งเป็นกฎหมายแม่บังคับไปเลย ควรให้ กสท. ควบคุมไปเลย ภาคธุรกิจ ถ้ามีการโฆษณาควรเสียภาษี”

(Discourse Analysis ทนง เลื่อนขาว อาชีพทอผ้า และขายปลาห้องไก่)

ภาคใต้

การรวมกลุ่มกันของวิทยุชุมชนที่ภาคใต้ ภายใต้ชื่อ เครือข่ายวิทยุชุมชนภาคใต้ เป็นการรวมกลุ่มที่มีความเข้มแข็ง โดยเฉพาะประเด็นทางด้านวัฒนธรรมที่เป็นเสมือนจุดเชื่อมโยงให้เกิดการสร้างเครือข่าย ไม่เพียงเท่านั้น ด้วยสถานการณ์ทางการเมืองที่ส่งผลกระทบต่อภาพลักษณ์ต่างๆ ของผู้คนในภาคใต้ จึงเป็นเหตุผลหนึ่งที่เครือข่ายวิทยุชุมชนภาคใต้มีระดับความเชื่อมโยงที่ดีต่อกัน ผู้ประสานงานในการขับเคลื่อน คือ อาจารย์ศิริพล เครือข่ายมีการเรียนรู้ที่ดีระหว่างกัน โดยเฉพาะการรับรู้สิทธิทางด้านการสื่อสาร การฝึกอบรมเนื้อหาในการนำเสนอออกอากาศ การอบรมการบริหารจัดการสถานีวิทยุ เป็นต้น การสร้างสังคมแห่งการเรียนรู้ การทำงานสื่อเพื่อชุมชน อันเป็นสื่อขนาดเล็กก็เป็นอีกช่องทางหนึ่งของกระบวนการจัดการความรู้ในลักษณะชุมชนนักรับปฏิบัติ ทั้งนี้ชุมชนทางภาคใต้ จึงเป็นกรณีตัวอย่างที่ใช้สำหรับการหาแนวทาง ในการเรียนรู้ระหว่างคนในชุมชนด้วยกัน

จุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน ชุมรมเครดิตยูเนียน คลื่นเอฟเอ็ม 105.75 MHz.ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี ผู้ประสานงานพื้นที่ นายวัฒน์ นมะ

ภาพที่ 4.54:

สถานีวิทยุชุมชนชมรม
เครดิตยูเนียน เอฟเอ็ม
105.75 Mhz ตั้งอยู่ใน
อาคารของสหกรณ์
เครดิตยูเนียน

ศูนย์ปฏิบัติการเรียนรู้วิद्यุชุมชนเครดิตยูเนียนภาคใต้มีสมาชิกอยู่กว้างขวางและอาศัยการรวมกลุ่มจากการเข้าเป็นสมาชิกในสหกรณ์ ซึ่งผู้มาให้ความรู้ในเรื่องของการจัดทำสหกรณ์ในช่วงแรก คือ บุคลากรในวิทยาลัยสุราษฎร์ธานี ซึ่งเป็นสถาบันการศึกษาในท้องถิ่น การต่อสู้ในช่วงเริ่มต้น คือ การถูกกล่าวหาว่าเป็นคอมมิวนิสต์ เนื่องจากมารวมตัวกันในที่ใดที่หนึ่ง แขนงนำกลุ่ม คือ ศิริพล สัจธรรม เป็นผู้ประสานงาน โดยมีวัฒน์ ซึ่งเป็นคนในชุมชน และมีความรู้ในเรื่องของการผลิตสื่อ คือ การทำหนังสือพิมพ์ ประกอบการมีความรู้ในเรื่องของสิทธิในการสื่อสาร นำเอาวิद्यุชุมชนมาเป็นที่ถกเถียงในการบอกกล่าวอัตลักษณ์ที่แท้จริงของชุมชนที่มาอยู่รวมกันว่าตนไม่ใช่คนเหล่านั้น วิद्यุชุมชนแห่งนี้ จึงเน้นการสร้างรายการที่ให้ความรู้เกี่ยวกับสหกรณ์ โดยมีระยะเวลาในการออกอากาศวันละสี่ชั่วโมง

“ผมเรียนมาทางนี้บ้างก็เลยสามารถนำมาสอนให้กับทุกคนที่ต้องการทำงานที่นี่ครับ อีกอย่างผมคิดว่า ประชาชนก็มีสิทธิในการนำคลื่นมาใช้ตามที่ผมอ่านมาจากหนังสือกฎหมายหลายฉบับ บอกว่าเราจะนำมาใช้ ใช้ได้แค่ไหนอย่างไร ผมก็เลยนำมาบอกกล่าวให้คน ที่นี้ทราบ และเริ่มลงมือให้เขาเรียนรู้งาน มีการฝึกฝนเด็กๆ และชาวบ้านแต่เราก็ไม่กะเกณฑ์อะไรมากมาย ทำงานกันด้วยความสบายใจเป็นที่ตั้ง เรามีวิญญาณศิลปินอยู่เต็มตัว วิद्यุชุมชนก็คือ โรงเรียนที่สื่อสารสองทางทั้งสื่อและรับ”

ภาพที่ 4.55: วัฒน์ ผู้ดูแลวิद्यุชุมชนสหกรณ์เครดิตยูเนียน

วิद्यุ ในความหมายเดิม คือ สื่อประเภทหนึ่งที่ทำให้ได้รับรู้เรื่องราว ความบันเทิง แต่เมื่อได้เข้ามาจัดรายการวิद्यุ ติดตั้งเสาสัญญาณ เรียนรู้ระบบการกระจายเสียง ทำให้วัฒน์ มองว่า วิद्यุมีความหมายเปลี่ยนไปจากเดิม

“ตอนนี้ความหมายของวิद्यุเปลี่ยนไปเรามีความอิสระ ปรับปรุง เปลี่ยนแปลงตามที่เราต้องการแต่มันเป็นของชาวบ้านที่มีสิทธิมนุษยชนมีการสัมพันธ์เรียนรู้ และแลกเปลี่ยนกันกับเชิงใหม่ ชุมชนก็แบ่งตามพื้นที่ เขตความเป็นอยู่มีอะไรที่เขาอยากรู้ เช่น คนที่ทำล้อเกวียน แต่คนที่ป็นญาติไม่พอใจ เรื่องสิทธิแต่บางคน ที่ตายไปแล้วเอามาพูดเขาก็ภูมิใจลูกหลานก็ภูมิใจ เพราะเราหยิบเอา

ประวัติศาสตร์ชุมชนมาพูดแต่ก็พูดเรื่องเกี่ยวกับโรคภัยไข้เจ็บ คุยว่าจะไร
เกิดขึ้นบ้าง ให้เขากลายเป็นตัวเอกในสื่อให้คนในชุมชนมีความหมาย

สถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ คลื่นเอฟเอ็ม 105.5 MHz ต.วังอ่าง อ.ชะอวด
จ.นครศรีธรรมราช ผู้ประสานงานพื้นที่ ผู้ใหญ่อนัน แก้วรักษ์

“ถ้าไม่มีวิทยุก็ไม่มีวันนี้” คำพูดของคนในบ้านรามย์
ที่ตรงกับสมมติฐานของผู้วิจัยว่า “วิทยุมีคุณค่า หากเราเรียนรู้คุณค่า
ของสื่อวิทยุประเภทนี้” และชุมชนคนรามย์รัก ในคุณค่าของตัวเอง
รักษ์แผ่นดินเกิด ของตัวเองมากกว่าสิ่งอื่นใด การรวมตัวกัน

เพื่อให้วิทยุเป็นสื่อ ในการต่อสู้
เรียกร้องสิทธิในการครอบครองดินแดนตัวเองจึง
เป็นการรวม ตัวกันในการสร้าง คุณค่า
พร้อมที่จะเรียนรู้ และปรับตัวเข้า หาเครื่องมือ
มิใช่เพียงการแสวงหาผลประโยชน์
เพียงอย่างเดียว แต่เป็นการ เรียนรู้ที่จะให้สื่อ
เป็นตัวกลางในการเชื่อมโยง ความขัดแย้งที่เกิด
ขึ้นบนพื้นฐานของ ความไม่รู้ คือ รัฐไม่รู้จัก
ชุมชนและชุมชนและ ยังเรียนรู้ที่จะเข้าใจ
การบริหารสถานีวิทยุ อย่างต่อเนื่องไม่รู้จักรัฐ
จนเมื่อชุมชนบอกรัฐ ผ่านสื่อวิทยุแห่งนี้
จึงรอดพ้นจากการเป็นพื้นที่ในโครงการ
สร้างอ่างเก็บน้ำ

ภาพที่ 4.56: อาคารหลังใหม่ ที่ชาวบ้านร่วมใจกันสร้าง เวียนกันมาจัดรายการ พื้นที่

"ข้าวห่อเดียวกินได้นานหรือ หรือจะเลือกหอกินเองให้นาน"

การโน้มน้าวด้วยคำพูดและ ประโยคที่ย้ำเตือน หากสูญเสีย ผืนดินทำกิน และให้ได้มาซึ่งเงินเพียงก้อนเดียวแบบใดคุ้มกว่ากัน

ภาพที่ 4.57: ชาวบ้านมาต้อนรับพูดคุยและบอกเล่าเรื่องราวการต่อสู้ การเรียนรู้ทั้งหมดบ้านในภาพเป็นเพียงส่วนหนึ่ง ด้านข้างมีผู้หญิงในหมู่บ้านนั่งปลูกขนุนที่เสื่อฟุ้งอย่างตั้งใจ

"วิทยุชุมชนคือผู้ผลิตที่มอบประโยชน์ไม่ใช่การขายของคุยกันเพื่อความเข้าใจ เช่น การพูดเรื่องการเกษตรเราก็ไม่สนใจโฆษณาให้นำเมื่อไม่เน้นเงินทองแต่วิทยุชุมชนไม่มีแฟนคลับเน้นความจริงใจและการบอกกล่าวเรื่องราวต่างๆแก่ชุมชน เป็นวิถีของวิทยุชุมชนเป็นของส่วนรวมที่เกิดจากการระดมทุนเป็นชีวิตของทุกคน" (สัมภาษณ์ อานันท์)

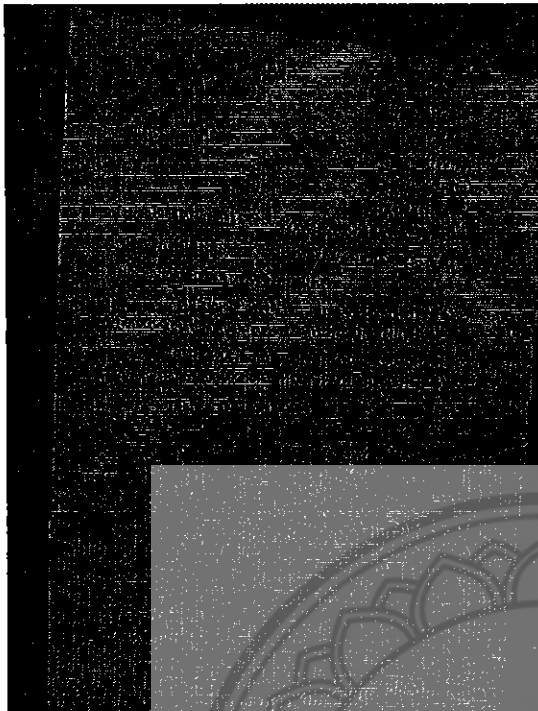
ภาพที่ 4.58: อานันท์ ผู้อาสาจัดรายการวิทยุคนสุดท้าย ปิดสถานีตอนสองทุ่มทุกวัน

"เป็นสื่อของประชาชน เป็นตัวที่ช่วยประชาสัมพันธ์ได้ดีทางราชการก็สามารถรับฟังเสียงของประชาชนที่เดือดร้อนได้"

ภาพที่ 4.59: โกศล พิทักษ์ ผู้ใหญ่บ้านหมู่ 2 ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด นักจัดรายการคนแรกที่ออกอากาศ เพราะบ้านอยู่ใกล้สถานี

ทำหน้าที่เปิดสถานี

ภาพที่ 4.60: จดหมายจาก
สำนักพระราชวัง ผลสะท้อนจาก
เสียงผ่านสื่อวิทยุ คนในชุมชน เชื่อว่า
เพราะในหลวงทรงได้ยินเสียงของเขา
การสร้างอ่างเก็บน้ำจึงยุติ

สถานีวิทยุชุมชนคนรักธรรม คลื่นเอฟเอ็ม 101.00 MHz ต. ความรู้ อ.รัตภูมิ
จ.สงขลา ผู้ประสานงานพื้นที่ อาจารย์ปภาวิณี บุญรัตน์

ภาพที่ 4.61: ด้านหน้าสถานีในวัดและข้อความเกี่ยวกับเรื่องของสิทธิทางด้านการสื่อสารในชุมชน

กรณีของสถานีวิทยุ ชุมชนคนรักธรรม ได้ให้ความรู้เกี่ยวกับ เรื่องของสิทธิทางด้านการสื่อสาร ให้นำอาคาร สถานีฯ เพื่อเป็นการต่อยอด การส่งเสริมความร่วมมือกัน ในการนำเสนอเนื้อหาของชุมชน โดยอาศัยพื้นที่ในวัด

ภาพที่ 4.62: ขณะกำลังสัมภาษณ์และบันทึกวิดีโอ กับปาฏิหารย์ บุญรัตน์ ผู้ประสานงานในพื้นที่

“วิทยุชุมชนในบริบทของเขา คือ สื่อที่ชาวบ้านมีส่วนร่วม คิดว่าน่าจะมีเนื้อหาอะไร ใครจะเป็นก็ได้ที่เต็มใจ แต่ก็มีสภาพหมู่บ้านและประธานที่รับผิดชอบงานแบ่งเป็นวันๆ การตั้งวิทยุชุมชนได้ต้องมีจิตวิญญาณที่รักการทำงานนี้จริงๆ สัมพันธ์กันทั้งอำเภอทำงานร่วมกัน เป็นพี่เลี้ยงให้กัน พัฒนากลุ่มออมทรัพย์ มีการแสดงหนังคล้าย หนังตะลุง เวลาจัดรายการวิทยุ ก็พูดเรื่องภูมิปัญญาท้องถิ่น” (สัมภาษณ์ ปาฏิหารย์)

ด้วยเหตุที่วัดเป็นพื้นที่ในการจัดตั้งสถานีวิทยุ จึงทำให้มีคนในชุมชนให้ความสนใจ อย่างน้อยเป็นสถานที่ผ่อนคลายทางจิตใจ อันสืบเนื่องจากความเปลี่ยนแปลงของสังคม ทำให้คนในครอบครัวห่างออกจากกัน เช่นเดียวกับ อาจารย์เฟื่อง สมศรี แค่เพียงมีใครสักคนนั่งฟังเรื่องราวของลุง ก็ต่อลมหายใจให้ลุงแล้ว

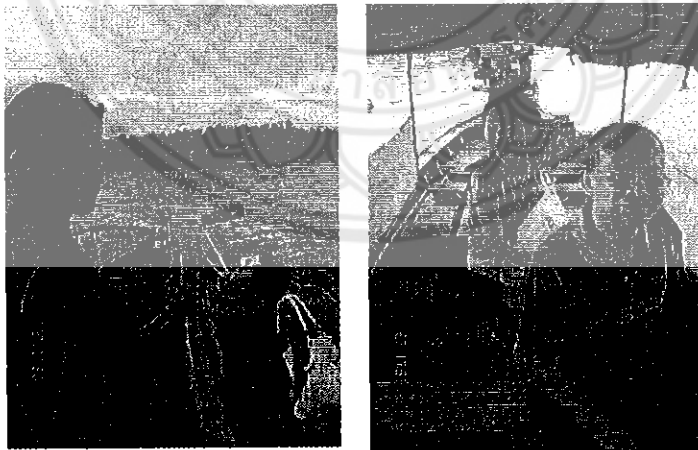

ภาพที่ 4.63 เฟื่อง สมศรี ขณะกำลัง
สาธิตการเล่นหนังตะลุง
และแสดงผลงานภาพวาดให้ทีมวิจัย
ดูอย่างภาคภูมิใจ

“ลุงเป็นคนที่นี่แต่อยู่ที่พัทลุงเดินทางมาจัดที่นี้ วันเสาร์อาทิตย์ อาศัยการจดจำและเรียนรู้ในการจัดรายการและ ได้สอนหนังสือเด็กๆด้วย แต่ครูก็ยอมรับคนที่จบ ป. 4 อย่างลุงได้ ลุงจะสอนเด็กเรื่องการวาดรูป โดยการอ่านหนังสือเพิ่มความรู้ เช่น เรื่องรามเกียรติ์ มีญาติที่ร้องกลอนได้เก่งหลายท่านอง สามารถอธิบายภาพเหมือนการเล่นหนัง การวาด การแต่งเพลงร้องก็ยาก ลุงนั่งมอเตอร์ไซด์มาประมาณ 70 กิโลเมตร 2 ชั่วโมงแล้วลุงก็เล่นหนังให้เราดู น่าเสียดายที่ลูกๆ ไม่มีใครสานต่อเลย เงินที่หามาได้ก็นำมาเป็นส่วนหนึ่ง ของการอนุรักษ์ศิลปะเหล่านี้” (Discourse Analysis เรื่อง สมศรี)

สถานีวิทยุชุมชนคลองประสงค์ คลื่นเอฟเอ็ม 93.0 MHz ต.คลองประสงค์ อ.เมืองกระบี่ จ.กระบี่ ผู้ประสานงานพื้นที่ นางสุพรรณิ บุตรหง่า หัวหน้าสถานีวิทยุฯ

ทีมวิจัยเดินทางไปเก็บข้อมูลที่สถานีวิทยุชุมชนคลองประสงค์สองต่อ คือ ทางบกและทางน้ำ แต่เป็นเส้นทางการเดินทางที่ประทับใจที่สุด เพราะระหว่างเดินทางไปยังหมู่บ้านบนเกาะนั้น ได้มองเห็นวิถีชีวิตชุมชนที่น่าอยู่ แม้ว่าเพิ่งจะผ่านเหตุการณ์ของความสูญเสีย คือ สึนามิ แต่คนในพื้นที่ยังคงมีกำลังใจ และอยู่ในชุมชนอย่างมีความสุข

ภาพที่ 4.63: ทีมวิจัยขณะกำลังเปลี่ยนเส้นทางจากบกสู่ทะเล “รอยยิ้มบนความอ่อนล้า”

ชุมชนคลองประมง เป็นชุมชนมุสลิม นับถือศาสนาอิสลามเป็นส่วนใหญ่ ทำให้การดำเนินวิถีชีวิตอยู่ในกรอบของหลักคำสอน มีมัสยิด และมีการแต่งกายและมีวัฒนธรรมประเพณีตามแบบอย่างกฎเกณฑ์ของมุสลิม สุพรรณี บุตรหง้า นักกิจกรรมประจำเกาะ ได้พาทีมวิจัยชมเกาะโดยรอบ และบอกเล่าเรื่องราวดีๆ ของชุมชน รวมทั้งสถานีวิทยุแห่งนี้เป็นการบริจาคโดยเงินของบริษัทเอกชน คือ ดีแทค ไม่เกี่ยวกับเงินรัฐบาล ดังนั้น จึงมุ่งเป้าหมายไปที่การดำเนินรายการวิทยุโดยกลุ่มเยาวชน มากกว่าการจะให้สถานีวิทยุเป็นสื่อในการพูดคุยเรื่องการเมือง หรือความขัดแย้งต่างๆ แต่เป็นเวทีฝึกประสบการณ์ในการจัดรายการวิทยุของเยาวชนในพื้นที่ อย่างไรก็ตามเมื่อเกิดเหตุการณ์ภัยพิบัติทางธรรมชาติวิทยุได้ทำหน้าที่นำทางช่วยเหลือชีวิตของผู้คนบนเกาะไปได้เป็นอย่างดี โดยเยาวชนที่ มาจัดรายการได้ทำหน้าที่รายงานสถานการณ์และบอกเส้นทางหนีน้ำ อย่างไรก็ตาม วิทยุแห่งนี้เป็นวิทยุที่ไม่ได้ใช้ภาษาได้ แต่เป็นการพูดภาษากลางสำเนียงทองแดง เนื่องจากว่าอยากให้นักท่องเที่ยวได้รับฟังเรื่องราวของคนในชุมชนมากกว่าการให้คนในชุมชนซึ่งฟังบ้างไม่ฟังบ้าง หรือไม่เห็นคุณค่าได้ยินเท่านั้น

“วิทยุไม่ใช่การโต
ด้วยเสา อาณาเขต
มีผู้ฟังเยอะ แต่ต้อง
บอกในสิ่งที่จะเกิด
เพื่อหลบเลี่ยงเหตุ
ร้าย ข่าวสารที่มี
คุณค่า สร้าง
ประสิทธิภาพ ให้เกิด
ขึ้นกับชุมชน”

ภาพที่ 4.64: ผู้วิจัยในชุดพื้นบ้านผ้าที่ทอโดยคนในชุมชน ขณะกำลังสัมภาษณ์สุพรรณี โดยมีลูกชายของสุพรรณีบันทึกวิดีโอ

ภาพที่ 4.65: หมู่บ้านหน้าสถานีวิทยุ และเป็นแกนนำในการจัดตั้งสถานีฯ

วิทยุชุมชนในเกาะเล็กๆ แห่งนี้ มุ่งหวังเพียงเพื่อเป็นเวทีในการเรียนรู้ในสิทธิด้านการสื่อสารของเยาวชน เพื่อสร้างกลุ่มคนในพื้นที่ให้มีจิตสำนึกรักบ้านเกิดของตัวเองผ่านการจัดรายการวิทยุ อาจจะไม่ใช่คำตอบทั้งหมดของการทำหน้าที่สื่อเพื่อชุมชน เพราะไม่ได้เป็นสื่อของชุมชนทั้งหมด แต่เป็นสื่อของชุมชนที่มารวมตัวกันบนความชอบพื้นฐานเดียวกัน

ประเด็นคำถามที่ 2

เมื่อวิทยุชุมชนเกิดขึ้นมาแล้ว เกิดกระบวนการต่อสู้และเปลี่ยนแปลงเพื่อให้เกิดความอยู่รอดได้อย่างไร?

ผู้วิจัยอยากให้มองสองมิติคู่ขนานกันไป คือ การมองมิติเชิงชุมชน (Community dimension) และการมองมิติเชิงสังคมเมือง (City dimension) เมื่อความเป็นเมืองรุกคืบเข้าสู่ชุมชน ด้วยการนำพาคนที่เคยอยู่เมืองมาทำงานในชุมชน คนเหล่านี้เป็นพาหนะนำสาร (Sender) อย่างดี ที่จะเข้ามาทำให้เกิดปรากฏการณ์ใหม่ๆ ในพื้นที่ผสมผสานกับเงินกองทุนสนับสนุนจากรัฐบาลอันเกิดจากการกู้ยืมเงินกองทุนไอเอ็มเอฟ (International Monetary Fund: IMF) ทำให้เกิดกระบวนการเรียกร้องให้มีการนำเอาเงินรายได้จากส่วนกลางมาพัฒนาชนบทมากขึ้นผ่านรูปแบบโครงการต่างๆ ซึ่งหนึ่งในนั้น คือ โครงการวิทยุชุมชน ที่มีนักวิชาการไม่กี่คนทำหน้าที่ดำเนินกิจกรรมโครงการ แยกแยะความรู้ ความคิด และโน้มน้าวให้เกิดความเข้าใจว่า ประชาชนมีสิทธิทางด้าน

การสื่อสารตามรัฐธรรมนูญในปี 2540 นับได้ว่าเป็นจุดกำเนิดของคำว่า วิทยุชุมชน ในประเทศไทย และการเรียกร้อง ในช่วงแรกเป็นไปได้อย่างรวดเร็วด้วยปัจจัยหลายประการ

ประการที่หนึ่ง จากการเก็บข้อมูลนักวิชาการและประชาชนที่ดำเนินการบริหารจัดการสถานีวิทยุชุมชนทั้งหมด รวมทั้งการสังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วม ในการประชุม เพื่อเรียกร้องให้มีการออกกฎหมายรองรับสถานีวิทยุชุมชน พบว่ามีการยกเอาประเด็น เรื่องของสิทธิมนุษยชนมาเป็นหลักใน การอ้างสิทธิทางด้านการสื่อสารในระดับประชาชน ผ่านกระบวนการสื่อสาร ด้วยวิทยุกระจายเสียง ในขณะที่มีการอบรม และให้ความรู้เกี่ยวกับการสร้างสถานี การจัดตั้งสถานีและการดำเนินรายการ วิทยุบางแห่งไม่ได้เกิดจาก ความต้องการที่แท้จริงในชุมชนแต่เป็นการจัดตั้ง ขึ้นจากเงินงบประมาณโครงการ สถานีวิทยุประเภทนี้จึงเปลี่ยนแปลงหรือหายไป ในแวดวงวิทยุชุมชน เพราะเมื่อเงินงบประมาณในการดำเนินงานหมดความตั้งใจใน การสร้างสถานีวิทยุชุมชนก็ หมดด้วยเช่นเดียวกัน เนื่องจากเป็นการนำเอาวิทยุเข้ามา ในชุมชนตามกระแสโครงการ และพยายามสร้างความสนใจ ให้เกิดในชุมชนพยายาม ให้ชุมชนมองเห็นความสำคัญจากนั้น ใช้วิธีการชักชวนให้เข้ามาร่วมในกระบวนการ นำเสนอเนื้อหารายการและนำเสนอผ่านเนื้อหา ในรายงานออกมาเป็นรูปธรรม ว่าเป็นการสร้างระดับการมีส่วนร่วมให้กับชาวบ้าน

วิทยุชุมชนคนชุมชนยวม ตำบลขุนยวม อำเภอขุนยวม จังหวัดแม่ฮ่องสอน วันนี้กลายเป็นเพียงเครื่องเสียงในบ้านของสังเวียง

ภาพที่ 4.66 – 4.68: ผู้วิจัย ป่าสายพิน และสังเวียง

ภาพล่างเป็นอุปกรณ์การส่งกระจายเสียงในบ้านของสังเวียงที่ไม่ได้เปิดสถานีเหมือนเช่นเคย

บทสัมภาษณ์ (Discourse Analysis) วิทยุชุมชนขุนยวม คลื่น 98.0 Mh.z

NAME	TEXT
นักวิจัย:	หยุดอากาศตั้งแต่วันที่เค้าประกาศก็คือ 19 กันยายน
สังเวียง:	ยุติเลย
นักวิจัย:	จนกระทั่งวันนี้ก็ยัง
สังเวียง:	ยัง ยิ่งคุยกันอยู่ว่าเอากิจกรรมมาคุยกันจะเอาอย่างไรนะ วิทยุชุมชนจะเอาไว้ที่นี้ก็คือ ปัญหาเราไม่ได้คุย
นักวิจัย:	มันไม่ใช่พื้นที่สาธารณะ
สังเวียง:	ต้องย้ายแล้ว ยังหากันไม่ได้หากจุดลงไม่ได้จะเอาอย่างไรดิเนะ ทาง ผอ. ก็ยืนคืออยู่แต่ว่ามันเป็นโรงเรียนนี้
สายพิณ :	ผอ.ก็บอกว่าที่ถ้าที่จะเอามาไว้ที่โรงเรียนขุนยวมวิทยานี้เด็กผมมันชนเวลาของพวกที่เสียไม่มีใครรับผิดชอบให้ที่นั้นเด็กชนจริงๆจะเดี๋ยวไปขโมยเครื่องหายอะไรหายมันลำบาก
นักวิจัย:	ปัญหามันอยู่ที่ว่าเราจะต้องทำให้เค้าเข้าใจว่าปัญหามันคืออะไรสองทำให้เค้ารักษามันด้วยตัวของเค้าเองมันคงไว้ใจได้และธรรมชาติของเด็กคงไม่ใจร้ายขนาดนั้น เราต้องสอนเค้าให้เค้าเข้าใจ ก่อนจะได้เหมือนกับนิเซอว่าจะอยู่ๆไต่ก็ตกลงมาจากสวรรค์แล้วขวดไต่ก็กลายเป็นพระเจ้าของคนกลุ่มนิเซอไปไต่มีัยคะ ดังนั้นวิทยุก็เหมือนกันถ้าเราเอาวิทยุไปวางไว้ในโรงเรียนเด็กก็ไม่รู้ว่าไต่คืออะไร เล่นไต่มีัย คุณครูเล่นไต่ก็เล่นแล้วเราต้องสอนเค้าให้เข้าใจมันอาจจะกลายเป็นวิทยุ ก็จัดวิทยุให้เด็กซะแทนที่ที่มันจะเป็นวิทยุในวัยป้าสายพิณหรือในวัยของอาจารย์ไต่มีะ
สังเวียง:	จริงๆมันมีหลักของเยาวชนที่มาจัด
สายพิณ :	ที่ผ่านมาก็มีเด็กมาจัดซะจะ
นักวิจัย:	บังเอิญมันไม่ใช่พื้นที่ของเด็ก มันมาแบบนี้มันก็ไม่ส่วนตัวไต่มีัย
สังเวียง:	ใหม่ ๆ ก็มาเยอะมาจัดกันเต็ม
นักวิจัย:	เฝียปัญหามันยึดติดกับคนพอคนไปองค์กรอยู่ไม่ได้ไต่มีัยคะอันนี้ต้องจัดการให้องค์กรอยู่ได้แม้ว่าคุณจะไม่อยู่ ไต่มีัยคะ
สังเวียง:	มันก็ต้องใช้เวลาเนะครับอาจารย์ ต้องใช้กระบวนการทำความเข้าใจ ต้องช่วยกันจะเอาอย่างไรหาจังหวะคุยกันไม่ได้ เพราะว่าที่มงานเราก็ภาระเยอะถูกใช้
นักวิจัย:	ต้องตามใจคนทำงานเริ่มต้นว่าเบี่ยงเบนความคิดไปหรือยังมันต้องหันกลับไปพูดคำว่าสัจจะ วันนั้นคุยกันเรื่องอุดมการณ์เดียวกัน การทำงานอาสาสมัครคือคำว่าสัจจะ ถ้าไม่อยู่กับด้วยสัจจะงานมันก็อยู่ไม่ได้ ถ้าโอพีเนียนลีดเดอร์ไปถูกบ้านก็ไปแล้วสุดท้ายคนที่เป็นแกนหายไป สัจจะไต่มีะ
สังเวียง:	ที่ประยูร พี่พุลสุข แบ่งรับแบ่งสู้อยู่เนี่ย เอาแท้ไม่เอาแท้ แกเป็นประธานนะจะต้องจัดการ
นักวิจัย:	ทำไมมันหน่ายกันหนะ มันหน่ายเพราะอะไรคะ
สายพิณ :	ก็ไม่รู้

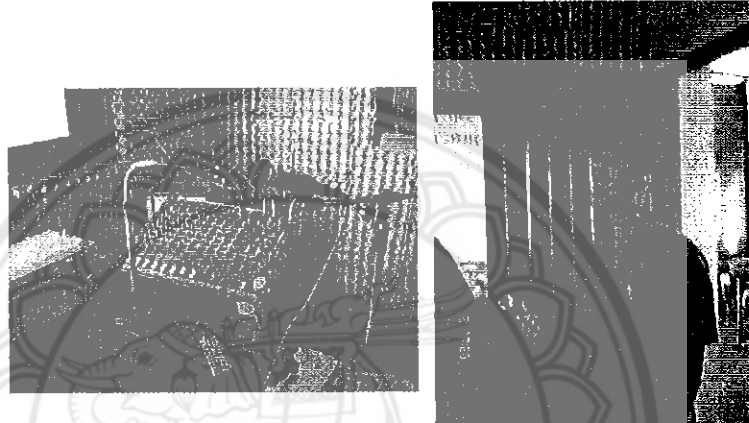
NAME	TEXT
นักวิจัย:	เพราะมันมีอย่างอื่นให้มันหอมหวานกว่ามั๊ย เป็นน้กล่าโปรเจกต์กันไปเรื่อยๆ
สังเวียน:	วิทยุเรานี้มันมีปัญหาเรื่องค่าใช้จ่ายเนอะ พอมีค่าใช้จ่ายเกิดขึ้น
นักวิจัย:	อะไรคือค่าใช้จ่ายคะ
สังเวียน:	อย่างเช่น ค่าไฟ ค่านักจัดรายการ อย่างที่โกเมนทร์
สายพิน :	อย่างที่โกเมนทร์เค้ามาจัดรายการบางครั้งเค้าไม่มีค่าน้ำมันรถต้องเดินมาไกลอะคะ
สังเวียน:	แต่แกใจสู้เนะบางทีผมต้องคอยไปส่ง
นักวิจัย:	ทีนี้ถามว่าสมมติเนะถ้าเราจะเปลี่ยนนิยามวิทยุชุมชนใหม่คืออย่าไปตามยูเนสโกหรือใครต่อใคร ครมมาให้เราอยากจะนิยามวิทยุชุมชนเรายังไงเราจะนิยามว่ายังไงเอาทั้งอาจารย์ทั้งป่าเลย เอาค่านิยามเฉพาะวิทยุชุมชนของเราที่เราทำมา 3 ปีเนี่ยเราจะนิยามว่ายังไง
สายพิน :	เราจะว่ายังไงดีอาจารย์
สังเวียน:	คำว่าวิทยุชุมชนต้องเป็นของชุมชน ชุมชนต้องมีส่วนคิดส่วนร่วมส่วนจัดการรับผลประโยชน์
นักวิจัย:	มันก็กลับไปทีสังคมอุดมคติที่ที่อาจารย์พูดเมื่อกี้นะคือจุดเริ่มต้นของวิทยุนะ
สังเวียน:	แต่มันไปไม่ได้ไปถึงดวงดาวค่อว่ามันมีข้อจำกัด
นักวิจัย:	ถ้าเราจะแก้ปัญหานี้ที่มันไปไม่ได้เนี่ยเราจะนิยามมันใหม่อาจารย์จะนิยามว่ายังไง เออจะแก้ยังไงดี จะปล่อยให้มันตายเป็นของเก่า ไปโละขายของมือสองอย่างงี้เหวอ
สังเวียน:	เรามาสรางความเข้าใจสร้างขบวนการสร้างความเข้าใจวิทยุชุมชนจะมีประโยชน์
นักวิจัย:	อันนั้นคือวิธีการเราต้องเริ่มจากนิยามก่อน เรายียมความหมายของคำว่าวิทยุให้ชัดก่อน พอเรานิยามได้มันจะเข้าสู่ขบวนการ วันนี้นิยามได้มั๊ยคืออะไร 3 ปีเนะเราอยู่กับมัน เกือบจะสี่ปีแล้ว
สายพิน:	ถ้า 22 กันยายนนี่ก็ 4 ปีแล้วคะเพราะเราเริ่มก่อตั้งวันที่ 22 กันยายน
นักวิจัย:	เราจะนิยามว่ายังไงวิทยุของป่าว่ายังไง
สังเวียน:	ยากตอบยาก
นักวิจัย:	อยากให้ได้คำตอบอะ ตอบให้ได้มั๊ย
สายพิน :	ไม่รู้จะตอบว่ายังไงตอบไปก็กลัวไม่ถูก

ประการที่สอง การส่งผ่านความรู้เพื่อให้คนในชุมชนเกิดเพียงระดับความต้องการเท่านั้น ไม่ได้เกิดจากระดับการสร้างควมมีส่วนร่วมเพื่อต้องการที่จะเรียนรู้ในการดำเนินรายการวิทยุจากการเก็บข้อมูลจะพบว่า ทุกๆ สถานีจะมีเพียงหนึ่งหรือสองคนที่ยังคงทำหน้าที่ในการควบคุมดูแล รวมทั้งเอาใจใส่ที่จะเรียนรู้เพิ่มเติมและแม้ว่าจะพบอุปสรรคในด้านกฎหมายหรือความเปลี่ยนแปลงทางบริบทในสังคมอย่างไรก็ยังคงทำหน้าที่เดิมนี้อยู่ ภายใต้เงื่อนไขของคำว่า คำตอบแทนหรือมีเวลาว่างในช่วงเวลาดังกล่าว มีเพียงบางส่วนที่เกิดจากความตั้งใจในฐานะคนในชุมชนที่อยู่ในชุมชนและรักชุมชนอย่างแท้จริง ในขณะที่หลายคนเป็นคนในพื้นที่และ

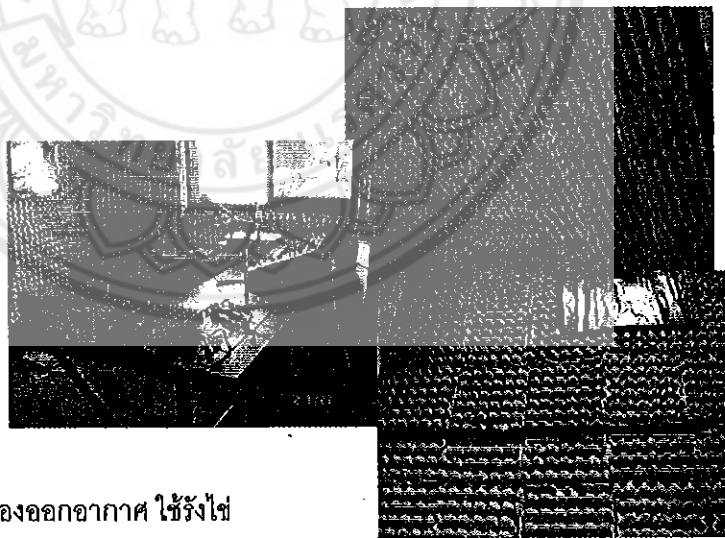

ที่จะยืนหยัด อยู่ได้ภายใต้คลื่นน้ำนั้น คือ จะต้องได้รับผลประโยชน์ในรูปของความสัมพันธภาพ การสนับสนุนหรือการคำจุนหรือเป็นรายได้อันเกิดจากข้อตกลงระยะยาว ลักษณะของปรากฏการณ์เช่นนี้ไม่แตกต่างอะไรกับการบริหารจัดการบุคคลหรือเป็นรูปแบบของการทำงานเพื่อให้ได้ค่าตอบแทนในบริษัทหรือในองค์กรต่างๆ

กรณีที่สอง ตัวอย่างที่หนึ่ง สถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้อิทธิพลชุมชนบางสระเก้า ตำบลบางสระเก้า อำเภอแหลมสิงห์ จังหวัดจันทบุรี เอฟเอ็ม 102.5 Mhz. ที่เหลือเพียงมานพ เป็นผู้ดูแล ปิดเปิดสถานี โดยใช้เวลารว่างจากการค้าขายในตลาดซึ่งอยู่ใกล้กับสถานี

ภาพที่ 4.69: ห้องออกอากาศแบบชาวบ้าน และมานพ เดิมบางเปิด

ภาพที่ 4.70: ภายในห้องออกอากาศ ใช้รังไข่ มาบุผนังเพื่อให้เกิดการดูดซับเสียง

ภาพที่ 4.71: แม้ร่างกายจะพิการ เนื่องจากอุบัติเหตุ แต่ดำรงค้
ก็ไม่เคยหยุดมาจัดรายการวิทยุ จากสถานที่เดิมบนอาคารชั้นสองที่ต้อง
คือคลานขึ้นบันไดทุกวัน ต่อมามานพ ได้ย้ายสถานที่ลงมาข้างล่างด้านข้างอาคารแสดง
สินค้าไอทีอป และทำทางขึ้นรถเข็นให้ดำรงค้

กรณีที่สอง ตัวอย่างที่สอง วันนี้วิทยุชุมชนบ้านนายังมีลมหายใจ
เพราะลมหายใจของผู้พันปฏิยุทธ ทราวยทอง กับความมุ่งมั่นที่จะให้มีสถานีวิทยุ เพื่อชุมชน
อย่างแท้จริง โดยส่วนใหญ่คนที่ยังเข้ามาดำเนินรายการ
วิทยุหรือมาดูแลวิทยุเป็นเพราะเคารพผู้พัน ส่วนเงินที่
ดูแลสถานีและค่าจ้างดูแลเป็นเงินที่ได้จากเงิน
บ้านนาจากการเป็นทหาร

ภาพที่ 4.72 – 4.73: สถานีวิทยุชุมชนภายในบ้านผู้พันปฏิยุทธ และผู้พันปฏิยุทธ

ภาพที่ 4.74 - 4.75: อาคารที่ทำจากไม้ของสถานีวิทยชุมชนคนไทได้ จังหวัดสกลนคร เกิดจากการร่วมแรงร่วมใจของชาวบ้าน ช่างทำป้ายตงงานจากเมืองหลวง กลับมาทำป้ายสถานีอย่างสวยงามแบบมืออาชีพ ขณะที่แก้ว กำลังสนุกกับการจัดรายการควบคู่กับการรับงานแปลภาษาไทยเป็นภาษาไทยได้ และวิไล ซี่จักรยานมาสถานีวิทยุทุกวัน และก่อนจัดรายการจะต้องไปทำนมัสการ ศาลพระภูมิด้านข้างสถานีฯ

ในขั้นตอนของการเปลี่ยนแปลงตามกระแสยังเกิดปรากฏการณ์การเกิดขึ้นใหม่ของ สถานีวิทยุ อันเกิดจากเงินงบประมาณของบริษัทเอกชน หรือการลงทุนจากบริษัทใหญ่ๆ ที่เคยดำเนินกิจกรรมการจัดรายการวิทยุ หรือเป็นแหล่งเงินทุนที่มาจากบริษัทรับจัดทำสื่อ หรือมีเดียเฮ้าส์ (Media House) ซึ่งมีโอกาสในการขยายช่องทางการตลาดแบบกว้าง คือ เพิ่มช่องสัญญาณการเปิดสเปคตโฆษณา เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับลูกค้าที่เข้ามาใช้บริการผลิตสื่อของบริษัท

ปัจจุบันเราจึงเห็นได้ว่ามีปริมาณของคลื่นวิทยุที่มากขึ้นทำให้เกิดพฤติกรรม การเปลี่ยนสถานี (Tuning) เพื่อฟังรายการวิทยุเพียงแค่ความบันเทิง เช่น การฟังเพลงอย่างเดียว หรือฟังรายการที่รายงานสถานการณ์ปัจจุบัน การเกิดพฤติกรรม การเปลี่ยนคลื่นสถานี ดังกล่าวนี้อาจทำให้เกิดความเปลี่ยนแปลงทางการตลาด และรูปแบบการซื้อสื่อโฆษณา

ผ่านรายการวิทยุ นายทุนเริ่มไม่มั่นใจว่า รายการวิทยุที่ซื้อ ช่วงเวลาที่เลือกซื้อ และสถานีที่ลงทุนซื้อชั่วโมงนั้น จะมีคนฟังโฆษณาที่ลงทุนหรือไม่

ปรากฏการณ์ดังกล่าว คล้ายกับปรากฏการณ์ที่โทรทัศน์มีการอำนวยความสะดวกให้กับผู้ชมด้วยการสร้างรีโมต คอนโทรล หรืออุปกรณ์ควบคุม ทิศทางการเปิดปิด รายการโทรทัศน์ระยะไกล พฤติกรรมการบริโภค สื่อโทรทัศน์ของผู้คนก็เปลี่ยนตาม จะไม่มีความอดทนเพียงพอที่จะตอบรับกับกรรณรงค์โฆษณาชิ้นในระหว่างรายการ ฝ่ายวิจัยตลาดของบริษัทต่างๆ จึงต้องแข่งขันกันสร้างแบรนด์ผ่านสื่อโทรทัศน์ใหม่ ให้น่าสนใจ หรือมีลักษณะคล้ายกับละครหลังข่าวมากขึ้น รีโมตคอนโทรลจึงกลายเป็นส่วนหนึ่งของพฤติกรรมการดูรายการโทรทัศน์ อีกทั้งยังเป็นการสร้างพฤติกรรมทางความคิดที่สนองต่อโจทย์การสร้างความพึงพอใจในการเปิดรับสารอีกด้วย

นั่นคือปรากฏการณ์การเอาตัวรอดของรายการโทรทัศน์ที่ต้องต่อสู้กันผ่านเนื้อหารายการมากกว่าการต่อสู้กันในเชิงเทคนิค รวมทั้งยังมีกลุ่มลูกค้าที่ต้องให้ความสำคัญอีกกลุ่มคือ กลุ่มลูกค้าที่มีความสามารถในการเลือกเปิดรับรายการเคเบิล ที่ไม่มีโฆษณาชิ้นรายการแต่เป็นการจ่ายค่าดูเป็นรายเดือน พฤติกรรมของคนกลุ่มนี้ก็เป็นอีกรูปแบบหนึ่งให้เห็นชัดเจนว่าการโฆษณาเป็นสิ่งที่ไม่พึงพอใจต่อการเปิดรับสารของผู้บริโภคอย่างชัดเจน

ย้อนกลับมามองสื่อวิทยุกระจายเสียงที่ทุกวันนี้การขยายช่องทางการตลาดของบริษัทที่มีความเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ไม่แน่ใจในผลประโยชน์ที่จะได้รับกลับคืนไม่เพียงพอเท่านั้น ลักษณะของรายการวิทยุในต่างจังหวัดไม่ได้มีการทำการสำรวจที่ชัดเจนหรือไม่มีการแสวงหาคำตอบที่ชัดเจนออกมาว่า รายการนั้นมีจำนวนคนฟังวิทยุมากน้อยหรือจำนวนตัวเลขเป็นเท่าใด

รายการวิทยุที่ดำเนินการโดยคนในชุมชน ใช้วิธีการสำรวจจากจำนวนสายโทรศัพท์ที่โทรเข้ามาร่วมในรายการ อันเป็นการเก็บข้อมูลทางสถิติที่ไม่มีความแน่นอน ไม่มีการบันทึกจำนวนสายและเบอร์โทรศัพท์ที่เข้ามาร่วมในรายการ มีตัวอย่างที่น่าสนใจของการบันทึกจำนวนสายโทรศัพท์ที่โทรเข้ามาขอเพลงหรือการโทรเข้ามาเพื่อแจ้งเหตุขอสถานีวิทยุชุมชนเมืองปาย การจดบันทึกลักษณะนี้ทำให้ทราบจำนวนคนฟังรายการวิทยุ และทำให้ทราบเรื่องราวเหตุการณ์ที่เกิดขึ้นในชุมชน นับเป็นวิธีการหนึ่งของการเก็บบันทึกความรู้ในชุมชน

สถานการณ์วิทยุชุมชนในประเทศไทย ระดับจังหวัดพบว่า มีความซับซ้อนมากขึ้นภายหลังจากปี พ.ศ. 2546 เป็นต้นมา การให้บริการวิทยุมีทั้งที่ยังคงเดิม ยึดมั่นในอุดมการณ์ และที่เปลี่ยนแปลงไปตามการอนุญาตจากอำนาจรัฐ ที่ดำเนินรายการวิทยุ เพื่อแสวงหารายได้ จากธุรกิจขนาดกลางและเล็กในท้องถิ่น หรืออาศัยฐานกำลังเก่าของตน ในการสร้างฐานเริ่มต้นในการดำเนินงานสถานีวิทยุเพื่อการค้าเสียง

ในระหว่างที่ดำเนินการวิจัย ผู้วิจัยใช้วิธีการเป็นส่วนหนึ่งของการเข้าร่วมประชุม สังเกตการณ์อย่างมีส่วนร่วมในการอบรมนักจัดรายการ ผู้ผลิตรายการ และการประชุมเพื่อเรียกร้องรัฐธรรมนูญ หรือการแสดงความคิดเห็น ในการร่างพระราชบัญญัติฯ นอกจากนี้ใช้วิธีการแลกเปลี่ยน ความคิดเห็นกับบุคคล ที่เกี่ยวข้องทั้งในระดับนโยบายประเทศ ท้องถิ่น นักวิชาการ และนักวิจัย เพื่อให้ทราบความคิดและแนวทางการแก้ไขปัญหาต่างๆ เพื่อให้เกิดทราบความเคลื่อนไหว การเปลี่ยนแปลง

จากข้อมูลการเข้ามาเป็นสมาชิกในกรมประชาสัมพันธ์ ปี 2548 รายงานว่า "มีสถานีวิทยุชุมชนทั่วประเทศประมาณ 7,000 สถานีวิทยุชุมชนในประเทศไทยมีมากกว่า 7,000 สถานี ซึ่งรวมทั้งที่จดทะเบียนและยังไม่ได้จดทะเบียนกับกรมประชาสัมพันธ์ โดย 1 ใน 3 ของสถานีวิทยุชุมชนเป็นเครือข่ายของบริษัทค่ายเทป ค่ายหนังวีซีดี เพื่อใช้เป็นช่องทางในการโฆษณาสินค้า หรือโปรโมตศิลปินในสังกัด"⁸⁰ เป็นตัวเลขที่สะท้อนว่าวันนี้ ชุมชนอยู่บนทุนนิยม อย่างแท้จริง ไม่เพียงเท่านั้น รากฐานของชุมชน ยังถูกการปกครองประเทศหล่อหลอมให้กลายเป็นสังคมที่พัลวันอยู่กับการสร้างรายได้ให้กับตนเอง ครอบครัวยุคใหม่ที่สุด ชุมชนเป็นคนตอบใจหทัยสังคม ผ่านสื่อขนาดเล็กที่ได้รับโอกาสในตลอด 10 ปีที่ผ่านมา หากแต่ว่า การสร้างรายได้ในระบบทุนนิยมของคนในชุมชนนั้น ไม่ได้เป็นการสะสมมูลค่าธุรกิจมหาศาล เป็นไปเพียงเพื่อให้เกิดการอยู่รอดของชีวิต สังคม และนำพาไปสู่การขับเคลื่อนฐานสังคมทั้งด้านวิถีชีวิต วัฒนธรรม ความเป็นอยู่ แต่ในขณะเดียวกันไปปฏิเสธสมมติฐานหลัก หรือความเชื่อหลักของกลุ่มคนทำงานด้านการปฏิรูปสื่อ หรือกลุ่มนักกิจกรรมที่ใช้วิธีการดำรงตนอยู่บนพื้นฐานความเชื่อที่ว่า มีใจรักชุมชน มีใจรักในการทำงานโดยปราศจากผลกำไร อันเป็นเพียงวาทกรรมการสร้างองค์กรลักษณะนี้ เพราะผลประโยชน์จากการได้รับทุนสนับสนุนจากประเทศที่ทำ CSR: Corporate Social Response เป็นคำตอบที่บอกได้ว่า ปลาเล็กยังคงพึ่งพาปลาใหญ่ ภาพสวยงามตามแบบฉบับสังคมยูโทเปีย คงจะเป็น

⁸⁰ www.prd.go.th

เพียงภาพฝันของคนที่ยังมีได้เผชิญความเป็นจริงของโลก และเป็นที่น่าทึ่งที่ทราบว่า การเอาตัวรอดทางสังคม เป็นวิธีการของสิ่งมีชีวิตทุกชนิด หากแต่การพยายามเอาตัวรอดทางสังคม ไม่อิสระ หรือโดดเดี่ยว เพราะต้องแบกรับภาระรับผิดชอบจากการเข้าเป็นสมาชิกในครอบครัว ในสังคม อันเป็นที่มาของชุมชน

เช่นเดียวกับ วัฒนธรรมไทย ยอมรับกับการมีพุทธศาสนา แต่การมีพุทธศาสนาวันนี้ เป็นการมีในแนวทางสมรู้ร่วมคิด คือ ต้องเปลี่ยนให้อยู่ในบริบทที่ทำให้สังคมเอาตัวรอดได้ ไม่ต้องแปลกใจว่า จำนวนของผู้ที่เข้าไปเป็นสมาชิกในพุทธศาสนามีมาก เช่นเดียวกับในหลักศาสนาอื่นๆ แต่ทุกคนที่เข้าร่วมเป็นสมาชิกล้วนเป็นบุคคลที่ยังคงแบกรับภาระรับผิดชอบสังคมเล็กๆ ของตัวเอง หลายครั้งการปรากฏตัวของความจริง ในกรอบของสังคม ที่ตั้งกติกากว่า การเข้าเป็นสมาชิกภาพในสถาบันหลักของชาติ ต้องละแล้วซึ่งทางโลก ในความเป็นจริง ยังไม่สามารถละทิ้งได้ เช่นเดียวกันกับการที่ชุมชน มีคนกลุ่มหนึ่งทั้งที่เป็นผู้สูญเสียความมั่นใจจากสังคมเมืองหลวง ทั้งที่เป็นผู้ที่อ่อนแอจากสังคมแข่งขันในเมืองหลวง ได้กลับเข้าไปเป็นสมาชิกภาพในชุมชนใดชุมชนหนึ่ง ในฐานะสมาชิกถาวร เพราะมองเห็นโอกาส หรือมองเห็นความสงบสุขของชีวิต รวมทั้งมองเห็นช่องทางในการสร้างรายได้ ผู้คนเหล่านี้จะกลายเป็นสถานภาพเป็นแกนนำในชุมชนที่ก่อตัวกันจากภาพความคิดจากเมืองหลวง อยากรู้ชุมชนที่ไม่มียะไรเช่นที่เคยมี ได้มีอย่างที่เคยมี ผสมผสานกับกิจกรรมโครงการทั้งส่วนของรัฐบาล ส่วนของเอกชน หรือแม้กระทั่งทุนจากภายนอกได้เข้ามาเป็นน้ำหล่อเลี้ยง หรือกลไกสำคัญสำหรับการสร้างโอกาสให้กับคนกลุ่มหนึ่งในชุมชนนั้น เมื่อแบ่ง น้ำ ผสมกับผงฟู คือ ความสนใจของคนในชุมชนที่เคยคิดเช่นเดียวกัน แต่ไม่กล้าเนื่องจากเป็นสมาชิกที่อยู่มานาน มีความเกรงใจเป็นพื้นฐาน และมีความเป็นส่วนตัวเป็นเกราะกำบัง กลายเป็นผงฟูสำคัญที่ทำให้ลักษณะการรวมตัวกันเป็นชุมชนขยายวง ขยายฐานเครือข่ายสมาชิกกว้างขึ้น ไม่เพียงเท่านั้น การสร้างฐานเครือข่ายยังเป็นการเชื่อมโยงอยู่บน ผลประโยชน์เล็กๆ น้อยๆ หรือเรียกว่า ค่าเหนื่อย ให้กับคนที่มีส่วนเกี่ยวข้อง และสมรู้ร่วมคิด กันไป แต่ผู้ที่เป็นแกนนำจะคัดเลือกบุคคลที่เข้ามาเป็นสมาชิกไม่ให้มีขนาดใหญ่เกินไป เนื่องจากจะไปทำให้ส่วนแบ่งทางผลประโยชน์ลดลงจากจำนวนงบประมาณที่ได้รับมา

การสร้างชุมชน หรือการเข้าเป็นสมาชิกภาพในชุมชน จึงนับเป็นปัจจัยหลักที่ทำให้การเข้ามารวมตัวกันเป็นสมาชิกล้วนขับเคลื่อนกันด้วยฐานของความคิดที่มีเป้าหมายร่วมกัน บางกลุ่มบางชมรม จะทำการต่อยอดไปอีกเครือข่าย หรือมีที่มาจากเครือข่ายใด เครือข่ายหนึ่ง จากนั้นจะดึงเอาทรัพยากรพื้นฐานจากเครือข่ายนั้นมาใช้ดำเนินการในเครือข่ายที่

สร้างใหม่ ภายใต้โครงการหรือกิจกรรมที่รัฐบาลหรือเจ้าของเงินทุนเป็นผู้กำหนดมาให้
เลือกสรร

นอกจากนี้พบว่า ลักษณะของความรู้สึกในการเป็นเจ้าของชุมชน เพื่อชุมชน และ
ระดับการสร้างความมีส่วนร่วมของบุคคลที่ทำรายการวิทยุชุมชน จากวิธีการวิจัยดังกล่าว มี
ผลให้ผู้วิจัยรับรู้ได้ถึงระดับความรู้สึกในการมีส่วนร่วมของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้อง (Stake
holders) ในงานวิทยุชุมชน โดยสามารถจำแนกคุณลักษณะของกลุ่มบุคคลที่เกี่ยวข้องได้
ออกเป็นประเภทต่างๆ ดังนี้

1. นักวิจัย และนักต่อสู้เรียกร้องทางด้านสิทธิเสรีภาพ (Being founder, fighter and elder) หมายถึง กลุ่มนักวิชาการที่ใช้วิธีการศึกษาสื่อในชุมชน
จากกรอบแนวคิดเรื่องของสิทธิมนุษยชน (Human right) มีความเชื่อ
พื้นฐานว่า ทุกคนมีสิทธิที่จะสื่อสารได้อย่างเท่าเทียมกัน นักวิชาการหลาย
คนที่ยังคงได้รับความไว้วางใจให้ดำเนินกิจกรรมโครงการทางด้านการ
ปฏิรูปสิทธิการสื่อสาร หรือสิทธิมนุษยชน ยังคงเดินหน้าในการทำหน้าที่
ภายใต้การทำงานในฐานะนักวิชาการในมหาวิทยาลัยของรัฐ โดยในสายตา
ของผู้บริหารมหาวิทยาลัยและเพื่อนร่วมวิชาชีพ จะถูกมองว่าเป็นกบฏของ
มหาวิทยาลัยนักวิชาการกลุ่มนี้มีจุดยืนที่ชัดเจนในการที่จะสร้างเจตนารมย์
เพื่อให้เกิดพลังทางการสื่อสารของภาคประชาชน หลายคนที่ท้อแท้และเดิน
ออกห่างจากการต่อสู้เรียกร้องใช้ชีวิตตามปกติ และกลายเป็นเพียงการ
วิพากษ์วิจารณ์ในวาทะกานแฟหรือกับกลุ่มคนรู้จัก บางท่านเปลี่ยนระบบคิด
ให้กลายเป็นการสร้างงานในด้านอื่นๆ อาทิ การทำโครงการด้านสุขภาพ
เป็นต้น อย่างไรก็ตามหน้าที่ที่ชัดเจนของการเป็นนักวิชาการเพื่อการปฏิรูปก็
ยังคงเป็นเพียง ผู้ที่ทำหน้าที่ในการสื่อสารทางเดียว ผ่านเอกสาร ผ่านชั้น
เรียน ผ่านการอบรม หรือผ่านการทำงานในฐานะผู้ร่วมร่างพระราชบัญญัติ
ฯ อย่างไรก็ตามสิ่งที่ปรากฏให้เห็นเชิงรูปธรรมที่ชัดเจน คือ การผลักดันให้
เกิดสื่อเพื่อชุมชน ต้องอาศัยการทำงานวิจัย ลงพื้นที่พูดคุยกับชาวบ้านอย่าง
แท้จริง ทราบความต้องการที่แท้จริง สิ่งเหล่านี้จะทำให้เกิดกระบวนการ
แลกเปลี่ยนเรียนรู้ และทราบว่า แท้จริงแล้ว ประชาชน ต้องการสื่อวิทยุ ใน
ชุมชนของตัวเองรูปแบบใดบ้าง ไม่เพียงเท่านั้นจะต้องสร้างเครือข่ายการ
ทำงานเพื่อชุมชนในความคิดของนิสิตนักศึกษาที่ต้องการจะกลับไปยังถิ่น
ฐานบ้านเกิด หรือต้องการกลับไปพัฒนาชุมชนของตัวเอง

2. นักวิชาการ (Delivering ideas and how to do radio production for people) หมายถึง กลุ่มนักวิชาการอิสระ ได้รับเงินสนับสนุนจากต่างประเทศ หรือรัฐบาล หรือหน่วยงานที่ยอมรับข้อเสนอโครงการ จากนั้นจะจัดดำเนินโครงการตามช่วงระยะเวลาที่ได้รับการอนุมัติ กลุ่มเป้าหมายส่วนใหญ่เน้นคนในชุมชน
3. ผู้ประสานงานชุมชน (Bringing new projects and money) หมายถึง กลุ่มแกนนำในชุมชนที่ทำหน้าที่ประสานงานจัดหาชาวบ้านหรือคนในชุมชนมาเข้าร่วมโครงการ ทั้งนี้จะเป็นการให้ค่าตอบแทนเป็นค่าเดินทาง ค่าที่พัก และค่าอาหาร หรือค่าประสานงานในพื้นที่ หรือจะกลายเป็นหัวหน้ากลุ่มในการคัดสรรผู้เข้าร่วมประชุม กลุ่มคนลักษณะนี้จะมีความรู้ทางด้านวิทยุ สื่อ หรือการจัดรายการวิทยุ ทำหน้าที่เป็นประชาสัมพันธ์ภายในชุมชน เป็นที่รู้จักและยอมรับจากคนในชุมชน ซึ่งเป็นจุดดึงดูดของการสร้างโครงการสื่อวิทยุในชุมชนจึงเป็นสิ่งที่ทำให้เกิดความยั่งยืนได้ง่าย ผู้ประสานงานโครงการมีความรู้ในเรื่องของเสียงเพลง และความรู้ทางด้านเทคนิค การสร้างสรรค์รายการเพื่อชุมชนจึงเป็นเรื่องที่ดีกว่าการที่ไม่มีความรู้ทางด้านการจัดรายการวิทยุ รวมทั้งยังมีการปรับเปลี่ยนเทคนิคการจัดรายการโดยอาศัยเทคโนโลยีเข้ามาเสริม บางคนเป็นนักร้อง หรือเป็นนักดนตรี มีความรู้ทางด้านเพลง จึงเป็นส่วนหนึ่งในการคัดสรรเพลง แต่งเพลง หรือสร้างสรรค์เพลงในรายการวิทยุแทนคนฟัง นอกจากนี้คุณลักษณะของคนในกลุ่มนี้ ยังจัดอยู่ในประเภทผู้นำในชุมชน เป็นนักกิจกรรมชุมชน คอยทำหน้าที่ประสานงานและนำเอาโครงการกิจกรรม หรือเขียนโครงการเพื่อขอเงินสนับสนุนจากแหล่งทุนจากองค์การบริหารส่วนตำบล ส่วนจังหวัด หรือส่วนราชการต่างๆ หรือจากหน่วยงานส่งเสริมสุขภาพ สสส. เป็นต้น วิทยุชุมชนจึงเป็นหนึ่งในกิจกรรมโครงการที่เอื้อประโยชน์ต่อชุมชน และเป็นสิ่งที่ต้องรักษาไว้ให้ยั่งยืน เช่น อาจารย์ศิริพล วัลลภ พลเสน ชาติชาย เหลืองจำรูญ
4. ผู้จัดรายการ เจ้าของสถานีวิทยุพาณิชย์ วิทยุชุมชน และมหาวิทยาลัยเอกชน ผู้พิการ (A time is mine) หมายถึง กลุ่มคนที่เคยทำหน้าที่เป็นนักจัดรายการวิทยุ หรือผู้ที่ไม่ได้รับการจัดสรรเวลาจากทางสถานีหลัก
  - 4.1. กลุ่มนักจัดรายการวิทยุที่มองเห็นโอกาสของการสร้างสรรค์รายการ (Chance to be rich) ผ่านการเช่าซื้อช่วงเวลาจากทางสถานี โดย

อาศัยการประมวลรายการจากการสัมปทานเป็นช่วงระยะเวลาตามข้อตกลงของสถานีวิทยุหลักๆ เมื่อประมวลคลื่นหลักได้แล้ว จะมีพัฒนาการต่อมาตามลักษณะของความสัมพันธ์ที่ดีระหว่างผู้อำนวยการหรือหัวหน้าสถานี หรือผู้มีอิทธิพลในการตัดสินใจเลือกให้บริษัทใดได้รับการสัมปทานช่วงเวลานั้นไป นักจัดรายการวิทยุในหลายสถานีฯ ที่ได้รับเป็นการประมวลคลื่นโดยอาศัยความคุ้นเคย หรือลักษณะความสัมพันธ์ส่วนตัว จนกระทั่งเมื่อมีการอ้างถึงรัฐธรรมนูญ มาตรา 40 ได้ลงทุนสร้างห้องบันทึกเสียง ห้องส่งวิทยุกระจายเสียง ตั้งเสาสัญญาณ ขึ้นมาเอง

- 4.2. กลุ่มคณาจารย์ทางด้านนิเทศศาสตร์ในมหาวิทยาลัยเอกชน ที่ไม่มีสถานีวิทยุเป็นของมหาวิทยาลัย มีเพียงห้องบันทึกเสียงหรือสตูดิโอเพื่อการเรียนการสอนในทางปฏิบัติเท่านั้น เมื่อรัฐธรรมนูญเปิด การจัดตั้งสถานีวิทยุเพื่อการศึกษาจึงกลายเป็นโอกาสที่ดีของสถาบันการศึกษานั้นๆ ทั้งในด้านการเรียนการสอน และการประชาสัมพันธ์มหาวิทยาลัยภายใต้ วิสัยทัศน์ทางการศึกษา

ดังตัวอย่าง

ผู้วิจัย: อย่างอาจารย์ ทำวิทยุเองขึ้นมาอาจารย์เริ่มต้นทำ เพราะว่ามี พรบ. มีเสรีภาพใหม่ถึงคิดที่จะตั้งวิทยุ หรือเป็นเพราะว่าที่ผ่านมาเราไม่เคยมีโอกาสได้ทำตรงนี้

อาจารย์ภัทรมัย: เราไม่เคยมีโอกาสมากกว่ามาตรา 40 เริ่มจากปี 2545 (เพราะว่ามีกฎหมายถูก พ.ร.บ. จัดสรรคลื่นความถี่) ที่รัฐไม่มีส่วนเกี่ยวข้องเลยในช่วงแรก ๆ ที่เป็นเฉพาะวิทยุชุมชนจริง ๆ รัฐไม่เกี่ยวข้อง ไม่ได้ให้ความสนับสนุนอะไรเลย เราก็ก่อตั้งกันเอง ที่อยากตั้งที่นี้ก็เพราะมันเริ่มตั้งมาหลายที่แล้วตั้งแต่ปี 43 และก็ในเชียงใหม่ก็มีหลายที่ ผลก็เสนอผู้บริหาร หัวหน้าภาค คณะบดี อธิการบดีว่า เรามีช่องทางแล้ว ก็น่าจะตั้ง ส่วนตัวผมก็จบวิทยุ (สอนวิทยุด้วย) ก็เลยอยากมีสถานีให้เด็ก ๆ ได้ฝึกของจริง เพราะว่าทุกที่มีแต่ ม.ช. ที่เดียวที่มีสถานีวิทยุเป็นของตัวเอง สถาบันอื่นที่ไม่มีเลย เพราะว่ากฎหมายเค้าไม่เปิดไม่ให้งตั้ง ทุกวันนี้ก็เลยใช้ช่องทางนี้ที่ตั้งวิทยุชุมชนได้ เลยตั้งขึ้นมาเฉย ๆ โดยไม่ได้ขออนุญาตจากใคร แต่บางคนก็มีที่ขอใบอนุญาต

ผู้ช่วยนักวิจัย: ผมในฐานะคนนอกจะมองว่า เราคุ้นเคยกับทีวี เพราะฉะนั้นกับวิทยุเนี่ยผมคิดคล้าย ๆ ว่าล้ำสมัย แต่ที่นี้ไม่ใช่ล้ำสมัย ในแง่ที่ว่า เป็นโลกของ Multimedia

อาจารย์ภัทรมัย: มันก็เป็นสื่อเก่านะ มีมาตั้ง 100 กว่าปี

อาจารย์ศิริพร: แต่คิดว่ามันน่าจะโตนะ เพราะคิดว่ามันแตกต่างในแง่ของการนำเสนอ คือ สื่อเก่าก็จริง แต่คนทำเป็นคนรุ่นใหม่ ก็น่าจะเป็นจุดที่ว่ามันน่าจะเปลี่ยนแปลง

นักวิจัย: ตามประวัติศาสตร์ สื่อวิทยุของไทยเป็นของรัฐหมด เพิ่งจะมีรัฐธรรมนูญที่ประชาชนตั้งได้ จะตั้งสถานีโทรทัศน์ก็ได้ แต่เดี๋ยวนี้อะไรที่วิทยุ ที่วิทยุยังน้อยอยู่ แล้วในกรณีของเนื้อหาในเชิงของ ข้อความที่ส่งออกไป วิทยุชุมชนตรงไหนที่น่าจะเป็นตัวอย่างที่ดีในการผลิตเนื้อหาที่เกี่ยวข้องกับคนในชุมชน แล้วคนในชุมชนที่ฟังจริง ๆ ในมุมมองของอาจารย์

อาจารย์ภัทรมัย: เนื้อหาไม่แน่ใจ เพราะไม่ได้สัมผัสเนื้อหาผม ก็ฟังแต่ที่นี้ก็ฟังแต่ของเรา เนื้อหาเราก็คือจากบุคลากรของเรา จากนักศึกษาหรือคณาจารย์ในแต่ละคณะที่มาจัด เรามีชุมชนมาร่วมอยู่ ประมาณ 3-4 ชุมชน

นักวิจัย: ในใกล้เคียงตรงนี้ใช่ไหมคะ

อาจารย์ภัทรมัย: แต่ในส่วนใหญ่เนื้อหารายการจะมาจากแต่ละคณะในมหาวิทยาลัย แต่วิทยุชุมชนข้างนอกก็น่าจะมีเนื้อหาในชุมชน ของสันป่าตองของนางตง หลายที่ที่เกิดจากชุมชนจริง ๆ ไม่ได้เกิดจากธุรกิจ ธุรกิจก็ไม่มีอะไรมีแต่เพลงโฆษณา แต่ชุมชนก็จะมีรายการเยาวชน ผู้สูงอายุ ฯลฯ

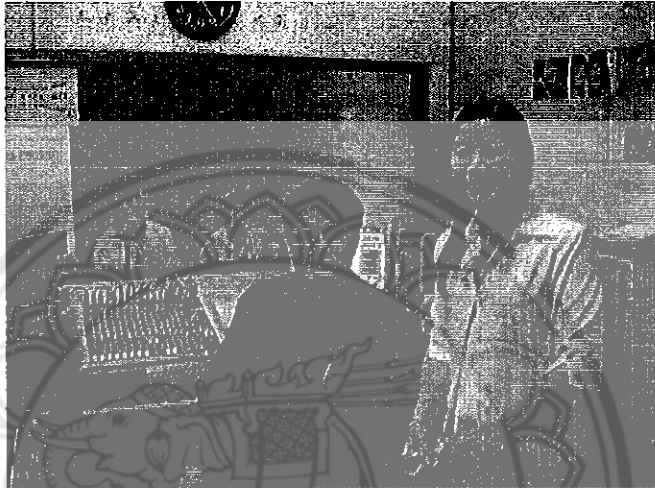
นักวิจัย: ในด้านเนื้อหาอาจารย์มีวิธีสร้างสรรค์อย่างไรคะ

อาจารย์ภัทรมัย: คือ เป็นเนื้อหาของแต่ละคณะหรือภาควิชาที่เอามาจัด เช่น คณะวิทยาศาสตร์ก็เอามาพูดเรื่องของเขาคณะเศรษฐศาสตร์ก็เศรษฐศาสตร์น่ารู้ ขณะพยาบาลก็เป็นเรื่องสุขภาพ สังคมวิทยาก็จะมาในมุมสังคมวิทยาของเขา

ผู้ช่วยนักวิจัย: ก็เป็นการเผยแพร่ความรู้ให้ประชาชน

อาจารย์ภัทรมัย: จัดวิทยุก็จะมาพูดเรื่องสุขภาพจิต การมีทัศนคติที่ดี เพราะว่ามีมหาวิทยาลัยมันเป็นแหล่งความรู้ เรื่องเนื้อหาเรา

ไม่ห่วงเลยเพราะว่าเรามีความรู้ทุกแขนง จากทุกคณะที่มาจัด เพียงแต่
ว่าอาจจะขาดทักษะในการพูดหรือจัดรายการ แต่เราไม่ถือว่าถูกหรือ
ผิด ถือว่า เรามาทดลองเรียนรู้ร่วมกัน จะไม่บังคับว่าต้องพูดตาม
สคริปต์นะ เพราะว่ามันเป็นรายการอาสาสมัคร (อาจารย์ และ
นักศึกษาที่มาจัดเราไม่มีค่าตอบแทนให้) ก็เป็นบริการวิชาการสู่สังคม
ก็เป็นเหมือนงานบริการของแต่ละคณะ

ภาพที่ 4.76: ผู้วิจัยและอาจารย์ภัทรมัย อินทจักร ในห้องออกอากาศสถานีวิทยุ
ชุมชนพายัพ F.M. 101.75 มหาวิทยาลัยพายัพ จังหวัดเชียงใหม่ นักศึกษาที่เห็นทางด้านหลัง
สองคนทำหน้าที่เป็นผู้ดำเนินรายการ

สำหรับสถานีวิทยุชุมชน ที่ไม่เน้นเนื้อหารายการ เปิดเพลงในรูปแบบ Less talk
more music โดยส่วนใหญ่ผู้ที่เป็นคนจัดตั้งสถานีวิทยุลักษณะของการจัดทำสื่อเพื่อธุรกิจนั้น
เคยเป็นบุคคลที่ทำงานอยู่ในวงการวิทยุมาก่อน เช่น นักจัดรายการ นักการตลาด บุคคล
เหล่านี้จะมีลูกค้าที่ติดต่อกันในเชิงธุรกิจมานาน อาจารย์จากมหาวิทยาลัยพายัพ จึงมองว่า
เป็นปรากฏการณ์การเอาตัวรอดทางธุรกิจ โดยยกกรณีตัวอย่างสถานีวิทยุชุมชนในอำเภอ
เมืองจังหวัดเชียงใหม่ ที่เกิดจากการรวมตัวกันของนักวิชาการหลากหลายสาขา แต่มี
อุดมการณ์เดียวกันในการสร้างชุมชน สร้างสังคมที่อยู่อย่างสร้างสรรค์ โปรดดูรายละเอียด
ในบทสัมภาษณ์วิทยุวิทยุวรรณ กาญจนกมล ประเด็นที่น่าสนใจมากกว่านั้น คือ นักวิชาการที่
เห็นความสำคัญของการสื่อสารเพื่อชุมชนนั้น ยังมีอยู่น้อย ไม่เพียงเท่านั้นการทำงานที่

เกี่ยวข้องกับการสื่อสารเพื่อชุมชนยังต้องมองบริบทแวดล้อมทางด้านสังคมและมองบริบทแวดล้อมทางวัฒนธรรมต่างๆ อีกด้วย

- 4.3. กลุ่มคนพิการ โดยเฉพาะผู้พิการทางสายตา ที่ไม่เคยได้รับโอกาสใน (Brighten up) การเป็นผู้ดำเนินรายการเพื่อบอกเล่าเรื่องราวของโลก ในจินตนาการของคนในกลุ่มเดียวกัน เมื่อเสียง เป็นเพียงการสื่อสารเดียวเท่านั้นที่จะทำให้พวกเขาใช้ชีวิตอยู่ได้อย่างปกติ ท่ามกลางสังคมคนธรรมดา โอกาสที่ได้รับจากการที่รัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ประชาชนมีสิทธิเป็นเจ้าของสื่อ จึงเป็นสิ่งที่ช่วยเปิดโลกการเรียนรู้ในการจัดรายการด้วยอวัยวะอื่นๆ แทนสายตา
5. นักการเมืองท้องถิ่น และนักการเมืองระดับชุมชน (More channels, more opportunities for local or community politicians.) เมื่อกฎหมายเปิดให้มีการแสดงสิทธิทางการสื่อสาร ซึ่งหมายถึง การให้สิทธิทางการแสดงความคิดเห็นของกลุ่มประชาชน แต่การจะมีสถานีวิทยุให้ได้ยาวนาน ทั้งเรื่องของงบประมาณในการลงทุน หรือค่าใช้จ่าย ค่าตอบแทนต่างๆ ทำให้กลุ่มนักการเมืองในท้องถิ่นอาศัยการให้เงินสนับสนุนผ่านงบประมาณโครงการในการจัดตั้งสถานีวิทยุ และปฏิเสธไม่ได้เลยว่า สังคมไทย มีความเกรงใจเป็นเรื่องประจำตัว ผู้วิจัยจึงเชื่อว่า หากหน่วยงานราชการในท้องถิ่น อาทิ องค์การบริหารส่วนตำบล (อบต) เทศบาล ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน สมาชิกสภาผู้แทนระดับจังหวัด หรือ สส. ให้การสนับสนุนอยู่นั้น เมื่อมีการกระทำผิดขึ้น วิทยุชุมชน ที่ได้รับการสนับสนุนดังกล่าว จะไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์ หรือตรวจสอบ หรือให้ความคิดเห็นที่ไม่ถูกต้องผ่านสื่อเพื่อทำหน้าที่เป็น สุนัขเฝ้าบ้าน (Watch dogs) แทนประชาชน อีกทั้งเป็นที่น่าสังเกตว่า วิทยุที่เกิดจากเงินสนับสนุนดังกล่าว จะใช้แบรนด์ ภายใต้อำนาจ วิทยุ อบต. หรือจะกลายเป็นฐานเสียงสำคัญในการสนับสนุนพรรคการเมือง มีจุดยืนที่ชัดเจนว่า ตนเองสนับสนุนการทำงานของฝ่ายรัฐ ดังนั้น กลุ่มนี้จึงเป็นการอาศัยร่มเงาของวิทยุชุมชน และช่องว่างทางกฎหมาย ในการดำเนินกิจกรรมวิทยุชุมชน และจ้างคนที่มีความรู้ทางด้านการจัดรายการวิทยุ หรือเป็นนักจัดรายการวิทยุที่มีชื่อเสียงให้มาดูแล เป็นฐานเสียงสำคัญ กล่าวพูดกล้าที่จะต่อต้านกับฝ่ายตรงกันข้ามอย่างชัดเจน เพราะรู้ดีกว่าการคาน

อำนาจของอีกฝ่ายจะได้รับการคุ้มครองจากบุคคลที่มีอำนาจในการจัดการ หรือต่อต้านคนที่มาจัดการได้ สิ่งที่พบเห็นก็คือ การขาดกรรม การลอบทำร้าย การสังหาร เกิดมากขึ้นในขณะที่มีสถานีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น หรือ มีกรณีที่นักจัดรายการวิทยุ ถูกจับเพราะไปวิจารณ์การทำงานของข้าราชการระดับสูง เช่น กรณีของวิทยุชุมชนจังหวัดอ่างทอง โดยมี เสถียร จันทน์ เป็นเหมือน 'ไกที่รัฐบาลเชือดให้ดู' ในระยะเริ่มต้นของการมีวิทยุชุมชนเกิดขึ้น

6. นักพูด ผู้นำชุมชน (Channels to speak out as long as I can) คนกลุ่มนี้เมื่อได้รับโอกาสสำคัญในการมีเวทีที่สามารถพูด หรือมีช่องทางที่จะสร้างชื่อเสียงให้กับตัวเอง วิทยุกระจายเสียง จึงเปรียบเสมือนเครื่องมือประเภทที่สร้างรายได้ให้กับอาชีพของตัวเอง หรือเป็นการเพิ่มช่องทางในการประชาสัมพันธ์สื่อให้กับสมาคมหรือชมรมพูดของตัวเอง ดังนั้น วิทยุชุมชนของคนกลุ่มนี้ จึงเป็นเหมือนช่วงเวลาที่น่าบ๊อดความสุข หรือเป็นเวทีในการฝึกฝนเพื่อเพิ่มประสบการณ์ รูปแบบรายการและลักษณะของรายการจะเป็นรายการพูดอย่างเดียว ไม่มีองค์ประกอบอื่น หรือจะเป็นรายการที่วิพากษ์วิจารณ์ นำเอาเนื้อหาความรู้จากหนังสือ หรือนิตยสารที่มีความรู้เพียงพื้นฐาน แต่ไม่ได้ให้ข้อมูลความรู้ที่ดีพอ รวมทั้งเพลงที่เปิดในรายการส่วนใหญ่จะเป็นเพลงในรูปแบบลักษณะตามใจผู้จัด หรือเพลงที่กลุ่มผู้ฟังกลุ่มที่ติดใจ รวมทั้งลักษณะการพูดของผู้จัดรายการวิทยุหรือนักพูดคนนั้น การสื่อสารส่วนใหญ่จะเป็นการสื่อสารสองทาง คือ การสื่อสารผ่านทางไมโครโฟน (Microphone communication) เหมือนเป็นการเช็คเรตติ้งหรือสำรวจความนิยมของตัวเอง การพูดผ่านรายการแบบนี้จะทำให้คนฟังเปลี่ยนคลื่นหรือหมุนคลื่นไปฟังรายการช่องอื่นได้ง่าย

7. ประชาสัมพันธ์จังหวัด (It's time to perform) เป็นเสมือนหน่วยงานเจ้าของการทำหน้าที่ในการปราบปราม กำจัด สั่งปิด สถานีวิทยุชุมชน ที่มีการส่งสัญญาณไปรบกวนคลื่นวิทยุ คลื่นแทรกของสถานีวิทยุหลัก ๆ หรือคอยทำหน้าที่รับคำร้องเรียนที่ส่งมาหาผู้ว่าราชการจังหวัด หัวหน้าส่วนประชาสัมพันธ์จังหวัดโดยส่วนใหญ่จะไม่เข้าใจว่า วิทยุ คือ อะไร และไม่มีอำนาจในการจัดการสั่งปิดได้อย่างเด็ดขาด การทำงานกับวิทยุชุมชน จึงเป็นเรื่องที่ยากลำบาก นอกจากนี้ยังเป็นอีกฝ่ายหนึ่งที่ไม่ได้ทำงานสอดคล้องกับการทำงานของกรมประชาสัมพันธ์ ดังนั้นขั้นตอนหรือวิธีการจึงแตกต่างไปจากการทำงานของกรมประชาสัมพันธ์ เพราะไม่มีบทบาท

หน้าที่ชัดเจน ส่วนประชาสัมพันธ์ของจังหวัดบางจังหวัดเองก็ไม่สะดวกในการทำหน้าที่ในการจัดการสะสาง แต่จำเป็นต้องแสดงบทบาทที่ไม่ชัดเจนนี้

8. กรมประชาสัมพันธ์ (An absolute representative controller) เมื่อได้ก็ตามที่เอ่ยถึง กรมประชาสัมพันธ์ ซึ่งจะเป็นหน่วยงานที่หลายฝ่ายจะแสดงท่าทางไม่พอใจ ในขณะที่หน่วยงานและผู้มีส่วนได้ส่วนเสีย (Stake holder) จะเข้าไปแสดงอาการสนิทสนมหรือรู้จัก เพราะเห็นว่ามีผลประโยชน์ร่วมกับกรมประชาสัมพันธ์ ปรากฏการณ์ที่เห็นได้อย่างชัดเจน คือ การที่กรมประชาสัมพันธ์ออกหนังสือให้ไปขึ้นทะเบียนวิทยุชุมชน กับกรมประชาสัมพันธ์ คนที่รู้จักกับบุคลากรในสถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยประจำจังหวัดต่างๆ จะเข้าไปสมัครขึ้นทะเบียนโดยทันที นอกจากนี้ ยังมีทำหน้าที่ในการถ่ายทอดสดรายการข่าวจากสถานี หรือรายการอื่นๆ ที่ขอความร่วมมือมาโดยไม่คิดค่าใช้จ่าย และนี่คือลักษณะของอาการเกรงใจ ไม่กล้าวิพากษ์วิจารณ์การทำงาน ไม่กล้าแทรกแซงหรือแสดงความคิดเห็นเชิงขัดแย้ง วิทยุชุมชนนี้เองก็จะเป็นสื่อที่ทำหน้าที่ในการเปิดเพลงอย่างเดียว หรือขายสปอตโฆษณา เพื่อสร้างความอยู่รอดให้กับครอบครัวและบริษัทของตนเพียงเท่านั้น เหตุการณ์ที่ทำให้เกิดวิทยุชุมชนมากมาย เป็นเครื่องมือในการสร้างรายได้ให้บริษัทใหญ่ๆ หรือรายย่อยๆ ในต่างจังหวัด เพราะสืบเนื่องจากการประกาศให้วิทยุชุมชนสามารถหารายได้จากการขายโฆษณาได้ไม่เกิน 12 นาทีต่อชั่วโมง ต้นกำเนิดของความเปลี่ยนแปลงจากความหมายที่ดีของวิทยุชุมชนกลายเป็น ร่มเงาวิทยุชุมชน หรือร่างทรงวิทยุชุมชนเท่านั้น เกิดคดีความ เกิดความขัดแย้ง และแบ่งแยกคนทำสื่อออกเป็นหลายฝ่าย สร้างปรากฏการณ์สมาคม ชมรมใหม่ ที่จดทะเบียนขึ้นมาให้เป็นองค์กรที่ได้รับความคุ้มครองในทางกฎหมาย แจกประกาศนียบัตรผู้ผ่านการฝึกอบรมมากมาย ประชาชนที่เข้าไปอยู่ในเส้นทางดังกล่าว ด้วยความไม่รู้หรือด้วยโอกาสที่ไม่เคยได้รับ กลายเป็นบุคคลที่ถูกหลอกหลวงให้หลงเชื่อว่า หน่วยงาน สมาคมหรือชมรมดังกล่าวเป็นหน่วยงานที่ได้รับการรับรองทางกฎหมาย หลายคนต้องชำระค่าลงทะเบียนเป็นเงินหลายพันบาท เพื่อให้ได้ใบประกาศนียบัตรผู้ผ่านการฝึกอบรม เพื่อนำไปสอบใบผู้ประกาศกับหน่วยงานที่อ้างชื่อ กรมประชาสัมพันธ์ เนื่องจากวาทกรรมทางความคิดเรื่องการมีใบผู้ประกาศ

(กบว.) จะเป็นใบผ่านทางสร้างรายได้ หรือสร้างอาชีพในวงการสื่อสารมวลชนได้

9. ผู้นำและนักการเมืองระดับประเทศ (National leader and powerful politicians) สถานการณ์สื่อที่เข้มข้นช่วงปี พ.ศ. 2549 – 2551 เมื่อสื่อเป็นกลไกหนึ่งในการสร้างความแตกแยกของประชาชนออกเป็นสองฝ่าย ขณะที่ประเทศไทยภายใต้การบริหารประเทศแบบทักษิโนมิกส์ (Thaksinomics) ได้ถูกโค่นล้มจากการรัฐประหารแบบไม่รุนแรงโดยทหาร และการกั้นไม่ให้อดีตนายกฯ กลับเข้ามาประเทศ มีคณะรัฐมนตรีชั่วคราวทำหน้าที่ในการบริหารกิจการบ้านเมืองตลอด 1 ปี คือ 2549 – 2551 ที่ผ่านมานั้น อีกทั้งยังมีความพยายามที่จะออกรัฐธรรมนูญให้แล้วเสร็จภายในหนึ่งปีก็ตาม เมื่อเวลาผ่านไป มีการเลือกตั้งใหม่อีกครั้งประเทศไทยได้พิสูจน์แล้วว่า ความจงรักภักดีในผู้บริหารประเทศแบบทักษิโนมิกส์ เป็นที่ชื่นชอบของประชาชนส่วนใหญ่มากกว่า จึงได้มอบหน้าที่ในการบริหารประเทศให้กับนักการเมืองกลุ่มเดิม เป็นสิ่งที่ต้องดูทิศทางการทำงานของรัฐบาลกับการให้สิทธิเสรีภาพสื่อว่าจะเป็นการถอยหลังเข้าคลอง หรือเปลี่ยนแปลงไปในทางที่ดีขึ้น การต่อสู้เรียกร้องของประชาชนกลุ่มหนึ่งที่ผ่านมาเป็นเพียงเรื่องเล่าในประวัติศาสตร์เท่านั้นหรือไม่ และโดยเฉพาะ วิทยูชุมชน หรือในคำใหม่ตามแนวโน้มนำพระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ฉบับล่าสุด (ดูภาคผนวก) ใช้คำว่า วิทยูที่ประกอบกิจการบริการชุมชน จะกลับมาเป็นเครือข่ายที่ดีในการประชาสัมพันธ์การทำงานของรัฐบาลต่อไปอีกหรือไม่ นอกจากนี้สิ่งที่ต้องคอยติดตาม คือ วิทยูชุมชน ที่วันนี้ที่เป็น วิทยูในส่วนของสื่อสาธารณะ จะได้รับการคุ้มครองหรือจะกล้าวิพากษ์วิจารณ์แสดงความคิดเห็นหรือไม่ หรือจะเป็นเพียงเครื่องมือในการสื่อสารให้กับรัฐบาลโดยเฉพาะเมื่อได้รับเงินสนับสนุนในรูปแบบเงินโครงการจากภาครัฐ

จากข้อมูลข้างต้นทำให้ทราบว่า วิทยูชุมชน มีความเปลี่ยนแปลงจนเกิดเป็นคำและความหมายใหม่ๆ มากมาย โดยส่วนใหญ่ผู้ที่ปรากฏในวงการวิทยู จะเป็นผู้ที่มีส่วนได้เสียในลักษณะที่ต่างกัน บางกลุ่มเชื่อมผลประโยชน์ระหว่างกัน บางกลุ่มส่งเสริมสนับสนุนให้กับอีกกลุ่ม และบางกลุ่มกลับกลายเป็นฝ่ายได้รับหรือสูญเสียจากการมีวิทยูชุมชน ผู้วิจัยนอกจากจะจัดแบ่งประเภทของกลุ่มแล้ว จะวิเคราะห์กระบวนการเรียนรู้ตามแนวทางการเรียนรู้ใน

องค์กร ภายใต้ความเชื่อพื้นฐานที่ว่า วิทยุชุมชน แต่ละแห่ง คือ ชุมชนนักปฏิบัติ ที่มีโครงสร้างการทำงานเหมือนองค์กรบริษัท หรือหน่วยงานต่างๆ ผู้วิจัยจึงอาศัยหลักการและแนวทางการเรียนรู้แบบการจัดการความรู้ (Knowledge Management) มาใช้วิเคราะห์ ซึ่งพบว่า คนในชุมชนมีระดับขั้นของความรู้ในการจัดการงานวิทยุ 3 ขั้น คือ

1. **ขั้นเริ่มต้น (Beginner)** เป็นการแนะนำและชักชวนให้เข้ามาทำกิจกรรมวิทยุกระจายเสียง เพื่อให้เกิดการขับเคลื่อนในกระบวนการดำเนินโครงการ ที่ได้รับทุนสนับสนุน ดังนั้นกลุ่มคนกลุ่มนี้มีทั้งความต่อเนื่องที่จะเรียนรู้ หรือขาดความต่อเนื่องในการเรียนรู้ด้วยภาระกิจประจำวันที่แตกต่างกันออกไป และบางทีจะเป็นการขาดหายไปของความเกี่ยวพันในเรื่องของการเป็นผู้ฟังรายการวิทยุด้วย คนในกลุ่มนี้จึงไม่มีความแน่นอนที่จะได้รับการยอมรับว่ามีความรู้ หรือมีทักษะทางด้านวิทยุอย่างไร บางครั้งก็สนใจเพียงชั่วคราว หรือตามลักษณะของโครงการ มีผลทำให้วิทยุชุมชนไม่มีความยั่งยืน แต่สามารถที่จะรักษาคนกลุ่มนี้ไว้ได้ด้วยการโน้มน้าวใจผ่านกิจกรรมกลุ่ม ให้เป็นผู้นำกลุ่ม หรือให้มีความรับผิดชอบกิจกรรม รายการ หรือโครงการใดโครงการหนึ่งด้วยตัวเอง

2. **ขั้นกลาง (Intermediate)** คนที่อยู่ในกลุ่มนี้จะมีความรู้ในเรื่องเพลง มีทักษะในการพูด และสามารถจัดรายการวิทยุจนทำให้คนฟังสนใจติดตามฟังรายการได้ รวมทั้งยังมีความใฝ่รู้ที่จะเพิ่มเติมทักษะทางด้าน การควบคุมเครื่องเสียง เรียนรู้ที่จัดการการแก้ไขปัญหาทางเทคนิค และหลายคนที่มีความรู้บางส่วน เช่น รู้วิธีการผลิตรายการ ผลิตสเปคต รู้วิธีการขายโฆษณาประกอบกับรายการเป็นที่นิยม มีผู้ฟังติดตาม จึงออกไปตั้งสถานีวิทยุขึ้นมาเอง โดยให้ชื่อว่า วิทยุชุมชน จากนั้นก็เปิดสเปคตโฆษณาและหารายได้ จนเป็นเหตุให้เกิดความขัดแย้ง และเกิดปัญหาในการนิยามความหมาย และอัตลักษณ์ของวิทยุชุมชนในปัจจุบัน

3. **ขั้นก้าวหน้า (Advance)** ลักษณะของบุคคลที่มีความรู้ทางด้านวิทยุในระดับก้าวหน้า มีลักษณะชวนชวาย สอบถาม เข้าร่วม รับฟัง และเรียนรู้เรื่องราวใหม่ๆ พร้อมปรับตัว ยอมรับกับความเปลี่ยนแปลง ติดตามเทคโนโลยีเพื่อให้วิทยุชุมชน มีกลุ่มผู้ฟังกว้างขึ้น และกำหนดนิยามคำว่า ชุมชน ในรูปแบบใหม่ คือ ชุมชนที่ไม่ได้ใช้พื้นที่เป็นตัวกำหนดขนาด แต่ใช้ความสนใจร่วมกันเป็นการกำหนดขอบเขตชุมชน ซึ่งในทางการจัดการความรู้ หรือ KM (Knowledge Management) มองว่า เป็นลักษณะของชุมชนเสมือนและชุมชนนักปฏิบัติ (Virtual community and Community of Practice) ผู้ที่ทำหน้าที่ในการก่อให้เกิดกระบวนการเรียนรู้จะทำหน้าที่ประสานงานและเชื่อมโยงเครือข่าย สืบเสาะ มองดู วิเคราะห์ ทดสอบว่าใครที่มีทักษะทางด้านใดด้านหนึ่งในอันที่จะเกี่ยวเนื่องกับงานวิทยุ ก็จะโน้มน้าวให้มารวมกลุ่มกัน ในขณะที่คนที่มีความสามารถทางด้านเทคนิคเสียง เครื่องเสียง จะเกิด

พฤติกรรมความพึงพอใจที่ได้รับการยอมรับนับถือจากคนรอบข้าง รวมทั้งได้ทำทนายความสามารถของตัวเองกับการทดลองเทคโนโลยีใหม่ๆ เมื่อทั้งฝ่ายส่งเสริมและฝ่ายสนับสนุนมาอยู่ด้วยกัน การพัฒนาวิทยุให้มีความยั่งยืนจึงเป็นเรื่องที่มีความเป็นไปได้อย่างมาก

กระบวนการเรียนรู้และการสร้างอัตลักษณ์ชุมชนผ่านความรู้แบบชุมชน

วิทยุชุมชน เป็นเหมือนกลไกในการเรียนรู้ด้านสิทธิทางการสื่อสาร กระตุ้นให้เสียงที่เคยเงียบในสภากาแฟของหมู่บ้านและชุมชน กลายเป็นเสียงที่ดังขึ้นผ่านคลื่นเสียงในรูปแบบกระแสไฟฟ้า และด้วยพลังของสื่อกระจายเสียง ภาพรวมของอิทธิพลของสื่อที่มองเห็นในระดับมหภาค คือ ระดับประเทศนั้น ประชาชนมีความรู้ความเท่าทันรัฐบาล (Government literacy) ในการตรวจสอบการทำงานของรัฐบาลที่ผ่านมา ประชาชนมารวมตัวกันเรียกร้องให้รัฐบาล ภายใต้การบริหารประเทศของ ทักษิณ ชินวัตร ออกจากตำแหน่ง เป็นเหตุให้เกิดรัฐประหารเมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 จากนั้นยกเลิกรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 และร่างรัฐธรรมนูญฉบับประชาชนใหม่ ส่งให้ประชาชนได้มีส่วนในการตรวจสอบความถูกต้องในรูปแบบหนังสือเล่ม

สำหรับกระบวนการเรียนรู้สิทธิทางการสื่อสารในระดับจุลภาค คือ ระดับชุมชน คือ การเรียกร้องในการรักษาพื้นที่ชุมชน

1. วิทยุทำให้เกิดกระบวนการเรียนรู้สิทธิการสื่อสาร สิทธิชุมชน สิทธิมนุษยชน นำไปสู่การสร้างสื่อวิทยุชุมชนที่มีอัตลักษณ์ทางด้านสิทธิมนุษยชน กรณี

1.1. วิทยุชุมชนคนรามย์ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช

- การใช้วิทยุในการสร้างการมีส่วนร่วมของคนในชุมชนต่อการสร้างอ่างเก็บน้ำในที่ดินทำกิน ด้วยแนวคิดที่ว่า "ลูกหลานต้องมีที่ดินทำกินเหมือนรากฐานของต้นไม้"⁸¹
- มีความเข้มแข็งในการบริหารจัดการสถานี มองเห็นความสำคัญของการมีวิทยุชุมชน ที่แตกต่างจากการมีหอกระจายข่าว ดังบทสัมภาษณ์

นักวิจัย: คิดว่าวิทยุสำคัญมั๊ยคะ ถ้าไม่มีวิทยุชุมชนจะเป็นยังไงวันนั้น

อุทัย : ถ้าไม่มีวิทยุก็ไม่มีวันนี้ทุกรายการจะพูดเรื่องอ่างเก็บน้ำและความ

⁸¹ สัมภาษณ์นายอนันท์ แก้วรักษ์ 26 พฤษภาคม 2550 สถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ 105.5 MHz

เดือนร้อนที่หมู่บ้านก็มีหอกระจายข่าวที่บ้านผู้ใหญ่เป็นของกรมการปกครอง

นักวิจัย: แล้วผู้ใหญ่พูดอะไรออกหอกระจายข่าวบ้าง

อาทิตย์: ผู้ใหญ่พูดไม่ได้มากมาย บางครั้งถ้ามีเรื่องราวทางราชการจะได้ประกาศแต่ไปไม่ไกล ไม่เหมือนวิทยุ

- มีการบริหารจัดการช่วงเวลาในการเปิดปิดสถานีวิทยุตามลักษณะพฤติกรรมของผู้คนในชุมชน และการมีสมาชิกที่มีจิตใจในการเป็นอาสาสมัครอย่างมีระบบ ดังบทสัมภาษณ์

นักวิจัย: ใครคือคนแรกที่จัดรายการวิทยุ

อนันท์: คนแรกที่จัดรายการคือลุงโกศล พิทักษ์ จริงๆ คือผู้ใหญ่ เป็นการประชุมว่าใครว่างก็มาทำหน้าที่หากไม่ต้องกรีดยาง บางคนยอมกลับดึกก็เพื่อมาทำรายการ แต่ช่วงนั้นจะเสียงมาก ต้องติดตัวไว้ฟังตลอด มาอีกทางกลับอีกทางกลัวการทำร้าย

อนันท์: ผมนี่กลับดึก น่ากลัวมากนะครับ เพราะทำรายการวิทยุ เราก็ดำรัฐ เราก็กลัวเหมือนกันนะ แต่เราก็มาต้องพกอาวุธหรือก ทางรัฐก็มีจักรยานไว้

นักวิจัย: เราช่วยกันทำงานแล้ว เราต้องมีผู้นำชัดเจนเลยไหม

โกศล: เราก็มียุ่คุมหางเสือ เวลาใครถามหาผู้นำเราก็มีไว้ แต่เราก็ช่วยกันทำงานด้วยกันด้วยความเข้าใจมากกว่า เราไม่มีการเตรียมเนื้อหาหรือคอะ แต่เราก็บอกกล่าวเรื่องราวของการทำมาหากินของชุมชน เพราะตอนนั้นเราปูพื้นฐานให้กับเด็กๆ ได้เรียนรู้ มีบทบาทมากขึ้น

- 1.2. วิทยุชุมชนคนดอยหลังถ้ำ ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านไร่ จ.ลำพูน กำนันธนา ยะโสภา เป็นแกนนำในการเรียกร้องให้ชาวบ้านได้รับโฉนดที่ดินอย่างถูกต้องตามกฎหมาย โดยอาศัยวิทยุ เพราะระดับการอ่านออกเขียนได้ (Literacy) ของคนในชุมชนแห่งนี้ยังไม่สูง วิทยุจึงเป็นเครื่องมือในการสร้างความเท่าทันรัฐบาล

นักวิจัย: มันเกิดอะไรขึ้นกับที่ดินมันเป็นความขัดแย้งระหว่างใคร

ธนา: เดิมที่ดิน ต.ศรีเตี้ย ต.หนองร่อง ต.ปลาสะวาย มันเป็นที่ดินผืนใหญ่จัดสรรเป็นที่ทำกินของ รัฐบาลจัดสรรให้เป็นที่ทำกินคนละ 9 ไร่แจกไปจออกไปเมื่อปี 2543 จริงๆ ที่ดินตรงนี้มีมติรัฐบาลตั้งแต่ปี 2508 พอมติรัฐบาลมาแล้วว่าระบบถนนหนทางจาก 2508 – 2513 ห้าปี วิทยุเนี่ยมันสามารถฟังไปด้วยทำงานไปด้วยคิดว่ามันจะสื่อได้ง่ายกว่าหนังสือสิ่งพิมพ์มันเยอะเยอะไปหมดคนไม่รู้อันไหนเป็นอันไหนแต่วิทยุมันจะมี

จุดเด่นคือมีไม้ที่ไม้ที่แห้งมันจะเรียกร่องความสนใจดีกว่าสิ่งพิมพ์ สิ่งพิมพ์นี้ถ้ามันไม่จบการศึกษามัธยมหรือปริญญา มันยากอยู่ณะที่จะอ่าน คนว่างๆจริงๆเป็นพระเป็นเจ้าเค้าถึงจะอ่าน แต่ชาวบ้านร้อยทั้งร้อยไม่ค่อยอ่านไม่ค่อยอ่านเท่าไรหนังสือไม่จำเป็นไม่อ่าน ขนาดเราให้เซ็นหนังสืออะไรก็เซ็นไม่ค่อยได้กันนะ

นักวิจัย: ก็แสดงว่าเราจะใช้แต่วิทยุเพื่อเรียกร่องแต่คราวนี้การเรียกร่องมันเป็นการแยกส่วนกันของหน่วยงานที่เข้ามาจัดให้เค้าพูดเรื่องเดียวกันตลอดทั้งวันก็ไม่ได้

ธนา: ได้ เราจะพูดแต่เรื่องที่ดินมันก็เขียนก็เพื่อเราก็ให้เค้าฟังนิดๆหน่อยๆ ต้องหาจังหวะเวลาจากนั้นเราต้องพยายามดึงเค้าเข้ามาจัดรายการให้ได้ตอนนี้ก็ยังน้อยมากที่มีคนมาจัดรายการ หลายคนก็จัดรายการได้แต่ก็ไม่มีความสามารถในการจัดรายการ

นักวิจัย: บางอย่างยังเหมือนเดิมมีคณะวิทยุชุมชน

ธนา: เหมือนเดิมนะยังไม่ก้าวหน้า ของเราก็มีโฆษณาหมดยกทำให้คนเค้าเบื่อในการฟังว่าเชิงจริงคุยอะไรจะเนี่ย เราวัดได้จากการถวายเป็นปาเมื่อปีที่แล้วได้เป็นแสนหนึ่งหมื่น ลำพังผมไปร่วมด้วยก็ระดมได้ซักสี่หมื่นประมาณนี้ก็มีกลุ่มอื่นเข้ามาด้วยชาวบ้านที่ไม่ใช่กลุ่มแนวร่วม แสนหนึ่งหมื่นแล้วก็แปดหมื่นกลุ่มอื่นชอบใจเค้าก็สนับสนุนเข้ามา ประมาณสี่หมื่นของกลุ่มแนวร่วมที่แสนหนึ่งนี่นะช่วงนี้ได้ประมาณสี่หมื่นแต่เค้าชอบใจว่าเออหนองหัวช้างมีโฆษณา มันไม่ใช่กลุ่มแนวร่วม เราทำงานด้านนี้เนะเรื่องสื่อวิทยุเนี่ยเค้าต้องการเผยแพร่ขบวนการของเรา ไม่เป็นไรเราต้องการหาเพื่อนหาพันธมิตรอยู่แล้ว ที่นี้กลุ่มอื่นที่จะเข้ามาจัดเนี่ย เราจะผูกขาดว่าไม่ใช่กลุ่มแนวร่วมนี้เข้ามาไม่ได้ มันไม่ใช่หาพันธมิตรแล้วเค้าก็คือการไปสร้างตัวเองอยู่ในคอกเล็กๆ ยอมกักตัวเองอยู่ในกรอบเล็กๆ สีเหลี่ยม ซึ่งมันไม่ใช่ที่เราจะต้องการพันธมิตรแล้วถ้ามันคิดว่าใครจะมาจัดมันก็ได้หมดอะ จะมาจำกัดว่าไม่ใช่แนวร่วมนะ ไม่ใช่จัดไม่ใช่มันเลือก ที่นี้เราจะให้วิทยุมาจัดแนวร่วมอย่างเดียวเป็นไปไม่ได้ก็ต้องเปิดโอกาส ที่นี้เราจะให้คนเข้าใจเรื่องของเราให้เผยแพร่ให้เก่งๆแล้วกัน

นักวิจัย: ตอนนี้คิดว่าหลังจากที่มีวิทยุแล้วมีแนวร่วมเพิ่มขึ้นมั๊ยคะ

ธนา: ก็มีเพิ่มขึ้น

นักวิจัย: เครือข่ายเป็นพันธมิตร

ธนา: เป็นพันธมิตร

นักวิจัย: แล้วจะรู้ได้ไงว่าเค้าจะมาเป็นพันธมิตรกับเรา ดูจากอะไรคะ

ธนา: ดูจากการที่เค้าไม่มีปฏิกิริยาหรือไม่ปฏิกิริยาใส่ร้ายป้ายสี พันธมิตรซะ แต่ถ้าหากว่าเออเนี่ยเป็นพวกไม่ดี ไม่ยึดที่เนี่ยแบบผู้ว่าเป็นคนนำทีมแบบนี้เค้ามาโจมตีเราหรือไม่ใส่ร้ายเข้าใจว่ารู้เรื่องที่ดิน เวลาเราทำวิทยุ ถ้าเค้าไม่เข้ามาร่วมเค้ากลัวไฉนพวกเดือนเราอย่าไปเชื่ออะอย่างนี้ ไม่ใช่แล้ว ที่กลัวไม่ใช่แล้ว ที่กลัวคือไปเข้าข้างกับฝ่ายข้าราชการกลัวถูกจับถูกฟ้องเหมือนกลุ่มแนวร่วมนะเพราะว่าแนวร่วมถูกฟ้องเป็นพันคดี แต่คุณเข้ามาร่วมจัดรายการเขาเข้าใจแล้ว เขาก็มาจัดของเขา เขามาร่วมได้ก็แสดงว่าเขาใส่ร้ายป้ายสีก็เลยมองว่าเออมันน่าจะมีกระบอกเสียงของเราเผยแพร่ข่าวสารกระบวนการต่อสู้ของเราให้กับสังคมได้รับรู้ว่าเออเนี่ยความถูกต้องความยุติธรรมเนี่ยมันต้องได้รับการเผยแพร่การต่อสู้ของเราหากไม่มีการเผยแพร่เขาอาจจะเข้าใจผิดว่าเราเออพวกนี้เป็นพวกเดือนพวกกระบวนการนอกกำหนดการต่อสู้อาจจะลำบากยิ่งขึ้นแต่ถ้าเรามีกระบอกเสียงเผยแพร่ให้สาธารณะชนได้รู้ตอบโต้ข้าราชการที่มักใส่ร้ายป้ายสีอยู่แล้วเนี่ยมันจะทำให้เราต่อสู้ได้สะดวกยิ่งขึ้น

- 1.3. วิทยุชุมชนคนเมืองปาย อำเภอปาย จังหวัดแม่ฮ่องสอน วิทยุเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างองค์ความรู้ ส่งผลต่อการสร้างความเข้าใจร่วมกันของคนในชุมชน ก่อให้เกิดความสามัคคีเพื่อช่วยกันดูแลพื้นที่เล็กๆ กันเองโดยไม่ต้องรอการช่วยเหลือจากภาครัฐ และวิทยุไม่ใช่เครื่องมือในการสร้างความเสื่อมเสียให้กับฝ่ายใดฝ่ายหนึ่ง หากแต่เป็นเครื่องมือในการเชื่อมโยงชุมชนที่เคยอยู่รวมกันแบบเครือญาติ แต่ถูกผลกระทบอันเกิดจากการท่องเที่ยวทำให้ลักษณะความสัมพันธ์เปลี่ยนแปลงไป ได้กลับมาเป็นชุมชนเครือญาติเช่นเดิม ไม่เพียงเท่านั้นยังเป็นห้องเรียนชุมชนเสมือนด้วย โดยเฉพาะการสร้างควมเท่าทันทางด้านสิทธิประโยชน์ของชาวบ้านในการทำ การเกษตร

นักวิจัย: ต้องถามว่าสถานการณ์สถานีวิทยุชุมชนเปลี่ยนแปลงไปมันมีความไม่ลงรอยกันหลายจุด พี่อาภรณ์ในฐานะคนหนึ่งที่ได้ก่อ

ร่างสร้างสถานีวิทย์ขึ้นมาเราจะทำอย่างไรให้อยู่กันได้อย่างมีความสุข

อาภรณ์: ถ้าพูดถึงการให้อยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข อย่างวิทย์ชุมชนที่ پایที่พี่ดูแลอยู่และเป็นผู้ประสานงานอยู่ที่จะประสานงานให้ทุกหน่วยงานเข้ามามีส่วนร่วมกับเรา แต่วิทย์เราๆ จะหาภาคีให้เยอะที่สุดแต่เราจะทำในกรอบวิทย์ชุมชนของเราที่เราอยากคิดอยากทำ และทำให้ประชาชนได้รับผลประโยชน์มากที่สุดเราจะทำเพื่อประชาชน แต่เราก็ไม่ได้ทำให้หน่วยงานใดหน่วยหนึ่งให้เค้าเสียหายเราไม่ทำ แต่เราจะขอเป็นภาคีร่วมกัน ไม่ว่าจะเป็กรกรมประชาสัมพันธ์จังหวัดพวกนี้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องกับวิทย์ชุมชนเราจะเป็ภาคีหมดเลย และพร้อมที่จะนำเสนอ แต่ว่าถ้ามันเป็นกฎระเบียบที่ว่าออกว่าบังคับเราควบคุมเราอยู่ในกรอบระเบียบของเค้า ถ้ามันไม่เข้ากับประชาชนที่จะรับได้เราก็ไม่รับเราก็เออกกรอบของเราที่แหละที่ไม่ทำให้ใครเดือดร้อน ไม่พูดสอดเสียดไม่พูดให้เค้าเสียหาย แต่เราจะทำให้ประชาชนมีส่วนรับรู้ข้อมูลข่าวสารให้มากที่สุดแล้วกระจายไป แล้วให้ชุมชนได้เป็นของตัวเองและได้รู้ได้ดูตาสว่างอะไรที่เราเมื่อก่อนเราไม่ได้รับรู้เพราะเมื่อก่อนเราไม่มีวิทย์เราไม่นึกเลยว่าประชาชนจะได้อะไรจะได้เป็นไหมนักจัดรายการวิทย์ พอมีตัวนี้มาประชาชนเข้ามาทำเขาก็มีส่วนรับรู้ว่าเขาก็สามารถที่จะทำได้ บางที่ยังมีหน่วยงานอื่นที่สบประมาทเราว่าเราจะทำวิทย์ชุมชนเราจะทำได้ไม่เกี่ยววิทย์มันไม่ใช่ของง่ายๆ บางคนเค้าบอกว่า “ผมจบปริญญาจาก มช. (มหาวิทยาลัยเชียงใหม่) มาผมยังไม่มีความสามารถผมอยากจะทำใจจะขาดเพราะเครื่องใช้วิทย์ทุกเครื่องจะเป็นภาษาอังกฤษหมด แล้วชาวบ้านที่ไม่ได้เรียนหนังสือมันจะทำได้หรือ” เค้าถามแบบนี้เปิดเวทีประชาคมเราก็บอกว่าไม่เป็นไรเรื่องนี้ คือพวกเราจะบริหารจัดการกันเองถึงแม้เราไม่ได้มีความรู้หรือไม่ได้ร่ำเรียนมาถึงปริญญา แต่ความสามารถเรามีเพราะเรามีความจริงใจต่อสิ่งที่เราอยากทำสิ่งที่เราชอบใจเราก็จะทำ ถ้ามันยากมันก็เป็นของง่ายสำหรับเราก็ย่อมทำได้เราก็พูดอย่างนี้ เขาก็พูดบอกถ้างานนั้นมันก็ลองดู

เราก็ลอง พอลองทำแล้วก็ผลที่ว่าเดี๋ยวนี้ประชาชนที่แตกแยกกันพอมีตรงนี้ขึ้นมาประชาชนกลับมีความสามัคคีกันขึ้นมาทันทีคือเขารักเขาได้มาทำแล้วรู้สึกเป็นเจ้าของเค้าก็ห่วง พอไม่มีค่าน้ำค่าไฟเราลำบากมากเหมือนคนตกกระกำลำบาก คณะกรรมการก็ควักกระเป๋าคนละ 50 บาท 100 บาทว่ากันไปจ่ายค่าน้ำค่าไฟกันไป พอประชาชนเริ่มเข้ามาเยอะๆ เราก็มีการปรับแผนการทำงานทุก 3 เดือนเพราะมันไม่ลงรอยกันพอตอนหลังมาเราเอาแนวร่วมของชุมชนมา เพราะว่าเรามีเครือข่ายตั้ง 25 เครือข่ายเราก็เอากลุ่มเกษตร กลุ่มแม่บ้าน กลุ่มสตรี กลุ่มเลี้ยงโค กลุ่มทรัพยากรเราก็เปลี่ยนกันมาจัดรายการ เชื่อมรายการกันไปทำให้ผังรายการเต็มทำให้ถึงต้องลดผังรายการลงไปปรกติคนเดียวจัดรายการที่ 2-3 ชั่วโมงเดี๋ยวนี้ลดเหลือคนละครึ่งชั่วโมง ชาวบ้านเริ่มมีส่วนร่วม เริ่มเข้ารับรู้ข่าวสารหูตาสว่าง ถ้าเกิดมันเป็นปัญหาที่เค้าอยากจะพูดออกมาเราก็ต้องให้เค้าพูด แล้วเราจะทำอย่างไรให้เค้าไม่พูดที่ไปก้าวก่ายที่ทำให้คนอื่นเดือดร้อน

นักวิจัย

อาจารย์

แรกๆ เราก็นำเรื่องที่เค้าจะพูดเป็นสคริปมาพิจารณากันกลอง โดยคณะกรรมการก่อน แต่เดี๋ยวนี้เค้าจะรู้ว่าจะต้องทำอย่างไรไม่ต้องส่งสคริปแล้ว เมื่อก่อนชาวบ้านสามารถทำสคริปได้แต่เดี๋ยวนี้ทำไม่ได้แล้ว เพราะว่าเขารู้ว่าจะอะไรเป็นอะไรเขาก็สภาพทันที เขารู้ว่าเหตุการณ์บ้านเมืองเป็นอย่างไร กฎหมายเป็นอย่างไรเรียนรู้ไปเรื่อยๆ เอากฎหมายมาเอาหนังสืออะไรมาสถาบันพระปกเกล้าเค้าก็มีมาให้เค้าอ่าน ถ่ายทอดความรู้ให้เค้าๆก็เริ่มรู้มา

นักวิจัย

วิธีการถ่ายทอดอย่างเปิดเวทีเสวนาหรือว่าอย่างไร

อาจารย์

อันดับแรกเปิดเวทีเสวนา อันดับที่สองก็ถ่ายทอดทางวิทยุ แล้วก็ประชุมกันนักจัดรายการทั้งหลายก็เอาไปถ่ายทอดไปยังหมู่บ้านที่เค้าโทรศัพท์กันเข้ามา ที่เค้าอยากเรียนรู้ว่าจะเอาข้อมูลมาจากที่ไหน เราก็ประกาศทางสถานีวิทยุ ส่วนเรื่องกฎหมายเราจะคุยให้ฟังอยู่เรื่อยๆเกี่ยวกับของใกล้ตัว อย่างการเลือกตั้งสิทธิ์ของคุณมีหน้าที่อย่างไรบ้าง ก่อนจะมีการเลือกตั้งเราก็จะมีการ

รณรงค์

- นักวิจัย** แล้วเราเคยนำความรู้ที่เรามีอยู่แล้วนำมาคุยหรือเปล่า
- อาภรณ์** นำมาคุยอย่างภูมิปัญญาท้องถิ่น บางทีมีผู้เฒ่าผู้แก่เค้าอยากถ่ายทอดความรู้แต่เค้าพูดไม่เป็น เราก็ไปรับความรู้ที่ตรงนั้นมาจากเค้าแล้วนำมาเล่าผ่านวิทยุชุมชน บางคนก็เค้าอยากออกหรืออยากพูดเราก็จะให้เค้ามาพูดในรายการ
- นักวิจัย** ซึ่งนี่ก็เป็นความรู้ที่ไม่สร้างความขัดแย้งให้กับใครต่อใคร หรือสร้างความเดือดร้อน
- อาภรณ์** ความรู้ไม่ได้ทำให้สร้างความเดือดร้อนให้ใคร มันเป็นผลประโยชน์ของชาวบ้านทั้งนั้น อย่างพืชผลการเกษตร อย่างเช่น กระเทียมที่ทำตอนนี้ ถ้าไม่มีวิทยุชุมชนที่ทำผลผลิตทางการเกษตรจะขาดทุนจากพ่อค้าคนกลางมากเค้าจะมาหลก อย่างเช่นว่าเค้าหลกว่าทิสได้ขายกระเทียม 10 บาท ทิสเหนือขายแค่ 5 บาทเอง
- ชาวบ้านหลงเชื่อก็ยอมขายตาม 5 บาทไปชาวบ้านก็เกิดขาดทุน 5 บาท ถ้ามีสถานีวิทยุเราก็มีการแจ้งราคาพืชผลการเกษตรว่าวันนี้ขายกระเทียมราคา 10 บาทนะชาวบ้านฟังวิทยุก็จะขายตามราคาจริง พ่อค้าคนกลางก็เริ่มอึดอัด เพราะพลังชุมชนนี้แหละที่เราเอามาถ่ายทอด เราก็ไม่กลัวด้วย
- นักวิจัย** จึงสามารถบอกได้ใหม่ว่าวิทยุชุมชนเป็นแค่สื่อและช่องทางเดียวเท่านั้น
- อาภรณ์** ช่องทางเดียวเลยแต่ว่าประโยชน์ของมันมหาศาลที่เราได้รับและชุมชนได้รับทั่วถึงกันหมด นี่เป็นสิ่งที่ชัดเจนมากถ้าขาดวิทยุตรงนั้นเหมือนกับแขนขาขาดเลยเดี๋ยวนี้ เพราะคนใช้วิทยุหลายปีแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2544 ที่มาเปิดที่ปาย ตอนนีถ้าวิทยุเราขาดไปวันหนึ่งจะมีคนโทรเข้ามาเลยว่าจะอะไรขึ้น เพราะเค้าอยากฟังข้อมูลข่าวสารแล้วไม่ได้ฟังอย่างมีคนเป็นคนตายทำบุญวัดโน้นวัดนี้ปรกติชาวบ้านจะรู้เพราะเราได้แจ้งให้ทราบ ทีนี้เราไม่ได้แจ้งชาวบ้านจะรับข้อมูลนี้มาจากไหนชาวบ้านก็ต้องไปหากันเอง
- นักวิจัย** ในสมมติฐานของเราในฐานะที่เราคิด เรามองว่าเป็นเพราะ

ชุมชนมันเข้มแข็งกันอยู่แล้ว มันก็เพียงแค่เอาความรักที่มีต่อกันผ่านวิทยุเท่านั้นเอง จากเดิมที่เราพูดกันแค่นี้นำไปพูดออกอากาศ

อาภรณ์ ก็เลยกลายเป็นความกลมเกลียวกัน เดี่ยวนี้คำว่าวิทยุจะเข้ามาเชื่อมโยงความสัมพันธ์ต่อกันไม่ว่าจะเป็นเรื่องเกิด แก่ เจ็บ ตาย ประเพณี งานวัดก็จะมาลงที่วิทยุหมด วิทยุชุมชนเลยเป็นสื่อสัมพันธ์เป็นหลักของอำเภอปาย เดี่ยวนี้ที่เห็นว่าเห็นได้ชัดอย่างเช่นผู้ปกครองบางคนเค้าก็อยากให้ลูกหลานเข้ามาเป็นนักจัดรายการ การเค้าก็เริ่มเอาลูกมาฝากพอลูกหลานที่นำมาฝากได้เป็นผู้จัดรายการ ก็เกิดความสัมพันธ์ระหว่างเครือญาติว่าให้เข้ามาฟังกันจึงเกิดความสัมพันธ์กับวิทยุกันมากขึ้น พระสงฆ์ยังอยากเข้ามาร่วมจัดรายการธรรมะเพื่อเผยแพร่ตรงนี้เลยเรากียินดี

นักวิจัย ก็คือมันเหมือนกับเดิมที่เราต้องไปดึงคนเค้ามา แต่ตอนนี้เค้าวิ่งเข้ามามีส่วนร่วมซึ่งเราก็เปิดเวทีคุยกับเค้าตลอดเราไม่ได้ทิ้งประชาชน

อาภรณ์ ใช่ แล้วปีหนึ่งจะมีการจัดงานก็และจะมีการประเมินในการทำงานนี้ก็ถือเป็นโอกาสเชื่อมให้ชุมชนได้มีส่วนร่วมว่าเค้าเป็นเจ้าของเค้าจะมาช่วยกันเพื่อที่จะให้วิทยุนี้อยู่รอด เราชจะมีแบบสอบถามแล้วก็มีใบสมัครสมาชิกแล้วเราก็จะรู้ว่าปีนี้มีสมาชิกเพิ่มขึ้นไหม หรือว่าลดลงอย่างไร คือว่าเรารวมตัวกันได้ ถ้าเราไม่มีวิทยุชุมชนเราก็ลำบากข้อมูลข่าวสารก็ไม่รู้ก็ลำบาก

นักวิจัย ข้อสรุปก็คือว่าวิทยุเป็นปัจจัยหนึ่งในชุมชนแต่ไม่ใช่มีอิทธิพลในการแสดงอำนาจอะไรบางอย่างที่จะไปต่อต้านใครคนใดคนหนึ่งเสียหาย

อาภรณ์ เราจะไม่มี การต่อต้านใคร เราจะเชื่อมสัมพันธ์กันทั้งหน่วยงานชุมชนและข้าราชการให้อยู่กลุ่มเดียวกัน แต่ว่าขออยู่ในกรอบของวิทยุชุมชนแค่นั้นเองเราอยากให้เป็นตัวของตัวเราเอง คือเราไม่อยากจะให้ใครมาเป็นเจ้านาย ชุมชนเราจะบริหารกันเองนี่คือประสงค์ของเรา เราอยากให้ข้อมูลข่าวสารแก่ชาวบ้าน เพราะว่ามันเป็นประโยชน์อย่างมากที่จะช่วยประชาชนตรงนี้ กล่าวได้ว่าคลื่นวิทยุชุมชนเป็นพลังที่ใหญ่มากที่ปาย ดังนั้น

ชุมชนต้องเข้มแข็งเราอย่าอ่อนแออย่าเพิ่งท้อ การทำงานที่ไม่มีอุปสรรคนั้นก็ไม่ใช่การทำงานกว่าเราจะผ่านอุปสรรคนั้นมาเราก็ลำบากมามากบางที่ถึงกับนอนไม่หลับ ความยากลำบากมากกว่าที่จะมีวิทยุชุมชนแห่งตำบลนี้ เพราะหน่วยงานเค้าไม่ค่อยจะสนใจ และรับผิดชอบเรา แม้กระทั่งท่านผู้ว่าที่ไม่ยอมอนุมัติเปิดสถานี ทั้งที่ได้จัดทำหนังสือร้องขออย่างเป็นทางการอย่างดี ว่ามีเครือข่าย 25 เครือข่าย ที่ได้ทำการรวมตัวกันในการขอเปิดสถานี แต่ท่านผู้ว่าก็บอกว่าจะทำการเปิดไม่ได้ เพราะผิดหลักทางกฎหมาย ถ้าจะดำเนินการเปิดสถานีก็ต้องถูกดำเนินการทางกฎหมายทันที ทางเราก็ยังไม่หมดความพยายามที่จะดำเนินงานต่อไป เพราะเห็นว่าทั่วประเทศได้มีวิทยุชุมชนกันเกือบหมด เหลือแต่จังหวัดเราก็ยังไม่มีสถานีวิทยุชุมชนเป็นของตัวเอง และอีกอย่างเราก็มีเครื่องวิทยุสื่อสารมาแล้ว หากเราไม่ได้กระทำการใด ทางเจ้าของเครื่องก็ต้องยึดกลับคือไป ฉะนั้นเราจึงได้ยื่นเรื่องในการร้องขอเปิดสถานีวิทยุชุมชนต่อท่านผู้ว่าใหม่ได้นำเอากิจกรรมที่มีเครือข่ายแนวร่วมเยอะมาคุยอีกครั้งหนึ่ง แต่ก็อันล้มเหลว เพราะท่านผู้ว่าปฏิเสธในการร้องขอเปิดสถานีวิทยุชุมชน ที่นี่เราก็กลับมาเริ่มต้นใหม่ โดยนำเรื่องดังกล่าวมาคุยพี่น้องเครือข่ายทั้งในตำบลและหมู่บ้าน ปรีกษาหารีอกันทั้งในเรื่องแกนนำวิทยุชุมชน

พงษ์ วิทยุชุมชนมี 3 ส่วนด้วยกัน คือส่วนที่หนึ่งเป็นทางเลือกอีกทาง
ประพัฒน์ หนึ่งของพี่น้องทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีส่วนรวมในการทำกิจกรรมของพี่น้องประชาชนที่จะได้รับประโยชน์จากข่าวสารของในชุมชน ทำให้พี่น้องทันต่อเหตุการณ์ที่เกิดขึ้น มีส่วนร่วมในการทำกิจกรรมของวิทยุชุมชน

นักวิจัย ทำไมไม่ใช้กระดาษเขียนถึงกันไป

พงษ์ เพราะการใช้กระดาษในการติดต่อสื่อสารต้องใช้เวลา และ
ประพัฒน์ ติดอยู่ที่ว่าประชาชนบางคนอ่านไม่ออก เขียนไม่ได้ก็มี ฉะนั้นเราจึงต้องใช้สถานีวิทยุชุมชนสื่อสารกัน

นักวิจัย แสดงว่าปัญหาหลักใหญ่ๆของชุมชนก็คือ ความรู้ และ
การศึกษา (แทบหมด) ต่อเรื่องเมื่อสักครู่ “วิทยุชุมชนกับ

การศึกษา" พี่น้องหลายๆ คนที่ขาดโอกาสทางการศึกษาหลายๆ ปัญหาี้มาจาก เรื่องทุนทรัพย์ เพราะว่าส่วนหนึ่งที่ต้องเดินทางไปศึกษาต่างจังหวัด แต่ ปัจจุบันโอกาสทางการศึกษาก็เริ่มเข้ามาสู่อำเภอปลายมากขึ้น ตอนนี้มีวิทยาลัยอำเภอปลาย ซึ่งจะรับเด็กที่จบชั้น ม.6 มาเข้ารับการศึกษาระดับปริญญาตรี และอนุปริญญาตรี ตอนนี้เด็กยุคใหม่เริ่มมีโอกาสทางการศึกษามากขึ้น

พงษ์
ประพัฒน์ แต่ว่าอย่างที่อาจารย์ได้พูดไว้ว่า ทำไมไม่เขียนกระดาษ ตรงนี้เด็กยุคใหม่อาจจะรับรู้ได้ ระยะเวลาการสื่อสารก็อาจจะเร็วขึ้นหน่อย แต่ก็ไม่เท่าการสื่อสารโดยทางวิทยุชุมชน ซึ่งมีความเร็วในการส่งข้อมูลแก่ผู้รับสารมากกว่าการเขียนด้วยกระดาษ

นักวิจัย เห็นด้วยหรือไม่ว่า สื่อวิทยุชุมชนก็ต้องวัดที่ระดับการศึกษาตรงนี้

พงษ์ ใช่ แต่ว่าตรงนี้ก็ต้องใช้ระยะเวลาในการส่งเสริมเพื่อที่จะยกระดับตรงนี้ขึ้นมา

นักวิจัย เราหันกลับไปที่ว่า ชุมชนวันนี้กับระดับความรู้โอกาสมีน้อย ถ้าถามว่าสิ่งที่เราป้อนเข้าไป หรือสื่อที่เราป้อนเข้าไปใครได้รหัสเข้าไปเค้าก็ต้องเชื่อหมด เชื่อในสิ่งที่คนนั้นพูด เพราะว่ามันผ่านมาจากทางโทรทัศน์คนในชุมชนก็ต้องเชื่อกันหมด แล้วเราจะทำอย่างไรให้คนในชุมชนทำให้เค้าคิดได้เอง อย่าเชื่ออะไรง่ายๆ

พงษ์ เรายังต้องใช้วิธีการที่เราสื่อสารไปถึงพี่น้อง ว่าสิ่งไหนควรเชื่อ
ประพัฒน์ และสิ่งไหนไม่ควรเชื่อ โดยพิจารณาของเขาเอง ถึงแม้ว่าการศึกษาในบางครั้งเค้าจะไม่ค่อยดีพอ แต่เค้าก็ยังมีความสามารถในการคิดอยู่บ้างในการรับข้อมูล เพราะเขายังมีดุลพินิจของตัวเองใช้ได้อยู่ แต่วิทยุชุมชนจะช่วยอะไรดี คือ การนำสื่อสาระที่ดีเข้าสู่ชุมชน

นักวิจัย ตรงที่ว่าเวลาที่เราคัดสรรเนื้อหาข่าวสาร เราให้เขาเสนอมาเอง หรือว่าเราเป็นฝ่ายจัดการเอง

พงษ์ ก็ทั้ง 2 ทาง ก็ส่วนหนึ่งเราจะคัดสรรโดยทีมงานในวิทยุชุมชน
ประพัฒน์ และอีกส่วนหนึ่งก็มาจากภาคประชาชนที่ยื่นมา แล้วนำมาคัดกรองเพื่อนำเสนอ เราก็ต้องผ่านกระบวนการนี้ก่อน เพราะเวลา

เราเริ่มจัดรายการไปถ้าเกิดความผิดพลาดในตรงนี้ก็คงแก้ไขยาก และข่าวนั้นก็จะมีการแทรกความรู้เข้าไป อย่างความรู้ทางกฎหมายบ้าง เรื่องเล่านิทานสำหรับเด็ก

นักวิจัย แล้วเรื่องเล่านี้แต่งเอง หรือว่ามีอยู่ในหนังสือ

พงษ์ ทั้งเล่าเองและเป็นหนังสือบาง เพราะรายการที่จัดส่วนมากจะเป็นเรื่องเกี่ยวกับนานาสาธิตที่มีอะไรเป็นความรู้ก็จะป้อนให้ผู้ฟังรับฟัง

นักวิจัย แล้วเคยเก็บหรือบันทึกไว้ไหม

พงษ์ เมื่อก่อนเราก็จะมีบันทึกไว้กับสถานีว่ารายการนี้พูดเกี่ยวกับเรื่องอะไรบ้าง แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีเวลาในการจดบันทึกเอาไว้ แต่ส่วนมากแล้วองค์ความรู้เหล่านี้เราจะรับมาจากด้าน

การศึกษาบ้าง โดยส่วนตัวบ้าง รายการนานาสาธิตของผมนั้นมีความรู้เกี่ยวกับ สส. ถ้าในหน้าฝนก็มุ่งให้ความรู้ เรื่องยุ่งลาย โรคฉี่หนู โทษของยุ่งลาย ยุงก้นปล่อง ซึ่งนำข้อมูลมาจากหน่วยงานทางราชการที่มีความเกี่ยวข้องในด้านนี้มาเล่าสู่พี่น้อง

ชาวบ้านฟัง นอกจากนี้ก็มีการเล่าประวัติต่างๆ ที่เกิดจากองค์ความรู้เดิมผสมกับค้นหาข้อมูลในหนังสือบ้าง เช่น องค์ความรู้เกี่ยวกับประเพณีทั้ง 12 เดือน เช่น ประเพณีเดือน 5 เราก็จะมีงานประเพณีสงกรานต์เราก็จะอธิบายประวัติความเป็นมาว่ามีมาอย่างไร

พร้อมทั้งเล่าว่าแต่ละวันทำอะไรบ้างในทางภาคเหนือ คือ วันที่ 13 เป็นวันสงกรานต์ วันที่ 14 เป็นวันสังขารล่อง วันที่ 15 เป็นวันทำบุญตักบาตร รดน้ำดำหัว แล้วก็ยังมีประเพณีหลายประเพณี ยกอีกตัวอย่างหนึ่ง คือ ประเพณีเดือน 12 คือ ประเพณีลอยกระทง เราจะเห็นได้ว่าเมื่อก่อนจะมีโคมไฟตอนกลางคืนแต่ปัจจุบันเราจะเห็นได้ว่าวิถีชีวิตได้มีการ

เปลี่ยนแปลงไป เพราะได้มีผู้ประกอบการได้เข้ามาประกอบการในตรงนี้ มันทำให้ขนบธรรมเนียมประเพณีของเราได้มีการเปลี่ยนไป ถูกครอบงำโดยคนต่างชาติที่อยากปล่อยโคมไฟนำไหนก็จะปล่อย ซึ่งผิดธรรมเนียมประเพณีของเราที่มีอยู่และที่ได้กำหนดไว้ ในแต่ก่อน ซึ่งเป็นสิ่งที่ไม่ถูกต้องเราก็ต้องพูดออกหรือนำเสนอผ่านวิทยุชุมชนไป และอีกอย่างที่ว่าผู้หญิงใส่สาย

- เดียว เจาะรูหู เจาะจมูก เปรียบเทียบกับสมัยก่อนกับสมัย
ปัจจุบันว่าเป็นอย่างไร พร้อมทั้งแฝงแนวคิดด้วย
- นักวิจัย แสดงว่าสื่อมวลชน เริ่มเข้ามาในวิถีชีวิตของคนในรุ่นใหม่ๆ ฉะนั้น
สื่อภาคประชาชนเป็นสิ่งที่ผลักดันให้เด็กรุ่นใหม่ สื่อมวลชน
กำลังล้มล้างอะไรบางอย่างอยู่
- พงษ์ ไซ เราก็ต้องพูดว่าสื่อที่เรากำลังดู และฟังอยู่ที่ที่เราควรใช้
ประพัฒน์ วิจัยรณญาณให้ดี อย่างเช่น ที่เราถามว่าโหมที่เราใช้พอกหน้า
ทำให้น้ำขาวขึ้นเหมือนในฝันภายใน 7 วันอยู่ทุกวันนี้เป็นไปได้
หรือ เราก็ต้องอธิบายไปว่าความเป็นจริงไม่ค่อยมี สิ่งที่เกิดขึ้น
หรือความขวามันเป็นเรื่องของร่างกายรวมถึงสุขภาพภายใน
ของเราต่างหาก อย่างการแต่งกายของพวกดาราก็ทำให้เด็ก
นำไปเป็นตัวอย่างเราก็ต้องอธิบายให้เด็กได้ทราบถึงความ
ถูกต้องในตรงนี้
- นักวิจัย แล้วอย่างนี้เกิดไม่ใช่ว่าเด็ก
พงษ์ มันก็เป็นการตีที่ว่าผู้ใหญ่ หรือผู้ปกครองสามารถนำเอาความรู้
ประพัฒน์ ที่เราให้ไป นำไปอบรมลูกหลานของตนได้ให้กลับไปแก้ไขหรือ
ปรับปรุงตัวเองให้ดีขึ้นได้
- นักวิจัย แล้วอย่างนี้ผู้ที่จัดรายการในสถานี ต้องต้องเป็นผู้ที่มีความ
น่าเชื่อถืออย่างอาจารย์ ชาวบ้านอาจจะฟัง
พงษ์ อันนี้ไม่เกี่ยวกัน ในที่นี้ก็คือ ใครก็ได้ที่มีองค์ความรู้ที่จะอธิบาย
ประพัฒน์ และเทคนิคการพูด
- นักวิจัย เพราะฉะนั้นหัวใจที่สำคัญที่สุดของจัดรายการวิทยุก็คือ คุณ
ต้องมีเทคนิคในการพูด
- พงษ์ ไซ ถ้าพูดในความเป็นจริงแล้ว เทคนิคในการพูดตรงนี้ก็
ประพัฒน์ หมายถึง สามารถพูดให้ชาวบ้านเข้าใจง่าย ทำให้ชาวบ้านรับฟัง
แล้วเกิดแรงกระตุ้นถึงสารประโยชน์ที่มี และสามารถนำไป
ปฏิบัติได้
- นักวิจัย คนที่จัดรายการวิทยุชุมชนก็ต้องเป็นบุคคลที่รู้จักในชุมชนมา
ก่อน หรือมาได้รับการยอมรับนับถือหลังจากการจัดรายการทาง
วิทยุชุมชน
- พงษ์ ถ้าเป็นที่ชาวบ้านรู้จักมาก่อนก็จะเป็นการดีแล้วเป็นระดับ

ประพัฒน์ ตามมา แต่ความยอมรับเคารพนับถือในตรงนี้อาจจะยังไม่เกิด เพราะการมีการปฏิสัมพันธ์ต่อชาวบ้านยังเล็กน้อย แล้วค่อยๆ มา เคารพนับถือมากยิ่งขึ้นเมื่อ เรามีการพูดคุยผ่านทางรายการ และได้มีการนำข้อมูลที่มีสาระมานำเสนอพร้อมทั้งพูดคุยต่อ ชาวบ้านที่เข้ามาร่วมคุยในสถานีด้วยความบันเทิง มีการโต้ตอบ กันอย่างสนุกสนาน อันนี้ชาวบ้านก็เกิดติดใจเริ่มเคารพนับถือ ขึ้นเอง ด้วยสไตล์การนำเสนอรายการของแต่ละคนไป

นักวิจัย แล้วในการจกรายการวิทยุชุมชนมาจนถึงทุกวันนี้ ทำให้ตนเองมี ความสุขในการทำงานนี้มากขึ้นหรือทำให้ชาวบ้านมีความสุข มากขึ้นเปล่า

พงษ์ เราคิดว่าเป้าหมายหลักของเราก็คือ เราเน้นทั้ง 2 อย่างนี้เป็น

ประพัฒน์ ประเด็นหลัก เพราะว่าสามารถมีความสุขไปพร้อมๆกันได้

นักวิจัย เพราะฉะนั้นความสุขของการจัดรายการวิทยุชุมชนไม่ใช่ ผลตอบแทนจากเงินไม่ใช่ แต่สิ่งหนึ่งก็คือ ความสุขจากใจ

พงษ์ ใช่ ความสุขที่แท้จริงมาจากตรงนี้ คือหัวใจที่ได้ทำงานที่เรา

ประพัฒน์ ชอบและได้เห็นชาวบ้านที่รับฟังมีความสุขจากการรับฟัง รายการคลื่นวิทยุเราส่วนเรื่องค่าใช้จ่ายก็จะมีคนบริจาคมาเป็น งบค่าใช้จ่ายแก่เรา เราก็ขอบคุณคนที่บริจาคมาผ่านทางวิทยุ ชุมชน อย่างน้อย 2 ครั้ง คนที่บริจาคก็ไม่ใกล้ไม่ไกล ก็คือ ชาวบ้านนั่นเอง เคยมีคำถามจากชาวบ้านที่ประสงค์ร้ายถามว่า ทำตรงนี้แล้วเกิดประโยชน์อะไรขึ้นมาหรือแนวมาทำเพื่ออะไร ทางเราก็ตอบไปว่า เพื่อประชาชน

นักวิจัย เหตุที่เกิดคำถามนี้อาจจะเป็นเพราะคนที่ถามอาจจะเป็นคนที่อยู่ใน คนละสังคมกับเรา อย่างเช่นระหว่างคนในสังคมกับคนใน เมือง

พงษ์ ใช่ เราก็ต้องอธิบายให้เขารู้ว่า สังคมแต่ละสังคมนั้นแตกต่างกัน

ประพัฒน์ อย่างคนในสังคมชนบทเป็นสังคมที่ต้องอาศัยซึ่งกันและกัน หรือเรียกกันว่า สภาน้ำเมี่ยง ที่ว่าตกเย็นมามีการตักน้ำใส่ กระติกเพื่อให้ใครผ่านมาผ่านไปได้กินกัน และได้น้ำเมี่ยงมา ให้แก่คนที่เข้ามานั่งคุยกันเกี่ยวกับเรื่องทั่วไปกินเดียวกัน จึงเกิด ความใกล้ชิดสนิทสนมกันปองดองกัน แต่ในสังคมเมืองต่างไป

- จากสังคมชนบท อีกอย่างหนึ่งตัวใครตัวมัน เข้าไปทำงานเย็น
กลับบ้านนอนหลับไม่เกิดความสัมพันธ์กัน ฉะนั้นคนในเมืองจึง
ต่างจากคนในชนบททั้งในด้านความคิดและความเป็นอยู่
- นักวิจัย** ทุกคนเคยกลัวไหม ที่ว่าชาวหลังยุद्धหลังๆ จะมีการเปลี่ยนแปลง
ไปใหม่ต่อสภาพน้ำเมียงนี้
- พงษ์** สิ่งที่เราคาดหวังไว้ข้างหน้าคงจะดีขึ้น เพราะว่าครั้งแรกที่เรา
ประพัฒน์ จัดทำวิทยุชุมชนนี้ ชาวบ้านครั้งหนึ่ง ผู้ทรงคุณวุฒิที่มาจากภาค
ราชการที่มาครั้งหนึ่งก็ล้วนพูดกันง่าย แต่ปัจจุบันไม่ค่อยมีภาค
ราชการเข้า ส่วนที่เข้ามา ก็มีแต่ทหาร ตำรวจ
- นักวิจัย** แล้วเคยสำรวจไม่ว่าคนฟังส่วนมากจะอายุประมาณเท่าไร
- พงษ์** ส่วนมากอายุราวๆ 30 -40 ปี อยู่ในวัยทำงาน
- ประพัฒน์**
- นักวิจัย** เหตุที่คนที่อายุน้อยกว่าที่กล่าวมาไม่ค่อยได้ฟัง อาจเป็นเพราะ
ไปเรียนหนังสือข้างนอก ไปทำงาน
ข้างนอกหรือเปล่า
- อดิศักดิ์** ถ้าวัยระหว่างเรียน วันเสาร์วันอาทิตย์ก็ฟังแต่เราไม่ได้เจาะไปใน
วัยนั้น ส่วนมากที่เราได้พบในวัยทำงานมากกว่า แต่ก็มีคนเคย
ขอให้เราจัดรายการสำหรับเด็กในวันเสาร์อาทิตย์ ปัจจุบันได้มี
รายการสำหรับเด็กแล้ว คือรายการภาษาสัมพันธ์
- นักวิจัย** แสดงว่ากลุ่มวิทยุชุมชนนี้ได้มีการกำหนดกลุ่มเป้าหมายของ
ผู้รับฟังไว้ชัดเจน และบัญญัติไว้ในวิทยุชุมชนในหมู่บ้าน แล้ว
เคยทำไว้ไม่กับช่วงอายุคนฟัง
- อาภรณ์** ตรงนี้เราไม่ได้ทำไว้
- นักวิจัย** แล้วมีนักจัดรายการวิทยุที่อายุน้อยไหม
- อดิศักดิ์** มีอายุ 11 ปี
- นักวิจัย** วิทยุชุมชนในที่นี้มีโครงสร้างการทำงานที่ดูค่อนข้างจะแข็งแรง
แต่ทำไมไม่มีโจทย์เป้าหมายของผู้ฟังที่ชัดเจน วัตถุประสงค์ใน
การออกอากาศ
- พงษ์** เรื่องของวัตถุประสงค์นี้เรามี แต่ยังไม่ได้กำหนดกลุ่มของผู้ฟัง
- ประพัฒน์**
- นักวิจัย** ที่ไม่ได้กำหนดกลุ่มตั้งแต่แรก เป็นเพราะอะไร หรือเป็นเพราะ

ไม่ได้มีการสำรวจตรงนี้มาก่อน

อาการ คือเราได้มีการทำแบบสำรวจมีการเช็คว่ารายการเราเป็นอย่างไร มีสาระหรือให้ประโยชน์แก่ผู้ฟังมากน้อยเพียงใด โดยเราจะเริ่มผู้ที่กรอกข้อมูลตั้งแต่อายุ 13 ขึ้นไป ไม่ได้มุ่งไปที่อายุของผู้ฟังโดยเฉพาะ แต่จะมุ่งไปทุกระดับอายุ โดยผังรายการของเราจะมีการเปลี่ยนแปลงตลอดเวลาเพื่อทำให้ไม่เกิดความเบื่อหน่าย

นักวิจัย แล้วมีช่วงที่มีคนมากที่สุดมีไหม

อาการ ในสังคมชนบทเราสามารถรับฟังทุกช่วงเวลา ไม่มีค้อยมีระดับช่วงการฟังมากฟังน้อยเหมือนในสังคมเมือง

- 1.4. วิจัยชุมชนคนเมืองสิงห์ อำเภอเมืองฯ จังหวัดสิงห์บุรี อาจกล่าวได้ว่าเป็นสื่อประเภทเดียวที่คนในชุมชนเมืองสิงห์ สามารถเปิดรับฟังข่าวสารเรื่องราวความช่วยเหลือในขณะที่ประสบภัยน้ำท่วม

นักวิจัย: ต้องถามก่อนว่า วันนั้นที่คิดจะตัดสินใจทำครั้งแรกมาอย่างไร

กุลพงษ์: ครั้งแรกเลยยังขอใครไม่ได้ ครั้งแรกเราต้องใจถึง เพราะว่าเราเหมือนสร้างวิหาร อยู่ๆเราจะสร้างแล้วไปขอเงินเค้ามาสร้างก็คงเป็นไปได้ไม่ได้ ให้สร้างไปเลยพอเค้าเห็นว่าเป็นวิหารแล้ว ใครอยากขายกระเบื้องเราก็ต้องซื้อกระเบื้องใหม่ครับ มันต้องเป็นอย่างนั้น ครั้งแรกก็ประชุมกันทั้งหมด 23 คน ว่าเราจะทำวิทยุชุมชนเอาไม่ แต่มันเกิดจากการยุกันนะเกิดจากการที่เราถูกยุ

นักวิจัย: ยุอย่างไร

กุลพงษ์: ก็คือ วันหนึ่งทางจังหวัดอาจารย์สมนึกท่านมาบอกว่า "อ้อยไปอบรมการเป็นนักจัดรายการก่อนซิ" จากกรมประชาสัมพันธ์ แต่มาอบรมที่สิงห์บุรีนะ สมัยนั้นคุณสุชาติ เวชภูมิ เป็นอธิบดีกรมประชาสัมพันธ์แกก็มาจัดอบรม ผมก็มานั่งอบรมก็ไม่ว่าจะอบรมไปทำไม อบรมเสร็จในนั้นก็บอกมาว่ามันใช้เงินของชิบนะมาอบรม พออบรมเสร็จบางระจันเค้าก็ใจถึงกว่า เค้ามีเครื่องส่งเล็กที่แอบเล่นมานานแล้วก็ออกอากาศก่อน เค้าก็บอกว่า "อ้อยมาทำวิทยุชุมชนซิมันสนุกดี" แค่ออกเครื่องส่งสมัยนั้นมันก็เกือบแสนแล้วละ ผมก็ไม่เอา เสียตายเงิน แต่ก็ยุเราก็คิดว่าเขาเป็นเขาละ แต่ว่าเราอยู่จะตั้งเองก็

ไม่ได้ เพราะเราไปอบรมมาเรารู้ เราก็ไปเรียกคนที่เราคิดว่าเป็นคนที่ มีใจสาธารณะได้ 20 กว่าคนมานั่งประชุมกัน ทุกคนก็ลงความเห็น ว่าเอา วันนั้นก็เลือกประธานกันเลยก็ได้คุณศิริชัย เป็นประธาน ผมก็ โทรไปสั่งเครื่องส่งจากอาจารย์บรรเจิด แก่เป็นอาจารย์ที่เขียนตำรา เกี่ยวกับวิทยุ FM แล้วก็ทดลองผลิตนะ แต่ผมไม่รู้ว่าเค้าเป็นคนของ กรมหรือเปล่า พอวันนั้นเราก็เริ่มทำๆมาก็คิดว่าเราจะติดคุกไหม เพราะว่ามันไม่มีใครทำแล้วอยู่เราก็มาทำ อสมท.ก็ตั้งอยู่ใกล้ๆ แคนี่เองซึ่งในจังหวัดเรามีวิทยุอยู่แล้ว เวลาที่เราทำเราไม่รู้เลยว่ามันจะเป็นอย่างไร แต่วันนั้นเรารู้อย่างเดียวว่าเราเคยเป็นนักจัดรายการมาก่อน เราชู่ว่าเราควรทำอะไรแค่นั้นเอง ไปชวนตำรวจมาไปชวนครู มาช่วยกันจัดรายการ มันไม่ใช่เป็นห้องอย่างนั้นนะ แต่ก่อนจัดอยู่ข้าง โนนั่งอยู่กับพื้น แล้วเอามิคซ์มาวางแล้วเอาไมค์ตั้ง แล้วเวลาที่ใคร พูดเราก็หันไมค์ไปให้กัน

นักวิจัย: ตอนนั้นมีภาพเก็บไว้ไหมคะ

กุลพงษ์: ไม่มีครับ เพราะว่าเราทำอะไร ไม่ค่อยนึกถึงผลงานเรานึกถึงแต่ผลของมัน เฉพาะตอนที่ผลงานที่จะเอาไปสะสมไม่เคยใส่ใจ แล้วพอมานี้ 45 เกิดน้ำท่วม ซึ่งน้ำมันก็ท่วมตลาดก็มีคนมาบอกว่า "น้ำจะท่วมตลาดแล้วผมเอาไม้วัดมามันเหลือแค่นี้ละ อีกนิดเดียวมันข้าม เเทือนเลยนะ จะไม่ทำอะไรกันเลยหรือ ก็ประกาศไปเลยว่าอีกนิดเดียวน้ำก็จะท่วมตลาดแล้วสิ " ตอนนั้นผมก็นั่งพูดตั้งแต่ 3 โมงเช้ายันถึง 5 โมงเย็นผมไม่ได้ออกไปไหนเลย ผมก็บอกว่า "ตอนนี้ น้ำจะท่วมสิงห์บุรีแล้ว ท่านใดที่ทำอะไรอยู่....." เราก็พูดตามสไตรค์ของเราๆ ก็พูดไปเรื่อยๆ แล้วโทรศัพท์มันก็ไหลเข้ามาเรื่อยๆ จนกระทั่งทีมงานของพวกเขาที่ฟังกันอยู่เนี่ยก็ซิมอเตอร์ไซด์มาแล้วว่า "จะเอา ยังไงกันเนี่ย ช่วยหน่อยเสียงผมจะหมดอยู่แล้ว" เพราะว่าโทรศัพท์มันรับไม่หยุดเลย ก็ตอนนั้นก็มีความนัด และใครต่อใครก็มารวมกัน อันนี้ก็เริ่มเปลี่ยนกันพูดละ ปีนันได้ของบริจาคเพื่อแจกคนน้ำท่วม ผมถือว่าเยอะนะเพราะว่าน้ำดื่มก็เป็นล้านขวดเลยนะ แล้วข้าวสารอาหารแห้งอีกต่างหากก็แจก แจกแล้วแจกอีกใครมาเราก็แจก วันนีมาเอาพุงนี้มาเอาเราก็แจก วันหนึ่งมาเที่ยวสองเที่ยวเราก็ให้ เพราะว่ามันไม่ใช่ของๆ เรา แต่วันนั้นจิตใจยังไม่เป็นสาธารณะ

เท่าไร พอรู้มีคนมานั่งเทียนไม่คิดตรงโน้นด่าๆให้คนที่มาเขียนเขียน แต่ด่าแบบสุภาพนะด่าแบบปัญญาชน แต่เรามีที่ปรึกษาเป็นพระนะ คือหลวงพี่เตี้ยแล้วเราก็โทรบอกหลวงพี่เตี้ย หลวงพี่เตี้ยก็บอกว่า "อ้อย เค้าให้แกหรือเปล่า ถ้าเปล่าแกก็แจกไปสิ" ทีนี้เราก็แจกแจก พอน้ำท่วมตอนนั้นลดลง ชุปเปอร์บล็อดมาเค้าพึ่งเรามาตลอดเลย

นักวิจัย : เค้ามาทำไม

กุลพงษ์ : เค้าเป็นบริษัทที่ผลิตอิฐมวลเบา เค้ามาเห็นห้องเราเล็กแค่นี้ เค้าบอกว่าถ้าจะสร้างอาคารให้เขาไหม

นักวิจัย : บริษัทเค้าใหญ่แค่ไหน

กุลพงษ์ : บริษัทชุปเปอร์บล็อดเค้าใหญ่ระดับประเทศ

นักวิจัย : แล้วเค้าบอกพี่อ้อยใหม่ว่า เค้ามารู้จักพี่อ้อยหรือว่ามาพึ่งพี่อ้อยได้อย่างไร

กุลพงษ์ : โรงงานเค้าอยู่ห่างเราไป 10 กว่ากิโลเอง โรงงานผลิตเค้าอยู่ที่สิงห์บุรี คือคุณอำนาจเป็นผู้จัดการจะพึ่งรายการเราตลอด เพราะว่าบ้านเค้าน้ำจะท่วมเหมือนกันแต่ไม่ท่วม เค้าก็เลยมาสร้างอาคารให้ เค้าก็ขนรถเคนเล็กมาซื้ออิฐขึ้นวางๆใช้เวลา 10 กว่าวัน แต่สร้างเสร็จไม่มีกระจกให้ ไม่มีประตูให้ไม่มีหน้าต่างให้มีแต่ช่องไว้ให้ ผมก็เลยโทรไปขอบานประตูที่หมอเจ็ดเค้าก็ให้เค้าสร้างมา ร้านทองห้วงโกะแล้วก็ร้านทองฉวีวรรณรับทำหน้าต่างแย่งกันเลยนะ ฉันทเอาช่องนี้ฉันทเอช่องนั้นนะ ตอนนั้นมันคือความสนุกมากเลยกับการทำวิทยุชุมชน คือวันนั้นเค้าแย่งกันให้เลย พอน้ำลงแล้วทุกอย่างมันก็จะคงที่ แล้วก็ทำกันไป เมื่อปีที่ผ่านมามี 49 น้ำท่วมอีกละมาเที่ยวนี้มันมหาศาลมาก เพราะว่าเราถ่ายทอดทางอินเตอร์เน็ตมาหลายปีแล้วไง มันมาทั่วทุกสารทิศเลยของมาเป็นเทรลเลอร์รับมาลงที่นี้ของที่ไปลงจังหวัดถือว่าจีบจ้อยเลยนะ

นักวิจัย : แล้วเอาของมาได้ตรงไหน

กุลพงษ์ : ของเราจะไม่มีไว้ครับ มันจะเอามากองวันหนึ่งหมดวันหนึ่ง เมื่อเร็วๆนี้ ได้ดูรายการผู้มาเยือนหรือเปล่า ผู้มาเยือนเทปแรกคือพวกเราทั้งหมดที่เป็นเหตุการณ์ต่อน้ำท่วม เตี่ยผมให้แผ่นไปเลย ไปดูในนั้นมันจะเป็นเรื่องของน้ำท่วมที่เราทำงานกันทั้งหมด

นักวิจัย : เมื่อกี้เราคุยกันถึง ช่วงที่เริ่มตั้งเป็นวิทยุว่า มันมีการก่อตั้งมีการ

บริจาคห้างร้านต่างๆ วันนั้นใช้เวลานานไหมที่จะเป็นห้องที่จะได้ขนาดนี้

กุลพงษ์: เราเริ่มเมื่อปี 44 แล้วปี 45 น้ำท่วม

นักวิจัย: แล้วเคยเกิดน้ำท่วมที่สิงห์บุรีมาก่อนไหม

กุลพงษ์: ที่ตลาดไม่เคย แต่ถ้าว่าเคยก็ปีโน้นที่เส็กนะมี เขาไม่อยู่เพราะมันไม่มีเขื่อนน้ำก็ท่วมกันหมด

นักวิจัย: เขื่อนตรงนี้ คือ เขื่อนอะไร

กุลพงษ์: เขื่อนหน้าเมืองนี้เองครับ เป็นเขื่อนปูนที่กันตลิ่งพังแต่ไม่ใช่เขื่อนแม่น้ำนะ แต่เป็นเขื่อนริมตลิ่งกันแม่น้ำ

นักวิจัย: มันไม่ใช่เขื่อนที่กันขวางแม่น้ำใช่ไหม ก็คือเฉพาะตัวริมน้ำเพื่อไม่ให้น้ำล้นขึ้นมา เพื่อไม่ให้ตลิ่งพัง

กุลพงษ์: ไซ่ที่จริงเป็นเขื่อนริมตลิ่งที่ไม่ให้ตลิ่งพัง เพราะไม่อย่างนั้นมันจะพังเข้ามาเรื่อยๆ ไซ่เราเริ่มเมื่อปี 44 แล้วปี 45 น้ำท่วมหลังจากนั้นเราก็ได้อาคารนี้มาเลย แล้วเราก็ทำมาเรื่อยๆ ทุกคนมีความก้าวหน้าทุกคน ส่วนใหญ่ก็พ่อค้าชาวบ้านเจ้าของปั้มน้ำมัน

นักวิจัย: แสดงว่าที่เราจัดรายการวิทยุชุมชนตรงนี้ มันมารองรับความเป็นเมืองสิงห์บุรีด้วย

กุลพงษ์: ไม่รองรับ เพราะความเป็นเมืองเราไม่ได้ไปรองรับใคร วิทยุชุมชนจริงเราไปรองรับใครไม่ได้หรอกครับ วิทยุชุมชนคอยรับใช้เค้าต่างหาก แล้วก็คอยนำเสนอในสิ่งที่คนเค้าพูดกัน เรื่องที่เคยกันในร้านกาแฟย้ายมาพูดวันนี้

นักวิจัย: เมื่อก่อนมีวิทยุไหม

กุลพงษ์: มีอยู่ 2 สถานีของบางระจันอันหนึ่ง แล้วก็คลื่นเรา

นักวิจัย: ก็คือวิทยุชุมชนของชาวบ้าน หรือว่าเป็นวิทยุทั้งจังหวัด

กุลพงษ์: เป็นวิทยุของชาวบ้าน

นักวิจัย: ก็คือมีบางระจันและคลื่น 104.2 สองแห่งที่เป็นวิทยุชุมชนของสิงห์บุรี นอกนั้นก็ของ อสมท.เคยรู้สึกไม่ว่า เป็นเพราะว่ากรมประชาสัมพันธ์หรือเปล่าที่ทำให้เราเกิดตรงนี้มา

กุลพงษ์: ไม่นะ เป็นเพราะกฎหมายรัฐธรรมนูญมาตราที่ 40 กรมประชาสัมพันธ์ไม่เกี่ยว

นักวิจัย: วันนั้นรู้จักมาตราที่ 40 ได้อย่างไร

- กุลพงษ์: ที่ไปอบรมนั้นแหละ
- นักวิจัย: ถ้าเกิดเค้าย้อนกลับมาบอกว่า ไม่ใช่เพราะเธอไปอบรมเหวอถึงได้ รู้จักมาตราที่ 40 มา
- กุลพงษ์: ก็กรมประชาสัมพันธ์เค้าไม่ได้เต็มใจมาอบรม เพราะว่าชิบมันจัด
- นักวิจัย: ชิบ นี่คือเงินกองหนึ่งที่เราใช้ในความคิดของพี่อ้อย เงินกองนี้มันเป็นอย่างไรว่าง
- กุลพงษ์: ผมไม่เคยเห็นมันเลย
- นักวิจัย: เท่าที่ได้ยินมาจึงเลยเนี่ย มันไม่มีตัวตนเลยเหวอ
- กุลพงษ์: จั้นผมก็รู้จักชิบก็คือชิบเท่านั้นเอง เราไม่เคยได้เงิน ชิบ มานะ แต่ว่าที่เราไปอบรมชิบมันจัดอบรม
- นักวิจัย: แล้วมันย่อมาจากอะไรเหวอ ชิบ
- กุลพงษ์: ไม่รู้ครับรู้แต่ว่างานที่เกิดขึ้นครั้งแรก คือ มาจาก ชิบ พอช.

2. วิถุเป็นจุดเริ่มต้นของการสร้างชุมชนให้เป็นฐานความรู้ และเป็นเครือข่ายในการจัดการความรู้ กรณีที่น่าสนใจซึ่งเป็นชุมชนหนึ่งที่มีระบบการบริหารจัดการความรู้ที่ดี คือ วิถุชุมชนบ้านจำรุง คลื่นเอฟเอ็ม 103.75 MHz หมู่บ้านจำรุง อ. แกลง จ.ระยอง เป็นตัวอย่างของการสร้างเครือข่ายในการจัดการความรู้ และการเก็บบันทึกความรู้ พัฒนา และสร้างอัตลักษณ์ของการเป็นมหาวิทยาลัยชุมชน เป็นชุมชนที่มีหน่วยงาน ชุมชนอื่น สถาบันการศึกษาเข้ามามีศึกษาดูงาน และเรียนรู้กระบวนการจัดการชุมชน โดยเฉพาะการสร้างควมตระหนักให้กับคนในชุมชน เพื่อป้องกันการย้ายถิ่นของคนในพื้นที่และคนต่างพื้นที่ อันจะนำไปสู่ความอ่อนแอของระดับการมีส่วนร่วมเพื่อพัฒนาและอนุรักษ์ชุมชนให้อยู่อย่างยั่งยืน เช่น คำกล่าวของ อดีตผู้ใหญ่บ้านเยื่อน ของชุมชนบ้านจำรุง "ต้นไม้ย้ายถิ่นแผ่นดินย้ายบ้าน"

เยื่อน: หมายถึงว่ามีความรู้เพิ่มขึ้นใหม่ ไชมะ ที่ถามอะ ผมว่ามีความรู้เพิ่มขึ้นคือเมื่อก่อน ความรู้ความสามารถในการที่เราทำกิจกรรมทุกอย่างเลย เราไม่มีความสามารถที่จะทำได้ เดี่ยวนี้เราสามารถที่จะทำได้ หลายๆเรื่องราว จะเป็นเรื่องการทำกิน เรื่องทางด้านการเกษตร ด้านการค้าขายนี้แล้วก็แหล่งเคยเรียนรู้แล้วก็มีความรู้เหมือนปัจจุบันนี้ เราสามารถที่จะไปทำมาค้าขายได้เกี่ยวกับเป็นพ่อค้าทุกอย่างเราสามารถทำได้ แต่ว่า้วยเรามันกำหนดอยู่ว่าเราไป

ทำตรงนั้นไม่ได้ ดังนั้นผมคิดว่าผมมีความรู้เพิ่มขึ้น แล้วก็ก็มีเพิ่มขึ้น
ทุกด้านระหว่างเราได้ศึกษาได้เรียนรู้ได้ทำมากะมือ ได้ทำมาได้
เรียนรู้เราทำกิจการ นั้นแหละเค้าว่าคนอยู่นิ่งโดยที่ไม่ทำอะไรเลย
คือคนที่อยู่นิ่ง ไม่ได้ทำอะไรเลยเนี่ย มันอาจจะมีความรู้ในใจคน
เดียว แต่เห็นจะรู้เลยว่าคนนั้นมันทำไม่เก่ง คนนั้นมันเดินขาไม่ดี คือ
คนที่ไม่ทำอะไรจะนั่งมองเฉยๆ แล้วจะไปทำอะไรรอดเขาก็ไม่ได้จะ
ให้ไปปลูกต้นไม้สักต้น ก็ไม่รู้จะปลูกยังไงคือคนไม่มีความรู้แบบนี้
ถ้าคนมีความรู้เขาจะรู้เลยว่า ปลูกต้นไม้สักต้นเนี่ยต้องชุดหลุม
ขนาดไหน แล้วก็ทำดินยังไง แล้วก็เอาต้นไม้ปลูกลงไปเนี่ย
จะต้องทำยังไง ต้นไม้ถึงจะเจริญเติบโต คือความรู้ ในเมื่อเราได้
เรียนรู้ ซึ่งตรงนี้มา จนมาถึงปัจจุบันนี้ผมคิดว่า ผมมีความรู้ ถ้า
เปรียบเทียบกับตอนนี้ผมก็จบปริญญาเหมือนกัน นี่แหละคือความรู้ที่
มันเพิ่มขึ้น

ก่าพล : ปริญญาชาวบ้าน

เยื่อน : ตั้งแต่มีความรู้แต่พอเพียง ตั้งแต่ไม่มีความรู้สามารถที่จะนำไป
ต่อรองกับใครได้เดี๋ยวนี้เราก็สามารถที่จะต่อรองกับใครก็ได้ใครให้
เงินเดือนผมซัก 5000 ให้ผมไปทำงานให้ผมไม่ไปหรอก

นักวิจัย : (หัวเราะ) พี่ละคะ

ก่าพล : เรื่องของความรู้ เรามองตัวเองดีกว่านะ ไม่มองชาวบ้าน ผมว่า
หลังจากมีวิทยุมาเนี่ย คือพูดง่ายๆว่า รายการที่ดินเนี่ยผมไม่เคยรู้
เรื่องเลย แต่ผมต้องฟังไง ผมจะได้รู้ รายการพบประชาชนไม่เคยรู้
เราต้องฟัง เค้าต้องรู้ครับว่าเราฟังอยู่ นี่เป็นความรู้ใหม่ ทุกรายการที่
เราออกไป เค้าต้องฟังทุกรายการแหละ แต่เรื่องที่เราฟังเรารู้แล้ว คือ
เรารู้ไง บางเรื่องเราไม่รู้เราก็ได้รู้ไง ในรายการแต่ละรายการมัน
หลายอย่างรายการธรรมะก็ฟังมันไม่ฟังมัน เพิ่ม เพิ่มเยอะ สำหรับ
ชาวบ้านผมไม่มั่นใจบางคนเขาไม่เคยฟังเลยก็มี ในจำรูญนี้แหละ
บางคนเขาก็ไม่เคยฟัง ไม่มีวิทยุเลย แต่คนฟังผมว่ามีประโยชน์ มี
ความรู้เพิ่มขึ้น

นักวิจัย : เมื่อมีคำข่าววิทยุโทรทัศน์ มันมีการเปลี่ยนแปลงไหม?

ก่าพล : เปลี่ยนแปลงยังไง มันก็ไม่เปลี่ยนเหมือนเดิมนั้นแหละ ผมบอกวิทยุ
มันมา ผมบอกว่ามันล้ำหลังก็ได้ เป็นเครื่องมือที่ ที่สมัยก่อน ซัก 40-

50 ปีวิทยุเนาะ คือเด่น ทุกคนอยาก อยากรู้ อยากเห็น อยากรู้ สมัยนี้เทคโนโลยีมัน ไอ้โฮ วิทยุเนาะมันเด็กๆ เค้าไม่อยากฟังกันหรอก บ้านเมื่อก่อนผมก็ไม่มีวิทยุฟัง แต่เดี๋ยวเนาะมันมีวิทยุชุมชนไง คือเราอยากรู้อะไรของชุมชน เลยต้องสรรหา แต่จริงๆแล้วในเมืองจริงๆเค้าก็ไม่สนใจหรอกวิทยุ จะ ไม่เคยเปิดด้วยซ้ำไปผมบอกได้เลยแหละขึ้นบ้านเนาะเด็กๆเนาะเนาะขึ้นไปปุ๊บเนาะเปิดครั้งแรกเลยคือ TV ก็จะมีเวลาไหนมาฟังวิทยุละตั้งแต่เราเปิดก่อนแล้วเดินผ่านมันได้ยินนั่นแหละมีประโยชน์

นักวิจัย: อ้าวแล้วจะมีวิธี ฟังวิทยุชุมชนกันยังไง

ก้ำพล : ก็ มันมีส่วนต่าง ส่วนต่างคือคนที่ผมจะบอกว่าคนที่ฟังวิทยุชุมชนคือรุ่นแบบนี้รุ่นอื่นไม่ต้องไปสนใจเลย

นักวิจัย: แล้วถ้าหมกรุ่นพี่ละ

ก้ำพล : มันก็ต้องถ่ายทอดไปอีก เพราะว่าเด็กที่มันเล็กๆมันโตขึ้นมาเป็นรุ่นนี้ไงเพราะไอ้คนรุ่นนี้เป็นรุ่นทำงานรุ่นศึกษา ต้องการศึกษาคำถามใหม่ ถ้าไอ้รุ่นเด็กๆ มันไม่สนใจหรอก

นักวิจัย: คิดว่าเค้าจะสานต่อหรือเปล่า

ก้ำพล: เค้าต้องมาทำแบบนี้แหละ เหมือนกัน เราะว่าคนยิ่งโตมาอยู่ที่บ้านเวลารว่างก็เยะจะ ก็มา เอะหะนะ มันเปลี่ยน ถึงเวลามันก็เปลี่ยนใจคนได้ ผมเชื่อเลย (หัวเราะ) เปลี่ยนได้ ตอนนี้เด็กไม่สนใจหรอก

เยื่อน: ผมก็ว่าถึงเวลาแล้วมันเปลี่ยน มันเปลี่ยนหมดใจหายเหมือนกัน

ก้ำพล: คนชอบ ผมบอกไว้เลย

เยื่อน: ถึงเวลาที่ไม่มีคนมาแทนต้องคิดหน่อย เออ...มันคงไปไม่รอดแล้ว หมู่บ้านคงแย แต่พอถึงช่วงเวลานึงมันก็จะต้องมีคนขึ้นมา มันเหมือนต้นไม้ผลัดใบ ใบที่มันเก่ามันตายไปใบที่มันผลิออกมาใหม่ มันก็ต้องเจริญเติบโตมาใหม่

ก้ำพล: อาจจะดีกว่าใบเก่า

เยื่อน: ใช่...อาจจะดีกว่าใบเก่า

ก้ำพล: เรามองว่าไม่ดี ไม่ดีอะ ต่อไปเค้าอาจจะดีกว่าที่มันเป็นอยู่ก็ได้ เรายังเดาไม่ได้

เยื่อน: ก็พยายามนะ ก็ทางทางผู้บริหารก็พยายามจะดึงเด็กรุ่นหลังเข้ามาเพื่อตรงนี้แหละเพื่อจะให้ถ่ายทอดทุกเรื่องราวให้มันติดตัวไป ถึง

วันหนึ่งถ้าอยากทำก็ให้เค้าทำไป

ก่าพล: ผมยังเสียดายความรู้เก่าๆ ที่ที่มันมีอยู่แล้ว...คือผมบอกได้เลยว่าสมัยผมยังทำเนี่ย ผมเกิดมารถยนต์เนี่ยแทบไม่มีเหมือนกัน ตรงนี้เป็นหนองน้ำ ตรงนี้เป็นแค่นองน้ำ นึกภาพยังออกเลยนะ แต่ปัจจุบันไปดูใหม่สิ ณ เวลานี้ มันไม่มีหรือมันเป็นสวนตรงนั้นหมด ตรงนี้หมดใช่ไหม แต่ทำยังไงเรารู้ อยู่ จะกลับไปให้เด็กมันรู้ที่ที่เราู เราเคยเห็นอะ เราอยากอนุรักษณ์ตรงนี้ไว้ อยากทำนะ ถ้าเราไม่ทำตรงนั้นนะ เราจบป๊อบ เด็กมันไม่รู้เรื่องหรือตรงนี้คืออะไร สมัยก่อนนะ มันๆจะหายไปเลย

เยื่อน: มันย้ายที่ ต้นไม้ย้ายถิ่น แผ่นดินย้ายที่ ถิ่นของต้นไม้อยู่แถบป่าชายทะเลเนี่ย คนก็เอามืดไปขุดดินใส่กระถาง แล้วก็ขำเอามาไว้บนบ้านบนเมืองนะ ทำเป็นธุรกิจหมด

นักวิจัย: ผู้ใหญ่มองว่าไงอะ

เยื่อน: ผมมองว่ามันทำให้ทรัพยากรที่มันมีของเดิมเนี่ย ทำให้มันเปลี่ยนแปลงแล้วก็ทำให้โลกมันอยู่ในอันตราย ถ้าว่ากันจริงๆนะ สมมุติว่าเราไปขุดภูเขาที่มัน เคยมีป่าไม้ขึ้นสูงๆสำหรับบังลมเป็นบางส่วนเนี่ย เราไปขุดเนี่ย แล้วเอามาถมที่ที่น้ำมันเคยเดินเนี่ย น้ำมันเคยเดินเคยไหลผ่านเอามาถมมันพอ...

นักวิจัย: มันจะท่วม

เยื่อน: เออ..โวยวายกันเนี่ยมันเกิดจากตรงนี้แหละ อย่างชายทะเลอย่างนิคมอุตสาหกรรมเนี่ยมันถมทะเลออกไปก็พันไร่ ถมออกไปแล้วก็เอากูเขาไม่รู้ก็ลูกเอามาถมทะเล นี่มันคือมนุษย์ มนุษย์สามารถจะทำอะไรก็ได้

นักวิจัย: ชอบจังเลย ต้นไม้ย้ายถิ่นแผ่นดินย้ายที่

ก่าพล: ต้นไม้มันเคยอยู่น้ำเค็ม แต่คนเอามันมาอยู่ในบ้าน

เยื่อน: เออ...มันเคยอยู่น้ำเค็มเราไปย้ายมาไว้มาปลูกไว้ที่น้ำจืด เอามาใส่กระถาง

ก่าพล: บางที่มันอยู่บนเขาแล้วจับมันให้มาอยู่ในน้ำ ก็จริงๆแล้วมันก็ย้ายมันเองไม่ได้นะ คนเป็นคนย้าย

เยื่อน: เอ้อ..ให้มันมาอยู่ในน้ำ ที่นี้ต้นไม้ชายเลน ป่าชายเลนเนี่ยขุดรากไปเลยมันแพงอะเค้าจะขุดต้นโตๆ แล้วใส่กระถาง

กำพล: มัน มันก็ย้ายเองได้ตามหลักนะ แต่มันต้องย้ายไปเข้ามาคือน้ำเขาจะจากภูเขามาแล้วก็ไหลลงมา แต่นั่นมันคือเข้ามา ไม่ได้ย้ายกะทันหัน แล้วต้นไม้มันจะย้ายที่มันก็ต้องออกลูกปลิวไปหล่น ไซมะปลิวไปหล่นมันก็ค่อยๆ ไปของมันเรื่อยๆ ค่อยๆ ไปนะ แต่ทำไมคนถึงยกขึ้นเครื่องบินไปเลย

เยือน: แต่มันไม่ใช่อย่างนั้น ย้ายจากทะเลไปอยู่ที่ไหนอยู่กรุงเทพโน่น ต้นไม้ไปดูได้ ย้ายจากภาคตะวันออกไปอยู่เชียงใหม่ก็ได้

นักวิจัย: แล้วเราจะทำไงดี

กำพล : เราต้องปลูกฝัง ฝังทางวิทยุบ้างอะไรบ้าง จิตใจคนเราจะช่วย

3. **วิทยุ** คือ ช่องทางการเรียนรู้ในโลกเสมือนของคนกลุ่มพิการ เมื่อสังคมสร้างสรรค์ทุกสิ่งเพื่อตอบสนองของกลุ่มคนปกติ ในขณะที่กลุ่มคนพิการมีความต้องการและสิทธิในการดำรงชีวิตในสังคมเป็นปกติ การพยายามเอาชนะอุปสรรคทางร่างกาย เป็นแรงผลักดันให้เกิดนวัตกรรมใหม่ๆ ในการใช้อำนวยประโยชน์ให้กับสังคมของคนกลุ่มๆ เล็กๆ เช่น วิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่ peed FM 101.25 MHz

นักวิจัย: ฟังรายการอะหยังอยู่เจ้า ฟังเพลงกะ

ภมร: ครับ

นักวิจัย: ได้ยินเป็นเสียงมวย

ภมร: ฟังมวยด้วยฟังเพลงด้วย

นักวิจัย: คลื่นอะหยังอะเจ้า

ภมร: อ้อฟังชาวดทีวีครับ

นักวิจัย: อ้อเครื่องนี้เปลี่ยนจากทีวีมาเป็นเสียงได้ก้อ เครื่องเท่าใดอะเจ้า

ภมร: ฟังเสียงทีวีได้อย่างเดียวครับ

นักวิจัย: เสียงทีวีอย่างเดียพออันนี้มันดูทีวีได้ก้อ

ภมร: ฟังอย่างเดียวครับ

นักวิจัย: ได้ฟังอย่างเดียว อ้อ เจ้าเรียกว่าวิทยุไซก้อ

ภมร: เจ้าเรียกว่าชาวดทีวี

นักวิจัย: ชาวดทีวี อันเท่าใดอะเจ้า

ภมร: สองร้อยปายครับ

นักวิจัย: กะ ขอดูใกล้ๆ ได้กะ อ้อฟังเสียงทีวีจากเครื่องนี้ได้ หาซื้อที่ไหนอะเจ้า

ภมร: กรุงเทพฯ

- นักวิจัย:** อ้อ เครื่องมืออุปกรณ์แล้วฟังวิทยุได้ก่อ
- ภมร:** ได้ครับ
- นักวิจัย:** ได้อยู่ ได้ทั้งวิทยุทั้งทีวี อ้อ มาจากเมืองจีนนี่ (ตัดเทปไปห้องส่ง)
- นักวิจัย:** คือพ่อแม่ส่งเรามาเรียน อย่างนี้เราคิดว่าเราเป็นชุมชนฯ หนึ่งใหม่
- ก้อง:** เป็นกลุ่มฯหนึ่ง เป็นประชากร
- นักวิจัย:** เป็นประชากรกลุ่มหนึ่งเลยหรือ ทำไมไม่รู้ตัวเองขนาดนั้น
- ศุ่ย:** เป็นกลุ่มเล็กครับ
- สมคิด :** เป็นการรวมกลุ่ม
- นักวิจัย:** แล้วมันต่างกันยังไงกับคำว่าชุมชน
- ศุ่ย:** ก็ชุมชนมีหลักแหล่งแน่นอนและมีการพึ่งพากันชัดเจน แต่เราเป็นการรวมกลุ่มกันแบบกลุ่มรวมครับ คืออาจจะมีการติดต่อกันบ้าง
- ก้อง:** ถ้าจะมีเป็นชุมชนคงไม่ได้ คงไม่น่าอยู่เพราะว่าเราต้องพึ่งพาคนปกติด้วย ถ้าว่าเป็นชุมชนคนตาบอดต้องอยู่ด้วยกันหมดเลย ถ้าคนตาบอดอยู่ด้วยกันหมดสังคมก็จะแคบ มันไม่มีอะไรที่หลากหลาย
- นักวิจัย:** อ้อ ดังนั้นมันจึงต้องมีการเชื่อมโยงกันระหว่างคนธรรมดา กับคนพิการ ถ้าไม่มีคนพิการด้วยถึงจะเรียกว่าชุมชน
- ก้อง:** ใช่ครับ
- นักวิจัย:** สมคิดละคะถ้าเรียกว่าเป็นกลุ่ม
- สมคิด:** ถ้าจะใช้คำว่าชุมชนคงไม่ได้เพราะปกติปัจจุบันสำหรับคนพิการเขาก็พยายามเรียกร่องสิทธิต่างๆ ถ้าเกิดมาร่วมกับคนทั่วไปมันก็จะได้มีการกระจายตัว อย่างเมื่อก่อนให้มีคนพิการไปรวมกลุ่มด้วยมันๆไม่เท่าไร
- นักวิจัย:** หมายความว่าสมคิดกำลังจะบอกว่าอย่าแยกเราออกจากคนปกติ เพราะเราก็ไม่ได้ต่างจากคนอื่นฯ
- สมคิด:** แล้วก็สามารดำเนนชีวิตอยู่ร่วมกับคนปกติได้ แต่ว่าเราขอเพียงแค่ออกาสเท่านั้น ก็คืออยู่ด้วยกันได้ให้ออกาสเราๆ ก็อยู่ด้วยกันได้
- นักวิจัย:** ให้ออกาสในการอยู่รวมกันเฉกเช่นคนปกติ ใช้สื่อเช่นเดียวกับคนปกติ แสดงว่าไม่ว่าจะเป็นวิทยุ นิตยสาร ไซมะ นิตยสารรับไม่ได้เลย ไม่ได้ต่างจากคนอื่นฯ
- สมคิด:** ไม่ครับต้องมีคนอ่านให้ฟัง
- นักวิจัย:** ต้องมีคนอ่านให้ฟัง แต่เราไม่สามารถเห็นภาพในนิตยสาร เพราะทุก

- วันนี้มีตยสารมีแต่ภาพนะ
- สมคิด: ไช้ครับ เยอะ ตามสื่อไม่ค่อยมี
- นักวิจัย: อ่านประมาณ 3 บรรทัดจบ
- สมคิด: หนังสือเหมือนกับเพื่อนครับแต่อ่านไม่ได้
- ต๋ย: มันน่าจะมีวิธีเข้าสู่หนังสือหรืออะไรได้นะครับ เพราะถ้าไม่มีหนังสือ มันก็ไม่มีประโยชน์ว่างเปล่า
- นักวิจัย: เว้นแต่มีคนมาบอกว่าภาพนี้เป็นผู้หญิงใส่เสื้อผ้าสีอะไร เราก็จะจินตนาการได้ แต่เราไม่รู้หรือว่าผู้หญิงคนนี้สวยหรือไม่สวย เคยไปอ่านหนังสือเป็นตัวเล่มบ้าง ตามมูลนิธิทั่วไปเมื่อมีเวลาเค้าจะมีคนไปอ่านหนังสือให้ฟังไม่รู้ว่าจะส่งมาให้บ้างหรือเปล่า กันนี้เป็นโครงการที่ต๋ย
- ต๋ย: ดีครับ
- นักวิจัย: เคยคิดอยู่นะว่าอยากจะอ่านหนังสือให้คนตาบอดฟังเยอะๆถ้ามีเวลา
- ก้อง: ตอนช่วงนั่งผมอยู่ กทม ตอนเช้าผมตื่นมาตี 4 นาะฟังรายการสวนอักษร 107.5 ของ อสมท. เค้าจะอ่านหนังสือแต่ละวันแต่ละเรื่องไม่ซ้ำกันมันจะไปวันละแนว พอเค้าอ่านเสร็จแล้วทั้งหมดเนี่ยเค้าจะเอามาให้ที่คนตาบอดแห่งประเทศไทย เสร็จแล้วทางสมาคมจะทำเป็นแผ่นดิสให้คนตาบอดไปยืมฟัง
- นักวิจัย: ดีค่ะ เราคิดว่าเราอยากจะทำอย่างนี้มัย มีคนมาอ่านหนังสือเก็บไว้
- ก้อง: ดีครับ
- นักวิจัย: ฟังเพลงเยอะๆ มันก็คลายเหงาดีเนอะ
- ก้อง: ถ้าคนอ่านหนังสืออ่านมีภาพแล้วก็บรรยายประกอบไปด้วยจะดีมากเลยครับ
- นักวิจัย: แล้วถ้าเกิดว่ามีแผ่นเหล่านี้มาเราสามารถเปิดออกวิทยุได้ไหมคะ
- ก้อง: ได้
- นักวิจัย: วันนี้มีคนพิการทางสายตาฟังเพลงของเราอยู่เยอะมัยคะ
- ต๋ย: ก็มีเยอะเหมือนกันครับ มีโรงเรียน มีวัยรุ่น มีสมาคม
- นักวิจัย: ก็คือเราบอกคนที่โรงเรียนว่าเรามีคลื่นของเราอยู่นะ
- ต๋ย: ครับใช่ เค้าก็มีสื่อมีข่าวอะไรที่ต้องการให้ ประชาสัมพันธ์ก็เอามาให้เราได้รับ
- นักวิจัย: ซึ่งข่าวที่ต้องเอามาก็คืออักษรเบลล์

- ผู้: เป็นไปได้ก็ดีครับ แต่ถ้ายังงั้นก็ต้องมีคนตาดีอ่านให้ด้วยครับ
- นักวิจัย: ตอนนี้มีคนตาดีกี่คนคะที่มาจัดรายการ ประมาณกี่คนคะ
- ก้อง: ประมาณ 5-6 คนได้ครับ
- นักวิจัย: มาจากไหนคะก้อง
- ก้อง: เค้าน่าในกลุ่มอิสระของเค้าครับ
- นักวิจัย: มาช่วยเป็นอาสาสมัครใช่ไหมคะ คิดว่าตัวเองเสี่ยงเพราะมั๊ย
- ผู้: ไม่แน่ใจครับอาจารย์ แต่มีแต่คนชม
- นักวิจัย: ทำไมถึงทำวิทยุคะ
- ผู้: ที่อยากทำวิทยุครับคือเรามองดูทุกๆไปทางวิทยุหลักหรือสถานีอะไรก็แล้วแต่คนพิการไม่มีโอกาสได้เข้าถึงฉะนั้นจะทำยังไงให้คนพิการเนี่ยพวกน้องๆที่ตามอดทั้งหลายที่มาจัดรายการเนี่ยมีโอกาสมานั่งจัดด้วยตัวเองมานั่งเล่นเครื่องหรือทำอะไรด้วยตัวเองใช้ชีวิตประจำวันโดยสะดวกโดยไม่ต้องมีคนตาดีอยู่ช่วยมั๊ยครับ แต่ถ้าในสถานีวิทยุหลักๆ ของคนตาดีทั่วไป คนปกติที่เปิดอยู่เนี่ยพวกเราเข้าไปก็ต้องระวังก็ต้องกลัวเดี๋ยวจะไปทำของเค้าเสียทำของเค้าตกแตกแต่ในเรื่องของคนตาบอดเราเนี่ยคือเราจะรู้จักสถานที่ของเรา ผูกพวกเราให้รู้ว่าตรงนี้เป็นมิชชั่น ตรงนี้เป็นคอมโซ่มั๊ยครับ คอมก็จะมีเสียง เวลาเค้าจะเซิร์ชเพลงหรือจะดูข่าวในอินเทอร์เน็ต เค้าสามารถทำกันได้ เท่าที่ผมดูการประชาสัมพันธ์ ในเรื่องประชาสัมพันธ์เราก็ไม่อยากจะเหมือนกัน ในเรื่องวิทยุหลักบางสถานีก็ไม่เปิดโอกาสบางสถานีก็ให้บางสถานีก็รับเรื่องแต่ไม่เปิดโซ่มั๊ยคะ
- นักวิจัย: ค่ะ
- ผู้: เห็นมั๊ยคะไม่สะดวกกับพวกคนพิการเราเลย เราอยากคือคนพิการเราอาจจะไม่มีปัจจัยไปจ้างโฆษณาอะไรต่ออะไรก็ต้องขออนุเคราะห์แต่เมื่อขออนุเคราะห์บางที่ได้บางที่ก็ไม่ได้ พอคนพิการอยากไปจัดเพลงซะหน่อยก็ไม่ได้เค้าตีว่าไม่มีใบประกาศ ฉะนั้นวิทยุชุมชนเปิดถึงจะผิดกฎหมายแต่ก็ทำให้พวกเรามีโอกาส
- นักวิจัย: เป็นโอกาสที่เราไม่เคยได้มาก่อน ฟังอย่างเดียว ไม่มีโอกาสได้พูดเองบ้าง
- ผู้: ใช่ครับ ฟังอย่างเดียว
- นักวิจัย: พี่ผู้คิดนี้ตั้งแต่กำเนิดริบาคะ

- ผู้ใด: ประมาณ 2 ขวบครึ่ง
- นักวิจัย: แล้วเริ่มต้นจากอะไรก่อนที่จะทำงานอาสา
- ผู้ใด: เริ่มแรกเนียผมเรียนหนังสืออยู่ที่โรงเรียนคนตาบอดพญาไทแล้วก็จบชั้น ป.7 นะครับหลังจากนั้นก็อยู่กับน้องที่บ้านก็คิดว่าทำยังไงเราจะมีโอกาสเข้ามาช่วยสังคมคือเรามองเห็นคนพิการในเรื่องคนตาบอดเนี่ยจะทำอะไรก็ยากยากมากแล้วก็แม้แต่คนสงสารไม่ยอมให้เราทำอะไรเลยเราคิดว่าถ้าเราอยู่อย่างนั้นซักวันเราต้องเป็นน่องแน่นอน แต่ถ้าเรามีโอกาสเนี่ยเราทำด้วยตัวเราเองเราคิดว่าเรามีความสุขเราทำได้
- นักวิจัย: ก็เลยเป็นจุดเริ่มต้นที่อยากจะช่วยเหลือคนตาบอดด้วยกัน
- ผู้ใด: ครับ ที่แรกเลยผมมาเปิดนวดก็มีสามี่ภรรยาสองคนนะครับ
- นักวิจัย: คนตาดีใช่ไหมคะ
- ผู้ใด: ตาบอดเหมือนกันครับก็ ผมเองไม่ใช่คนเชียงใหม่แต่มาอยู่เชียงใหม่ตั้งแต่ปี 2536 มากี่ไม่มีอะไรกันเลยทีเดียวที่คืน บ้านก็ไม่มีก็เลยมาเช่าที่ แต่แฟนโรคดีหน่อยมีที่อยู่ตรงสันป่าตอง แล้วคือเรามองไม่เห็นเราก็เลยคิดว่าเราจะอยู่กับคนปกติทั่วไปหรือจะอยู่กับพ่อแม่ คำก็ดูแลเราไม่ยอมให้เราทำอะไรเลย ประคบประหงมแล้วเมื่อไหร่เราจะมีโอกาสก็เลยมาเช่าที่ในเมือง ตอนนั้นก็เช่าอยู่แถวสันติธรรมอะครับคิดไปคิดมาเช่าได้อยู่ประมาณ 4 ปี เอ๊ะถ้าเช่าอยู่อย่างนี้มันก็จะไม่โตซักทีคือถ้าเจ้าของที่ไล่เราบั้นเราจะอยู่ที่ไหนเมื่อเราออกไปแล้วเราก็ต้องเร่ร่อนออกไปอีกก็เลยมาดูที่ตรงนี้เค้าขายพอดี ปี 2541 ผมก็เลยซื้อที่นี้ ตอนนั้นมีเงินเก็บประมาณสองแสนกว่าบาทที่เก็บเล็กผสมน้อยมาครับ บ้านหลังนี้ขายประมาณ เจ็ดแสนห้าแล้วจะหาเงินที่ไหนอีก 5 แสนกว่า เราก็เลยไปทำเอกสารว่าอยากได้เครดิตอยากได้บ้านแต่เค้าเห็นว่าเรามองไม่เห็นเราตาบอด ซึ่งเราตาบอดเนี่ยเราก็ไปแบงค์กรุงไทยของรัฐก็ไม่ได้แบงค์ออมสินของรัฐก็ไม่ได้ ตอนโทรไปเค้าบอกว่าได้ พอไปถึงเค้าบอกไม่ได้คนตาบอดไม่สามารถทำนิติกรรมได้ผัดหวังอีกแล้วไปไทยพาณิชย์ก็ไม่ให้ เอทำอย่างไรเราจะมีโอกาสได้บ้าน เราก็เลยยื่นที่ธนาคารอาคารสงเคราะห์ปรากฏว่าทางสวนกลางเค้าก็พิจารณาให้เราก็ได้งบแล้วสามารถซื้อบ้านหลังนี้ได้
- นักวิจัย: ก็เลยช่วยชุบชีวิตให้กับคนพิการ ทำมาที่ปีแล้วคะเนี่ย
- ผู้ใด: ผมทำมาตั้งแต่ปี 36

นักวิจัย: ปีนี้มี 50 ก็ 14 ปี

ผู้: ครับ หลังจากผมทำเรื่องนวดเสร็จใช้มั๊ยครับ ผมก็มองดูเรื่องประชาสัมพันธ์ โทรไปขอกิจการประชาสัมพันธ์หรือกิจการวิทยุของเราเมืองไทยยังไม่ต่อสนใจเราเท่าไรแต่เมืองนอกเค้าได้ทำหนังสือให้เราแล้วซะว่าเป็นหมอนวดชั้นหนึ่งในเชียงใหม่ อย่างประเทศฝรั่งเศสเนี่ยเค้าลงหนังสือให้เราเลยว่าเป็นหมอนวดชั้นหนึ่งในเชียงใหม่ ฉะนั้นจะมีเบอร์โทรเบอร์ให้เราเรียบร้อยหมด เราก็มองว่าเออ นอกจากนวดอาชีพของคนตาบอดเนี่ยทำรายได้เข้ามาอีก ก็เลยมานึกถึงเรื่องวิทยุชุมชนพอดีฮ้อฮากันเยอะช่วงนั้น ถ้าเราไม่เอาเอาไว้สักคลื่นมันก็จะไม่มีโอกาสผมก็เลยไปปรึกษาเทคนิคต่างๆว่าจะใช้คลื่นนี้แต่ก็เป็นอุปสรรคนะคะตอนที่เกิดขึ้นใหม่ๆจากหน่วยงานราชการเองเนี่ยครับซึ่งผมคิดว่าวังจักษ์นะะเวลาผมเช็คข้อมูลเนี่ยผมไม่มีปัญหาผมไม่มีอะไรแต่เวลาผมส่งหนังสือส่งไปให้ข้าราชการอีกอย่างนึงว่าไปรบกวนชาวบ้านจะปิดเราอะไรอย่างนั้นครับ แต่ชาวบ้านบอกไม่เป็นแต่จู่ๆ จังหวัดบอกว่าเป็นนะสะ มีอยู่วันหนึ่งผมก็ไม่รู้จะทำยังไงก็เลยเอาคนพิการ 4-5 คนไปหาผู้ว่าแล้วก็ไปหาประชาสัมพันธ์จังหวัดแล้วก็ประชาสัมพันธ์เขตว่าอย่างนี้เป็นการย่ำยีคนพิการหรือเปล่าผมก็ถามหนักๆนะนะสะ หนึ่งผู้ฟังบอกว่าไม่ได้ไปรบกวนแต่หนังสือบอกว่ารบกวนหมายความว่ายังไงคือราชการข้อมูลต่างๆเนี่ยให้ไม่ตรงกันเนี่ยนะครับคือมันไม่มีที่ไปที่มามันไม่ควร ผมก็เลยโทรที่สภาผู้แทนนะครับว่า คนตาบอดจะเปิดสักคลื่นเนี่ยทำไมต้องมีหน่วยงานราชการมารบกวน อย่างนี้เลยนะครับ สภาผู้แทนคนพิการก็มีหลายคนผอผอเคยคุยโทรศัพท์แล้วเค้าก็เคยมาเชียงใหม่ นะครับก็เอาวิทยุชุมชนเราไปแข่งกับคนพิการด้วยก็เข้ามาดู ก็ได้คุยกับเค้าว่าอย่างนี้น่าจะสนับสนุนเค้าก็เห็นด้วยใช้มั๊ยสะ แต่เราก็วิทยุชุมชนหาเงินทุกที่มันก็มีผิดกฎหมายมันยังไม่ถูกต้องใช้มั๊ยครับ แต่ถ้าคนปกติเปิดแล้วก็น่าจะให้ออกสาคนพิการด้วย

4. วิทย์ เป็นเสมือนโรงเรียนสอนภาษาชนเผ่า และการอนุรักษ์ภาษาถิ่นไม่ให้สูญหายไป
 ขณะเดียวกันเป็นโรงเรียนสอนภาษาต่างประเทศให้กับผู้เรียนที่ต้องการศึกษาและทำ
 ความเข้าใจในความเปลี่ยนแปลงทางสังคม เช่น วิทย์ชุมชนไทลื้อ ชุมชนบ้านไทลื้อ
 จังหวัดสกลนคร ใช้ภาษาไทลื้อของลาวในการจัดรายการ และวิทย์ชุมชนคนเหนือเขื่อน
 ตำบลสอด อำเภอสอด จังหวัดเชียงใหม่ ใช้ภาษาโผล่งของชาวกะเหรี่ยงในการจัด
 รายการ

ตัวอย่างบทสัมภาษณ์ วิทย์ชุมชนคนไทยลื้อ

- นักวิจัย: ตอนนี้อยู่ที่วิทย์ชุมชนคนไทยลื้อ ไทย เอฟเอ็ม สวัสดิ์ค๊ะ พี่ชื่ออะไรคะ
 แก้ว: แก้ว เศรษฐบุตร จัดรายการ 2-3 ปี
 นักวิจัย: สนุกไหม
 แก้ว: สนุก
 นักวิจัย: ชื่อรายการอะไรคะ
 แก้ว: ชื่อรายการรักเพื่อนบ้าน
 นักวิจัย: พูดเรื่องอะไรส่วนมาก
 แก้ว: เกี่ยวกับสาระทั่วไป จัดจันทร์ - ศุกร์ แล้วมีรายการหนึ่งจัดตอน 7.00-
 21.00 น.
 นักวิจัย: พี่ก็จัดเอง
 แก้ว: พูดเกี่ยวกับการรักภาษา
 นักวิจัย: ทำไมถึงจัดรายการแนวนี้
 แก้ว: เป็นคนใฝ่คนหนึ่ง
 นักวิจัย: ได้มาจากไหนคะ อพยพรีว่าอยู่ที่นี้มาดั้งเดิมละ
 แก้ว: เค้าเล่ามาเข้ามาจากลาว
 นักวิจัย: รายการที่จัดคนโทรมาขอเพลงเยอะไหม
 แก้ว: กลางวันไม่ค่อยเท่าไร แต่ก็มีแฟนประจำ ตอนกลางคืนเยอะเลย
 นักวิจัย: เป็นเพราะอะไร
 แก้ว: กลางคืนคนไม่มีงานทำ ตอนกลางวันจะยุ่งกับงาน
 นักวิจัย: พี่ทำอะไร
 แก้ว: เมื่อก่อนทำเฉพาะนา เดี่ยวนี้มีอาชีพเสริม ปลุกข้าวโพด เลี้ยงสัตว์
 นักวิจัย: พี่เป็นคนที่นี่โดยกำเนิดไหม
 แก้ว: ผมอยู่ห่างจากนี้ 6 กิโลเมตร
 นักวิจัย: จัดรายการได้ความรู้เพิ่มขึ้นไหม

- แก้ว: ได้ เยอะเหมือนกัน
- นักวิจัย: ความรู้ยังงัยอะพี่
- แก้ว: ความรู้เกี่ยวกับการเกษตร
- นักวิจัย: โหนขอคูสคริปหน่อย อันนี้ใครให้มา ก่อนหน้ามาจัดรายการ เคยหยิบหนังสือนี้มาอ่านไหม
- แก้ว: จับอ่านครับ
- นักวิจัย: คุณแก้วเรียนจบชั้นไร
- แก้ว: ป.4 ครับ
- นักวิจัย: อ่านหนังสือภาษาไทยเก่ง พูดภาษาไทยใส่ได้ด้วย พูดภาษาอื่นได้อีกไหม
- แก้ว: อีสาน
- นักวิจัย: วิทยุแปลว่าอะไรในความคิดของพี่แก้ว
- แก้ว: วิทยุก็เป็นสื่ออีกชนิดหนึ่ง ทำให้คนรู้จักโลกกว้าง โดยเฉพาะฟังข่าวรายการต่างๆ ชอบมาก ฟังวิทยุ
- นักวิจัย: เป็นคนชอบฟังวิทยุตั้งแต่เด็กๆแล้ว เป็นแรงบันดาลใจให้มาจัดวิทยุด้วยหรือเปล่า
- แก้ว: ครับ
- นักวิจัย: ส่วนหนึ่ง อันนี้ซิดีชื่อเองหรือ
- แก้ว: ครับ
- นักวิจัย: เปิดเพลงอะไร เมื่อกี้พูดอะไรไปบ้าง พูดตกทายในงานสงกรานต์ต่างๆ เป็นไงบ้าง สนุกไหม
- แก้ว: รับโทรศัพท์พูดภาษาใต้
- นักวิจัย: ไทยใต้มีทางฝั่งลาว
- แก้ว: ฝั่งลาวก็เยอะ
- นักวิจัย: มีความสุขไหม
- แก้ว: ผมยอมรับว่ามีความสุข
- นักวิจัย: ซีมอไซค์มาคนเดียว
- แก้ว: ครับ คนเดียว ไปคนเดียวว่าผมก็บอกว่าไม่เป็นไร
- นักวิจัย: กลางคืนเล็กก็โม่ง ปกติพี่แก้วทำสวนหรือ
- แก้ว: งานแปลหนังสือ
- นักวิจัย: แปลหนังสือด้วย แปลภาษาอะไรคะ

แก้ว: แปลจากไทยเป็นภาษาใต้

5. วิทยุเป็นจุดเชื่อมโยงชุมชน จุดนัดพบ ห้องน้ำชา สภาקהแพะของคนในชุมชน โดยมีกิจกรรมตัวของสมาชิกเครือข่ายผ่านรายการวิทยุ ทำให้เกิดการช่วยเหลือ การบริจาค และการสนับสนุน หรือต่อต้าน ไม่มีชนเผ่า เชื้อชาติ ศาสนา มาเป็นตัวกั้นกลาง เช่น วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จังหวัดสิงห์บุรี วิทยุชุมชนเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง วิทยุชุมชนคนเมืองลี่ จังหวัดลำพูน

เช่น บทสนทนาในสถานีวิทยุชุมชนเกษไชโย จังหวัดอ่างทอง

สุธีรย์: ไม่มีให้ ยกเว้นด้านธรรมะ ด้านศาสนาเนี่ย ในด้านของศาสนาอิสลามออกสด

นักวิจัย: เจ็บใจเค้ามาหรือเป็นผู้ก่อตั้งร่วมกัน

สุธีรย์: ไม่ใช่อันนี้มาทีหลัง ในด้านศาสนาเราก็ไม่ได้พาดพิงอะไรต่างคนต่างอยู่

นักวิจัย: มาเริ่มได้อย่างไร วันแรกที่มาอยู่เนี่ย พี่ชื่ออะไร นามสกุลอะไร

วัลลภ: ผมชื่อวัลลภ มาลัยหอม มันมีรายการมุสลิมผมก็มาพูดกลุ่มในสังคมบ้านชะโงก การนำเสนอของเขายังไม่ได้นำข้อเท็จจริงมาเผยออกในลักษณะก็คนไทยเราเนี่ย มีสังคมหลายศาสนาอยู่แล้วมุสลิมเราเนี่ยเป็นโจรที่ตั้งไว้ในภาคใต้อยู่ คนก็จะมองว่ามุสลิมเนี่ยมักใช้ความรุนแรง และในต่างประเทศเนี่ยมักสื่อสารกันว่าเราเป็นคนร้ายก่อกวนโลก คนก่อเหตุหรือมันเข้ามาว่ามันเป็นหลักการทางศาสนา หรือเกิดจากความประพฤตินิสัยของบุคคลบางคนก็แล้วแต่ความเห็น ผมก็พยายามถ่ายทอดหลักการทางศาสนาเพื่อให้เห็นว่าเกิดมาจากบัญญัติมันเป็นเรื่องมือพฤติกรรมของมนุษย์นี่แหละของแต่ละคนอย่าไปเหมารวมว่าอิสลาม มุสลิมจะต้องเป็นคนก่อการร้ายและพยายามชักจูงให้เห็นว่าสื่อที่พยายามให้กลุ่มหนึ่งเนี่ยให้พยายามว่าเป็นผู้ร้ายก่อการร้ายเนี่ยก็มาถ่ายทอดเรื่องบทบัญญัติต่างๆว่ามันใช้ความรุนแรงหรือเปล่าใน 2 ปีเนี่ย ก็พยายามให้คนจังหวัดนี้เข้าใจ อย่างจะตั้งประเด็นว่าคนมันอย่างนั้น อย่างนี้เพราะไม่ได้ศึกษากันมุสลิมทำอย่างนี้ไม่ได้ ทำไมต้องนับถือ 10 กฎ จะถือไปทำไม หรือมันอยู่ไปทำไมหรือเพื่อพระเจ้าจะออกคำสั่งมาทรมานมนุษย์มันมีวิจัยการแพทย์ของโรคมะเร็งภาษาญี่ว่าโรคนางโรคมันไม่สามารถรักษาให้หายขาดได้แต่บางโรครักษาให้หายได้จากกรอดอาหาร แล้วคนหิวกับคนอิมฝรั่งเค้าสรุปว่าคนหิวเนี่ยสมองจะทำงานมากกว่าคนที่อิม ขณะที่อาหารมันย่อยอยู่เนี่ยมันใช้พลังงานที่กระเพาะสมองก็จะไม่สั่งงานขณะที่เราท้องว่างสมองจะทำงาน 100% เต็ม เพราะฉะนั้นสมองมันจะเวริกตอนที่สมองว่างไม่ใช่กระเพาะอิม

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

แนวทางความรู้เพื่อสร้างความเข้มแข็งในงานวิทยุชุมชนภายใต้บริบททางสังคม วัฒนธรรม และการเมืองประเทศไทย

การส่งเสริมบทบาททางการสื่อสารในภาคประชาชน ให้มีความสามารถทางด้านการใช้เครื่องมือการสื่อสารแบบการสื่อสารมวลชน เป็นปัจจัยหนึ่งของการขับเคลื่อนสิทธิเสรีภาพในมุมมองของสิทธิมนุษยชน (Human rights) หากแต่การมองเพียงด้านเดียวของการใช้สื่อเป็นเครื่องมืออุปถัมภ์ความคิดชนชั้นกลางและประชาชนทั่วไปโดยไม่สร้างความตระหนักในอิทธิพลอันมีพลังมหาศาลของสื่อ จะส่งผลเสียหายต่อการพัฒนาประเทศทั้งในด้านภาพลักษณ์ ความสามัคคี และอัตลักษณ์ในการพัฒนาประเทศให้เป็นแนวทางเดียวกัน

ศรัทธาในพลังประชาชน

“การสื่อสารเป็นสิ่งที่สำคัญยิ่งสำหรับทุกคนในการพัฒนา เป็นกระบวนการไม่ใช่ผลลัพธ์ เป็นวิถีทางไปสู่การพัฒนาที่ยั่งยืน บทบาทของการสื่อสารในกระบวนการพัฒนาคือ การทำให้ประชาชนรู้ถึงสถานการณ์ที่แท้จริง และรู้ว่าตนเปลี่ยนแปลงสภาพสังคมของตนเองได้ การสื่อสารถือว่าทุกคนเสมอภาคกัน มีสิทธิที่จะได้รับความรู้และมีวัฒนธรรม และวิพากษ์วิจารณ์สถานการณ์ของตนเองได้ รวมทั้งลงมือแก้ไขได้ด้วย การสื่อสารเชื่อว่าทุกคนแม้แต่คนที่ไม่รู้หนังสือก็อภิปรายประเด็นทางสังคมให้คนอื่นเข้าใจได้”

เอ็ด ไมโย⁷⁴

อีกทั้งการส่งเสริมการสื่อสาร ยังเป็นกลไกในการขับเคลื่อนฐานความรู้ให้กับประชาชนได้ง่ายและดีกว่าการศึกษาในระบบการศึกษาแบบเดิม คือ โรงเรียน วิทยาลัย มหาวิทยาลัย สถาบันการศึกษาต่างๆ หรือในอีกความหมายหนึ่ง คือ การสร้างกระบวนการเรียนรู้ตลอดชีวิต (Life – long learning) สื่อจึงเป็นเพียงเครื่องมือ ในการสร้างห้องเรียนเสมือน (Virtual Studying room) ที่จำเป็นอย่างยิ่งจะต้องมี ครู ผู้ให้ความรู้ ที่เข้าใจในเรื่อง

⁷⁴ ดูอ้างอิงที่ 38 น. 77

ใดเรื่องหนึ่ง มีทักษะในการถ่ายทอด ด้วยถ้อยคำง่าย ๆ มองเห็นภาพ และกระตุ้นให้คนตระหนักในองค์ความรู้นั้นๆ พร้อมทั้งจะนำไปใช้เป็นแนวทางปฏิบัติได้

รูปแบบและเนื้อหารายการที่ปรากฏในสื่อ จึงเป็นอีกตัวแปรสำคัญ ที่ต้องเน้นย้ำ และให้ความสำคัญ เหมือนการเขียนคอลัมน์ในหนังสือพิมพ์ ซึ่งต้องอาศัยผู้ที่มีฐานความรู้ในแขนงวิชาหรือมีความเข้าใจในความรู้เบื้องต้นของสิ่งนั้น เช่น คอลัมน์เศรษฐกิจ คอลัมน์ต่างประเทศ เป็นต้น คอลัมน์เหล่านี้มีภาษาเฉพาะ อันเกิดจากความเข้าใจพื้นฐานของผู้เขียนเป็นสำคัญ ซึ่งเมื่อขาดแคลนบุคลากรที่มีความรู้ความเชี่ยวชาญในเรื่องดังกล่าว จึงต้องทำการเปิดรับสมัครบุคลากรสายข่าวที่จบการศึกษาในด้านนั้นๆ รวมทั้งต้องมีการปรับวิธีการศึกษาระบบงานวิชาการสื่อสารมวลชนในประเทศไทย โดยกำหนดให้มีการเพิ่มเติมความรู้ในด้านต่างๆ เพื่อให้ผู้เรียนเกิดความเข้าใจและอย่างน้อยมีความรู้ในศัพท์ทางเทคนิคหรือภาษาเฉพาะทางด้านนั้นๆ เช่น ภาษาการเงิน ภาษาเศรษฐศาสตร์ ภาษากฎหมาย ภาษาวิศวกรรม แต่ความเปลี่ยนแปลงของการสื่อสารด้วยเทคโนโลยีอันทันสมัยนั้น ทำให้แนวทางการพัฒนาบุคลากรในด้านสื่อสารมวลชนเน้นการพัฒนาทักษะทางด้านการใช้เทคโนโลยี การจัดการเทคโนโลยี มากกว่าการเน้นฐานความรู้ดั้งเดิมที่ผ่านมา ในขณะที่นักวิชาการ หรือผู้ถ่ายทอดความรู้ ยังคงอยู่ในยุคสมัยที่การสื่อสารในระบบอนาล็อก (Analogue) การเปลี่ยนถ่ายเทคโนโลยีเข้าสู่ระบบดิจิทัล (Digital) เป็นความท้าทายทางการสื่อสารที่ผู้คนในยุคก่อนไม่เข้าใจ การสร้างฐานความรู้แบบสังคมยุคสารสนเทศ (Information based society) เป็นการขับเคลื่อนความรู้คล้ายกับการเดินทาง (Journey) ที่ต้องอาศัยแผนที่ความรู้ในการวางแผน และการสร้างเส้นทางที่จะไปสู่จุดหมายเดียวกัน ครอสบี้ (Crosby, 1979⁷⁵) ได้อธิบายขั้นตอนของการทำให้ความรู้เกิดคุณค่า 5 ขั้นตอน ดังนี้

1. Knowledge chaotic ความรู้ที่เกิดขึ้นในทันทีทันใดของแต่ละคน (Ad hoc) เป็นเหมือนนโยบายของประเทศในการไปสู่เป้าหมายเดียวกัน ต่างคนต่างคิดแต่โดยแท้จริงแล้วมองไปในทิศทางเดียวกัน หากสามารถจัดระเบียบความรู้ให้เป็นไปในทิศทางเดียวกัน
2. Knowledge awareness การสร้างความตระหนักทางด้านความรู้ หลังจากที่มีการกำหนดความรู้มาแล้วนั้น ต้องมีการจัดเก็บความรู้ในรูปแบบต่างๆ เพื่อทำให้เกิดความเข้าใจง่ายและน่าสนใจ

⁷⁵ Paul R. Gamble and John Blackwell, Knowledge management: A state of the art guid, Kogan Pace UK: 2001 pp.47 – 48

3. Knowledge enabled เมื่อคนเริ่มตระหนักในความรู้แล้ว ความรู้จะเป็นสิ่งที่มีประโยชน์ต่อองค์กร แหล่งของข้อมูลความรู้ผ่านกระบวนการสร้างสรรค์เชิงนวัตกรรม ประเมิน และจำแนก และเป็นขั้นตอนอย่างเป็นทางการมากขึ้น
4. Knowledge management กรอบของการทำงานด้านการจัดการความรู้ เครื่องมือ และการสร้างสรรค์ความรู้ให้นำมาใช้ให้เกิดประโยชน์อย่างที่สุด อยู่ที่หลักการจัดการอย่างเป็นระบบ
5. Knowledge – centric ความรู้จะทำให้เกิดศูนย์กลางทางความคิดในทิศทางและเป้าหมายเดียวกัน ทำให้หน่วยงานหรือองค์กรนั้นๆ มีคุณค่าในสังคม และในเชิงการตลาด

การมีฐานความรู้จะมีส่วนช่วยสะท้อนการจดจำตราสัญลักษณ์ (Brand recognition) วิสัยทัศน์ในการสร้างองค์กร (vision) การเป็นผู้นำทางความคิด (Thought leadership) ทรัพย์สินทางปัญญา (Intellectual property) ความจงรักภักดีของลูกค้า (Customer loyalty) นวัตกรรม และการวิเคราะห์ความเพื่อฝันต่างๆ ให้ออกมาในรูปแบบของความรู้ และคนที่มีความรู้จะเป็นผู้ตัดสินใจหนทางของการสื่อสารสาธารณะ (Public media) ซึ่งในปัจจุบันนี้ประเทศไทย ไม่มีการใช้คำว่า "วิทยุชุมชน" อีกต่อไป

ในขณะที่หลายประเทศ หลายทวีปยังคงมีคำว่า วิทยุชุมชน ในรูปแบบของการสนับสนุนด้วยการบริจาคเงินโดยคนในชุมชน และซื้อสัตย์กับการผลิตเนื้อหารายการที่มีประโยชน์ต่อชุมชน อีกหลายประเทศใช้คำว่า วิทยุสาธารณะ เพราะต้องหารายได้จากการขายช่วงเวลาเพื่อนำเงินมาบริหารจัดการภายในสถานี และวิทยุในบางประเทศ (ดูรายละเอียดในบทที่ 2) ยอมเรียกตัวเองว่า เป็นวิทยุใจรลัด สร้างสรรค์รายการจนมีกลุ่มผู้ฟังขึ้นชอบทำให้บริษัทเอกชนยอมที่จะลงทุนให้ทำรายการ ดังนั้นคำนิยามของสื่อจึงขึ้นอยู่กับข้อตกลงในการใช้งาน โดยพิจารณาจากความเหมาะสมในบริบทของชุมชน เศรษฐกิจและการลงทุนในประเทศนั้นๆ พระราชบัญญัติกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ จึงกำหนดให้ใช้ คำว่า วิทยุสาธารณะ (Public radio) อันครอบคลุมการทำงานเพื่อตอบสนองสังคม ชุมชน และการสร้างแนวทางให้ความรู้กับสังคม ชุมชน ในข้อตกลงดังกล่าว เปรียบเสมือนการเดินทางบนแนวทางการปฏิรูปเดียวกัน ประเทศไทยเริ่มต้น นิยามสื่อสาธารณะในวันที่สั่งปิดรายการของสถานีโทรทัศน์ทีไอทีวี เมื่อวันที่ 14 มกราคม 2551 จากนั้นคณะกรรมการรักษาการ สถานีโทรทัศน์ไทยพีบีเอส (Thai PBS) ที่ได้รับการแต่งตั้ง

จำนวน 5 ท่าน ประกอบด้วย นายเทพชัย หย่อง รักษาการผู้อำนวยการสถานีฯ นายขวัญ
 สรวง อติโพธิ ประธานกรรมการองค์การกระจายเสียงและแพร่ภาพสาธารณะแห่งประเทศไทย รองศาสตราจารย์นวลน้อย ตริรัตน์ นายอภิชาติ ทองอยู่ และรองศาสตราจารย์ ดร.
 ณรงค์ ใจหาญ ออกมานำเสนอแนวคิด แนวทาง และเนื้อหารายการที่จะปรากฏสู่สายตา
 ประชาชนในประเทศไทย ซึ่งนำเอารูปแบบของสถานีวิทยุโทรทัศน์ในประเทศอังกฤษและ
 ประเทศญี่ปุ่น คือ BBC และ NHK มาเป็นตัวอย่าง แต่การตอบรับและความขัดแย้งย่อมเกิด
 ขึ้นกับสังคมที่ยังไม่เคยมีปรากฏการณ์ดังกล่าว ขณะที่มีการดำเนินการวิเคราะห์ในกระบวนการ
 วิจัยอยู่นั้น มีความเปลี่ยนแปลงทางด้านการเมืองเป็นสภาวะการคาบเกี่ยวระหว่างการร่าง
 กฎหมาย และการจัดตั้งคณะรัฐบาล ทำให้สถานการณ์ด้านสื่อไม่นิ่งเช่นเดียวกัน การ
 เคลื่อนไหวทางด้านวิทยุสาธารณะไม่โดดเด่นเท่ากับการเคลื่อนไหวทางด้านโทรทัศน์
 สาธารณะ แต่อย่างไรก็ตามสื่อสาธารณะทั้งสองรูปแบบเป็นการสะท้อนสังคมไทยกับ
 ปรากฏการณ์การปฏิรูปสื่อที่ดีขึ้นกว่าเดิมนับแต่มีการปฏิวัติครั้งสำคัญในปี พ.ศ. 2516 เป็น
 ต้นมา

ผู้วิจัยมองว่า การเรียกร้องให้มีสื่อสาธารณะเปรียบเสมือนกับการเรียกร้องให้มี
 สวัสดิการที่ดีต่อประชาชน หรือการเรียกร้องให้อำนาจกระจายสู่ประชาชนอย่างทั่วถึง
 โดยเฉพาะผลประโยชน์ที่มาจากภาษีสรรพสามิต อันครอบคลุมเงินรายได้จากการจำหน่าย
 สุราและบุหรี่ ทำให้เงินจำนวนมหาศาลที่เคยกระจายอยู่ในรูปแบบโครงการของรัฐบาล ถูก
 นำไปใช้เพื่อการสื่อสารมวลชน คนที่เคยได้รับผลประโยชน์ย่อมได้แย้ง และตอบโต้ในทันที
 ส่งผลต่อการรับรู้ที่สับสนในกลุ่มประชาชน ยิ่งเมื่อมีการประโคมข่าวการตงงานของพนักงาน
 ที่ไอทีวี ยิ่งเสมือนเป็นการเพิ่มกระแสความไม่เข้าใจ และการไม่ยอมรับมากขึ้นเท่านั้น

ผู้วิจัยมีความเชื่อพื้นฐานว่า การให้สื่อเป็นที่ยอมรับจากประชาชนเปิดรับสาร
 จำนวนน้อยที่เข้าใจและมองเห็นคุณค่า คอยติดตามรายการย่อมจะดีกว่าการมีปริมาณคน
 รับสารมากแต่ไม่เห็นคุณค่าและไม่ติดตามอย่างต่อเนื่อง เพราะเมื่อสถานีได้รับความนิยม
 และความเชื่อถือในข่าวสารและข้อคิดเห็นจากปัญญาชน นักคิด นักวิชาการชั้นนำจำนวน
 มาก การสนับสนุนจากผู้ฟังก็จะมีมากขึ้นตามไปด้วย

เช่นเดียวกับแนวทางการสร้างสถานีวิทยุชุมชนบนพื้นฐานการสนับสนุนของคนฟัง
 (Listener Sponsorship) ซึ่งเกิดขึ้นตามจินตนาการของกลุ่มผู้ก่อตั้งสถานีและมูลนิธิ
 Pacifica ในสหรัฐอเมริกา อันเป็นกลุ่มเครือข่ายสถานีวิทยุที่ถูกจับตามองและถูก

คณะกรรมการการสื่อสารของรัฐบาลกลางตรวจสอบ ยิ่งแสดงความคิดเห็นอย่างเป็นอิสระมากเท่าไร ผู้ฟังก็ยิ่งเพิ่มการสนับสนุนยิ่งขึ้นเท่านั้น คล้ายกับกระบวนการก่อตั้งสถานีเครือข่าย WBAI ซึ่งอยู่ทางฝั่งตะวันออกในเมืองนิวยอร์ก

สถานีเครือข่าย WBAI แม้จะไม่ได้รับเงินสนับสนุนอย่างสม่ำเสมอและพอเพียง รวมทั้งยังมีอุปสรรคในเรื่องของการผลิตรายการให้ถูกใจคนฟังซึ่งต้องเสียเงินเพื่อฟังรายการ และผู้ทำรายการซึ่งเป็นอาสาสมัครที่ไม่ได้รับค่าตอบแทน ลักษณะของการบริหารจัดการสถานีเป็นการบริหารจัดการอย่างมีส่วนร่วมและมีการสังสรรค์กันอย่างใกล้ชิดระหว่างผู้ผลิตรายการและผู้ฟัง กลุ่มคนที่ต่อต้านสงครามกล้าฝืน พวกเขาก็สามารถทำความฝันให้เป็นจริงได้ มูลนิธิ Pacifica และสถานีวิทยุ KPFA ในสหรัฐอเมริกา จึงนับได้ว่าเป็นต้นแบบของสถานีวิทยุชุมชนที่อยู่ได้ด้วยการสนับสนุนของคนฟัง และมีวัตถุประสงค์ในการบริการสาธารณะแก่คนในชุมชน

เช่นเดียวกับสถานีวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ จังหวัดสิงห์บุรี เป็นบทเรียนที่ดีที่สุด (Best - practice) ที่มีวิจัยประกอบด้วยนักวิชาการทางด้านนิเทศศาสตร์ ด้านเศรษฐศาสตร์ และด้านสารสนเทศ เห็นพ้องกันว่าเป็นกรณีตัวอย่างที่ควรทำการศึกษา เพราะมีองค์ประกอบสำคัญ ดังนี้

1. เกิดจากการรวมตัวกันของคนในชุมชน
2. มีความรู้ความเข้าใจด้านวิทยุกระจายเสียงและการนำเอาเทคโนโลยีอินเทอร์เน็ตมาผสมผสาน
3. ทำหน้าที่ช่วยเหลือชุมชนในยามวิกฤต
4. กระจายเสียงเนื้อหาที่เกี่ยวกับเรื่องราวในชุมชน วิชาการ วิจารณ์และตรวจสอบการทำงานของทุกภาคส่วนเพื่อประโยชน์สูงสุดของคนในชุมชน
5. สำรวจความต้องการของผู้ฟังทางโทรศัพท์
6. ไม่มีใครคนใดคนหนึ่งเป็นเจ้าของวิทยุ แต่ทุกคนร่วมกันดูแล
7. สร้างอัตลักษณ์ของตนเองผ่านเนื้อหารายการ
8. จัดกิจกรรมส่งเสริมความมีส่วนร่วมกับคนในชุมชน เช่น กิจกรรมวันเด็ก
9. มีการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความรู้ตลอดเวลา
10. เข้าใจธรรมชาติของการเรียนรู้และเปิดโอกาสให้ผู้สนใจอยากเข้ามามีส่วนร่วมในวิทยุเกิดการเรียนรู้ด้วยตนเองอย่างอิสระ

11. สร้างเครือข่ายกับทุกภาคส่วนในจังหวัดผ่านรูปแบบการประชาสัมพันธ์
ข่าวสาร
12. ระดมทุนด้วยการกล่าวขอบคุณในรายการ กิจกรรมในวันสำคัญ และ
รายได้ส่วนหนึ่งมาจากเงินบริจาคของวัด
13. มีจุดยืนในการบริหารงานวิทยุอย่างชัดเจน ไม่ขึ้นกับหน่วยงานใด และ
ไม่ได้รับเงินสนับสนุนจากหน่วยงานใด ทำให้สามารถวิพากษ์วิจารณ์การ
ดำเนินงานได้อย่างเต็มที่
14. ค้นพบกระบวนการบริหารจัดการสถานีจากการระดมสมองของกลุ่มผู้
ดำเนินรายการวิทยุ
15. สมาชิกที่เข้ามาทำงานในสถานี ไม่ได้รับค่าตอบแทน แต่ละคนมีหน้าที่
ประจำ จัดรายการตามความสนใจ ความรู้ และความต้องการของกลุ่ม
คนฟัง โดยเลือกช่วงเวลาที่เหมาะสมกับการทำงานในหน้าที่ประจำ

นอกจากนี้ กุลพงษ์ ยังกล่าวเสริมกับผู้วิจัยด้วยว่า ไม่ได้ดูแลวิทยุชุมชน อันเกิด
จากเงินที่มาจาก การบริจาค และกล่าวขอบคุณในรายการเพียงอย่างเดียว แต่กลุ่มผู้ก่อตั้ง
สถานีฯ ได้เปิดสถานีวิทยุเชิงพาณิชย์อีกคลื่นหนึ่ง โดยตั้งชื่อสถานีวิทยุว่า Vampire radio มี
ลักษณะเป็นวิทยุโจรสลัด เพื่อที่จะรับเงินค่าโฆษณา ขายโฆษณาให้กับร้านค้าในชุมชนใน
ราคาที่ต่ำกว่าสถานีวิทยุเอกชนขนาดเล็กอื่นๆ โดยยังคงเนื้อหารายการในการตรวจสอบและ
เฝ้าระวังการทำงานของรัฐในชุมชน

การรวมตัวกันของวิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ เป็นผลมาจากสถานการณ์ภัย
ธรรมชาติยังคงอยู่ในความทรงจำของชุมชน ความร่วมมือกันและความต้องการที่จะเปิดรับ
ฟังรายการจึงยังคงมีความต่อเนื่อง อีกทั้งผู้ประสานสถานี นายกุลพงษ์ ธรรมโชติ มีลักษณะ
เฉพาะตัวที่โดดเด่น คือ การมีมนุษยสัมพันธ์ที่ดีกับทุกคน ประเภทใครมาถึงเรือนชานต้อง
ต้อนรับ และมีบุคคลิกเป็นกันเอง รวมทั้งผู้ดำเนินรายการอื่นๆ ซึ่งมีความเท่าเทียมกันในการ
เป็นเจ้าของสถานีฯ ได้ค้นหารูปแบบเฉพาะตัวในการจัดรายการ เช่น รายการสามคนทนฟัง
มีผู้ดำเนินรายการ 3 คน คือ นายวันชัย ตระกูลเขียว นายโกศล ชันติธรรม และนายกุลพงษ์
ธรรมโชติ เป็นรายการพหุวิจารณ์การทำงานของทุกภาคส่วนในท้องถิ่นโดยตรงไปตรงมา
ลักษณะของรายการโดดเด่น และมีการตรวจสอบโดยใช้ฐานความรู้ของแต่ละคน คือ ความรู้
ทางด้านประวัติศาสตร์ จากประสบการณ์ในการทำงานที่กรมศิลปากรของ โกศล รวมกับ
ความทันสมัยของโปรแกรม Point Asia ทำให้สามารถคำนวณเส้นทางน้ำ เมื่อคราวป้องกัน

กรุงเทพฯ ไม่ให้เกิดน้ำท่วมด้วยการปล่อยให้น้ำไหลมาในจังหวัดสิงห์บุรี รวมทั้งความเป็นคนในพื้นที่ของ วันชัย ตระกูลเขียว อาจารย์โรงเรียนมัธยม และอุรุพงษ์ ธรรมโชติ ที่มีความรู้ทางด้านกฎหมาย มารวมตัวกันต่อต้านปรากฏการณ์น้ำท่วม โดยรายการคนค้นคน มาถ่ายทำสารคดีออกอากาศผ่านสถานีโทรทัศน์ อสมท. และนำเสนอเรื่องราวลงในนิตยสารคนค้นคน อีกด้วย ดังปรากฏในบทสนทนา (Discourse Analysis สัมภาษณ์ วันชัย เขียวตระกูล)

วันชัย: จริงแล้วสิงห์บุรีมันเล็กมากนะอาจารย์ มันแค่800ตารางกิโลเมตรแค่100,000 คน แต่มีความเชื่ออยู่อย่างนึงนะว่า สาเหตุที่เรา รวมกันได้ เรามีความทุกข์ร่วมกัน ตรงนี้ที่ผมพูดบ่อยๆ อะ แล้วมันเป็นเรื่องจริงในแง่ของจิตวิทยา ความทุกข์ร่วมเนี่ย มันเกิดจากใครก็ตามแล้วมันจะเชื่อกัน เชื้อพึ่ง ช่วยกัน ตั้งแต่โบราณมาแล้ว ตั้งแต่บางระจันมาละ เราก็ช่วยเหลือตัวเองมาโดยตลอด แล้วพอมาน้ำท่วม..ผมไม่รู้มันเกิดเหตุการณ์อะไรขึ้น จะเป็นจากกลไกหรืออะไรก็ช่างเหอะ แต่สื่อจากภายนอกไม่มีออกข่าวจากสิงห์บุรีเรานะ ไม่มีครับ ไม่ใครเขาไปออกหรือบอกว่าสิงห์บุรีน้ำท่วมมากมายขนาดไหน แล้วยิ่งพวกผู้ใหญ่ออกมาว่าเรียกประชุมผู้ว่าราชการจังหวัดที่ประสบภัยพิบัติน้ำท่วม มีนครสวรรค์ ชัยนาท อ่างทอง เอย..สิงห์บุรีไม่มี..มันโดนข้ามไปยังไง..หรือว่ามันโดนข้ามไปเป็นอำเภอแล้ว เราคุยกันแบบนี้ ประชาชนก็เออ.. ทำไมเป็นอย่างนี้ เออ..ก็คือน้ำมันลงตรงสิงห์บุรีไง.. เสร็จเรียบร้อยเราก็เชื่อกันเองเลย ว่า..อะไรเกิดขึ้นเพราะมีทีมที่ทำงานหาข้อมูลหาอะไรต่อมิอะไร ในช่วงของการช่วยเหลือเนี่ยเราทำงานแบบมีประสิทธิภาพ เรามีเทคโนโลยีเข้ามา เราใช้ภาพถ่ายดาวเทียมบอกพิกัดแม้กระทั่งคนที่เดือดร้อนทุกด้าน

ผู้ช่วยวิจัย: แล้วตรงนั้นใครช่วยเหลืออะครับ

วันชัย: ขณะนี้เราใช้พอยต์เอเชีย มีสองสามวันเจ้าของพอยต์เอเชียมาหาเราแล้วบอกว่าจะจัดอบรมที่นี้บอกว่า เราทำโปรแกรม เราประชาสัมพันธ์โปรแกรมแต่เราไม่รู้ว่าโปรแกรมเรามันใช้งานได้ อย่างนี้จริงๆ พอเราทำออกรายการไป เค้บออก เฮ้ย..อะไรวะ พอยต์เอเชียเนี่ยมันเขาไปช่วยคนได้จริงๆ เหรอ พอจริงๆ แล้วมัน

เอาไปช่วยคนได้จริงๆ คนของเราที่อยู่ในพื้นที่ เรามีพันธมิตรคือ หน่วยกู้ภัย เรามีไฟฟ้าซึ่งทุกฝ่ายมารวมกันเป็นพันธมิตรหมดเลย ช่วยนั้นองค์การโทรศัพท์เค้าจะมาช่วยเราตลอดเอาโทรศัพท์มาทิ้งให้เราใช้ฟรีๆ ทางกู้ภัยแจ้งเราบอกว่าเนี่ย..คนแก่ออยู่บ้าน อยู่ลึกมากเลย ข้าวน้ำเข้าไม่ถึง แกไม่ยอมออกมาเลย เราส่งหน่วยกู้ภัย หน่วยกู้ภัยก็ออกไปก็ไม่รู้ว่าอยู่ไหน เพราะในขณะที่น้ำท่วมเนี่ยมันคนละเรื่องเลยนะ บ้านสองชั้น เจ้าของบ้านยังมองหาบ้านไม่เจอเลยนะ เพราะว่ามันท่วมชั้นล่าง มันเหลือแต่ชั้นบนมันจำไม่ได้ แต่เรามีแผนที่ที่ซูมเข้าไปเห็นหลังคาบ้านเลยผ่านตรงนั้นะ ผ่านตรงนี้ไปเจอโรงไม้

นักวิจัย: แสดงว่าเทคโนโลยีมีผล

วันชัย: มากๆครับ เราใช้เทคโนโลยี ก็บอกแล้วเรามีคนหลายประเภทมารวมกัน และ ณ วันเนี่ย เรามีสื่อที่เป็นพันธมิตรเราอีกเยอะ ก่อนหน้าที่เรามีโทรศัพท์มาทำสารคดีอะไรต่อมิอะไร มาลงกรรมพวกเราเหล่าเนี่ย ผมว่ามาทำไปไม่ต่ำกว่า 10 ชุดนะของสิ่งหีบห่อ โดยที่จังหวัดไม่รู้ไม่เกี่ยวข้อง ผ่านทางนี้ เสร็จแล้วที่เนี่ยที่มาที่มใหญ่เลยก็มีทีวีของทีวีบูรพา มา มันทำทั้งสื่อสารพัด

นักวิจัย: พี่เป็นพระเอกไปแล้ว

วันชัย: ไม้ๆ เออแต่มีหลายคนพูดอย่างนี้จริง มีพวกบอกเฮยอาจารย์ฯ พูดคนเดียวเลยไม่ยอมให้คนอื่นพูด ผมบอกว่าโง่รู้มัย ผมบอกว่าผมรอมาก็ปู้มัย รอทีวีบูรพาก็ปี่ ผมอยากพูดเรื่องสิ่งหีบห่อ ให้ชาวบ้านเค้ารู้ว่าสิ่งหีบห่อทำอะไร ผมพูดจบเลยนะ แต่ตอนนี้ผมไม่ต้องพูดแล้วนะ เพราะสิ่งที่ผมอยากพูดผมพูดหมดแล้ว แล้วมันออกไปแล้ว เพราะต่อไปนี้เขาเลยคุณไปสัมภาษณ์ใครก็ได้ เพราะผมได้เก็บข้อมูลไว้ในใจแล้ว ว่าถ้าเมื่อไหร่ได้สื่อพวกเนี่ยมันหลงกลมาเมื่อไหร่

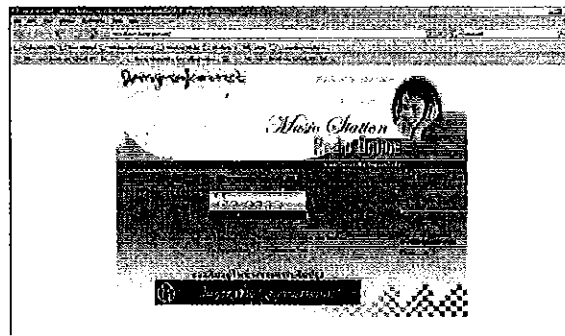
นักวิจัย: พี่คิดว่าสิ่งที่พี่เก็บมาตลอดมันคือความรู้...?

วันชัย: ไม่รู้ แต่ผมว่าพวกเรามีความคิดเหมือนกันคือเราอยากทำให้บ้านเราดีอะ บ้านเรามีแค่เนี่ยมันเล็กมาก 800ตารางกิโลเมตรมันเล็กมากมันจะเป็นอำเภออยู่แล้ว เออขนาดนี้เริ่มมาคิดกันแล้ว ว่าสถานศึกษาคุณให้การศึกษาบุตรหลานฉันเป็นอย่างไรนะ ตอนนี้

เราเริ่มบั่นให้ประชาชนคิดอย่างนี้กันแล้ว ให้ดูว่าสถานศึกษาให้ความรู้แก่บุตรหลานเราเป็นอย่างไร ให้สูมสูมสูมหัวหรือเปล่า อยู่ดีๆ คุณมาสอนอะไรก็ไม่รู้ ที่มันมีประโยชน์กันหรือเปล่า หรือคุณสอนกันหรือเปล่า เราเริ่มกันอย่างนี้แล้ว ประชาชนส่วนใหญ่ก็เริ่มเห็นด้วยก็เริ่มมองภาพของตัวเอง จากเดิมโรงเรียนก็คือโรงเรียนก็คือมีหน้าที่สอน ปัจจุบันนี้ไม่ใช่ ไม่ใช่ โดยเฉพาะกรรมการสถานศึกษาคุณนั่นแหละคุณต้องดูโรงเรียนของคุณ ไม่ใช่ปล่อยให้ครูทำงานเฉยๆ ใช่มั๊ยครับ เมื่อไหร่ก็ตามคนของเรามีการศึกษา คนของเรามีความรู้ที่ดีขึ้นเราคุยกันง่ายขึ้น เราไม่จำเป็นว่า เออ.. ประเทศนี้จำเป็นจะต้องประเทศนี้เจริญไปพร้อมกับเรา...ไม่ใช่ เราพยายามทำตัวของเราเองให้มันดีมากกว่า ผมเคยคุยกับอธิบดีกรมปกครอง ผมบอกว่าจังหวัดผมมันเล็กนิดเดียว ทำให้มันเป็นบรรทัดฐานของที่อื่น ให้ที่อื่นเค้ารู้ว่าเออ.. ไม่ใช่ว่าสิงห์บุรีมันจะเป็นจังหวัดโดนรับผู้ว่าที่โดนไล่มาจากไหนแล้ว เวลามาอยู่สิงห์บุรีต้องโดนชี้หน้าเออ..คุณมาอยู่สิงห์บุรี คุณทำผิดอะไรวะเนี่ย จริงมะ.. มันเป็นอย่างนี้จริงๆมันเป็นอย่างนี้มานานแล้วครับอาจารย์

วิทยุชุมชนสิงห์บุรีฯ ไม่ได้มีเพียงสามทหารกล้าที่ทำหน้าปกป้องสิงห์บุรี เช่นเดียวกับชาวบ้านบางระจันเท่านั้น แต่ยังคงมีรูปแบบรายการที่เข้ากับลักษณะนิสัย และพื้นฐานความรู้ของนักจัดรายการแต่ละคนด้วย เช่น วิกิจ นาคประสิทธิ์ หรือดิ๋ว นำเอาการเล่านิทานให้ลูกฟังมาเป็นนักเล่านิทานผ่านรายการวิทยุ พระสวรรค์ บุตรดาดี แลกเปลี่ยนประสบการณ์ด้านการช่วยเหลือเด็กและสตรีในจังหวัดสิงห์บุรีมาจัดรายการเพื่อผู้หญิง ต่อศักดิ์ เฉลิมนิ่ม หรือน้องต่อ กับความรู้ทางด้านเทคโนโลยีสารสนเทศเมื่อครั้งทำงานที่กรุงเทพมหานครมาเป็นตัวจักรสำคัญของวิทยุชุมชนสิงห์บุรีแห่งนี้ ในฐานะผู้ดูแลเว็บไซต์ ทำให้อาจารย์วิทยุอยู่บนโลกไซเบอร์ ผ่านเว็บไซต์ www.bangrachan.net นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายชุมชน ด้วยการรวบรวมชาวจังหวัดสิงห์บุรีที่อยู่ตามที่ต่างๆ มาอยู่ในรูปแบบชุมชนบนอินเทอร์เน็ต

ภาพที่ 5.1 หน้าเว็บเพจของสถานีวิทยุชุมชนเมืองสิงห์ F.M. 104.5 Mh.z
<http://www.bangrajan.net>

จากการศึกษากระบวนการสรรหาเงินรายได้ ของสถานีวิทยุ WORT ในเมืองเมดิสัน รัฐวิสคอนซิน ที่แสดงให้เห็นว่าสถานีมีศักยภาพในการหาทุนสนับสนุนจากผู้ฟังได้ถึง 57% ของเงินทุนในการดำเนินงานของสถานี และได้รับทุนสนับสนุนจากรัฐจำนวน 22% นอกจากนี้ยังมีรายได้จากการระดมทุนจากกิจกรรมพิเศษปีละ 2 ครั้งเป็นจำนวน 8% ของเงินรายได้ทั้งหมด เงินทุนเหล่านี้มีที่มาที่แตกต่างกัน และไม่มีกลุ่มเงินทุนอื่นใดที่มีสัดส่วนเหนือกว่าเงินสนับสนุนจากผู้ฟัง ซึ่งทำให้รูปลักษณ์ของสถานียังคงเป็นสถานีในแนวที่เรียกว่าสถานีของผู้ฟังได้อย่างเต็มที่ สถานี WORT ออกอากาศ 24 ชั่วโมงทุกวัน มีอาสาสมัครผลิตรายการถึงกว่า 200 คน โดยมีเจ้าหน้าที่ประจำเพียง 7 คน

ภาพที่ 5.2 หน้าเว็บเพจของ WORT Radio (<http://www.wort-fm.org>)

ในขณะที่ประเทศอังกฤษ มีสถานีวิทยุและโทรทัศน์บีบีซี (BBC: British Broadcasting Communication:

<http://www.bbc.org>) เป็นการบริหารจัดการในรูปแบบสื่อสาธารณะ โดยเก็บค่าบริการจากประชาชนในรูปแบบของค่าธรรมเนียมการรับฟังและรับชมรายการ (License fee) มาตั้งแต่เริ่มก่อตั้งสถานี ยึดมั่นในอุดมการณ์นับตั้งแต่เริ่มก่อตั้งในปี ค.ศ. 1920 โดย

เซอร์จอห์น ไทท์ (Sir John Reith) จนกลายเป็นตราสินค้าทางการสื่อสารมวลชนของประเทศอังกฤษ ที่คนทั่วโลกรู้จัก นอกจากนี้ยังทำหน้าที่เป็นมหาวิทยาลัยสอนภาษาอังกฤษ มีบทเรียนบนเว็บไซต์ ที่ไม่ใช่เพียงการใช้ภาษาเท่านั้น แต่ยังรวมความไปถึงเรื่องของความรู้ความเป็นไปของโลก และข้อเท็จจริงที่ชี้ชัดกว่าการเปิดรับสื่อประเทศนั้นๆ ด้วยเหตุที่คนรับสาร คือ ผู้สนับสนุนรายการ บีบีซี จึงได้รับการปกป้องไม่ให้ถูกปิดตัวลงจากอำนาจใดๆ การสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงทั่วประเทศ แบ่งช่องสถานีออกเป็นภาษาต่างๆ ที่มีในโลก (universal access channel) ทำให้สมาชิกของบีบีซีเพิ่มจำนวนขึ้นอย่างรวดเร็ว รายได้จากการขายข่าวหรือขายเนื้อหามีผลโดยตรงต่อความอยู่รอดของบีบีซี แต่ผลที่ได้ไม่เพียงตัวเลข มันกลับครอบคลุม ความรู้ร่วม (Common knowledge)⁷⁶ ให้ทั้งพลเมืองในประเทศ และคนทั้งโลกผ่านระบบมัลติมีเดียที่ทันสมัย จึงไม่ต้องแปลกใจว่า เหตุใดเราจึงต้องจ่ายเงินเพื่อเรียนภาษาอังกฤษ และยอมเสียเงินหลายครั้ง เพื่อผ่านการทดสอบการใช้ภาษาอังกฤษ รวมทั้งการเสียเงินเพื่อเรียนต่อในประเทศอังกฤษ หรือแม้กระทั่งยอมไปทำงานในประเทศนั้น และนี่คือ คำตอบของจักรวรรดินิยมและการล่าอาณานิคม รูปแบบใหม่ อันเป็นสืบเนื่องจากการใช้สื่อแบบค่อยเป็นค่อยไป เหมือนลักษณะของพวกอู๋นั่นเอง

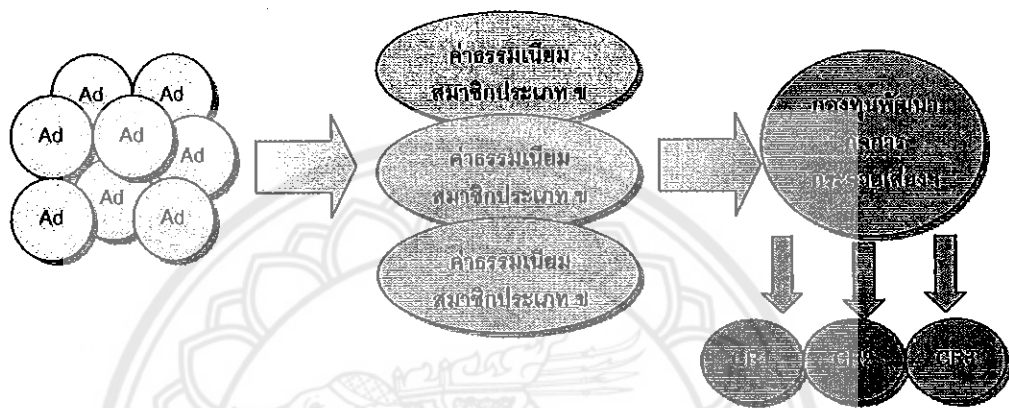
ขณะที่ประเทศไทยกำลังประสบภาวะวิกฤติทางด้านกระบวนการกระจายเสียงเพื่อสาธารณะ ที่เห็นชัดเจน คือ ภายหลังจากเลือกตั้ง รัฐบาลกลับเข้ามามีอำนาจในการครอบงำสื่อ และสื่อเองก็เกิดจากอำนาจของอดีตนายกรัฐมนตรี ลักษณะการกลับไปกลับมาเช่น บูมเมอแรง (Boomerang effect) คือ การปฏิบัติเพื่อยุติความรุนแรง ป้องกันการเสียเลือดเนื้อของคนละปฏิรูปฯ เมื่อวันที่ 19 กันยายน 2549 มีการจัดตั้งรัฐบาลชั่วคราว และมีการเลือกตั้ง

⁷⁶ วิชา อุตมฉันท, ปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม: หลักคิดและบทเรียนจากนานาประเทศ น. 248

กันใหม่อีกครั้ง ในท้ายที่สุด สังคมที่เต็มไปด้วยความอึดอัดล้นหลาม ประนีประนอม ก็ได้ระบบประชาธิปไตยแบบเดิมกลับมา ช่วงเวลาที่มี คมช. สถานการณ์ทุจริตก็ไม่ได้แตกต่างไปจากรัฐบาลยุคทักษิณ นักสิทธิมนุษยชนในประเทศไทย สุภิญญา กลางณรงค์ ที่เคยต่อสู้กับอดีตนายกฯ เรื่องของการหมิ่นประมาทผ่านสื่อ กล่าวกับผู้วิจัยว่า “เราต้องยอมเสียเลือดและเนื้อร้ายเพื่อรักษาเลือดและเนื้อดีไว้ ยิ่งเก็บความปวดร้าวไว้ ยิ่งสร้างความเปลี่ยนแปลงทางการเมืองมากเท่านั้น และนานวันประชาชนย่อมจะคงอยู่กับสิ่งที่ไม่เปลี่ยนแปลงจนหมดลมหายใจ”

ไม่เพียงแต่วิกฤติอันเกิดจากอำนาจที่ประชาชนมอบให้กับผู้บริหารเท่านั้น แต่การยอมรับให้มีการบริหารประเทศเช่นนี้ ย่อมส่งผลต่ออัตลักษณ์ (Identity) ของสื่อ เพราะนิยามของสื่อวิทยุชุมชน (Community radio) ในวันนี้เปลี่ยนไปจากนิยามเดิมที่เคยกำหนดไว้โดยองค์การยูเนสโก (UNESCO) การเกิดขึ้นของสถานีวิทยุขนาดเล็กในแต่ละจังหวัด มีสาเหตุจากการที่กรมประชาสัมพันธ์ อนุญาตให้วิทยุชุมชน มีโฆษณาได้ 6 นาที เพราะได้รับคำร้องเรียนจากคนทำรายการวิทยุที่เห็นว่าน่าจะมีผลประโยชน์จากการทำงานในลักษณะรายได้ โดยอ้างเรื่องค่าใช้จ่ายภายในสถานี หลายครั้งของการถกเถียงในเวทีระดมสมอง เพื่อกำหนดขอบข่าย สิ่งที่ได้แย้งกันเสมอ คือ รายได้ ไม่มีคนทำรายการวิทยุ หรือผู้ประสานงานวิทยุใดที่หันกลับไปหาจุดกำเนิดของวิทยุว่า วันนี้ ชุมชนต้องการวิทยุแท้จริงหรือไม่ หรือเพียงแค่มิโครงการจัดตั้งวิทยุชุมชนเท่านั้น ซึ่งพอเมื่อเงินสนับสนุนโครงการหมด คนทำวิทยุก็หยุดทำตาม วิกฤติด้านอัตลักษณ์วิทยุชุมชนวันนี้ เปลี่ยนบริบทไปอย่างมาก ผู้วิจัยเคยเสนอให้ ดร. สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ ระหว่างรับเชิญมาบรรยายเรื่องกฎหมายสื่อฯ ที่มหาวิทยาลัยนเรศวร เมื่อวันที่ 17 กันยายน 2550 ว่าสิ่งที่จะทำให้ อัตลักษณ์วิทยุชุมชนกลับมาเป็นเช่นเดิม คือ การล้มหมากทั้งกระดาน หรือสั่งปิดคลื่นทุกคลื่นและจัดสรรย่านความถี่ระหว่างแบนด์วิธ (Bandwidth) 88 – 108 Mh.z ใหม่ โดยแบ่งออกเป็นสัดส่วนภาคประชาชน 20% รัฐบาล 40% และเอกชนขนาดเล็กอีก 40% เพื่อลดแรงต้านทานจากกระแสความเปลี่ยนแปลง รวมทั้งยังได้แลกเปลี่ยนความคิดเห็นกับคนในท้องถิ่นที่ทำสถานีวิทยุขนาดเล็ก พบว่า ยินดีให้ความร่วมมือที่จะปิดเพื่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดีขึ้นอย่างเป็นระบบ ซึ่งหากมีการสำรวจด้วยระเบียบวิธีวิจัย (Research methodology) ย่อมจะทำให้เกิดข้อยืนยันและแนวทางที่ชัดเจนมากขึ้นว่า จะมีกระบวนการอย่างไรที่จะเริ่มต้นสร้างอัตลักษณ์วิทยุชุมชน วิทยุสาธารณะ และวิทยุรัฐบาลกันใหม่

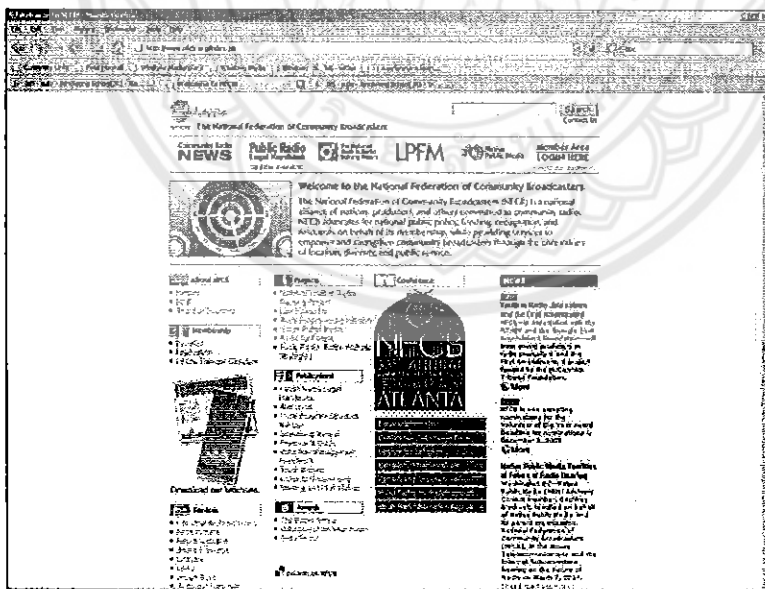
ข้อขัดแย้งที่เห็นชัดเจนที่สุด คือ วิกฤติด้านการเงิน (Financial support) ผู้ที่เข้าไปร่วมร่างพระราชบัญญัติฯ ได้พยายามที่จะผลักดันให้เกิดกองทุนพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะตามกฎหมายว่าด้วยองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม โดยรายได้มาจากการเรียกเก็บเงินค่าธรรมเนียมจากผู้ขอใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจ เพื่อแสวงหาผลกำไรในทางธุรกิจ 3 ระดับ คือ ระดับชาติ ระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ผ่านรูปแบบการโฆษณาชั่วโมงไม่เกิน 6 – 12 นาที ดัง

ภาพ 5.3 แบบจำลองการได้มาของกองทุนพัฒนาสื่อกระจายเสียง

นอกจากเรื่องการเงิน และการสร้างอัตลักษณ์หรือการกู้อัตลักษณ์วิทยุชุมชนกลับมา นั้น การอาศัยหลักการชุมชนปฏิบัติในรูปแบบของการจัดการความรู้ เป็นอีกวิธีหนึ่งที่เป็นแนวทางในการแก้ปัญหาวิกฤติที่เกิดกับวิทยุชุมชน ซึ่งมีจุดยืนอย่างชัดเจนในการสร้างสรรค์เนื้อหารายการเพื่อชุมชน พร้อมในการตรวจสอบการทำงานของทุกภาคส่วนเพื่อดูแลป้องกันการเข้ามาทำลายสภาพแวดล้อมของชุมชน หรือทำให้บริบททางวัฒนธรรมของคนในชุมชนเปลี่ยนแปลง นอกจากนี้ยังส่งผลต่อการอพยพของผู้คนในพื้นที่ กล่าวคือ ไม่มีคนพื้นที่ดั้งเดิมอาศัยอยู่ แต่เป็นการอพยพของผู้คนที่อื่นๆ เข้ามา สิ่งเหล่านี้ย่อมส่งผลกระทบต่อชุมชน และการล่มสลายทางวัฒนธรรม ดังนั้นการที่คนในชุมชนจะเดินทางกลับเข้าสู่ชุมชน และร่วมกันสร้างคุณภาพให้กับชุมชนตนเอง จึงเป็นอีกกระบวนการสำคัญที่ทุกคนควรตระหนัก เพราะคน คือ หัวใจสำคัญ ของการสร้างฐานสังคมความรู้ (Knowledge – based society) เช่นเดียวกับ National Federation of Community Broadcasters (NFCB) องค์การเอกชนในประเทศสหรัฐอเมริกา เป็นอีกตัวอย่างหนึ่งของการสร้างชุมชนความรู้ โดยมีบุคคลากรที่เคยปฏิบัติงานในองค์กร Pacifica (อ่านรายละเอียดเพิ่มเติมในบทที่ 2) มา

รวมตัวกันเป็นสหพันธ์นักกระจายเสียงชุมชนแห่งชาติ เดิม NFCB ตั้งอยู่ที่เมืองเมดิสัน (Madison) รัฐวิสคอนซิน (Wisconsin) สหรัฐอเมริกา เมื่อปี 1970 โดย ทอม โทมัส และเทอร์รี คลิฟฟอร์ด (Tom Thomas and Terry Clifford) ปัจจุบันตั้งอยู่ที่เมืองโอ๊คแลนด์ (Oakland) รัฐแคลิฟอร์เนีย (California) สหรัฐอเมริกา สถาบันวิทยุในกลุ่มของ National Federation of Community Broadcasters มีเว็บไซต์ <http://www.nfcb.org/> สำหรับการแลกเปลี่ยนความรู้ในเรื่องของสื่อชุมชน อาทิ คู่มือกฎหมายเพื่อวิทยุสาธารณะ (Public radio legal handbook), Audio craft: An Introduction to the Tools and Techniques of Audio Production เป็นหนังสือที่ใช้สำหรับการเรียนการสอนในมหาวิทยาลัย เป็นต้น นอกจากนี้ยังมีการสร้างเครือข่ายด้วยการหาทุนสนับสนุนคนผิวสี ให้มีโอกาสในการนำเสนอผ่านสื่อสาธารณะ จัดการประชุมสัมมนานานาชาติ โดยเชิญผู้ที่อยู่ในแวดวงหรือเกี่ยวข้องกับวิทยุชุมชนทั่วโลกให้เข้าร่วมในการประชุม สนับสนุนงบประมาณให้กับผู้ที่สนใจ จัดทำโครงการ Youth in Radio Journalism หรือผู้สื่อข่าววิทยุเยาวชน เป็นต้น สิ่งเหล่านี้นับว่าเป็นกระบวนการในการจัดการความรู้ ที่ไม่ได้เป็นเพียงการอยู่ในบริบทของธุรกิจเท่านั้น แต่เป็นการบริหารจัดการความรู้ และการส่งผ่านความรู้ในบริบทของชุมชน ซึ่งมีส่วนได้เสียทั้งสองส่วน คือ ผู้ที่เกี่ยวข้องและชุมชน (Stakeholder and community) อันจะส่งผลต่อการสร้างความยั่งยืนต่อแนวทางในการดำเนินการวิทยุชุมชน เพื่อรักษาชุมชน ผู้คนในชุมชน ธรรมชาติของชุมชนโดยปราศจากการแทรกแซงต่างๆ

ภาพที่ 5.4 เว็บไซต์ของ National Federation of Community Broadcasters
<http://www.nfcb.org>

กรณีเช่นนี้ จากการเก็บข้อมูลในพื้นที่สอดคล้องกับสถานีวิทยุชุมชนคนรามย์ ตำบลวังอ่าง อำเภอชะอวด จังหวัดนครศรีธรรมราช จะเป็นอีกหนึ่งบทเรียนในกรณีของการรักษาพื้นที่ในชุมชน ด้วยการกระตุ้นผ่านสื่อวิทยุ เนื่องจากวัฒนธรรมของคนรามย์ คือ ตื่นนอนตีสาม เพื่อกฎีต๋าย คนในชุมชน จึงยอมไม่ได้ที่จะมีการสร้างอ่างเก็บน้ำ และทำให้พื้นที่ปลูกยางพาราประมาณเจ็ดพันกว่าไร่เดิมหายไป คนในชุมชนสูญเสียต้นยางพาราสำหรับการประกอบอาชีพหาเลี้ยงตนเอง ดังนั้น วิทยุ จึงเป็นเครื่องมือในการกระตุ้นให้คนในชุมชนที่อาจหลงเชื่อกับสิ่งที่บุคคลภายนอกโน้มน้าวให้หันกลับมาสนใจเรื่องของชุมชนและวิถีชีวิตที่แท้จริงหรือปัจจัยภายนอกมากกว่าตัวเงินที่จะได้รับเพียงครั้งเดียว

นักวิจัย: ที่นี้ใช้ชื่อเต็มว่าวิทยุอะไรนะคะ

อานันท์: วิทยุชุมชน คนรามย์ 105.5 MHz อำเภอชะอวด ต.วังอ่าง จังหวัดนครศรีธรรมราช

นักวิจัย: วิทยุที่มีปัญหาบ้างมั้คะ

โกศล: ที่นี้มีการเรียกร้องเนื่องจากทางการจะสร้างอ่างเก็บน้ำและให้คนอพยพออกชาวบ้านก็รวมตัวคัดค้านโดยใช้สื่อประมาณ 50/50 มีข้อเสนอแนะให้แจ้งไปทางวิทยุชุมชนจากที่ประชุม หาทางให้ชาวบ้านดูงานที่วิทยุชุมชนหาหรือเรื่องสร้างวิทยุระยะยาวหาเครื่องมาสาธิตก่อนจึงระดมทุนคนละร้อยสองร้อย

นักวิจัย: แล้วมีวิธีการระดมทุนยังไง

อานันท์: สร้างโดยเลี้ยงน้ำชา ทางสีนามิมาก็ย้อเวลาไป ต้องหาเงินทุนให้ได้แสนนึงเพื่อสร้างปีละ 2 ครั้ง ครั้งละ 2 หมื่น หาทางกับผู้ใหญ่บ้าน ที่นี้ขายเศษยาง ที่หายากมาก ปลูกทุเรียน ยางเป็น 10 ปี มีกำหนดได้เลยว่าที่ปีข้างหน้าราคาจะถูกจะแพง มีจดหมายจากราชวังให้ชะลอการสร้างโครงการนี้ รุ่งเช้าจึงไปหาน้ำหืด จากนั้นก็เป็นจุดเปลี่ยนของชุมชนบางคนยังไม่เข้าใจคำว่าชั่วคราวคือไม่มีวันนั้นหรือรอเวลาทำ ถ้าใครไม่ทูลเกล้าก็ไม่ต้องทำ ประธานมีการเรียนรู้เรื่อง สสส. มีผู้ช่วยชุมชนเดิมทำเรื่องสมุนไพร แต่ไม่มีสุขเรื่องอ่างขอเปลี่ยนโครงการเป็นผลกระทบจากนโยบายรัฐและไปดูงานที่พัทลุง ที่สุราษฎร์ก็มีการเดินขบวนแต่ที่นี้หาเครือข่ายกัน

อานันท์: ที่ประชุมมีเครือข่ายที่พยายามหาช่องทางและประสานงานกันในชุมชน เราต้องหาเครื่องมาออกอากาศ เราก็กินน้ำชาไปและหาเงินคนละ 100-

- 200 ทั้งที่มันก็เป็นวัฒนธรรมจีนนะแต่เราก็มีวิธีการที่เป็นของเรา
- นักวิจัย:** ขอมีส่วนร่วมนะนี่คืออะไร
- อานันท์:** นั่นเขาเรียก ซี้ยาง ราคาแพงนะ เป็นเงินเป็นทองทั้งนั้นเลยที่อยู่ในกะลา ที่นี้มีผลไม้ที่ปลูกเองทั้งนั้นครับ เขาคำนวณ เอาว่าก็ปีข้างหน้าราคาขายจะแพง เราก็ปลูกให้ทันหรือไม่ก็ขายต้นไปเลย
- ชาวบ้าน:** ก็ขอเชิญนะคะ ที่นี้ไม่มีหนี้สินอะไร เราก็ถือเป็นโอกาสนะคะที่ได้
- ผู้หญิง:** ดันรับและให้ทุกท่านได้มาเรียนรู้และแลกเปลี่ยนความรู้กันและกัน
- นักวิจัย:** คิดว่าวิทยุสำคัญมั๊ยคะ ถ้าไม่มีวิทยุชุมชนจะเป็นยังไงวันนั้น
- อุทัย :** ถ้าไม่มีวิทยุก็ไม่มีวันนี้ทุกรายการจะพูดเรื่องอ่างเก็บน้ำและความเดือดร้อน ที่หมู่บ้านก็มีหอกระจายข่าวที่บ้านผู้ใหญ่เป็นของกรมการปกครอง
- นักวิจัย:** แล้วผู้ใหญ่พูดอะไรออกหอกระจายข่าวบ้าง
- อาทิตย์:** ผู้ใหญ่พูดไม่ได้มากมาย บางครั้งถ้ามีเรื่องราวทางราชการจะได้ประกาศ แต่ไปไม่ไกล ไม่เหมือนวิทยุ
- นักวิจัย:** ใครเป็นคนคัดค้านคนแรกเลยคะตอนที่มีการอ่างเก็บน้ำเข้ามา
- อุทัย:** ผู้ใหญ่คัดค้านคนแรกเขาต้องการตั้งผู้ใหญ่ไม่ถ้าชาวบ้านให้ทำก็ทำได้มีการเรียนรู้และถ่ายทอดให้ชาวบ้านได้รู้ได้หนังสือมาก็ต้องบอก ที่ทะเลน้อย 29 คนประชุม สสส.ทั้งหมดกลับมาที่ประชุมจนครบ
- อาทิตย์:** ที่นี้ไม่เห็นด้วยกัน พื้นที่ก็มีประมาณเจ็ดพันกว่าไร่ ที่นั่นมีส่วนยางมีอะไรมากมาย ที่นั่นเป็นที่ทำกินของเราเราต้องต่อสู้เพื่อเอาที่ดินของเราไว้
- นักวิจัย:** จุดเริ่มต้นที่เราารู้ว่าเกิดเรื่องเป็นยังไง
- อุทัย:** เขาก็มาสำรวจเอา เครื่องชุดเจาะเข้ามา เราก็เห็น. เราก็ถาม เขาก็บอกเราว่าเป็นโครงการของในหลวง เราก็มาทำตามหน้าที่
- นักวิจัย:** เขามีการทำอย่างไรต่อไป
- สุทิน:** ผมพูดได้นะ แล้วพูดเร็วมาก เราไม่หวังว่าเราจะได้ประโยชน์จากการจัดรายการวิทยุชุมชน เราชักชุมชนของเรา ทุกชุมชนต้องหันหน้าเข้าหากัน เราจะแก้ปัญหาได้
- นักวิจัย:** ถ้าเขาพูดว่าคนที่เห็นแก่ตัว ไม่ยอมให้ทำอ่าง
- สุทิน:** เราจะถามกลับว่า เรามีรายได้ทุกวัน เรามีความสุข เรายังคง แต่คุณมาทำลายที่อยู่ ที่ทำกินของเรา เพียงเพื่ออยากได้เงินวันละหลายๆ ล้าน

แต่เราไม่อยากจะอยู่ที่ไหนที่ไม่ใช่บ้าน เรามีเงินเราก็ไม่หวังมาก ไม่ต้องมีเงินมากมายแล้วไปอยู่บ้านคนอื่น เรามีความเป็นเครือญาติ เรามีสิ่งศักดิ์สิทธิ์ที่เป็นที่ยึดเหนี่ยวเหมือนกัน แม้เราจะมาจากหลายถิ่นฐาน แต่เราก็กลมเกลียวกัน

วิทยุชุมชนคนรามย์มีศักยภาพและความพร้อมที่จะได้รับการพัฒนาเรื่องของความรู้ ทางด้านการบริหารจัดการสถานีวิทยุ เพราะมีความเข้มแข็งของชุมชนเป็นกลไกสำคัญในการขับเคลื่อนฐานความรู้ ไม่เพียงเท่านั้น ยังมีการปรับเอากระบวนการโน้มน้าวใจ โดยการให้ ตาหนู ผู้อาวุโส ซึ่งเป็นคนที่ชุมชนยอมรับมากที่สุด มาเป็นผู้นำในการพูดคุย ช่วยกันคิด จนกระทั่งเกิดกระบวนการเรียนรู้ด้วยตัวเอง ทำให้ชุมชนรามย์ เป็นชุมชนที่ผู้วิจัยประทับใจมากที่สุด (เพียงแค่โต๊ะตัวเดียว หรือการทดลองรับสัญญาณวิทยุ โดยการย้ายห้อง ออกอากาศมาอีกฝั่งถนน ด้วยการร่วมแรงอย่างแข็งขันของผู้ชาย ขณะที่กลุ่มผู้หญิงนั่งแกะ ขนุนรับแขก และเป็นผู้ฟังอย่างตั้งใจ)

จากการวิเคราะห์ สังเคราะห์ และสรุปเนื้อหา ของโครงการข่าวสารทิศทางการสื่อสารในประเทศไทย⁷⁷ 76 จังหวัด ประเทศไทยควรมีการเคลื่อนไหวเพื่อกำหนดยุทธศาสตร์ความรู้ (Knowledge Strategy) ในระดับชาติ

ช่วงก่อนปี พ.ศ. 2550 ก่อนหน้าที่จะมีรัฐธรรมนูญฉบับใหม่ การขับเคลื่อนด้านการสื่อสารภาคประชาชนโดยกลุ่มนักวิชาการ นักวิจัย ได้แสดงให้เห็นว่า การทำยุทธศาสตร์ความรู้ จะช่วยส่งเสริมให้เจตนาธรรมที่จะให้การใช้คลื่นความถี่เพื่อประโยชน์สูงสุดของประชาชนกลายเป็นจริงได้มากขึ้น

เป็นที่ทราบกันดีว่า ทักษะการคลื่นความถี่นั้น ต้องอาศัยการลงทุนทางด้านเทคโนโลยีระดับสูง รวมทั้งความรู้ความชำนาญด้านวิชาชีพ ซึ่งก่อให้เกิดโอกาสทางการสื่อสารในระดับภาคประชาชนค่อนข้างน้อย หรือในบางพื้นที่ไม่มีความเป็นไปได้ รวมทั้งการทำงานด้านการสื่อสาร ต้องอาศัยความคิดเชิงสร้างสรรค์ของผู้ผลิตรายการ จรรยาบรรณ จริยธรรมต่อการนำเสนอเนื้อหารายการ จึงทำให้ทิศทางการดำเนินรายการวิทยุชุมชน จึง

⁷⁷ อนุช อภาภิรมย์ และคณะ, 2544

เป็นปัญหาที่สำคัญในสังคมไทย ที่มองว่า วิทยุ คือ เครื่องมือหนึ่งในการสร้างรายได้ และจาก ช่องว่างทางกฎหมายที่ยังไม่มีความแน่นอนชัดเจนตายตัว การดำเนินงานในการสร้างรายได้ แม้จะไม่ใช้ตัวเลขที่มาก ก็ยังคงดำเนินไปอย่างต่อเนื่อง สถานีวิทยุที่อ้างว่าเป็นวิทยุชุมชนแต่ มีการหารายได้ ก็เริ่มปิดตัวลง ไม่เพียงเท่านั้น สถานีวิทยุ ที่เป็นกระบอกเสียงของค่ายธุรกิจ เพลง ไม่ได้ให้ความสำคัญกับการศึกษาความเป็นไปได้ที่จะลงทุนสื่อประเภทนี้ต่อ อีกทั้ง สถานีวิทยุของมหาวิทยาลัย ทั้งที่เป็นมหาวิทยาลัยของรัฐ หรือมหาวิทยาลัยของเอกชนเองก็ ตาม ยังต้องหวาดวิตก กับอนาคตที่จะต้องต่อสู้กับกลุ่มธุรกิจ เพื่อให้เกิดความอยู่รอดของ การบริหารจัดการสถานีวิทยุ

ความเชื่อเรื่องตลาดเสรี (Free market) อันกำหนดไว้ในรัฐธรรมนูญ โดยการใช่วลีสำคัญว่า "การแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม" แต่การแข่งขันอย่างเสรีในระบบทุนนิยมนั้น โดยส่วนใหญ่จะนำไปสู่การผูกขาดทางธุรกิจ วัฒนธรรม รวมทั้งสภาพชีวิตความเป็นอยู่ของผู้คน ไม่ได้เป็นไปอย่างเป็นธรรมตามที่ควรจะเป็นไปโดยหลักการ โครงสร้างการดำเนินงานของวิทยุชุมชนภายหลังที่มีการเปิดโอกาสให้มีการโฆษณาได้ จึงเปลี่ยนไปเป็นสถานีวิทยุเพื่อการค้ามากกว่าการปรับบทบาทในการเป็นสื่อสาธารณะเพื่อขับเคลื่อนองค์ความรู้

ถกปรกกับการพัฒนาเทคโนโลยีการสื่อสารในปัจจุบันทำให้ การสร้างสถานีวิทยุขนาดเล็กขึ้นเองใช้เงินลงทุนจำนวนไม่มาก (งบประมาณห้าหมื่นไปจนถึงห้าแสนบาท) กลุ่มที่ได้ผลประโยชน์ที่สุด คือ กลุ่มที่ผลิตเครื่องมือวิทยุ ออกมาจำหน่าย เชื้อจิต วิโรจน์⁷⁸ กล่าวว่า การก่อกำเนิดของวิทยุชุมชน ทำให้เกิดธุรกิจนำเข้า-จำหน่ายเครื่องส่งวิทยุ โดยมีมูลค่ากว่าปีละ 2,000 – 3,000 ล้านบาท และเม็ดเงินในการโฆษณากว่าปีละ 2,400 - 3,600 ล้านบาท

ขณะเดียวกันนักวิชาการที่ทำการขับเคลื่อนสื่อภาคประชาชน ได้ทำการสำรวจ กลุ่มผู้บริหาร กลุ่มดำเนินรายการ สรุปเป็นสถานการณ์สื่อวิทยุชุมชนในประเทศไทยนั้น สามารถแบ่งได้เป็น 3 กลุ่มที่สำคัญ คือ วิทยุเชิงพาณิชย์ วิทยุชุมชนเชิงพาณิชย์ และวิทยุภาคประชาชน⁷⁹

⁷⁸ รศ. ดร. เชื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์

⁷⁹ รศ. ดร. จุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (๒๐๓ กรกฎาคม พ.ศ. ๒๕๕๐) สัมมนาเชิงปฏิบัติการ วิทยุชุมชน: สรุปสถานการณ์สิทธิเสรีภาพของการสื่อสาร. คณะวิทยาการ มหาวิทยาลัยราชภัฏพิบูลสงคราม จังหวัดพิษณุโลก

อย่างไรก็ตามในแนวทางของการวิจัย ผู้วิจัยสามารถประมวลลักษณะของวิทยุชุมชนตัวอย่างทั่วประเทศไทย ในระหว่างเดือนมีนาคม – พฤษภาคม 2550 จากการสุ่มเลือกตัวอย่างแบบ Snow ball จำนวน 18 แห่ง สามารถจำแนกประเภทของวิทยุชุมชน โดยอาศัยแนวคิดการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management concept) เป็นเกณฑ์ในการแบ่ง ผู้วิจัยพบว่า

ลักษณะของวิทยุชุมชนอยู่ 8 ประเภท คือ

1. ประเภทที่ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลง (Opportunity seekers) ไม่ยอมรับการเปลี่ยนแปลงใดๆ ไม่ให้ความสนใจในการสร้างเทคนิคการจัดรายการ และแนวทางในการสร้างเทคโนโลยีในสถานีวิทยุที่ชัดเจน ทำให้ข้อบกพร่องในรายการวิทยุ นักจัดรายการวิทยุชอบแทนตนเองว่าเป็น ดีใจ ด้วยการจัดรายการเพลง หรือรายการพูดอย่างเดียว (Talk programme) เนื้อหารายการไม่นำเสนอความรู้ มีเพียงแต่ให้ขอเพลงเข้ามาในรายการ เมื่อมีคนฟังติดรายการหรือการสร้างแบรนด์ ภายใต้ชื่อของตนเอง ในท้ายที่สุดกลุ่มคนที่มีชื่อเสียงในการจัดรายการ ก็ออกไปหารายได้และลงทุนก่อตั้งสถานีวิทยุที่เน้นเรื่องของการสร้างรายได้ ให้แก่ตนเองภายใต้ช่องว่างของกฎหมาย
2. ประเภทผู้รับใช้ เพื่อรักษาความอยู่รอดของตนเองและครอบครัว (Pleasing for survival) ดำเนินรายการวิทยุเพื่อสร้างความอยู่รอดด้วยการทำงานตามนโยบายของรัฐบาล ตามแนวทางของกลุ่มผู้ให้การสนับสนุนหรือสนับสนุนค่าใช้จ่าย ไม่สนใจ มักเพิกเฉยต่อการสร้างเนื้อหาที่น่าสนใจเพื่อชุมชน หลับหูหลับตาในการวิพากษ์วิจารณ์บุคคล หน่วยงานหรือองค์กร ตามแนวความคิดของผู้ให้โอกาสแก่ตนเอง
3. ประเภทขวานผ่าซาก (Outspoken) ไม่คำนึงถึงสิ่งอื่นใด หากไม่พอใจ ใช้วิทยุเป็นเครื่องมือในการโจมตีทั้งเรื่องส่วนตัว เรื่องของงาน และใช้ภาษารุนแรง เสียงดัง สร้างความเป็นจุดยืนด้วยการอ้างอิงอุดมการณ์ และหลักการที่สร้างขึ้นมาอย่างลอยๆ
4. ประเภทประนีประนอม (Compromise) ยอมที่จะทำอย่างไรก็ได้เพื่อให้ได้มาซึ่งการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชนของตนเอง และการอยู่รอดทางธุรกิจเป็นสิ่งสำคัญ ยินดีที่จะนำเสนอเนื้อหารายการที่เน้นเฉพาะความรู้ในท้องถิ่น ศิลปวัฒนธรรม เพลง ข่าวสาร ความเคลื่อนไหว และเนื้อหาที่ไม่เกี่ยวข้องกับประเด็นการเมือง

5. ประเภทอุดมการณ์ (Idealism) ประเภทนี้เต็มไปด้วยอุดมการณ์เดิมของการรักษาสิทธิชุมชน เติบโตจากการถูกกระทำจากภาครัฐ หรือจากการไม่ได้รับความเอาใจใส่ที่ดีจากผู้บริหารในระดับท้องถิ่น เกิดจากผู้คนในชุมชนซึ่งมีระบบวัฒนธรรมที่เข้มแข็งมายาวนานรวมตัวกันสร้างกิจกรรมเพื่อเป็นกองทุนในการก่อตั้งสถานีวิจัยภายในชุมชน จัดสร้าง ลองเรียนรู้ถูกฝึกกับเครื่องมือ จัดรายการวิทยุด้วยภาษาของตัวเอง หาเนื้อหาจากเอกสารหนังสือหลากหลายมาอ่านเพื่อออกอากาศ รวมทั้งตั้งใจฟังผู้จัดรายการที่ตนเองรู้จักและชื่นชอบ
6. ประเภทนักล่าโครงการ (Project hunter) วิจัยชุมชนในลักษณะนี้ เกิดและเติบโตจากการได้รับเงินสนับสนุนจากองค์กรพัฒนาเอกชน อาทิ องค์กรพัฒนาชุมชน หรือ พอช. กองทุนพัฒนาสังคม หรือ Social Investment Fund (SIF) หรือ กองทุนส่งเสริมสุขภาพชีวิต เป็นต้น การเริ่มต้นของสถานีวิจัยในลักษณะนี้ เกิดจากการเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุน โดยมีเจ้าหน้าที่จากหน่วยงาน องค์กรที่จัดสรรงบประมาณเป็นตัวกระตุ้น และสร้างแรงจูงใจให้กลุ่มตัวแทนในพื้นที่ไม่กี่คน ได้นำเสนอว่าจะทำโครงการอะไร เพื่อให้เกิดกระบวนการขับเคลื่อน หรือกระบวนการสร้างกิจกรรมในชุมชนของตนเอง วิจัยชุมชน จึงเป็นตัวเลือกที่โดดเด่น ภายหลังจากปี 2540 เป็นต้นมา คนซึ่งเคยอยู่ในวงการสื่อสารมวลชนจำนวนหนึ่งอยู่ในสภาพไม่มีงานทำ กลับสู่มากฎุมิ หรือหลายคนที่มีความสามารถทางด้านการผลิตรายการวิทยุอยู่แล้ว แต่ไม่มีโอกาสได้จัดรายการวิทยุ เพราะไม่สามารถไปแข่งขันกับกลุ่มนายทุนขนาดใหญ่ที่มีตัวเลือกเป็นนักจัดรายการหน้าตาดีน้ำเสียงดีได้ จึงเขียนโครงการขอรับทุนสนับสนุน เพื่อมาจัดตั้งสถานีวิจัยของตัวเอง สร้างพื้นที่สาธารณะของตัวเอง จากนั้นก็หาเงินสนับสนุนจากหน่วยงานต่างๆ อย่างต่อเนื่องโดยเฉพาะสถานีวิจัยชุมชน ที่เกิดจากกองทุนสนับสนุนฯ ต่างๆ นั้นจะมีการกำหนดเนื้อหารายการอย่างน้อยวันละ 2 ชั่วโมง นำเสนอรายการที่สอดคล้องกับความต้องการของแหล่งทุน เช่น รายการเพื่อสุขภาพหรือรายการเกี่ยวกับวัฒนธรรม และสถานีวิจัยประเภทนี้ทั้งหมดเลือกที่จะจัดรายการภายใต้กรอบกำหนดเรื่องความมั่นคงของชาติ ด้วยการไม่พูดถึงเนื้อหาอื่นใด โดยเฉพาะประเด็นที่เกี่ยวกับการวิพากษ์วิจารณ์การเมืองทั้งในระดับท้องถิ่นและระดับประเทศ ทั้งยังส่งเสริมกลไกการทำงานของส่วนภาครัฐด้วยการเปิดสเปกตรัมรงค์และพูดสนับสนุนแบบให้เปล่า ลักษณะของรายการวิทยุเช่นนี้จึงไม่แตกต่างอะไรกับบทบาทการทำหน้าที่เป็นกระบอกเสียงของแหล่งเงินทุน และจัดรายการเพื่อความต้องการพื้นที่สาธารณะของส่วนตนตลอดไปเท่านั้น ลักษณะของกลุ่มจะไม่สนใจในเรื่องกฎหมาย พระราชบัญญัติ หรือสิทธิด้าน

การสื่อสาร หากไม่ได้รับการสนับสนุนจากภาครัฐ กลุ่มนี้ก็พร้อมที่จะปิดสถานีวิทยุพร้อมกันนั้นเดินหน้าเขียนโครงการเพื่อขอทุนสนับสนุนในเรื่องอื่นๆ ต่อไป เช่น การเป็นนักวิจัย การเป็นอาสาสมัครในชุมชน เป็นต้น

7. ประเภทพาณิชย์รายเล็กขนาดแท้ (Radio SMEs) ประเภทนี้เกิดจากความรู้สึกกดดันในการหาต้องหาผู้สนับสนุนรายการทุกเดือน ทุกปี ตลอดเวลาที่จัดรายการวิทยุผ่านมาอาชีพการเป็นนักจัดรายการวิทยุในต่างจังหวัดต้องมึนงงค์ความรู้ทางด้านการตลาดเป็นปัจจัยในการสร้างรายได้ เพื่อให้ตัวเองได้ทำอาชีพที่ใจรัก และต้องตกอยู่ในสภาพหาอาหารมาป้อนให้เสีย หรือสถานีวิทยุของรัฐบาลมาโดยตลอด ก่อนที่จะมีการประกาศในปี พ.ศ. 2547 ที่อนุญาตให้สถานีวิทยุชุมชนสามารถโฆษณาหารายได้ให้กับตัวเอง ทำให้ผู้จัดรายการกลุ่มนี้เปลี่ยนมาทำธุรกิจของตนเอง ในรูปแบบวิทยุชุมชน ส่งผลให้เกิดการขยายจำนวนวิทยุชุมชนเป็นสามพันกว่าสถานีภายในเวลาอย่างรวดเร็ว ลักษณะของรายการในสถานีวิทยุ, SMEs มีรูปแบบเนื้อหารายการน่าสนใจ จึงเกิดรายการ มีนักจัดรายการมืออาชีพในท้องถิ่น และมีสปอตโฆษณาจากส่วนกลางเป็นเสมือนน้ำหล่อเลี้ยง ทั้งนี้ทั้งนั้นรายได้จะมีลักษณะอยู่กับที่ ไม่ไหลออกเช่นที่ผ่านมา ไม่เพียงเท่านั้นลักษณะของสถานีวิทยุเช่นนี้ ยังเป็นเสมือนกระบอกเสียงของค่ายธุรกิจเพลงหลายค่ายด้วยการเปิดเพลงทั้งวัน เนื่องจากไม่ต้องลงทุนทางด้านบุคคลากร มีเพียงเจ้าหน้าที่ทำหน้าที่ในการเปิดปิดสถานี เลือกเพลงจากแผ่นซีดี ที่บรรจุไว้ในเครื่องคอมพิวเตอร์ลงในโปรแกรมพร้อมกับจัดเรียง สปอต คำนวณเวลาทุกชั่วโมง ให้มีช่วงเวลา 10 นาที ที่เป็นสปอตส่วนตัวผู้ลงทุน ก็ออกไปหาลูกค้า หรือมีกิจการอื่นๆ ประกอบ บางสถานีใช้วิธีการเปิดรับสมัครนักจัดรายการหน้าใหม่ ฝันอยากทำงานเป็นดีเจ หรือ พีเจ (DJ or PJ) โดยไม่จ่ายค่าตอบแทน หรืออาจจะจ่ายค่าตอบแทนหากสามารถหารายได้เลี้ยงสถานีได้ โดยคิดเป็นเปอร์เซ็นต์กันไป จากนั้นก็ประกาศกับสังคมว่า สถานีวิทยุเป็นเสมือนโรงเรียน หรือแหล่งฝึกประสบการณ์ด้านการจัดรายการวิทยุให้กับเยาวชน บางคนที่มีรายได้ดี ลูกค้าติดใจ ก็ผันไปเป็นโรงเรียนเสริมทักษะการพูด

ลักษณะของการจัดแบ่งประเภทของสถานีวิทยุฯ นั้น มีความเป็นพลวัต บางรายเป็นไปในลักษณะเดิม บางรายปรับตัวเองตามระยะเวลาที่เป็นไปตามกระแสทุนนิยม บางรายต้องการรักษาสถานภาพของตนเองเพื่อความอยู่รอด และบางรายไม่มีการปรับตัว ซึ่งท้ายที่สุดก็ล้มหายไปตามเวลา

ทั้งนี้การแบ่งประเภทของสถานีวิทยุจะเป็นคนละส่วนกับการแบ่งประเภทของนักจัดรายการวิทยุที่เข้ามามีส่วนร่วมในการจัดรายการ

ลักษณะของนักจัดรายการวิทยุ (Radio programmer identification) ที่พบนั้นสามารถจำแนกออกเป็น

1. **นักล่าฝัน (Dreamer)** ประเภทนี้ได้ทำหน้าที่ในการจัดรายการวิทยุที่ตัวเองใฝ่ฝัน โดยส่วนใหญ่จะอาศัยสถานีวิทยุเป็นสะพานในการสร้างชื่อเสียงให้กับตัวเอง จากนั้นก็จะย้ายไปจัดรายการวิทยุให้กับสถานีวิทยุที่สามารถจ่ายค่าตอบแทนได้ หรือออกไปเปิดสถานีวิทยุของตนเอง
2. **ค้นฟ้าคว้าดาว (Reach for the star)** นักจัดรายการซึ่งไม่ประสบความสำเร็จจากการเข้าไปแสวงหาโอกาสในเมืองใหญ่ เพื่อจะทำงานตามสิ่งที่ตนเองใฝ่ฝันเอาไว้ จึงกลับมายังบ้านเกิดของตนเอง จากนั้นรัฐธรรมนูญเปิดโอกาสให้ประชาชนได้แสดงสิทธิทางการเมือง จึงได้แสดงความสามารถออกมา นักจัดรายการประเภทนี้สามารถจัดรายการได้อย่างมีประสิทธิภาพ ทุ่มเทกับการทำงาน สามารถสร้างสรรค์รายการที่มีคุณภาพสูงกลุ่มผู้ฟังในชุมชนของตนเอง ขณะเดียวกันต้องต่อสู้กับความเปลี่ยนแปลงของระบบเศรษฐกิจทุนนิยมที่คืบคลานเข้ามาครอบงำ ด้วยการประกอบกิจการส่วนตัว หรือมีอาชีพอื่นๆ เสริม นักจัดรายการลักษณะนี้ มีแรงจูงใจที่สำคัญที่สุด คือ ครอบครัว
3. **วิทยุแวมไพร์ (Vampire radio)** เป็นนิยามที่ได้มาจากอดีตนักจัดรายการวิทยุที่ต้องคอยหาเงินป้อนรายการวิทยุ เพื่อเป็นค่าเช่าเวลาทางสถานีวิทยุของรัฐบาล เมื่อมีโอกาสในการจัดตั้งสถานีวิทยุชุมชน เพราะได้รับสิทธิเสรีภาพทางการเมือง จึงผันตนเองออกมาเป็นผู้ก่อตั้งสถานี หารายได้เพื่อให้สถานีฯ อยู่ได้ ในขณะเดียวกัน ก็นำเสนอประเด็นปัญหาท้องถิ่น เป็นสื่อที่ทำหน้าที่ในการจัดการกับปัญหาของชุมชน กล่าวพูด กล่าวแย้งกับนักการเมืองในท้องถิ่น และไม่ปฏิเสธที่จะหารายได้สนับสนุนสถานี โดยมีหลักการว่า "ที่อื่นให้คุณจ่ายเท่าไร เราให้คุณจ่ายน้อยกว่าครึ่งหนึ่ง"
4. **สูญเสียดิจิตวิญญาณ (Spirit lost)** นักจัดรายการวิทยุที่มีอุดมการณ์แรงกล้า ในการสร้างชุมชนของตัวเองให้เข้มแข็ง เป็นบุคคลที่คนในชุมชนให้ความนับถือ และอยากมองเห็นชุมชนมีความเข้มแข็ง ช่วยเหลือซึ่งกันและกันเช่นที่ผ่านมา แต่ในที่สุดต้องพ่ายแพ้ต่อความเปลี่ยนแปลงทาง

สังคม มองไม่เห็นโอกาสสรออด และหนทางที่จะแข่งขันกับสถานีวิทยที่มี
ทุนในการพัฒนาคลื่นให้ดีกว่าตน ซึ่งท้ายที่สุดนักจัดรายการลักษณะนี้ ก็
ต้องเลิกลาออกจากวงการหรือยอมรับการอยู่ใต้ระบบสังคมที่
เปลี่ยนแปลง

ดังนั้นชุมชนในบริบทของวิทยุชุมชน ควรนิยามเพิ่มเติมออกจากกรอบเดิม ที่มองว่า
ผู้ส่งสาร ผู้รับสาร จะต้องอยู่ภายใต้กติกา 30 - 30 - 15 นั้น ควรจะเป็นการนิยามใหม่ โดย
ทำการสำรวจพื้นที่แต่ละชุมชน และดูความเหมาะสมของชุมชนนั้น ให้ชุมชน เป็นผู้นิยาม
ตนเอง จากคุณลักษณะชุมชนทางวิทยุ ดังนี้

1. มีอุดมการณ์เดียวกัน
2. มีเป้าหมายเดียวกัน
3. มีภูมิหลังคล้ายคลึงกัน
4. มีความตั้งใจอันดีร่วมกันในการพัฒนาชุมชนของตน
5. มีความสนใจ รัก และชอบในสิ่งเดียวกัน
6. มีเนื้อหาที่ต้องการนำเสนอ และสนใจในเนื้อหาที่ถูกนำเสนอ
7. สมาชิกในชุมชนไม่จำเป็นต้องมีเชื้อชาติ เผ่าพันธุ์ เพศ วัย ศาสนา และ
ฐานะทางเศรษฐกิจ เหมือนกัน

นอกจากนี้ควรทำการสำรวจพฤติกรรมกาเปิดรับฟังของคนในชุมชน เพื่อให้
ทราบลักษณะของการออกอากาศที่เหมาะสมกับกลุ่มเป้าหมายที่เลือกเปิดรับฟัง ซึ่งจะทำให้
วิทยุของเราอยู่ได้อย่างยั่งยืน เนื่องจาก

1. เป็นการเปลี่ยนจากการบังคับคนฟังด้วยระบบเสียงตามสายมาเป็น
ระบบเลือกรับแบบไร้สาย

หลายคนที่ไม่ชอบวิทยุชุมชนเพราะอ้างว่า วิทยุชุมชน เสียงไม่ชัดเจน
เนื่องจากได้ยินรายการจากลำโพงกระจายเสียงของหอกระจายข่าว ซึ่งบางแห่งก็ยังคงใช้อยู่
เพราะกฎหมายไม่เอื้อ การอาศัยลำโพงกระจายเสียงบางจุดนั้น มีปัญหาอยู่สองประการ คือ
คุณภาพเสียงไม่ดีเท่าที่ควร และเป็นเหมือนการบังคับให้ต้องฟัง ซึ่งทำให้เกิดความตึงเครียด
ในชุมชนได้

2. เลือกลงเปิด – ปิด วิทยุเพื่อกระจายเสียงบางเวลา

ลักษณะของชุมชนจะเป็นสิ่งที่บ่งบอกช่วงเวลาในการเปิดรับฟังรายการวิทยุกระจายเสียง โดยที่ไม่จำเป็นต้องออกอากาศตลอดเวลา ทุกวัน หลายกลุ่มผู้จัดวางผังรายการกลัวว่าหากมีการปิดสถานีฯ จะถูกคนอื่นมาแย่งคลื่นฯ แต่หากเราปรับผังรายการให้เหมาะสมกับ

- ช่วงเวลาในการเปิดรับฟังของคนในชุมชน
- ช่วงเวลาที่บุคลากรในชุมชนพร้อมที่จะปฏิบัติหน้าที่
- ช่วงเวลาที่มีทรัพยากรเพียงพอในการออกอากาศ

การวางผังรายการเป็นระยะสม่ำเสมอช่วยให้ผู้ฟังสนใจติดตามฟังมากขึ้นได้ และยังทำให้ผู้จัดมีเวลาวางแผนและผลิตรายการที่มีความหมายมากขึ้นสำหรับชุมชนด้วย

3. กำลั้งส่งของสถานี

หากชุมชนเข้าลักษณะพื้นที่ของตนเองว่า เป็นชุมชนที่อยู่ในภูมิศาสตร์แบบมีภูเขา ที่ราบ ทะเล เกาะ หรือเป็นชุมชนที่มีผู้ฟังกระจายตัวตามหุบเขา หรือเป็นชุมชนในเมืองที่มีจำนวนประชากรอยู่รวมกันอย่างหนาแน่น การจัดสรรคลื่นความถี่ใหม่ (Reallocate) ให้เหมาะสมกับปริมาณช่วงคลื่นที่เข้ากับภูมิศาสตร์ของชุมชนจะทำให้ไม่เกิดปัญหาทับซ้อนของคลื่นเช่นที่ผ่านมา ส่วนการจัดสรรคลื่นใหม่นั้นไม่ใช่เพียงการสำรวจพื้นที่เท่านั้น ยังรวมไปถึงการสำรวจความพร้อมและความต้องการของคนฟังตามระยะทาง หรืออาจจะเปลี่ยนเป็นการกระจายเสียงด้วยระบบอินเตอร์เน็ตแทน

4. บุคคลากร หัวใจสำคัญของงานวิทยุ

วิทยุชุมชนส่วนมากต้องอาศัยอาสาสมัครมาเป็นผู้ผลิตรายการ เป็นผู้รายงานข่าว รวมถึงทำหน้าที่เป็นช่างเทคนิคและช่างไฟฟ้า การใช้อาสาสมัครอันมาจากผู้คนในชุมชนจะช่วยทำให้เกิดการดูแลและสร้างการมีส่วนร่วมกับชุมชนเป็นอย่างดี หากวิทยุระบุด้านภาพตนเองชัดเจนตามรัฐธรรมนูญแล้วว่าจะเป็นวิทยุประเภทใด ควรจะมีการกำหนดค่าตอบแทนตามงบประมาณ หรือรายได้ที่จะเกิดขึ้น ที่ผ่านมามีสมาชิกหลายคนที่มีส่วนร่วมในการจัดรายการวิทยุจะบริจาคเงิน สิ่งของ หรือไม่เรียกค่าตอบแทนใด แต่ความไม่แน่นอนสำหรับรายได้อันเกิดจากการบริจาคเป็นสิ่งที่ต้องยอมรับ รวมทั้งบุคลากรที่มักจะมีข้ออ้างไม่มาทำงานต่อ ปัญหาความรู้ที่อยู่ในตัวบุคคล และความขึ้นชอบของกลุ่มผู้ฟังกับนักจัดรายการคนนั้นก็หายไปด้วย วิทยุชุมชนต้องรักษามูลค่าการให้ออกอากาศ ด้วยการพบปะพูดคุย แลกเปลี่ยน เปิดใจ บอกเล่าปัญหา (Sharing knowledge and opinion

freely) รวมทั้งเพิ่มศักยภาพบุคคลากรด้วยองค์ความรู้ใหม่ๆ แสวงหาทุนหรือเปิดโอกาสให้ไปเข้าร่วมรับรู้เรื่องราวใหม่ๆ ในสังคม เคารพในการแสดงความคิดเห็น สร้างคุณค่าของบุคคลากรด้วยการส่งเสริมการแสดงความคิดเห็น การมอบหมายงานและความรับผิดชอบ จะมีส่วนกระตุ้นให้เกิดการสร้างระบบประชาธิปไตยให้กับประชาสังคมเช่นเดียวกัน

ไม่ควรนำตำแหน่งหรือสถานภาพทางสังคมใดๆ มาเป็นตัวกำหนดบทบาทหน้าที่หรือแสดงอำนาจ เพื่อให้เกิดความเป็นกันเองในกลุ่มผู้ดำเนินงานวิถุชุมชน นอกจากนี้ควรส่งเสริมให้คนในชุมชนสามารถร่วมเป็นส่วนหนึ่งของการจัดทำรายการข่าว เช่น การส่งข่าว การรายงานข่าวในสถานที่เกิดเหตุการณ์ การกลั่นกรองข่าว การวิเคราะห์ข่าว เป็นต้น

ลักษณะของวิถุชุมชนทางอากาศและทางเคือข่าย (Community of Community Radios: COCRs)

การเชื่อมโยงเทคโนโลยีการสื่อสาร เมื่อเสียงถูกถอดรหัสผ่านตัวเลขไบนารี

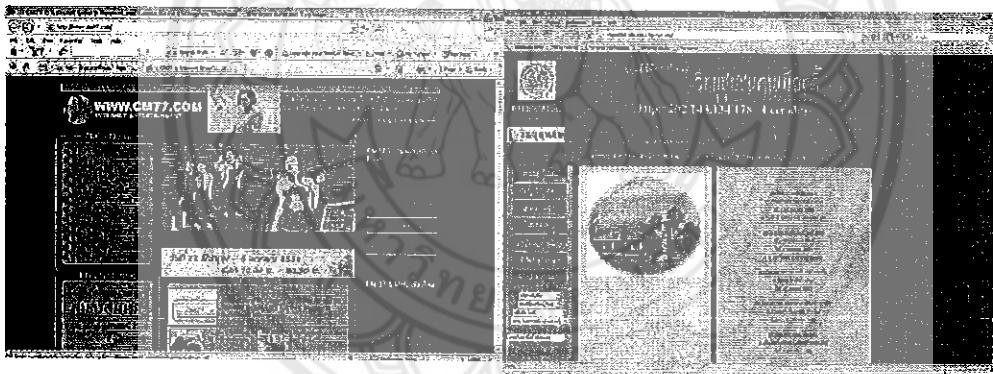
(Broadcasting technology connection with computerized binary code)

โดยปกติวิทยุกระจายเสียงอินเทอร์เน็ตกับการผลิตรายการ⁸⁰ คู่มือวิถุชุมชนของ คอลิน เฟรเซอร์ (อ้างถึงในจุมพล รอดคำดี 2548) ระบุว่า อินเทอร์เน็ตมีประโยชน์ต่อการผลิตรายการมาก สถานีได้รับข้อมูลหลากหลายจำนวนมหาศาลจากอินเทอร์เน็ต เช่น ข้อมูลจากสำนักข่าวใหญ่ๆ ข้อมูลจากองค์กรพัฒนาต่างๆ องค์กรภาครัฐและเอกชน มหาวิทยาลัยและองค์กรอื่นๆ นอกจากนั้นผู้ใช้อินเทอร์เน็ตก็ดาวน์โหลดรายการจากอินเทอร์เน็ตมาออกอากาศใหม่ได้ เนื้อหาหลักของแต่ละรายการมักเป็นเรื่องสำคัญต่อวิถุชุมชน เช่น เรื่องสุขภาพ การศึกษา สิทธิสตรี และอื่นๆ

อินเทอร์เน็ตใช้เป็นเวทีการแลกเปลี่ยนรายการได้ด้วย การบริการ เช่น วันเวิลด์ (One World) โกลบัลเรดิโอเซอร์วิส (Global Radio service) และเออินโฟส์ (A - Infos) ช่วยให้ผู้ผลิตรายการวิทยุกระจายเสียงได้ฝากรายการของตนไว้ให้ผู้ผลิตรายการคนอื่นนำไปใช้ออกอากาศได้ และก็นำรายการของผู้อื่นมาออกอากาศได้เช่นกัน ดังนั้นเพื่อให้เท่าทันระดับการใช้งานสื่อที่เปลี่ยนไปของผู้รับสาร ผู้บริหารวิถุชุมชนควรเสนอข้อมูลเกี่ยวกับตนเองทางเวบไซต์ อธิบาย องค์กร รายการ บุคคลากรและอื่นๆ ตามต้องการ

⁸⁰ ดูอ้างอิงที่ 38 หน้า 90

ไม่เพียงการมีความรู้ในเรื่องของระบบเทคโนโลยีแบบสถานีวิทยุแล้ว ผู้จัดสถานีวิทยุจะต้องให้เรียนรู้และพัฒนาตนเองให้สามารถผสมผสานสื่อสองประเภทเป็นหนึ่งเดียวกัน การผสมผสานเช่นนี้จะทำให้เกิดชุมชนในโลกของการกระจายเสียงเสมือน และช่วยประหยัดในด้านงบประมาณ อีกทั้งยังเป็นส่งเสริมระบบการจับเก็บบันทึกข้อมูลรูปแบบเสียงหรือห้องสมุดเสียงได้ดีกว่าสถานีวิทยุในรูปแบบเดิม ปกติเราจะคุ้นเคยการใช้เทคโนโลยีคอมพิวเตอร์กับการทำงานเอกสาร และการจัดเก็บข้อมูล และห้องส่งวิทยุหลายสถานีใช้คอมพิวเตอร์มานานแล้วสำหรับงานทั่วไป เช่น การพิมพ์บทวิทยุ การทำดรรชนี การจัดทำหมวดหมู่รายการบันทึกเสียง ข้อมูลเหล่านี้มีเพิ่มขึ้นมาก จนค้นหาสิ่งที่ต้องการได้ยาก ถ้าต้องอาศัยแต่เพียงความจำของเรา การใช้คอมพิวเตอร์ทำดรรชนีและจัดทำหมวดหมู่ ช่วยให้เรามีบัญชีวัสดุทุกประเภทที่ใช้ ออกอากาศพร้อมคำอธิบายสั้นๆ ว่าแต่ละชิ้นคืออะไร อยู่ที่ไหนโดยมีหมายเลขกำกับชัดเจน เมื่อไม่กี่ปีที่ผ่านมาความก้าวหน้าทางด้านซอฟต์แวร์และฮาร์ดแวร์ทำให้เกิดโปรแกรมการติดต่อการกระจายเสียงผ่านคอมพิวเตอร์ ปัจจุบันเราจะพบว่า มีการผลิตรายการโดยใช้คอมพิวเตอร์มากขึ้นกว่าเดิม ทั้งเสียงสนทนา เสียงดนตรี เสียงประกอบเพลงประกอบ ฯลฯ อยู่ในรูปแบบไฟล์เสียง เช่น สถานีวิทยุชุมชนคนล้านนา สถานีวิทยุชุมชนคนเมืองลี้

ภาพที่ 5.5: เว็บเพจของวิทยุชุมชนคนล้านนา และวิทยุชุมชนคนเมืองลี้

<http://www.cm77.com/> และ <http://202.143.134.178/~leeradio/>

การสร้างบรรยากาศในสถานที่ทำงานเป็นสิ่งที่เอื้อประโยชน์ต่อการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกันของคนที่อยู่ในองค์กรเดียวกัน ก่อให้เกิดลักษณะของชุมชนที่ดี เช่นเดียวกับกับชุมชนที่อยู่ตามหมู่บ้าน หรือในชนบทที่ห่างไกล ผู้คนที่อยู่ในพื้นที่เดียวกัน หรือมีลักษณะของความเป็นชุมชนที่ดีนั้น ควรจะมีการสร้างแรงจูงใจในการพูดคุย แลกเปลี่ยนและเรียนรู้ระหว่างกันให้มากขึ้น นั่นคือ การสื่อสารเป็นสิ่งที่สร้างชุมชนที่ดีที่ก่อให้เกิดการค้นพบ

นวัตกรรมทางความคิดมากกว่าลักษณะของชุมชนที่ไม่มีปฏิสัมพันธ์ หรือไม่มีการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน ต่างคนต่างคิด ต่างคนต่างปฏิบัติและเรียนรู้ตามความถนัดและความสามารถของตนเอง ย่อมจะไม่เกิดการเชื่อมโยงที่ดีต่อการพัฒนาชุมชนอย่างแน่นอน อย่างไรก็ตามลักษณะของชุมชนไม่จำเป็นต้องติดอยู่กับพื้นที่ แต่เป็นการหาเวลาที่จะมารวมตัวกันเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลประสบการณ์ระหว่างกันในแต่ละพื้นที่ เช่น วิทยุธุรกิจขนาด

เล็กในแต่ละจังหวัด ได้มีการรวมตัวกันจากการเข้าเป็นสมาชิกของเว็บไซต์ เข้าพื้นที่เพื่อทำการประชาสัมพันธ์สถานีวิทยุของตนเอง ภายใต้โดเมนเนม <http://www.vttradio.com>

ภาพที่ 5.6: หน้าเว็บเพจของ www.vttradio.com

จากนั้นก็นัดพบเพื่อพูดคุยแลกเปลี่ยนระหว่างกันเป็นประจำ เช่น ในงานสัมมนา งานอบรม หรือการประชุมแบบไม่เป็นทางการตามสถานที่ต่างๆ อาทิ ร้านอาหาร การพูดคุยกันผ่านทางโทรศัพท์ เป็นต้น ลักษณะของการแลกเปลี่ยนกันนั้นจะมีเรื่องราวของการเสริมทักษะด้านเทคนิคในการสร้างสรรค์รายการ เทคนิคของเครื่องมือวิทยุกระจายเสียง และการแลกเปลี่ยนประเด็นของกฎหมาย พระราชบัญญัติ อันส่งผลต่อการอยู่รอดต่อไปของสมาชิกกลุ่ม รวมทั้งการเรียกร้องให้มีการออกแบบเนื้อหาพระราชบัญญัติให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงของสมาชิกกลุ่ม ที่เกิดจากการกดดันที่ได้รับจากการต้อหาเงินสนับสนุนรายการเดือนละสามแสนบาทให้กับสถานีวิทยุของรัฐ โดยกรอบของสภาพธุรกิจที่ไม่ได้ติดต่อประเภทวิทยุกระจายเสียง ลักษณะของการแลกเปลี่ยนของกลุ่มวิทยุธุรกิจ คือ การแลกเปลี่ยนเพื่อสร้างการอยู่รอดของกลุ่มในแต่ละจังหวัด และสร้างจุดร่วมกันในเชิงพันธะสัญญา คือ การส่งเสริมให้เยาวชนในพื้นที่เรียนรู้วิธีการเป็นนักจัดรายการวิทยุที่ดี นำเสนอเนื้อหาที่สร้างสรรค์ อย่างไรก็ตามยังขาดการส่งเสริมเรื่องราวของเนื้อหาที่นำเสนอให้เป็นการสร้างเนื้อหาที่เกิดขึ้นในชุมชนของตนเอง และควรมีการกระตุ้นให้คนในชุมชนรับฟังรายการกันมากขึ้น จากการเข้าไปพบปะพูดคุยระหว่างหาเงินรายได้สนับสนุน

ข้อเสนอแนะ

ความเปลี่ยนแปลงของโลก เกิดขึ้นอย่างต่อเนื่องทุกช่วงเวลา สถานการณ์ของสื่อมวลชนนั้นก็มีการเคลื่อนไหวตามกระแสการเปลี่ยนแปลง แต่พลวัตของการเปลี่ยนแปลงในระดับชุมชนยังมีข้อจำกัดในการก้าวทันตามความเปลี่ยนแปลงของกระแสสังคม เนื่องจากชุมชน มีคุณลักษณะเด่น คือ การอยู่ร่วมกันแบบครอบครัว ลักษณะของความสัมพันธ์จึงเป็นความสัมพันธ์เชิงเดี่ยว มีความผูกพัน และมีระเบียบประเพณีความเชื่อ พิธีกรรมทางศาสนา คล้ายคลึงกัน

วิทยุชุมชน เป็นสื่อหนึ่งตามแนวทางการสื่อสารภาคประชาชน เพื่อต้องการให้สิทธิเสรีภาพทางการแสดงออกของประชาชนได้รับการเผยแพร่ระหว่างคนในชุมชนมากขึ้น แต่เนื่องจากสื่อมวลชนประเภทอื่นๆ อาทิ หนังสือ นิตยสาร พินิต โทรทัศน์ มีค่าใช้จ่ายในการลงทุนสูง ชุมชนจึงไม่อาจจะอาศัยช่องทางดังกล่าวได้อย่างเต็มที่ สื่อวิทยุ จึงเป็นประเด็นสำคัญที่ถูกหยิบยกขึ้นมาพูดคุยและพยายามนำมาประยุกต์ใช้ให้เกิดประโยชน์ต่อการสร้างความเชื่อมโยง และสร้างความเข้มแข็งในระดับชุมชน หากแต่สถานการณ์ของการใช้และการจัดการสื่อ นั้น มีความแตกต่างกันในเชิงโครงสร้างของความสัมพันธ์ในระดับชุมชน ด้วยเหตุที่ชุมชนมีความหลากหลายในแต่ละกลุ่ม สื่อวิทยุ ที่นำไปเป็นช่องทางในการสื่อสารระหว่างชุมชน จึงมีความแตกต่างกันไปตามบริบทของวัฒนธรรม ผู้วิจัยเล็งเห็นศักยภาพที่หลากหลายของชุมชนในการจัดการสื่อภาคประชาชน จึงเลือกที่จะศึกษาและหาวิธีการในการจัดการความรู้วิทยุชุมชน เพื่อหาแนวทางที่เป็นไปได้ในการสร้างวิทยุชุมชนตามบริบทของสังคมไทย

แต่เนื่องจากการบริหารจัดการความรู้ทางด้านสื่อชุมชน (Knowledge management in community communication) ปัจจุบันยังไม่ปรากฏเป็นหลักฐานมากนัก แม้ว่าการทบทวนเอกสารงานวิจัยที่เกี่ยวข้องทางด้านสื่อเพื่อชุมชน และงานวิจัยทางด้านวิทยุชุมชนจะมีอยู่มาก แต่การศึกษาโดยนำเอาการบริหารจัดการความรู้มาเป็นแนวทางในการสร้างชุมชนความรู้ด้วยสื่อวิทยุเพื่อเป็นแนวทางในการสร้างความเข้มแข็งให้กับวิทยุชุมชน ยังไม่มีเอกสารหลักฐานใดปรากฏ ผู้วิจัยจึงจำเป็นต้องอาศัยศาสตร์ที่เกี่ยวข้องร่วมกับการบริหารจัดการความรู้ (Knowledge management) และเน้นการศึกษาเพื่อเก็บข้อมูลกับชุมชนเป็นหัวใจสำคัญ

ปริมาณของสื่อและเนื้อหาที่ปรากฏในสื่อมากขึ้น เมื่อมีการเชื่อมโยงการสื่อสารที่หลากหลายคุณลักษณะเข้าด้วยกัน หรือที่เรียกว่า สื่อผสม (Multimedia) และด้วยเหตุที่สื่ออินเตอร์เน็ตมีความเป็นอิสระสูง ทำให้ไม่มีการกรองคุณภาพของเนื้อหาสาร เนื้อหาสารโดยส่วนใหญ่เน้นการทำหน้าที่ให้ความบันเทิง 80% และให้ความรู้ 20% นับเป็นการเปลี่ยนแปลงครั้งสำคัญของการเรียนการสอนทางด้านการผลิตสื่อกระจายเสียง และการผลิตสื่อผสม พบว่า นิสิตในชั้นเรียนแต่ละรุ่นของภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร ตั้งแต่ปีการศึกษา 2547 – 2550 พบว่า จำนวนนิสิตมากถึง 70% ของนิสิตในแต่ละภาคการศึกษา ไม่เคยเปิดรับฟังรายการวิทยุ อีก 20% ฟังรายการวิทยุที่เปิดเพลงไม่มีนักจัดรายการ และ 10% ฟังรายการวิทยุผ่านทางอินเตอร์เน็ต ซึ่งเป็นรายการเพลงแต่มีนักจัดรายการวิทยุบอกเล่าวิถีชีวิตของคนในกรุงเทพฯ พฤติกรรมการเปิดรับฟังรายการวิทยุในกลุ่ม Generation Y (Young generation) ในต่างจังหวัดเปลี่ยนแปลงไปอย่างมากภายหลังจากที่อินเตอร์เน็ตได้เข้ามามีบทบาท เวลาที่เหลือในแต่ละวันเหล่านักศึกษากลุ่มดังกล่าวจะใช้เวลาในร้านเกมส์ แชน หรือพูดคุยโทรศัพท์มือถือ หรือไปเดินช้อปปิ้งในห้างสรรพสินค้า

การสื่อสารก็เช่นเดียวกัน ต้องมีระบบการนำเสนอโดยการสะท้อนเรื่องราวของชุมชนด้วยตนเอง เพื่อยังคงรักษาความเป็นอยู่ที่ดีของชุมชน และเข้าใจความหลากหลายของชาติพันธุ์ (Ethnic diversity) พร้อมเปิดใจต้อนรับความแปลกหน้าของคนต่างถิ่นในฐานะนักท่องเที่ยวมากกว่าการให้เข้ามาเป็นผู้ครอบครองทรัพยากรในชุมชนของตนเอง ในท้ายที่สุด ชุมชนอาจสูญเสียดินแดนและล่มสลายทางวัฒนธรรมได้

อาณาบริเวณของแต่ละบุคคลควรได้รับการจัดสรร โดยให้เข้าครอบครองได้เท่ากับความต้องการและสัดส่วนของสมาชิกภาพ ให้มีเขตพื้นที่ในการเลือกอยู่ เลือกอาศัยและเลือกที่จะบริโภคทรัพยากรที่มีอยู่ในอาณาบริเวณที่ตนได้รับสิทธิ ไม่ก้าวล้ำ รุกราน หรือล่วงเกินไปยังกลุ่มบุคคลหรือพื้นที่อื่นๆ พร้อมกันนั้นก็ยังคงควรมีการทบทวน ปรับปรุง เพื่อให้สอดคล้องกับสภาพความเป็นจริงในแต่ละช่วงเวลาเปลี่ยนแปลงไป

ชุมชนควรมีการกำหนดวาระของชุมชนเองให้มีพลังอำนาจทางการสื่อสาร และสามารถกำหนดเนื้อหาเรื่องราวของชุมชนร่วมกัน มากกว่าการเล่นประเด็นตามวาระที่กำหนดโดยสื่อมวลชนส่วนกลางซึ่งบางครั้งเนื้อหาเหล่านั้นมิได้เกี่ยวข้องกัน ห่างไกลจากตัวชุมชน ทั้งยังสร้างความขัดแย้งทางความคิด ก่อให้เกิดการเลือกข้างของคนในชุมชนมากกว่า

การสร้างความเชื่อมโยงในชุมชน อันเป็นการสร้างจิตใจที่ออกห่างจากการกักตุนในชุมชน เอลเวอโรเรสต์ โรเจอร์ (Everest M. Rogers, 1996 p. 99) กล่าวว่า ทุกระบบสังคมจำเป็นต้องมีกำหนดการของตนเอง และถ้าหากเป็นการจัดลำดับปัญหาต่างๆ ที่กำลังเผชิญหน้าอยู่ก็จะช่วยให้ตัดสินใจว่า สมควรที่จะเริ่มต้นทำอะไรก่อน ดังนั้นการจัดลำดับความสำคัญมีความจำเป็นอย่างยิ่งทั้งต่อชุมชนและสังคม (Every social system must have an agenda if it is to prioritize the problems facing to so that it can decide where to start work. Such prioritization is necessary for a community and for a society.) ชุมชนต้องสร้างวาระของชุมชนให้ตระหนักถึงภัยและภาวะวิกฤติที่ก่อนที่จะเหตุการณ์อันเลวร้ายจะก่อตัวแพร่กระจายไปทั้งชุมชนจนเป็นการแก้ไขที่สายเกินไป

กรณีที่น่าสนใจจากการเก็บรวบรวมข้อมูล คือ การที่มีคนในชุมชนจำนวนหนึ่งสงสัยเกี่ยวกับพฤติกรรมการทำเส้นทางน้ำ (River model) เพื่อปล่อยให้ น้ำที่กำลังท่วมไหลบ่ามาจากทางภาคเหนือผ่านเส้นทางแม่น้ำเจ้าพระยาก่อนลงสู่ทะเลนั้น ให้มาถูกกักเก็บในบริเวณ 4 จังหวัดในภาคกลาง ได้แก่ สิงห์บุรี อ่างทอง พระนครศรีอยุธยา และชัยนาท เพื่อป้องกันความเสียหายที่จะเกิดขึ้นกับกรุงเทพฯ โดยกล่าวอ้างว่า เพราะเป็นพื้นที่เขตเศรษฐกิจสำคัญ เมื่อมีความสงสัยเกิดขึ้น รายการ สามคนทงฟัง ประกอบด้วย อรุพงษ์ โกศล และวันชัย ได้เริ่มต้นเสวนากันผ่านรายการออกอากาศ จากนั้นทำการศึกษาโดยอาศัยเทคโนโลยี คือ การหาข้อมูลแผนที่ผ่านโปรแกรม Point Asia เพื่อศึกษาเส้นทางการเดินทางของน้ำ ดังที่กล่าวมาข้างต้น

สถานีวิทยุชุมชน อาจจะมีการเรียกชื่อต่างกันไป ขึ้นอยู่กับความพร้อมของชุมชน ความต้องการในการสร้างชื่อที่แตกต่างกันไประหว่างชุมชน เช่น ชื่อ วิทยุหมู่บ้าน นอกจากนี้ควรจะมีการเชื่อมโยงสัญญาณ ในการออกอากาศรายการในช่วงเวลาเดียวกันให้มีการสื่อสารเรื่องราวระหว่างชุมชนในจังหวัดเดียวกัน

การสร้างความหมายของวิทยุชุมชน ไม่มีกรอบอธิบายว่าจะต้องมีความอยู่รอดที่ไม่อาจจะสร้างรายได้เท่านั้น ควรมีกฎหมายชุมชน หมายถึง การสร้างเนื้อหาของกฎหมายในการปกครองท้องถิ่นและชุมชน ปกป้องชุมชนให้ปลอดภัยจากการรุกรานจากคนภายนอก ไม่เพียงเท่านั้น ยังต้องสร้างเกาะป้องกันการรุกรานของภัยอันตรายของสิ่งแวดล้อมที่หาทางออกไม่ได้ เพราะนอกจากชุมชนจะเรียนรู้วิธีป้องกันการสูญเสียทรัพยากรของตนเองได้

มากกว่าเรื่องอื่นๆ แล้ว ยังเป็นส่วนหนึ่งของการสร้างแนวทางของการเรียนรู้ภายในชุมชนเอง อย่างปลอดภัย

การสร้างแบรนด์ของตนเอง (Brand communication) ด้วยการค้นหาอัตลักษณ์ (Identity) เฉพาะตัวที่แน่นอน มีการกำหนดวาระข่าวสารของชุมชนเอง นำเสนอเนื้อหาในชุมชนอย่างมีประสิทธิภาพ สะท้อนปัจจัยในชุมชนเองโดยไม่การกำหนดรูปแบบของการสื่อสารที่เหมือนกับการนำเสนอเนื้อหาตามอย่างสื่อสารมวลชนทั่วไป อันทำให้วิทยุชุมชนได้เป็นแหล่งข้อมูลที่สำคัญอีกแหล่งหนึ่งที่ทำให้สื่อทั่วไปภายนอก หันมาสนใจ และขอข้อมูล

วิทยุชุมชน ณ วันนี้ ภายหลังจากการประกาศในราชกิจจานุเบกษา (26 กุมภาพันธ์ 2551) แล้ว ต้องปรับตัวเองในฐานะสื่อที่ทำหน้าที่สื่อภายในชุมชน ทำรายการให้นำมาสนใจ และให้ผู้คนในชุมชนเปิดรับฟังกัน จัดรายการกันเอง โดยมีเนื้อหาเป็นของตนเอง ในที่สุดก็ทำหน้าที่เป็นสถานีวิทยุซึ่งสร้างสรรค์ชุมชนของตนเองให้นำอยู่อย่างที่ได้ตั้งใจไว้ตั้งแต่ช่วงเริ่มต้น

วิทยุชุมชน คือ วิทยุ รายการวิทยุ และจินตนาการทางความคิดที่ก้าวไกลของคน ในกลุ่มชนเดียวกัน วัฒนธรรมเดียวกัน ภาษาเดียวกัน สนใจในเรื่องเดียวกัน และเข้าใจกัน

กลุ่มเป้าหมายที่ชัดเจนที่สุด คือ

1. ผู้ส่งสาร (Sender) คือ ผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้น รับรู้เรื่องราวในสถานที่นั้น เข้าใจระบบวิถีชีวิตวัฒนธรรม ความเป็นอยู่ รู้จักผู้คน ตลอดจนความเป็นมาของผู้คนในบริเวณนั้น เข้าใจและวิเคราะห์สถานการณ์ที่เกิดขึ้นในบริเวณนั้นได้ มีทักษะในการพูดที่สามารถสื่อสาร แล้วสร้างความเข้าใจทางภาษาได้อย่างดี มีประสบการณ์ในศิลปวัฒนธรรมชุมชน รวมถึงการฟังเพลงหรือเลือกเพลงที่ใช้ประกอบรายการได้เป็นอย่างดี นอกจากนี้ยังเข้าใจกลุ่มคนฟัง รู้จักที่จะเลือกจัดรายการ เปิดเพลงตามความสนใจของคนฟัง รวมทั้งต้องมีวิธีการที่จะเรียนรู้แนวทางการพัฒนารายการ เทคนิคการใช้เสียง เทคนิคการควบคุมเครื่องมือในการจัดรายการ หรือเรียนรู้เพิ่มเติมเพื่อหาเนื้อหาแปลกใหม่ๆ มาออกอากาศเป็นความรู้ หรือนำเรื่องราวจากภายนอกเพิ่มเติมกระบวนทัศน์ ความคิด และสร้างความเข้าใจสู่คนฟังรายการได้

2. ผู้รับสาร (Receiver) อยู่ในบริเวณพื้นที่ซึ่งสามารถเปิดรับฟังคลื่นวิทยุชุมชนได้ สนใจในเรื่องราวทั้งภายในชุมชน และภายนอกชุมชน พร้อมทั้งจะแสดงความคิดเห็น และได้รับการกระตุ้นจากผู้ส่งสารให้สามารถเรียนรู้จนเกิดแนวคิดที่มีประสิทธิภาพในการดำรงชีวิตอยู่ได้ในทางการเมือง เศรษฐกิจ สังคม และชุมชนของตนเองได้อย่างสันติสุข
3. ช่างเทคนิค (Technician) เป็นตัวจักรสำคัญที่ไม่ใช่เพียงผู้ทำหน้าที่ในการควบคุมเครื่องเสียง หรือเปิดปิดอุปกรณ์ภายในสถานีวิทยุเท่านั้น หากแต่ควรจะต้องเฝ้าหาความรู้ทางด้านเทคโนโลยีการสื่อสาร สนใจการเปลี่ยนแปลงทางการสื่อสารและพัฒนาเครื่องมือ ซ่อมบำรุงเครื่องมือ จัดวางระบบอุปกรณ์ จัดระเบียบห้องออกอากาศให้น่าอยู่ สะอาด เพื่อให้เจ้าหน้าที่ต่อสุภาพของผู้จัดรายการและผู้มาเยือน สามารถพัฒนาอุปกรณ์ให้เชื่อมโยงรายการสด รายการที่อยู่ในเวทียบรรยายวิชาการของสถาบันการศึกษา หรือการส่งสัญญาณออกสู่ระบบการสื่อสารโลกผ่านทางเครือข่ายอินเทอร์เน็ต (Networking system)
4. เนื้อหารายการ (Content) ชุมชนต้องมีจุดยืนและข้อสัดยในการสร้างรายการเพื่อให้เกิด Robust consumer หรือผู้บริโภคที่เข้มขันทางความคิด โดยเฉพาะความกล้าที่จะเปิดรับเรื่องราวจากนานาประเทศ ไม่คล้อยตามสื่อในประเทศ กล้าวิเคราะห์ สังเคราะห์มากกว่าเชื่อความคิดด้านใดด้านหนึ่งในทันที ไม่นำเรื่องราวหรือหัวข้อสนทนาภายนอกเล่าโดยไม่มีการบวกรวดตรวจสอบเนื้อหาที่ดี มีความเป็นกลางอย่างที่สุด พร้อมระลึกถึงพลังของสื่อเสมอ รวมถึงอาศัยความพร้อมด้วยการสำรวจความต้องการ ในการรับฟังเนื้อหารายการแบบใดที่ทำให้ผู้คนในชุมชนได้สัมผัสตาอ้าปาก มีรายได้เพิ่มขึ้น หรือแก้ไขปัญหให้กับชุมชนได้ทันท่วงที หากมีเหตุการณ์เกิดขึ้น ณ จุดใด คนที่อยู่ตรงจุดนั้นสามารถเป็น ผู้สื่อข่าว โทรศัพท์ หรือส่งข้อความแจ้งเข้ามายังรายการได้ทันท่วงที ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นผู้ที่อยู่ในแวดวงวิทยุเท่านั้น แต่เป็นใครก็ได้ที่เป็นตัวกลางในการสื่อสารแบบฉับพลัน

ทั้งผู้ส่งสาร ผู้รับสารและช่างเทคนิค ต้องมีกระบวนการในการถ่ายทอดความรู้ ความเข้าใจระหว่างกันในรูปแบบการสนทนา (Dialogue) โดยงานวิจัยครั้งต่อไปต้องส่งเสริมชุมชนที่มีความพร้อมและความตั้งใจในการเรียนรู้ พัฒนาตัวเอง 4 ชั้น ในระหว่างการสนทนาแลกเปลี่ยนเรียนรู้ร่วมกัน ได้แก่

ขั้นที่ 1 Good idea ทุกคนเสนอ แสดงความคิดเห็น และประเด็นของตนเองอย่างเป็นอิสระ โดยมีการควบคุมเวลาให้อยู่ในช่วงเวลาที่กำหนด ผู้ที่ทำหน้าที่ในกระบวนการจะส่งเสริมด้วยคำพูดว่า ดี ดีมาก ตอบรับ หรือพยักหน้า มีความตั้งใจในการฟัง บันทึกเสียง บันทึกวิดีโอและจดบันทึก

ขั้นที่ 2 Good practice เป็นเทคนิค วิธีการ ขั้นตอนดำเนินงาน หรือกระบวนการที่มีการประยุกต์จากกรณีศึกษาที่ดีที่สุด ในเรื่องของวิทยุชุมชนนั้น ไม่จำเป็นที่จะต้องเป็นสื่อวิทยุชุมชนด้วยกันก็ได้ แต่เป็นการแลกเปลี่ยนกรณีศึกษาที่น่าสนใจในด้านการกระตุ้นการเรียนรู้ในกลุ่มนับตั้งแต่ระดับผู้บริหาร ผู้ปฏิบัติ และผู้ได้รับการตอบสนอง หรืออาจจะเป็นการแลกเปลี่ยนเรียนรู้ระหว่างกัน เช่น การดูงาน หรือการเชิญมาบรรยาย

ขั้นที่ 3 Local best practice การเข้าไปทำความรู้จักกับกรณีศึกษาที่ดีที่สุดในการสนทนาด้วยกัน เพื่อเป็นการสร้างเครือข่ายเชื่อมโยงและค้นหาศักยภาพ อัตลักษณ์ของแต่ละชุมชน จนกลายเป็นเครือข่ายการเรียนรู้ ภายใต้เทคโนโลยีอันทันสมัย และจะส่งเสริมพลังให้กับชุมชนในการเรียกร้องระดับท้องถิ่น ภูมิภาคและระดับประเทศ

ขั้นที่ 4 Industry best practice กรณีศึกษาที่ดีที่สุดในระดับอุตสาหกรรม เป็นการเข้าถึงกลุ่มทุนขนาดใหญ่ที่มีความพร้อมทางด้านทุน บุคลากร และเทคโนโลยี ในวันนี้ชุมชนอยู่อย่างโดดเดี่ยวไม่ได้ และปิดกั้นการไหลบ่าของกระแสนิยมไม่ได้เช่นเดียวกัน วิธีที่จะทำให้วิทยุชุมชนอยู่ได้อย่างยั่งยืน คือ การเปิดใจยอมรับ และกล้าตั้งเตือนกลุ่มทุนในฐานะกัลยาณมิตรให้เปลี่ยนแปลงเพื่อรักษาคนในชุมชน อันจะส่งผลต่อภาพลักษณ์ ความซื่อสัตย์ในตราสินค้า ทั้งนี้การสื่อสารเป็นตัวจักรสำคัญ ขณะเดียวกันการขับเคลื่อนฐานความรู้โดยอาศัยสื่อวิทยุจะต้องเข้าถึงกลุ่มนี้ด้วยเช่นเดียวกัน หากภาคอุตสาหกรรมเข้าใจขอมนำมาซึ่งการสนับสนุน และการส่งเสริมสิทธิในการสื่อสารด้วยเช่นเดียวกัน

ภาคผนวก

ภาคเหนือ

1. วิทยุชุมชนคนเมืองปาย เอฟเอ็ม 103 MHz อ. ปาย จ.แม่ฮ่องสอน
เก็บข้อมูลวันที่ 3-5 มีนาคม 2550

- 1) นายเกรียงศักดิ์ คำหอม
- 2) นายพงษ์พัฒน์ อินตา ตำแหน่ง หัวหน้าสถานีวิทยุ
- 3) นายอดิศักดิ์ อ่างโชติ
- 4) นายธัญชัย
- 5) นายสุพร บำรุง (หัวหน้าผู้ดำเนินรายการ)

คณะทำงานองค์การเครือข่ายเสริมสร้างศักยภาพความเข้มแข็งชุมชนเมืองปาย

1. นางอาภรณ์ แสงโชติ ประธานองค์กร
2. ร.ต.ต. สุตวัฒน์ สุวรรณชิน รองประธานองค์กร
3. นายเกศ ศรีบุญธา รองประธานองค์กร/ เครือข่ายทอผ้า
4. นายอารีย์ เจตนดำรงเลิศ ผู้ประสานงาน
5. นายอำพัน ปรีชาวิชัยกุล ฝ่ายวิชาการ
6. นายยรรยงค์ ยาดิ เลขานุการ
7. นายสุพร บำรุง ฝ่ายประชาสัมพันธ์
8. นางสาวระวีวรรณ เอกา เลขานุการ
9. นางศรีพรรณ ชันทอง เทร่ญญิก
10. นายโกศล เซ่งเลขา กรรมการ
11. สจ.วิศรุต สุแอ กรรมการ
12. นายเกรียงศักดิ์ คำหนู เครือข่ายเกษตรชีวภาพ
13. นายณรงค์ ศิริอังก์ เครือข่ายวิทยุชุมชน
14. นายอำพัน ปรีชาวิชัยกุล เครือข่าย ดิน น้ำ ป่า
15. นางบุญช่วย สุขแก้ว เครือข่ายอาหารพื้นเมือง

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล หมู่บ้านแม่เย็น ต.แม่ฮี้ อ.ป่าเย็บ.แม่ฮ่องสอน

- 1) นางขวัญเยี่ยม มูลดำ อายุ 31 ปี อาชีพค้าขาย
- 2) นายเฉลิม มูลดำ อายุ 40 ปี ทำงานโรงพยาบาลป่าเย็บ
- 3) นายนวล เดชพงษ์ อายุ 73 ปี เกษตรกร
- 4) นางสาวใจ พันตา อายุ 40 ปี ชาวบ้าน

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล หมู่บ้านทรายขาว ต.แม่ฮี้ อ.ป่าเย็บ.แม่ฮ่องสอน

- 1) นางบัวทอง ตานัน อายุ 51 ปี อาชีพค้าขาย
- 2) นางศรีวิสัย หนานคำ อายุ 60 ปี
- 3) นางจันทร์ทิพย์ วิชัยยา
- 4) เด็กชายจักรพงษ์ ทองจันดี อายุ 12 ปี
- 5) นางรจนา ปัญญาจตุต อายุ 61 ปี
- 6) นางนุชรา ปัญญาจตุต อายุ 35 ปี อาชีพครู

รายชื่อผู้ให้ข้อมูลหมู่บ้านศรีดอน ต.เวียงเหนือ อ.ป่าเย็บ.แม่ฮ่องสอน

- 1) นางเฉลียว ปาละ อายุ 66 ปี
- 2) นายอภัย ผ่องพันธ์ อายุ 66 ปี ประธานกรรมการอำนวยการธนาคารสมอง
- 3) นางจันทร์หอม ผ่องพันธ์ อายุ 62 ปี
- 4) นางทรงศรี คลองดีคา อายุ 57 ปี อาชีพขายไข่ปิ้ง
- 5) นางสุรีพร หลักดี อายุ 34 ปี แม่ค้าขายขนม
- 6) นายจรัส หน่อคำ อายุ 35 ปี อาชีพพ่อค้า

รายชื่อชาวบ้านที่ให้ข้อมูลที่หมู่บ้านตาล 7 ตำบล (หมู่บ้านไทใหญ่) ต.เวียงเหนือ อ.ป่าเย็บ

จ.แม่ฮ่องสอน

- 1) นายสิงห์ทอง นานตง อายุ 43 ปี อาชีพเกษตรกร
- 2) นางเดือน ถือศักดิ์ อายุ 30 ปี อาชีพเกษตรกร
- 3) นางสาวดาวเรือง ถือศักดิ์ อายุ 39 ปี
- 4) นายวัน ตาลสม อายุ 39 ปี อาชีพเกษตรกร
- 5) นางอารี ไอบนย อายุ 50 ปี อาชีพเกษตรกร
- 6) นานประสงค์ ศิริ อายุ 41 ปี อาชีพเกษตรกร

7) นายเพชร คำปิ่น อายุ 55 ปี อาชีพเกษตรกร

8) นางคำ สุนันตรี อายุ 58 ปี อาชีพเกษตรกร

2. **วิทยุชุมชนคนขุนยวม 98.25 MHz ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน เก็บข้อมูล**
วันที่ 14 กรกฎาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายสังเวียน ดวงสุภา อายุ 52 ปี อาชีพรับราชการครู อยู่บ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.

ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 เบอร์ 089-2643031

2. นางเทียมจันทร์ ดวงสุภา อายุ 46 ปี อาชีพรับราชการครู อยู่บ้านเลขที่ 802 ม. 1 ต.

ขุนยวม อ.ขุนยวม จ.แม่ฮ่องสอน 58140 เบอร์ 089-2643031

3. นางสาวพิณ โยธา อายุ 57 ปี ผู้ประสานงานของสถานีวิทยุชุมชนคนขุนยวม อยู่

บ้านเลขที่ 50 ม.1 ต.ขุนยวม อ.ขุนยวม จ. แม่ฮ่องสอน เบอร์ 0848109617

3. **จุดปฏิบัติการเตรียมความพร้อมวิทยุชุมชนเสียงเสริมสร้างพลังคนพิการเชียงใหม่**
101.25 MHz ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่ เก็บข้อมูลวันที่ 15 กรกฎาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายอุ๊ด เขียวทอง อายุ 55 ปี อาชีพหมอนวดโบราณและเป็นผู้ก่อตั้งสถานีวิทยุ

บ้านเลขที่ 9 ต.ช้างเผือก อ.เมือง จ.เชียงใหม่

2. นายสมคิด ใจชื่อ อายุ 25 นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ เป็นนักจัดรายการ

วิทยุ

3. นายนิเวศน์ อินทาสาร อายุ 33 ปี ประกอบอาชีพอิสระร้องเพลง นักจัดรายการวิทยุ

4. นายภรากร คำเดช อายุ 22 ปี นักศึกษามหาวิทยาลัยราชภัฏเชียงใหม่ นักจัดรายการ

วิทยุ

4. **วิทยุชุมชนคนเหนือเขื่อน 90.75 MHz ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่**
เก็บข้อมูล ระหว่างวันที่ 15-16 กรกฎาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายบุญจันทร์ จันทร์หม้อ อายุ 52 ปี อาชีพรับราชการครู อยู่บ้านเลขที่ 16 ม.5 ต.ฮอด

อ. ฮอด จ.เชียงใหม่ เบอร์ 089-5549816

2. นายหนาน แก้วมี อายุ 58 ปี บ้านเลขที่ 99 ม. 5 ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่

3. นายภิรมณ์ ประสานสุข อายุ 70 กว่าปี (พ่อครูจิม) จัดรายการรอบค้วรอบคูน
4. นายบุญศรี จินะ อายุ 40 ปี เป็นนักจัดรายการวิทยุ อยู่บ้านเลขที่ 10/1 ม. 5 ต.ฮอด อ. ฮอด จ.เชียงใหม่

5. **วิทยุชุมชนคนเมืองลี 103.75 MHz ต.ลี อ.ลี จ.ลำพูน**
เก็บข้อมูล วันที่ 16 กรกฎาคม 2550
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายเสน่ห์ จินาจันทร์
2. นางมาลี อินตะเทพ
3. นายถาวร สามภูศรี อาชีพทนายความ
4. นางอรภาวรรณ ไชยวงศ์

6. **วิทยุชุมชนคนดอยหลังถ้ำ 100.25 MHz ต.ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน**
เก็บข้อมูล วันที่ 16 – 17 กรกฎาคม 2550
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายธนา ยะโสภา อายุ 50 ปี กำนัน ต. ศรีเตี้ย อ.บ้านโฮ่ง จ. ลำพูน
2. นายพุทธชาติ ศิริรักษ์ อายุ 48 ปี นักจัดรายการวิทยุ อยู่บ้านเลขที่ 267 ม.3 ต.บ้านโฮ่ง อ.บ้านโฮ่ง จ.ลำพูน เบอร์สถานีวิทยุ 053-578255

ภาคกลาง

7. **วิทยุชุมชนคนเมืองสิงห์ เอฟ.เอ็ม. 104.00 MHz**
เก็บข้อมูลวันที่ 10 มีนาคม 2550-12 มีนาคม 2550
รายชื่อผู้ให้ข้อมูลจังหวัดสิงห์บุรี

1. นายกุลพงษ์ ธรรมโชติ (พี่อ้อย)
2. นายต่อศักดิ์ เฉลิมนิม อายุ 30 ปี อาชีพขายของ
3. นายวิกิจ นาคประสิทธิ์ (พี่ติว) อายุ 31 ปี อาชีพครู
4. นายบุญสืบ บุคดาดี ทนายความชั้นหนึ่ง
5. นางพรสวรรค์ บุคดาดี (ภรรยา)
6. นายสมชาย นกเทศ (พี่ใหญ่) พ่อค้าขายปួយ
7. นายวิโรจน์ ดีละม้าย อายุ 33 ปี

8. นายสีงามละม่อม อาชีพขับรถโดยสาร

9. นายวันชัย ตระกูลเขียว อายุ 51 ปี

10. นายโกศล ชันติธรรม

8. จุดปฏิบัติการเรียนรู้อิทธิพลชุมชนเกษตรวิทย FM 92.25 MHz ต.เทวราช อ.ไชโย

จ.อ่างทอง เก็บข้อมูล วันที่ 13 มีนาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายเสถียร จันทร อายุ 57 ปี

2. นายสุธีร์ ประเสริฐศรี ทำงานประชาคม

3. นายวัลลพ มาลัยหอม อายุ 43 ทำไฟฟ้า

4. นายกฤษณา นาคประวิทย์ อายุ 47 ปี อาชีพรับเหมามา

5. อินมาม (นายจรัส อยู่สุข หวังเสง) อายุ 77 ปี

9. จุดปฏิบัติการ จ. นครนายกโครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML) ม.2

ต.ป่าพะ อ.บ้านนา จ.นครนายก เก็บข้อมูล วันที่ 14 มีนาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. ผู้พันปฏิยุทธ์ ทรายทอง ประธานโครงการพัฒนาค่ายคุณภาพชุมชน (SML)

2. นางชุติมา ผดุงธรรม อายุ 55 ปี (อาชีพเกษตรกร)

3. นางวิมลภรณ์ พฤษมาศ อายุ 57 ปี (อาชีพค้าขาย)

4. นายสงิง บุญล้ำ อายุ 63 ปี (อาชีพเกษตรกร)

5. นายยงยศ สุขเย็น อายุ 65 ปี (อาชีพค้าขาย)

6. นายสมควร แคล้วกระโทก อายุ 43 ปี

7. ผู้ใหญ่บ้านคณิต เอกศิริ อายุ 56 ปี

ภาคตะวันออก

10. จุดปฏิบัติการเรียนรู้อิทธิพลชุมชนบ้านจำรุง เอฟ.เอ็ม. 103.75 MHz หมู่บ้านจำรุง
อ. แกลง จ.ระยอง เก็บข้อมูลวันที่ 31 มีนาคม 2550 - 1 เมษายน
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล
1. ผู้ใหญ่ชาติชาย เหลืองเจริญ อายุ 46 ปี
  2. นายสำเร็จ ดินาม อาชีพทำสวนยางพารา
  3. นายมานพ กว้างขวาง อบต.
  4. ผู้ใหญ่เขียน ผลงาม อายุ 65 ปี
  5. นายธงชัย บุญให้ ทำสวนยาง
  6. นายกำพล แม่นหมาย อายุ 46 ปี อาชีพทำสวนยางพารา
  7. นางกฤษณา บุญให้ อายุ 68 ปี อาชีพทำสวนยางพารา
  8. นายประจวบ ตั้งมั่น อายุ 48 ปี เกษตรกร
  9. นายประเดิม ดินาม อาชีพทำสวนยางพารา
  10. นายเกษม ผลงาม อายุ 60 ปี เกษตรกร
  11. นางยง กว้างขวาง อายุ 59 ปี อาชีพทำสวนยางพารา
  12. นางสาวน ดินาน อายุ 70 ปี อาชีพทำสวนยางพารา
11. วิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้อิทธิพลชุมชนบางสระแก้ว เอฟ.เอ็ม. 102.25 MHz
ต.บางสระแก้ว อ. แหลมสิงห์ จ.จันทบุรี เก็บข้อมูล วันที่ 1- 2 เมษายน 2550
รายชื่อผู้ให้ข้อมูล
1. ดาบตำรวจบุญญาวัดณ์ กระทุ้มเขต (หัวหน้าสถานีวิทยุเพื่อทดลองเรียนรู้อิทธิพลชุมชน
บางสระแก้ว)
  2. ผู้ใหญ่วิทย์ เวชศิลป์
  3. นางเกศแก้ว ฉลองธรรม อายุ 43 ปี อาชีพเย็บผ้ารับจ้าง
  4. นางบังอร สังเกต อายุ 55 ปี อาชีพประมง
  5. นางดี สายทอง อายุ 69 ปี
  6. นางจันทิมา สำอางค์ อายุ 35 ปี อาชีพประมง
  7. นายสง่า กุศลสง อายุ 63 ปี อาชีพทำงานทั่วไป
  8. นายมานพ เดิมบางปิด (พี่หนุ่ม) อายุ 45 ปี อาชีพค้าขาย
  9. นายมั่ง ใจชื่น

ภาคใต้

12. วิทยุเครดิตยูเนี่ยน 105.75 MHz ต.ท่าสะท้อน อ.พุนพิน จ.สุราษฎร์ธานี
เก็บข้อมูล วันที่ 25 พฤษภาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายลำยอง บุญลพ
2. นายวัฒน์ นมะ

13. วิทยุชุมชนคนรามัญ 105.5 MHz ต.วังอ่าง อ.ชะอวด จ.นครศรีธรรมราช
เก็บข้อมูล วันที่ 26 พฤษภาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. ผู้ใหญ่อนัน แก้วรักษ์
2. นางบุญธรรม ตะลาศิริ
3. นางจำเริญ ชลาน
4. นายสุทิน อามชุม
5. นายอาทิตย์ กาญจศิริ
6. นายสุธรรม คงสุข
7. นายโกศล พิทักษ์
8. นายอุทัย จรุงรัตน์
9. นายหนู พิทักษ์ อายุ 77 ปี
10. นายประชา

14. วิทยุชุมชนคนรักธรรม 101.00 MHz ต.ควนรู อ.รัตภูมิ จ.สงขลา
เก็บข้อมูล วันที่ 27 พฤษภาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นายศิริพล สัจจาพันธ์
2. นายปาฏิหาริย์ บุญรัตน์
3. นายเฟื่อง สมศรี

15. วิทญฺุชฌมชนคคองประสงค้ 93.0 MHz ต.คคองประสงค้ อ.เมืองกระบี่ จ.กระบี่
เก็บข้อมูล วันที่ 27-28 พฤษภาคม 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

1. นางสุพรรณิ บุตรหน้า หัวหน้าสถานีวิทยุ
2. นายสุชาติ บุตรหน้า

ภาคอีสาน (ไม่ได้บันทึกข้อมูลผู้ให้สัมภาษณ์ทุกคน)

16. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทญฺุชฌมชนคนด่านซ้าย ตำบลด่านซ้าย อำเภอเมือง
จังหวัดเลย เก็บข้อมูลวันที่ 14 - 15 เมษายน 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

นายเดชา สายบุญตั้ง

17. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทญฺุชฌมชนภูมิปัญญาคนพิมาย วัดเดิม ต.โน
เมือง อ.พิมาย จ. นครราชสีมา 30110 เก็บข้อมูลวันที่ 15 - 16 เมษายน 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

นายสันทนา ธรรมสโรจน์

18. จุดปฏิบัติการเรียนรู้สถานีวิทญฺุชฌมชนคนไทโส้ วัดเหนือชุมชน บ้านน้อยสันติ
ม.6 ต.กุสุมาลย์ อ.กุสุมาลย์ จ.สกลนคร 47210
เก็บข้อมูลวันที่ 17 - 18 เมษายน 2550

รายชื่อผู้ให้ข้อมูล

นายสุระคนธ์ พลอาสา

พระราชบัญญัติ

การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

พ.ศ. ๒๕๕๑

ภูมิพลอดุลยเดช ป.ร.

ให้ไว้ ณ วันที่ ๒๖ กุมภาพันธ์ พ.ศ. ๒๕๕๑

เป็นปีที่ ๖๑ ในรัชกาลปัจจุบัน

พระบาทสมเด็จพระปรมินทรมหาภูมิพลอดุลยเดช มีพระบรมราชโองการโปรดเกล้าฯ ให้ประกาศว่า

โดยที่เป็นการสมควรมีกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พระราชบัญญัตินี้มีบทบัญญัติบางประการเกี่ยวกับการจำกัดสิทธิและเสรีภาพของบุคคล ซึ่งมาตรา ๒๘ ประกอบกับมาตรา ๓๒ มาตรา ๓๓ มาตรา ๓๕ มาตรา ๓๖ มาตรา ๔๑ มาตรา ๔๓ มาตรา ๔๕ มาตรา ๔๖ และมาตรา ๔๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย บัญญัติให้กระทำได้โดยอาศัยอำนาจตามบทบัญญัติแห่งกฎหมาย

จึงทรงพระกรุณาโปรดเกล้าฯ ให้ตราพระราชบัญญัติขึ้นไว้โดยคำแนะนำและยินยอมของ สภานิติบัญญัติแห่งชาติ ดังต่อไปนี้

มาตรา ๑ พระราชบัญญัตินี้เรียกว่า “พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ พ.ศ. ๒๕๕๑”

มาตรา ๒ พระราชบัญญัตินี้ให้ใช้บังคับตั้งแต่วันถัดจากวันประกาศในราชกิจจานุเบกษา เป็นต้นไป

มาตรา ๓ ให้ยกเลิก

- (๑) พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ พ.ศ. ๒๔๘๘
- (๒) พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (ฉบับที่ ๒) พ.ศ. ๒๕๐๒
- (๓) พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (ฉบับที่ ๓) พ.ศ. ๒๕๒๑
- (๔) พระราชบัญญัติวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ (ฉบับที่ ๔) พ.ศ. ๒๕๓๐

มาตรา ๔ ในพระราชบัญญัตินี้

“กิจการกระจายเสียง” หมายความว่า กิจการกระจายเสียงตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“กิจการโทรทัศน์” หมายความว่า กิจการโทรทัศน์ตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“กิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่ใช้คลื่นความถี่” หมายความว่า กิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ซึ่งต้องขอรับการจัดสรรคลื่นความถี่ตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“กิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่” หมายความว่า กิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ซึ่งไม่ต้องขอรับการจัดสรรคลื่นความถี่ตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“โครงข่าย” หมายความว่า ระบบการเชื่อมโยงของกลุ่มเครื่องส่งหรือถ่ายทอดสัญญาณเสียงหรือภาพที่ผู้ประกอบการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ใช้ในการส่งข่าวสารสาธารณะหรือรายการจากสถานีไปยังเครื่องรับ ไม่ว่าจะโดยสื่อตัวนำที่เป็นสาย คลื่นความถี่ แสง คลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าหรือสื่อตัวนำอื่นใด

“เจ้าของโครงข่าย” หมายความว่า บุคคลที่มีโครงข่ายเป็นของตนเองหรือผู้มีสิทธิในการดำเนินกิจการโครงข่าย ไม่ว่าจะเป็นผู้ประกอบการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์หรือไม่ก็ตาม

“สถานี” หมายความว่า สถานที่ที่ใช้สำหรับทำการส่งข่าวสารสาธารณะหรือรายการของการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ ไม่ว่าจะเป็นการส่งผ่านโครงข่ายของตนเองหรือของผู้อื่นก็ตาม

“กองทุน” หมายความว่า กองทุนพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์เพื่อประโยชน์สาธารณะตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“แผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์” หมายความว่า แผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“คลื่นความถี่” หมายความว่า คลื่นวิทยุหรือคลื่นแอสตเซียนซึ่งเป็นคลื่นแม่เหล็กไฟฟ้าที่มีความถี่ต่ำกว่าสามล้านเมกะเฮิร์ตซ์ลงมาที่ถูกแพร่กระจายในที่ว่างโดยปราศจากสื่อที่ประดิษฐ์ขึ้น

“คณะกรรมการ” หมายความว่า คณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

“กรรมการ” หมายความว่า กรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติ

“สำนักงาน” หมายความว่า สำนักงานคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติ

“เลขาธิการ” หมายความว่า เลขาธิการคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติ

“พนักงานเจ้าหน้าที่” หมายความว่า ผู้ซึ่งคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติแต่งตั้งให้ปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๕ ให้คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งพนักงานเจ้าหน้าที่และออกประกาศเพื่อปฏิบัติการตามพระราชบัญญัตินี้

ประกาศคณะกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้ต้องจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้ที่มีส่วนเกี่ยวข้องด้วย

ประกาศนั้นเมื่อประกาศในราชกิจจานุเบกษาแล้วให้ใช้บังคับได้

มาตรา ๖ ให้นายกรัฐมนตรีรักษาการตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด ๑

การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๗ ผู้ใดประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ต้องได้รับใบอนุญาตจากคณะกรรมการตามความในหมวดนี้

ให้คณะกรรมการมีอำนาจกำหนดลักษณะกิจการที่ไม่ถือเป็นการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ตามพระราชบัญญัตินี้

มาตรา ๘ ผู้ขอรับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ต้องเป็นบุคคลสัญชาติไทยและไม่อยู่ในระหว่างถูกสั่งพักใช้ใบอนุญาตหรือถูกเพิกถอนใบอนุญาตมาแล้วยังไม่ครบสามปี

มาตรา ๙ ใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เป็นสิทธิเฉพาะตัวของผู้ได้รับใบอนุญาตจะโอนแก่กันมิได้

ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์จะต้องประกอบกิจการด้วยตนเอง การแบ่งเวลาให้ผู้อื่นดำเนินรายการให้กระทำได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้กำหนด

ส่วนที่ ๑

กิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่ใช้คลื่นความถี่

มาตรา ๑๐ ใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์โดยใช้คลื่นความถี่มีสามประเภทดังนี้

(๑) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ ได้แก่ ใบอนุญาตที่ออกให้สำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการบริการสาธารณะ แบ่งเป็นสามประเภท

(ก) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่หนึ่ง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการส่งเสริมความรู้ การศึกษา ศาสนา ศิลปะและวัฒนธรรม วิทยาศาสตร์เทคโนโลยีและสิ่งแวดล้อม การเกษตร และการส่งเสริมอาชีพอื่น ๆ สุขภาพ อนามัย กีฬา หรือการส่งเสริมคุณภาพชีวิตของประชาชน

(ข) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สอง ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อความมั่นคงของรัฐหรือความปลอดภัยสาธารณะ

(ค) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สาม ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อการกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อส่งเสริมความเข้าใจอันดีระหว่างรัฐบาลกับประชาชนและรัฐสภากับประชาชน การกระจายข้อมูลข่าวสารเพื่อการส่งเสริมสนับสนุนในการเผยแพร่และให้การศึกษาแก่ประชาชนเกี่ยวกับการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข บริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะแก่คนพิการ คนด้อยโอกาส หรือกลุ่มความสนใจที่มีกิจกรรมเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือบริการข้อมูลข่าวสารอันเป็นประโยชน์สาธารณะอื่น

(๒) ใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชน ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการที่มีวัตถุประสงค์เช่นเดียวกับการประกอบกิจการบริการสาธารณะ แต่ต้องเป็นประโยชน์ตามความต้องการของชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการ

(๓) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจ ได้แก่ ใบอนุญาตสำหรับการประกอบกิจการตามวัตถุประสงค์ของผู้ประกอบกิจการเพื่อแสวงหากำไรในทางธุรกิจ ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด อย่างน้อยแบ่งเป็นสามประเภท

(ก) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับชาติ ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่ให้บริการครอบคลุมทุกภาคของประเทศ

(ข) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับภูมิภาค ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่การให้บริการในกลุ่มจังหวัด

(ค) ใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับท้องถิ่น ออกให้สำหรับกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีพื้นที่การให้บริการในจังหวัด

มาตรา ๑๑ ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ ต้องเป็น

(๑) กระทรวง ทบวง กรม องค์กรอิสระตามรัฐธรรมนูญ องค์กรปกครองส่วนท้องถิ่น องค์กรมหาชน หรือหน่วยงานอื่นใดของรัฐที่มีใช้รัฐวิสาหกิจ ซึ่งมีหน้าที่ตามกฎหมายหรือมีความ

จำเป็นต้องดำเนินกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

(๒) สมาคม มูลนิธิ หรือนิติบุคคลอื่นที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยไม่แสวงหากำไรในทางธุรกิจ ซึ่งมีความเหมาะสมกับการประกอบกิจการบริการสาธารณะตามลักษณะและหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

(๓) สถาบันอุดมศึกษาเพื่อการใช้ประโยชน์ด้านการเรียนการสอนหรือการเผยแพร่ความรู้สู่สังคมตามลักษณะและหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๑๒ ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชน ต้องเป็นสมาคม มูลนิธิ นิติบุคคลอื่นที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย ซึ่งไม่ใช่หน่วยงานของรัฐและมีวัตถุประสงค์ในการดำเนินกิจการเพื่อประโยชน์สาธารณะโดยไม่แสวงหากำไรในทางธุรกิจ หรือกลุ่มคนในท้องถิ่นที่ไม่เป็นนิติบุคคล ซึ่งรวมตัวกันเพื่อสร้างความเข้มแข็งให้แก่ชุมชน ทั้งนี้ ต้องมีความเหมาะสมกับการประกอบกิจการบริการชุมชนตามลักษณะที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ในการกำหนดลักษณะตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการคำนึงถึงประโยชน์ในการส่งเสริมการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ให้เป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพสามารถตอบสนองความต้องการที่หลากหลายของประชาชนในชุมชนหรือในท้องถิ่น รวมทั้งป้องกันการครอบงำการประกอบกิจการดังกล่าว

มาตรา ๑๓ ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจต้องเป็นนิติบุคคลที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทย และต้องมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่นต้องเป็นนิติบุคคลที่ผู้ถือหุ้นอันเป็นทุนหรือที่ผู้ลงทุนไม่น้อยกว่าหนึ่งในสามมีภูมิลำเนาอยู่ในเขตภูมิภาคหรือท้องถิ่นนั้น แล้วแต่กรณี และต้องมีฐานะทางการเงินมั่นคง มีระบบการตรวจสอบบัญชี และมีลักษณะอื่นใด ซึ่งประกันความมั่นคงในการประกอบกิจการ ทั้งนี้ ตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

(๒) ผู้ขอรับใบอนุญาตประกอบกิจการประเภทอื่นนอกจาก (๑) ต้องเป็นรัฐวิสาหกิจหรือบริษัทที่จัดตั้งขึ้นตามกฎหมายไทยที่มีวัตถุประสงค์หลักเพื่อประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๑๔ ผู้ขอรับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๑ (๒) และ (๓) และมาตรา ๑๒ นอกจากมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๘ แล้ว ต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามดังต่อไปนี้

(๑) บุคคลผู้มีอำนาจกระทำการผูกพันผู้ขอรับใบอนุญาตต้องมีสัญชาติไทย

(๒) ไม่มีกรรมการหรือบุคคลผู้มีอำนาจกระทำการผูกพันผู้ขอรับใบอนุญาตที่เคยเป็นกรรมการหรือบุคคลผู้มีอำนาจกระทำการผูกพันของผู้รับใบอนุญาตอื่น ซึ่งถูกเพิกถอนใบอนุญาตอันเป็นผลมาจากการบริหารกิจการของผู้นั้นและระยะเวลาการถูกเพิกถอนใบอนุญาตยังไม่ครบกำหนดสามปี

มาตรา ๑๕ ผู้ขอรับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๑ นอกจากต้องมีคุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๘ และตามมาตรา ๑๔ แล้วต้องมีคุณสมบัติ ดังต่อไปนี้

(๑) เป็นนิติบุคคลซึ่งมีบุคคลผู้มีสัญชาติไทยลงทุนหรือถือหุ้นอันเป็นทุนไม่น้อยกว่าสามในสี่ของทุนทั้งหมดของนิติบุคคลนั้น

(๒) เป็นนิติบุคคลซึ่งมีบุคคลผู้มีสัญชาติไทยมีอำนาจตามกฎหมายหรือตามข้อบังคับหรือตามข้อตกลงในการออกเสียงลงคะแนนไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนคะแนนเสียงที่มีสิทธิออกเสียงทั้งหมดของนิติบุคคลนั้น

ในกรณีผู้ขอรับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๑ เป็นบริษัท กรรมการไม่น้อยกว่าสามในสี่ของจำนวนกรรมการทั้งหมดและกรรมการผู้มีอำนาจกระทำการผูกพันนิติบุคคลนั้นต้องเป็นผู้มีสัญชาติไทย

ในกรณีผู้ขอรับใบอนุญาตตามมาตรา ๑๑ เป็นห้างหุ้นส่วนจำกัดหรือห้างหุ้นส่วนสามัญจดทะเบียน หุ้นส่วนผู้จัดการหรือผู้จัดการต้องเป็นบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทย

คณะกรรมการอาจกำหนดข้อห้ามมิให้กระทำการที่มีลักษณะเป็นการครอบงำกิจการโดยคนต่างด้าวให้ผู้ขอรับใบอนุญาตต้องปฏิบัติได้

เพื่อประโยชน์แห่งมาตรานี้ ให้ถือว่า บุคคลผู้มีสัญชาติไทย หมายความว่า บุคคลที่มีคนต่างด้าวตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบธุรกิจของคนต่างด้าว และหุ้นที่บุคคลที่มีสัญชาติไทยถืออยู่หรือลงทุนอยู่จำนวนหนึ่งหุ้นนับเป็นเสียงหนึ่งในการลงคะแนน

มาตรา ๑๖ การยื่นคำขอรับใบอนุญาตและการอนุญาตให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ วิธีการ และเงื่อนไขที่คณะกรรมการประกาศกำหนด โดยต้องให้ผู้ขอรับใบอนุญาตระบุนิติฐานะ

และวิธีการที่จะใช้ในการส่งวิทยุกระจายเสียงหรือวิทยุโทรทัศน์ รวมทั้งต้องเสนอแผนบริการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ให้คณะกรรมการพิจารณาด้วย

ประกาศตามวรรคหนึ่งต้องสอดคล้องกับแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ และแผนความถี่วิทยุตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม

มาตรา ๑๗ การอนุญาตให้ประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์โดยใช้คลื่นความถี่ ให้คณะกรรมการออกใบอนุญาตประกอบกิจการ โดยคำนึงถึงภารกิจหรือวัตถุประสงค์ของการประกอบกิจการ และเป็นไปตามสัดส่วนการจัดสรรคลื่นความถี่ที่กำหนดไว้ในกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม ดังต่อไปนี้

(๑) การออกใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะ ให้คำนึงถึงหน้าที่ตามกฎหมายหรือความจำเป็นเพื่อการบริหารสาธารณะ โดยใช้คลื่นความถี่ที่จัดสรรไว้สำหรับภาครัฐ

(๒) การออกใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชน ให้คำนึงถึงความต้องการที่หลากหลาย ความพร้อม และประโยชน์สาธารณะของชุมชน โดยใช้คลื่นความถี่ที่จัดสรรไว้สำหรับภาคประชาชน

(๓) การออกใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจ ให้คำนึงถึงการส่งเสริมการแข่งขันโดยเสรีอย่างเป็นธรรม และสนับสนุนให้มีการประกอบกิจการประเภทที่ให้บริการข่าวสารและสาระในสัดส่วนที่เหมาะสม โดยใช้คลื่นความถี่ที่จัดสรรไว้สำหรับภาคเอกชน

มาตรา ๑๘ การกำหนดอายุใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด โดยคำนึงถึงระยะเวลาที่คุ้มกับการลงทุน วัตถุประสงค์ของการประกอบกิจการ แนวทางการพัฒนากิจการของผู้ขอรับใบอนุญาต ความต้องการของผู้บริโภค ความเสมอภาคในการแข่งขันของผู้ประกอบกิจการ รวมทั้งผลการประเมินคุณภาพรายการ

ใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงให้มีอายุไม่เกินเจ็ดปี

ใบอนุญาตประกอบกิจการโทรทัศน์ให้มีอายุไม่เกินสิบห้าปี

ในกรณีที่ใบอนุญาตตามวรรคสองสิ้นอายุ ให้ผู้รับใบอนุญาตยื่นคำขอรับใบอนุญาตใหม่อย่างน้อยเก้าสิบวันแต่ไม่เกินหนึ่งปีก่อนวันที่ใบอนุญาตเดิมสิ้นอายุแต่ในกรณีที่ใบอนุญาตตามวรรคสาม

สิ้นอายุ ให้ผู้รับใบอนุญาตยื่นคำขอรับใบอนุญาตใหม่อย่างน้อยเก้าสิบวันแต่ไม่เกินสองปีก่อนวันที่
ใบอนุญาตเดิมสิ้นอายุ

เมื่อได้รับคำขอตามวรรคสี่แล้วให้คณะกรรมการพิจารณามีคำสั่งภายในหกสิบวันนับแต่วันที่ได้อ
รับคำขอ ในระหว่างนั้นให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการต่อไปได้จนกว่าคณะกรรมการจะสั่ง
ไม่อนุญาต ในการสั่งไม่อนุญาตให้คณะกรรมการเรียกเก็บค่าธรรมเนียมการประกอบกิจการตามส่วนด้วย

การยื่นคำขอรับใบอนุญาตและการพิจารณามีคำสั่งตามวรรคสี่และวรรคห้า ให้เป็นไปตาม
หลักเกณฑ์ วิธีการ เงื่อนไข และระยะเวลาที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๑๕ ค่าธรรมเนียมใบอนุญาตให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนดตามกฎหมาย
ว่าด้วยองค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์และกิจการโทรคมนาคม

ผู้รับใบอนุญาตต้องชำระค่าธรรมเนียมการใช้คลื่นความถี่และการประกอบกิจการกระจายเสียง
และกิจการโทรทัศน์แต่ละประเภทของใบอนุญาตเป็นรายปีตามอัตราที่คณะกรรมการกำหนด

การกำหนดอัตราค่าธรรมเนียมตามวรรคสองจะต้องไม่เป็นภาระแก่ผู้ประกอบการหรือ
ผู้ใช้บริการโดยไม่สมเหตุสมผล ทั้งนี้ ให้คณะกรรมการคำนึงถึงประโยชน์สาธารณะ ความคุ้มค่า ความขาดแคลน
และวิธีการจัดสรรทรัพยากร

คณะกรรมการอาจลดหย่อนหรือยกเว้นค่าธรรมเนียมใบอนุญาตตามวรรคหนึ่งและวรรคสอง
ให้แก่ผู้ขอใบอนุญาตหรือผู้รับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ หากผู้นั้นแสดงให้เห็นที่ประจักษ์
แก่คณะกรรมการว่าการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ของตนมีรายการข่าวสารหรือ
สาระที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะเกินกว่าสัดส่วนของรายการที่เป็นข่าวสารหรือสาระที่เป็นประโยชน์
ต่อสาธารณะตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

หลักเกณฑ์และวิธีการดำเนินการตามวรรคสี่ ให้เป็นไปตามระเบียบที่คณะกรรมการกำหนด

มาตรา ๒๐ ในการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ กรมประชาสัมพันธ์
ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่หนึ่งและประเภทที่สาม จะหารายได้จากการ
โฆษณาไม่ได้ เว้นแต่เป็นการหารายได้โดยการโฆษณาหรือเผยแพร่ข่าวสารเกี่ยวกับงานหรือกิจการ
ของหน่วยงานของรัฐหรือรัฐวิสาหกิจ สมาคม มูลนิธิ หรือนิติบุคคลอื่นที่มีวัตถุประสงค์ในการดำเนิน
กิจการเพื่อประโยชน์สาธารณะ โดยไม่แสวงหากำไรในทางธุรกิจ หรือการเสนอภาพลักษณ์ขององค์กร

บริษัท และกิจการโดยมิได้มีการโฆษณาสรรพคุณ คุณประโยชน์ หรือคุณภาพของผลิตภัณฑ์ที่เกี่ยวข้องทั้งทางตรงและทางอ้อม ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะประเภทที่สอง ให้หารายได้จากการโฆษณาได้เท่าที่เพียงพอต่อการประกอบกิจการ โดยไม่เน้นการแสวงหากำไร

มาตรา ๒๑ ในการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนจะหารายได้จากการโฆษณาไม่ได้

มาตรา ๒๒ ให้คณะกรรมการกำหนดให้ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจต้องนำส่งเงินรายปีเข้ากองทุนตามอัตราที่คณะกรรมการประกาศกำหนด ซึ่งต้องไม่เกินร้อยละสองของรายได้ก่อนหักรายจ่ายที่ได้จากการโฆษณาทั้งทางตรงและทางอ้อมและรายได้อื่นที่เกี่ยวข้องกับการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ตามที่ได้รับอนุญาต

ในกรณีการประกอบกิจการทางธุรกิจแบบบอกรับเป็นสมาชิก เงินรายปีตามวรรคหนึ่งให้คำนวณจากค่าสมาชิก รายได้จากการโฆษณาทั้งทางตรงและทางอ้อมและค่าบริการอื่นที่เกี่ยวข้องกับการให้บริการสมาชิกที่เรียกเก็บก่อนหักรายจ่าย ทั้งนี้ ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๒๓ ในการประกอบกิจการทางธุรกิจ ให้ดำเนินการหารายได้โดยการโฆษณา การบริการธุรกิจ การจัดเก็บค่าสมาชิก หรือโดยวิธีอื่นใดได้

ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งที่มีการโฆษณาและการบริการธุรกิจ ให้คณะกรรมการมีอำนาจประกาศกำหนดหลักเกณฑ์เกี่ยวกับลักษณะและระยะเวลาสูงสุดในการโฆษณาและการบริการธุรกิจ แต่ทั้งนี้จะกำหนดการโฆษณาและการบริการธุรกิจได้ไม่เกินชั่วโมงละสิบสองนาทิตั้งครั้ง โดยเมื่อรวมเวลาโฆษณาตลอดทั้งวันเฉลี่ยแล้วต้องไม่เกินชั่วโมงละสิบนาที

ในการดำเนินการตามวรรคหนึ่งที่มีการบอกรับสมาชิกหรือเรียกเก็บค่าบริการอื่นให้นำความในมาตรา ๒๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ผู้รับใบอนุญาตอาจแก้ไขเปลี่ยนแปลงอัตราค่าสมาชิก หรือค่าบริการ และเงื่อนไขในการให้บริการของผู้รับใบอนุญาตได้ภายในหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามวรรคสาม แต่ต้องไม่กระทบกระเทือนสิทธิของสมาชิกภายในกำหนดระยะเวลาตามข้อตกลงที่มีอยู่เดิม

ในการประกาศหลักเกณฑ์ตามวรรคสองและวรรคสาม ให้คณะกรรมการดำเนินถึงต้นทวนในการให้บริการและการให้ความเป็นธรรมในการแข่งขันระหว่างผู้รับใบอนุญาตประเภทต่าง ๆ และการให้ความเป็นธรรมแก่ผู้รับใบอนุญาตกับผู้บริโภคประกอบด้วย

มาตรา ๒๔ ให้ผู้รับใบอนุญาตจัดทำรายงานสถานะทางการเงินโดยแสดงรายรับและรายจ่าย ที่ถูกต้องตามความเป็นจริงเสนอต่อคณะกรรมการตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ส่วนที่ ๒

กิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่

มาตรา ๒๕ ผู้ประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ต้องมี คุณสมบัติและไม่มีลักษณะต้องห้ามตามมาตรา ๘ มาตรา ๑๔ และมาตรา ๑๕

การวินิจฉัยคุณสมบัติหรือลักษณะต้องห้ามของผู้ขอรับใบอนุญาตให้นำหลักเกณฑ์และ วิธีการที่กำหนดในส่วนที่ ๑ กิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ที่ใช้คลื่นความถี่มาใช้บังคับ โดยอนุโลม

มาตรา ๒๖ ให้นำความในมาตรา ๑๘ และมาตรา ๑๙ มาใช้บังคับโดยอนุโลมกับการออก ใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ตามมาตรา ๒๕

มาตรา ๒๗ เพื่อประโยชน์ในการกำกับดูแลการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ไม่ว่าจะมีการบอกรับสมาชิกหรือเรียกเก็บค่าบริการหรือไม่ ให้คณะกรรมการ มีอำนาจประกาศกำหนดหลักเกณฑ์ดังต่อไปนี้

(๑) สัดส่วนรายการและผังรายการ

(๒) การหารายได้

(๓) การบันทึกรายการที่ออกอากาศไปแล้วและระยะเวลาในการเก็บรักษายกบันทึกนั้น

มาตรา ๒๘ ในการประกอบกิจการของผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและ กิจการโทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ที่มีการบอกรับสมาชิกหรือเรียกเก็บค่าบริการอื่น ให้คณะกรรมการ มีอำนาจประกาศกำหนดหลักเกณฑ์การเรียกเก็บค่าบริการ ระยะเวลาสูงสุดในการโฆษณาและ การบริการธุรกิจ และเงื่อนไขในการให้บริการได้

ในการหารายได้จากค่าธรรมเนียมและการบริการธุรกิจตามวรรคหนึ่ง คณะกรรมการจะกำหนดระยะเวลาสูงสุดเกี่ยวกับการโฆษณาและการบริการธุรกิจได้ไม่เกินชั่วโมงละหกนาทีก่อน โดยเมื่อรวมเวลาโฆษณาและการบริการธุรกิจ ตลอดทั้งวันเฉลี่ยแล้วต้องไม่เกินชั่วโมงละห้านาทีก่อน

การกำหนดระยะเวลาสูงสุดตามวรรคสอง ให้คณะกรรมการคำนึงถึงการคุ้มครองผู้บริโภค สภาพการแข่งขันของตลาด ต้นทุนในการประกอบกิจการ และการให้ความเป็นธรรมระหว่างผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่ใช้คลื่นความถี่กับผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ประกอบด้วย

ให้นำความในมาตรา ๒๒ มาตรา ๒๓ วรรคหนึ่ง วรรคสี่ และมาตรา ๒๔ มาใช้บังคับกับผู้รับใบอนุญาตตามมาตรา ๒๕ โดยอนุโลม

ส่วนที่ ๓

การบริหารสถานี

มาตรา ๒๕ ในการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ ให้ผู้รับใบอนุญาตแต่งตั้งบุคคลซึ่งมีสัญชาติไทย เป็นผู้อำนวยการสถานีประจำแต่ละสถานีเพื่อควบคุมดูแลให้มีการออกอากาศให้เป็นไปตามที่ได้รับอนุญาต และจะต้องเป็นผู้รับผิดชอบดูแลการจัดรายการ การดำเนินรายการ และการออกอากาศของสถานีให้เป็นไปโดยถูกต้องตามกฎหมายและประกาศต่าง ๆ ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๓๐ ผู้รับใบอนุญาตต้องรับผิดชอบในการกระทำของผู้ดำเนินการสถานีที่ได้กระทำไปในการควบคุมดูแลและบริหารกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์เสมือนเป็นการกระทำของตนเอง เว้นแต่จะพิสูจน์ได้ว่าการกระทำดังกล่าว คนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วยและได้ใช้ความระมัดระวังในการป้องกันตามสมควรแล้ว

ส่วนที่ ๔

การป้องกันการผูกขาด

มาตรา ๓๑ เพื่อป้องกันมิให้บุคคลใดบุคคลหนึ่งครอบงำกิจการในลักษณะที่เป็นการจำกัดโอกาสในการรับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะที่มาจากแหล่งข้อมูลที่หลากหลายหรือกระทำการอันเป็นการ

ผูกขาดการประกอบกิจการสื่อมวลชนหลายประเภทในเวลาเดียวกันห้ามผู้รับใบอนุญาตถือครองธุรกิจ
ในกิจการประเภทเดียวกัน หรือครองสิทธิข้ามสื่อในกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ที่ใช้คลื่น
ความถี่เกินสัดส่วนที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืนประกาศของคณะกรรมการตามวรรคหนึ่ง คณะกรรมการ
มีอำนาจสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตแก้ไขการฝ่าฝืนนั้นภายในเก้าสิบวัน เพื่อให้การถือครองธุรกิจเป็นไปตาม
ประกาศดังกล่าว

มาตรา ๓๒ เพื่อส่งเสริมการแข่งขันอย่างเสรีและเป็นธรรม และป้องกันมิให้มีการกระทำอัน
เป็นการผูกขาด ลด หรือจำกัดการแข่งขันในการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์
ให้การประกอบกิจการของผู้รับใบอนุญาตอยู่ในบังคับของกฎหมายว่าด้วยการแข่งขันทางการค้าและ
มาตรการเฉพาะที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามลักษณะการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือ
กิจการโทรทัศน์

การกระทำอันเป็นการผูกขาด ลด หรือจำกัดการแข่งขันในการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือ
กิจการโทรทัศน์ ให้หมายความรวมถึงการถือครองธุรกิจในกิจการที่เกี่ยวข้องกันหรือการใช้วัสดุหรือ
อุปกรณ์ที่ติดตั้งเป็นพิเศษเพื่อรับสัญญาณเสียงหรือภาพในลักษณะที่กีดกันการแข่งขันอย่างเป็นธรรม

หมวด ๒

รายการของกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๓๓ ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ที่ใช้คลื่น
ความถี่แต่ละประเภทต้องจัดผังรายการให้มีสัดส่วนรายการ ดังต่อไปนี้

(๑) ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการสาธารณะต้องกำหนดให้มีรายการที่เป็นข่าวสาร
หรือสาระที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะในสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบ

(๒) ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนต้องกำหนดให้มีรายการที่เป็นข่าวสารหรือ
สาระที่เป็นประโยชน์ต่อชุมชนหรือท้องถิ่นที่รับบริการในสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละเจ็ดสิบ

(๓) ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจต้องกำหนดให้มีรายการที่เป็นข่าวสารหรือ
สาระที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะในสัดส่วนไม่น้อยกว่าร้อยละสี่สิบห้า

ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจระดับภูมิภาคและระดับท้องถิ่น ต้องมีรายการที่ผลิตเองในสัดส่วนที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

รายการที่เป็นข่าวสารหรือสาระที่เป็นประโยชน์ต่อสาธารณะตามวรรคหนึ่งหมายถึงความรวมถึงรายการข่าวสาร รายการส่งเสริมความรู้ ความเข้าใจในการปกครองในระบอบประชาธิปไตย รายการส่งเสริมการศึกษา จริยธรรม ศิลปะ วัฒนธรรม การให้ความรู้ความเข้าใจในการพัฒนาเศรษฐกิจ สังคม คุณภาพชีวิต และสิ่งแวดล้อม

มาตรา ๓๔ ผู้รับใบอนุญาตต้องจัดทำผังรายการให้เหมาะสมกับวัตถุประสงค์ของการประกอบกิจการที่ได้รับใบอนุญาต ทั้งนี้ ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดสำหรับใบอนุญาตแต่ละประเภท

ในกรณีจำเป็นเพื่อคุ้มครองเด็กและเยาวชน คณะกรรมการอาจประกาศกำหนดช่วงเวลาของการออกอากาศรายการบางประเภทได้

ให้ผู้รับใบอนุญาตเสนอผังรายการให้คณะกรรมการอย่างน้อยสิบห้าวันก่อนวันเริ่มให้บริการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์

ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าผังรายการไม่เป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด ให้คณะกรรมการสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตแก้ไขผังรายการให้ถูกต้องได้เมื่อคณะกรรมการเห็นชอบกับผังรายการที่ได้แก้ไขแล้ว ให้ผู้รับใบอนุญาตเริ่มให้บริการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์ตามผังรายการที่คณะกรรมการเห็นชอบแล้วได้

ในกรณีที่ผู้รับใบอนุญาตประสงค์จะเปลี่ยนแปลงผังรายการที่คณะกรรมการเห็นชอบแล้ว ให้เสนอคณะกรรมการพิจารณาก่อนทำการเปลี่ยนแปลงไม่น้อยกว่าเจ็ดวันและให้นำความในวรรคสี่ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ในกรณีที่มีเหตุจำเป็นเร่งด่วน ผู้รับใบอนุญาตอาจดำเนินรายการที่แตกต่างจากผังรายการได้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๓๕ ในกรณีที่มีภัยพิบัติหรือมีเหตุฉุกเฉิน หรือมีกรณีอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด ซึ่งมีความจำเป็นต้องออกอากาศแจ้งข่าวหรือเตือนภัยให้ประชาชนทราบ เมื่อรัฐบาลหรือหน่วยงานของรัฐที่เกี่ยวข้องร้องขอ ให้ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการตามที่ร้องขอนั้น

มาตรา ๓๖ เพื่อประโยชน์ในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการและคนด้อยโอกาส ให้เข้าถึงหรือรับรู้และใช้ประโยชน์จากรายการของกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ได้อย่างเสมอภาคกับบุคคลทั่วไป ให้คณะกรรมการกำหนดมาตรการพื้นฐานบางประการ เพื่อให้ผู้รับใบอนุญาตจัดให้มีบริการที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์ของบุคคลดังกล่าว

คณะกรรมการอาจกำหนดมาตรการส่งเสริมใด ๆ เพิ่มเติม เพื่อให้ผู้รับใบอนุญาตพิจารณาปฏิบัติตามความเหมาะสม โดยคณะกรรมการอาจพิจารณาสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากกองทุนหรือสนับสนุนหรือส่งเสริมด้วยวิธีการอื่นก็ได้

เพื่อให้มาตรการที่กำหนดตามวรรคหนึ่งเหมาะสมต่อคนพิการและคนด้อยโอกาสให้คณะกรรมการรับฟังความคิดเห็นหรือเปิดโอกาสให้คนพิการและคนด้อยโอกาสมีส่วนร่วมในการกำหนดมาตรการดังกล่าวด้วย

บริการที่เหมาะสมเพื่อประโยชน์ของคนพิการและคนด้อยโอกาสตามวรรคหนึ่งอาจหมายความรวมถึง บริการกระจายเสียงที่ออกอากาศรายการอ่านหนังสือเต็มเวลา หรือบริการโทรทัศน์ที่จัดให้มีล่ามภาษามือ บริการคำบรรยายเป็นอักษรวิ่ง หรือบริการคำบรรยายเป็นเสียง สำหรับรายการที่นำเสนอข้อมูลข่าวสารสาธารณะ

มาตรา ๓๗ ห้ามมิให้ออกอากาศรายการที่มีเนื้อหาสาระที่ก่อให้เกิดการล้มล้างการปกครองในระบอบประชาธิปไตยอันมีพระมหากษัตริย์ทรงเป็นประมุข หรือที่มีผลกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ ความสงบเรียบร้อยหรือศีลธรรมอันดีของประชาชน หรือมีการกระทำซึ่งเข้าลักษณะลามกอนาจาร หรือมีผลกระทบต่อทำให้เกิดความเสื่อมทางจิตใจหรือสุขภาพของประชาชนอย่างร้ายแรง

ผู้รับใบอนุญาตมีหน้าที่ตรวจสอบและให้ระงับการออกอากาศรายการที่มีลักษณะตามวรรคหนึ่ง หากผู้รับใบอนุญาตไม่ดำเนินการ ให้กรรมการซึ่งคณะกรรมการมอบหมายมีอำนาจสั่งด้วยวาจาหรือเป็นหนังสือให้ระงับการออกอากาศรายการนั้นได้ทันที และให้คณะกรรมการสอบสวนข้อเท็จจริงกรณีดังกล่าวโดยพลัน

ในกรณีที่คณะกรรมการสอบสวนแล้วเห็นว่าการกระทำดังกล่าวเกิดจากการละเลยของผู้รับใบอนุญาตจริง ให้คณะกรรมการมีอำนาจสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตดำเนินการแก้ไขตามที่สมควร หรืออาจพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตก็ได้

มาตรา ๓๘ ผู้รับใบอนุญาตต้องจัดให้มีการบันทึกรายการที่ได้ออกอากาศไปแล้ว โดยอาจบันทึกไว้ในเทปหรือวัสดุโทรทัศน์อย่างอื่น หรือด้วยวิธีการใด ๆ ที่สามารถถ่ายทอกลับมาเป็นรายการนั้นได้ และเก็บรักษาไว้เพื่อให้พนักงานเจ้าหน้าที่ทำการตรวจสอบได้

รายการที่ต้องจัดให้มีการบันทึกตามวรรคหนึ่ง และระยะเวลาในการเก็บรักษาการบันทึกนั้น ให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด โดยระยะเวลาดังกล่าวต้องไม่น้อยกว่าสามสิบวันและต้องไม่เป็นภาระแก่ผู้รับใบอนุญาตเกินความจำเป็น

หมวด ๓

การส่งเสริมและควบคุมจริยธรรมแห่งวิชาชีพ

และการคุ้มครองผู้เสียหายจากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๓๙ ให้คณะกรรมการดำเนินการส่งเสริมการรวมกลุ่มของผู้รับใบอนุญาต ผู้ผลิตรายการ และผู้ประกอบการวิชาชีพสื่อสารมวลชนที่เกี่ยวข้องกับกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ เป็นองค์กรในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อทำหน้าที่จัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมของการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพและควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพกันเองภายใต้มาตรฐานทางจริยธรรม

การจัดทำมาตรฐานทางจริยธรรมขององค์กรตามวรรคหนึ่ง ต้องคำนึงถึงการคุ้มครองการได้รับรู้ข้อมูลข่าวสารสาธารณะของประชาชน และการคุ้มครองผู้บริโภคจากการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ รวมทั้งการคุ้มครองสิทธิและเสรีภาพของผู้ประกอบอาชีพและวิชาชีพขององค์กร

ในการควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพขององค์กรตามวรรคหนึ่ง ให้แต่ละองค์กรตามวรรคหนึ่งจัดตั้งคณะกรรมการควบคุมจริยธรรมขึ้น โดยมีองค์ประกอบและให้คำนึงถึงสัดส่วนที่เหมาะสมระหว่างผู้ประกอบอาชีพและวิชาชีพ นักวิชาการ และผู้ทรงคุณวุฒิภายนอก

องค์กรตามวรรคหนึ่งที่มีการจัดทำมาตรฐานทางจริยธรรม คณะกรรมการอาจให้การส่งเสริมจากกองทุนตามมาตรา ๕๒ ก็ได้

มาตรา ๔๐ ผู้ที่ได้รับความเสียหายเนื่องจากรายการที่ออกอากาศเป็นเท็จหรือละเมิดสิทธิเสรีภาพ เกียรติยศ ชื่อเสียง สิทธิในครอบครัว หรือความเป็นอยู่ส่วนตัวของบุคคลอาจร้องเรียนต่อคณะกรรมการ

ให้คณะกรรมการส่งเรื่องพร้อมความเห็นของคณะกรรมการในองค์กรควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตามมาตรา ๓๘ เพื่อให้ดำเนินการเยียวยาให้แก่ผู้เสียหายโดยเร็ว และให้คณะกรรมการติดตามผลการดำเนินการขององค์กรควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตามมาตรา ๓๘ เมื่อองค์กรควบคุมการประกอบอาชีพหรือวิชาชีพตามมาตรา ๓๘ ได้แจ้งผลการดำเนินการให้คณะกรรมการทราบแล้ว ให้แจ้งผู้ร้องเรียนทราบผลการดำเนินการโดยเร็ว

ผลการดำเนินการในหมวดนี้ ให้เป็นส่วนหนึ่งของการดำเนินการตามมาตรา ๕๑ (๑)

หมวด ๔

การสร้างโครงข่ายพื้นฐาน การใช้ และเชื่อมต่อโครงข่าย
ในการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๔๑ ภายใต้บังคับมาตรา ๔๕ ในการดำเนินกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ถ้าผู้รับใบอนุญาตมีเหตุต้องปิดหรือตั้งเสา หรือเดินสาย วางท่อ หรือติดตั้งอุปกรณ์ประกอบใดและจำเป็นต้องใช้สิทธิตามมาตรา ๓๓ ให้ผู้รับใบอนุญาตจัดทำแผนผังแสดงรายละเอียดของลักษณะทิศทางและแนวเขตในการปิดหรือตั้งเสา เดินสาย วางท่อและการติดตั้งอุปกรณ์ประกอบใด เสนอต่อคณะกรรมการเพื่อให้ความเห็นชอบก่อนดำเนินการ

เมื่อคณะกรรมการได้ให้ความเห็นชอบตามวรรคหนึ่งแล้ว ให้ผู้รับใบอนุญาตมีสิทธิดำเนินการต่อไปได้โดยให้นำความในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติการประกอบกิจการ โทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม ทั้งนี้ โดยให้อำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการกิจการ โทรคมนาคมแห่งชาติเป็นอำนาจหน้าที่ของคณะกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้ และสิทธิหน้าที่ใดที่กำหนดให้เป็นของผู้รับ ใบอนุญาตประกอบกิจการ โทรคมนาคมเป็นสิทธิหน้าที่ของผู้รับ ใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้

ในกรณีที่บทบัญญัติในหมวด ๔ แห่งพระราชบัญญัติการประกอบกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๔๔ บัญญัติให้การกระทำใด ๆ เป็นความผิดและมีบทกำหนดโทษสำหรับความผิดนั้นให้นำมาใช้บังคับกับผู้รับใบอนุญาตด้วยโดยให้ถืออัตราโทษอย่างเดียวกัน

มาตรา ๔๒ เจ้าของโครงข่ายต้องยินยอมให้ผู้รับใบอนุญาตใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายของตนตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

เจ้าของโครงข่ายอาจปฏิเสธไม่ให้ความยินยอมให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายได้เฉพาะกรณีดังต่อไปนี้

- (๑) โครงข่ายที่มีอยู่ไม่เพียงพอแก่การให้ผู้รับใบอนุญาตใช้หรือเชื่อมต่อ
- (๒) การใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายอาจกระทบต่อความมั่นคงของรัฐ
- (๓) การใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายอาจก่อให้เกิดการรบกวนหรือเป็นเหตุขัดขวางการให้บริการกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ของเจ้าของโครงข่ายหรือผู้ให้บริการโครงข่ายรายอื่น
- (๔) กรณีอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ให้เจ้าของโครงข่ายซึ่งปฏิเสธไม่ให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายตามวรรคสองมีหน้าที่พิสูจน์ถึงเหตุแห่งการปฏิเสธนั้น

การเรียกเก็บค่าตอบแทนการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายต้องเป็นไปอย่างสมเหตุสมผลและเป็นธรรมต่อเจ้าของโครงข่ายกับผู้รับใบอนุญาตที่ขอใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่าย และต้องมีความเท่าเทียมกันระหว่างผู้รับใบอนุญาตทุกราย

การกำหนดหลักเกณฑ์และวิธีการตามวรรคหนึ่ง ให้คณะกรรมการจัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นจากผู้รับใบอนุญาตและเจ้าของโครงข่ายที่เกี่ยวข้องด้วย

มาตรา ๔๓ ในกรณีที่มีการปฏิเสธไม่ให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายหรือมีข้อที่ตกลงกันไม่ได้ในการเจรจาทำสัญญาการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่าย คู่กรณีมีสิทธิร้องขอให้คณะกรรมการพิจารณาได้ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนดคำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่สุด

การวินิจฉัยให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายตามวรรคหนึ่ง ต้องคำนึงถึงความปลอดภัยและการป้องกันความเสียหายที่อาจเกิดขึ้นด้วย

ในระหว่างการพิจารณาของคณะกรรมการตามวรรคหนึ่ง ถ้ามีเหตุอันควรเชื่อได้ว่า การปฏิเสธไม่ให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายน่าจะไม่เป็นไปตามมาตรา ๔๒ วรรคสอง คณะกรรมการอาจสั่งให้ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายไปพลางก่อน ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนดได้

มาตรา ๔๔ ข้อตกลงเกี่ยวกับการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายต้องมีลักษณะดังนี้

(๑) ไม่เป็นการเลือกปฏิบัติหรือกีดกันผู้รับใบอนุญาตรายอื่น

(๒) ข้อกำหนดทางเทคนิค ณ จุดที่มีการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายต้องชัดเจนมีความเป็นไปได้ทางเทคนิค และไม่ก่อให้เกิดภาระแก่ผู้ขอใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายเกินสมควร

(๓) มีการกำหนดหน้าที่และความรับผิดชอบของผู้รับใบอนุญาตที่ขอใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายและเจ้าของโครงข่ายที่ชัดเจน

(๔) มีการกำหนดอัตราค่าตอบแทนการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายตามมาตรา ๔๒ วรรคสี่

(๕) ลักษณะอื่นตามที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

ให้เจ้าของโครงข่ายจัดส่งสำเนาข้อตกลงให้คณะกรรมการภายในสิบวันนับแต่วันที่ได้มีการลงนามในข้อตกลง ถ้าคณะกรรมการเห็นว่าข้อตกลงดังกล่าวไม่เป็นไปตามลักษณะในวรรคหนึ่ง คณะกรรมการมีอำนาจสั่งให้ดำเนินการแก้ไขภายในระยะเวลาที่กำหนด ให้เจ้าของโครงข่ายปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการ แต่ถ้าผู้ขอใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการให้ข้อตกลงนั้นเป็นอันสิ้นสุด

มาตรา ๔๕ เจ้าของโครงข่ายต้องเปิดเผยข้อตกลงการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่าย รวมทั้งอัตราค่าตอบแทนการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายตามวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๔๖ ในกรณีที่ข้อเท็จจริงเปลี่ยนแปลงไปเป็นเหตุให้ค่าตอบแทนการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายไม่เป็นไปตามมาตรา ๔๒ วรรคสี่ และคู่กรณีไม่อาจตกลงกันได้ ให้คู่กรณีร้องขอต่อคณะกรรมการเพื่อวินิจฉัยชี้ขาด คำวินิจฉัยของคณะกรรมการให้เป็นที่ยุติ

มาตรา ๔๗ เจ้าของโครงข่ายต้องแจ้งข้อมูลที่ถูกต้องและจำเป็นในการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายให้ผู้รับใบอนุญาตที่ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายทราบ

เจ้าของโครงข่ายต้องไม่กระทำการใด ๆ อันเป็นเหตุให้การใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายตามวรรคหนึ่งไม่สามารถใช้งานได้ตามปกติ

ในกรณีที่มีการเปลี่ยนแปลงแก้ไขโครงข่ายอันมีผลกระทบต่อการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่าย
เจ้าของโครงข่ายต้องแจ้งให้ผู้รับใบอนุญาตที่ใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายทราบ แต่ถ้าการเปลี่ยนแปลง
แก้ไขนั้นจะมีผลกระทบต่อผู้ใช้บริการ ให้เจ้าของโครงข่ายประกาศให้ทราบถึงการเปลี่ยนแปลงแก้ไข
ดังกล่าวเป็นการล่วงหน้าไม่น้อยกว่าหกเดือน

มาตรา ๔๘ เพื่อประโยชน์ในการรับบริการกระจายเสียงหรือโทรทัศน์ของผู้บริโภคและ
การคุ้มครองรักษาสิ่งแวดล้อม ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐซึ่งครอบครองที่ดิน
สถานที่ สิ่งก่อสร้าง เสาหรือโครงสร้างอื่นในทำนองเดียวกัน ซึ่งอยู่ในทำเลที่เหมาะสมในการรับ ส่ง
หรือแพร่สัญญาณเสียงหรือภาพ หากยินยอมให้ผู้รับใบอนุญาตหรือเจ้าของโครงข่ายรายใดใช้ประโยชน์
ในการติดตั้งวัสดุหรืออุปกรณ์เพื่อรับ ส่ง หรือแพร่สัญญาณเสียงหรือภาพก็ต้องยินยอมให้ผู้รับ
ใบอนุญาตหรือเจ้าของโครงข่ายรายอื่นติดตั้งวัสดุหรืออุปกรณ์เพื่อการดังกล่าวด้วยเช่นเดียวกัน ทั้งนี้
เมื่อได้รับค่าตอบแทนอันเหมาะสมแล้ว และให้นำความในมาตรา ๔๔ มาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐซึ่งครอบครองตามวรรคหนึ่งอาจปฏิเสธ
ไม่ให้ความยินยอมให้ผู้รับใบอนุญาตหรือเจ้าของโครงข่ายรายหนึ่งรายใดใช้ที่ดินสถานที่ สิ่งก่อสร้าง
เสาหรือโครงสร้างอื่นในทำนองเดียวกันได้เฉพาะกรณีดังต่อไปนี้

(๑) การติดตั้งวัสดุหรืออุปกรณ์เพิ่มเติมจะก่อให้เกิดอันตราย หรือรบกวน หรือมีผลเป็นการ
ลดประสิทธิภาพของระบบที่ติดตั้งอยู่เดิม

(๒) ก่อให้เกิดภาวะหรือขัดขวางการใช้ประโยชน์ในทรัพย์สินเกินความจำเป็น

มาตรา ๔๙ ในการใช้หรือเชื่อมต่อโครงข่ายระหว่างการประกอบกิจการกระจายเสียงและ
กิจการโทรทัศน์กับการประกอบกิจการโทรคมนาคม ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่
คณะกรรมการร่วมตามกฎหมายว่าด้วยองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับกิจการวิทยุกระจายเสียง
วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมกำหนด

มาตรา ๕๐ ห้ามมิให้ผู้รับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้ หรือผู้รับใบอนุญาตประกอบ
กิจการโทรคมนาคมตามกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการโทรคมนาคม หรือเจ้าของโครงข่าย
ให้บริการการส่งหรือการแพร่ข่าวสารสาธารณะหรือรายการที่มีลักษณะเป็นการประกอบกิจการกระจาย
เสียงหรือกิจการโทรทัศน์แก่ผู้อื่นซึ่งมิใช่เป็นผู้รับใบอนุญาตตามพระราชบัญญัตินี้

หมวด ๕

การส่งเสริมและการพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๕๑ ในการส่งเสริมและพัฒนากิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ ให้คณะกรรมการดำเนินการดังต่อไปนี้

(๑) จัดให้มีการประเมินความมีประสิทธิภาพและผลสัมฤทธิ์ของการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ตามแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์และการปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ความหลากหลายของการแสดงความเห็น การให้บริการคนพิการและคนด้อยโอกาส การรับเรื่องร้องเรียน โอกาสในการเข้าสู่ตลาดของผู้ประกอบการรายใหม่

(๒) จัดให้มีการประเมินคุณภาพรายการ โดยพิจารณาถึงประโยชน์ต่อสังคมและศีลธรรมอันดีของประชาชน

(๓) จัดให้มีการรับฟังความคิดเห็นของผู้รับใบอนุญาต ผู้ประกอบวิชาชีพและผู้บริโภคในการดำเนินการตาม (๑) และ (๒)

การประเมินตามวรรคหนึ่ง ให้เป็นไปตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่คณะกรรมการประกาศกำหนด ซึ่งอย่างน้อยต้องมีการแสดงข้อเท็จจริงให้ปรากฏทั้งในเรื่องประสิทธิผล ประสิทธิภาพ การพัฒนาองค์กร การได้รับการสนับสนุนจากประชาชน และรายละเอียดอื่นที่จำเป็น

มาตรา ๕๒ ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่ารายการใดเป็นประโยชน์ต่อสังคมหรือสมควรส่งเสริมให้มีการผลิตรายการ หรือผู้ประกอบการรายใดปฏิบัติตามมาตรการในการส่งเสริมและคุ้มครองสิทธิของคนพิการและคนด้อยโอกาสตามมาตรา ๑๖ คณะกรรมการอาจพิจารณาให้การสนับสนุนค่าใช้จ่ายจากกองทุนได้ตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

หมวด ๖

การกำกับดูแล

มาตรา ๕๓ เมื่อมีเหตุอันควรสงสัยว่ามีการกระทำอันเป็นการฝ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามพระราชบัญญัตินี้ ให้คณะกรรมการและพนักงานเจ้าหน้าที่ มีอำนาจดังต่อไปนี้

(๑) เรียกให้ผู้ที่เกี่ยวข้องมาชี้แจงหรือส่งเอกสารหรือพยานหลักฐานเพื่อประกอบการพิจารณา
(๒) มีหนังสือเรียกบุคคลใดมาให้ถ้อยคำ หรือให้ส่งเอกสารหรือวัตถุใดมาเพื่อประกอบการพิจารณาหรือเพื่อใช้เป็นพยานหลักฐานในการพิสูจน์การกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้

(๓) เข้าไปในอาคารหรือสถานที่ประกอบการของผู้รับใบอนุญาตหรือบุคคลใดในระหว่างเวลาพระอาทิตย์ขึ้นถึงพระอาทิตย์ตกหรือในเวลาทำการของสถานที่นั้น เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิด ค้นวัตถุที่ใช้ในการกระทำความผิด วัตถุที่มีไว้เป็นความผิดหรือวัตถุที่จะนำไปใช้กระทำความผิด รวมทั้งการกระทำใดที่อาจเป็นการฝ่าฝืนบทบัญญัติแห่งพระราชบัญญัตินี้หรือไม่ปฏิบัติตามเงื่อนไขที่กำหนดในการอนุญาต

การเข้าไปในอาคารหรือสถานที่ประกอบการตาม (๓) เพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริงของคณะกรรมการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ต้องมีหมายค้นซึ่งออกโดยศาล

เมื่อได้เข้าไปและลงมือทำการตรวจสอบตาม (๓) แล้วยังคงดำเนินการไม่เสร็จจะกระทำต่อไปในเวลาหลังพระอาทิตย์ตกหรือนอกเวลาทำการของสถานที่นั้นก็ได้

ในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ ให้ผู้ที่เกี่ยวข้องอำนวยความสะดวกตามสมควร

การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา นี้ต้องเป็นไปตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๕๔ ในการปฏิบัติหน้าที่ พนักงานเจ้าหน้าที่ต้องแสดงบัตรประจำตัวแก่บุคคลซึ่งเกี่ยวข้อง

บัตรประจำตัวพนักงานเจ้าหน้าที่ให้เป็นไปตามแบบที่คณะกรรมการประกาศกำหนด

มาตรา ๕๕ ผู้ใดกระทำให้เกิดการรบกวนต่อการรับส่งหรือแพร่สัญญาณเสียงหรือภาพของผู้รับใบอนุญาต ให้พนักงานเจ้าหน้าที่มีอำนาจสั่งให้ผู้นั้นระงับการกระทำหรือแก้ไขเปลี่ยนแปลงสิ่งที่ใช้ในการกระทำนั้น หรือให้ย้ายสิ่งดังกล่าวออกไปให้พ้นเขตรบกวนหรือสั่งให้บุคคลนั้นหรือบุคคลอื่นกระทำการอย่างใดเท่าที่จำเป็นเพื่อแก้ไขการรบกวนนั้นได้ แต่ถ้าสิ่งก่อกำเนิดการรบกวนนั้นเป็นกิจการที่ได้รับอนุญาตตามกฎหมายอื่นให้พนักงานเจ้าหน้าที่แจ้งต่อเจ้าหน้าที่ผู้มีอำนาจตามกฎหมายนั้นพิจารณาคำแนะนำเพื่อให้มีการแก้ไขต่อไป

มาตรา ๕๖ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามพระราชบัญญัตินี้ ให้กรรมการและพนักงานเจ้าหน้าที่ เป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

หมวด ๗

บทกำหนดโทษ

ส่วนที่ ๑

โทษทางปกครอง

มาตรา ๕๗ โทษปรับทางปกครอง มีดังต่อไปนี้

- (๑) โทษปรับทางปกครองชั้น ๑ ต้องระวางโทษปรับไม่เกินห้าหมื่นบาท
- (๒) โทษปรับทางปกครองชั้น ๒ ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ห้าหมื่นบาท แต่ไม่เกินห้าแสนบาท
- (๓) โทษปรับทางปกครองชั้น ๓ ต้องระวางโทษปรับตั้งแต่ห้าแสนบาท แต่ไม่เกินห้าล้านบาท

มาตรา ๕๘ ผู้รับใบอนุญาตหรือผู้ใด

- (๑) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตามมาตรา ๒๔
  - (๒) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๔๔ วรรคสอง หรือมาตรา ๔๖ วรรคหนึ่งหรือวรรคสาม
  - (๓) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการตามมาตรา ๔๔ วรรคสอง
- ต้องระวางโทษปรับทางปกครองชั้น ๑

มาตรา ๕๙ ผู้รับใบอนุญาตหรือผู้ใด

- (๑) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๓๔ วรรคห้า มาตรา ๓๕ หรือมาตรา ๓๘
- (๒) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์ วิธีการ มาตรการ หรือประกาศที่คณะกรรมการ ประกาศกำหนดตามมาตรา ๓๔ วรรคหนึ่ง มาตรา ๓๖ หรือมาตรา ๔๕

(๓) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการตามมาตรา ๓๔ วรรคสี่ หรือมาตรา ๓๗ วรรคหนึ่ง

ต้องระวางโทษปรับทางปกครองชั้น ๒

มาตรา ๖๐ ผู้รับใบอนุญาตหรือผู้ใด

- (๑) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามมาตรา ๔๖ วรรคสอง มาตรา ๔๘ วรรคหนึ่ง หรือมาตรา ๕๐

(๒) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามหลักเกณฑ์หรือประกาศที่คณะกรรมการประกาศกำหนดตาม มาตรา ๒๒ มาตรา ๒๓ มาตรา ๓๔ วรรคสอง หรือมาตรา ๔๒ วรรคหนึ่ง

(๑) ผ่าฝืนหรือไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการตามมาตรา ๔๑

ต้องระวางโทษปรับทางปกครองชั้น ๑

มาตรา ๖๑ ถ้าการกระทำความผิดซึ่งมีโทษปรับทางปกครองเป็นความผิดต่อเนื่องและ คณะกรรมการได้พิจารณาสั่งลงโทษปรับทางปกครองสำหรับความผิดนั้น ผู้กระทำความผิดต้องระวางโทษปรับ รายวันอีกในอัตราดังต่อไปนี้ นับแต่วันที่มิคำสั่งลงโทษปรับทางปกครองดังกล่าว ตลอดเวลาที่ยังฝ่าฝืน หรือไม่ปฏิบัติตามหรือจนกว่าจะปฏิบัติให้ถูกต้อง

(๑) กรณีโทษปรับทางปกครองชั้น ๑ ให้ปรับวันละไม่เกินห้าพันบาท

(๒) กรณีโทษปรับทางปกครองชั้น ๒ ให้ปรับวันละไม่เกินสองหมื่นบาท

(๓) กรณีโทษปรับทางปกครองชั้น ๓ ให้ปรับวันละไม่เกินห้าหมื่นบาท

ให้คณะกรรมการดำเนินการบังคับให้มีการชำระค่าปรับรายวันทุกสัปดาห์วัน

มาตรา ๖๒ ให้สำนักงานเป็นผู้รวบรวมข้อเท็จจริงเกี่ยวกับการกระทำความผิดที่มีโทษทาง ปกครองเพื่อเสนอต่อคณะกรรมการพิจารณาสั่งลงโทษทางปกครอง ตามหลักเกณฑ์และวิธีการที่ คณะกรรมการประกาศกำหนด

ในการพิจารณาสั่งลงโทษทางปกครอง คณะกรรมการต้องคำนึงถึงพฤติการณ์แห่งการกระทำ และความเสียหายที่เกิดจากการกระทำนั้น แต่คณะกรรมการอาจตัดเตือนผู้กระทำความผิดโดยไม่ ลงโทษปรับทางปกครองก็ได้ในกรณีที่คณะกรรมการเห็นว่าการกระทำนั้นมีลักษณะดังต่อไปนี้

(๑) เป็นความผิดซึ่งมีโทษปรับทางปกครองชั้น ๑

(๒) มิใช่ความผิดต่อเนื่อง

(๓) เป็นการกระทำความผิดเป็นครั้งแรกซึ่งกระทำโดยไม่จงใจ และ

(๔) ไม่ก่อให้เกิดความเสียหาย

มาตรา ๖๓ เมื่อคณะกรรมการมีคำสั่งลงโทษปรับทางปกครองสำหรับผู้รับใบอนุญาตผู้ใดแล้ว ในกรณีที่เห็นสมควร คณะกรรมการอาจมีคำสั่งให้ผู้รับใบอนุญาตผู้นั้น กระทำการหรืองดเว้นกระทำการ เพื่อป้องกันมิให้เกิดการฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดอย่างเดียวกันซ้ำอีกได้

มาตรา ๖๔ คณะกรรมการอาจพิจารณาสั่งพักใช้หรือเพิกถอนใบอนุญาตได้เมื่อปรากฏข้อเท็จจริงดังต่อไปนี้

(๑) ผู้รับใบอนุญาตเพิกเฉยไม่ปฏิบัติตามคำสั่งของคณะกรรมการตามมาตรา ๓๑ หรือมาตรา ๖๓

(๒) ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืนมาตรา ๓๗ และเป็นกรณีที่เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง

(๓) ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดตามพระราชบัญญัตินี้ หรือหลักเกณฑ์หรือคำสั่งที่กำหนดตามพระราชบัญญัตินี้หรือกรณีที่เกิดความเสียหายอย่างร้ายแรง

(๔) ผู้รับใบอนุญาตฝ่าฝืนหรือกระทำความผิดที่มีโทษทางอาญาตามพระราชบัญญัตินี้

(๕) ผู้รับใบอนุญาตต้องคำพิพากษาถึงที่สุดว่ากระทำความผิดเกี่ยวกับงานแพร่เสียงแพร่ภาพอันเป็นการละเมิดลิขสิทธิ์ตามกฎหมายว่าด้วยลิขสิทธิ์

(๖) ผู้รับใบอนุญาตประกอบกิจการทางธุรกิจที่เป็นบริษัทฝ่าฝืนมาตรา ๑๕

การสั่งพักใช้ใบอนุญาตให้เป็นไปตามที่คณะกรรมการกำหนด แต่ต้องไม่เกินครั้งละสามสิบวัน

มาตรา ๖๕ ในกรณีที่ผู้ถูกลงโทษปรับทางปกครองไม่ยอมชำระค่าปรับทางปกครองหรือชำระไม่ครบถ้วนถูกต้อง ให้นำบทบัญญัติเกี่ยวกับการบังคับทางปกครองตามกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองมาใช้บังคับโดยอนุโลม

ส่วนที่ ๒

โทษอาญา

มาตรา ๖๖ ผู้ใดใช้คลื่นความถี่สำหรับการประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ หรือประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ หรือให้บริการนอกเหนือจากกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ โดยไม่ได้รับอนุญาต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินห้าปี หรือปรับไม่เกินห้าล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับวันละไม่เกินห้าหมื่นบาทตลอดระยะเวลาที่ยังฝ่าฝืน

มาตรา ๖๗ ผู้รับใบอนุญาตผู้ใดฝ่าฝืนมาตรา ๕ หรือประกาศของคณะกรรมการที่ออกตามมาตรา ๓๑ หรือมาตรา ๓๒ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับวันละไม่เกินสามหมื่นบาทตลอดระยะเวลาที่ยังฝ่าฝืน

มาตรา ๖๘ ผู้รับใบอนุญาตผู้ใดกระทำเพื่อให้เกิดการรบกวนต่อการรับส่งหรือแพร่สัญญาณเสียงหรือภาพของผู้รับใบอนุญาตรายอื่น ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินสามล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับวันละไม่เกินสามหมื่นบาทตลอดระยะเวลาที่ยังฝ่าฝืน

มาตรา ๖๙ ผู้ใดกระทำเพื่อให้เกิดการรบกวนต่อการรับส่งหรือแพร่สัญญาณเสียงหรือภาพของผู้รับใบอนุญาต ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสามปี หรือปรับไม่เกินหกหมื่นบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ และปรับวันละไม่เกินหนึ่งหมื่นบาทตลอดระยะเวลาที่ยังฝ่าฝืน

มาตรา ๗๐ ผู้ใดผลิต นำเข้า จำหน่ายหรือมีไว้เพื่อจำหน่ายหรือรับติดตั้งเครื่องรับเครื่องมือหรืออุปกรณ์เพื่อให้บุคคลอื่นนำไปใช้รับหรือแปลงสัญญาณในการรับรายการของกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์แบบบอกรับเป็นสมาชิก โดยไม่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินสองปี หรือปรับไม่เกินสองล้านบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

บทบัญญัติมาตรานี้มิให้ใช้บังคับกับการมีหรือใช้เครื่องรับ เครื่องมือ หรืออุปกรณ์ตามวรรคหนึ่งเพื่อการศึกษาวิจัยตามที่ได้รับอนุญาตจากคณะกรรมการ

มาตรา ๗๑ ผู้ใดขัดขวางหรือไม่อำนวยความสะดวกในการปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการหรือพนักงานเจ้าหน้าที่ตามมาตรา ๕๑ ต้องระวางโทษจำคุกไม่เกินหนึ่งเดือน หรือปรับไม่เกินหนึ่งพันบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ

ในกรณีที่ปรากฏว่ามีการกระทำความผิดอย่างใดอย่างหนึ่งตามพระราชบัญญัตินี้ ให้ถือว่าคณะกรรมการเป็นผู้เสียหายตามประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความอาญา

บทบัญญัติมาตรานี้ไม่เป็นการตัดสิทธิผู้เสียหายที่แท้จริงในการใช้สิทธิฟ้องร้องหรือดำเนินการใด ๆ ตามกฎหมายต่อผู้กระทำความผิดนั้น

มาตรา ๗๒ ในกรณีที่ผู้ที่กระทำความผิดเป็นนิติบุคคล ถ้าการกระทำความผิดของนิติบุคคลนั้นเกิดจากการกระทำการหรือคว้นกระทำการอันเป็นหน้าที่ของกรรมการผู้จัดการ ผู้จัดการหรือบุคคลใดซึ่งรับผิดชอบในการดำเนินงานของนิติบุคคลนั้น ผู้นั้นต้องรับโทษตามที่บัญญัติไว้สำหรับความผิดนั้น ๆ ด้วย เว้นแต่พิสูจน์ได้ว่าการกระทำนั้นได้กระทำโดยตนมิได้รู้เห็นหรือยินยอมด้วย

บทเฉพาะกาล

มาตรา ๗๑ ในวาระเริ่มแรกเพื่อประโยชน์ในการประชาสัมพันธ์ของรัฐ มิให้นำบทบัญญัติ ในหมวด ๑ การประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ หมวด ๒ ราชการของกิจการ กระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ หมวด ๖ การกำกับดูแล และหมวด ๗ บทกำหนดโทษ เว้นแต่ มาตรา ๒๐ มาตรา ๓๕ มาตรา ๓๖ และมาตรา ๓๘ มาใช้บังคับแก่กรมประชาสัมพันธ์ในฐานะ หน่วยงานประชาสัมพันธ์ของรัฐและให้ดำเนินกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ต่อไปได้ตาม ขอบเขตการให้บริการที่มีอยู่เดิม ทั้งนี้ จนกว่าจะมีแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

เมื่อแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ใช้บังคับแล้ว ให้คณะกรรมการแจ้ง ลักษณะ ประเภท และขอบเขตการดำเนินกิจการของกรมประชาสัมพันธ์ตามที่กำหนดในแผนแม่บท กิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ให้รัฐมนตรีที่มีอำนาจกำกับดูแลกรมประชาสัมพันธ์ทราบเพื่อ ปฏิบัติให้สอดคล้องกับแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

มาตรา ๗๔ ให้ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐ ที่ประกอบกิจการ กระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์อยู่ในวันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ประกอบกิจการนั้นได้ต่อไป จนถึงวันที่กำหนดในแผนแม่บทกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์ใช้บังคับ โดยหากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐประสงค์จะประกอบกิจการต่อไปให้จัดทำแผนประกอบกิจการ กระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์เพื่อขอรับใบอนุญาตจากคณะกรรมการ และให้คณะกรรมการออก ใบอนุญาตประกอบกิจการให้แก่ส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐนั้น โดยคำนึงถึง ความจำเป็นของการประกอบกิจการและการใช้คลื่นความถี่

มาตรา ๗๕ ผู้ใดได้รับอนุญาต สัมปทานหรือสัญญา จากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ หรือหน่วยงานอื่นของรัฐ เพื่อประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์อยู่ในวันที่ พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้ผู้นั้นมีสิทธิประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการ โทรทัศน์ตามที่ได้รับ อนุญาต สัมปทานหรือสัญญานั้นต่อไปจนกว่าการอนุญาต สัมปทาน หรือสัญญานั้นจะสิ้นสุด

ให้คณะกรรมการออกใบอนุญาตประกอบกิจการตามพระราชบัญญัตินี้ให้แก่ผู้ได้รับอนุญาต สัมปทานหรือสัญญา จากส่วนราชการ รัฐวิสาหกิจ และหน่วยงานอื่นของรัฐตามลักษณะประเภท

และขอบเขตของการประกอบกิจการที่ได้รับอนุญาต สัมปทานหรือสัญญาโดยใบอนุญาตประกอบกิจการดังกล่าวให้มีอายุตามระยะเวลาที่เหลืออยู่ของการอนุญาตสัมปทานหรือสัญญานั้น และให้ได้รับยกเว้นค่าธรรมเนียมใบอนุญาตตามมาตรา ๑๕

มิให้นำบทบัญญัติในมาตรา ๑๖ มาตรา ๑๗ มาตรา ๑๘ มาตรา ๑๙ และมาตรา ๒๒ แห่งพระราชบัญญัตินี้มาใช้บังคับกับผู้ได้รับใบอนุญาตตามวรรคสอง

มาตรา ๑๖ ให้กระทรวงการคลังนำรายได้เป็นมูลค่าเท่ากับร้อยละสองของรายได้ที่หน่วยราชการ รัฐวิสาหกิจหรือหน่วยงานอื่นของรัฐต้องนำส่งกระทรวงการคลังจากการให้อุญาต สัมปทานหรือสัญญาเพื่อประกอบกิจการกระจายเสียงหรือกิจการโทรทัศน์ที่มีอยู่ก่อนวันที่รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ ใช้บังคับ ส่งเข้ากองทุน ทั้งนี้ จนกว่าการอนุญาตสัมปทานหรือสัญญานั้นจะสิ้นสุดลง

มาตรา ๑๗ เมื่อพ้นกำหนดห้าปีนับแต่วันที่พระราชบัญญัตินี้ใช้บังคับ ให้คณะกรรมการพิจารณาบททวนระยะเวลาสูงสุดในการโฆษณาและการบริการธุรกิจตามมาตรา ๘ แต่ต้องไม่เกินระยะเวลาสูงสุดในการโฆษณาและการบริการธุรกิจตามที่กำหนดในมาตรา ๒๑ วรรคสอง

มาตรา ๑๘ ในระหว่างที่การจัดตั้งองค์กรของรัฐที่เป็นอิสระเพื่อทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคมตามมาตรา ๔๑ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย ยังไม่แล้วเสร็จ ให้คณะกรรมการกิจการ โทรคมนาคมแห่งชาติ ตามพระราชบัญญัติองค์กรจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๔๑ ปฏิบัติหน้าที่คณะกรรมการตามพระราชบัญญัตินี้ เป็นการชั่วคราวโดยให้มีอำนาจหน้าที่ดังต่อไปนี้

(๑) ดำเนินการตามที่กำหนดไว้ในบทเฉพาะกาลให้เป็นไปด้วยความเรียบร้อย

(๒) ดำเนินการเพื่อให้ผู้ประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงชุมชนและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่รับใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่เป็นการชั่วคราวไปพลางก่อนตามที่คณะกรรมการกำหนด โดยใบอนุญาตประกอบกิจการบริการชุมชนชั่วคราวและกิจการที่ไม่ใช้คลื่นความถี่ ให้มีอายุไม่เกินหนึ่งปี

(๓) ประกาศกำหนดสัดส่วนรายการและให้ความเห็นชอบผังรายการของผู้ได้รับใบอนุญาตตาม (๒)

(๔) ควบคุมดูแลให้การส่งหรือการแพร่เสียงของผู้ได้รับใบอนุญาตตาม (๒) เป็นไปตามขนาดกำลังส่งที่กำหนดและครอบคลุมพื้นที่ที่ได้รับอนุญาต

มาตรา ๗๘ ในการปฏิบัติหน้าที่ตามมาตรา ๗๘ ให้คณะกรรมการมีอำนาจแต่งตั้งคณะอนุกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์คณะหนึ่ง ประกอบด้วย

(๑) ปลัดสำนักนายกรัฐมนตรีเป็นประธานอนุกรรมการ

(๒) ปลัดกระทรวงกลาโหมหรือผู้แทน ปลัดกระทรวงศึกษาธิการหรือผู้แทนเลขาธิการคณะกรรมการกฤษฎีกาหรือผู้แทน อธิบดีกรมประชาสัมพันธ์หรือผู้แทน อธิบดีกรมการปกครองหรือผู้แทน เลขาธิการคณะกรรมการวัฒนธรรมแห่งชาติหรือผู้แทน และผู้บัญชาการตำรวจแห่งชาติหรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ

(๓) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิจำนวนหกคนซึ่งคณะรัฐมนตรีแต่งตั้งจากผู้มีความรู้ความเชี่ยวชาญและประสบการณ์ทางด้านนิเทศศาสตร์ วารสารศาสตร์ หรือสื่อสารมวลชนจำนวนสามคน กฎหมายมหาชนจำนวนสองคน เทคโนโลยีการสื่อสาร หรือด้านอื่นที่เกี่ยวข้องและเป็นประโยชน์ต่อการกำกับกิจการจำนวนหนึ่งคน เป็นอนุกรรมการ

(๔) กรรมการผู้ทรงคุณวุฒิซึ่งคณะกรรมการแต่งตั้งจากประธานสภาสถาบัน นักวิชาการด้านสื่อสารมวลชนแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน นายกสมาคมนักข่าววิทยุและโทรทัศน์ไทยหรือผู้แทน นายกสมาพันธ์สมาคมนักวิชาชีพวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์หรือผู้แทน ประธานสภาองค์กรพัฒนาเด็กและเยาวชนหรือผู้แทน ประธานคณะกรรมการประสานงานองค์กรพัฒนาเอกชนหรือผู้แทน ประธานสมาคมสภาคนพิการทุกประเภทแห่งประเทศไทยหรือผู้แทน และประธานสหพันธ์องค์กรผู้บริโภคหรือผู้แทน เป็นอนุกรรมการ

ให้เลขาธิการคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติเป็นอนุกรรมการและเลขานุการ

ให้คณะอนุกรรมการตามวรรคหนึ่งมีหน้าที่ในการเสนอความเห็นและปฏิบัติการอื่นตามที่คณะกรรมการมอบหมาย โดยให้มีอำนาจหน้าที่ตามมาตรา ๕๑ ด้วย

ให้นำกฎหมายว่าด้วยวิธีปฏิบัติราชการทางปกครองในส่วนที่เกี่ยวกับการประชุม การปฏิบัติหน้าที่ และการพ้นจากตำแหน่ง มาใช้บังคับแก่คณะอนุกรรมการโดยอนุโลม

มาตรา ๗๙ ให้การปฏิบัติหน้าที่ของคณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติตามมาตรา ๗๘ และคณะอนุกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ตามมาตรา ๗๘ ตั้งแต่วันนี้

คณะกรรมการขององค์กรของรัฐที่เป็นอิสระตามมาตรา ๔๗ ของรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย
เข้ารับหน้าที่ แต่ทั้งนี้ไม่กระทบกระเทือนถึงกิจการที่คณะกรรมการกิจการโทรคมนาคมแห่งชาติ
และคณะกรรมการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ ได้สั่งการอนุญาตหรือดำเนินการใดใน
ระหว่างที่ปฏิบัติหน้าที่ตามบทเฉพาะกาลนี้

ผู้รับสนองพระบรมราชโองการ

พลเอก สุรยุทธ์ จุลานนท์

นายกรัฐมนตรี

หมายเหตุ :- เหตุผลในการประกาศใช้พระราชบัญญัติฉบับนี้ คือ โดยที่รัฐบาลมีนโยบายที่จะจัดระบบสื่อภาครัฐ สื่อภาคเอกชน และสื่อชุมชนให้เป็นสื่อสาธารณะอย่างแท้จริง และมีการใช้เครื่องมือสื่อสารของรัฐ เพื่อประโยชน์สาธารณะและประโยชน์ต่อการศึกษาทางไกลแก่ประชาชน ประกอบกับพระราชบัญญัติ องค์การจัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการวิทยุกระจายเสียง วิทยุโทรทัศน์ และกิจการโทรคมนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓ บัญญัติให้มีคณะกรรมการกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์แห่งชาติ (กสช.) ทำหน้าที่กำกับดูแลการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ และคณะกรรมการกิจการ โทรคมนาคมแห่งชาติ (กทช.) ทำหน้าที่กำกับดูแลการประกอบกิจการ โทรคมนาคม ต่อมาเมื่อได้มีการประกาศใช้รัฐธรรมนูญ แห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช ๒๕๕๐ โดยมีการเปลี่ยนแปลงหลักการสำคัญเกี่ยวกับองค์กรของรัฐที่เป็น อิสระเพียงองค์กรเดียวทำหน้าที่จัดสรรคลื่นความถี่และกำกับการประกอบกิจการดังกล่าว และการผลักดัน ให้มีกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการวิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์จะเป็นการจัดระบบสื่อภาครัฐ สื่อภาคเอกชนและสื่อชุมชนให้เป็นสื่อสาธารณะแท้จริง ดังนั้น ในส่วนที่เกี่ยวกับการกำกับดูแลการประกอบ กิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ จำเป็นต้องมีกฎหมายว่าด้วยการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการ โทรทัศน์ เพื่อเป็นการรองรับการปฏิบัติหน้าที่ขององค์กรอิสระนั้นให้มีความสมบูรณ์ต่อไป จึงจำเป็นต้องตราพระราชบัญญัตินี้

บรรณานุกรม

หนังสือ

- กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2543). สื่อเพื่อชุมชน การประมวลองค์ความรู้. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (2545). คู่มือวิทยุชุมชน: เอกสารประกอบการประชุมเรื่อง การจัดตั้งวิทยุชุมชน ครั้งที่ 1 กรุงเทพฯ
- กาญจนา แก้วเทพ. (บรรณาธิการ). (2549). ใต้ฟ้ากฟ้างแห่งการศึกษา สื่อบุคคลและเครือข่ายการสื่อสารภาพรวมจากงานวิจัย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพ. (บรรณาธิการ). (2549). โครงการ การสังเคราะห์องค์ความรู้ เรื่องการใช้และการเสริมความเข้มแข็งแก่การสื่อสารเพื่อการพัฒนาชุมชน (Synthesizing the body of knowledge on the use and empowerment of Communication for community development). กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กาญจนา แก้วเทพและคณะ. (2549). วิทยุชุมชน คีลันหนุนการสร้างพลังให้ท้องถิ่น. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย.
- กฤษณมูรติ. (2550). ความรู้คือพันธนาการ. (นึ่งห้อย ณ ภูเขา, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: มูลนิธิอันวิภษณา.
- คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ. (2549). สรุปการทำงานโครงการวิจัยวิทยุชุมชน ข้อเสนอการพัฒนากฎและกติกาการออกใบอนุญาตของวิทยุชุมชน. มปท: UNESCO.
- ดวงพร คำบุญวัฒน์, วาสนา จันทร์สว่างและมณฑา โมพี. (2545). การพัฒนาหอกระจายข่าวสาร เพื่อสนองตอบความต้องการของชุมชน. วารสารนิเทศศาสตร์, 20(4), 56-91.
- จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์และนาฎยา ตนานนท์ (2550). คู่มือวิทยุชุมชน. เชียงใหม่: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อภาคเหนือ.
- จิระวรรณ ตันกูรานันท์. (2542). การมีส่วนร่วมและบทบาทผู้นำชุมชนชาวไทยภูเขาในการจัดการวิทยุชุมชนจังหวัดแม่ฮ่องสอน. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.

- ทิวาพร แสงเมืองชิน. (2543). การสื่อสารแบบมีส่วนร่วมของประชาชนโดยผ่านรายการวิทยุชุมชน สถานีวิทยุกระจายเสียงแห่งประเทศไทยจังหวัดนครราชสีมา. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, กรุงเทพฯ.
- ธเนศ อามรณ์สุวรรณ. (2549). กำเนิดและความเป็นมาของสิทธิมนุษยชน. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟ. มูลนิธิเอเชีย (Asia Foundation)
- นวนน้อย ตวีรัตน์และกนกศักดิ์ แก้วเทพ. (บรรณาธิการ). (2547). เสรีภาพสื่อไทยในยุคเศรษฐกิจการเมืองผูกขาด. กรุงเทพฯ: พีเพรส.
- นฤตม์ เทอดสถีรศักดิ์. (2550). Global Village มหัศจรรย์แห่งหมู่บ้านหลังเขา พอเพียงและยั่งยืนท่ามกลางกระแสโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์ Brand Age Books.
- บุญเลิศ ศุกดิลก. (2527). สิทธิการสื่อสารในประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สถาบันไทยคดีศึกษา มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์และมูลนิธิโครงการตำราสังคมศาสตร์และมนุษยศาสตร์.
- ปาริชาติ สถาปิตานนท์ สโรบล. (2542). การสื่อสาร: กลไกสำคัญในการก้าวสู่ประชาสังคมในศตวรรษที่ 21. วารสารนิเทศศาสตร์ 17(3), 74
- ปาริชาติ วลัยเสถียรและคณะ. (2548). กระบวนการและเทคนิคการทำงานของนักพัฒนา. กรุงเทพฯ: โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.)
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ประยุทธ์ ปยุตโต). (2546). โลกขึ้นสหัฐวรรษใหม่ คนต้องเปลี่ยนแนวคิดใหม่. กรุงเทพฯ: มูลนิธิพุทธธรรม.
- พินิตตา สุขโกศล. (2548). เอกสารประกอบคำสอนรายวิชาการสื่อสารเพื่อการโน้มน้าวใจ. คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร.
- พินิตตา สุขโกศล. (2548). การสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวใต้ผ่านสื่อหนังสือ. คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร. พิษณุโลก
- พิศิษฐ์ ขวาลาวัช. (2542) ปฏิรูปสื่อมวลชนท้องถิ่น: ยุทธศาสตร์การมีส่วนร่วมและผลักดันองค์กรปกครองท้องถิ่น ให้มีอิสระตามรัฐธรรมนูญ. กรุงเทพฯ: บริษัทดับเบิลนายน์ พรินติ้ง.
- พรเทพ เสง. (บรรณาธิการ). (2550). นโยบายสาธารณะเพื่อคุณภาพชีวิตที่ดี เส้นทางปฏิรูปสื่อ. สำนักงานกองทุนสนับสนุนการเสริมสร้างสุขภาพ (สสส). กรุงเทพฯ: มูลนิธิสาธารณะสุขแห่งชาติ

- เพลโตและอริสโตเติล เทวดาคนนิค. (1955). วันสุดท้ายของโสกราตีส. (กิ่งแก้ว อัดถาวร, ผู้แปล).
กรุงเทพฯ: มูลนิธิกิ่งแก้ว อัดถาวร.
- เฟรเซอร์, คอลิน. (2548). คู่มือวิทยุชุมชน. (จุมพล รอดคำดี, ผู้แปล). มปท. (ต้นฉบับ
ภาษาอังกฤษ พิมพ์ ค.ศ. 2001)
- ประเวศ วะสี. (2540). ศักดิ์ศรีแห่งความเป็นคน ศักยภาพแห่งความสร้างสรรค์.
พิมพ์ครั้งที่ 4, กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์หมอบัว.
- วิภา อุดมฉันท. (2544). ปฏิรูปสื่อเพื่อสังคม หลักคิดและบทเรียนจากนานาชาติ.
กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.
- วีรพงษ์ พลนิกรกิจ. (2542). ปัจจัยเชิงโครงสร้างของสถานีวิทยุท้องถิ่นในภาค
ตะวันออกเฉียงเหนือ ที่กำหนดรูปแบบและเนื้อหารายการวิทยุ. วิทยานิพนธ์
มหาบัณฑิต นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., กรุงเทพฯ.
- ศักดิ์ชัย เกียรติจินดา. (2546). คุณค่าศิลปกรรมกับเส้นทางชุมชน. กรุงเทพฯ: สถาบันวิถี
ทรรศน์.
- สายนต์ ไพเราะญจิตร์. (2547). การฟื้นฟูพลังชุมชนด้วยการจัดการทรัพยากรทางโบราณคดี
และพิพิธภัณฑ์: แนวคิด วิธีการ และประสบการณ์จากจังหวัดน่าน. กรุงเทพฯ:
โครงการเสริมสร้างการเรียนรู้เพื่อชุมชนเป็นสุข (สรส.).
- สิขเรศ ศิรากานต์. (2544). รูปแบบสถานีวิทยุกระจายเสียงภาคประชาชนที่พึงประสงค์
สำหรับประเทศไทยภายหลังการปฏิรูประบบวิทยุกระจายเสียง ตาม
เจตนารมณ์มาตรา 40 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พุทธศักราช 2540.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต วส.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์., กรุงเทพฯ.
- สุนน โมรากุล. (2539). การศึกษาแนวทางการปรับปรุงงานหอกระจายข่าวของชุมชน.
วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต นศ.ม., จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย., กรุงเทพฯ.
- สุภัคดี อภินันท์. (2530). บทบาทของวิทยุกระจายเสียงในการพัฒนาชนบท. คณะวารสาร
ศาสตร์และสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์.
- สมเจตนา มณีโมไนย. (2550). ปัญญาวิจัย เล่าเรื่องวิถีแห่งปัญญาวิจัยจากการสังเคราะห์
งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มงานประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้. ชุดสังเคราะห์
ประสบการณ์งานวิจัยเพื่อท้องถิ่น กลุ่มประวัติศาสตร์ท้องถิ่นภาคใต้. เชียงใหม่:
สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย

- เสรี พงศ์พิศ. (2549). ภูมิปัญญา/ ความรู้ท้องถิ่นในงานพัฒนา. ใน การประชุมประจำปีทางมานุษยวิทยา ครั้งที่ 3 ทบทวนภูมิปัญญา ทำทลายความรู้. กรุงเทพฯ: ศูนย์มานุษยวิทยาสิรินธร (องค์การมหาชน).
- ภริตพร สุขโกศล. (2547). กระบวนการสื่อสารเพื่อสร้างการมีส่วนร่วมในการดำเนินงานของวิद्यุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต วส.ม. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์., กรุงเทพฯ.
- อาภรณ์ จันทร์สมวงศ์. (บรรณาธิการ). (2544). พลวัตชุมชนไทยในสมัยโลกาภิวัตน์. กรุงเทพฯ: โครงการประสานงานวิจัยเพื่อพัฒนาสังคม
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (บรรณาธิการ). (2548). ปิดหูปิดตาปิดปาก สิทธิเสรีภาพในมือธุรกิจการเมืองสื่อ. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์คบไฟและโครงการ UNESCO Chair in Freedom of Expression
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์. (2550). การปฏิรูปสื่อของประชาชนในเกาหลี. กรุงเทพฯ: คณะกรรมการรณรงค์เพื่อการปฏิรูปสื่อ.
- อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์, วรพจน์ วิศรุตพิชญ์, วิษณุ วรัญญู, และ मुखเมธิน กลั่นนุรักษ์. (2539). บทบาทของรัฐในทางด้านสื่อสารมวลชน: ข้อเสนอร่าง พ.ร.บ. วิทยุกระจายเสียงและวิทยุโทรทัศน์ฉบับใหม่. กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์นิติธรรม.
- เอเตียน เวนเกอร์, ริชาร์ด แมคเคอร์ม็อทและวิลเลียม เอ็ม ซีโนเดอร์. (2002). การจัดการความรู้สายพันธุ์ใหม่. (พูนลาภ อุทัยเลิศ, ผู้แปล). กรุงเทพฯ: อมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์พับลิชชิ่ง.
- เชื้อจิต วิโรจน์ไตรรัตน์. (2532). การศึกษาหาแนวทางวางแผนใช้สื่อวิทยุกระจายเสียงเพื่อการศึกษาตลอดชีวิต ในช่วงแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 7 (พ.ศ.2535-2539) ภายใต้ความรับผิดชอบของกระทรวงศึกษาธิการ. วิทยานิพนธ์มหาบัณฑิต วส.ม., มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์., กรุงเทพฯ.
- อนุชาติ พวงลำลีและวีรบุรณ วิสารทกุล. (2541). ประชาสังคม คำ ความคิด และความหมาย, พิมพ์ครั้งที่ 2, กรุงเทพฯ: สถาบันชุมชนท้องถิ่นพัฒนา.
- อนุช อาภาภิรมย์. (2544). การวิเคราะห์ สังเคราะห์ สถานการณ์และแนวโน้มประเทศไทย: การสื่อสาร: ความพยายามในการแสวงหาสื่อสาธารณะ, ชุดโครงการศึกษาข่าวสารประเทศไทย. กรุงเทพฯ: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย
- อรรณณ ปิรันธน์โอภาท. (2544). การสื่อสาร การมีส่วนร่วม และความพึงพอใจของประชาชนในวิทยุชุมชน จังหวัดอุบลราชธานีและจังหวัดระยอง. วารสารนิเทศศาสตร์ 19(4), 1-18

Books

- A.P. Cowie. (1994). *Oxford Advance Learner Dictionary*. 4th Edition. England: Oxford University Press.
- Brownell, Baker. (1950). *The Human Community: Its Philosophy and Practice for the time of Crisis*. New York: Harper & Row.
- Dennis E. Poplin. (1979). *Communities: a survey of theories and methods of research*. New York: Macmillan Publishing.
- Denis McQuail. (1994). *Mass Communication Theory An Introduction*. 3rd edition, London: Sage Publications.
- Douglas Schuler. (1996). *New Community Networks Wire for change*. New York: AMC Press.
- Edgar H. Schein. (1992). *Organizational Culture and Leadership*. 2nd edition, CA: Jossey – Bass.
- Edward Albee. (1998). *Fostering Supportive Social Interactions, Unleashing Intellectual Capital*, 110 - 111.
- Elise Boulding. (1988). *Building A Global Civic Culture*. New York: Teachers College Press.
- Elizabeth Haas Edershem. (2007). *The Definitive Drucker*. USA: McGraw Hill.
- Fisher, D. (1982) *The Right to Communicate: A Status Report, Reports and Papers on Mass Communication No. 94*. Paris: UNESCO.
- Foucault, Michel. (1981). *The History of Sexuality Vol. 1: An Introduction*. Trans. R. Hurley. Harmondsworth: Pelican
- Golding, P. and Harris R. (1997). *Beyond Cultural Imperialism: Globalisation, Communication and the New International Order*. London: Sage Publication.
- Hiroataka Takeuchi and Ikujiro Nonaka. (2004). *Hitotsubashi on Knowledge Management*. Singapore John Wiley & Sons (Asia).
- Hojat, Mohammadreza. (1982). *Loneliness as a function of selected personality variables*. *Journal of Clinical Psychology*, 38 (1), 137 - 141

- Howard Rheingold. (1993). *The Virtual Community*. UK: Addison – Wesley.
- Ivan Illich. (1970). *Deschooling Society*. New York: Harper Colophon.
- Jack Beatty. (1998). *The world according to Peter Drucker*. NY: The free press.
- Jan Servaes, Thomas L. Jacobson, Shirley A. White. (1996) *Participatory Communication for Social Change*. London: Sage Publications.
- Jerry Mintz. (1994) *The Handbook of Alternative Education*. New York: Macmillan Publishing.
- John Holt. (1976). *Instead of Education*. New York: Dell.
- John Taylor Gatto. (1992). *Dumbing Us Down*. Philadelphia: New Society Publishers.
- Joseph R. Dominick. (1990). *The Dynamics of Communication*. New York: McGraw Hill Publishing.
- Larry Spear. (1996). Reflections on Robert K. Greenleaf and servant and servant leaderships. *Leadership & Organization Development Journal*, 17(7), 33- 35.
- Louie Tabing. (2002). *How to do Community Radio: A Primer for Community Radio Operators*. (United Nation Educational Scientific and Organization: Asia Pacific Bureau For Communication and Information.
- McCombs, Maxwell E., and Becker Lee B. (1979). *Using Mass Communication Theory*. London: Sage Publications
- Miller J. (2001). From Radio Libres to Radio Privées: The Rapid Triumph of Commercial Networks in French Local Radio, *Media, Culture and Society* 14, 261 - 279.
- Nisbet, Robert A. (1962) *Community and Power: A study in the Ethics of Order and Freedom*. New York: Oxford University Press.
- Paul R. Gamble and John Blackwell. (2001). *Knowledge Management A state of the art guide*. USA: Kogan Page.
- Peter F. Drucker. (1993). *Post Capitalist Society*. New York: HarperCollins.
- Peter F. Drucker. (2005). *The Essential Drucker*. USA: Collins Business.
- Peter Senge, A. Kleiner, C. Robert and the authors. (2001). *The Dance of Change*. 5th Edition, London: Nicholas Brealey Publishing.

- Ray Eldon Hiebert and Sheilia Jean Gibbons. (1999). Exploring Mass media for a changing world. USA: Lawrence Erlbaum Associates.
- Stanley J. Baran and Dennis K. Davis. (2002). Mass Communication Theory; Foundations, Ferment, and Future. Canada: Wadsworth Thomson
- Thomas H. Davenport and Laurence Prusak. (1994). Working Knowledge. USA: Harvard Business School Press.
- William Ives, Ben Torrey and Cindy Gordon. (2000). Knowledge Sharing is a human behavior, Knowledge Management Classic and Contemporary Works, UK: MIT Press.
- Ubonrat Sirituwak. (2005). Media Reform going Backward?. A Genealogy of Media Reform in Thailand and its Discourses, Thai Broadcasting Journalists Association Friedrich Ebert Stiftung: S.P.N. Printing.

บทความในหนังสือพิมพ์ และเว็บไซต์

- จับตายุบรวม 'กทท - กสท.' ตั้ง กสทช: เมื่อ $1 + 1 = 2$, (29 พ.ค. ถึง 10 เม.ย. 2550) ประชาชาติธุรกิจ, 36.
- วิทยุชุมชนกับทัศนะของเจ็อจิดต์. (2544), วารสารเพื่อนชุมชน 1 (6)
- สุวรรณภูมิ สังคมวัฒนธรรม: ข้อเสนอให้ ส.ส.ระบบสัดส่วนควรแบ่งใหม่ทั่วประเทศตามเขตพื้นที่ทางวัฒนธรรม. (19 ตุลาคม 2550) มติชนรายวัน, 34.
- บทสรุปผู้บริหาร. (2550). เรียบคุณวสันต์ ภัยหลีกส์ ผู้อำนวยการ อสมท. (สำเนาจดหมายเวียน)
- สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์ (ผู้บรรยาย). (17 กันยายน 2550) โครงสร้างคณะกรรมการ กสทท. ในสัมมนา ประชาชน สิทธิ เสรีภาพและการครอบครองทรัพย์สิน (หน้าผนวก ค.) พิษณุโลก: ภาควิชานิติศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

เว็บไซต์

- คู่มือวิทยุชุมชน. <http://www.thaibja.org/download/book01.zip>. Retrieved 2546
- สหพันธ์วิทยุชุมชน: พลิกประวัติศาสตร์ตั้งกรมประชาสัมพันธ์ภาคประชาชน

<http://www.thaicivicnet.com/radio.html>. Retrieved พฤษภาคม 2545.

ราชกิจจานุเบกษา. พระราชบัญญัติการประกอบกิจการกระจายเสียงและกิจการโทรทัศน์

พ.ศ. ๒๕๕๑. <http://www.ratchakitcha.soc.go.th/DATA/PDF/2551/A/042/61.PDF>

Retrieved: 29 กุมภาพันธ์ 2551

สมเกียรติ ตั้งกิจวานิชย์. โครงสร้างตลาดสื่อวิทยุและโทรทัศน์. <http://www.trf.or.th>.

Retrieved 2546

Claude Shannon and Warren Weaver. The Shannon – Weaver Model. Retrieved June

22 2003, from <http://www.cultsock.ndirect.co.uk/MUHome/cshtml/index.html>.

<http://www.bangrajan.net>

<http://www.bbc.org>

<http://www.kpfa.org/>

<http://www.prd.go.th>

<http://www.Thaiuradio.com>

<http://www.vttradio.com/>

<http://www.wort--fm.org>

สัมภาษณ์

จิราพร วิทยศักดิ์พันธุ์, ดร. ประธานคณะกรรมการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,

26 พฤศจิกายน 2549.

ชวรงค์ ลิมป์ปัทมาณี, เลขาธิการสภาการหนังสือพิมพ์แห่งชาติ, 25 กุมภาพันธ์ 2549.

เทพชัย หย่อง, อดีตบรรณาธิการเครือเนชั่น, 1 ธันวาคม 2549.

ทัศน์ ปรียางกูร, ผู้บริหารบริษัทมีเดียแมกซิไมซ์ จำกัด จังหวัดตาก, 5 ธันวาคม 2550.

ธีรภัทร วรรณฤมล ผู้ช่วยศาสตราจารย์ประจำ คณะการสื่อสารมวลชน

มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และผู้อำนวยการสถานีวิทยุกระจายเสียงมหาวิทยาลัยเชียงใหม่

เอฟ.เอ็ม 100 เมกกะเฮิร์ตซ์ สัมภาษณ์ทางโทรศัพท์วันที่ 14 มกราคม 2551

พูนสุข ภระมรทัต ผ.ศ., หัวหน้าสถานีวิทยุกระจายเสียง มหาวิทยาลัยนเรศวร, 5 กันยายน 2550.

ภัทรมัย อินทจักร, อาจารย์ประจำคณะนิเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยพายัพ, 22 พฤศจิกายน 2549.

อุบลรัตน์ ศิริยุวศักดิ์ รองศาสตราจารย์ ดร., คณะนิเทศศาสตร์ จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย,

23 กรกฎาคม 2550.

ลัดดาวรรณ อินทจักร, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ คณะการสื่อสารมวลชน มหาวิทยาลัยเชียงใหม่,
25 พฤศจิกายน 2549.

อังคณา พรหมรักษา, อาจารย์ หัวหน้าแขนงวิชาการสื่อสารมวลชน คณะวิทยาการจัดการ
มหาวิทยาลัยมหาสารคาม, 5 พฤษภาคม 2550.

อุทัยวรรณ กาญจนกามล, ทันตแพทย์, 25 พฤศจิกายน 2549.

เชื้อจิตต์ วิโรจน์ไตรรัตน์, ผู้ช่วยศาสตราจารย์ ดร., 2 ธันวาคม 2549.

ประวัติผู้วิจัย/ คณะผู้วิจัย

1. ชื่อ – นามสกุล นางพินิตตา สุขโกศล ตำแหน่ง อาจารย์

สาขาวิชาการประชาสัมพันธ์ ภาควิชานิเทศศาสตร์ คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์

ประวัติการศึกษา

ระดับ	ชื่อย่อปริญญา	สาขาวิชาเอก	สถาบันที่สำเร็จการศึกษา	ปีที่สำเร็จ
ปริญญาตรี	ศศ.บ.	สื่อสารมวลชน	มหาวิทยาลัยเชียงใหม่	2538
ปริญญาโท	วส.ม.	สื่อสารมวลชน	มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์	2542

สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

สื่อกระจายเสียง วิทยุชุมชน สื่อเพื่อชุมชน การสื่อสารในภาวะวิกฤต การผลิตสื่อกระจายเสียง การผลิตสื่อเพื่อการประชาสัมพันธ์ การพูดทางสื่อกระจายเสียง การสื่อสารผ่านการแสดงละคร

Research Experiences:

- 2002 – 2003 วิทยานิพนธ์ เรื่อง "กระบวนการสื่อสารอย่างมีส่วนร่วมในการดำเนินงานจุดปฏิบัติการเรียนรู้วิทยุชุมชน อำเภอแจ้ห่ม จังหวัดลำปาง" มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์
- 2004 – 2005 ผู้ช่วยนักวิจัย โครงการวิจัยเรื่อง "การสำรวจสถานะองค์ความรู้และแนวทางพัฒนาทุนวัฒนธรรมและภูมิปัญญาท้องถิ่นเพื่อการพัฒนาทรัพยากรมนุษย์" โดย ศาสตราจารย์ ดร. ดิเรก ปัทมสิริวัฒน์ และคณะ เสนอต่อสำนักงานสภาที่ปรึกษาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ
- 2004 – 2004 การวิจัยเชิงเอกสาร เรื่อง "การสืบทอดอัตลักษณ์ของชาวใต้ผ่านสื่อหนังตะลุง (The Reproductive identities of Southern people dispose through Nang Talung)" ทุนวิจัยเอกสาร โดยคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร
- 2005 – 2005 การวิจัยเชิงเอกสาร เรื่อง "การประชาสัมพันธ์ในภาวะวิกฤติ (Crisis Communication)" ทุนวิจัยเอกสาร โดยคณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

2. ชื่อ – นามสกุล นายณัฐเชษฐ์ พูลเจริญ ตำแหน่ง อาจารย์

สาขาเศรษฐศาสตร์ ภาควิชาเศรษฐศาสตร์และการบัญชี คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศ –
ศาสตร์ มหาวิทยาลัยนเรศวร

ประวัติการศึกษา

ระดับ	ชื่อย่อปริญญา	สาขาวิชาเอก	สถาบันที่สำเร็จการศึกษา	ปีที่สำเร็จ
ปริญญาตรี	ศ.บ	เศรษฐศาสตร์	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	2519
ปริญญาโท	ศ.ม.	เศรษฐศาสตร์	จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย	2524
ปริญญาโท	M.A.	Economics	Texas Tech University	2529
ปริญญาเอก	Ph.D.	Economics	State University of New York at Binghamton	2539

สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ

เศรษฐมิติ สถิติธุรกิจ

Research Experiences:

- 2542 งานวิจัยเรื่อง "กลยุทธ์การเพิ่มศักยภาพด้านการตลาดของอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับของไทย" (งานวิจัยร่วม)
- 2543 งานประเมินโครงการ "การปรับเปลี่ยนกระบวนการผลิตของอุตสาหกรรมหนึ่งจากการผลิตแบบ Mass Production เป็นแบบ Small Lot และ Specialized Production" (งานวิจัยร่วม)
- 2543 งานวิจัยเรื่อง "การศึกษาเพื่อเพิ่มศักยภาพด้านการตลาดของอุตสาหกรรมอัญมณีและเครื่องประดับขนาดเล็กและขนาดกลาง" (งานวิจัยร่วม)
- 2547 งานวิจัยเรื่อง "การสนับสนุนธรรมาภิบาลของ อบต.และการมีส่วนร่วมของประชาชน: การเรียนรู้ร่วมกับท้องถิ่นระยะที่สอง" (งานวิจัยร่วม)

3. ชื่อ – นามสกุล นายกองทัพ มีศิริ ตำแหน่ง นักวิชาการเงินและบัญชี
สังกัด งานการเงินและบัญชี หน่วยการเงิน คณะวิทยาการจัดการและสารสนเทศศาสตร์

ประวัติการศึกษา

ระดับ	ชื่อย่อปริญญา	สาขาวิชาเอก	สถาบันที่สำเร็จการศึกษา	ปีที่สำเร็จ
ปริญญาตรี	บช.บ.	การบัญชี	มหาวิทยาลัยธุรกิจบัณฑิตย์	2541
ปริญญาโท	บธ.ม.	MBA	มหาวิทยาลัยรามคำแหง	2546

สาขาวิชาที่มีความชำนาญพิเศษ
การบัญชี และงบประมาณ

